PRAVOSUĐE
I_MEDIJI

2017

PRAVOSUĐE
I_MEDIJI

2017

MEĐUNARODNI NAUČNI
TEMATSKI SKUP

PRAVOSUĐE
I_MEDIJI

2017

INSTITUT ZA KRIMINOLOŠKA
I SOCIOLOŠKA ISTRAŽIVANJA

Međunarodni naučni tematski skup
International scientific thematic conference

# PRAVOSUĐE I MEDIJI

# Judiciary and Media

TEMATSKI ZBORNIK RADOVA MEĐUNARODNOG ZNAČAJA

THEMATIC CONFERENCE PROCEEDINGS
OF INTERNATIONAL SIGNIFICANCE

Palić, 08-09 jun 2017.
Palic, 08-09 june 2017.

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
Srbija, 2017
Institute of Criminological and Sociological Research
Serbia, 2017

Izdavač
*Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*
*Beograd, Gračanička 18*

Za izdavača
*Dr Ivana Stevanović*
*Direktor Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*

Urednice
*Dr Ivana Stevanović*
*Dr Olivera Pavićević*

Recenzenti
*Prof. dr Claus Roxin*
*Pravni fakultet Univerziteta u Minhenu, Nemačka*
*Prof. dr Milan Škulić*
*Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i sudija Ustavnog suda Republike Srbije*
*Prof. dr Želimir Kešetović*
*Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu*

Kompjuterska obrada teksta
*Slavica Miličić*

Dizajn korica
*Dr Ana Batrićević*

Tehničko uređenje
*Milka Raković*

Štampa
*Pekograf d.o.o.*

Tiraž
*300*

Održavanje međunarodnog naučnog skupa podržali su:
MINISTARSTVO PROSVETE, NAUKE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA REPUBLIKE SRBIJE i ORGANIZACIJA ZA EVROPSKU BEZBEDNOST I SARADNJU - MISIJA U SRBIJI

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji
Stavovi izrečeni u ovom zborniku ne predstavljaju nužno zvaničan stav Misije OEBS u Srbiji

Publisher
*Institute of Criminological and Sociological Research*
*Belgrade, Gračanička 18*

For Publisher
*Ivana Stevanović, PhD*
*Director of the Institute of Criminological and Sociological Research*

Editors
*Ivana Stevanović, PhD*
*Olivera Pavićević, PhD*

Reviewers
*Claus Roxin, PhD*
*University of Munich Faculty of Law, Germany*
*Milan Škulić, PhD*
*University of Belgrade Faculty of Law and Judge at the Constitutional court of Republic of Serbia*
*Želimir Kešetović, PhD*
*Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Serbia*

Prepress
*Slavica Miličić*

Cover design
*Ana Batrićević, PhD*

Tehnical Editor
*Milka Raković*

Print
*Pekograf d.o.o.*

Impression
*300 copies*

International Scientific Conference was supported by
MINISTRY OF EDUCATION, SCIENCE AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT SERBIA AND ORGANIZATION FOR EUROPEAN SECURITY AND COOPERATION - MISSION IN SERBIA

MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
Pravosuđe i mediji

## PROGRAMSKI ODBOR

Prof. dr Claus Roxin, Pravni fakultet Univerziteta u Minhenu, Nemačka
Akademik prof. dr Igor Leonidovič Trunov, Ruska akademija prirodnih nauka u Moskvi, Rusija
Prof. dr Marc Coola, Univerzitet u Briselu, Belgija
Prof. dr Đurađ Stakić, Pennsylvania State University, SAD
Prof. dr Vid Jakulin, Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani, Slovenija
Prof. dr Gorazd Meško, Fakultet bezbednosnih studija Univerziteta u Ljubljani, Slovenija
Prof. dr Đorđe Ignjatović, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija
Prof. dr Milan Škulić, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija
Akademik dr Miodrag Simović, Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Bosna i Hercegovina
Dr Ivana Stevanović, direktorka Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Srbija
Prof. dr Stanko Bejatović, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu
Dr Olivera Pavićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, Srbija
Dr Milica Kolaković Bojović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Srbija
Prof. dr Slađana Jovanović, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Srbija
Prof. dr. Flaviu Ciopec, Pravni fakultet u zapadnom Temišvaru, Rumunija

## ORGANIZACIONI ODBOR

Dr Ivana Stevanović, direktorka Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija
Nenad Vujić, direktor Pravosudne akademije, Srbija
Dr Milica Kolaković Bojović, Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija
Nikola Vujičić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija
Nataša Novaković, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju - Misija u Srbiji
Milka Raković, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
Judiciary and Media

## PROGRAMME COMMITTEE

Claus Roxin, PhD, University of Munich Faculty of Law, Germany
Academician Igor Leonidovič Trunov, PhD, Russian Academy of Natural Sciences, Moscow, Russia
Marc Cools, PhD, Universities of Brussels and Genth, Belgium
Djuradj Stakic, PhD, Pennsylvania State University, Human Development and Family Studies USA
Vid Jakulin, PhD, University of Ljubljana, Slovenia
Gorazd Meško, PhD, University of Ljubljana Faculty of Security Studies, Slovenia
Đorđe Ignjatović, PhD,University of Belgrade Faculty of Law, Serbia
Milan Škulić, PhD, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia
Academician Miodrag Simović, PhD, University of Banja Luka, BiH
Ivana Stevanović, PhD, director of the Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia
Academician Stanko Bejatović, PhD, University of Kragujevac Faculty of Law, Serbia
Olivera Pavićević, PhD, Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia
Milica Kolaković-Bojović, PhD, Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia
Sladjana Jovanović, PhD, Union University of Belgrade Faculty of Law, Serbia
Flaviu Ciopec, PhD, West University of Temisoara Faculty of Law, Romania

## ORGANIZING COMMITTEE

Ivana Stevanović, PhD, director of the Institute of Criminological and Sociological research, Serbia
Nenad Vujić, director of Judicial Academy, Serbia
Milica Kolaković Bojović,PhD, Institute of Criminological and Sociological research, Serbia
Nikola Vujičić, Institute of Criminological and Sociological research, Serbia
Nataša Novaković, Organization for European Security and Cooperation - Mission in Serbia
Milka Raković, Institute of Criminological and Sociological research, Serbia

# SADRŽAJ

PREDGOVOR 13

I POGLAVLJE
MEDIJI, KRIMINALITET I PRAVOSUĐE

Jovan Ćirić
GLASINE, AFERE I TABLOIDIZACIJA DRUŠTVENOG ŽIVOTA 25

Đorđe Ignjatović, Milana Ljubičić
MEDIJI I KRIMINALITET – VEČITA KRIMINOLOŠKA TEMA 37

Miodrag N. Simović, Marina M. Simović
PRAVOSUĐE I MEDIJI U BOSNI I HERCEGOVINI:
EVROPSKI STANDARDI I DOSTIGNUĆA USTAVNOG SUDA
BOSNE I HERCEGOVINE 65

Ljubinko Mitrović, Violeta Romić
ULOGA MEDIJA U VRŠENJU FUNKCIJE OMBUDSMANA /
ZAŠTITNIKA PRAVA GRAĐANA 89

Aleksandar Jugović, Dragica Bogetić
MEDIJI I KRIMINAL:
OD SENZACIONALIZMA DO MORALNE PANIKE 101

Savo Đurđić
ULOGA VISOKOG SAVETA SUDSTVA U ZAŠTITI SUDSKE
NEZAVISNOSTI OD NEPRIMERENIH MEDIJSKIH PRITISAKA 115

Aleksandra Petrović
AKTIVNA ULOGA PRAVOSUĐA U INFORMISANJU JAVNOSTI 129

Milica Kolaković-Bojović
AKCIONI PLAN ZA POGLAVLJE 23 KAO STRATEŠKI OKVIR ZA
UNAPREĐENJE ODNOSA PRAVOSUĐA I MEDIJA U REPUBLICI SRBIJI 145

Dragan Jovašević
KRIVIČNA DELA IZVRŠENA PUTEM MEDIJA:
ODGOVORNOST I KAŽNJIVOST 155

Đorđe Đorđević
LICA KOJA OBAVLJAJU POSLOVE OD JAVNOG ZNAČAJA U OBLASTI
JAVNOG INFORMISANJA I NJIHOVA KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA 171

Slađana Jovanović, Milan Marinović
PREKRŠAJNA ODGOVORNOST MEDIJA:
DOBAR PRIMER HEDONISTIČKOG PRORAČUNA 183

Zorica Mršević
MEDIJSKA POKRIVENOST SUDSKIH POSTUPAKA U SLUČAJEVIMA
RODNO ZASNOVANOG NASILJA 195

Ivana Stevanović
NAJGORI OBLICI DEČJEG RADA U SRBIJI I IZVEŠTAVANJE MEDIJA 209

Hajdana Glomazić, Branislava Knežić
MEDIJI I (NE)POVERENJE U PRAVOSUĐE 227

Olivera Pavićević, Ljeposava Ilijić
ANALIZA EFEKATA MEDIJSKE PREZENTACIJE KRIMINALITETA ŽENA
I KRIMINALITETA NAD ŽENAMA/PRAVOSUDNE IMPLIKACIJE 239

Jasmina Igrački, Ivana Stepanović
UTICAJ MEDIJA NA PREVENCIJU KRIMINALITETA 257

Jelena Želeskov Đorić
FOTOTERAPIJA I REHABILITACIJA: UPOTREBA DIGITALNIH
MEDIJA RADI ISTRAŽIVANJA SVESTI BIVŠIH PRESTUPNIKA
IZ PERSPEKTIVE GEŠTALT TERAPIJE 265

Mikhail Babayev, Yuri Pudovochkin
KULTUROLOŠKA USLOVLJENOST SADRŽAJA I DINAMIKE
KRIVIČNE SANKCIJE 275

Nikola Vujičić
USLOVNI OTPUST: PRIMENA U PRAKSI SUDOVA I IZVEŠTAVANJE
MEDIJA U REPUBLICI SRBIJI U PERIODU OD 2011. DO 2015. GODINE 281

II POGLAVLJE
MEDIJI I KRIVIČNI POSTUPAK

Vid Jakulin
IZVEŠTAVANJE MEDIJA O KRIVIČNIM POSTUPCIMA
U REPUBLICI SLOVENIJI 297

Milan Škulić
DEJSTVO PRETPOSTAVKE NEVINOSTI KAO ELEMENTA
PRAVIČNOG KRIVIČNOG POSTUPKA 307

Stanko Bejatović
MEDIJI I EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA 337

Zoran Pavlović, Viorel Pasca
NAČELO JAVNOSTI U KRIVIČNOM POSTUPKU 355

Aleksandra Ilić
UTICAJ MEDIJA NA SUDSTVO 367

Nenad Vujić
PRAVA DECE NA PRIVATNOST, NAJBOLJI INTERES DETETA
I PORODIČNI ODNOSI (EVROPSKO PRAVO I ŠTA MEDIJI MORAJU
DA IMAJU U VIDU KADA IZVEŠTAVAJU O DECI)" 379

Berar Călin, Darian Rakitovan
ULOGA USTAVNIH PRINCIPA I VREDNOSTI U KONSOLIDACIJI
KRIVIČNO PRAVNOG SISTEMA U RUMUNIJI 393

# TABLE OF CONTENTS

PREFACE 13

I CHAPTER
MEDIA, CRIME AND JUDICIARY

Jovan Ciric
RUMOURS, AFFAIRS AND "TABLOIDISATION" OF THE SOCIAL LIFE 25

Djordje Ignjatovic, Milana Ljubicic
MEDIA AND CRIME - THE ETERNAL CRIMINOLOGICAL THEME 37

Miodrag N. Simovic, Marina M. Simovic
JUDICIARY AND MEDIA IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: EUROPEAN STANDARDS AND ACHIEVEMENTS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA 65

Ljubinko Mitrovic, Violeta Romic
THE ROLE OF THE MEDIA IN MEDIJA IN DISCHARGE OF FUNCTION OF THE OMBUDSMAN/THE PROTECTOR OF THE RIGHTS OF CITIZENS 89

Aleksandar Jugovic, Dragica Bogetic
THE MEDIA AND CRIME: FROM SENSATIONALISM TO MORAL PANIC 101

Savo Djurdjic
ROLE OF HIGH JUDICIAL COUNCIL IN PROTECTION OF JUDICIAL INDEPENDENCE FROM IMPROPER MEDIA PRESSURE 115

Aleksandra Petrovic
THE ACTIVE ROLE OF THE JUDICIARY IN INFORMING THE PUBLIC 129

Milica Kolaković-Bojovic
THE ACTION PLAN FOR CHAPTER 23: STRATEGIC FRAMEWORK FOR IMPROVING RELATIONS BETWEEN THE JUDICIARY AND MEDIA IN THE REPUBLIC OF SERBIA 145

Dragan Jovasevic
THE CRIMINAL OFFENCES COMMITTED THROUGH MEDIA: RESPONSIBILITY AND PENALTY 155

Djordje Djordjevic
PERSONS WHO PERFORM WORKS IN THE PUBLIC INTEREST IN THE FIELD OF PUBLIC INFORMATIONS AND THEIR CRIMINAL LAW PROTECTION 171

Sladjana Jovanovic, Milan Marinovic
MISDEMEANOR LIABILITY OF MEDIA:
A GOOD EXAMPLE OF HEDONISTIC CALCULUS 183

Zorica Mrsevic
MEDIA COVERAGE OF COURT PROCEEDINGS IN CASES OF GENDER-BASED VIOLENCE 195

Ivana Stevanovic
THE WORST FORMS OF CHILD LABOUR IN SERBIA
AND MEDIA REPORTING 209

Hajdana Glomazic, Branislava Knezic
THE MEDIA AND (MIS)TRUST IN THE JUDICIARY 227

Olivera Pavicevic, Ljeposava Ilijic
ANALYSIS OF EFFECTS OF MEDIA PRESENTATION OF CRIMES
COMMITTED BY WOMEN AND CRIMES COMMITTED AGAINST
WOMEN/JUDICIAL IMPLICATIONS 239

Jasmina Igracki, Ivana Stepanovic
THE INFLUENCE OF MEDIA ON CRIME PREVENTION 257

Jelena Zeleskov Djoric
PHOTOTHERAPY AND REHABILITATION: USING DIGITAL MEDIA
TO EXPLORE EX-OFFENDER'SAWARENESS FROM
THE PERSPECTIVE OF GESTALT THERAPY 265

Mikhail Babayev, Yuri Pudovochkin
CULTURAL CONDITIONALITY OF THE CONTENT AND DYNAMICS
OF CRIMINAL PUNISHMENT 275

Nikola Vujicic
THE CONDITIONAL RELEASE: IMPLEMENTATION IN COURT
PRACTICE AND MEDIA REPORTING IN THE REPUBLIC OF SERBIA
IN THE PERIOD FROM 2011 TO 2015 281

II CHAPTER
MEDIA AND CRIMINAL PROCEEDINGS

Vid Jakulin
MEDIA COVERAGE OF CRIMINAL PROCEEDINGS
IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA 297

Milan Skulic
THE EFFECT OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE AS
THE ELEMENT OF THE FAIR CRIMINAL PROCEDURE 307

Stanko Bejatovic
MEDIA AND EFFICIENCY OF THE CRIMINAL PROCEEDINGS 337

Zoran Pavlovic, Viorel Pasca
PRINCIPLE OF PUBLICITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS 355

Aleksandra Ilic
THE INFLUENCE OF MEDIA ON JUDICIARY 367

Nenad Vujic
CHILD'S RIGHT TO PRIVACY, THE BEST INTERESTS OF THE CHILD
AND FAMILIAL RELATIONSHIPS (EUROPEAN LAW AND WHAT MEDIA
HAVE TO KEEP IN MIND WHEN REPORTING ABOUT CHILDREN) 379

Berar Călin, Darian Rakitovan
THE ROLE OF THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLES AND VALUES IN THE
CONSOLIDATION OF THE CRIMINAL LAW SISTEM IN ROMANIA 393

# PREDGOVOR

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja 08 i 09. juna 2017 godine na Paliću organizuje XXIX medunarodni naučni tematski skup pod nazivom PRAVOSUĐE I MEDIJI. Međunarodni tematski naučni skup organizuje se uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju - Misije u Srbiji i Pravosudne akademije. Povodom organizovanja naučnog skupa publikovan je i istoimeni zbornik radova koji su grupisani u dve tematske celine: "Mediji, kriminalitet i pravosuđe" i "Mediji i krivični postupak". Poštovani čitaoci u tekstu koji sledi dat je kratak prikaz naučnih i stručnih radova koji će biti prezentovani na međunarodnoj konferenciji i nadamo se dati neke od odgovora na brojna kontraverzna pitanja o načinu kako se javnost informiše, kreira javno mnjenje o radu tužilaštva i sudova, odnosno kriminalitetu upšte, s ciljem unapređenja stanja u analiziranoj oblasti.

## MEDIJI, KRIMINALITET I PRAVOSUĐE

Prvu tematsku celinu posvećenu odnosu medija, kriminaliteta i pravosuđa čini devetnaest naučnih i stručnih radova u kojima se "anticipira budući razvoj medija i njegove konsekvence na sliku o kriminalitetu". Poseban značaj trenutka u kome se nalazimo nalaže i kreiranje strateškog okvira za unapređenje odnosa pravosuđa i medija u Republici Srbiji, a proces pristupnih pregovora sa Evropskom unijom u okviru Poglavlja 23 predstavlja idealnu priliku za temeljno sagledavanje i sistemsko rešenje čitavog niza problema koji se, decenijama unazad, pristupalo površno, stihijski ili nekonzistentno.

U tekstu "Glasine, afere i tabloidizacija društvenog života", dr Jovan Ćirić, sudija Ustavnog suda Srbije, kroz istorijsku dimenziju danas veoma rasprostranjenog fenomena tabloidizacije medija i društva, dolazi do aktuelne rasprostranjenosti tabloidnog načina informisanja ističući njegovu štetnost za vrednosni i pravosudni sistem. Vraćajući se u antičku epohu, autor priča o berberinu iz Pireja koji je proneo glas čuvši ga u svojoj radnji o porazu grčke flote kod Sicilije. Zbog toga je on bio stavljen na velike muke, a u isto vreme je nastala i legenda o čudovištu "Fama", koja je imala brze noge, mnogo ušiju, očiju i jezika i koja je mogla da se naduva kao niko drugi. Danas je ta sila još i veća. U tom smislu se posebno pominje slučaj Orsona Velsa, koji je tridesetih godina inscenirao radio prenos invazije marsovaca, što je izazvalo paniku kod slušalaca. U radu, autor govori o medijskim manipulacijama koje su danas izuzetno velike i koje mogu biti posebno opasne, sa razvojem novih internet tehnologija. Problem kod glasina jeste što se, naročito kada su glasine puštene u medijima, često gubi granica između istine i laži. Ta granica je uvek bivala vrlo tanka, a ona posebno jeste problematična u uslovima novih medija. Svedoci, veštaci, ali i same sudije tada ne znaju šta je prava istina – ono što su stvarno videli, ili ono što je prikazano u medijima. Svi se danas pozivaju na javno mnjenje, međutim, autor ovde

pokazuje kako se njime može manipulisati. Fabrikovanje glasina i afera, jeste vrlo značajan vid manipulacije, o kojem se ovde govori. S druge strane, kada mediji stalno govore i pišu o pojedinim aferama, tada se stvara klima nepoverenja u pravosuđe i društveni sistem u celini, tada svako biva osumnjičen za neku korupcionašku aferu. To na kraju dovodi do toga da se sa odgovornih mesta u društvu povlače oni koji su moralni, kojima smetaju te naduvane glasine i afere. U prvi plan zaista izbijaju oni koji su nedovoljno moralni, koji ne obraćaju pažnju na glasine, afere i klevete. Kada je o Srbiji reč, danas poseban problem predstavlja brisanje krivičnog dela kleveta iz KZ-a, što de facto daje podsticaj za širenje glasina i afera, te sveopštu banalizaciju društvenog života. Tabloidi u Srbiji danas promovišu glasine, a zapravo neukus, neukost, vulgarnost i odvlače pažnju javnosti od pravih problema. Tako, umesto da budu društveni kontrolor, mediji u Srbiji postaju promoter najnižih vrednosti.

U radu "Mediji i kriminalitet - večita kriminološka tema", autori prof. dr Đorđe Ignjatović redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i prof. dr Milana Ljubičić, vanredna profesorka Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu razmatraju pitanja medijskog tretiranja kriminaliteta i njegove kontrole, ili preciznije dodirne tačke kriminologije i medija. Dat je kratak istorijat promišljanja ovog odnosa u literaturi, a naročito od strane autora iz kruga kulturalne kriminologije. Tom izlaganju sledi analiza nekoliko osnovnih pitanja kao što su: uticaj nasilnih medijskih sadržaja na konzumente; mediji i strah od kriminaliteta; moralna panika; odnos medija prema žrtvama zločina; mladi i mediji; imidž policije u medijima i način na koji su predstavljeni ostali organi pravosuđa; o medijima kao "kreatorima" kriminalne politike; zatim, kako se u naše vreme od događaja prave (udarne) vesti; i najzad, kome odgovara takvo izveštavanje i imaju li mediji i neki pozitivan uticaj u ovoj oblasti? U zaključku se anticipira budući razvoj medija i njegove konsekvence na sliku o kriminalitetu.

U radu "Pravosuđe i mediji u Bosni i Hercegovini: Evropski standardi i dostignuća Ustavnog suda Bosne i Hercegovine" autora, prof. dr Miodraga N. Simovića, redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i sudije Ustavnog suda Bosne i Hercegovine; doc. dr Marine M. Simović, docenta na Pravnom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci i sekretarke Ombudsmana za djecu Republike Srpske ističe se neusklađenost medijske prakse u BiH sa zahtevima *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*. Opšti je stav da je sud mesto na kome se odlučuje o tome da li je neko zaista kriv ili ne za delo za koje je optužen, što ni u kom slučaju ne znači da ne možemo razmatrati važna pitanja krivičnog postupka i na drugim mestima, poput medija i javnosti u širem smislu. U tom smislu izveštavanja o postupku uključuju i komentare o istom, pre nego što sud podatke o samom postupku učini dostupnim javnosti. Takva praksa je u skladu sa zahtevom *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* koji se nalazi u članu 6 stav 1. Ne samo da je zadatak medija da prenose informacije i ideje, nego javnost ima pravo da te informacije i ideje primi, što je često istaknuto u odlukama Evropskog suda za ljudska prava. Kada je reč o medijima i (ili) sudstvu u modernim demokratskim državama, atribut koji je neodvojiv od oba pojma je, svakako nezavisnost. Ukoliko država nema kapacitet ili nije voljna da obezbedi nezavisno sudstvo i medije i iz tog razloga preduzme adekvatne mere, usledиće štetne posledice. Obično se, kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, govori o tome da slika koju mediji stvaraju o sudu i sudskoj administraciji determiniše do određene mere i same odluke suda, što samo po sebi predstavlja uticaj na proces donošenja sudskih odluka. Podaci ukazuju na to da je pritisak na sudstvo od strane medija politički orkestriran i da se iza principa ustavnosti i legitimiteta sudskih institucija u Bosni i Hercegovini kriju konkretno profilisani interesi.

Prof. dr Ljubinko Mitrović, Fakultet pravnih nauka Univerziteta "Apeiron" u Banjoj Luci i Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine i mr Violeta Romić, stručna savetnica, Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine u radu "Uloga medija u vršenju funkcije ombudsmana / zaštitnika prava građana" analiziraju uticaj medija na vršenje funkcije ombudsmana. Institucija Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Institucija) predstavlja nacionalnu instituciju za ljudska prava osnovanu sa ciljem da promoviše dobru upravu i vladavinu prava, a posebno zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Njena nadležnost uključuje zaštitu i unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, prevenciju ili eliminaciju diskriminacije, slobodu pristupa informacijama na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima. Može se očekivati da će nove izmene Zakona o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine omogućiti Ombudsmanu novu nadležnost u vezi sa funkcionisanjem nacionalnog preventivnog mehanizma za prevenciju torture i drugog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Početkom 2016. godine usvojena je Operativna Strategija Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za period od 2016. do 2021. Ovaj dokument definiše ciljeve i prioritete koji se žele postići tako da funkcionisanje Institucije obezbedi poboljšanje stanja ljudskih prava i osnovnih sloboda u Bosni i (stoga, u cilju realizacije misije i vizije Institucije usvojeni su sledeći strateški ciljevi: 1) jačanje kapaciteta Institucije ombudsmana; 2) efikasna zaštita i unapređenje ljudskih prava; 3) saradnja sa institucijama i organima Bosne i Hercegovine; 4) međunarodna i institucionalna saradnja; 5) saradnja sa nevladinim organizacijama i građanima; 6) saradnja sa medijima; i 7) saradnja sa akademskom zajednicom). Implementacija jednog od ovih strateških ciljeva je predmet ovog rada.

Velika rasprostranjenost kriminala i nasilja u savremenom društvu predstavlja polaznu tačku u analizi relacije između medija i kriminala u radu "Mediji i kriminal: od senzacionalizma do moralne panike", autora prof. dr Aleksandra Jugovića, redovnog profesora Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i Dragice Bogetić, asistenkinje Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu. U savremenom društvenom kontekstu, i mediji i kriminal ne mogu se dovoljno pojedinačno razumeti ako se ne dovedu u zajedničku ("simbiotsku") vezu. Analiza ove veze podrazumeva odgovor na tri osnovna pitanja: u čemu se krije vrlo izražena "fascinacija" većine medija kriminalom i nasiljem u savremenom (post)modernom društvu; kako se kriminal predstavlja kroz medije; i kakvi su efekti medijskog prikazivanja kriminala i nasilja na ljudska ponašanja? Odnos mediji i kriminal može se shvatiti samo na multidisciplinaran način jer se radi o istorijskom, složenom i višedimenzionalnom odnosu koji ima različite manifestacije i posledice. Mediji dominantno teže da se bave najtežim i "najspekta-kularnijim" oblicima kriminala a ne najrasprostranjenijim. Uočava se nepoštovanje ili okrivljavanje žrtve, ali i "monstrumizacija prestupnika". Kroz temu kriminala za filmsku umetnost otvaraju se ključna antropološka, religiozna, kulturološka, psihološka i politička pitanja o čoveku i društvu. "Simbiotska veza" mediji – kriminal ispoljava se i kroz pojavu moralne panike koja se javlja u situacijama društvenih i moralnih kriza.

Sudija Apelacionog suda u Novom Sadu i izborni član Visokog saveta sudstva Savo Đurić, u radu "Uloga Visokog saveta sudstva u zaštiti sudske nezavisnosti od neprimerenih medijskih pritisaka" razmatra ulogu Visokog saveta sudstva (VSS) kao nezavisnog i samostalnog organa koji obezbeđuje i garantuje nezavisnost i samostalnost sudova i sudija, u slučajevima neprimerenih medijskih pritisaka. Naravno, ove aktivnosti ne bi trebalo da ugroze tekovinu savremenog društva i države da sudovi i druge pravosudne institucije rade na osnovu zakona, odgovorno i transparentno. Na osnovne principe odnosa između

pravosuđa i medija upućuju savremeni međunarodni dokumenti i aktuelni pregovarački okvir EU za vođenje pristupnih pregovora sa Srbijom - Akcioni plan za Poglavlje 23. U odnosu na ulogu VSS, ovaj sistem odnosa je unapređen donošenjem dokumenata kao što su Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Visokom savetu sudstva, Odluka o izmenama i dopunama Poslovnika o radu Visokog saveta sudstva i Komunikacione strategije. Pravosudne institucije reaguju uglavnom adekvatno i blagovremeno na slučajeve neprimerenih medijskih pritisaka na sud i sudije, pa je značajno da se postavljena pravila i strategija ostvaruju u svakom slučaju takvog pritiska i da se za njih ne smatraju uvek odgovornim isključivo mediji, kao i da se postignuta normativna rešenja i standardi zadrže i u predstojećim promenama u ovoj oblasti.

U radu Aleksandre Petrović, "Aktivna uloga pravosuđa u informisanju javnost" novinarke lista "Politika", razmatraju se poželjni načini saradnje između pravosudnih institucija i medija u cilju istinitog i pravovremenog informisanja javnosti, uz osvrt na dosadašnja dobra i loša iskustva. Fokus je na preuzimanju aktivne uloge sudova i tužilaštava u kreiranju slike o pravosuđu u javnosti, kako bi se tendenciozno i senzacionalističko izveštavanje medija svelo na što manju meru, a javnost dobila jasniju predstavu o radu pravosudnih organa. Cilj rada je da ukaže da je moguće postići ravnotežu između interesa krivičnog postupka i prava javnosti da zna.

Proces pristupnih pregovora sa Evropskom unijom uključuje Poglavlje 23 o čijem značaju za uređenje odnosa pravosuđa i medija u Srbiji govori dr Milica Kolaković-Bojović, naučna saradnica u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja. U radu "Akcioni plan za Poglavlje 23 kao strateški okvir za unapređenje odnosa pravosuđa i medija u Republici Srbiji"autorka ističe da proces pristupnih pregovora sa Evropskom unijom u okviru Poglavlja 23 predstavlja idealnu priliku za temeljno sagledavanje i sistemsko rešenje, čitavog niza problema koji se, decenijama unazad, pristupalo površno, stihijski ili nekonzistentno. U ovu grupu pitanja, bez sumnje, spada i odnos pravosuđa i medija, koji je neophodno tretirati u tri paralelne ravni: Najpre, kroz unapređenje transparentnosti rada pravosuđa, odnosno pravo medija da izveštavaju o svim bitnim aspektima njegovog rada, koje ne sme prerasti u neprimereno komentarisanje sudskih odluka i time ugroziti nezavisnost ove grane vlasti i samih nosilaca pravosudnih funkcija; Druga ravan od značaja za odnos pravosuđa i medija vezuje se za krivične postupke, odnosno iznalaženje idealnog balansa između prava javnosti da bude obaveštena o izvršenim delima i toku krivičnih postupaka, s jedne strane, i obaveze poštovanja pretpostavke nevinosti ali i zaštite svedoka i žrtava, kako bezbednosne, tako i od sekundarne medijske viktimizacije. Poseban aspekt ovog odnosa tiče se i uticaja medijskog izveštavanja na efikasnost krivičnih postupaka, kroz curenje informacija (naročito u fazi istrage). Najzad, kvalitet odnosa pravosuđa i medija, uz značajnu ulogu policije, ogleda se i u efikasnosti njihove saradnje na unapređenju zaštite novinara, odnosno u efikasnom procesuiranju učinilaca krivičnih dela čije je bitno obeležje profesionalna pripadnost žrtve iz domena medija. Sva pomenuta pitanja predmet su preporuka Evropske komisije, koje Republika Srbija sprovodi rukovodeći se aktivnostima predviđenim Akcionim Planom za Poglavlje 23.

Prof. dr Dragan Jovašević redovan profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu u radu "Krivična dela izvršena putem medija – odgovornost i kažnjivost" ukazuje na mnoštvo krivičnih dela koja mogu biti izvršena putem medija. Brojna krivična dela se mogu izvršiti putem medija, odnosno sredstava javnog informisanja i komuniciranja kao što su: povreda časti i ugleda, odavanje (državne, vojne, službene, poslovne ili lične) tajne, pozivanje (propaganda) na vršenje krivičnih dela, zločini mržnje i dr. Stoga mnoga savremena

krivična zakonodavstva, pa tako i zakonodavstvo Republike Srbije poznaje posebna pravila za utvrđivanje krivične odgovornosti učinilaca krivičnih dela koja su izvršena putem sredstava javnog informisanja i komuniciranja (putem medija). Za krivična dela koja su izvršena putem medija u savremenom krivičnom pravu Republike Srbije uspostavljen je dvojaki sistem krivične odgovornosti. To su: 1) odgovornost fizičkog lica i 2) odgovornost pravnog lica. Osnovni oblik odgovornosti za "medijska" krivična dela je odgovornost fizičkog lica. Tu se razlikuju dva vida odgovornosti. To su: a) primarna, osnovna odgovornost autora spornog, inkriminisanog teksta kojim su, zapravo, i ostvarena obeležja bića krivičnog dela predviđenog u zakonu i b) posebna, supsidijarna, kaskadna odgovornost drugih lica – odgovornog urednika, izdavača, štampara ili proizvođača nosača slike i zvuka koja se zasniva po posebnim pravilima. No, uz fizičko lice, za "medijska" krivična dela od 2008. godine mogu da odgovaraju i pravna lica. Upravo o specifičnim karakteristikama odgovornosti fizičkih i pravnih lica za krivična dela koja su učinjena putem medija govori ovaj rad.

Prof. dr Đorđe Đorđević redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije, u radu "Lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja i njihova krivičnopravna zaštita", ukazuje na značaj našeg krivičnog zakonodavstva u zaštiti lica koja pružaju zaštitu licima koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja. Ta pojačana zaštita se manifestuje kroz postojanje težih oblika pojedinih krivičnih dela kada se kao njihov pasivni subjekt pojavljuju lica koja pripadaju ovoj kategoriji. U pitanju su: jedan od oblika krivičnog dela teškog ubistva, teži oblik krivičnog oblika teške telesne povrede i teži oblik krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti. Krivično zakonodavstvo često pojedinim kategorijama lica pruža ovakvu, pojačanu krivičnopravnu zaštitu, iako savremeno društvo proklamuje jednakost svih ljudi pred zakonom i podjednaku zaštitu njihovih prava. Razlozi za ovakvo postupanje su različiti, ali se u osnovi svode na dva: prvi, zato što su pojedine kategorije lica pojačano ugrožene pa ih treba i jače zaštititi, i drugi, zato zato što štiteći pojedina lica krivično pravo štiti i poslove koje oni obavljaju, a koje društvo ocenjuje kao posebno značajne. U tu grupu poslova spadaju i oni u oblasti javnog informisanja. Ovakva, pojačana krivičnopravna zaštita ove kategorije lica generalno se može oceniti kao opravdana. Međutim, preširoko određivanje kruga lica koja u nju spadaju i određene nedoslednosti prilikom njegovog formulisanja mogu stvoriti probleme u praktičnoj primeni ovih odredaba.

U radu "Prekršajna odgovornost medija: dobar primer hedonističkog proračuna" dr Slađana Jovanović redovna profesorka Pravnog fakulteta Univerziteta UNION u Beogradu i Milan Marinović Predsednik Prekršajnog suda u Beogradu, bave se, prekršajnom odgovornošću medija, neistraženom temom, iako je reč o pojavi koja je veoma prisutna u praksi, dok je aktuelni prekršajnopravni odgovor, imajući u vidu krakteristike fenomena i pozitivnopravna rešenja, dobar primer koji potvrđuje postavke teorija o hedonističkom proračunu i racionalnom izboru. U radu su predstavljene karakteristike prekršajnopravne odgovornosti televizija sa nacionalnom frekvencijom i to za najčešće prekršaje u periodu od 2011. godine do kraja 2016. godine (iz Zakona o oglašavanju i Zakona o javnom informisanju i medijima), ujedno i najproblematičnije sa aspekta praktičnih implikacija aktuelnih normativnih rešenja. Autori ukazuju na postojeće probleme u praksi i normativnom okviru (veliki broj prekršaja, njihovo ponavljanje, problem spajanja postupka, dužine roka zastarelosti, što sve vodi kalkulaciji o isplativosti vršenja prekršaja), te daju preporuke za njihovo rešavanje.

Dr Zorica Mršević naučna savetnica Instituta društvenih nauka u Beogradu u radu "Medijska pokrivenost sudskih postupaka u slučajevima rodno zasnovanog nasilja" analizira medijsku pokrivenost slučajevima rodno zasnovanog nasilja u dvogodišnjem periodu koji pokriva 2015. i 2016. kalendarsku godinu. Cilj je da se ukaže na činjenicu da mediji deluju kao važan instrument u informisanju i edukaciji javnosti, kao i generalnoj prevenciji posmatranog tipa kriminala. Učestalost slučajeva femicida se raspravlja, direktno u odnosu na one u prethodnom periodu (2012. i 2014.) kako u kriminološkom smislu tako i u pogledu njihovog medijskog predstavljanja, kao i pozitivne inovacije koje su se dogodile u obrađenom periodu koje se odnose na sistematsko praćenje pravosudnih zaključivanja u slučajevima rodno zasnovanog nasilja koja su identifikovana kao rezultat zahteva ženskog aktivizma. Glavne teme rada na taj način uključuju osude za najteže oblike rodno zasnovanog nasilja, među kojima su pre svega partnerski i nepartnerski femicid i silovanje. Takođe su razmatrane odluke Saveta za štampu Srbije u slučajevima kršenja etičkih normi Kodeksa novinara Srbije, kao i slučajevi nasilja u porodici koje uključuju poznate ličnosti, koje su mediji imali tendenciju da izveštavaju u nastavcima i na senzacionalistički način.

Dr Ivana Stevanović viša naučna saradnica i direktorka Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u radu "Najgori oblici dečjeg rada u Srbiji i izveštavanje medija" analizira kako i u kojoj meri mediji u Srbiji izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada, prevashodno o njegovim najgorim oblicima. Navedeno je važno zbog značajne uloge medija u formiranju javnog mnjenja o deci i pojavi zloupotrebe dečjeg rada. Rad sadrži i analizu normativnog okvira u Republici Srbiji relevantnog za zaštitu dece od zloupotrebe dečjeg rada i načina kako mediji o tome izveštavaju. Fokus rada je na prikazu kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja medijskih objava o zloupotrebi dečijeg rada, tj. najgorih oblika dečjeg rada.

Autorke rada "Mediji i (ne)poverenje u pravosuđe" dr Hajdana Glomazić, naučna saradnica Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i prof. dr Branislava Knežić, naučna savetnica Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja i vanredna profesorka Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, analiziraju medijsko izveštavanje o temama pravosuđa. Autorke navode da istraživanja pokazuju da je medijsko izveštavanje o temama pravosuđa, često tabloidno, neprofesionalno i senzacionalističko, pa se sasvim legitimno postavlja pitanje da li je način izveštavanja medija faktor poverenja javnosti u pravosudni sistem. Cilj ovog rada je pružanje odgovora na pitanje kolika je uloga medija u kreiranju atmosfere javnog poverenja u rad pravosuđa. Polazi se od pretpostavke da su razlozi poverenja javnosti, pre svega, sistemske prirode, iako u procesu oblikovanja javnog mnenja u pogledu izgradnje poverenja u pravosudne institucije, medijsko izveštavanje ima svoju ulogu. Rezultati analize su pokazali da su mediji pre faktor učvršćivanja nepoverenja, nego njegovog uspostavljanja.

Dr Olivera Pavićević, naučna saradnica Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja i dr Ljeposava Ilijić istraživač saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, bave se medijskom prezentacijom kriminala počinjenog od strane žena i kriminala nad ženama. U radu "Analiza efekata medijske prezentacije kriminaliteta žena i kriminaliteta nad ženama/pravosudne implikacije" ukazuje se na pojavu da medijska prezentacija kriminaliteta dovodi do promena u njegovoj socijalnoj i emocionalnoj percepciji. Iako u kriminologiji postoji obilje literature o vezi medija i kriminaliteta, postoji nedostatak istraživanja o tome kako mediji predstavljaju žene prestupnice. S druge strane, fenomen nasilnih žena predstavlja zanemareni društveni problem, dok istovremeno

predstavlja senzaciju u medijima. Kao rezultat patrijahalnih konstrukcija u literaturi postoje analitički dokazi da mediji sude na drugačiji način ženama i muškarcima. Senzacionalistički pristup ženskom nasilju kao pitanju roda, prenebregava uzroke, suštinu i posledice koji su prevashodno sadržani u pojavi normalizacije nasilja prisutnoj u vidu univerzalnog fenomena. Odnosi moći i rodne politike umesto traganja za uzrocima nasilja, postaju poprište u kome se izbegava odgovornost za akte nasilja u kome se žene pojavljuju i kao počinioci i kao žrtve. U ovom radu autori su posvetili pažnju analizi medijske prezentacije kriminaliteta nad ženama i kriminaliteta koji počine žene, razmatrajući ulogu rodnih stereotipa, sa aspekta kriminoloških i feminističkih teorija, kao i stanovišta javnosti. Takođe, autori naglašavaju da mediji mogu dovoditi do različitih oblika iskrivljavanja stvarne slike o društvenim fenomenima kao što su pojednostavljivanje, stereotipizacija, senzacionalnost, ali i skretati pažnju na određene društvene pojave do nivoa alarmantnosti. Ključno pitanje koje ostaje otvoreno jeste da li je porast krivičnih dela koje su počinile žene generisan razotkrivanjem skrivenog ženskog kriminaliteta koji usled promena u krivičnoj politici i radu policije nesrazmerno podiže njihov broj ili je proizvod nekih drugih faktora?

Autorke MA Jasmina Igrački i MA Ivana Stepanović istraživači saradnici Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, u radu "Uticaj medija na prevenciju kriminaliteta" analiziraju uticaj mas medija na usvajanje poruka o kriminalu. Rad ima za cilj da prikaže uticaj mas medija na usvajanje poruka o kriminalu, koje mediji šalju konzumentima. Poznato je da mediji imaju važnu ulogu u procesu formiranje ličnosti, bilo u pozitivnom ili negativnom pravcu. Pozitivan uticaj medija nije sporan i on je veoma značajan u svakom društvu. Savremeno društvo karakteriše širok spektar raznih vrsta izvora komunikacija na koje konzumenti reaguju. Više istraživanja pokazuju da saopštavanje medija o nasilju, kriminalu ili drugim socijanim devijacijama imaju dvojaki uticaj-upozoravajući i preventivni,ali i daju stimulans za usvajanje negativnih oblika ponašanja. U trci za profitom, ne retko, mediji na senzacionalistički način obaveštavaju javnost o teškim zločinima čime u javnosti stvaraju percepciju o izraženoj društvenoj opasnosti i nesigurnosti. Predominantno naglašavanje teških oblika kriminaliteta, sa detaljnim opisom dogadjaja i sa slikama, kod jednog broja konzumenata stimuliše maštovitost i fantazije i identifikaciju sa negativnim pojedincima. Medijske informacije o kriminalu, tokom dužeg vremena, mogu dovesti do prihvatanja nasilja i agresije u stvarnom životu kao životne norme.

U radu dr Jelene Želeskov Đorić sa Univerziteta Čarls Darvin, Fakultet za psihološke i kliničke nauke, Australija: "Fototerapija i rehabilitacija: Upotreba digitalnih medija radi istraživanja svesti bivših prestupnika iz perspektive Geštalt terapije" autorka analizira mogućnost korišćenja digitalnih medija u rehabilitaciji bivših prestupnika. Po autorki psihoterapija i savetovanje su važni faktori u procesu rehabilitacije, kako za prestupnike, tako i za njihove porodice. Kada je reč o drugim terapeutskim modalitetima i tehnikama, Geštalt terapija je bila uspešno korišćena u kliničkoj praksi, ali je njena primena u korektivnom sektoru ostala nezabeležena. Ovaj rad razmatra primenu Geštalt terapije u kombinaciji sa fototerapijom uz prezentaciju pojedinih kliničkih slučajeva. Koncepti svesnosti i kontakta razmatraju se i prezentuju pomoću transkripta tokom primene fototerapije sa prestupnikom.

Dr Mikhail Babayev profesor Pravnog fakulteta državnog Univerziteta Rusije i dr Yuri Pudovochkin profesor Pravnog fakulteta državnog Univerziteta Rusije, u radu "Kulturološka uslovljenost sadržaja i dinamike krivične sankcije" ukazuju da krivična sankcija predstavlja refleksiju kulturoloških elemenata jednog društva. Ona je oduvek

ograničavala i uticala na najvažnija individualna i društvena prava i (ili) vrednosti, između ostalog i u pravu javnosti da bude informisana o radu pravosudnih organa koje o istim odlučuju. U modernom svetu, još uvek nije rešeno pitanje vrednosti koje krivična sankcija treba da štiti, ali i limitira. U vezi sa tim je i pitanje trenutne krize, kada je reč o krivičnim sankcijama i izveštavanja medija o njima.

Nikola Vujičić, istraživač pripravnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u radu "Uslovni otpust: primena u praksi sudova i izveštavanje medija u Republici Srbiji u periodu od 2011. do 2015. godine" daje sliku primene instituta uslovnog otpusta u praksi sudova Republike Srbije u periodu od 2011. do 2015. godine. Podaci su dobijeni na osnovu statističke analize populacije uslovno otpuštenih lica u Kazneno-popravnim zavodima u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu i Nišu, sa jedne strane, kao i analiza izveštavanja medija o ovom institutu, na osnovu elektronskih izdanja dnevnih listova Politika, Večernje novosti i Blic, sa druge strane. Prvi deo rada, sastoji se iz opšte statističke analize primene uslovnog otpusta na nivou kazneno-popravnih zavoda, kao i na nivou sudova. U drugom delu rada, sagledana je aktuelna sudska praksa, pri čemu je poseban naglasak stavljen na one sudske odluke koje mogu biti okarakterisane kao primeri dobre ili loše prakse. Treći deo rada se bavi izveštavanjem medija o uslovnom otpustu, uz poseban osvrt na razgraničenje onih vesti koje su direktno vezane za opštu svrhu i primenu ovog instituta u praksi od onih vesti koje su više vezane za lice koje u konkretnom slučaju podnosi molbu za uslovni otpust. Najzad, u poslednjem delu rada su izneti opšti stavovi o primeni uslovnog otpusta u praksi sudova i izveštavanja medija u Republici Srbiji.

## MEDIJI I KRIVIČNI POSTUPAK

Drugu tematsku celinu zbornika radova sa XXIX međunarodnog naučnog skupa "Pravosuđe i mediji" čini sedam radova u kojima se analizira odnos krivičnoprocesnih i ustavno-pravnih standarda i prava javnosti da bude informisana o radu pravosuđa u krivičnim predmetima, odnosno razmatra uticaj medija na sudstvo u kontekstu sprovođenja krivičnih postupaka.

Autor rada "Izveštavanje medija o krivičnim postupcima u Republici Sloveniji", Vid Jakulin, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Ljubljani, raspravlja o izveštavanju medija o krivičnim postupcima u Republici Sloveniji. Utvrđuje da mediji, otkako postoje, donose informacije o temama za koje smatraju da interesuju njihove korisnike (čitaoce, gledaoce, korisnike društvenih mreža). Ponekad, u želji da zadrže ili čak povećaju krug svojih korisnika, prelaze granicu pristojnosti i dozvoljenog. Živimo u informacijskom društvu, u kojem su od velike važnosti sloboda izražavanja, pravo na obaveštenost, pravo primanja i širenja informacija. U informacijskom društvu mediji su dobili moć i uticaj kakve nikada ranije nisu imali. Velika moć bez odgovornosti, po autorovom mišljenu, opasna je i u demokratskom društvu neprihvatljiva. Autor se ne zauzima za ograničenje slobode štampe i medija, ali se zauzima za to da mediji preuzmu odgovornost u skladu sa svojom moći i uticajem.

U radu "Dejstvo pretpostavke nevinosti kao elementa pravičnog krivičnog postupka" dr Milana Škulića, redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i sudije Ustavnog suda Srbije, objašnjavaju se osnovne komponente dejstva pretpostavke nevinosti kao elementa pravičnog krivičnog postupka, tako što se objašnjava da je pretpostavka nevinosti važno pravo kako okrivljenog, tako i čoveka uopšte, u demokratskom društvu koje se odlikuje vladavinom prava, te da je u pravnoj državi od ogromne važnosti da

sredstva javnog informisanja, kao i posebno, predstavnici vlasti, ne prejudiciraju krivicu ljudi koji su na nivou određenog procesno relevantnog stepena sumnje, tek okrivljeni za krivična dela. U radu se objašnjavaju svi relevantni krivičnoprocesni i krivičnopravni efekti pretpostavke nevinosti, kao i kršenja te pretpostavke, bilo u krivičnom postupku, bilo u javnosti. Posebna je pažnja poklonjena analizi odnosa pretpostavke nevinosti i načela*in dubio pro reo*, što je ilustrovano i određenim primerima iz prakse. Krivičnoprocesni i ustavno-pravni standardi demokratskih pravnih podrazumevaju poštovanje pretpostavke nevinosti. To važi i za ona krivična dela koja su čak užasavajuća za građane. U masovnim medijima demokratskih zemalja se uvek koriste izrazi koji slučaj objašnjavaju na nivou određenog stepena sumnje. To predstavlja važan element pravne kulture. Nije teško poštovati pretpostavku nevinosti, kada se poseduje određeni nivo pravne kulture. Dosledno poštovanje pretpostavke nevinosti je posebno važno u masovnim medijima. Kao što advokat, kada je u funkciji branioca u krivičnom postupku, brani čoveka a ne krivično delo, koje je predmet optužbe, tako i novinar treba moralno da osuđuje krivično delo, koje postoji na nivou određenog procesno relevantnog stepena sumnje, ali ne i čoveka koji je tek osumnjičen, okrivljen ili optužen.

Baveći se ulogom medija u efikasnosti krivičnog postupka, dr Stanko Bejatović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, u radu "Mediji i efikasnost krivičnog postupka" izlaže stručno-kritičku analizu ovog problema. Tri su grupe pitanja koja čine predmet stručno- kritičke analize u radu. Prva se tiče opštih napomena o pojmu, značaju i faktorima praktične realizacije efikasnosti krivičnog postupka. Druga grupa pitanja tiče se analize ključnih faktora efikasnosti krivičnog postupka. Pojedinačno posmatrano to su: Zakonska norma; Složenost i težina konkretnog krivičnog predmeta; Organizacija pravosuđa; Međusobni odnosi i saradnja krivičnoprocesnih subjekata i Zloupotreba prava. Pored ovih više nego nespornih tu su i drugi faktori. Jedan od njih, po stavu autora, su i mediji koji istina ne neposredno već posredno mogu da imaju uticaja pre svega na kvantitativnu, ali i ne samo na kvantitativnu komponentu efikasnosti krivičnog postupka. Treća grupa pitanja tiče se autorovog viđenja načina dostizanja stepena efikasnosti krivičnog postupka u skladu sa zahtevom zvanim "suđenje u razumnom roku". Navedena kao i druga pitanja koja čini predmet analize u radu posmatrana su sa tri aspekta (teoretskog, normativnog i praktičnog). Na kraju rada data su zaključna razmatranja u kojima su na jedan rezimirani način izneseni ključni rezultati izvršene analize predmetne problematike.

U radu "Načelo javnosti u krivičnom postupku" autora dr Zorana Pavlovića, redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad i dr Viorel Pasca redovnog profesora Pravnog fakulteta Zapadnog Univerziteta u Temišvaru, Rumunija ističe se značaj načela javnosti u demokratskom društvu. Načelo javnosti kao elemenat pravičnog postupka može se izvesti iz moralnih vrednosti demokratskog društva ali i iz ustavnih odredbi, procesnih rešenja u krivičnom postupku i usvojenih standarda međunarodnog prava, kao uspostavljeni sistem kontrole i ravnoteže između državnog aparata prinude i okrivljenih kao stranaka u postupku, kako bi se, uvažavajući vladavinu prava i interes opšte javnosti da zna, došlo do zadovoljavajućeg rešenja. Taj sistem koristi načelo pravičnog postupka putem javnosti krivičnog postupka, prateći i ograničenja njegove primene.Povreda načela transparentnosti predstavlja apsolutno bitnu povredu krivičnog postupka. Nedovoljna senzibilisanost svih učesnika u postupku da prepoznaju potrebu za isključenjem javnosti može dovesti i do ugrožavanja prava posebno osetljivih kategorija kao što su žene i deca. Javnost rada sudova podrazumeva skup garancija i prava koji predstavljaju *conditio sine qua non*u ostvarivanju pravne zaštite okrivljenog u krivičnom

postupku. Utvrđivanjem obima načela javnosti rada kod nosilaca javnih ovlašćenja uopšte, obezbeđuje se zakonitost postupanja. Tako se ne samo učesnicima i zainteresovanim licima, već i široj javnosti, kroz uvid u rad, daje doprinos očuvanju integriteta sudova i sudija, smanjuje mogućnosti za korupciju u pravosuđu i povećava poverenje građana u rad sudova uopšte.

U radu "Uticaj medija na sudstvo" autorka Aleksandra Ilić, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, razmatra uticaj medija na sudstvo u kontekstu sprovođenja krivičnih postupaka analizirajući problematiku iz više različitih uglova. Osnovni cilj rada je ukazivanje na moguće probleme koji se mogu pojaviti pod uticajem neadekvatnog medijskog izveštavanja o aktuelnim krivičnim slučajevima. U tom smislu razmatra se pozicija medija u različitim fazama postupka odnosno eventualno ustanovljena ograničenja medijskog izveštavanja kako bi se omogućilo normalno funkcionisanje krivičnog postupka. Najznačajnije ograničenje se tiče neophodnosti zaštite pretpostavke nevinosti čije kršenje može da prouzrokuje niz negativnih posledica po određeno lice pri čemu autor posebno razmatra osudu pre presude i koncept socijalne krivice. Potencijalno najveći uticaj mediji ostvaruju izveštavanjem o onim krivičnim slučajevima koji izazivaju najveću pažnju javnosti. Zbog toga autor razmatra fenomen medijskih suđenja kroz analizu njegovog pojma, vrsta i efekata kako bi se ukazalo na dalekosežnost takve medijske prakse.

Nenad Vujić, direktor Pravosudne akademije u radu "Prava dece na privatnost, najbolji interes deteta i porodični odnosi (Evropsko pravo i šta mediji moraju da imaju u vidu kada izveštavaju o deci)" ukazuje na neke osnovne principe prava deteta koji se razvijaju u okviru Evropskog prava. Poseban fokus u radu je posvećen poštovanju prava deteta na privatnost što ima ogroman značj na izveštavanje medija o deci, na zaštitu njihovog porodičnog života i najboljeg interesa. U radu se posebno ukazuje i na praksu Evropskog suda u Strazburu i Suda pravde Evropske unije vezano za ova pitanja.

Berar Calin i Darian Rakitovan sa Pravnog fakulteta, Zapadni Univerzitet u Temišvaru, Rumunija u radu "Uloga ustavnih principa i vrednosti u konsolidaciji krivično pravnog sistema u Rumuniji" analiziraju iskustva usvajanja novih krivičnih zakona u Rumuniji**.** Oni zaključuju da je usvajanje novih krivičnih zakonika u Rumuniji dovelo do značajne promene u zakonodavstvu zbog činjenice da je uvedeno dosta novih neregulisanih instituta. Iako je namera bila da se postigne efekat u pogledu osnovnih pravnih principa, rezultat nije bio u skaldu sa očekivanim. U prve tri godine od kada su novi zakonici stupili na snagu, više od 50 članova u njima su proglašeni neustavnim, a jedan od razloga utvrđenih od strane Ustavnog suda je bilo kršenje principa i vrednosti zaštićenih Ustavom kao što su princip zakonitosti, princip proporcionalnosti, pretpostavka nevinosti, jednakost oružja, pravo na pravično suđenje, itd. Iz ovih odluka može se svakako prepoznati veoma važna uloga koju osnovni principi imaju u jačanju krivičnog sistema. U radu će u tom smislu biti predstavljen niz odluka Ustavnog suda, koje će nam pokazati stvarnu vrednost ovih principa i omogućiti nam da zaključimo da je rumunski krivični sistem očuvan upravo skupom ustavnih principa koji su svojstveni bilo kojoj pravnoj državi.

*Dr Ivana Stevanović*
*Dr Olivera Pavićević*

# I POGLAVLJE

# MEDIJI, KRIMINALITET I PRAVOSUĐE

# GLASINE, AFERE I TABLOIDIZACIJA DRUŠTVENOG ŽIVOTA

Dr Jovan Ćirić, sudija
Ustavni sud Srbije, Beograd

*Kada se priča o glasinama, onda se moramo vratiti u antičku epohu. Još je u petom veku pre nove ere, jedan berberin iz Pireja proneo glas koji je čuo u svojoj radnji o porazu grčke flote kod Sicilije. Zbog toga je on bio stavljen na velike muke, a u isto vreme je nastala i legenda o čudovištu "Fama", koja je imala brze noge, mnogo ušiju, očiju i jezika i koja je mogla da se naduva kao niko drugi. Autor ovog članka priča o tome, ali i o tome kako su još za vreme francuske buržoaske revolucije novinari proglašeni četvrtim staležom. Napoleon ih je nazvao petom, odnosno sedmom silom. Danas je ta sila još i veća. U tom smislu se posebno pominje slučaj Orsona Velsa, koji je tridesetih godina inscenirao radio prenos invazije marsovaca, što je izazvalo paniku kod slušalaca. U radu autor govori o medijskim manipulacijama koje su danas izuzetno velike i koje mogu biti posebno opasne, sa razvojem novih internet tehnologija. Problem kod glasina jeste što se, naročito kada su glasine puštene u medijima, često gubi granica između istine i laži. Ta granica je uvek bivala vrlo tanka, a ona posebno jeste problematična u uslovima novih medija. Svedoci, veštaci, ali i same sudije tada ne znaju šta je prava istina – ono što su stvarno videli, ili ono što je prikazano u medijima. Svi se danas pozivaju na javno mnjenje, međutim, autor ovde pokazuje kako se njime može manipulisati. Fabrikovanje glasina i afera, jeste vrlo značajan vid manipulacije, o kojem se ovde govori. S druge strane, kada mediji stalno govore i pišu o pojedinim aferama, tada se stvara klima nepoverenja u pravosuđe i društveni sistem u celini, tada svako biva osumnjičen za neku korupcionašku aferu. To na kraju dovodi do toga da se sa odgovornih mesta u društvu povlače oni koji su moralni, kojima smetaju te naduvane glasine i afere. U prvi plan zaista izbijaju oni koji su nedovoljno moralni, koji ne obraćaju pažnju na glasine, afere i klevete. Kada je o Srbiji reč, danas poseban problem predstavlja brisanje krivičnog dela kleveta iz KZ-a, što de facto daje podsticaj za širenje glasina i afera, te sveopštu banalizaciju društvenog života. Tabloidi u Srbiji danas promovišu glasine, a zapravo neukus, neukost, vulgarnost i odvlače pažnju javnosti od pravih problema. Tako, umesto da budu društveni kontrolor, mediji u Srbiji postaju promoter najnižih vrednosti. O svemu tome, autor Jovan Ćirić, govori u ovom članku.*

*KLJUČNE REČI: glasine / mediji / manipulacija / javno mnjenje / laž i istina / kleveta*

* * * * *

Moglo bi se sa puno osnova reći da ono što mediji nisu zabeležili, to kao da se nije ni dogodilo, ali bi se isto tako moglo reći da ne tako retko biva da ono što mediji zabeleže, da se to u stvarnosti uopšte nije ni dogodilo. Slučaj Orsona Velsa, kada je on 30. oktobra 1938. u "Noći veštica" direktno na njujorškom radiju "prenosio" invaziju Marsovaca i izazvao paniku kod građana, to vrlo rečito dokazuje. Veći deo te njegove emisije sastojao se od lažnog radio prenosa prekidanog vestima, izveštajima i saopštenjima zvaničnika.[1] Još pre toga, mediji i njihova moć, pobuđivali su pažnju šire društene javnosti. Tako su u vreme francuske buržoaske revolucije, 1787. novinari nazivani "četvrtim staležom", pored plemstva, sveštenstva i građanstva, a Napoleon ih je kasnije nazvao "petom silom", pored Francuske, Austrije, Rusije i Velike Britanije, da bi nedugo zatim, novinari, nakon ujedinjenja Italije i Nemačke, dobili naziv "sedma sila".[2] Od toga doba promenilo se puno, pa je nekadašnja "sedma sila" postala, mogli bismo reći danas "prva sila". Treba u tom smislu pomenuti bar još dva zaista upečatljiva primera. Jedna je britanska anti-nemačka propaganda tokom Prvog svetskog rata, kada su britanski mediji stalno govorili i izveštavali o zločinima Nemaca u Belgiji, podrobno opisujući zločine Nemaca nad belgijskim bebama. (Jazić, A; 2014;491-500) Taj šablon izveštavanja ostao je nepromenjen do dana današnjeg - setimo se samo priče o masovnom trovanju albanskih đaka na Kosovu krajem osamdesetih i neverovatne antisrpske histerične propagande tokom devedestih. (Vuković,S; 2009,511) Slično se danas ponavlja i kada je reč o Sadamovom hemijskom oružju, kao i o trovanju dece u Siriji. Metodi su naravno dodatno usavršavani, ali uglavnom samo u tehnološkom smislu, više nije reč samo o televiziji, tu je još jedno moćno sredstvo – internet i u okviru toga fejsbuk, a sve za proizvodnju laži, konfuzije i pre svega jakih strasti, nešto što bi Hitler, Gebels i Leni Rifenštal samo mogli poželeti. (Cvetković, Z; 2014; 19-20) Iskustva poznate filmske režiserke Leni Rifenštal (Rifenštal L; 2006; 144) i njenog čuvenog filma "Trijumf volje" svakako su dragocena, isto kao i iskustva Orsona Velsa, te bi se moglo reći da Maršal Makluan ipak nije bio u pravu kada je smatrao da bi Hitlera televizija učinila smešnim. (Makluan, M; 1971) Jedno je sigurno i televizija i nove internet tehnologije, jesu izvanredno sredstvo za dezinformisanje i širenje laži, panike, jakih strasti, tako da danas kada čovek pročita novine i pogleda neke druge medije zapravo ni ne zna šta je prava istina.

"Istina je samo što duša prosneva", zapisao je Jovan Dučić, dodajući pri tome i to da je "poljubac susret najveći na svetu", a pre svega želeći da podvuče značaj emotivne strane čovekove ličnosti. Ta emotivna strana međutim, može biti vrlo pogodna za širenje različitih strahova, glasina i predrasuda, a pre svega za manipulacije svih vrsta.[3] Kako ostati miran, hladnokrvan i sasvim racionalan pred slikama dece koja plaču. U tim manipulacijama, strahovima, predrasudama, mržnjama, ali i ljubavima, istina više nije jedna i celovita. Običan čovek zaključuje na osnovu emocija, a ne na osnovu zdravog razuma i hladnokrvnog razmišljanja. (Izard,C.E; 1991; 22) U tom smislu se zaista može govoriti o

[1] www.prekoramena.comt/titem.270/orson-vels-rat-svetova.html.

[2] www.telegraf.rs/zaniljivosti/2207006-zasto-su-,ediji-sedma-sila-sta-se-iza-toga-krije-i-zasto-se-kaze-jos-cetvrti-stačez-foto

[3] Pri svemu tome uopšte nije važno da li se manipulacija odvija putem štampe, radija, televizije, ili danas interneta. Ostaje samo ono: "video sam sopstvenim očima", iako prosečan čovek zapravo nikada ne zna da li je to što je video stvarno video, ili mu je podmetnuto da vidi, ili je možda u pitanju samo jedan delić istine, a postoji i neka druga strana te istine. Zanemaruje se i ono Njegoševo da "pogled smeta misli i jeziku", te da čovek pod utiskom emotivne strane neke slike, prihvata sve što vidi kao "zdravo za gotovo".

manipulacijama emocijama, preciznije o svojevrsnim viktimološkim zloupotrebama. (Ćirić, J; 2010; 17-32) Ovde treba imati u vidu i jedan holivudski film Bernija Levinsona iz 1997. "Wag the Dog", koji se u srpskom prevodu zove "Ratom protiv istine". Dvojica "spin-doktora" u SAD (Robert De Niro i Dastin Hofman) na 11 dana pred američke izbore da bi poboljšali šanse aktuelnog Predsednika, izmišljaju i organizuju rat u Albaniji. Izmišljaju i to kako je jedan američki marinac zarobljen u dalekoj zemlji i kako je pronađena samo njegova cipela. Kantri muzičar odmah komponuje pesmu o cipeli i svi taksisti počinju da na svojim kolima vezuju cipelu, a sa vrha top liste odjekuju taktovi te pesme. Potpisnik ovih redova gledao je taj film na RTS-u za vreme bombardovanja 1999. i sve je delovalo potpuno stvarno. Sećajući se te bizarne priče o cipeli, pomislimo na primer na neku saobraćajnu nesreću u kojoj nastrada neko dete i televizijski snimak sa lica mesta koji prikazuje neku dečju patiku. Šta mislite da li vozač koji je prouzrokovao tu nesreću, nakon svega ima šansu na potpuno fer suđenje? (Ćirić, J; 2010,18) Radi se o zloupotrebi čovekovih (sa)osećanja prema nesrećnim žrtvama, zloupotrebama koje laž lako pretvaraju u istinu, a istinu u laž Sa druge strane, u pitanju je i postmodernistička istina, koja, kao u kultnom Kurosavinom filmu "Rašomon", postaje sasvim relativizovana i fragmentirana. O jednom te istom događaju različiti ljudi će ispričati sasvim različite priče. Žene će videti jedno, muškarci drugo, a deca nešto sasvim treće, tako da se na kraju nikada sa sigurnošću neće znati šta je istina, a šta laž, šta je činjenica, a šta tek puka glasina. Veliki manipulatori javnim mnjenjem to vrlo dobro znaju i koriste to u svakodnevnom životu.

Laž se dakle sa istinom najčešće prepliće i zapravo vrlo često nije ni moguće razlučiti šta je laž, a šta istina. Ovo je naročito karakteristično za svet današnjih medija, no da bi neka laž bila što ubedljivija, vrlo je dobro upotrebiti glasine, bilo da su one spontano nastale, bilo da su sasvim isfabrikovane. Jer, glasine obično sadrže mali deo istine, ali istovremeno opasnu i ponekad razornu količinu neistine. (Koković, D; 2007;125) Pri svemu tome, glasine se najčešće zasnivaju na bujnoj mašti i pustim snovima, a ne na činjenicama, (Koković, D; 2007, 125) pa imajući u vidu ono što smo govorili o emocijama i emotivnoj strani čovekove ličnosti, pokazuje se da glasine kao takve uopšte nisu tek tako beznačajne. Ovo pogotovu što glasine funkcionišu po principu "čuo sam" i "priča se". Na pitanje: "Jesi li siguran?", sledi odgovor: "Sto posto, ceo grad bruji, vest se širi, nema dileme", uz dodatak: "Neka ostane među nama", a dotični je već optrčao ceo grad i svima ispričao. (Nojbauer, H.J; 2010,24) To "priča se" i "ceo grad bruji", bilo je naravno karakteristično za vremena kada su u tehnološkom smislu mediji bili nerazvijeni. Danas se koristi druga formulacija: "iz dobro obaveštenih izvora", što je zapravo isto to, isti, legalni način za širenje glasina, pogotovu što je novinarima priznato pravo da zaštite izvor svojih informacija Suština je međutim ista: "priča se", što neka sredstva javnog informisanja uopšte i ne kriju, pa je tako na primer nemački bulevarski časopis "Bild" u svoje vreme objavljivao reklamu, poziv svojim čitaocima: "Imate li neki trač za nas?" (Nojbauer, H.J; 2010, 211) dok je naš "Studio B" početkom devedesetih godina emitovao emisiju "Od trača do istine". Tako su trač i glasine stekle potpunu legalnost i legitimnost.

Koliko god se čovek trudio da bude objektivan i racionalan, da ne podlegne emocijama i da ne obraća pažnju na predrasude i glasine, one ga na kraju ipak uvek sustignu, baš kao u antičkoj legendi o fami. Fama je bila ćerka boginje zemlje Geje. Ona je oličenje lažnih vesti i glasina – strašna pernata neman sa velikim krilima i dugačkim i hitrim nogama. Imala je onoliko jezika, očiju i ušiju, koliko je na sebi imala pera, a niko se nije mogao meriti sa njom koliko se mogla naduvati. (Zamarovski,V; 1986, 365) Glasine dakle ili ti "fame" nisu nešto što je karakteristično samo za današnja vremena. Naprotiv, još su se stari Grci suočavali sa ovim fenomenom, pa je tako ostalo zabeleženo da je 413. godine p.n.e jedan berberin od

jednog svog mušterije u Pireju saznao za strašnu vest o porazu grčke flote kod Sicilije. Ne mogavši da izdrži, odmah je otrčao do Atine da saopšti šta je čuo. Ne samo da je dočekan sa nevericom, već je bio podvrgnut dugotrajnim i teškim mukama, sve dok se na kraju nije ispostavilo da je glasina ipak tačna. (Nojbauer, H.J; 2010, 220-223) Ova, jedna od najstarijih priča o glasinama nam pokazuje koliko one uopšte nisu bezazlene, ali nam takođe govori i o ljudskoj "prirodnoj" sklonosti da veruju u glasine i da ih dalje šire.

Ako dakle imamo u vidu gotovo prirodnu čovekovu sklonost emocijama, ali i širenju glasina, onda je jasno na kojim principima sve to funkcioniše. Otvara nam se zapravo nekoliko pitanja. Jedno od pitanja jeste i pitanje kredibilnosti svedoka i njihovih iskaza. Radi se o pitanju kada se jedan svedok pojavi na suđenju, da li on tada saopštava ono što je stvarno video i čuo, ili pak ono što je video na televiziji i pročitao u novinama, da ne pominjemo ovde i internet. Pitanje se usložnjava ukoliko od vremena kada se jedan događaj odigrao do trenutka svedočenja protekne duži vremenski period, kada se pojavi mnoštvo objavljenih informacija u sredstvima javnog informisanja. (Ćirić, 2001) Ovo je tema o kojoj je u sudskoj psihologiji odavno razmatrano, pa je tako jedan psiholog sa početka 20. veka Vilijem Štern 1901/1902 izveo eksperiment u slušaonici sa studentima Pravnog fakulteta u Berlinu, gde je inscenirana svađa, čak i pucanj iz pištolja, a nakon svega, o detaljima slučaja su ispitivani studenti da bi se utvrdilo u kolikoj meri se iskaz jednog prosečnog, normalnog svedoka može smatrati korektnim prikazivanjem nekog objektivnog stanja stvari. Štern dolazi do rezultata da sećanje bez greške nije pravilo nego izuzetak, a dotični naučnik je kasnije proširio svoja istraživanja na eksperimentalnu glasinu, gde i kada su neki događaji prepričavani "od uva do uva". Rezultati su bili poražavajući kada je reč o verodostojnosti sećanja i svedočenja. (Nojbauer, H.J; 220-223) Prebacimo se u današnje vreme, sto godina kasnije: osim novina, pojavili su se radio, televizija, internet, mobilni telefoni i prosečan čovek je okružen informacijama, ali i manipulacijama sa svih strana – koliko je u stanju da se svemu tome odupre i bude sasvim "svoj"? Zamislimo u tom smislu jedan krvavi teroristički čin sa desetinama mrtvih i zamislimo da u neposrednom komšiluku stanuje neki Arapin koji liči na primer na Bin Ladena ili nekog njemu sličnog. Ovde svakako treba pomenuti i film "12" ruskog režisera Nikite Mihalkova iz 2007. godine. U pitanju je rimejk čuvenog filma Sidni Ljumeta "12 gnevnih ljudi" iz 1957, samo što je taj film smešten u sadašnje vreme i u Rusiju. Mladi Čečen je optužen za ubistvo svog očuha.[4] Kako se u tom smislu odupreti uzavrelim društvenim strastima, strahovima, predrasudama, glasinama i kako doneti hladnokrvnu, racionalnu odluku? Priču o Čečenu možete zameniti pričom o Albancu, Romu, Arapinu, ili šta već, psihološki principi će uvek ostatit isti.

Ljudska sklonost ka širenju glasina i zavirivanju u "tuđe dvorište" predstavljaju na neki način osnov planetarnog uspeha savremenog fenomena zvanog fejsbuk i uopšte internet. Takođe se ovde radi i o ljudskoj egzibicionističkoj želji da se bude slavan, a što se u potpunosti nadovezuje na ono što je Endi Vorhol jednom prilikom izjavio: "U budućnosti će svako imati svojih 15 minuta slave". (Vorhol, E; 2016; 55) Fejsbuk – internet tehologija omogućava sasvim anonimnim pojedincima da dobiju mnogo "lajkova", izađu iz anonimnosti i postanu "slavni". Samo po sebi to uopšte ne bi moralo biti nimalo negativno, da nove, nazovimo ih internet-fejsbuk tehnologije vrlo često nisu korišćene – zloupotrebljavane za širenje neistinitih glasina i isto tako za širenje uvreda i različitih oblika mržnje. Za stariju generaciju to možda i nije nešto što bi ih moglo psihološki uzdrmati, ali, kada je reč o mladima, tnejdžerima, adolescentima, širenje negativnih, lažnih glasina o

[4] https://kinorusija.wordpress.com/2008/10/16/12-2007

njima može biti veoma opasno. Čak ponekad nije ni potrebno smišljati neku posebno veliku laž, glasinu i klevetu da bi to na mlade ljude imalo posebno negativnog uticaja. Katkada i najobičnije zadirkivanje, ako o tome svi na "mreži" sve znaju, može biti kobno, pa su zabeleženi slučajevi da su mladi koji su bili žrtve uvreda, kleveta i glasina na društvenim mrežama, u stanju psihičkog rastrojstva i očaja, "podizali ruku na sebe". Radi se o jednom potpuno novom fenomenu - sajber maltretiranje – cyber bullying. (Prlja, D; Korać,V; Diligenski, A; 2015-1; 349-363) Kada i ako iza tog sajber maltretiranje stoje organizovane nacionalne ili političke hakerske grupe, stvari postaju još ozbiljnije i problematičnije. Treba u tom smislu zabeležiti i slučaj objavljivanja lažne umrlice od strane albanskih hakera za Aleksandra Jablanovića, srpskog političara na Kosovu. (Prlja, D; Diligenski, A; 2015-2; 678) Tako nešto bi u svetu klasičnih sredstava informisanja bilo ipak nemoguće, te se pokazuje da sajber prostor koliko god da donosi pozitivnih stvari i napredak, toliko isto ima i svojih negativnosti. Da ne govorimo o tzv. "botovima", onima koji su angažovani i plaćeni od strane različitih političkih i drugih interesnih grupa da na internetu pišu komentare na pojedine vesti i tekstove, ili i sami pišu svoje komentare – blogove i potpuno izmišljaju i faktički zbunjuju javnost koja prati internet vesti i objavljene komentare. Faktička nemogućnost da sajber prostor bude cenzurisan i kontrolisan, na prvi pogled deluje kao jedna pozitivna demokratska vrednost, ali se pokazuje da vrlo često jeste upravo obrnuto. Obilje informacija, laži, glasina i kleveta koje kruže internet prostorom, zbunjuje prosečnog čoveka, naročito mladog. Pored toga, tu su, osim tzv. botova i tzv. hejteri, ili ti mrzitelji, koji su prosto stekli pravo građanstva. Kada se kaže "mrzitelj" to već na prvi pogled, ili prvi zvuk, deluje ružno, za razliku od "hejtera", koji deluju sasvim pomodno i nimalo negativno, upravo onako kao što ne deluje negativno ni ono što oni rade, najčešće za tuđe interese i tuđ račun. A to je vređanje, klevetanje, širenje glasina i mržnje.

Uprkos neverovatno burnom razvoju nauke i tehnike, posebno u oblasti komunikacija, uprkos tome što su nova (sa)znanja danas na dohvat ruke prosečnog čoveka, kao i informacije o svemu i svačemu, pokazuje se da je svet neznanja, neistina, glasina, predrasuda još uvek veoma jak, ponekad se čini čak i jači nego što je bio nekada. Glasine i neznanje po pravilu idu zajedno u paru, a one opet pogoduju predrasudama različitih vrsta, koje su preduslov svake mržnje. (Rot, N; 2009, 491) Zar verski fanatizam karakterističan za savremeni globalni trenutak terorizma to ne potvrđuje? Naravno religiju ne treba poistovećivazi sa glasinama, ali u jednoj određenoj meri, postoje izvesne dodirne tačke. Dobar primer za povezanost religije i glasina jeste "fenomen Međugorje" koji je početkom osamdesetih godina postao globalni fenomen neviđenih razmera, slično kao što je to bio i slučaj sa "čudom" u portugalskom gradu Fatima, gde se tobože maja 1917. deci ukazala Gospa, pa je taj gradić postao stecište hodočasnika iz celog sveta. I ako bi čovek još i mogao da pomisli da je vreme Velikog rata i ipak nedovoljnog znanja, moglo da pogoduje širenju jedne takve glasine - fame, pokazuje se da se i danas ponavlja nešto slično upravo u tom portugalskom gradiću, gde se tobože nešto slično ponovilo maja 2016. godine.[5] Danas je nakon svega evidentno da je svojevremena glasina o međugorskoj gospi, koju zvanični Vatikan nije priznao, imala izrazitog političkog značaja i naboja, kao neka vrsta pripreme za verske i nacionalne sukobe u bivšoj Jugoslaviji, no vreme je prošlo i ta glasina je odigrala određenu ulogu koja joj je bila namenjena, kao što se to u velikom broju slučajeva u istoriji već događalo. Mislimo tu i na ono što se naziva "False flag" operacije, odnosno "operacije pogrešne zastave". U pitanju su tajne operacije, oružani i teroristički napadi, atentati i

[5] www.dnevno.hr/vjera/svjedocanstva/novo-cudo-fatimi-vidjelo-stotinu-ljudi-sunce-se-okretalo-velikom-brzinom-922690/

sabotaže, koje preduzima neka država ili grupa da bi suparničkoj državi (grupi) pripisala zločin.[6] Suština je u manipulaciji informacijama i glasinama. U tom smislu, ovde treba pomenuti i jedan događaj iz 1788, kada je glavni krojač Kraljevske opere Švedske, dobio zadatak da sašije nekoliko stotina ruskih uniformi u koje su se onda preobukli Švađani. lažni ruski vojnici. Oni su 27. juna te godine napali jedno pogranično mesto u Švedskoj, pa je nakon toga Parlament koji je odbijao da odobri rat sa Rusima, tadašnjem švedskom kralju dao odrešene ruke za rat.[7] Stotinak godina kasnije dogodilo se nešto slično na Kubi, a kao prethodnica za špansko-američki rat i američki intervencionizam na Kubi. Naime, februara 1898. u havanskoj luci je eksplodirao američki vojni brod "Mejn" koji se usidrio u tu luku. Stradalo je skoro 300 mornara. Istina nikada sa potpunom sigurnošću nije utvrđeno da su Amerikanci sami potopili taj svoj brod, ali to je svakako bila izuzetna medijska "atrakcija", koju su vodeći novinari toga doba u SAD: Vilijem Herst i Džozef Pulicer iskoristili kao glasinu za "spinovanje", tj. pripremu sopstvenog javnog mnjenja za ulazak u rat na Kubi, a protiv Španaca. Američke novine su osvanule tih dana sa natpisima: "Opšte je mišljenje da su Španci potopili Mejn", odnosno: "Remember the Maine, to Hell with Spain". (Balvanović, R; 2006; 66-68) Sličnih primera u istoriji je bilo još, a svakako je jedan od najpoznatijih primera i nacistička "Paljevina Rajhstaga". Tu su i događaji u vezi napada na Perl Harbur, a kada je reč o događajima na našim prostorima, tu su "Markale" i "Račak". To što se nekoliko godina nakon svega ispostavi da je u pitanju glasina i manipulacija, to nema veze, dotične glasine i manipulacije su odigrale svoju ulogu.[8] Događaji od 11. septembra takođe su bili inspiracija za širenje različitih glasina i konstrukcija. Ponekad se glasine same javljaju i šire, a ponekad se one fabrikuju u odgovarajućim centrima, no ono što je bitno u celoj situaciji, jeste to da javno mnjenje usled svega biva prilično zbunjeno, ne znajući kome i u šta da veruje. To samo pokazuje i dokazuje koliko je javno mnjenje jedna problematična i nepouzdana kategorija. (Habermas, J; 1969, 90)

Brojnost različitih informacija, kojima je savremeni čovek okružen i u bukvalnom smislu bombardovan,[9] za krajnju posledicu može imati to da čovek više nikom i ni u šta ne može verovati. Šta više, neko bi možda mogao zaključiti kao da je to nekome jedan posebni cilj. No, u svakom slučaju, veliki broj informacija, koje mogu biti tačne, ali vrlo često i sasvim netačne i faktički biti svojevrsne glasine, deluju i zbunjujuće, ali na svoj način i depresivno na ljudsku psihu. Ovde na primer imamo u vidu vesti o receptima za zdraviji život i pretnjama iz namirnica za zdravlje. Čitajući ovakve vesti, hrani se podsvesni strah od smrti i bolesti.[10] Da ne govorimo i o tome kako nova naučna otkrića mogu zbunjivati obične ljude. Do juče, svi su govorili da je margarin zdraviji, a onda se iznenada počelo govoriti o

[6] https://sr.wikipedia.org/sr/Операција_под_лажном_заставом

[7] https://wn.wikipedia.org/wiki/False_flag

[8] Tako na primer, kada je reč o "Markalama", treba reći da se sudija Haškog tribunala sa Trinidada, Melvil Berd u prvostepenoj presudi Radovanu Karadžiću, pozvao na izveštaj UN, te izdvojio mišljenje, koje "Večernje Novosti", sažimaju u rečenicu, naslov: "Bošnjaci gađali Markale, Karadžić za to nije kriv". ("Večernje Novosti", subota, 26.mart 2016) Slično je i sa "Račkom". Helen Ranta, finski stomatolog, forenzičar, u svojoj biografiji navodi da je izveštaj o Račku pisan pod pritiskom Vilijema Vokera i Ministarstva spoljnih poslova Finske (www.politika-rs/scc/clanak/60123/Ranta-progovorila-o-istrazi-u-Racku) Slično se može pročitati i u nekim drugim tekstovima na internetu, pa tako: www.novinar.de/2009/07/22/dzulija-gorin-racak---obmana-koja-je-izazvala-rat-html Šta međutim vredi jedno izdvojeno mišljenje i naknadno priznanje, ili otkriće, kada je već sve "odrađeno" i "završeno".

[9] Čini se da se nimalo slučajno upotrebljava izraz "bombardovanje informacijama", jer informacije, bez obzira da li su tačne ili netačne, mogu zaista imati efekat bombi. Ovo možda posebno kada se radi o ipak netačnim informacijama – glasinama.

[10] www.haber.ba/zanimljivosti/svastara/105001-trendovi-koji-smanjuju-samopouzdanje

tome kako je margarin nezdrav i kako je puter mnogo zdraviji. Slično je i sa mašću i zejtinom i još mnogim drugim stvarima. Posledica svega toga je da jedan vrlo veliki broj ljudi, svesno počinje da sumnja u zavnične informacije i da se okreće određenim alternativnim izvorima informacija, a zapravo onome što suštinski jesu glasine. Tako danas više od dvadeset odsto Amerikanaca i gotovo trideset procenata Rusa, sumnja da je čovek bio na Mesecu.[11] Ma koliko to zvučalo neobično, upravo su takve osobe koje sumnjaju u zvanične informacije i zvanične izvore informacija, vrlo pogodne za manipulacije različitih vrsta, odnosno vrlo prijemčive za različite glasine, a sve po sistemu: "Ne znaš ti, pusti ti to, prava istina se krije od ljudi." Nakon što takve informacije, zapravo glasine, osvanu [12] na društvenim mrežama, ili budu odštampane u pojedinim tabloidima, situacija postaje još komplikovanija, a naročito od kada je kod nas došlo do dekriminalizacije klevete, pa je tako širenje laži, lažnih informacija, lažnih glasina, steklo puni i legalitet i legitimitet. Tako danas postaje aktuelno jedno staro krivično delo: "lažno prijavljivanje". (Ćirić, J; 2014, 111-124) Novine, naročito tabloidnog tipa, kao i drugi mediji, društvene mreže, šireći glasine, faktički vrše "lažno prijavljivanje". Kada to postane posebno učestalo i masovno, onda se javno mnjenje u još većoj meri okreće drugim alternativnim izvorima informacija i faktički glasinama. Krug se tu zatvara, a najšire javno mnjenje biva dodatno zbunjeno i sluđeno.

Afere se ne mogu poistovećivati sa glasinama. Međutim, parafrazirajući "Stari zavet" i ono čuveno: "u početku beše reč", kao da bi se moglo reći: "u početku beše glasina". Kasnije, ta glasina narasta i "udružuje" se sa drugim glasinama i od toga nastaje jedna čitava afera. Čini se da je najveća razlika između afera i glasina u tome što glasine nastaju relativno spontano, dok to sa aferama obično nije slučaj, one su uglavnom "fabrikovane" u odgovatajućim medijsko-političkim centrima. Sve nas to dovodi do pitanja uloge medija u jednom društvu. Teorijski uzev, slobodni mediji bi trebalo da predstavljaju važan faktor u borbi protiv korupcije na primer. (Pihler,S; 2001, 198) Slobodni mediji bi trebalo da budu nemilosrdni kritičari opštih, ali i svih pojedinačnih društvenih i političkih negativnosti, naročito kada je reč o korupciji. (Pihler,S; 2001,198) Ovo se odnosi pre svega na onu korupciju koja je povezana sa važnim političkim faktorima, koja je ovaj ili onaj vid političke korupcije, što po prirodi stvari generiše svekoliku korupciju u jednom društvu, (Perić,T; 2012, 345-364) jednostavno zato što primer onih koji su na vrhu društvene piramide stimulativno deluje na nemoralno ponašanje svih ostalih običnih građana. (Marić,J; 1998, 87-88) Mediji bi tu trebali da imaju vaspitnu funkciju, da pokazuju šta je dobro, da žigošu koruptivna ponašanja i da stvaraju atmosferu u kojoj će, ponajpre politička odgovornost dolaziti do značajnog izražaja. (Jovičić, M; 1968, 13-14) Međutim, ponekad se može događati i nešto sasvim suprotno. Mediji mogu biti zloupotrebljeni kada se korupcionaške afere fabrikuju kako bi se politički protivnici difamirali. Ovde treba imati u vidu naše specifične srpske uslove, kada je izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2011. godine došlo do dekriminalizacije klevete, što je gotovo jedinstven slučaj u Evropi.[13] Mediji, odnosno medijski poslenici, danas komotno mogu da izmišljaju, fabrikuju različite afere i kleveću političke protivnike, što je naravno loše po celokupnu medijsku scenu u Srbiji, pa i

[11] Članak u "Politikinom" subotnjem kulturnom dodatku, pod naslovom: "Planeta Zemlja ovde, imamo problem". str. 6, subota 22.april 2017.

[12] I ovaj izraz "osvanuti" uobičajeno se upotrebljava i on kao da sugeriše da neko noću u potaji osmišljava, izmišlja informacije, glasine, koje onda objavljuje kada ujutro osvane novi dan.

[13] Tako na primer, Evropski sud za ljudska prava u svojim presudama dopušta da nadležni organi mogu usvojiti mere, čak i krivične, kojima se reaguje primereno i u odgovarajućoj meri na uvredljive optužbe koje su bez osnova i zlonamerene. – Casstels protiv Španije, 23.IV 1992. str. 42 serija A br. 236; Bodrožić i Vujin protiv Srbije, presuda 23.06.2009, st. 39 Gavrilovici protiv Moldavije presuda od 15.12. 2009. str. 60 – citirano prema (Mrvić-Petrović,N; 2013; 50)

na planu anti-koruptivne uloge medija, jer kada priča o korupcionaškim aferama postane svakodnevna i masovna, onda medijima više niko ništa neće verovati u principu. Ako se gotovo svakodnevno izveštava o tome kako su ovi ili oni političari korumpirani, onda će svi oni koji su (preterano) skrupulozni i koji ne mogu da podnesu te i takve priče o sebi, oni će gledati da što je moguće više izbegavaju da se politički angažuju. To će sasvim logično za posledicu imati to da će se u većoj meri u političkom životu angažovati oni koji su "oguglali" na prozivke i kritike da su korumpirani. Jednostavno rečeno, moralnog čoveka će zaboleti i najmanja laž, kleveta i afera, [14] dok se onaj koji i nije baš mnogo moralan, neće mnogo "osvrtati" ni na najveće moguće laži, glasine, prozivke i kritike. Tako se dakle može govoriti o medijskom kriminalizovanju čitavog političkog života, života u kojem nema dovoljno mesta za one koji su osetljivi na kritike, ali zato ima dovoljno mesta za sve one koji i ne haju za kritike za najteže afera i korupciju. (Ćirić, J; 2013, 64-76)

Velika medijska atraktivnost jedinog konkretnog slučaja, ima višestruko negativne uticaje na smireno suđenje bez predrasuda. Najpre, svedoci tada počinju da svedoče ne ono što su stvarno videli, već ono što su pročitali u novinama, ili videli na televiziji, ili internetu. Slično je i sa veštacima koji počinju više da razmišljaju o tome kako će javnost prihvatiti njihove nalaze i mišljenja, a nisu u drugačijem položaju ni sudije – profesionalci. Zato se smatra da suđenja u drugom, ili trećem stepenu mogu biti smirenija i objektivnija bez mnogo emocija, strasti i pritisaka medijski izmanipulisane javnosti. (Vasiljević,T; 1974, 192) Mediji, ali i laička javnost uopšte, mogu dakle imati vrlo negativne uticaje na tok jednog suđenja. Radi se o tome, između ostalog, što mediji imaju svoje posebne zakone delovanja, a to se ogleda prvenstveno u želji za povećanim tiražima. Mediji žele velike tiraže, a to najčešće znači više skandala, afera i svega onoga što "golica" maštu znatiželjnih čitalaca. Tako se na naslovnim stranicama, pored estradnih ličnosti, tzv. starleta i političara, u sve većoj meri pojavljuju i "pikantni" detalji pojedinih, medijski intersantnih kriminalnih slučajeva. Najširа javnost je naravno uvek znatiželjna, a pogotovu kada se dogodi neki "veliki" zločin. Tako je oduvek bilo od slučaja "Šefke Hodžić", preko slučaja "Točilovac"[15], pa do slučaja ubistva folk pevačice Jelene Marjanović iz 2016. godine. U svim tim slučajevima novinari potenciraju različite bizarnosti, upiru prstom u moguće krivce i banalnim tumačenjima, sprovode svojevrsnu tabloidizaciju najšireg društvenog života, a prvenstveno pravosuđa. Posledica je opadanje poverenja u rad pravosuđa i u sve druge ključne institucije društva. Jedna od najvažnijih posledica svega, jeste promovisanje banalnosti i vulgarnosti, a pre svega vulgarnog materijalizma u kojem je glavni ideal "imati što više". Čini se da tabloidizacija, a mi bismo u stvari rekli vulgarizacija savremenog sveukupnog društvenog života, danas u potpunosti ne samo potvrđuje, nego i prevazilazi Eriha Froma. (From, E; 2015, 224) Ona je prisutna u celokupnom društvenom okruženju, od "rijaliti šou programa", preko interneta i novina, pa do medijskog izveštavanja o pojedinim krivičnim

[14] Obični ljudi, laici, vrlo često reaguju po principu: "gde ima dima, ima i vatre", odnosno: "jeste u čitavoj priči ima mnogo izmišljenog i netačnog, ali, verovatno ipak ima i nečeg što je makar delimično tačno". Tvorci mnogih medijskih laži i preterivanja, upravo rezonuju na taj način, znajući da će najširа javnost kojoj su te laži upućene, reagovati, upravo na taj način.

[15] Godine 1966. ubijen je beogradski advokat Milorad Sotirovski, a za njegovo ubistvo su optuženi njegova supruga Ljubica i njen ljubavnik Ljubinko Točilovac. Ljubica je za sve vrlo brzo optužila svoga, tada već bivšeg ljubavnika, koji se međutim branio ćutanjem i faktički na sebe preuzeo svu krivicu. Točilovčev advokat Guberina je tvrdio da je on želeo da se predstavi kao heroj koji se žrtvuje za svoju ljubav. Uzalud, Točilovac je osuđen, ali je priča o ljubavi Ljubinka i Ljubice ostala medijski poznata, a sam Točilovac je za jedan deo, naročito ženske publike postao heroj. (http:www.guberina-marinkov.rs/znacajniji-slucajevi/4-tocilovac-ljubinko) Slučaj Točilovac je zaista postao simbol medijske atraktivnosti, ali i svojevrsne tabloidizacije pravosuđa i to u vreme kada tabloidi kod nas još nisu ni postojali.

slučajevima. Jedan francuski istraživač Gi Debor, sve to naziva "Društvo spektakla".[16] To društvo spektakla jeste društvo kiča i neukusa, odnosno različitih bizarnosti i trivijalnosti, koje ne samo što stiču pravo građanstva, već počinju da dominiraju. Tako sve ono što je nenormalno postaje normalno, a sve ono što je nemoralno biva proglašeno za moralno.U tom smislu treba ovde pomenuti i ono što Noam Čomski naziva "10 strategija manipulacije putem medija". Čomski posebno naglašava strategiju veličanja gluposti, a što podrazumeva da mediji ubeđuju ljude da je poželjno i moderno biti glup, vulgaran i neuk.[17] Ta glupost, vulgarnost i neukost jeste sinonim za tabloidizaciju celokupnog društvenog života.

I na kraju, umesto zaključka, moramo istaći nekoliko stvari: još od vremena antičke Grčke, postoji fenomen glasina, koje su se tada vezivale za čudovište "Famu". Ljudska, gotovo prirodna sklonost da osluškuje glasine i da ih dalje pronosi, upotrebljavana je i zloupotrebljavana pre svega od strane novinara, koji su još u vreme francuske buržoaske revolucije bili proglašeni za "četvrti stalež", a kasnije ih je Napoleon nazvao "petom, odnosno sedmom silom". Slučaj Orsona Velsa i njegove fingirane invazije marsovaca, pokazao je da mediji postaju ne više samo "sedma sila". Danas, sa razvojem novih tehnologija, kao i razvojem saznanja o mogućnostima uticanja na ljudsku svest i podsvest[18] značaj medija postaje sve veći i veći, a kada to kažemo mislimo pre svega na različite vrste manipulacija.[19] Za smireno, objektivno, nepristrasno suđenje u nekom konkretnom slučaju, to obično jeste veliki problem. Međutim, osim toga sve to dovodi do nečega što smo ovde nazvali tabloidizacija, a u stvari vulgarizacija i banalizacija celokupnog društvenog života. Nije naravno potrebno ukazivati koliko je to negativno, isto kao što nije potrebno isticati koliko je negativno suditi i zaključivati na osnovu glasina i afera. Međutim, aktuelna društvena stvarnost upravo jeste takva: mediji nisu oni koji ukazuju na probleme i negativnosti u društvu, već ih u najvećem broju slučajeva upravo stvaraju putem lansiranja glasina i afera. Tome, između ostalog, pogoduje i brisanje klevete iz KZ-a kao krivičnog dela, tako da se može reći da najveći problem kada je reč o medijima u Srbiji danas, nije nedostatak njihove slobode, već, su to medijske manipulacije putem glasina, afera i sveukupne tabloidizacije društvenog života.

## LITERATURA


1. Balvanović, R. (2006). Kubanski rat za nezavisnost i američki intervencionizam. U: *Kuba na tazmeđu drugog i trećeg milenijuma*, Beograd.
2. Cvetković, Z. (2014). *Gebels – gospodar istinite laži*. Beograd
3. Ćirić, J. (2001). *Društveni uticaji na kaznenu politiku sudova*. Beograd.
4. Ćirić, J. (9/2010). Viktimološke zloupotrebe. *Pravni život*


[16] Guy Debord; - "Društvo spektakla"; - knjiga dostupna na internet adresi: https://anarhisticka-biblioteka.net/library/guy-debord-drustvo-spektakla

[17] www.99posto.org/srpski/10-strategija-maniulacije-putem-medija

[18] Ovde treba ukazati i na eksperimente u vezi sa uticanjima na ljudsku podsvest. Na primer, jedna filmska traka ima 32 sličice u svakoj sekundi. Utvrđeno je da ako se samo jedna od te 32 sličice iz svake sekunde izmeni i ubaci nešto drugo, na primer slika "Koka-Kole", da će to imati vrlo velikog uticaja na reklamiranje, odnosno povećanje potražnje za "Koka-Kolom", iako gledalac takvog filma, toga uopšte nije svestan, jer njegovo oko tu sliku uopšte ne registruje, ali sliku registruje podsvest. Formalno, takav način reklamiranja je zabranjen, ali, uvek ostaje pitanje da li se u realnosti takva zabrana baš uvek poštuje (Kara-Murza, S; -2011; 178)

[19] Malopre pominjani Čomski, osim "strategije veličanja gluposti", pominje još "preusmeravanje pažnje" (sa važnih problema na nevažne), zatim tu su još i: "stvaranje problema"; "postupnost promena"; "odlaganje"; "upotreba dečjeg jezika"; "zloupotreba emocija" (to smo ovde već posebno pominjali); "neznanje"; "stvaranje osećaja krivicie" i "zloupotreba znanja". (www.99posto.org/srpski/10-strategija-manipulacije-putem-medija)

5. Ćirić, J. (3-4/2013). Mediji i korupcija. *Hereticus*
6. Ćirić, J. (40/2014). Lažno prijavljivanje. *Pravna riječ*
7. From, E. (2015). *Imati ili biti*; - (prevod sa engleskog). Podgorica-Beograd.
8. Habermas, J. (1969). *Javno mnjenje (istraživanje u oblasti jedne kategorije građanskog društva*, (prevod sa nemačkog), Beograd.
9. Izard, C. E. (1991). *The Psychology of Emotions*, Springer Science&Business Media
10. Jazić, A. (2014). Propaganda u Velikoj Britaniji prema domaćem stanovništu na početku i tokom Prvog svetskog rata. U: *Sto godina od početka Prvog svetskog rata – istorijske i pravne studije*, priredili Jovan Ćirić i Miroslav Đorđević. Beograd – Andrićgrad.
11. Jovičić, M. (1968). *Odgovornost nosilaca javnih funkcija –uporednopravna analiza*. Beograd.
12. Kara-Murza, S. (2011). *Manipulacija svešću*, prevod sa ruskog, Beograd.
13. Koković, D. (2007). *Društvo i medijski izazovi – Uvod u sociologiju masovnih komunikacija*, Novi Sad.
14. Makluan, M. (1971). *Poznavanje opštila čovekovih produžetaka*, (prevod sa engleskog), Beograd.
15. Marić, J. (1998). *Kakvi smo mi Srbi – prilozi za karakterologiju Srba*. Beograd.
16. Mrvić – Petrović, N. (2/2013). Dekriminalizacija klevete – supremacija slobode izražavanja u odnosu na čast i ugled, *Strani pravni život*.
17. Nojbauer, H.J. (2010). *FAMA Istorija glasina*, (prevod sa nemačkog), Beograd.
18. Perić, T. (3/2012). Ogled o političkoj korupciji, *Srpska politička misao*.
19. Pihler, S. (2001). Sloboda medija kao faktor borbe protiv korupcije. U: *Privredni kriminal i korupcija*. Beograd: Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja.
20. Prlja, D Korać V., Diligenski A. (2015-1). Maloletnici i sajber kriminal. U: *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja.* Beograd: Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja.
21. Prlja, D., Diligenski, A. (2015–2). Religija, politika i pravo u sajber svetu. U: *Religija, politika, pravo*, priredili: Jovan Ćirić; Velibot Džomić; Miroljub Jevtić, Beograd – Budva.
22. Rifenštal, L. (2006). *Sećanja,* (prevod na srpski), Beograd.
23. Rot, N. (2009). *Osnovi socijalne psihologije*, Beograd.
24. Vasiljević, T. (1974). *Sistem krivično procesnog prava SFRJ*, Beograd.
25. Vorhol, E. (2016). *Dnevnici*, (prevod sa engleskog), Beograd.
26. Vuković, S. (2009). *Etika zapadnih medija – Anti-srpska propaganda devedsetih godina XX veka*, Novi Sad – Sremski Karlovci.
27. Zamarovski, V. (1986). *Junaci antičkih mitova: Leksikon grčke i rimske mitologije*, (prevod na srpsko-hrvatski), Zagreb.
28. www.prekoramena.comt/titem.270/orson-vels-rat-svetova.html.
29. www.telegraf.rs/zaniljivosti/2207006-zasto-su-,ediji-sedma-sila-sta-se-iza-toga-krije-i-zasto-se-kaze-jos-cetvrti-stačez-foto
30. https://kinorusija.wordpress.com/2008/10/16/12-2007
31. www.dnevno.hr/vjera/svjedocanstva/novo-cudo-fatimi-vidjelo-stotinu-ljudi-sunce-se-okretalo-velikom-brzinom-922690/
32. https://sr.wikipedia.org/sr/Операција_под_лажном_заставом
33. https://wn.wikipedia.org/wiki/False_flag
34. www.politika-rs/scc/clanak/60123/Ranta-progovorila-o-istrazi-u-Racku
35. www.novinar.de/2009/07/22/dzulija-gorin-racak---obmana-koja-je-izazvala-rat-html .
36. www.haber.ba/zanimljivosti/svastara/105001-trendovi-koji-smanjuju-samopouzdanje
37. http:www.guberina-marinkov.rs/znacajniji-slucajevi/4-tocilovac-ljubinko
38. https://anarhisticka-biblioteka.net/library/guy-debord-drustvo-spektakla
39. www.99posto.org/srpski/10-strategija-maniulacije-putem-medija

Jovan Ciric, PhD
Judge at the Constitutional court of Serbia, Belgrade

# RUMOURS, AFFAIRS AND "TABLOIDISATION" OF THE SOCIAL LIFE

*When talking about rumours, then we must return to the antique age. Already in the fifth century B.C. a barber from Piraeus spread the voice which he heard in his shop about the defeat of the Greek navy at Sicily. Due to that he was put on great anguish; at the same time, the legend about the monster "Farma", which had quick feet, many ears, eyes and tongues and which could inflate herself like nobody else, came into existence. The author of this article writes about that but also about the fact that already during the French Revolution the journalists were declared as the fourth class. Napoleon named them as the fifth, respectively seventh power. Nowadays this power is even bigger. In that sense, the case of Orson Wells is mentioned specifically: in the 30s he staged a radio-transmission of an invasion of Martians, which caused pannick at the listeners. Jovan Ciric talks here about media manipulations which nowadays are extremely big and which can be specifically dangerous with the development of the new "internet"technologies. The problem with the rumours is, particularly when the rumours are put in the media, the border between the truth and the lie is often lost. That border has always been very thin and it is particularly problematic in the conditions of new media. The witnesses but also the judges themselves then do not know what is the real truth – what they have really seen or what is depicted in the media. Everybody alludes today to the public opinion but the author shows here how it can be used for manipulation. The manufacture of rumours and affairs is a very significant aspect of manipulation about which the author talks here. On the other side, when the media talk and write constantly about certain affairs a climate of mistrust in the judiciary and the social system as a whole is created and then everybody is accused for a grafter affair. At the end that leads to the situation that people who are moral and whom those bombastic rumours and affairs bother retire from responsible positions in the society. Then those who are not sufficiently moral, who do not care about rumours, affairs and calumnies well into the first plan. When the word is about Serbia, nowadays the deletion of the criminal offence of calumny from the Criminal Code represents a particular problem, which de facto encourages the spread of rumours and affairs and the comprehensive banalization of the social life. The tabloids in Serbia today promote rumours but actually disrelish, ignorance, vulgarity and they take away the attention of the public from the real problems. Thus, instead of being a social controller, the media in Serbia become a promoter of the lowest values. The author, Jovan Ciric, talks about all this in this article.*

*KEYWORDS: rumours / media / manipulation / public opinion / lie and truth / calumny*

# MEDIJI I KRIMINALITET – VEČITA KRIMINOLOŠKA TEMA

Dr Đorđe Ignjatović, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija

Dr Milana Ljubičić, vanredni profesor
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija

*Autori se bave pitanjem medijskog tretiranja kriminaliteta i njegove kontrole, ili preciznije dodirnim tačkama kriminologije i medija. Dat je kratak istorijat promišljanja ovog odnosa u literaturi, a naročito od strane autora iz kruga kulturalne kriminologije. Tom izlaganju sledi analiza nekoliko osnovnih pitanja kao što su: uticaj nasilnih medijskih sadržaja na konzumente; mediji i strah od kriminaliteta; moralna panika; odnos medija prema žrtvama zločina; mladi i mediji; imidž policije u medijima i način na koji su predstavljeni ostali organi pravosuđa; o medijima kao "kreatorima" kriminalne politike; zatim, kako se u naše vreme od događaja prave (udarne) vesti; i najzad, kome odgovara takvo izveštavanje i imaju li mediji i neki pozitivan uticaj u ovoj oblasti? U zaključku je učinjen da se anticipira budući razvoj medija i njegove konsekvence na sliku o kriminalitetu.*

*KLJUČNE REČI: mediji / nasilje / socijalni konstrukt / strah od zločina / moralna panika / penalni populizam / mitologija zločina / medijska industrija*

## UVOD

Kriminalitet je jedna od najfascinantnijih pojava koji nikada ljude ne ostavlja ravnodušnim. Zločin i njegovo kažnjavanje su sadržaji mnogih književnih dela još od vremena Antike, a interesovanje za te fenomene koji su nam atraktivni iz različitih razloga (uz ostalo, oni predstavljaju ovaploćenje večite teme odnosa dobra i zla[1]) danas nije ništa manje no na primer u Starom ili Srednjem veku[2].

[1] Razmatranja brojnih teologa, filozofa, sociologa, antropologa i psihologa posvećena su pokušajima traženja odgovora na pitanje: zašto smo toliko opsednuti zlom? Norveški autor Lars Svensen (2006) navodi interesantno objašnjenje: zlo je kontrast banalnoj svakodnevnici.
[2] Od Epa o Gilgamešu (više od 2000 godina pre Hrista), preko Biblije, drevnih mitova i legendi o kojima piše Ferguson (2013:17).

Međutim, tek početkom XVII stoleća[3] sa pojavom prvih novina koje su podatke o događajima u lokalnoj sredini i u "ostatku sveta" učinile dostupnima velikom broju ljudi, nastaje začetak onoga što je mnogo kasnije označeno kao mas-mediji[4] ili sredstva masovne komunikacije.

Za dalje izlaganje od velikog značaja je to što *epistemiološka socijalizacija* (e. *epistemiological socialization*)[5] ukazuje da su za prosečnog građanina mediji osnovni izvor onoga što zna o kriminalitetu i njegovom suzbijanju. Ili, kako to smatra David Nelken, mediji su najubedljiviji i najuticajniji mehanizam preko koga ljudi stiču sliku o zločinu i pravdi (Nelken, 1994:102).

Međutim, uloga medija ne svodi se samo svodi na izveštavanje o događajima koji su se odigrali – mnogi smatraju da je njihova funkcija mnogo važnija od pukog prenošenja informacija. Denis McQuail (1985:499) navodi da je mlada građanska klasa od pojave štampe, ovu koristila kao sredstvo za popularizaciju ekonomskih i političkih promena za koje se zalagala, kao i za demokratizaciju društva. Gene Stephens (2005:963), pak, tvrdi da su mediji odigrali (i dalje to čine) ključnu ulogu u kreiranju socijalne strukture modernih društava i socijalizaciji pojedinaca u zajednicu.

> Autor kao odličnu ilustraciju pominje američka iskustva sa medijskim angažovanjem u vezi sa vojnim sukobima koja sežu još od Rata za nezavisnost i Građanskog rata, preko čuvenog "Novinskog rata" (španско – američkog sukoba za koji se može reći da su ga novinari izazvali podgrevanjem ratne euforije)[6], Prvog svetskog rata (u kome je bilo zabranjeno da se prikaže fotografija ijednog poginulog američkog vojnika)[7], ulozi medija u krahu ratnog angažovanja SAD u Vijetnamu kome je delom doprinelo izveštavanje o stradanjima civila u toj zemlji, kao i poginulim američkim vojnicima. Iz tog iskustva izvučena pouka, pa takva "greška" nije ponovljena u Iračkom ratu (ibid:965).
>
> Kao ni u slučaju bombardovanja SR Jugoslavije 1999. kada je – u cilju sprečavanja da se svet upozna sa efektima "humanitarne akcije" izvršen u ranijim ratovima nezabeležen zločin: bombardovano je sedište medijske kuće (RTS) protivnika (–v. Ignjatović, 2002.) a ozbiljno se razmišljalo i o ukidanju Interneta[8]. Kada govori o ulozi medija u "ratu za Kosovo", Kenneth Payne pominje bombardovanje RTS u kome je, po njemu, stradalo "oko desetak zaposlenih zlosrećnika (*approximately ten staff fatalities*)" – čime su razmere zločina relativizovane prvo po broju žrtava, a zatim navođenjem kako se RTS nije proslavila uravnoteženim izveštavanjem i citiranjem reči glavnokomadujućeg snaga NATO (general Wesley Clarke) kako je imao problema da dokaže nekim amabasadorima zemalja – članica da je zgrada Televizije legitimni ratni cilj. Autor priču završava retoričkom konstatacijom kako bi ova stvar bila daleko kompilikovanija da se radilo o mediju koji nije državni (!?!) (Payne, 2005:90).

U razvoju mas-medija i širenju njihovog uticaja ogromnu ulogu igrale su tehnološke inovacije. Uz štampu kao klasičan medij koji je dugo dominirao, u proteklom stoleću se

---

[3] Dakle 150 godina pošto su braća Gutemberg (oko 1440.) stvorila štamparsku mašinu (u početku, njihov pronalazak koristio se samo za umnožavanje knjiga.

[4] Nesporno je da izraz potiče iz engleskog jezika (*mass media*), ali o tome kada je prvi put upotrebljen ne postoji saglasnost. U literaturi se najčešće sreće podatak da on datira iz 1920-tih godina, no Dermot Walsh i Adrian Poole (1983) tvrde da ga je prvi upotrebio Michael Young u knjizi *Uspon meritokratije* (*Rise of Meritocracy*) 1958. godine.

[5] Ona odgovara na pitanje: Otkuda znamo to što znamo? (Cavander and Mucahy, 2008:431).

[6] Stephens (2005:964) navodi da je za mnoge to bio (prvi) "trijumf Novog žurnalizma".

[7] Ista zabrana bila je na snazi i u prve dve godine Drugog svetskog rata.

[8] William Biernatzki navodi da su činjenice o događajima dolazile do svetske javnosti zahvaljujući Mreži (na kojoj su srpski hakeri postavljali sadržaje čak i web adrese NATO i Bele kuće, zbog čega se slaže sa onima koji su tvrdili da je napad Alijanse na SRJ 1999. bio "prvi rat koji je vođen i preko Interneta" (Biernatzki, 2003:9).

pojavljuju radio[9], film i televizija[10], a krajem XX veka video igrice, kompakt i video diskovi, satelitska i kablovska televizija (TV) i Internet. To je otvorilo mogućnost pluralizacije izvora informacija, a neki (poslednja tri) od navedenih medija omogućili su interakciju prenosioca i konzumenta informacija.

Paralelno sa razvojem medija, umnožavala su se u različitim naukama objašnjenja njihovog značaja i uticaja na čitaoce / gledaoce / slušaoce. U njima su se izmešali najrazličitiji pristupi u više duhovnih disciplina koja se kreću – od psiholoških objašnjenja o uslovljavanju ljudskog ponašanja[11] i psihologije gomile[12] - do sociooloških razmatranja koja obuhvataju suštinski suprotstavljene koncepcije kakve su: sociološki pozitivizam[13] – i njemu nasuprot konstruktivizam[14],; funkcionalizam[15] – konfliktni pristup društvu, uključujući i marksizam[16]

## MEDIJI I KRIMINALITET / KRIMINOLOGIJA I MEDIJI

Od pojave prvih evropskih i američkih novina, kriminalni događaji imali su jedno od centralnih mesta u njihovom sadržaju. Ubrzo se uvidelo da suvoparan tekst o nekom događaju ove vrste nije dovoljan, pa su (i pre pojave fotografije) rečima bile dodavane ilustracije koje su pojačavale utisak kod čitalaca koji su bukvalno gutali takve napise. Već tada, čuju se prvi glasovi koji ukazuju na mogućnost da ti sadržaji – naročito u slučaju mladih – utiču na individualnu kriminogenezu (odn. odluku lica da izvrše delikt). U prilog ovakvog rezonovanja govorili su slučajevi u kojima su prestupnici sami navodili kako su ideju da izvrše određeno krivično delo došli čitajući novine. Takve priče, ali i moralistički stavovi verskih učitelja i humanista kod laika su stvorile predstavu da medijski sadržaji utiču na stanje kriminaliteta u datoj sredini.

Pojava kriminologije kao nauke stvorila je mogućnost da se ovi zdravorazumski stavovi provere. Pri tom naučnici moraju uvek voditi računa o poznatoj konstataciji koju je u svojoj knjizi o sociološkom metodu još 1894. izrekao Emil Durkheim – da se naučnik u društvenim naukama "mora osloboditi očiglednosti koje dominiraju duhom laika i zbaciti jaram tih empirijskih kategorija (Dirkem, 2012:57).

Ovde bi trebalo ukazati na još jednu važnu činjenicu: pristupi nauke i medija kriminalitetu razlikuju se iz osnova. Kako sa puno osnova naglašava Mortimer Zuckerman (1994:64) pristup naučnika zahteva da se događaji stave u kontekst, da se razume prošlo i objasni složeno. Mediji, naprotiv, traže "brzo reagovanje i kratko informisanje" (preciznije

[9] Poslednjih decenija manje se pominje ovaj medij iako je u kolektivnoj svesti čovečanstva kao arhetip uticaja medija na građane ostalo upamćen događaj iz oktobra 1938. kada je u Noći veštica dramatizacija Wells-ovog romana *Rat svetova* izazvala histeriju širom SAD. Ljudi su panično bežali iz kuća sa najnužnijim stvarima, pisali oproštajne poruke najdražima, molili se i besomučno pokušavali da telefoniraju ... Kasnija istraživanja pokazala su da je taj radio program kod jedne šestine slušalaca izazvao panični strah (Jewkes, 2011:14).

[10] Ova dva poslednja su ostvarila višestruko jači uticaj jer operišu slikama koje su mnogo ekpresivnije u prenošenju poruka od teksta. To su znali već crkveni oci koji su (svesni brojnosti nepismenih i takvih vernika koji ne shvataju poruku propovednika) od umetnika tražili da verske objekte obogate slikama biblijskih prizora koje će svi razumeti.

[11] Pavlov, Bandura.

[12] Le Bon

[13] Mead, Schultz, Berger & Luckmann. Sociolozi su, inače konstruktivizam preuzeli od psihologa, gde se njegovim tvorcem smatra Vygotsky.

[14] Sociolozi su, inače konstruktivizam preuzeli od psihologa, gde se njegovim tvorcem smatra Vygotsky.

[15] Spencer, Durkheim, Parsons, Merton

[16] Marx, Gramsci.

rečeno, "odmah, brže od konkurencije i pojednostavljeno"). Ni jednog trenutka ne treba zaboraviti činjenicu da mediji u mnogim zemljama deluju na tržištu i da je to jedno od objašnjenja zašto im neki autori (Stephen Muzzatti, 2011:126) prigovaraju da obavljaju "*marketing prestupištva*". Isto tako ni ono što konstatuje Christopher Ferguson (2013:5) - kada govorimo o medijima i krminalitetu, bavimo se materijom u kojoj su virtuelno i neraskidivo povezani politika, nauka, emocije i kontrola.

## Rana gledišta – evropski uzori, Čikaška škola i njeni nastavljači

Skoro da nema kriminologa koji u svojim radovima nije bar ukazao na uticaj medija na kriminalitet[17], a neki su se tom temom pozabavili i kao svojom osnovnom preokupacijom. Jedan od prvih koji je ovo pitanje otvorio je Francuz Gabriel Tarde. On tvrdi da je uzrok kriminalne delatnosti podražavanje i da se (putem mode u gradu i navike na selu) kriminalno ponašanje prenosi sa jednog lica na drugo. U toj transmisiji važnu ulogu imaju mediji što dokazuje tvrdnjom kako se dešava da neko iz štampe dođe na ideju da izvrši zločin. Evo zašto je Tarde rodonačenik onoga što će se kasnije nazvati "kopiranje zločina"; u knjizi *Filozofija kažnjavanja*, on kaže:

> ... "Godine 1881. jedna mlada glumica Clotilde J... je u Nici vitriolom otrovala svog ljubavnika. Kada su je pitali kako je došla na ideju da izvrši zločin, odgovorila je 'Kada sam jednog dana *u nekim pariskim novinama* pročitala članak koji je govorio o osvetama žena" (Tarde, 1890:40).

Amerikanac Edwin Sutherland se kasnije nadovezuje na ovo učenje i tvrdi da se na neprihvatljivo ponašanje lakše odlučuju lica koja su u životu imala intenzivnije kontakte sa onima koji krše norme (devijantima) nego sa onima koji ih poštuju (konformistima). Sutherland se u radu *Socijalni proces i problemi* ponašanja (prvi put objavljenom 1932.) posebno bavio delinkvencijom imigranata[18] i činjenicu da oni pokazuju tendenciju da pribegnu kriminalnom ponašanju objašnjava njihovom izolacijom od američke privatne kulture (koja počiva na vrednostima srednje klase) i presijom koju na njih vrše tvorevine javne kulture oličene u politici, biznisu i medijima (na isti način objašnjava se i kriminalitet crnaca). On navodi

> ... Imigrantske grupe su izolovane od privatne kulture Amerikanaca koja postoji u domovima i zajednicama starosedelaca. Kontakt prve i druge generacije imigranata sa tom kulturom je sveden na filmove i novine, koji im pružaju ekstremno iskrivljenu sliku o američkom društvu ... Između privatne i javne kulture postoji ogromna razlika (Sutherland, 1973:117).

Ako se Sutherland oslanjao na stavove Tarde-a, Robert Merton je inspiraciju za svoju teoriju anomije našao u delima drugog velikana francuske sociologije – Emila Durkheima. Po Mertonu, društvo vrši pritisak na svoje članove da postignu uspeh u životu (u američkim prilikama, on se ogleda u stečenom bogatstvu) i istovremeno im nudi legitimna sredstva da ga ostvare. Problem je u tome što najveći deo članova zajednice ne može postići navedeni cilj na zakonit način. U takvoj situaciji, oni pribegavaju posebnom vidu devijantnog ponašanja – inovaciji, koja im omogućava da cilj postignu upotrebom nelegitimnih sredstava. U ovom procesu, mediji imaju dvostruku ulogu - s jedne strane, oni reklamiraju stil života koji vode "uspešni", a sa druge - svojim izveštajima o kriminalnim događajima

[17] Dovoljno je samo pogledati na primer autore čiji tekstovi su prevedeni u knjizi *Teorije u kriminologiji* (Ignjatović, 2009) kako bismo se u to uverili.

[18] U tom pogledu uzor mu je bila Gina Lombroso-Ferero koja je u knjizi Kriminalac (*Criminal Man* iz 1911. tvrdila da je imigrantska populacija sklonija kriminalitetu od starosedelaca) –v. Lombroso-Ferrero G. (2004:154).

onima koji ne mogu da postignu taj cilj poštujući zakon, mogu ukazati kako da ga ostvare na ilegalan način.

Na Mertonove ideje naslanjaju se i drugi predstavnici čuvene Čikaške škole, pre svega oni koji kriminalno / devijantno ponašanje objašnjavaju pomoću kulturnih činiolaca. To su: Thorsten Sellin sa teorijom o kontrakulturama i potkulturama; Albert Cohen sa učenjem o otporu mladih iz radničkih porodica dominantnoj kulturi koji oblikuju vrednosti srednje klase; - Cloward i Ohlin i njihova teorija o tri tipa devijantne kulture. Kada se govori o medijima, ključna je tvrdnja ovih autora da na odluku o ulasku u svet kriminalaca u velikoj meri utiču uzori koji se nameću maloletnicima. Pored neposrednog iskustva sa starijim kriminalcima,važan uticaj u tom pogledu imaju mediji i masovna kultura koji često kao da teže popularisanju poznatih lica iz kriminalnog podzemlja. Umesto izveštavanja o njihovim kriminalnim aktivnostima, popularište se glamurozan način života koji upražnjavaju.

## Sedamdesete godine XX veka – radikalna, kritička kriminologija

Pod uticajem marksističkog učenja i stavova kritičke sociologije, u SAD i Velikoj Britaniji se 1970-tih godina razvija novi pogled na kriminalitet i njegovu kontrolu koji sadrži mnoštvo originalnih stavova koji dovode u pitanje ključne stavove tradicionalne kriminologije. Ovde će biti reči o nekoliko najznačajnijih autora čija dela su dala doprinos razumevanju mehanizama medijskog uticaja na shvatanje kriminalnog fenomena.

### Quinney: društvena realnost kriminaliteta

Kada se radi o SAD, u prvom redu treba izdvojiti knjigu *Društvena realnost kriminaliteta* koju je 1970. objavio Richard Quinney. On govori o javnoj koncepciji o kriminalitetu (Quinney, 1970:277). Ona je plod postepenog konstruisanja, a onda kada je društvo u jednom trenutku generalizovalo *mitologiju zločina* – ona se počinje širiti u narodu konstruišući se u svesti pojedinaca i grupa.

U tom procesu difuzije koncepcije o kriminalitetu ogromnu ulogu igraju mediji i masovna komunikacija. Kriminalni sadržaji u novinama i na TV utiču na našu procenu učestalosti zločina i na način na koji takva dela interpretiramo. Istraživanja, tvrdi Quinney, pokazuju koliki je značaj štampe na stvaranje predstave o kriminalitetu. U tom smislu navodi studiju F. Davis-a (*Vesti o kriminalitetu u novinama u Kolorada*) iz 1952. o uticaju načina na koji o kriminalitetu izveštavaju četiri lista u istoj državi. Ispitanici su anketirani o nivou kriminaliteta u toj zemlji i došlo se do saznanja da njihovi stavovi više odražavaju novinske izveštaje nego javno publikovane i građanima dostupne podatke o stopi kriminaliteta.

Još zanimljiviji su rezultati o uticaju dva lista koji izlaze u istom gradu. Rita Backhmuth i saradnici objavili su 1960. članak *Maloletnički kriminalitet i dnevne novine* u kome je analiziran način na koji su dva dnevna lista koji izlaze u "Velikoj jabuci" - *New York Daily News* i *New York Times*. Prvi je koristio bombaste naslove i na sve načine nastojao da šokira i zastraši čitaoce[19], koji su zbog toga imali iskrivljenu sliku ne samo o razmerama, nego i o strukturi kriminaliteta u najvećem američkom gradu.

[19] U jednom broju tog lista koji je izašao 1969. čak je pod naslovom *Ulični šetač* objavljena poznata ilustracija zatrašujućeg King Konga preko čijih grudi stoji natpis ZLOČIN.

Ovakva istraživanja, kaže Quinney, su kod vaspitača, socijalnih radnika i roditelja izazvala zabrinutost zbog mogućeg lošeg uticaja prikazivanja kriminalnih i nasilničkih sadržaja u medijima na mlade. Konstatujući da je pitanje kako medijska slika deluje na ljude jedna od najinteresantnijih tema za spekulisanje i istraživanje, autor ističe da nema spora da takvi medijski sadržaji utiču na ponašanje ljudi. Takođe, nesporno je i da su mnogi osumnjičeni u javnosti već predstavljeni kao osuđeni zbog načina na koji mediji izveštavaju. Međutim, kaže i sledeće

> "treba znati da su navedene konstatacije previše uopštene i da su odnosi o kojima govorimo vrlo složeni... U razmatranju ne treba zanemariti činjenicu da lični kontakti u socijalnom kontekstu utiču na to kako će pojedinac interpretirati sadržaj mas-medija. Ovde deluju i ranija iskustva i sadašnje asocijacije, a posebno treba imati u vidu da su lica na koja deluju kriminogeni faktori sklonija da prihvate kriminalne uzore... Takođe, ovaj uticaj ne mora delovati trenutno i može se pokazati u budućnosti. ... Dakle, sredstva masovne komunikacija prave razliku" (Quinney,1970:285)

i zaključuje kako specifični oblici medijskog prikazivanja zločina mogu poslužiti kao izvor određenih koncepcija o kriminalitetu. Takva koncepcija raširena u društvu postaje ne samo osnov za stav javnosti o realnosti, nego i podsticaj za akciju (ibid.).

## Britanski doprinos: Jock Young, Stanley Cohen,Stuart Hall

### *Young: amplifikacija devijantnosti*

U Velikoj Britaniji Jock Young (1942-2013) je u radu publikovanom u knjizi *Predstave o devijantnosti* (1971) primenio koncept "*pojačavanja devijantnosti*" (*deviancy applification*)[20] kroz razmatranje koja je uloga medija u toj amplifikaciji. Primenom metoda posmatranja sa učestvovanjem proučavao je lica koja u Londonu zloupotrebljavaju narkotike, da bi zatim pokazao kako se jedna na prvi pogled bezopasna aktivnost kakva je pušenje marihuane tranformiše ozbiljan socijalni problem kombinovanom reakcijom medija, policije i javnosti.

Kroz senzacionalne medijske izveštaje u toku 1967. godine, ova lica su predstavljena kao bolesnici, promiskuitetni opasni gubitnici. Ti stereotipi su u javnosti izazvali prezir prema njima, a mediji su istovremeno počeli da vrše pritisak na policiju da neposredno interveniše jačanjem nadzora nad takvim licima i češće ih hapsi. Za narkomane, opet to je bio okidač koji je doveo do predstave kako se moraju odupreti napravdi koju im društvo nanosi. Istovremeno, policijske akcije su pojačale razmere i simboličan značaj zloupotrebe droga za njih same, utičući da prihvate status narkomana. Young ukazuje na još jedan poguban uticaj medijske kampanje: jedna delatnost koja i nije donosila značajniji profit prerasla je u organizovanu kriminalnu delatnost u koju se uključilo podzemlje.

John Muncie (2001:91) smatra da je iz Young-ovog proučavanja moguće izvući zaključak da je socijalna reakcija pojačala devijantnost i u mitskom i u aktuelnom smislu – nastala je spirala koja se vremenom samo širila.

[20] Njegovim tvorcem smatra se britanski kriminolog Leslie Wilkins koji ga je prvi odredio u knjizi *Društvena devijantnost* (1964).

*Cohen: "moralna panika" i "narodni demoni"*

Drugi velikan britanske kriminologije i priređivač knjige u kojoj je Young napisao prilog o kome je prethodno bilo reči, Stanley Cohen (1942-2013) smatra se utemeljivačem koncepta "moralne panike" u društvenim naukama[21] zahvaljujući svojoj prerađenoj doktorskoj disertaciji koja je objavljena pod nazivom *Narodni demoni i moralna panika* (1972).

Na početku, treba ukazati da je izraz "*moralna panika*" u naše vreme odomaćen za nesrazmernu i neprijateljsku društvenu reakciju na uslove, pojave lica i grupe određene kao opasnost za socijalne vrednosti[22] koja uključuje stereotipno medijsko predstavljanje i vodi u traženje pojačane društvene kontrole i stvaranje spiralne reakcije (Murji, 2001:175).

Pre nego što se pozabavimo događajima koji su u britanskom društvu izazvali prvi talas moralne panike, navešćemo šta je Cohen izneo na prvim stranama knjige kao početni stav o značaju medijskog prezentovanja socijalnih problema. On tvrdi da je

> ... krucijalna dimenzija za razumevanje reakcije na devijacije, kako od strane građana, tako i od agenata socijalne kontrole, priroda informacija koje oni primaju o ponašanjima u pitanju. Svako društvo ima ideje šta izaziva devijacije ..., niz slika o tome ko je tipičan devijant ... , kao i šta nam je činiti u odnosu na ta ponašanja. U industrijskim društvima, takve informacije dobijamo iz druge ruke. I tu je ključno kako mediji događaje pretvaraju u vesti i kako će one biti odabrani i predstavljeni (Cohen, 1972:9).

Godine 1964. o Vaskrsu su se u engleskom primorskom gradicu Klaktonu dogodili vandalistički ispadi u sukobu pripadnika dve rivalske potkulurne grupe mladih (modsi i rokeri, delio ih je stil oblačenja i života), koji su izazvali ne samo materijalnu štetu, nego i strah kod građana. Mediji kao da su jedva čekali ovakve vesti. Sa časnim izuzecima, većina listova, naročito tabloidnih, je upotrebljavajući zastrašujuće izraze, preuveličala razmere i iskrivljujući ono što se odigralo, zahtevala od organa reda "odlučnu akciju" (Cohen, 1972). Tako je glad medija za vestima, udružena sa selekcijom onih koje bi čitaocima mogle biti najinteresantnije dovela do talasa moralne panike u koju su se uključili "normativno orijentisani pojedinci" (*moralni aktivisti*). Oni nastoje da lokalne događaje podignu na nacionalni nivo i stvaraju utisak da je način na koji društvo reaguje neadekvatan.

Medijske manipulacije, u krajnjoj instanci tako rezultiraju zahtevima za izmenama u sistemu društvenog reagovanja na zločin koji dobija elemente *kulture kontrole*, koju karakterišu: a. difuznost (povezivanje događaja koji su se odigrali na više mesta; b. eskalacija (sadrži pozive da se na opasnost reaguje na "snažan i brutalan način); c. inovacija (širenje ovlašćenja policije i pravosuđa u cilju zaštite društva).

Pretpostavka za ovakvu akciju je proglašenje jednog broja pripadnika društva za "*narodne demone*" – koji su oličenje zla koje ugrožava "mirne građane". Najčeše takvim se označavaju mladi muškarci iz nižih društvenih slojeva, a u događajima koje Cohen

---

[21] Iako neki smatraju da je pravi tvorac tog koncepta Jock Young -v. www.mediaandculturalstudies.uk .

[22] Ovaj autor kao takve nabraja: ponašanja mladih, seks, maloletnički kriminalitet, samohrane majke, zloupotrebu dece, bolesti ljudi (HIV) i životinja ("lude krave"); Cohen u Predgovoru III izdanju svoje knjige navodi sledeće "mušterije moralne panike": 1. mlade nasilne muškarce, izdanke radništva; 2. nasilje i u školi (zlostavljanje vršnjaka i pucnjava); 3. narkomane (pogrešna lica koja zlopotrebljavaju droge na pogrešnim mestima); 4. zloupotrebe dece, satanistički rituali i registar pedofila; 5. seks, nasilje i medijsko blamiranje; 6. lica koja traže socijalnu pomoć i samohrane majke; 7. izbeglice i tražioci azaila (Cohen, 2002:viii et seq.).

objašnjava tu ulogu igrali su modsi i rokeri, kojima su mediji (da stvar bude zanimljivija) omogućili da učvrste kolektivni identitet.

Posledice ovakvog "združenog poduhvata" medija i moralnih aktivista su dodatna marginalizacija i stigmatizacija devijanata, što vodi zahtevima za pojačavanjem intervencije policije i pravosuđa.

### *Hall: rasni faktor*

Još više su o ovom socijalnom kontekstu priče o medijskim manipulacijama i moralnoj panici pisali istraživači Centra za savremene kulturalne studije iz Birmingema (CCCS)[23] Stuart Hall i sradnici[24] u knjizi *Policijski odgovor na krizu, ulične pljačke, država i red i zakon* (1978) koncentrišući se na socijalnu reakciju na krivična dela izvršena od strane mladih crnaca.

I ovde je kao okidač za talas moralne panike poslužio karakterističan događaj: tri dečaka izmešanog etničkog porekla izvršili su sredinom avgusta 1972. u Handsvortu razbojništvo pri kome su hladnim oružjem žrtvi (starom udovcu)[25] naneli smrtonosne povrede i taj slučaj postao jedan od najboljih primera medijskog uticaja na javnost[26].

Prvo je veštom leksičkom manipulacijom - umesto u Britaniji uobičajenog izraza "razbojništvo" (*'robbery'),* kao oznaka za takva dela u medijima iskorišćen izraz u SAD odomaćen izraz "*ulična pljačka*" (*mugging*)[27] što je urađeno namerno, kako bi se kod čitalaca proizveo utisak da se američki "*talas zločina*"[28] (*crime wave*) preneo u Britaniju. Za prosečnog stanovnika Ostrva, ovaj jezički trik je bio signal da se nasilnički kriminalitet u njihovoj sredini "amerikanizovao"[29] i to je bio začetak novog oblika moralne opanike. U mesecima koji su sledili, u medijima se odomaćio taj izraz, i – bez obzira na zvanične podatke koji su govorili da se broj razbojništava nije povećao – poraslo je osećanja ugroženosti kod građana koji su stekli utisak da su ugroženi moralni temlji, čak i opstanak društva (Tompson, 2003:75). To je bio osnov da se u medijima pojave ideje kako je jedini način da se ovo zlo iskoreni egzemplarno kažnjavanje, a onda su se policija i političari uključili u kampanju. U takvoj situaciji, sud im je odmetio drakonske kazne (jednom od njih 20, dvojici saučesnika po 10 godina zatvora)[30].

---

[23] *Center for Contemporary Cultural Studies* osnovan je 1964.

[24] Chas Critcher, Tony Jefferson, John Clarke i Brian Roberts

[25] Za celu priču nije bez značaja ni podatak o statusu i godinama (bespomoćnost žrtve).

[26] Kako u Predgovoru drugog izdanja ističu autori, njihova knjiga nije za cilj imala objašnjenje jednog od oblika "uličnog kriminaliteta" (još manje pojedinačnog dela te vrste), nego razumevanje kako je ono zahvaljujući izveštavanju koje je manipulisalo emocijama postalo povod pregrupisanja u britanskom društvu; kako je izraz "ulična pljačka" konstriusan i zatim proširen; zašto je britansko društvo oličeno u skoro svim ključnim akterima – policiji, pravosuđu, medijima, političkoj klasi, moralnim aktivistima i državi uopšte – tako ekstremno reagovalo na ta dela (Hall S. et al., 2013:x).

[27] U vreme izvršenja dela ta reč nije uopšte bila sadržana u *Oksfordskom rečniku engleskog jezika*.

[28] Predstava o naglom, zabrinjavajućem porastu kriminaliteta (koja ne mora odgovarati stvarnim stanju) (Davis, 2002:74).

[29] Teško je u svetu naći pandan američkoj fascinaciji nasiljem koja se prezentuje u svim sredstvima masovne komunikacije, tako da je za prosečnog građanina drugih zemalja postala jedna od prvih asocijacija uz termin "američko" – poput brze hrane, gaziranih pića, automobila i opsednutosti zaverama

[30] Iako za težinu dela nije odlučujući iznos ostvarene protivpravne koristi, podatak koji je prvi mah objavljen u medijima - da su učinioci tom priliko oduzeli 30 penija – izgubio se u daljim tekstovima o događaju, ali je ponavljano da su se posle oduzimanja novca vratili na lice mesta da ga ponovo napadnu.

U knjizi je data analiza kako se vrši produkcija vesti (kako se novinari usmeravaju da prepoznaju šta je "prava vest" (obično su u pitanju nesvakidašnji događaji koji odudaraju od predstave prosečnog čoveka šta je uobičajeno). Dalje, bitno je ono što autori nazivaju "*društvena konstrukcija vesti"*, odn. kako se one prezentuju konzumentima (pojava se prvo "identitifikuje" (daje joj se naziv i povezuje sa drugim fenomenima) i "kontekstualizuje" (mora se postaviti u odgovarajući društveni okvir) (Hall et al., 1978:54). U ovom procesu, a naročito u određivanju definicije i značenja pojave (za isti događaj mogu se korstiti vrlo različiti izrazi: "zločin", "delikt", "neprimereno ponašanje", "mladalački nestašluk") odlučujuću ulogu imaju predstavnici moćnih i privilegovanih institucija (policija, sudovi) koji su glavni tvorci definicija. Oni ostvaruju kontakt sa medijima koji su zavisni od njihovih "ekskluzivnih informacija iz pouzdanih izvora" [31]), a uz to preko njih nameću svoje tumačenje događaja.

U sklopu sveobihvatne analize, autori su posebnu pažnju posvetili ulozi "moralnih krstaša", oličenih u autorima tekstova rubrike "Pisma uredniku" jer one stvaraju utisak "demokratičnosti medija" budući da se, kako navodi Tompson (2003:78), "obični ljudi" – eto - mogu izraziti svoje stavove o važnim društvenim pitanjima[32]. Ti tekstovi su lametirali nad tradicionalnim vrednostima britanskog društva koje brzo nestaju – od porodice, hamonije u ranijim zajednicama, kultu rada i mladih koji su usvajali taj protestantski model života. Postepeno, oštrica nezadovoljstva je usmerena na "tuđice", došljake", imgrante. Oni su postali "žrtveni jarci" – oličenje svih zala, drugim rečima - "narodni demoni". Taj koncept je kod Hall-a i saradnika biva zaokružen. Objašnjava se kao društveni konstrukt, a u tom procesu bitna je *stereotipizacija* pojedinih kategorija lica i uticaj koji se vrši na obuku onih koji delaju u oblasti pravosuđa (Jupp, 2001:125)[33].

Karim Murji ističe da knjiga saradnika CCCS pokazuje kako je društveno, a posebno ekonomsko stanje u kome se Britanija našla 70-tih godina XX veka fokusiralo predstavu da su crnci koren problema i kako su medijsko izveštavanje, udruženo sa predrasudama u javnosti i političkoj eliti dovelo do porasta autoritarnog populizma u zemlji koja je počela da napušta ideal "države blagostanja" (Murji, 2001:176)[34]. Sve su to, kako ističe Victor Jupp (2001:125) bila sredstva da se ne samo skrene pažnja javnosti sa stvarnih socijalnih problema, nego i da se opravda surovo postupanje policije i opšti pravac kaznene reakcije koji je oličen u sintagmi "*red i zakon*" (*law and order*).

## Novije koncepcije nastale krajem XX veka

Godine koje su označile kraj milenijuma bile su plodonosne za razmatranje relacija mediji - kriminalitet. Sa obe strane Atlantika pojavili su se na anglosaksonskom govornom području značajni radovi koju su na novi način osvetlili taj odnos.

[31] Ali i analiza datih u statistikama prijavljenog i presuđenog kriminaliteta (ibid.:69)
[32] Kao i u drugim slučajevima u kojima se operiše šemama, i ovde se radi o mistifikaciji: urednik / uređivačka politika dozvoljava da se objave samo oni prilozi koji odgovaraju utisku koji se želi nametnuti.
[33] Tako se kod njih usađuje predstava da učinioce dela koji u prvi mah nisu poznati treba tražiti među pripadnicima određenih rasnih (nacionalnih ili sličnih manjinskih) društvenih grupa - rasno profilisanje (*'racial profiling'*).
[34] Ovaj autor navodi i kritike koje se istraživačima CCCS upućene u litetarturi. Tako im predstavnici 'levog realizma' prigovaraju da se pitanju straha od kriminaliteta mora prići mnogo ozbiljnije od onoga kako su ga Hall i saradnici prikazali: svodeći ga isključivo na priču o medijskom preterivanju i panici (ibid.).

## Greg Barak: kriminologija proizvodnje vesti

Američki kriminolog Greg Barak je priredio knjigu *Mediji, proces i socijalna konstrukcija kriminaliteta – studije iz kriminologije proizvodnje vesti* u koja je podeljena u tri dela. U prvom, izlaže o medijima, društvu i kriminologiji; u drugom o konstruisanju vesti o kriminalitetu, a u trećem o rekonstrukciji vesti o kriminalitetu.

Barak u tvrdi da je *proces stvaranja vesti* o zločinima i kontroli kriminaliteta nerazdvojno povezan sa kulturnom istorijom i da je u SAD zasnovan na društvenim, političkim i psihološkim crtama američkog društva (Barak, 1994:3). Objašnjavajući tu tezu, autor se služi slikom u kojoj se koncentrični krugovi koji predstavljaju globalnu političku ekonomiju, kulturu, medije i državu dodiruju u jednoj tački sekući istovremeno samo delove tri odvojena kruga koji simbolišu prestupnike, žrtve i organe krivičnog pravosuđa. Barak smatra da kao deo šire kriminološke analize, proučavanje mehanizama proizvodnje vesti obuhvata tri dinamička i međuzavisna procesa konstruisanja vesti: 1) medijsko reflektovanje, kulturna raznolikost i novosti o kriminalitetu; 2) mes-mediji, javni poredak i simolična devijantnost; i 3) društvena kontrola, medijske vesti i političke promene (p.8).

Gene Stephens (2005:966) rezimira Barak-ov pristup navodeći nekoliko ključnih stavova: - mas-mediji stvaraju socijalnu realnost koja podržava "objavu rata kriminalitetu", nepoverenje, cinizam, otuđenost i percepciju "natprosečne"[35] pretnje društvu; tabloidni žurnalizam je blizak fašizmu jer indukuje histeriju tvrdnjom "svet je izvan kontrole"; - mediji se radije opredeljuju za individualno u odnosu na društveno i kulturološko objašnjenje zločina; - iako ogroman prostor posvećuju kriminalitetu, mediji konzumentima o njemu pružaju sliku koja je daleko od prave. Zato bi kriminolozi trebalo da postanu stvaraoci ("pravih") vesti[36].

Na poslednju konstataciju nadovezuje se Nicholas Cowdery (2011:40) koji piše da moćni biraju jedan od dva puta kada žele da građanima prezentuju određeno viđenje kriminaliteta i njegovog suzbijanja: - jedan je da preko medija (uz angažovanje "spin majstora") javnosti "prodaju" svoje pojednostavljeno objašnjenje; - drugi, mnogo ređi, je da se obrate stručnjacima koji bi trebalo da objasne stvarne uzroke i posledice i ukažu na moguća rešenja[37].

## Kulturalna kriminologija

Ono što se nazva "nova kulturalna kriminologija" (Hayward, 2012), nastaje sredinom poslednje decenije XX veka, tačnije 1995. godine kada je u časopisu *Revija za krivično pravosuđe i popularnu kulturu* Jeff Ferrell objavio svoj poznati tekst *Kultura, zločin i kulturalna kriminologija* u kome polazi od tvrdnje da je zločin produkt kulture društva u kome se odigrao, kao i da je sve više kulturnih tvorevina koje sadrže kriminalne sadržaje (*Crime as Culture & Culture as Crime*). Iste te godine Jeff Ferrel i Clinton Sanders su priredili zbornik *Kulturalna kriminologija* sa trinaest radova podeljenih u četiri dela od kojih je drugi posvećen temi *Mediji, predstavljanje i kriminalitet*. U Uvodnim

[35] Nerealno uvećane.

[36] Ovu tvrdnju kao ključnu izdvajaju i Marilyn McShane i Frank Williams, urednici Edicije u kojoj je objavljena ova knjiga (Barak, 1994:*ix*).

[37] Teško da se drugde sem u Srbiji pribegava "trećem rešenju" – da se samoproglašeni stručnjaci angažuju od medija kako bi objasnili ono što ne znaju ni istražni organi, a nemaju ni paranormalne sposobnosti da bi znali ono čemu se uzjašnjavaju – npr. ko je izvršio ubistvo i kojim sredstvom.

razmatranjima, editori ističu da im je namera da prouče veze između kulturne i kriminalne prakse u savremenim društvima. I sâmo navođenje naslova radova objavljenih u Zborniku pokazalo bogatstvo ideja kojima se autori bave[38], (a još više bi tom uvidu doprinela analiza kasnije objavljenih uticajnih tekstova američkih i evropskih kriminologa)[39], ali ćemo se, za potrebe ovog rada, zadržati samo na tri:

*Ferrell i dr.: mediji, predstavljanje i značenje – dvorana ogledala*

Gornji naslov Jeff Ferrell, Keith Hayward i Jock Young koriste za jednu celinu kojom u knjizi *Kulturalna kriminologija- poziv* (2008) teže da objasne odnos medija i kriminaliteta. Ukazujući da postojeći pristupi koji se koriste za objašnjenje ovog odnosa ne odražavaju na odgovarajući način njegovu složenost u "savremenom svetu Medijapolisa"[40], ovo troje autora smatra da se podela načina na koji se objašnjava odnos medija i kriminaliteta svodi na:

a) pristup zasnovan na analizi sadržaja i proučava reči, slike i ostale posrednike kojima mediji prenose poruke konzumentima;

b) proučavanje efekata medijskog izveštavanja na kasnijih stavova i ponašanja ljudi. Ona je dugo nastojala da utvrdi kauzalnu vezu između mediske prezentacije i stavova i ponašanja ljudi. "Efekat medija" naročito je proučavan u vezi sa načinom prikazivanja nasilničkih zločina i to na filmu i TV. Drugi pristup unutar ove orijentacije bavi se tradicijom "kultivacione analize". Ona polazi od stava da lice koje preteruje u gledanju nasilničkih TV sadržaja počinje da doživljava šire društvo sa zabrinutošću i strahom. Drugim rečima, "zaplašena TV kultiviše zastrašene građane" (Ferrell et al. 2008:127);

c) posmatranje medijske produkcije – ovde se ističe uticaj ideoloških faktora koji utiču na odabir, stvaranje i cirkulisanje priča o zločinima, posebno onih koje se plasiraju kao vesti. Dakle, pažnja se posebno usredsređuje na ideologiju i moć koji su artikulisani kroz različite organizacione i profesionalne odluke i postupke. Ovde dominiraju dva pristupa: - liberalno pluralistički i radikalni zasnovan na idejama levice (Marx, Gramsci, autori Frankfurtske škole) koji u osnovi tvrde da je prezentacija banalnih narativa, opsesivna opsednutost onim što rade "poznati" i manipulisanje vestima od strane globalnih komunikacionih konglomerata u krajnjoj liniji sredstvo da se osiguraju stabilni socijalni i politički uslovi za cvetanje kapitalizma[41].

Kulturalna kriminologija uzima u obzir sve navedene pristupe objašnjenju odnosa kriminaliteta i medija, ali takođe smatra da oni ne daju potpuno objašnjenje veze koja počiva na dodiru moći, diminacije i nepravde. Ona sebi daje zadatak da izvrši "intelektualnu preorijentaciju" i "radikalnu depolitizaciju" ovog problema. U tu svrhu oni koriste i pojmove kao što su "predatorski mediji" i "ekstremna televizija".

[38] Od medijskog prikazivanja zločina i delovanja pravosuđa – do "domaćeg" terorizma, elektronskog nadzora, kriminalnih identiteta kao pitanja stila, narkomana, pripadnika gangova, bajkera, neonacista, muzike i mitoloških monstruma.
[39] -v. Hayward (2012).
[40] Izraz koji su kao oznaku za svet koji je prožet informacijama prezentovanim putem medija afirmisali De Jong i Schuilenburg 2006. godine u knjizi *Mediapolis* koja je izdata Roterdamu.
[41] U tom smislu, neki autori, kao Manuel Castells (2003) govore o "informacionim kapitalistima".

*Kidd-Hewitt: kriminalitet i mediji- kriminološka perspektiva*

U tekstu pod gornjim naslovom David Kidd-Hewitt (1995) ukazuje na to koje činioce (kako sa stanovišta fakata, tako i u pogledu toga kakav uticaj se njihovim objavljivanjem može ostvariti) mediji uzimaju kada opredeljuju da li je nešto dobra "krimi priča". U tom procesu oni selektivno izvrću i manipulišu javnom percepcijom, stvaraju pogrešnu sliku o kriminalitetu koja promoviše stereotipe, nesuglasice i strahovitu uprošćavanje činjenica. Njegov stav je da za pogrešnu sliku o kriminalitetu nisu odgovorni samo tvorci pravosudnih statistika, nego i mediji, koji takođe manipulišu strahovima građana. Autor kao najbolji primer medijskog iskrivljavanja predstave o zločinu navodi poznati britanski TV program *Crimewath UK* koji se bavi rekonstrukcijom "stvarnih zločina" i on ga smatra odgovornim za ono što on naziva "*terorišući svet pojačanog zastrašivanja*" (*terrorizing world of fear reinforcement*)[42]. On piše

> ... *Crimewatch UK* je ... TV spektakl koji je počeo da alarmira gledaoce da pomognu policiju u rešavanju nerasvetljenih zločina ... tvrdilo se da je od prikazanih 686 slučajeva doveo do direktnog hapšenja u 251 slučaju koji su rezultovali 171 osudom ... program je, distancirajući se od tabloidnih novina i policijskih TV serija sebe doživljavao kao partnera koji policiji pomaže da rasvetli zločine i omogućava delovanje prirodne pravde ....

Kidd-Hewitt analizira odnos medija i kriminaliteta koncentrišući se na pet ključnih tekstova[43] koji, koji su po njegovom mišljenju doprineli razumevanju te relacije ne samo u periodu 1970-1980., nego i da naših dana. Zametkom smatra rad S. Cohen-a *Narodni demoni i moralna panika* o kome je u ovom tekstu već bilo reči.

*Slapper i Toms: kriminalitet kompanija i mediji*

Gary Slapper (1958-2016) i Steve Tombs u knjizi o kriminalitetu korporacija iz 1999. daju izvanrednu analizu dva ključna problema: - zašto ovi delikti izostaju iz kriminalnih statistika; i – kako mas mediji ojačavaju socijalno konstruisanu priču o kriminalitetu datu u kriminalnim statistikama? Njihov zaključak je, kako napominju Yvonne Jewkes i Gayle Letherby (2006:105), da smo veoma skloni da preduzmemo brojne mere kako bismo izbegli viktimizaciju od nepoznatih stranaca delima 'uličnog kriminaliteta', dok se sa mnogo manje opreza upuštamo u poslove sa korporacijama.

Slapper i Tombs (2006:91 et seq.) objašnjenje navedenog apsurda vide u tome što su mediji opsednuti uličnim kriminalitetom ("pričama o žacama i razbojnicima") i navode mnoštvo TV serija koje daju oslonac za primenu strategije "red i zakon". Istovremeno, oni se pravdaju da "priče o korporativnom kriminalitetu nisu *televizične*, naročito ako su radnje izvršene iz nehata"[44]. Zbog toga ostaje utisak da, čak i kada se dotiču dêla i oblasti korporativnog kriminaliteta[45], on je ostaje skrajnut od pažnje javnosti.

---

[42] Ovde se Kidd-Hewitt poziva na rad koji su u boju 4-5 časopisa *Criminal Justice Matters* 1993. objavili Philip Schlesinger i Howard Tumber pod ironičnim nazivom *Spavaj mirno, bez noćnih mora* (*Don't have nightmares- do sleep well*).

[43] -v. detaljnije u prevodu ovog teksta (prevodilac Ilić A.) u: Ignjatović (2009:422)

[44] Po logici: 'kog gledaoca može da zainteresuje priča o narušavanju propisa o cenama, falsifikovanje poslovnih knjiga, prevare kupaca ...'. Ista logika važi i kada se radi o delovanju policije – poznato je da se i ovde vrši selekcija i čitave serije medijskih sadržaja prave o slučajevima koji čine manje od 1% stvarnih policijskih aktivnosti.

[45] Naročito u dokumentarnim serijalima kakvi su *Panorama* i *World in Action* tekstovima tzv. "istraživačkog novinarstva".

Dalje, i kada se nađu u medijima, zapažaju se nekolike crte njihovog izveštavanja: - prva je da se na sve načine ukazuje kako je taj tip kriminalne delatnosti daleko lakši od konvencionalnog kriminaliteta; - drugo, novinari se u ovakvim slučajevima prema učiniocima odnose sa daleko više uvažavanja nego prema 'klasičnim kriminalcima'; - treće, izbegava se tabloidna simplifikacija događaja i tekstovi nastoje da budu svestrana analiza slučaja; - i četvrto, povezano sa prethodinim, za pisanje ovakvih tekstova angažuju se poznavaoci koji su upoznati sa problematikom privrednog poslovanja i krivičnim naukama. Autori konstatuju da – i kada se o korporativnom kriminalitetu medijski izveštava, to se čini ta takav način da se dela ne proglašavaju zločinom i da se izbegne primena kaznene filozofije oličene u sintagmi 'red i zakon' na ovakve delikte. Njihov zaključak je da "mediji stvaraju ili pomažu dominantne koncepcije o kriminalitetu i 'redu i zakonu' kao sredstvu za njegovu kontrolu – koncepcije iz kojih je kriminalitet korporacija skoro u potpunosti isključen. Tome doprinose čak i oni kriminolozi koji takvo stanje negiraju" (Slapper and Tombs, 2006:96).

## POKUŠAJ DA SE SLIKA ZAOKRUŽI

U dosadašnjem izlaganju dat je osvrt na neke od najznačajnijih radova i najuticajnijih autora koji su se okupirali pitanjem odnosa medija i kriminaliteta, ali i čitavog niza drugih pitanja koja se odnose na medije, a od značaja su za kriminologiju. Ukazano je na njihove osnovne ideje i zapažanja i sada je trenutak da za pokušaj da se stvari generalizuju. Pri tome autori su svesni da će morati da suze fokus analize na samo nekoliko bitnih pitanja. Među njima se kao suštinsko izdvaja:

### Koje ključne kategorije povezuju kriminologiju i medije?

Jedan od autora koji je u novije vreme ozbiljno zašao u ovu problematiku, već citirani Gene Stephens (2005:967 et seq) navod da ih ima pet: - nasilje; - moralna panika; - imidž policije; - strah od zločina; i - mladi i mediji. Ovom spisku mogu se staviti dve zamerke: prva je da nije jasno po kom kriterijumu su činioci poređani, a zatim da je nepotpun jer ne uzima u obzir: - odnos medija prema žrtvama, - postupak prerastanja informacija u vesti, - kome odgovara način na koji mediji prikazuju zločin; i - ima li medijski pristup kriminalitetu neki pozitivni uticaj? Krenućemo redom:

#### *Nasilje u medijima*

Mediji su preplavljeni nasilnim sadržajima i neki autori govore o *'medijskom nasilju'* (*media violence*) (Davis, 2002:163). Neki od njih vodili su statistiku o broju nasilničkih akata koji su prikazani u pojedinim medijima – uglavnom na TV. Nasilje se može zapaziti u skoro svim programima – od dečijih crtanih filmova, do emisija vesti.

To nije ništa čudno kada se zna da je nasilje (u svim svojim vidovima) jedna od pojava kojom se svakodnevno srećemo i uglavnom nas ne ostavlja ravnodušnim. To znaju svi koji deluju u oblasti "industrije vesti" koja ima nepisana pravila o tome "šta ljude interesuje". Od više činilaca koji čine neki događaj potencijalnom "pravom vešću" oličenim u nekoliko pojmova - 1. rizik (što više ljudi se oseti ugroženo od takvih dela i učinilaca – to bolje): 2. seks (dela seksualno motivisana); 3. blizina (ovo je važno za opredeljenje da li će slučaj biti tretiran kao lokalni ili nacionalni fenomen); 4. nasilje (čini "priču" zanimljivijom); 5.

spektakularnost (otuda su poželjne slike – fotografije ili crteži, što eksplicitnije i 6. uzrast učinioca i žrtve (deca kao idealne žrtve) (Clegg and Mones, 2014:1433) - nema sumnje da nasilje predstavlja centralnu kategoriju. Gene Stephens (2005:969) citira maksimu urednika jedne velike i uticajne medijske kuće – "ako (neko u vesti) krvari, onda je za naslov" (*If it bleeds, it leads*).

> Yvonne Jewkes (2004) navodi da i u tom pogledu postoji izuzetak: nikad, kaže ona, iako spada u nasilnički kriminalitet) neće udarna vest biti delo nasilja u porodici[46]. Nasuprot delima koja uključuju primenu nasilja, druge vrste dela – kakva su na primer prevare u poslovanju firmi neće nikada biti glavna vest, čai i ako je naneta šteta ogromnih razmera - osim ako u "priči" nema seksa, maloletnih žrtava ili su izazvala smrt ljudi (kao kod prodaje otrovnih jela i pića).

U ranijoj literaturi se ukazivalo da takvi sadržaju, naročito kod mladih mogu uticati na njihovo nasilničko ponašanje. To je objašnjavano tzv. *modelovanjem ponašanja*, odn. usvajanjem ili vršenjem prethodno uočenog ponašanja posmatranjem modela. Tako Maurice Feldman u knjizi *Kriminalno ponašanje- psihološka analiza* (1977:85) navodi kako je ovo modelovanje moguće naročito kod agresivnog ponašanja. Zaključak ovog autora je da proučavanja pokazuju kako publikovanje vesti o zločinima svakako ne doprinosi smanjenju učestalosti takvog ponašanja.

Iste godine Albert Bandura objavljuje se knjigu *Teorija društvenog učenja* (1977) u kojoj zaokružuje svoje gledište da ljudi uče jedni od drugih zahvaljujući daru zapažanja (držanja, nastojanja i ishoda) ponašanja drugih lica, podražavanja i modelovanja. Za ovo poslednje, pretpostavke su: pažnja; pamćenje, ponavljanje i motivacija. U tom procesu 'recipročnog determinizma' u svetu i međuljudskim odnosima pojave utiču tako što jedna određuje drugu, kao što i ova druga utiće na prvu (Bandura, 1977).

U jednom ranijem radu (Bandura, 1973), ovaj autor se pozabavio agresivnošću adolescenata koju tumači kao posledicu međudelovanja sredine i ponašanja ljudi. Kao osnov za ovakav zaključak poslužio mu je poznati 'eksperiment lutkom Bobo'.

> Kako navodi Tim Newburn, istraživanje je sprovedeno na 36 dečaka i isto toliko devojčica u uzrastu od 36-69 meseci, podeljenih u osam eksperimentalnih i jednu kontrolnu grupu. Svako od dece je ostavljeno u sobi u kojoj se nalazila lutka nazvana 'Bobo', a jedina razlika je bila u tome što su neka od njih bila stavljena u neagresivne a druga u agresivne uslove. Dok su prva jedva zapažala njeno prisustvo, druga grupa dece je lutku bacala i na druge načine u odnosu na nju ispoljavala fizičku, ali i verbalnu agresiju. Bandura je ceo eksperiment zabeležio na filmskoj traci (-v. Newburn, 2007:154).

Ovakva istraživanja snažno su uticala na širenje shvatanja o podražavanju zločina o koji se, posle Tarde-a, ponovo pominje u radovima sa početka prošlog veka kada su autori ukazivali na to da je mnogo zločina serijskih ubica izvršeno kasnije po ugledu na medijske opise ubistava koje je izvršio Džek Trbosek (*Jack Ripper*). U ovom sklopu, razmatra se i uticaj medija na ponašanje lica, pre svega, mladih i, kako navodi Ray Surette, došlo se do nekoliko koncepcija: po prvoj, mediji direktno izazivaju kriminalnu aktivnost konzumenata ili se pojavljuju kao okidač za nju; po drugoj, mediji konstruišu model koji služi kao katalizator ili kao kormilar zločina (Surette, 2013). Ian Marsh i Gaynor Melville ukazuju da je ovde čitalac / gledalac pretvoren u pasivnog subjekta koji prima medijske poruke. Nemoguće je, smatraju oni, dokazati kako je medijsko izveštavanje uzrok kriminalnog ponašanja bilo kog lica, a još više kako je neki konkretan izveštaj objavljen u sredstvima

[46] Ili su se vremena promenila, ili je Srbija "izuzetak od izuzetka" jer višemesečna kampanja u našim medijima koja je fokusirala upravo dela ovog tipa govori suprotno.

masovne komunikacije izazvao bilo koje konkretno delo (Marsh and Melville, 2009:22). Takav uticaj u u literature se označava kao *'sindrom kopiranja zločina'* (*copycat sindrome*) i imao je i svoju prvosudnu epizodu.

> U američkoj sudskoj praksi zabeležen je, s tim u vezi, interesantan slučaj: mladić, Ronnie Zamora, star 15 godina, inače zavisnik od TV programa, ubio je 1977. suseda bez ikakvog povoda. Njegov branilac se u postupku pozivao na to da njegov klijent, posle toliko vremena provedenog uz TV, nije bio u stanju da razlikuje realan život od virtuelnog. Ova odbrana nije prihvaćena pa je Zamora osuđen na doživotni zatvor; međutim, roditelji su civilnom sudu tužili televizijske programe kao izazivače navedenog zločina i tražili su naknadu štete u iznosu od 12.500.000$, ali im ona nije dodeljena.

Pre četiri decenije iznet je stav da je teško dokazati kako je neki TV program ostvario poseban uticaj na dato lice[47]. Dermot Walsh (1983:220) je ukazao kako su istraživanja opovrgla verovanje da često prikazivanje nasilja podstiče tzv. *'violentno modelovanje'*. kao pojednostavljno objašnjenje. Prikazivanje agresivnih dela samo je jedan od mogućih činilaca nasilničkog ponašanja čiji značaj nije potpuno utvrđen, bar prema rezultatima dve uticajne studije čiji autori su Himmelweit sa saradnicima i Belson[48]. Ovaj drugi je ukazao na značajnu razliku u nivou nasilničkog ponašanja mladih u zavisnosti od nivoa njihove izloženosti scenama nasilja na TV, iako je tu tvrdnju teško dokazati. Međutim, Gordon Dahl i Stefano DellaVigna (2009) na osnovu psiholoških laboratorijskih eksperimenata konstatuju da u kraćem periodu po gledanju nasilničkih filmova, raste broj agresivnih dela gledalaca.

Dimitri Bogazianos u tekstu *Kultura, mediji i kriminalitet* daje vrednu analizu međuodnosa ova tri fenomena i tvrdi da u razmišljanju o uticaju medija na kriminalitet ne treba nikada smetnuti sa uma kulturne činioce. Samo tako možemo razumeti zašto je Japan, i pored toga što ima čitavu industriju crtanih filmova u kojima su sadržane scene brutalnog nasilja i eksplicitnog seksa, država sa jednom od najnižih stopa kriminaliteta u svetu (Bogazianos, 2011:110).

Da rezimiramo: bez obzira na činjenicu da je danas mali broj kriminologa koji će tvrditi kako su nasilni medijski sadržaji uzrok kriminalnog ponašanja kod konzumenata, većina smatra da oni štetno deluju desenzibilizujući ljude, stvarajući predstavu da je primena nasilja prihvatljivo sredstvo da se reše nesporazumi. Umesto da se na sve načine, pa i putem medijskih sadržaja, kako to predlažu predstavnici mirotvorne kriminologije (*peacemaking criminology*), građanima šalju poruke kako je bilo koji oblik nasilja neprihvatljiv, mediji im ga predstavljaju kao nešto normalno i podižu granicu intenziteta senzacije[49]. Osim toga, time se može smanjiti osećaj sažaljenja prema viktimizovanim licima i uticati na gubljenje želje da im se pomogne.

---

[47] Takvu tvrdnju iznose H. Eysenck i D. Nias u knjizi *Pol, nasilje i mediji* (*Sex, Violence and Media*) koja je 1978. objavljena u Londonu.

[48] Radi se o delima: Himmelweit H. et al (1958): *Televion and Child- An Empirical Study of Effect of Television on Young* i Belson W. (1978): *Television Violence and Adolescent Boy*.

[49] Od vremena kada je nasilje bilo estetizovano (kao u filmu *Priča sa zapadne strane*), do današnjih filmova u kojima u 90 minuta mogu videti najbrutalnija ponašanja praćena potocima krvi prošlo je samo nekoliko decenija.

### *Strah od zločina i moralna panika*[50]

Ako je kod prethodnog pitanja i bilo dilema da li nasilni sadržaji izazivaju kriminalno ponašanje, ovde je nedoumica isključena. Mediji su jedan od najznačajnijih induktora straha od zločina i talasa moralne panike.

Mnogi kriminolozi bavili su se temom uticaja medija na strah od kriminaliteta. Kako navode Larry Gaines i Roger Miller pisci knjige *Krivično pravosuđe u akciji*, pre više od pola veka Edwin Sutherland[51] je ukazao na sposobnost medija da kod građana pojačaju strah od kriminaliteta širenjem određenih vrsta informacija o njemu. Kasnije je primećeno da naročito TV prikazi zločina imaju ovakav efekat zbog potrekrepljenosti informacije slikom. Naročito zastrašujuće su reportaže o pucnjavama u školama koje kod roditelja izazivaju veliku bojazan za bezbednost dece (Geines i Miller, 2003:21).

Na strah od zločina veoma utiče i izbor vrste dela koje mediji pretvaraju u udarne vesti. To se posebno odnosi na nasilnička dela[52]. Jedno proučavanje koje su na Floridi sproveli Ted Chiricos Kathy Padgett i Marc Gertz pokazuje da je na lokalnim američkim TV trećina programa vesti počinjala prikazom nasilničkih zločina (ubistava na prvom mestu). Autori navode interesantan podatak: u vreme istraživanja, stopa ubistva pala je za 33%, dok je broj prikazivanja zločina ubistva u medijima poraslo za više od četiri puta (473%) dovodeći do širenja osećanja ugroženosti kod ljudi. Pokazalo se da strah od zločina ne zavisi od stvarnog stanja kriminaliteta u državi. Uticaj lokalnih i nacionalnih medija je najznačajniji u odnosu na lica koja žive u naseljima sa visokom stopom kriminaliteta ("loša područja") i na one koji su bila žrtve zločina u skorašnjem periodu (Chiricos T. et al., 2000).

Kada se radi o izazivanju moralne panike, od vremena kada je Stan Cohen ovaj pojam afirmisao u kriminologiji, menjali su se samo povodi za nastanak ovog vida manipulisanja javnošću. Već pominjani Marsh i Malville ukazuju u knjizi *Zločin,pravda i mediji* (2009:57) na dva nova talasa moralne panike koji su zapljusnuli Zapad u novije vreme.

Prvi oblik je povezan sa stilom oblačenja i nazvan je "*kukuljice*" (e.*hoodies*) jer su mladi podražavajući neke religiozne redove, ali i filmske i muzičke zvezde počeli da preko glave stavljaju kapuljače koje su im sakrivale lice. Bilo je dovoljno da tako odeveni učinioci izvrše razbojništvo u jednom šoping centru i odmah je ta moda povezana sa mladim siromašnim antisocijalnim ljudima, koji vode poreklo iz radničke klase i svakodnevno dangube i opijaju se, ne pokazuju uspeh u školi zbog niske inteligencije, ali zato obavezno nose stvari sa (prvim ili lažnim) oznakama poznatih proizvođača[53].

Drugi slučaj su afere sa *pedofilijom*. Iako je odavno poznata kao jedna od seksualnih abnormalnosti, tek od 1990-tih godina postala je predmet intersovanja javnosti zbog postojanja organizovanih mreža dečije pornografije, kao i za otmice i ubistva dece. Medijsku pažnju izazvali su zatim slučajevi seksualne zloupotrebe dece od strane sveštenika

[50] U odnosu na klasifikaciju koju je dao Stephens, mi smo spojili ove dve pojave jer smatramo da se mogu posmatrati kao celina.
[51] Radi se o njegovom tekstu *Diffusion of sexual psychopath laws* objavljenom 1950. godine u časopisu *American Journal of Sociology*.
[52] Zato Mary Maguire i Dan Okada (2011:1) tvrde da su "mediji fascinirani bedom i ljudskom patnjom".
[53] -v. detaljnije: Ignjatović (2016:148).

Rimokatoličke crkve u Irskoj i poznati "slučaj belgijskog pedofila" (Marc Dutroux)[54] zbog koga su, pod pritiskom javnosti, promenjena pravila o uslovnom otpustu u belgijskom zakonodavstvu.

Iz Belgije, ovaj oblik moralne panike proširio se Evropom, a posebno na Ostrvo, gde su britansku javnost mediji krajem prošlog veka bombardovali slučajevima pedofilije. Uz ostalo, takva atmosfera ohrabrila je seriju brutalnih napada na lica za koja se sumnjalo da imaju pedofilske sklonosti. U Portsmautu u atmosferi nasilja i linča čitave porodice su primorane da pobegnu iz svojih stanova, u drugim krajevima zemlje došlo je do paljenja kuća onih koji su bez osnova sumnjičeni kao seksualni prestupnici (Marsh and Malville, 2009:62).

### *Mediji i žrtve zločina*

Iako je od 1970-tih u kriminologiji poraslo interesovanje za žrtve; i pored toga što (kako sa pravom primećuju Gary Potter i Victor Kappler (2006:29)) odnos medija prema žrtvama ima ogroman značaj u ovoj oblasti jer zahvaljući medijima *privatna nevolja postaje javni problem* - u literaturi se o ovom odnosu daleko manje piše jer je, ne neki način ostalo u drugom planu. Među retkim autorima koji su se pozabavili ovom problematikom su Moira Peelo i Keith Soothill koji (2014:481 et seq.) tvrde da su mediji za građane nezaobilazan, čak glavni, izvor podataka o viktimizaciji i ističu brojne prigovore načinu na koji se oni odnose prema žrtvama.

Ključni pojam koji autori koriste da ukažu na medijsko tretiranje žrtava je *distorzija* (iskrivljavanje). Njega karakteriše spektakularan način prikazivanja vesti koji je dobio poseban naziv – 'informisanje – zabava' (*infoentertainment*) koji izvrće naše predstave o stvarnoj kriminalnoj viktimizaciji. Tu se – iz komercijalnih, ali i drugih razloga manipuliše bolom žrtava i njihovih porodica, vrši se odabir lica koja će se javnosti predstaviti kao "idealne žrtve". Medijima najviše odgovaraju žrtve povređene nekim od nasilničkih dela iz domena 'uličnog kriminaliteta' ili bilo kog ponašanja koje Pamela Davis (2011:54) naziva "*zločini-signali*" koji nikoga ne ostavljaju ravnodušnim. David Garland u poznatoj knjizi *Kultura kontrole* insistira na tome da su 'odgovarajuće žrtve' one koje se uklapaju u koncept "mogao-si-to-biti-ti" što je dobro sredstvo da se pitanje viktimizacije pretvori u problem svih nas (Garland, 2001:11), dok britanski kriminolog Gabe Mythen (2007:476) takvima smatra čedne, bespomoćne, i žrtve vredne poštovanja. Za njih Moira Peelo (2006) upotrebljava izraz *'posredovani svedoci'* sa čijim patnjama se čitalac / gledalac najakše identifikuje. Mediji insistiraju na "nedužnim paćenicima" – to su ranjiva, nedužna, bespomoćna lica koja imaju mnogo veće izglede da budu prikazani kao žrtve, nego mladi muškarci, beskućnici, narkomani, siromašni[55] ...

Jedno od pitanja koje treba uzeti u razmatranje je i to ko istupa u ime žrtava, kao i to da na kroz odabir žrtava čija viktimizacija će se medijski fokusirati određenu ulogu igra rasna pripadnost žrtve (i, naravno, učinioca dela). Takođe, policijska potreba za publicitetom, često porodice izlaže nepotrebnom izlaganju pogledu javnosti u vreme kada im je neophodan mir. Martin Innes ukazuje da su za medijsku "dobru priču" neophodne i bolom ophrvane familije, što predstavlja vid manipulacije njihovim bolom (Innes, 1999:280).

---

[54] On je 1989. osuđen na kaznu zatvora, da bi 1992. ranije otpušten sa njenog izdržavanja. Neposredno potom, kidnapovao je, zlostavljao i seksualno zloupotrebio šest devojčica (najmlađa je imala osam godina) zbog čega su četiri preminule. Osuđen je oktobra 1996.

[55] -v. Ljubičić (2014).

### *Mladi i novi mediji*

Mladi su ne samo najomiljenij akteri u medijskim izveštajima o kriminalitetu (zbog čega se vesti o kriminalitetu često svode na vesti o mladima)[56], nego su i glavni konzumenti novih medija su mladi.

O nasilju u filmskim i TV produktima smo već govorili, pa će ovde biti reči o nekim sadržajima koji ne uključuju agresivnost. U njima su sadržane scene drogiranja i opijanja, prikazene na humoran način. Kako navodi Jay Albanese (2005) Služba za kontrolu narkomanije Bele kuće analizirala je 200 najgledanijih filmova i našla je da ih je 98% imalo scene zloupotrebe psihoaktivnih supstanci (PAS) i za posledicu su mogli imati desenzibilizaciju mlađe populacije.

Muzički sadržaji često su ispunjeni pominjanjem droge, nasilja i zločina, i taj trend je sve izraženiji, naročito kada je reč o PAS. Virginia Clegg i Mauree Mones (2014:1436) navode da je u periodu od 1979-1984. u oko 11% popularnih pesama pominjana droga, da bi od 1993-2014. postotak skočio na 69%, od čega 13,6% ne samo da pominje, nego i glorifikuje marihuanu. Ista je situacija sa muzičkim video spotovima koji ne samo da tretiraju zloupotrebu PAS kao normalnu pojavu, nego sadrže i ogroman broj nasilnih scena.

Video igre su poslednjih decenija postale jedna od omiljenih zabava mladih. Na njih se često ukazuje kao na opasnost jer na drugačiji način uspostavljaju odnos sa učesnicima u igri. Naime, one su – za razliku od do sada pominjanih medija koji nas ostavljaju u pasivnom položaju posmatrača – sve realnije, bliže životu i zahtevaju od igrača da se užive u ulogu koja im je dodeljena. Da bi ostvario uspeh u igri, on mora "biti" kao junak (usvojiti njegov način razmišljanja, strategiju delovanja) čija rola mu je dodeljena. A to su vrlo često uloge lica sa one strane zakona. Igrač može internalizovati takav odnos prema drugim subjektima, ali i naučiti kako se preduzimaju neke kažnjive radnje (npr. obiti automobil, juriti besomučno putem i sl.) (ibid. 1437).

### *Imidž policije i pravosuđa*

Iako će se ostali referati na ovom savetovanju detaljnije pozabaviti ovom problematikom, daćemo ovde nekoliko napomena. Već je istaknuto da između medija i organa formalne socijalne kontrole postoji neraskidiva veza jer mediji povezuju te organe i građane. Ovi poslednji skoro sve što znaju o delatnosti pravosuđa u najširem smislu, duguju medijima.

Navedene konstatacije odnose se pre svega na policijske organe čija slika (’imidž’) u javnosti u velikoj meri zavisi od medija. Iz njihovih izveštaja može se zaključiti koje su delatnosti ključne, kako se policajci odnose prema kolegama, ali i prema građanima[57]. Međutim, kako naglašavaju Clegg i Mones (2014:1435), postoji i druga strana medalje. Policija koristi medije ne samo da bi došla do potrebnih informacija i mogućih svedoka o slučajevima u kojima je istraga zastala, nego i da bi svojim aktivnostima dala publicitet, a nekada i da bi učestvovali u akcijama blamiranja učinilaca krivičnih dela (e. *name and*

[56] To, na primer tvrde Rob White i Daphne Habbibis (2005:279).

[57] Ovde samo podsećamo na seriju filmova o Prljavom inspektoru Hariju (*Durty Harry*) snimljenih u periodu 1971-1988. koji je afirmisio brutalan obračun policajaca sa kriminalcima mimo pravosudnih mehanizama, kao deljenje privatne pravde.

*shame*). U takvim situacijama događa se i da nekom bude greškom naneta neopoziva ljaga i tako policija i mediji utiču na viktimizaciju nevinih ljudi[58].

Osim toga, ono što se posebno zamera TV serijama o radu policije je pogrešna predstava koja se kod gledalaca stvara o njenoj efikasnosti. Naime, u skoro svim epizodama se čak i najkomplikovaniji slučajevi promptno rešavaju, pa za prosečnog građanina činjenica da neko konkretno delo nije rasvetljeno u dužem periodu ima samo jedno značenje - policija je nesposobna ili korumpirana. Takođe, pogrešna slika se stvara i o delovanju forenzičara: nasuprot popularnim serijama u kojima se demonstrira moć savremene tehnologije u ravetljavanju zločina, u realnom svetu, najveći broj učinilaca se otkrije zahvaljujući svedočenju ljudi u istrazi.

Kada se radi o tužilaštvima i sudovima, mediji najčešće vrše selekciju dela čiju sudbinu prate u krivičnom postupku. I ovde je reč o radnjama i učiniocima koji su interesantni prosečnom čitaocu / gledaocu. Mediji često presuđuju pre suda ("*medijska suđenja*"), sa svim posledicama takvog postupanja (povreda pretpostavke nevinosti kao jedne od najznačajnijih tekovima civilizacije u ovoj oblasti). Vrše pritisak na tužilaštvo da pokrene gonjenje. U izveštavanju se takođe poseže za emocijama umesto za činjenicama i dokazima, a kao rezultat takvog odnosa dolazi i stvaranja klime kako je jedina mera koja se u konkretnom slučaju može izreći samo najstroža propisana kazna. Ako sud ne postupi tako, počinju kampanje u kojima se lamentira zbog "blage kaznene politike sudova"[59].

Kada se radi o izvršnju krivičnih sankcija, mediji negativan uticaj vrše i u pogledu nekih od ključnih instituta, kakav je uslovni otpust. "Pravu poslasticu" za njih predstavljaju slučajevi kada lice kome je odbrena ova povlastica, neposredno po napuštanju kaznene ustanove novo krivično delo.

### *Mediji kao "kreatori" kriminalne politike*

Na pređašnje konstatacije i primere medijskog tretiranja rada pravosuđa nadovezuje se zapažanje da poslednjih decenija mediji igraju važnu ulogu u promovisanju novih rešenja u kaznenoj politici. U sklopu desnog zaokreta u javnoj politici koji se u poslednjoj četvrtini prošlog veka prvo dogodio u SAD i Ujedinjenom Kraljevstvu, a kasnije se proširio na veći deo čovečanstva dolazi do širenja *kaznenog populizma* (e. *penal populism*) koji manipuliše strahom ljudi od kriminaliteta i predstavlja specifičan "efekat ogledala". Vladajuće strukture u želji da pooštre kaznenu represiju prvo medije snabdevaju informacijama "iz anonimnih, ali pouzdanih izvora" o zločinima koji mogu uzbuditi javnost (nekada je dovoljno jedno delo, no najčešće se radi o kampanji fokusiranja određene vrste ponašanja). Mediji, naravno, publikuju ovakve podatke, manipulišući usput činjenicama (ističući takve koji se uklapaju u senzacionalistički način izveštavanja, zanemarujući ostale) i koriste pri tome nepoverenje i predrasude građana prema određenim društvenim (pre svega manjinskim) grupama, njihovim stavovima, vrednostima i stilu života. Pri tom, vrši se *sterotipizovanje* (e. *stereotyping*), što je oznaka za proces pripisivanja određene slike grupi

[58] O jednom takvom slučaju govori se i u našoj literaturi –v. Ignjatović i Simeunović (2015:118).

[59] Uopše, građani se manje interesuju za praćenje sudskih postupaka, osim ukoliko se radi o šokantnim zločinima ili suđenju poznatim ličnostima. To je pokazalo slabo interesovanje za TV sadržaje kakav je *Court TV*. Kako navode Clegg i Mones (2014:1434), taj program je doveo u zabludu prosečne građane jer je pratio porotna suđenja, pa su stekli pogrešan utisak da je takav proces pravilo (naprotiv, najveći broj krivičnih stvari u anglosaksonskom pravnom sistemu okonča se bez "pravog" suđenja).

ili kategoriji ljudi – pri čemu su slike previše uprošćene i generalizovane. Na njima se dalje zasnivaju ideje kako postupati sa takvim licima (Jupp, 2001:291).

Kada mediji uznemire javno mnenje i podstaknu ga na prihvatanje ideje kako je jedini izlaz u uvođenju novih inkriminacije, pooštravanju zakonom propisanih kazni i uvođenju novih, još retributivnijih sankcija, gradnja novih kaznionica, svođenje uslovnog otpusta na nivo statističke greške ..., tada se u kampanju uključuju oni koji su je i započeli – izvršna vlast oličena u političarima koji se sada pojavljuju kao "izvršioci volje naroda". I krug je zatvoren. U njemu mediji, kako se vidi, imaju sporednu ulogu posrednika (medijatora) između nosilaca moći i građana[60]. Zbog toga James Treadwell (2006:75) tvrdi da je "medijsko prezentovanje kriminaliteta nesumnjivo politički poces koji, vođen političkim i ekonomskim motivima, utiče na način na koji javnost vidi kriminalitet i na donošenje političkih odluka"[61]. Gray Cavender i Aogan Mulcahy (2008: 445) ukazuju kako je u osnovi odluke medijskih šefova šta je vest, a šta ne (šta je zločin vredan pažnje, a šta je ne zaslužuje) takođe politička odluka. Zato slučajevi korporativnog kriminaliteta ne zaslužuju odgovarajuću jer "ne treba objavljivati vesti koje destabilizuju vladajuću ideologiju".

*Proces prerastanja informacije u vesti*

Iako je o ovom pitanju već pisano u prethodnom izlaganju, ono zaslužuje dodatnu pažnju jer u naše vreme dobija na značaju. možda ih je na najbolji način sumirala već citirana Yvonne Jewkes (2011:39 et seq.) svodeći ih na nekoliko ključnih kategorija:

- početna atraktivnost (e. *thershold*) – kriminalni događaj bi trebalo da izazove pažnju konzumenata, naročito ukoliko odiše dramatičnošću. Bez te karakteristike, biće jedna od informacija u lokalnim medijima ili će "popuniti prostor" u danima kada postoji "oseka pravih vesti";
- predvidljivost – najpoželjnija su dela koja predstavljaju iznenađenje i šok za javnost, premda i predvidljivi događaji (demonstracije koje prete da eskalitraju nasiljem) mogu biti medijski interesantni i pogodni jer omogućavaju da se novinari nađu na licu mesta i iz prve ruke obaveštavaju;
- uprošćavanje (e. *simplification*) – jedno od pravila je kratko, jednostavno predstavljanje događaja koje ne trpi razmatranje svih njegovih mogućih faktora koji su ga izazvali. Zahvaljujući tome, moguće je prezentovati željene zaključke kakvima manipulišu posebno tabloidni mediji. Tako se stavaraju ili održavaju mitovi[62] kakvi su na primer: da su svi duševno poremećeni ljudi - potencijalni opasni zločinci, svi tražioci azila – teroristi, članovi streljačkih udruženja – potencijalne ubice i sl. Deo tog pojednostavljenja je i *personalizacija*, ali o tome više govori naredna kategorija;
- individualizacija – ovo je spona rizika i simplifikacije i ona pokazuje da se radije se piše o konkretnim ljudima (sa bilo koje strane zakona da se nalaze, a taj model prikazivanja primenjuje se i kada se radi o žrtvama), nego o pojavama i organizacijama[63].

[60] Istina, penalnim populizmom mogu u nekim sredinama manipulisati i drugi subjekti – na primer: nevladine organizacije. Ali takvih slučajeva je manje, a i te organizacije su takođe reprezentanti interesa moćnih grupa koje, za razlikui od prvog oblika, nemaju legitimitet jer ne učestvuju neposredno u političkom procesu.

[61] Nelken (1994:209), pak, pokazuje koliko su mediji politizovani na primeru demonizacije demokratskih socijalnih pokreta koje su proglasili za "narodne neprijatelje".

[62] O mitologiji zločina –v. Ignjatović (2004)

[63] Možda najbolji primer iz istorije je svođenje borbe protiv organizovanog kriminaliteta u Čikagu u doba

- rizik – vest da je izvršeno neko teško delo kakvo se neće ponoviti i nije atraktivna medijima. Naprotiv, njih zanimaju oni događaji koji izazivaju jezu i zato toliko insistiraju na zločinima "nepoznatog stranca koji se iznenada pojavio niotkuda" jer im se istina – da najteže nasilničke zločine (ubistva, silovanja) vrše lica koja su žrtvama već bila poznata – ne "uklapa u scenario. To je razlog i relativno malog zanimanja medija za pitanja prevencije kriminaliteta;
- seks – jedna od pojava koja najviše podiže tiraž novina i gledanost TV programa su izveštaji o seksualno motivisanim delima. Zato je intenzitet njihovog medijskog tretiranja u očiglednoj nesrazmeri sa učešćem takvih dela u strukturi kriminaliteta. U jednom istraživanju koje su Jason Ditton i James Duffy (1983) objavili pokazalo se da su ona činila 2,4% registrovanih krivičnih dela, dok su u medijima zauzimala 45,8% naslovnih strana[64]. Ovako izveštavanje nosi brojne posledice koje je odnose, pre svega na indukovanje straha kod čitateljki, ali utiče i na promenu njihovih navika i načina života;
- čuvena lica i osobe sa visokim statusom su, bez obzira da li se radi o učiniocima krivičnih dela ili su žrtve takvih akata, omiljeni "medijski junaci" jer tekstovi o njima su neka vrsta magneta za čitaoce / gledaoce. Naročito ako su zvezde šou biznisa i lica iz visokih krugova uključeni u dela koja se odnose na seksualne devijacije, polne zloupotrebe mladih i slične. Ima ponekad u tim izveštajima i zavisti novinara zbog statusa koji ta lica uživaju, a oni mogu biti i deo kampanje da se izvrši desenzibilizacija građana na određena devijantna ponašanja kojima se time postepeno želi dati status prihvatljivih ("normalizacija")[65];
- bliskost – da bi nešto postalo atraktivno medijskim konzumentima, potrebno je da im bude blisko. Kako u geografskom smislu (teško da bi koga posebno zainteresovala vest da je u saobraćajnom udesu koji je samo izazvalo poginulo lice na drugom kraju sveta), tako i još više – u pogledu kulturne bliskosti. Sve do procesa globalizacije, retke su bile vesti koje su izazvale interesovanje širom sveta. Jewkes (2011:55) kao možda prvi takav događaj pominje ubistvo američkog predsednika Kennedy-ja novembra 1963. koje je bilo pouzdan dokaz Amerikancima da su supersila. Jedno drugo ubistvo (žrtva je bio italijanski premijer Aldo Moro 1978.) i način kako su ga mediji pratili za Davida Nilkena su bili dokaz da smo ušli u fazu kou naziva *medijatizacija društva* (Nelken, 1994;20). Slično se dogodilo i u vezi sa napadom na Svetski trgovački centar u Njujorku 11. septembra 2001. Medijsko praćenje posledica tog terorističkog napada takođe je imalo svetske razmere[66], što je i normalno. Ali se velikim svetskim medijskim kućama, "proizvođačima vesti" može sa pravom zameriti *etnocentrizam* jer ih (osim ukoliko se na taj način ne pravdaju vojne intervencije) malo zanima stradanje ljudi u drugim delovima naše planete od sličnih terorističkih napada;
- nasilje – o njemu je već bilo reči u prethodom izlaganju;

---

Prohibicije na duel bande koju je vodilo Lice sa ožiljkom (*Scarface* - Al Capone) i vođe Nesalomivih (*Untouchables* - Eliot Ness).

[64] Mary Maguire (2011:133) opsednutos medija seksualnošću, naročito ugrožavanjem adolescenata, dokazuje takođe brojem ovakvih sadržaja na koje uopšte nije uticala činjenica da je broj takvih dela u periodu 1986-2005. opao za 79%, a u odnosu na decu za 39%.

[65] Yvonne Jewkes piše u *Rečniku o kaznionicama i kažnjavanju* da su "poznati kao zavorenici" (*celebrity prisoners*) omiljena medijska tema (Jewkes Y. and Bennett J. 2008:36).

[66] No, ovde treba napomenuti i da veliki svetski mediji pokazuju crtu entrocentrizma

- vizuelna spektakularnost – u vremenu koje je iza nas televizija je preuzela primat u medijskom pokrivanju događaja, prvo u odnosu na radio, a zatim na štampane medije. 'Televizičnost' događaja zato diktira da se kao udarne vesti pojavljuju one čiji snimci deluju šokantno na gledaoce (najčešće javni akti nasilja), dok se – i zbog toga u drugom planu nalaze slučajevi nasilja nad starim licima od strane njima najbližih, nesreće na poslu, ugrožavanje životne sredine, kriminalitet kompanija i belog okovratnika, delikti zloupotrebe moći i slična. Stvar je još više pojačana sve širim korišćenje kamera za nadzor javnih mesta, ali i primenom digitalne tehnike koja je svaki moderni mobilni telefon pretvorila u solidnu kameru kojom se mogu snimati događaji;
- deca – ako se, kako navodi Jewkes (p.60) 1980-tih godina tvrdilo da je nasilje to što vest čini atraktivnom, sada se to može reći za decu. Deca kao žrtve (tada se obično upotrebljava narativ "nedužna stvorenja"), ali i učinioci teških krivičnih dela (onda se za njih koristi izraz "demoni"). To jasno pokazuje da je detinjstvo socijalni konstrukt – plod kontunuiranog procesa (ponovnog) poimanja i definisanja. Od romantičnih predstava iz XVIII veka o dečijoj nevinosti i neiskvarenosti, preko ranog XIX veka kada su smatrana urođeno iskvarenim i nepopravljivim – do današnjeg vremena u kome se u osnovi smatraju kao kategorija bića različitih od punoletnih, koja treba gajiti i zaštititi. Osim ukoliko izvrše neko teško delo ili budu inicijatori novih talasa moralne panike. Zato se i može dogoditi da se lica istog uzrasta (u zavisnosti od uloge koju su ogađaju imala) koriste tako disparatni pojmovi kakvi su "anđeli" i "đavoli".

### *Kome odgovara medijsko izveštavanje i ima li ono ikakav pozitivan efekat?*

Skoro celokupno dosadašnje izlaganje bavilo se kritikama medijske slike koju oni prenose svojim čitaocima / gledaocima / slušaocima. Yvonne Jewkes (2011:14) je pokušala da iznova osvetli neke od razloga kritike medija u naše vreme. Prvi je moralističke prirode: ne samo moralisti i religiozni propovednici smatraju da popularni mediji promovišu raskalašno ponašanje i kvare ustanovljeni normativni sistem zasnovan na vrlinama i moralnoj postojanosti; drugi razlog ističu intelektualni krugovi: po njima, popularni mediji ugrožavaju visoku kulturu (predstavljenu velikim romanima, umetnošću i sl.); treći medije vidi kao eksponente "vladajuće klase" koja pomoću njih, a u svom interesu, manipuliše svešću naroda[67].

Kako to da se i pored svih kritika koje su izrečene, ovakvo medijsko izveštavanje o kriminalitetu održava? Da bismo odgovorili na ovo pitanje, podsetićemo na konstatciju koju su izrekli Victor Kappler, Mark Blumberg i Gary Potter: "Zločin je *odličan biznis* za medijsku industriju" (Kappler et al., 2000:43). I onda zaključili kako se njen način izveštavanja ne bi tako dugo održao da ne odgovara nekim strukturama u društvu. Tu pre svega misle na jednu drugu "industriju" – onu koja prodaje zaštitu zaplašenim građanima, a Nils Christie (1994) je naziva "industrijom kontrole kriminaliteta". Nije teško utvrditi koliko su dramatični izveštaji o šokantnim krivičnim delima koji bi se mogli dogoditi svakom od nas dovoljan razlog da se saglasimo sa potrebom organa pravosuđa da mu je neophodno više sredstava za policiju, pravosuđe, kaznene ustanove – ali i za "privatni sektor bezbednosti koji nudi, istina skupa, ali 'neophodna' sredstva zaštite zahvaljujući kojima ćemo se osećati sigurnije. Tom Clockfort (2009:13) zato tvrdi da, zahvaljujući i

[67] Kao primer navode se manipulacije javnošću od strane svih modernih totalitarnih režima kojima medijska propaganda koristi kao korisno sredstvo vladanja.

medijima, postmoderni svet sve više postaje *rizično društvo* koje postepeno tone u *kulturu preokupiranu nasiljem i nesigurnošću*. Ovo je možda, uz onu da su politizovani, najozbiljnija kritika medija.

Međutim, kriminologija je sve samo ne nauka o crno-belom svetu i baš zbog toga se – i to baš ovde - nužno postavlja pitanje:

## Postoje li i pozitivni efeketi medijskog izveštavanja?

Odgovor može se naći samo sporadično u kriminološkim radovima. Tako Mark Lanier i Stuart Henry (2004:2) ukazuju i na pozitivan efekat medijskog izveštavanja tvrdeći da afera Votergeiet (Watergate) i čitav niz zločina izvršenih od strane predstavnika vlasti ne bi uopšte bili poznati javnosti ili bar ne bi imali pravi efekat da ih mediji nisu prezentovali na adekvatan način. Isto bi se moglo reći i za slučajeve kada mediji izađu iz "zagrljaja" policije[68] i otvoreno obaveštavaju o njenoj brutalnosti prema pripadnicima manjinskih zajednica koje često rezultiraju masovnim nemirima u zemljama razvijenog Zapada; kao i za poznate primere istraživačkog novinarstva koji su pokazali svu hipokriziju odnosa poslodavaca i moćnih predstavnika vlasti prema gasterbajterima i manjinskim grupama nevoljnika[69].

Dalje, nesumnjivo je da medijski izveštaji mogu pomoći organima reda u rasvetljavanju krivičnih dela o kojima nemaju dovoljno dokaza. Tome mogu pomoći i TV emisije u kojima se građani pozivaju da jave bilo koji podatak koji može pomoći u istrazi[70]. Kada se radi o delovanju sudova, mediji svakako mogu da utiču na njih kao instrument neke vrste kontrole javnosti. Isto se može reći i za rad penitencijarnih ustanova. Kada se radi o oblasti izvršenja, mediji mogu doprineti afirmisanju novih, alternativnih sankcija, čija primena je u mnogim zemljama nailazila na neku vrstu nepoverenja javnosti[71].

Upravo iz navedenih razloga, kriminologija bi trebalo da ubuduće posveti pažnju ne samo obaveštavanju javnosti o rezultatima svojih istraživanja u ovoj oblasti, već i širenju pozitivnog uticaja koji mediji mogu izvršiti kako na stvaranju odgovarajuće slike o kriminalitetu, tako i na snaženju do sada zapostavljenih njihovih pozitivnih uticaja u izgradnji racionalne i delotvorne politike kontrole kriminaliteta.

## ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Izlaganje o medijima i kriminalitetu pokazuje koliko je ova tema aktuelna i istovremeno kontroverzna. Naučnici su saglasni samo o nekoliko stvari – jedna od njih je da se uticaj medijskih sadržaja ne može smatrati dovoljnim za objašnjenje nečije kriminalne motivacije; zatim, da su moderni mediji preokupirani kriminalnim, naročito nasilničkim sadržajima, brižljivo odabranim i pojednostavljenim kako bi mogli šokirati čitaoce / gledaoce, što nikako ne doprinosi kontroli kriminaliteta. Naprotiv, ono povećava strah od zločina i osećaj nesigurnosti, a talasi moralne panike izmaju uticaj i na šire društvene

[68] O takvim situacija u Srbiji pišu Ž. Kešetović, B. Simeunović i G. Meško (2009:135) u delu svog teksta pod naslovom: *Mediji i policija – neprijatelji ili saveznici*?

[69] Jedan od najboljih izdanaka ovog žurnalističkog pravca je nemački novinar Günter Wallraff koji je 1987. objavio poznatu knjigu *Ja Ali* (n. *Ik Ali*) o životu turskih radnika u Nemačkoj.

[70] Istina, one mogu dovesti i do zamene identiteta i progona nevinih –v. Ignjatović (2004).

[71] Kod nas je, na žalost, medijska eksploatacija slučajeva kada su mere elsktronskog nadzora izricane poznatim licima imala suprotan efekat.

odnose i pogoršanje položaja manjinskih društvenih grupa. Uz to učešće medija u širenju penalnog populizma doprinosi jačanju retributivnih tendencija i širenju spirale zločina. Mediji jesu politizovani, ali ne smeju biti tvorci kriminalne politike. Istina, od njih se ne može očekivati da se odupru pokušajima da ih moćne društvene grupe koriste kao sredstvo manipulisanja javnošću, ali moraju biti svesni i odgovornosti koju na taj način pruzimaju na sebe.

Kriminologija, sa svoje strane treba da balans medijskim preterivanjima i simplifikacijama – i to ozbiljnim analizama i predlozima. Naravno, i da ovu problematiku sagleda objektivno i nepristrasno. Jer u njoj se namnožio veliki broj crno-belih stavova koji nemaju opravdanja. Jedan od njih je dogma kako su privatni mediji – po prirodi stvari – objektivniji od javnih servisa čiji je vlasnik država. Opovrgavaju je iskustva mnogih svetskih medijskih kuća kakav je Britanski javni servis (BBC), a još više činjenica da u svetu u ovom trenutku postoje medijski koncerni čiji bogati vlasnici beskrupulozno diktiraju "uređivačku politiku" medija koje poseduju; oni su tvorci tabloidnog novinarstva, TV kanala koji vrve od rialiti šou programa, satelitskih kanala koji građane zaokupljaju nesuvislim temama.

Šta nam donosi budućnost za koju Roger Burke (2009:312) sa pravom smatra da će je karakterisati dve crte – globalizacija i nesigurnost? Ono u šta ne treba sumnjati je da će i nadalje mediji biti ključni igrač i u stvaranju slike o kriminalitetu kod građana. Postavlje se pitanje da li će nove tehnologije doprineti demokratizaciji izveštavanja? Ono što smo doživeli početkom XXI veka ne daje baš puno osnova za optimizam. Danas su veliki svetski mediji sličniji uniformnom izveštavanju iz vremena socijalizma (tada smo se čudili zašto u zemljama Zapada ljudi kupuju više dnevnih novina, kada su "kod nas – one sve iste") nego stanju u kome "cveta hiljadu cvetova". Došli smo u fazu u kojoj je u razvijenim državama jednoobraznost izveštavanja postala izraženija no u prošlosti. Verovalo se da će Internet, web sajtovi i blogovi, mobilni telefoni, sadržaji na CD i DVD diskovima razbiti ovu uniformnost, a onda su se, zahvaljujući administratorima web domena i uvođenju "lovaca na lažne vesti" na najvećim Internet pretraživačima, te nade izjalovile. Izgleda da smo se zanosili idejom kako će ekspanzija novih medija obezbediti odgovarajuće obaveštavanje – sva je prilika da su se već pretvorili u novo sredstvo transmisije popularnih mitova o zločinu i kontroli kriminaliteta.

Utoliko pre, sada su u ovoj oblasti - više no ikada - neophodna naučna istraživanja o mogućim pozitivnim efektima medijskog izveštavanja, a od kriminologa se očekuje da doprinesu širenju odgovarajuće predstave o kriminalitetu i njegovoj kontroli kao kompetentni "tvorci pravih vesti".

## LITERATURA


1. Albanese J. (2005). *Criminal Justice*, 3rd ed., Boston
2. Bandura A. (1973). *Agression- Social Lerning Analysis*, New York
3. Bandura A. (1977). *Social Lerning Theory*, New York
4. Barak G. (ed.) (1994). *Media, Process and Social Construction of Crime- Studies in Newsmaking Criminology*, New York
5. Bekon (Bacon) F. (2009). *Istinita uputstva za tumačenje prirode – Novi Organon i velika obnova* (naslov originala: *New Organon*, prevodilac Miletić M.), Beograd
6. Biernatzki W. (2005). War and media, *Communication Research Trends*, nº 1
7. Bogazianos D. (2011). Culture, media and crime –in: *Critical Issues in Crime and Justice-Thouht, Policy and Practice* (Maguire M. and Okada D., eds.), Los Angeles

8. Burke R. (2009). *Introduction to Criminological Theory*, 3rd ed., Cullompton
9. Castells M. (2003). *Power of identity: Information Age: Economy, society and culture*, Vol II – *Information age*, Chichester
10. Cavander G. and Mucahy A. (2008). Trayal by fire. media construction of corporate dviance –in: *Deviant Behavior*, Clarke E., ed.), New York
11. Chircos T. et al. (2000). Fear; TV news and reality of crime, Criminology, nº 3
12. Christie N. (1994): *Crime Control as Industry*, London
13. Clegg V. and Mones M. (2014). Media –in: *Encyclopedia of Crminology and Criminal Justice* (Albanese J., ed.), Vol III, Malden
14. Clockfort T. (2009). Late modernity, risk and construction of fear of crime –in: *Crime, Media and Fear of Crime* (Meško G. et al. eds.), Ljubljana
15. Cohen S. (1972). *Folk Devils and Moral Panic- Creation od Mods and Rockers*, London / Cohen S. (2002) *Folk Devils and Moral Panic- Creation od Mods and Rockers*, 3rd ed., London
16. Dahl G. and DellaVigna S. (2009). Does movie violence increase violent crime? *Quarterly Journal of Economics*, nº 2
17. Davis M. (2002). *Concise Dictionary of Crime and Justice*, Thousnd Oaks
18. Davis P. (2011). *Gender, Crime and Victimization*, Los Angeles
19. Dirkem (Durkheim) E. (2012). *Pravila sociološke metode* (naslov originala: *Les regles de la méthode sociologique*, prevodilac: Petronić O.), Novi Sad
20. Ditton J. and Duffy J. (1983). Bias in newspaper reporting of crime news, *British Journal of Criminology*, nº 2
21. Feldman M. (1977). *Criminal Behaviour- Psychological Analysis*, London
22. Ferguson C. (2013). *Adolescents, Crime and Media- Critical Analysis*, New York
23. Ferrell J. (1995). Culture, crime and cultural criminology, *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, nº 2
24. Ferrel J. and Sanders C. (1995). *Cultural Criminology*, Boston
25. Ferrel J. et al. (2008). *Cultural Criminology- An Invitation*, Los Angeles
26. Gaines l. and Miller R. (2003). *Criminal Justice in Action*, 2nd ed., Belmont
27. Garland D. (2001). *Culture of Control- Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford
28. Hall S. et al. (1978). *Policing Crisis- Mugging, State and Law and Order*, London / Hall S. et al. (1978) *Policing Crisis- Mugging, State and Law and Order*, 2nd ed., London
29. Hayward K. (2012). Cultural criminology –in: *Oxford Bibliographies* (http://oxfordbibliographies.com)
30. Ignjatović Đ. (2002). Comprehension of War Crimes Against Civilian Population by Tribunal in the Hague, *International Journal for Semiotics of Law*, nº 1
31. Ignjatović Đ. (2004). Mitologija zločina, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, nº 1-2
32. Ignjatović Đ. (2009). *Teorije u kriminologiji*, Beograd
33. Ignjatović Đ. (2016). *Kriminologija*, 13 ed., Beograd
34. Ignjatović Đ. i Simeunović B. (2015). *Viktimologija- opšti deo*, Beograd
35. Innes M. (1999). Media as an investigative resource in murder enquiries, nº 2
36. Jewkes J. (2004). Construction of crime news –in: *Crime and Media- Reader* (Greer C., ed.), London
37. Jewkes Y. (2011). *Media and Crime*, 2nd ed., London
38. Jewkes Y. and Bennett J. (2008). *Dictionary of Prisons and Punishment*, Cullompton
39. Jewkes J. and Letherby G. (2006). *Criminology- Reader*, London

40. Jupp V. (2001:291). Stereotyping –in: *Sage Dictionary of Criminology* (McLaughlin E. and Muncie J., eds.), London
41. Kappler V. et al. (2000). *Mytology of Crime and Criminal Justice*, 3rd ed., Prospect Heihts
42. Kešetović Ž. et al. On media, crime and policing in Serbia- recent develoments –in: *Crime, Media and Fear of Crime* (Meško G. et al. eds.), Ljubljana
43. Kidd-Hewitt D. (1995). Crime and media- criminological perspective -in: *Crime and Media: Post-Modern Spectacle* (Kidd-Hewitt D. and Osborne R., eds.), London
44. Laner M. and Henry S. (2004). *Essential Criminology*, Boulder
45. Ljubičić, M. (2014). Viktimizacija i siromaštvo: o žrtvama i žrtvovanima u Srbiji, *Sociološki pregled,* nº 4
46. Lombroso-Ferrero G. (2004). Criminal man –in: *Classics of Criminology* (Jacoby J., ed.), Long Grove
47. Maguire M. (2011). Sex crimes –in: *Critical Issues in Crime and Justice- Thouht, Policy and Practice* (Maguire M. and Okada D., eds.), Los Angeles
48. Maguire M. and Okada D. (2011). *Critical Issues in Crime and Justice- Thouht, Policy and Practice*, Los Angeles
49. Marsh I. and Melville G. (2009). *Crime, justice and media*, London
50. Muncie J. (2001). Deviancy amplification –in: *Sage Dictionary of Criminology* (McLaughlin & Muncie J., eds.), London
51. Murji K. (2001). Moral panics –in: *Sage Dictionary of Criminology* (McLaughlin & Muncie J., eds.), London
52. Muzzatti S. (2011:126). Consumer culture, criminology and politics of exclusion –in: *Critical Issues in Crime and Justice- Thouhts, Policy and Practice* (Maguire M. and Okada D., eds.), Los Angeles
53. Mythen G. (2007). Cultural victimology- are we all victims now? –in: *Handbook of Victims and Victimology* (Walklate S., ed.), Cullompton
54. Nelken D. (1994). *Futures od Criminology*, London
55. Newburn T. (2007). *Criminology*, Cullompton
56. Payne K. (2005). Media as an instrument of war, *Parametres*, nº 1
57. Peelo M. (2006). Framing Homicide narratives in newspapers- mediated witness and construction of virtual victimhood, *Journal of Crime, Media and Culture*, nº 2
58. Peelo M. and Soothill K. (2014). Crime victims an media –in: *Encyclopedia of Crminology and Criminal Justice* (Albanese J., ed.), Vol II, Malden
59. Potter G. and Kappler V. (2006). *Constructing Crime- Perspectives on Making News and Social Problems*, Long Grove
60. Quinney R. (1970). *Social Reality of Crime*, Boston
61. Slapper G. and Tombs S. (2006). *Corporate crime*, Harlow
62. Stephens G. (2005). Mass media and crime –in: *Encyclopedia of Criminology*, vol 2, New York
63. Sutherland E. (1973). *On Analyzing Crime* (edited by Schuessler K.), Chicago
64. Surette R. (2012). Cause or catalisator- interaction of real world and media crime models, *American Journal of Criminal Justice*, nº 3
65. Svenson L. (2006). *Filozofija zla* (naslov originala: *Ondskapens filosofi*, prevodilac Ristivojević N.), Beograd
66. Tarde G. (1890). *La philosophie panale*, Paris
67. Tompson (Thompson) K. /2003). *Moralna panika* (naslov originala: *Moral Panics*, prevodilac: Vranić I.), Beograd
68. Treadewell J. (2006). *Criminology*, London

69. Young J. (1971). Role of police as amplifiers of deviance, negotiators of drug control as seen in Notting Hill –in: *Images of Deviance* (Cohen S., ed.), Harmondsworth
70. Walsh D. (1983). Television, effect of –in: (1983) *Dictionary of Criminology* (Walsh D. and Poole A., eds.), London
71. White R. and Habbibis D. (2005). *Crime and Society*, Oxford
72. Wilkins L. (1964). *Social Deviancy*, London
73. Zickerman M. (1994). Limit of TV lens, *US News & World Report*, July 25.

Djordje Ignjatovic, PhD
Professor at the Faculty of Law University of Belgrade, Serbia

Milana Ljubicic, PhD
Professor at the Faculty of Philosophy University of Belgrade, Serbia

# MEDIA AND CRIME
# THE ETERNAL CRIMINOLOGICAL THEME

*Exposure about the media and crime in this paper, showed how this topic is relevant and the controversial. Scientists agree only on a few things - first of all, the impact of media content can not be considered a sufficient explanation for someone's criminal motivation; then, that the modern media preoccupied with crime, especially violent content, carefully selected and streamlined in order to shock the readers / viewers, which in no way contributes to the control of crime. Instead, spreading fear of crime and feelings of insecurity and moral panic waves have an impact on social relations and the worsening situation of minority groups. In addition, the participation of the media in the development of penal populism contributes to the strengthening of retributive tendency, as well as expansion of the spiral of crime. The media are politicized, but they should not be the creators of criminal policy.*
*On the question: what the future holds, the authors do not have an optimistic answer. Today, in developed countries has become a striking uniformity of reporting. It was believed that the new media - Internet, Web sites and blogs, mobile phones, the contents of the CD and DVD discs - spontaneously break this uniformity, but these hopes did not come true. In all likelihood, that they had already turned into a new asset of transmission of popular myths. Therefore, today in this area is more than ever necessary criminological research on the possible positive effects of media coverage. On the other hand, from criminologists should be expected to contribute to the creation of adequate ideas about crime and its control, and therefore as competent participants in the bussines of crime news production.*

*KEYWORDS: media / violence / social construct / fear of crime / moral panic / penal populism / mythology of crimes / the media industry*

# JUDICIARY AND MEDIA IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: EUROPEAN STANDARDS AND ACHIEVEMENTS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Academician Miodrag N. Simovic, PhD
Judge of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, Full Professor of the Faculty of Law of Banja Luka, Corresponding Member of the Academy of Sciences and Art of Bosnia and Herzegovina, Foreign Member of the Russian Academy of Natural Sciences and Active Member of the European Academy of Sciences and Arts

Marina M. Simovic, assistant professor
Secretary of the Ombudsman for Children of the Republic of Srpska and Assistant professor at the Faculty of Law of "Apeiron" University in Banja Luka

*There is a general agreement that the courts are the places in which it is decided on the guilt or innocence of persons accused of crimes, but that it does not mean you cannot discuss the important issues of the criminal proceedings at other places, in the press in general or in public in a broader sense. Reporting, including the comments of the proceedings before the court contributes to publicity of the trial and is it, therefore, in accordance with the requirements of Article 6 paragraph 1 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms on public trial. Not only do the media have the task of transferring such information and ideas, but the public also has a right to receive such information and ideas, which is often emphasized in the decisions of the European Court of Human Rights.*

*When we are speaking about media and (or) judiciary in modern democratic states, the attribute that is inseparable from one another is "independence". If a state is not capable or willing to provide the effect of an independent judiciary and independent media, and hence their proper interaction, adverse consequences will be borne by the citizens.*

*We often say in Bosnia and Herzegovina that media profiled images about courts and administration of justice determine court decisions to a certain extent, that is that they influence the decision-making process itself. The data indicate that the media pressure on the Bosnian judiciary is politically orchestrated and that behind the remarks on the constitutionality and legitimacy of Bosnian judicial institutions there are concrete policies with clear profiled interest.*

*KEYWORDS: Bosnia and Herzegovina / Constitution of Bosnia and Herzegovina / Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina / European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms / media*

## INTRODUCTORY REMARKS

It is known that the organization of court authorities in Bosnia and Herzegovina is very specific. According to the Constitution of Bosnia and Herzegovina[1], legislative power belongs to the Parliamentary Assembly of BH and its jurisdiction is provided for under Article IV/4. The Constitution does not define holders of judicial authority in Bosnia and Herzegovina. The Constitution, under Article VI, defines the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina[2] and its jurisdiction is defined under paragraph 3 of the same Article. However, the Constitutional Court does not belong to regular judiciary in organizational sense, but is a special institution in the system of government which is said to be a kind of "inter-power" – independent of legislative, judicial and executive power and may control all three state powers (Miljko, 2006: 231-232).

It is indisputable that the international community, that is High Representative in Bosnia and Herzegovina has initiated the process of forming of institutions of the Court of BH and Prosecution of BH, except the Constitutional Court. When imposing the laws in Bosnia and Herzegovina, the High Representative used his powers under Article V of Annex 10 (Agreement on Civilian Implementation of the Peace Agreement) of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, according to which the High Representative is the final authority in the country regarding interpretation of the Agreement in question. Furthermore, the High Representative has the power to facilitate, as it judges necessary, the resolution of any difficulties arising in connection with civilian implementation.

Likewise in the case of judiciary, the structure of media in Bosnia and Herzegovina is caused by complex constitutional structure of the state, so the media are divided to entity and state ones, especially when the issue is about public radio-television services. Immediately after the war, there was no legal base in Bosnia and Herzegovina for any body being competent for regulating of relations in this area, so media reports were abounded with the speech of hatred. The situation changed in 1998 when the High Representative for Bosnia and Herzegovina formed an Independent Commission for Media[3] which started issuing temporary working permits to existing electronic and other media[4].

Regulatory Agency for Communications (RAC)[5], was formed in 2001 by merging of Independent Agency for Media and Regulatory Agency for Telecommunications. RAC was formed as an independent state body authorized to issue permits in the scope of broadcasting and telecommunications and promotion and acceptance of new media

[1] Hereinafter: the Constitution.
[2] Hereinafter: the Constitutional Court.
[3] Decision of the High Representative of June 11, 1998.
[4] According to the information of the Reporters without Borders, BH is ranked on 47th place of 178 so-called free countries. How much media in BH shall comply with the laws and basic principles of the profession – depends on various factors.
[5] Decision of the High Representative for Bosnia and Herezgovina of March 2, 2001.

standards and freedoms. Making of decisions on appeals referring to programme broadcast and imposing of penalties for unallowed broadcasting, is also under its jurisdiction.

The Law on Communications is designed to guarantee under its provisions independence of electronic media through prohibition of any interference with decision-making process of RAC by executive power or other persons and by eliminating of possibility that officials from executive and legislative power, member of political parties of persons financially connected with electronic media are appointed to the office of general director of RAC or function of members of RAC Council.

An important improvement in the scope of printed media was made in 2000 when a Press Council in Bosnia and Herzegovina was formed, as the first self-regulatory body for print media having jurisdiction to intervene as mediator between unsatisfied readers and print media, to monitor application of the Press Codex of Bosnia and Herzegovina[6], to improve professional standards in press, to protect public from unprofessional and manipulating media reporting and to protect print media from political, economic and any other pressures endangering the freedom of information and freedom of media.

The literature about media campaigns distinguishes four levels of actions: political (strategy, vision); strategic (long-term aims); operative (mid-term aims) and tactical (short-term, situational) (Džihić, 2012: 12). At the same time, lack of professional journalism, poor education of journalists, clear political influence on media, and recent more and more economic limits, narrow the space for independent critical journalism and, thereby, reduce already reduced democratic public sphere and strengthen susceptibility of media to sensationalism and personalization of political themes (Jusic: 2006). In general, when analyzing media campaigns it is important to pay attention to social and political context in which the campaign is led (Džihić, 2012:14).

Despite the explicit provisions of international documents and provisions of national legislation, we are witnessing an intense media reporting in Bosnia and Herzegovina on the BH judicial institutions, which, during the last few years, appear continuously. This reporting takes on forms of media campaigns against judicial institutions of BH more and more, as well as leading representatives of these institutions, primarily against the Court of BH[7] and Prosecution of BH, but also to criticism of the work of the High Judicial and Prosecutorial Council of BiH. In doing so, we take into account the definition and elements of media campaigns according to which "campaigns are set up in a dramaturgic manner, thematically limited and time-limited strategies for the production of public attention which, thereby, use a set of different instruments and techniques. The objectives of the campaign are: the creation of public attention, creating of confidence in their own

[6] Text of the Codex was adopted in 1999 by all associations of journalists in BH, and was amended in 2005 and 2006.

[7] Complete insight into the content and time dynamics of attach to legitimacy of the Court of BH may be provided by events which occurred right after the Law on the Court of BH was declared. Namely, four months after this law had been published, 20 deputies of the National Assembly of the Republika Srpska filed a request to the Constitutional Court for evaluation of constitutionality of this law. The applicants stated that the Law on the Court of BH violated provisions of Article III of the Constitution regulating jurisdiction and relationships between the institutions of Bosnia and Herzegovina and its Entities. Key position of the Constitutional Court (Decision number U 26/01) constitutes a conclusion that a significant element for ensuring the principle of the legal state in form of the rule of law is established simultaneously with establishment of the Court of BH. Namely, state institutions act under these conditions in accordance with legal and state requirement that "the law rules" and, at the same time, it meets the requirements of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in relation to the right to a fair trial and efficient legal remedies.

credibility and compliance with its own intentions and/or creation of further actions on the basis of realized goals of the campaign" (Röttger, 1998: 667).

## INDEPENDENCE OF JUDICIARY AND MEDIA AND INTERNATIONAL DOCUMENTS

International documents which directly regulate issues of court independence are numerous. Independence of court power is guaranteed in the United Nations Universal Declaration of Human Rights which under Article 10 guarantees that "everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal". International Covenant on Civil and Human Rights provides for that "everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law" (Article 14). Charter of Fundamental Rights and Freedoms of the European Union[8] in Article 47 paragraph 2 provides for that "everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal previously established by law".

In the principle, independence of judiciary is also guaranteed under Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms[9] which reads "in the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law" and guarantees the right to publicity of the proceedings and publicly pronounced judgment. In addition to that, Basic principles on the independence of judiciary[10] set out in the document "Actions for more efficient application of Basic principles of independence of judiciary", provide for 20 principles referring to six aspects of this problem, and those are: independence of judiciary; freedom of expression and association; qualification, selection and training; conditions of service and tenure; professional secrecy; immunity, discipline, suspension and removal. Standards established under this documents, being relevant for the independence of judiciary, are as follows: obligation to guarantee independence of judiciary by the state through constitution and laws; impartiality of judges in solving cases; jurisdiction of the court to decide on any issues of court nature; prohibition of inadequate and illegal intervening into the work of courts; legality of court power and prohibition of forming of extraordinary courts; material security of courts; court immunity; permanency of service; principle that suspension and removal of judges may only be done for a reason of incapability or baseness while performing their service; guaranteeing of the principle that all the decision in disciplinary proceedings of suspension or execution have to be subject to independent review (Hunček-Pita, 2012: 65). In addition, Recommendation R (94) 12 of the Committee of Minister of the Council of Europe on independence, efficiency and role of judges emphasizes that "the independence of judges should be guaranteed pursuant to the provisions of the Convention and constitutional principles" by way of inserting specific provisions into constitutions or other laws or by incorporating the provisions of this Recommendation into domestic law.

---

[8] Declared in Nice on December 7, 2000.

[9] Hereinafter: the European Convention. BH became a member of the Council of Europe on April 24, 2002 and ratified European Convention on July 12, 2002.

[10] Adopted by the UN General Assembly, by a Resolution 40/32 of November 29, 1985 and Resolution 40/146 of December 13, 1985.

Basic principles on independence of judiciary define requirements for independence in the first principle already: "Independence of judiciary should be guaranteed by the state and it should be established under the constitution and the laws: Obligation of any government and other institution is to respect independency of judiciary and to comply with it". Content of this principle indicates that the independence of judges has to be guaranteed by way of inserting into constitutions or legal acts specific and concrete provisions that would oblige the executive and legislation power to ensure independence of judges.

International standard prescribes that the judges should be elected based on objective criteria previously established by the law, and that the authority taking the decision on the selection of judges should elect judges based on merits, having regard to qualifications, skills and ability necessary for making judgements by application of the law, at the same time, having respect for human dignity. These standards give clear guidelines as to criteria to be applied when appointing judges, but do not precise a concrete state organ that, in principle, should appoint judges and in which manner. However, there is no doubt that they require the independence and impartiality of judges should be guaranteed in the appointment procedure by application of objective criteria which should not have discriminatory character (Hunček-Pita, 2012: 65).

Declaration on Freedom of Expression and Information[11], in its Preamble already, considers that the freedom of expression and information is basis of a genuine democracy, the rule of law and respect for human rights, and that the states have the duty to guard against infringements of such freedom by using censorship or any arbitrary controls or constraints on participants in the information process, on media content or on the transmission and dissemination of information. The states are also obliged to guarantee independence of media by providing protection from persecution, pressure and political or regulatory interference of authorities, and to enable freedom of access to information. Economic independence of media has a great significance, as it is recognized in the European Charter on Freedom of the Press[12]: "The economic livelihood of the media must not be endangered by the state or by state-controlled institutions. (...) Private-sector companies must respect the journalistic freedom of the media. They shall neither exert pressure on journalistic content nor attempt to mix commercial content with journalistic content" [13]. It also refers to journalists as individuals to whom, in order to ensure high-quality work and independence, "must be guaranteed decent pay and proper working conditions and facilities" [14].

Analyzing international standards on independence of judiciary and media, we may reach a conclusion that each state in which democracy and the rule of law are basic orientation, both independencies are of a crucial significance. "then there is independent judiciary and independent media there is trust of public in the operation of them both, as a pre-condition for their correct interaction and free actions of the public, that is of civil society in the direction of promotion of civil rights and freedoms. Independent judiciary

[11] Committee of Ministers of the Council of Europe, of April 29, 1982.

[12] *European Charter on Freedom of the Press was adopted on May 25 in Hamburg by 46 main editors and leading journalists from 19 countries. The Charter contains 10 Articles and formulates principles of press free of state influence.*

[13] European Charter on Freedom of the Press, Articles 2 and 7.

[14] Resolution on the Jornalists' Ethics of the General Assembly of the Council of Europe, number 1003 (1993), § 28.

and independent media are exclusively serving the interests of citizens and the trust they are given by the public is a measure of legitimacy of their actions" (Dodik, 2012: 106).

Such character of relationship between judiciary and media also understands mutual critics and referral to responsibility. Therefore, judiciary should not restrict the responsibility of media to present reasonable and objective critics when, for some reason, they are not fond of judges' and prosecutors' decisions. In other words, there should be a high level of transparency of judiciary in correct interaction between judiciary and media, and media should serve as educator of public in term of functioning of a legal system. On the other hand, only then the public may act as corrective factor of irregularities which appear either in individual cases or in functioning of legal system as a whole, i.e. it may initiate and, finally, lead to necessary changes (Dodik, 2012: 108).

Necessity of correct interaction between judiciary and media has been recognized through international documents also, and among them we should mention Madrid principles on relationship between media and judicial independence[15], which establish minimum standards for the protection of the freedom of expression in relation to the court proceedings (§ 1). The basic principle is that the freedom of expression, including freedom of media, constitutes one of the essential foundations of every society which claims to be democratic, and therefore the main function and the right of the media is to gather and convey information to the public and to comment on the administration of justice, including cases before, during and after trial, without violating the presumption of innocence. Also, this basic principle does not include reporting in the phase of investigation whose secrecy is protected by the law, but does not prevent communication of a suspect with media during the investigation (§ 4). Freedom of media in term of reporting about court matters may only be restricted by the law, and when the court has discretion power to decide on such restrictions, the media shall have the right to be heard for the purpose of objecting to the exercise of that power and, if exercised, a right of appeal (§§ 7 i 8). Madrid principles also set boundaries within which restriction of media must get going in term of reporting on judiciary matters, which mainly refers to prejudging to the detriment of the accused or to reporting that could seriously harm or place an improper pressure upon witnesses, victims of members of a jury. Restrictions of the freedom of media may also be imposed for the interest of national security but, even then, media shall have the right (to the greatest extent possible) to know the grounds on which the restriction is sought and shall have the right to contest this restriction (§ 11).

Significance of media reporting on court processes is recognized through the document adopted in 2009 by the Consultative Council of European Judges and Prosecutors, known as the "Bordeaux Declaration" [16]: "It is of fundamental importance in a democratic society that the courts inspire confidence in the public. The public character of proceedings is one of the essential means whereby confidence in the courts can be maintained" (§ 69). However, this document follows Madrid Principles within the meaning of restrictions of media freedoms in term of violation of presumption of innocence, the right to a fair trial and the right to privacy (§72), but, at the same time, it requires a high level of professional

[15] Adopted in Madrin in January 1994, concluded between the representatives of legal experts and media of 39 countries, confirmed at the 15th meeting of the Human Rights Commission of UN Economic and Social Council under number E/CN.4/1994/NGO/36 of February 17, 1994.

[16] Full title of this Declaration is *Bordeaux declaration "Judges and prosecutors in a democratic society",* adopted on November 18, 2009 by Consultative Council of European Judges (CCJE) and Consultative Council of European Prosecutors (CCPE),

skills, high ethical standards and strong self-restraint from making improper comments in cases media produce improper influence and pressure on judges as to reporting on investigation or on pending trials (§ 73).

As to the freedom of expression, it does not give enough excuses for critics given on the account of the work of judiciary institutions. Under Article 10 of the European Convention, expression may have legitimate restriction within the need to maintain authority and impartiality of judicial institutions[17]. In that sense, the European Court concludes: "Regard must, however, be had to the special role of the judiciary in society. As the guarantor of justice, a fundamental value in a law-governed State, it must enjoy public confidence if it is to be successful in carrying out its duties. It may, therefore, prove necessary to protect such confidence against destructive attacks that are essentially unfounded, especially in view of the fact that judges who have been criticized are subject to a duty of discretion that precludes them from replying" [18].

## RELATIONSHIP OF MEDIA TOWARDS JUDICIARY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Since 2006, judiciary in BH is placed in the center of media reporting. In any case, on the basis of analysis it may one paradox situation may be recognized in which media of the Republika Srpska accuse media in the Federation of BH for organizing of media hunt, the same as the media in the Federation of BH look at reporting of the media in the Republika Srpska about the Court of BH and Prosecution of BH as politically orchestrated and controlled, and marked by unanimity (Džihić, 2012:31). For that reason, it is hard to talk in Bosnia and Herzegovina about existence of public as the most important controller of all forms of the state power because "the people influenced by agitation and propaganda have been systematically disabled for critical thinking and have been degraded to a passive receptivity and civil infancy" (Nuhanović, 2005:237). In such an atmosphere, it is obvious that a correct interaction between judiciary and media cannot exist, and this claim may be substantiated by everyday insight into media reports – either printer or electronic, and irregularity of that relationship has immense and multiple detrimental consequences to the interests of citizens of Bosnia and Herzegovina (Dodik, 2012:109).

Thereby, Dobrovoljačka case and decision of the Prosecution of BH from January 2012, to suspend investigation in this case against 14 persons, led to fierce political and media reactions in the Republika Srpska and placed the Court of BH and Prosecution of BH into the center of media interest, once again. Days after the decision of the Prosecution of BH on suspension of investigation, the media in the Republika Srpska has fully followed political opinion of the head of the Republika Srpska who have presented serious charges against the Prosecution of BH and the state of BH itself. One of the highlight attacks on the Court of BH and Prosecution of BiH had happened at the beginning of 2012 when a proposal on abolition of the Court of BH and the Prosecution of BH was considered before the National Assembly of the Republika Srpska.

---

[17] See, among others, *Craxi v. Italy* (number 2), judgement of October 17, 2003, application number 25337/94, pg. 63 and 64.

[18] *Pragan and Oberschlick v. Austria,* judgment of the European Court of April 26, 1995, paragraph 34 (application number 15974/90).

Before all, it turned out that media of the Republika Srpska have almost uniform opinion about the Court of BH and the Prosecution of BH. It has negative and discrediting character. The arguments which appear in media are almost identical, so you can easily find only variations of the same theme (Džihić, 2012: 59).

Media attacks to judiciary especially increase in cases of processing of crimes of corruption for which suspects are highly-ranked politicians. Such criminal proceedings are presented, by the media to which ethnical and political affiliations the suspect or accused belongs, as processes being construed by a political rival, and the investigation (trial) against such persons is identified with the attack to one, other or third ethnic community as a whole (Dodik, 2012: 111). "You simply have a situation in which a deep ethnic division of a country is used for the protection of corrupted political elites who try to interpret evidence against them, showing they had done certain crimes of corruption, in term that it is the attach to the whole ethnic group, Entity or Canton.... we find ourselves in an absurd situation in which one always uses the same argument against the other – why the investigation is conducted against me and not against the one from another nation. Simply, that is a vicious circle" [19]. As stated in the Report of the Helsinki Committee for Human Rights of BH for 2011, "actions of media have, mostly, been identical to destructive actions of political elites demarcated with ethnic line"[20]. It is not rare that media attacks are directed against individual holders of judicial functions, which was more similar to a kind of media lynching followed by sensationalism and publishing of intriguing, but rarely checked, true or complete information, several times (Dodik, 2012: 111).

Journalist ethics in media space of Bosnia and Herzegovina is often violated by violation of the principle of assumption of innocence, either directly or indirectly. It indisputably constitutes an attack to the judicial independence. Publishing of confidential information causes a huge damage to judiciary, which especially refers to information about protected witnesses[21]. It is also indisputable that most journalists who report on court processes in Bosnia and Herzegovina have not been enough legally educated for such a job.

Media, and mostly public, mostly blame judiciary of Bosnia and Herzegovina for its poor results in processing the crimes of corruption and, in relation to that, ignoring report of media and non-governmental organizations. Other important stumbling stone between judiciary and media is insufficient level of transparency of judiciary. Even though in post war period a significant progress has been made in relation to opening of judiciary towards public (by establishment of special departments or persons in charge for public relations, and setting of web-sites where you can find many information, including indictments and judgments), it seems that necessary level of understanding in this segment of relations of judiciary and media has not been still reached (Dodik, 2012: 115).

[19] Srđan Blagovčanin, executive director of Transparency Internationala for BH in the interview for Tuzla Info-Portal of May 14, 2011, available at *http://www.tip.ba/2011/05/14/nikakvih-pomaka-u-borbi-protiv-korupciie-u-bih-2/*.
[20] Helsinki Committee for Human Rights in BH, Report on the Human Rights Position in BH for the period January 1, 2011 – December 31, 2011, pg. 14.
[21] This way, in one case pending before the Court of BH for criminal offence of war crime, one magazine published a full name and photography of a protected witness – victim of sexual abuse.

## CASE-LAW OF THE CONSTITUTIONA COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

In the context of relations between judiciary and media, it is interesting to mention positions of the Constitutional Court in cases referring to this category of appellants.

### Decision number AP 1758/15 of June 30, 2015

In this case the appellant claimed violation of her presumption of innocence also because the record from the hearing on determining detention was delivered to the media. It is expected that the authorities are discrete and cautious when informing the public on criminal investigations, and the state organs of BH, that is the Court of BH, delivered the public a record from the hearing and enabled introduction of the appellant in public as a person being guilty because TV magazine broadcasted that "the truth is obviously painful".

The Constitutional Court again referred to relevant aspects of Article 6 paragraph 2 of the European Convention, already stated in this Decision (Item 75), and in that sense considered it was obvious that the appellant did not point out in this part to premature statement of the Court of BH or statements of state officials, but claims of media that "the truth is obviously painful". Having in mind aforementioned, the Constitutional Court cannot bring these allegations of the appellant in connection with relevant standards and it, thereby, concluded these allegations of the appellant on violation of presumption of innocence were ill-founded.

In the same case the Constitutional Court decided that publicity of the hearing for determining detention and informing the public, by letting public get insight into the record from the hearing for determining detention to the appellant – has not violated her right under Article II/3f) of the Constitution and Article 8 of the European Convention.

Objection against alleged violation of the rights under Article 8 of the European Convention referred to disclosure of the record from the whole hearing through media to public. The appellant considered it was not in accordance with the law or necessary in a democratic society in sense of her right to private life under aforementioned Article. The appellant especially disputed legality and application of the Rules of Procedure for Approach to the Information of the court of BH since she considered the act in question, contrary to legal procedure, changed provision of Article 155 of the Criminal Procedure Code of BH. In relation to that, the Constitutional Court recalls of its own case-law and the case-law of the European Court, according to which freedom of expression constitutes an essential basis of a democratic society and that the guarantees enjoyed by the press have special significance[22]. However, everyone, including public figures, is entitled to the enjoyment of the guarantees set out in Article 8 of the European Convention. The public interest in receiving appropriate information – only covers facts which are connected with the criminal charges brought against a person in question.

Therefore, media have to be cautious when reporting about it and take care not to cross the limits in term not to bring into question efficient enjoyment of the right to a private

[22] See, among others, European Court, *Jersild v. Denmark*, judgment of September 23, 1994, Series A number 298, item 31.

life[23]. So, for example, in quoted judgment of the European Court *Craxi v. Italy*, which the appellant refers to in its appellation, the European Court concluded that some of the conversations published in the press were "of a strictly private nature" and that "the content [of these conversations] has little or no connection at all with the criminal charges brought against the applicant", which lead to finding of violation of the rights set out in Article 8 of the European Convention. On the other hand, the Constitutional Court consider this is not such a situation because not even the applicant claims any special conversations of a private nature or conversations that were in any way in connection with committed crime, were presented at the hearing. Namely, it is indisputable that the prosecutor in charge read, at the hearing for determining detention, part of the record on intercepts of the applicant and other accused persons and that the Court of BH submitted to media the whole record from that hearing. In reply to the question whether such interference with the appellant's right to a private life and correspondence was "in accordance with the law", the Constitutional Court indicated that the Law on Freedom of Access to Information (LFAI) provided for that any natural or legal person was entitled to access to information being under control of a public organ and each public organ had adequate obligation to publish such information (Article 1 of LFAI). Furthermore, this law provides for exceptions from that rule in case, among others, when competent organ "reasonably determines that requested information include personal interest referring to privacy of third persons" (Article 8 of the LFAI). In addition, LFAI prescribes an obligation of the competent public organ to conduct "a test of public interest", that is to consider a whole line of circumstances listed in Article 9 paragraph 1 of that law – among these circumstances there is disrespect for legal obligation, misuse of power or negligence in exercising their official duties, when deciding whether publishing of the information is justified by public interest.

It is indisputable that the Court of BH issued a Rules on Access to Information, for the purpose of compliance with obligation to inform the public about its work and execution of the LFAI, in which it regulated in details the way of communication with public and which was published at the web-site of the Court of BH. On the other hand, it is indisputable that the first sentence of Article 155 paragraph 1 of the Criminal Procedure Code of BH, provides for that any action taken in criminal proceedings shall be recorded by audio or audio-visual means, and paragraph 8 of the same Article states that those records shall not be publicly presented without written consent of the parties and participants of recorded action. On the other side, Criminal Procedure Code of BH regulates the issue of public proceedings in Articles 234 to 237 which, linguistically assessed, speak only about publicity of the main trial. The appellant based her objection on violation of the rights set out in Article 8 of the European Convention, on that fact, since these provisions do not regulate the issue of publicity of hearing for determining of detention.

In relation to that, the Constitutional Court points out to the case-law of the European Court in case *Reinprecht v. Austria*, which the appellant referred to in her appeal and in which the European Court founded that it cannot be concluded that Article 5 paragraph 4 of the European Convention sets a general request the hearing on detention should be public, as required under Article 6 paragraph 1 of the European Convention, but also that "it cannot exclude the possibility that special circumstances of the case may require publicity of the hearing [about detention]" [24]. Therefore, the Constitutional Court firstly notes that the Rules on Access to Information, which was in force at a time the appellant's

[23] *Craxi v. Italy (number 2),* judgment of October 17, 2003, application number 25337/94, paragraph 65.
[24] See, European Court, *Reinprecht v. Austria*, judgment of November 15, 2005, application number 67175/01, item 41.

detention was determined, regulated the issue of submission of audio and video material from the hearing before the Court of BH but not of other material to which Article 155 of the Criminal Procedure Code refers to (other materials from investigative proceedings). Also, it prescribes the obligation of the deciding judge to take into account protection of personal and secret data and degree of protection of confidentiality of information, but not about the public interest as prescribed under LFAI. Therefore, the Constitutional Court considers nothing is pointing out to the fact that the application of the Criminal Procedure Code of BH excludes application of the LFAI and vice versa, or that there is anything that would bring into question jurisdiction and obligation of the Court of BH to regulate by its internal act the way of fulfillment of obligations it has under the LFAI, and such conclusion does not even change the fact that the Criminal Procedure Code of BH does not explicitly prescribe public hearing for determining or extending of detention, since Article 5 paragraph 4 of the European Convention, as concluded by the European Court in its judgment *Reinprecht*, contains "more flexible procedural requirements" from Article 6 paragraph 1[25]. Having in mind above stated, and in the context of the right set out in Article 8 of the European Convention, the Constitutional Court consider that both the Criminal Procedure Code of BH and the Rules on Access to Information, which was applicable at that time – meet the requirement of "legality" of interference with the appellant's right within the meaning of Article 8 of the European Convention.

As to the issue whether such interference with the right set out in Article 8 of the European Convention was "necessary in a democratic society", the Constitutional Court notes that it was indisputable that the interference was done with the aim prescribed under paragraph 2 of Article 8 of the European Convention "prevention of disorder and criminal" within the meaning of that provision, that means there was a legitimate aim for interference with the appellant's right. When assessing "proportionality" of interference, the Constitutional Court in the case in question points out it is indisputable that there is a huge interest of public to be introduced to the course of the criminal proceedings in question, in relation to which the Court of BH has obligation to give detailed information to public about it to preserve dignity and credibility of justice in general. In distinction from the European Court which, in the above mentioned case *Reinprecht*, concluded that the applicant did not show there were "special circumstances" for which publicity of hearing for determination of detention could be requested, the Constitutional Court in the present case considers the Court of BH concluded that there were no such circumstances, when exercised "test of public interest" in accordance with the LFAI. Namely, in a time of arrest the appellant performed the duty of a judge of the Court of BH, was accused of committing crime of accepting gift and other forms of benefits and violation of the law by a judge, which are prescribed under the Criminal Code of BH, where it is important to note that the last stated crime could exclusively be committed by judges of the highest judicial organs in Bosnia and Herzegovina (judges of the Constitutional Court and the Court of BH).

In that sense, the Constitutional Court recalls that opposition to corruption within public authorities is one of the most important tasks Bosnia and Herzegovina set out to its public organs, and that it has an enormous significance for aspirations of Bosnia and Herzegovina at its path towards European Union. Furthermore, reputation and dignity of judiciary, its independence, impartiality and, of course, honesty in performing of the function of a judge – are basic settings for existence and respect for the rule of law. Therefore, each judge should, on its own example, in performing its profession of judge as

[25] *Idem.*

well as out of court, develop those standards of behavior which contribute to development and preservation of reputation and dignity of the court and judges profession, and the public has increased interest in these information, including opposite behavior. In that way only, it is possible to develop public trust into court decision of judiciary in general. On the other hand, decreased trust of public into judiciary brings into question functioning of legal state. If having in mind above stated, especially the significance of lawful performance of office, than it may be concluded with full right that the crime of violation of the law by a judge, for which the appellant was accused, is extremely severe crime for which the public has increased interest and, thereby, the competent court has greater obligation to inform public with more details about conducts against those persons being suspected or accused for illegalities in work within judiciary.

In the present case the Constitutional Court considers that the Court of BH properly assessed indisputable and great public interest in relation to the appellant's right to protection of private life and correspondence. This is especially because, as already said, neither the appellant claims, nor it may be concluded, that they published any information which would be of a "strictly private nature" or not related to suspicion that she committed a criminal offences she had been charged with or that anything that was read from the record on intercepts referred to such information, which could be contrary to guarantees set out in Article 8 of the European Convention. Therefore, the Constitutional Court holds that the requirement of "proportionality" has been met, that means that the interference with the appellant's right was "necessary in a democratic society".

Having in mind above stated, the Constitutional Court holds that allowing the public to get insight into the record from the hearing for determining detention – has not violated the appellant's right under Article II/3f) of the Constitution and Article 8 of the European Convention.

## Decision number AP 215/05 of June 12, 2006

The appellants appealed that the first-instance court was "under the pressure of media" and strikes of workers "who initiated criminal prosecution" against the appellants for which reason they considered the courts could have not judged impartially. In relation to these allegations, the Constitutional Court recalls that if the appellant claims the court was partial it has to state concrete reasons of that partiality and submit valid evidence in that sense[26]. In the case in question, the Constitutional Court notes that the appellants offered no concrete evidence in that direction, and based their appeal on the fact that media reports and strikes of workers of the company the appellants privatized – were such that "the court worked under pressure". However, these allegations are not sufficient, especially having in mind that the Constitutional Court has already noted that the courts made decisions on the basis of conducted evidence proceedings and established factual background, and that it could not be concluded these were arbitrary decision or decision made "under pressure".

## Decision number AP 2650/05 of September 12, 2006

In the case in question the Constitutional Court, before all, notes that there we no reasons under the law to exclude public, nor the appellant's defence pointed out to possible

[26] See, Constitutional Court, Decision number U 45/01 of February 25, 2002, published in "Official Gazette of BH", number 24/02.

existence of these reasons during the first-instance proceedings. In addition, the Constitutional Court notes that the appellant offers no concrete evidence in relation to alleged partiality of the court but bases his appeal on the claim that media reporting was such that it affected the outcome of the proceedings. However, these allegations are not sufficient, especially having in mind that the Constitutional Court has already noted that the courts made decisions on the basis of conducted evidence proceedings and established factual background, and that it could not be concluded these were arbitrary decisions or decisions made under any influence. In relation to that, the Constitutional Court finds reporting of media from the trial in itself does not constitute violation of the principle of impartiality of the court, and the appellant offers no evidence that such reporting had any direct influence to a court decision or that the court was partial in any other way.

## Decision number AP 3601/13 of October 10, 2016

From the content of disputable expression it follows that it was not presentation of valuable judgements that cannot be proven, but that it has been published as a statement of the facts in the context of belonging and participation of the prosecutor as a person, who, at the time of broadcasting of disputable information, exercised professional military duty with the rank of Major, that has to do with or has committed a "criminal" actions, which certainly entail criminal liability or sanction for such a socially unacceptable behavior and treatment, and, unlike distinction from valuable judgements, they can be proven. In the case in question, the Constitutional Court finds that even though informing the public about possible abuses of public figures is a legitimate aim of journalists and media in a democratic society, referring to stated principles, the appellants have an obligation to point to their contribution to the general interest in the context of published disputable story, the way in which information is obtained in order to determine whether (the appellant) acted *bona fide*, then in the context of the role and function of persons concerned in the context of reporting on facts that can contribute to debate in a democratic society (differences in the performance of official duties in relation to a private life in order to meet public curiosity), previous behavior and the consequences of publishing. Namely, in the case in question, the public interest allowing the issue of the possible illegal behaviors of prosecutor as a public figure to be raised - cannot be defended by presentation of information whose veracity has not been established and which represents an attack against the prosecutor's reputation and which, therefore, cannot be considered as critics he is obliged to tolerate taking into account the jobs and functions he has been performing.

The Constitutional Court holds, on the basis of presented evidence, that regular courts clearly explained that the content of the disputable report in the appellant's show interferes and insults private and public reputation and honor of the prosecutor, or that the content of presented information was such that it constituted an attack on the prosecutor as a public figure, which affected the public's confidence in him. He also emphasized the role and importance of the media, as well as their ultimate goal - timely and transparent information of public on all the aspects of life and work in a society, but in accordance with the norms of acceptable and professional work and journalistic ethics. Therefore, in this case, on the basis of the analysis and evaluation of all presented evidence, the standing that the disputable report violated moral and psychological side of the prosecutor's personality (the damaged party) was expressed, causing him, thereby, non-pecuniary damage in the form of mental pain, and that there is an "urgent social need" of action to apply upon the appellant a sanction in the form of damage compensation.

## Decision number AP 1067/06 of September 13, 2007

The Constitutional Court concludes there has been violation of the right to freedom of expression under Article II/3f) of the Constitution and Article 10 of the European Convention when a decision of the court in the civil suit ordered the appellant to pay compensation for non-pecuniary damage caused to the prosecutor's reputation by presenting and transferring incorrect facts, and it cannot be concluded that by imposing of such measure "proportionality" between the right to freedom of expression and the right to reputation is established, nor the reasons given in the judgment may be considered as relevant and sufficient within the meaning of Article 10 of the European Convention, and due to that it cannot be established whether the "interference" was "necessary measure in a democratic society".

From the aspect of Article 10 of the European Convention, the Constitutional Court notes that the decision of the court on the amount of non-pecuniary damage may violate the principle of proportionality between the severity of interference of the courts with freedom of expression and the importance of interest sought to be realized by restricting that freedom. In this sense, the European Court concluded that the mere sum of damage compensation constitutes violation of Article 10 of the European Convention because "it does not mean that the jury was entitled to allocate damage compensation entirely at its own discretion, since under the Convention allocation of damage for defamation must be reasonably proportional to the damage caused to someone's reputation". In addition, the Constitutional Court, in its practice, concluded that it is necessary for the courts in determining the existence of legal basis and the amount of damages for defamation to consistently apply the principles of relevant provisions of the appropriate Law on Obligations, Law on Protection from Defamation and the Law on Civil Procedure, taking into account the specificity of each concrete case, thereby avoiding arbitrariness in acting[27].

## CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

The European Court has prerogative to decide to decide on appeals of individuals, groups of people and non-governmental organizations, relating to alleged violations of human rights and freedoms set out under the European Convention and its Protocols, which committed signatory countries. Due to its jurisdiction, the European Court is the most authoritative interpreter of the rights and freedoms under the European Convention, including the aforementioned freedom of expression.

## *Perna v. Italy*[28], judgment of May 6, 2003

The case concerned a journalist who published an article on the public prosecutor in Palermo. The article was entitled "Caselli, the judge with white bangs", and the subtitle was "Catholic schooling, communist militancy - like his friend Violante...". In the article, the journalist criticized the political militancy of the prosecutor, referring to the "triple oath of obedience - to God, the law and *Via Botteghe Oscure*[29]". Then he accused him of

[27] Decision AP 1203/05.
[28] Submission number 48898/99, Grand Chamber: conviction of defamation for ill-founded critics of the public prosecutor – has not violated the right to freedom of expression.
[29] Allusion to the Italian Communist Party.

involvement in a plan to take over the control over the public prosecutors' offices in all Italian cities and for the use of the former criminal, an informant at that time - to destroy the political career of former Italian Prime Minister Andreoti, charging him with aiding and supporting the crime, although he was allegedly aware that eventually he will have to suspend the prosecution for the lack of evidence. The prosecutor filed a defamation complaint. Journalist and director of the newspapers were declared guilty and were imposed a fine of EUR 775 and 515. They had to pay the damages and court costs in the amount of EUR 31,000, compensate the costs of the applicant and of publication of the judgment. Fines were confirmed in the appeal proceedings.

The European Court concluded that the judgment has not violated the right of journalist to freedom of expression. The Court held that it was important to look the entire content of the article. The journalist did not restrict his objections to the claim the prosecutor had special political beliefs, he also stated that the prosecutor misused his office – by participating in conspiracy of the Communist Party to take over the control of public prosecutor's offices in Italy. In that context, phrases like the one referring to "oath of obedience" - got their significance that was anything but symbolic. In addition, the appellant did not, at any moment, even try to prove the truth of his claims, but argued that he only presented valuable claims he did not need to prove.

## The Sunday Times v. United Kingdom (number 1)[30], judgment of April 26, 1979

This is the case about reporting by British newspapers on court proceedings and negotiations on settlement between the company which provided medicines for pregnant women causing deformities at newborns and children born with deformities. These proceedings had been pending for years and the settlement was reached with some families, but not with all of them. The newspapers criticized court settlement and, also, stated the opinion that pharmaceutical company had not tested the medicine enough before its sale. British public prosecutor rejected court order prohibiting the newspapers to elaborate the last mentioned allegations.

The European Court concluded that the prohibition violated the right to freedom of expression. While judiciary, having in mind the entire machinery of judiciary – should have been protected from false accusations, it did not function in vacuum, and "it is incumbent on them (the media) to impart information and ideas concerning matters that come before the courts just as in other areas of public interest.... the public also has a right to receive them". The aim of the court prohibition was to prevent "disrespect" for legal processes and to prevent the proceedings to become "trial by the media". Even though these were legitimate aims it did not show the prohibition was proportionate with these aims. Mentioned article was balanced, it presented arguments of both sides and it was less likely it would affect the "authority of the judiciary", especially because meanwhile a debate was conducted across the county. Finally, stated allegations referred to important issues on the rights of victims and the proceedings had been pending for years.

[30] Submission number 6538/74: prohibition to publish newspaper article criticizing settlement – violated the right to freedom of expression.

## *Belpietro v. Italy*[31], judgment of September 24, 2013

The applicant was publisher of newspapers accused for defamation because is the article published by Italian senator referred to the "war" between judges and prosecutors, on the one hand, and the police, on the other – in relation to the fight against mafia. Judges and prosecutors were accused in the article to have used political strategy. Two prosecutors claimed the article violated their reputation and lodged their complaints for defamation. Criminal proceedings were initiated and, in final, the appellant was sentenced to a suspended term of four months' imprisonment and he was ordered to pay damage compensation of EUR 110,000.

The European Court first recalled of its general principles: media have to be able to provide information and ideas about all general interest issues, including those referring to judiciary. However, even though the boundaries of acceptable critics are wider towards public officials than those towards private persons, the Court held that public officials must enjoy public's trust – without unnecessary harassment. The Court noted that it especially refers to public officials working in judiciary.

The Court held that the article referred to the issue of high public interest, and it also emphasized that accusations in the text were very serious and were not substantiated with objective evidence. Even though the article was written by the member of the Italian Senate, it did not release the person who filed a submission – publisher of the newspapers – of his obligation to check the veracity of the claims. The Court considered the fact that the text was written in such a manner to additionally strengthen disputable allegations in the article. Therefore, the Court did not held the conviction for defamation has violated the right to freedom of expression. However, the Court held that the sentence of imprisonment, even if suspended, together with the obligation to pay a significant amount of damage compensation, was not proportionate for the publisher who failed to execute control over the content of another author's article and that, accordingly, it had a discouraging effect to the freedom of expression. Therefore, the Court held that in this case the right to freedom of expression has been violated.

## *Marian Maciejewski v. Poland*[32], judgment of January 13, 2015

This case concerned a journalist who had been convicted of defamation for an article on the alleged theft of hunting trophies from the office of a former bailiff. The sub-heading for the article read "Thieves in the administration of justice", and the article itself referred to the "mafia-like prosecutor-judge association". Among other things, the article described how a prosecutor had mismanaged the investigation against the former bailiff. The domestic court held that both the sub-heading and the reference to mafia were of defamatory. The journalist appealed to the European Court.

With regard to the first count of defamation which concerned the phrases "thieves in the administration of justice" and "mafia-like prosecutor-judge association", the European Court considered that the factual basis on which these comments were made – namely, the

[31] Submission number 43612/10: conviction to suspended sentence of imprisonment and order to pay damage compensation for defamation – violated the right to freedom of expression.
[32] Submission number 34447/05: conviction of the journalist for defamation due to charges for corruption in judiciary – violated the right to freedom of expression.

long and drawn-out proceedings – was not contested and that there clearly were irregularities in the functioning of the courts and of the prosecution service. This was an issue of public interest which the media should have allowed to comment on and even use harsh language. Overall, while the article was undoubtedly critical in tone, it did not aim to undermine the public confidence in the integrity of the judicial system.

With regard to the second count of defamation, concerning the allegation that the prosecutor had mishandled the investigation, the Court noted that domestic courts had left several questions concerning the prosecutor's conduct unanswered and that there had been numerous irregularities in the investigation, which the domestic courts had disregarded. The journalist had commented on this in good faith and line with his journalistic code of ethics, and the domestic courts disregarded this and instead focused purely on whether or not the allegation made were fully "true". This violated the journalist's right to freedom of expression.

### *Łozowska v. Poland*[33], judgment of January 13, 2015

The appellant was journalist for a regional newspaper who had been convicted of "malicious defamation" for a series of articles in which she speculated on the possible overlap between members of a mafia-like network and persons working for the local justice system. She had written that a specific judge had been dismissed because of "her shady links with criminal circles, ... [ and ] of the role she had played in cases in which her spouse had been implicated". Her appeal was dismissed by a single judge – the only one out of the 53 panel of judges of appeal who did not have a connection with the judge who had made the complaint of defamation, and therefore was the only one suitable to decide in this case. The journalist appealed to the European Court.

The European Court considered that the impugned remarks addressed issues of general interest and that the former judge's dismissal was not contested. The media had a right to comment on and discuss this, and the wider public has a right to receive this information. However, the Court noted that it had not been proven that the judge had been dismissed because of "dark dealings with criminal circles" on her part. It furthermore considered that the journalist had extensive knowledge of the workings of the justice system in general, and of the disciplinary proceedings against the judge. She should therefore have shown the greatest rigor and caution before publishing the article. The Court considered that the journalist must have known that her article was likely to harm the judge's reputation. While the Court acknowledged the journalist's right to discuss the issue of the judge's dismissal, as an issue of public interest, on one side, and on the other side it held that there was not enough evidence to accuse the judge of dealings with criminal elements. Therefore, the Court held that the applicant had not acted in accordance with the requirements of professional ethics and good faith.

[33] Submission number 62716/09: conviction of the journalist for defamation due to ill-founded criminal charges – did not violate the right to freedom of expression.

## *Dupuis et al. v. France*[34], judgment of June 7, 2007

This case concerned a conviction of two journalists for using information obtained though through investigative proceedings for their book on illegal telephone tapping of journalists, lawyers and other high-ranking figures, which was ordered from the French President's private office. French courts found the two journalists guilty of the offence of using information obtained through a breach of the confidentiality of the investigation, or of professional confidentiality finding that publishing of the material could be detrimental to the deputy director of the President's cabinet right to a fair trial (who was placed under formal investigation for campaign of illegal telephone tapping). They were fined with EUR 750 and ordered to pay damage compensation in the amount of EUR 7,500.

Reiterating, at the first place, the significance of the right to freedom of expression in a democratic society, the European Court observed that the subject of the book concerned a debate of considerable public interest, and that deputy director of the President's cabinet was public figure involved in the political life at the highest-level of executive. The public had a legitimate interest in being informed about the trial, and in particular, about the facts dealt with or revealed in the book. While, on one hand, the Court agreed the protection of court proceedings was justified aim and that it needed protection in relation to a fair trial to persons in question for wider interest of public in correct execution of justice, the Court also noted that at a time the book was published, the case had already been widely covered in media and it personal circumstance of the deputy director were already published. The Court also noted that inclusion of material contributed to accuracy and veracity of the story and that, thereby, they presented evidence on accuracy and authenticity which was in accordance with journalistic ethics. Concluding at the end that conviction of journalists may have negative effect to freedom of media in the country in general, the Court considered the conviction of journalists had violated their right to freedom of expression.

## *Draksas v. Lithuania*[35], judgment of July 31, 2012

This case concerned several alleged violations of the right to privacy of Lithuanian politician, (including the "leaking" to the media of a telephone conversation which had been recorded as part of a judicial investigation into his possible involvement in criminal activities. He complained to the European Court, having unsuccessfully challenged this in the domestic courts, that this violated his right to respect for private life.

The Court observed that despite of legal provisions designed to protect the right to privacy, Mr. Draksas' right to privacy had not been respected in practice. While the public had a right to information about matters of public interest, the state authorities were under a duty to ensure that material obtained via covert methods is protected. The Court also noted that the source of the "leak" of information had never been identified, which it considered as an aggravating factor and held that Mr. Draksas' right to respect for privacy had been violated.

---

[34] Submission number 1914/02: conviction for publishing of material from the investigation which has already been reported about – violated the right to freedom of expression.
[35] Submission number 36662/04: failure to protect the contenct of intercepts – violated the right to a private life.

## *Pinto Coelho v. Portugal*[36], judgment of June 28, 2011

The case concerned a Portuguese journalist who broadcast a report showing that the former director-general of the Criminal Investigation Department, who had recently been dismissed, had been charged with a breach of secrecy of judicial proceedings. For several months the press had been reporting that the director-general could have been responsible for "leaking" of information about a case concerning the accounts of a private university and a commercial company. The journalist showed viewers a facsimile copy of the indictment and the public prosecutor's document opening the investigation. She was prosecuted for publishing "copies of documents in the file of proceedings prior to a first-instance judgment", and sentenced to a fine of EUR 400.

The European Court of Human Rights held that the conviction violated the right to freedom of expression. It reiterated that the press had the task of imparting information and ideas on all matters of public interest, although it had to be careful not to violate the rights and interests of others. The Court also noted that when reporting on matters before the courts, the media should refrain from publishing anything that might prejudice the chances of a person receiving a fair trial or undermine the confidence of the public in the role of the courts. However, in Ms. Pinto Coelho's case, the Court pointed out that the report in question clearly dealt with a matter of public interest, because the person concerned was the director-general of the judicial police. The Portuguese courts had not taken into account the importance of the right to freedom of expression, nor had they considered whether the broadcast of the documents prejudiced the investigation or the defendant's right to a fair trial.

## Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft v. Austria (number 2)[37], judgment of November 14, 2011

This case concerned a report in a magazine about a preliminary criminal investigation into the conduct of three police officers who had accompanied an individual deported to Nigeria, and who had died during the flight under circumstances that were unclear. The incident received high coverage in the media and evoked a debate on deportation practices. The article set out conflicting statements and quoted one of the officers. While throughout the article the police officers concerned had been anonymized, the full name of one of them was given in an eye-catching position directly above the headline. The police officer filed a claim for intrusion of privacy and the newspaper was ordered to pay him EUR 1,816 (25,000 Austrian shillings).

The European Court held that this judgment did not violate the newspaper's right to freedom of expression and declared its application inadmissible as being "manifestly ill-founded". The Court noted that while the article certainly concerned an issue of public concern and had sparked a political debate on the lawfulness of deportation practices, there was no justification for publishing the full name of the police officer concerned while criminal investigations were still pending at a very early stage. The Court noted that the

[36] Submission number 28439/08: failure of domestic court to take into account public interest in reporting of media about criminal proceedings – violated the right to freedom of expression.
[37] Submission number 62746/00: conviction for mentioning of the suspect's name in an early stage of criminal investigation – did not violate the right to freedom of expression.

Austrian courts had wished to protect the police officers from "trial by media" and took into account that the magazine had not been prevented from reporting about other aspects of the case, and that the amount awarded had been modest.

### *A.B. v. Switzerland*[38], judgment of July 1, 2014

This concerned a journalist who had reported on the criminal proceedings against someone who had run over and killed three pedestrians and injured eight others. The report described the defendant's background, gave a summary of the questions asked by the police and the investigating judge and the defendant's replies and was illustrated by a number of photographs of letters that had been sent to the investigating judge. The journalist was convicted of publishing confidential documents and fined EUR 2,667, and he appealed to the European Court.

The European Court held that the conviction violated the right to freedom of expression. It recalled that the public has a right to be informed of criminal proceedings. The Court considered that the domestic courts had confined itself to finding that both the premature disclosure of the statements and the letters from the accused to the judge - had damaged the right of the defendant to be presumed innocent and to have a fair trial. However, the main hearings in the trial had not taken place until two years later, and the documents discussed in the article were by then considered to be of secondary importance. Furthermore, the Court found it important that the trial was conducted before professional judges, not a lay jury. In these circumstances, the Court did not agree that publication of the materials could have influenced the defendant's trial. The Court also noted that the defendant could himself have sued for invasion of privacy, but had not done so.

### *Du Roy and Malaurie v. France*[39], judgment of October 3, 2000

This case concerned the conviction of a journalist and the director of a newspaper who had reported on the proceedings brought by a company that managed hostels for immigrant workers against one of its former directors. They were convicted under a French law, which prohibited any reporting on proceedings instigated by an individual.

The journalist and the director complained to the European Court, which held that this violated their right to freedom of expression. While noting that journalists who report on ongoing criminal proceedings must respect the rights of the parties involved, the Court observed that in this case - which concerned a prosecution instigated by a private party - there was an absolute ban on reporting. The Court noted that under French laws there are many other mechanisms to protect the rights of those involved in criminal proceedings, and held that the absolute ban on reporting violated the right to freedom of expression.

[38] Submission number 34000/96: prohibition to report on criminal proceedings – violated the right to freedom of expression.
[39] Submission number 34000/96: prohibition to report on criminal proceedings – violated the right to freedom of expression.

*Craxi (number 2) v. Italy*[40], judgment of July 17, 2003

This case concerned a former Prime Minister of Italy who had been charged with corruption, dishonest receipt of money, concealment of dishonest gain and illegal financing of political parties. The Prime Minister did not appear at the trial and he was sentenced to prison in absentia. The public prosecutor obtained an order for Mr. Craxi's telephone calls between him and his home to be intercepted. A specialist branch of the Italian police intercepted his calls between 20 July and 3 October 1995, and transcripts of some of these calls were read out in court. The media subsequently published these together with other parts of the transcripts which had not been read out in court. Mr. Craxi applied to the European Court that this violated his right to respect for privacy.

The European Court observed that some of the conversations published in the press had been of a strictly private nature and had had little or no connection with the criminal charges brought against him. The Court considered that there had been no pressing social need to publish these conversations. The Court found that the conversations had not been formally made available to the press, but that the publication had instead been likely to have been caused either by a "malfunction of the registry or by the press obtaining the information from one of the parties to the proceedings or from their lawyers". Whichever of these ways the media had obtained the information, the Italian state had failed to safeguard Mr. Craxi's right to respect for privacy. The Court held that "public figures are entitled to the enjoyment of the right to privacy on the same basis as every other person". In particular, the public interest in receiving information - only covers facts which are connected with the criminal charges brought against the accused. This must be borne in mind by journalists when reporting on pending criminal proceedings, and the press should abstain from publishing information which are likely to prejudice, whether intentionally or not, the right to respect for the private life and correspondence of the accused persons".

## CONCLUSION

The framework regulating the sphere of judiciary and media in Bosnia and Herzegovina shows here are modern and democratic regulations which are mostly harmonized with international standards providing guarantees of independence of judiciary and freedom of media. However, if legal framework is compared with its application in the practice, we shall reach a conclusion on huge gap with one another. Both judiciary and media, as well as any other segment of social life in Bosnia and Herzegovina, are hostages of deep division of the state.

All previous attacks to judiciary from the state level remained without aimed result: they neither contested constitutionality of the laws of the Court of BH and Prosecution of BH, nor Article 13 paragraph 1 of the Law on the Court of BH, or passed a law abolishing the law on the Court of BH and Prosecution of BH, by which it would formally and legally ensure institutional independence of the state level of judiciary. On the other hand, indisputable is necessity of judicial reform but its standard is brought into question: reform based on objective needs and relevant standards and legal acquis of the European Union. For

[40] Submission number 25337/94: failure to prohibit "leak" of intercepts within court investigation in media - violated the right to respect for a private life.

understanding of the process of necessary judicial reform it is important to understand that key principles, as existence of court bodies and independent judiciary, cannot be negotiated about.

## LITERATURE


1. Alić, A. (2011). Odgovornost i sloboda medija u BiH - Zašto je neophodno skinuti "ružičaste" naočale? Sarajevo: Mediacentar BiH, 12. 10. 2011.
2. Bagdikian, B.H. (1997). The Media Monopoly, fifth edition. Boston.
3. Balkanski medijski barometar: Bosna i Hercegovina, 2011. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2012.
4. Balkanski medijski barometar: Bosna i Hercegovina, 2014. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2014.
5. Bojanić, I. (2010). Kaznena djela protiv časti i ugleda de lege lata i moguće promjene de lege ferenda. Zagreb: Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu.
6. *Bratton, A. (2012).* Report of Short - Term Judicial and Prosecutorial Ethics Expert as per USAID JSDP II Year 3 Work Plan Section 3.2.4. *Sarajevo.*
7. *Čupić, D. (2011).* Garancija nezavisnosti i samostalnosti sudstva u Crnoj Gori. *Sarajevo: Sveske za javno pravo, (5).*
8. Ćurak, N. (2004). *Dejtonski nacionalizam.* Sarajevo.
9. Dodik, B. (2012). Interakcija (ne)zavisnog pravosuđa i (ne)zavisnih medija u Bosni i Hercegovini. U "Pravosuđe u medijima Medijska manipulacija ili javna kontrola pravosuđa - slučaj Bosne i Hercegovine". Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
10. Džihana, A. (2015). Sloboda medija i sloboda izražavanja. Sarajevo: Centar za javno pravo.
11. Džihić, V. (2012). Odnos medija Republike Srpske prema pravosuđu Bosne i Hercegovine.
12. Džihić, V. (2012). Odnos medija Republike Srpske prema pravosuđu Bosne i Hercegovine. U "Pravosuđe u medijima Medijska manipulacija ili javna kontrola pravosuđa - slučaj Bosne i Hercegovine". Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
13. Fondacija Centar za javno pravo (2012). Pravosuđe u medijima. Medijska manipulacija ili javna kontrola pravosuđa - slučaj Bosne i Hercegovine. Sarajevo.
14. Halilović, M. (2006). Kleveta u Bosni i Hercegovini: Moguća odbrana i za neistinu. Sarajevo: Mediacentar, Sarajevo, 8. 3. 2006. Dostupno na: http:// www.media.ba/mcsonline/bs/tekst/kleveta-u-bosni-i-hercegovini-moguca-odbrana-i-za-neistinu.
15. Hallin, D. C., Mancini, P. (2012). Comparing Media Systems Beyond the Western World. Cambridge.
16. Hodžić, S. (2010). Pod pritiskom: izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini. Sarajevo.
17. Hunček-Pita, A. (2012). Pravna (ne)utemeljenost medijskih kampanja iz Republike Srpske. U "Pravosuđe u medijima Medijska manipulacija ili javna kontrola pravosuđa - slučaj Bosne i Hercegovine". Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
18. *Izvještaj o stanju slobode medija u Bosni i Hercegovini - javni radiotelevizijski servis BiH,* OSCE, 27. 3. 2007,
19. Jusić, T. (2006). Media in Democratic Society. In Srđan Dizdarević et al. *(ur.),* Democracy Assessment in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo.
20. Kadrić, A. (2014). *Medijski sporovi u BiH: Deset godina sudske prakse u sporovima za zaštitu od klevete.* Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
21. *Macovei, M. (2003).* Sloboda izražavanja - Vodič za implementaciju člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, *Sarajevo.*

22. Mandić, H. (2012). Regulacija oblasti emitovanja u BiH. U: Halilović, M., Džihana, A. (ur). Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini. Sarajevo.
23. Marko, D. (2012). Bosna i Hercegovina u potrazi za odgovornošću: Uloga profesionalnih novinarskih udruženja u promicanju profesionalizma i odgovornosti u medijima. Sarajevo.
24. McChesney, W. (2008). *Bogati mediji, siromašna demokratija: komunikacijske politike u mutnim vremenima*, Sarajevo.
25. Miljko, Z. (2006). *Ustavno uređenje BiH*. Zagreb.
26. Mujkić, A. (2006). *Mi, građani etnopolisa*. Sarajevo.
27. Murtezić, A., Omerović, H.M. (2012). Pravo na slobodu izražavanja sudija i tužilaca u okviru deontoloških standarda profesije: osvrt na BiH. U "Pravosuđe u medijima Medijska manipulacija ili javna kontrola pravosuđa - slučaj Bosne i Hercegovine". Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
28. Nuhanović, A. (2005). *Demokratija, mediji, javnost,* Sarajevo.
29. Petković, B., Bašić-Hrvatin, S., Hodžić, S. (2014). Značaj medijskog integriteta: Vraćanje medija i novinarstva u službu javnosti. Regionalni pregled i istraživački izvještaj o medijskom integritetu u Bosni i Hercegovini. Sarajevo.
30. Radbruch, G. (1980). *Filozofija prava.* Beograd.
31. Röttger, *S. (1998).* "*Kampagne*". In: Jarren, O., Sarcinelli, U., Saxer, U. (Hrsg.). *Politische Kommunikation in der demokratischen Gesellschaft,* Opladen, Stichwörter.
32. *Sarajlić, E. (2010).* Kultura kulture, etnicitet, postmodernost i politika. *Mostar*.
33. *Steiner, C., Ademović, N. (2010).* Ustav BiH – Komentar. *Sarajevo*.
34. *Šarčević, E. (2015).* Da li je pretres redakcijske prostorije neustavan? Slučaj portala Klix.ba. Sarajevo: Centar za javno pravo.
35. Vukčević, M., Ćupić, D. (2011). *Uvod u Ljudska prava (priručnik).* Podgorica.
36. Weber, B. (2014). Odnos medija u Federaciji BiH prema pravosuđu: slučaj krize vlasti u (Federaciji) BiH 2012-2013. Sarajevo: Centar za javno pravo.
37. Zakonska zaštita novinarskih izvora (prikaz). Sarajevo: Centar za javno pravo. Sarajevo, 2015.
38. Zelezni, J. D. (2011). Communications Law: Liberties, Restraints and the Modern Media. Boston.

Akademik prof. dr Miodrag N. Simović
Sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, redovni profesor Pravnog fakulteta u Banja Luci, dopisni član Akademije nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine, strani član Ruske akademije prirodnih nauka i aktivni član Evropske akademije nauka i umetnosti, BiH

Prof. dr Marina M. Simović
Sekretar Ombudsmana u Republici Srpskoj i vanredni profesor Pravnog fakulteta "Apeiron" Univerziteta u Banja Luci

# PRAVOSUĐE I MEDIJI U BOSNI I HERCEGOVINI: EVROPSKI STANDARDI I DOSTIGNUĆA USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE

*Opšti je stav da je sud mesto na kome se odlučuje o tome da li je neko zaista kriv ili ne za delo za koje je optužen, što ni u kom slučaju ne znači da ne možemo razmatrati važna pitanja krivičnog postupka i na drugim mestima, poput medija i javnosti u širem smislu. U tom smislu izveštavanja o postupku uključuju i komentare o istom, pre nego što sud podatke o samom postupku učini dostupnim javnosti. Takva praksa je u skladu sa zahtevom Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koji se nalazi u članu 6 stav 1. Ne samo da je zadatak medija da prenose informacije i ideje, nego javnost ima pravo da te informacije i ideje primi, što je često istaknuto u odlukama Evropskog suda za ljudska prava.*
*Kada je reč o medijima i (ili) sudstvu u modernim demokratskim državama, atribut koji je neodvojiv od oba pojma je, svakako nezavisnost. Ukoliko država nema kapacitet ili nije voljna da obezbedi nezavisno sudstvo i medije i iz tog razloga preduzme adekvatne mere, usledиće štetne posledice.*
*Mi, obično, kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, govorimo o tome da slika koju mediji stvaraju o sudu i sudskoj administraciji determiniše do određene mere i same odluke suda, što samo po sebi predstavlja uticaj na proces donošenja sudskih odluka. Podaci ukazuju na to da je pritisak na sudstvo od strane medija politički orkestriran i da se iza principa ustavnosti i legitimiteta sudskih institucija u Bosni i Hercegovini kriju konkretno profilisani interesi.*

*KLJUČNE REČI: Bosna i Hercegovina / Ustav Bosne i Hercegovine / Ustavni sud Bosne i Hercegovine / Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda / mediji*

# THE ROLE OF THE MEDIA IN MEDIJA IN DISCHARGE OF FUNCTION OF THE OMBUDSMAN/THE PROTECTOR OF THE RIGHTS OF CITIZENS

Ljubinko Mitrovic, PhD, Professor
Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina

Violeta Romic, MA, Expert Advisor
Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina

*The Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina (hereinafter referred to as: the Institution) represents a national human rights institution established with a view to promoting good governance and the rule of law, that is, the protection of human rights and fundamental freedoms. Its competences include the protect and promotion of human rights and fundamental freedoms, prevention or elimination of discrimination, freedom of access to information at all levels of government in Bosnia and Herzegovina, and ministerial, governmental and other appointments. It could be expected that new amendments to the Law on Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina will grant the Ombudsman a new competence related to the functioning of the national preventive mechanism for the prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.*

*At the beginning of 2016 adopted was the Operational Strategy of the Institution of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina for the period of 2016 to 2021. This document defines the objectives and priorities to be achieved so that the functioning of the Institution ensures the improvement of the human rights and fundamental freedoms situation in Bosnia and (therefore, aimed at the implementation of the mission and vision of the Institution the following strategic objectives were adopted: 1) strengthening the capacity of the Ombudsman institution; 2) effective protection and promotion of human rights; 3) cooperation with the institutions and bodies of Bosnia and Herzegovina; 4) international and institutional cooperation; 5) cooperation with non-governmental organizations and citizens; 6) cooperation with the media; and 7) cooperation with the academic community). Implementation of one among these strategic objectives is a subject to this paper.*

*KEYWORDS: human rights and fundamental freedoms / the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina / media*

## 1. BACKGROUND ON THE INSTITUTION OF HUMAN RIGHTS OMBUDSMAN OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina is an independent institution established with the aim of promoting good governance and the rule of law, ie the protection of civil rights and fundamental freedoms. It started work in 1996 and it was established under Annexes IV and VI to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (publicly known as the Dayton Accord adopted on 21 November 1995 and ratified on 14 December 1995). According to Annex IV of the Dayton Agreement, which is at the same time the Constitution of Bosnia and Herzegovina, Bosnia and Herzegovina and its both entities, the Republika Srpska and the Federation of Bosnia and Herzegovina, have to provide the guaranties for the realization of the human rights as established by the Constitution of Bosnia and Herzegovina and the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. According to Annex VI of the Agreement, the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina and the Human Rights Chamber are jointly making the Commission on Human Rights of Bosnia and Herzegovina. Likewise, in Annex VI, it is emphasized that democracy and human rights are the factors in building a society subject to the international integrations. According to the Constitution of Bosnia and Herzegovina, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms is directly applicable in Bosnia and Herzegovina and it has priority over all other law, meaning the constitutions and laws in Bosnia and Herzegovina.

Currently, the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina is functioning based on the Constitution of Bosnia and Herzegovina and the Law on Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina, which provide guarantees for its independence and a framework of the infrastructure for the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms.

The Law on Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina was adopted in 2000 and was amended three times so far - in 2002, 2004 and 2006. This Law defines the mandate, the powers, the authorities and the rules of procedure of Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina. In addition to the protection and promotion of human rights and freedoms, the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina has the special powers granted under the following laws:

- Law on Prohibition of Discrimination in Bosnia and Herzegovina which designates the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina as a central body responsible for the implementation of this Law, which can act toward physical and legal entities;
- legislation governing the freedom of access to information (on the level of Bosnia and Herzegovina and the level of its entities), which empowers the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina to take measures directed to the observation of the rules governing the access to information and
- legislation governing the issue of governmental, ministerial and other appointments (on the level of Bosnia and Herzegovina and the level of its entities), which empowers the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina to follow the

implementation of the principles laid down in respect of these appointments, and to adopt measures for the cancellation of these appointments etc.

With a view to protecting the rights of citizens, Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina have an obligation to handle individual and group complaints of citizens, conduct investigations on human rights violations, issue recommendations to the bodies found to be responsible of human rights violations, take measures aimed at implementation of the recommendations they issued and redress the violations of human rights and freedoms and to inform natural and legal persons about their rights and obligations, and also to inform the physical and legal persons about the possibilities of their judicial and other forms of protection. They can also propose the initiation of mediation proceedings to the parties to proceedings and like.

The Institution is organized according to the territorial and functional principle. Thus, three regional offices were organized in Sarajevo, Brčko and Mostar, as well as a field office in Livno, while the headquarters of the Institution are located in Banja Luka. The Institution is organizing the field presence in the form of office days, so that the Institution's legal experts at least twice a month have direct contact with citizens in the cities Tuzla, Bijeljina, Doboj, Grahovo, Drvar, Glamoč and Bihać. From the functional aspect it is organized in seven departments according to human rights areas (Department for the protection of the rights of the child, Department for the protection of the rights of persons with disabilities, Department for the protection of the rights of national, religious and other minorities, Department for the protection of civil and political rights, Department for the protection of economic, social and cultural rights, Department for elimination of all forms of discrimination and Department for the protection of the rights of detainees/prisoners/detainees.

In accordance with the law, at the beginning of each calendar year the Institution has the obligation to submit the results of their activities to the Presidency of Bosnia and Herzegovina the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, the National Assembly of Republika Srpska and the Parliament of the Federation of Bosnia and Herzegovina. Its annual report mandatorily includes the total number and the nature of the lodged complaints[1], then the number of complaints not considered by Ombudspersons and reasons for it, and the number of complaints on which the Ombudspersons conducted investigation and finally the findings of the acting legal experts. The annual report also includes the statistics on the issued recommendations disaggregated to those implemented by the responsible authorities and those not implemented. The annual reports are presented to the general public and they constitute one of the indicators of the human rights and freedoms situation in Bosnia and Herzegovina.

*For several years now the Institution is accredited in status "A" by the UN International Coordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights (ICC), which means the recognition of its independence and*

[1] To illustrate this, it is worth mentioning that in 2016 as much as 11,981 citizens addressed the Ombudspersons either in direct contacts, or phone calls, electronic mail and written complaints. In a couple of previous years registered is a certain constant number of citizens lodging complaints to the Institution, for instance 2016 it registered 2,977 complaints and in 2015 it was 2,966 complaints. Most of complaints related to the violation of civil and political rights (1,718 or 57.7%), violation of economic, social and cultural rights (738), the rights of the prisoners and detainees (168), discrimination (152), violation of the rights of the child (139), violation of the rights of persons with disabilities (53) and violation of the rights of national and religious minorities (9).

*functioning pursuant to Paris Principles, as it enables Ombudspersons to vote on decisions taken by this Committee.*

## 2. CO-OPERATION OF THE INSTITUTION WITH MEDIA

Communication in a modern society is featured by the specific role of mass media as powerful centers for the production and dissemination of information that have a significant impact on public opinion and use their "resources built through many decades: knowledge, skills, technology" (Tapavički Duronjić,1965:9). On the other hand, it is important to emphasize that the media picture, but also the picture of media, has been significantly changed due to modernization, technology development, digitalization, computerization, which contributed to the increase of their power and their impact to the contemporary social processes. The UN Human Rights Committee is of similar opinion expressed in its General Comment no. 34. related to Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights – the right to freedom of opinion and expression where it emphasizes the following[2]: "Internet and mobile based electronic information dissemination systems, have substantially changed communication practices around the world. There is now a global network for exchanging ideas and opinions that does not necessarily rely on the traditional mass media intermediaries".

It is the importance of media and their role in a democratic society what makes the co-operation with them or the journalists inevitable for the overall work of all national human rights institutions[3]. On the other hand, the national human rights institutions also assist the media through their work, to mention only the implementation of the legislation on freedom of access to information or the protection of the rights of journalists. Situation in Bosnia and Herzegovina is similar where co-operation with media should be set as one of the strategic objectives in the functioning of all public institutions including the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina[4]. This co-operation presumes transparency and openness of the Institution toward the media, that is, the establishment of the comprehensive co-operation based on partnership with all the media in Bosnia and Herzegovina.

Media are globally regarded as a natural partner of the national human rights institutions since the citizens through media express their problems requiring the Ombudsman's reaction. At the same time Ombudspersons use media for human rights promotion. The media are, therefore, an important partner of the Ombudsman in the promotion of human rights and fundamental freedoms, that is, the daily work of the Ombudsman and its employees. Cooperation between the Ombudsman and the media takes place with the aim of systematic, continuous, timely and accurate public information, through the printed and electronic media, on events and issues of importance for the realization of human rights and fundamental freedoms in Bosnia and Herzegovina through the work and activities of the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina. On the other hand, media reports on daily life situations and the needs and interests of the citizens, are an excellent way for the Ombudsman to learn about the violations of the rights and freedoms of citizens. This information, in many cases, serve to Ombudspersons as a source of

[2] Adopted on 102th session of the UN Human Rights Committee, Geneva, 11 - 29 July 2011, paragraph 15
[3] For instance, each year the Ombudsman registers the most of its *ex officio* cases based on media information.
[4] The Operational Strategy of the Institution of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina for the period of 2016 to 2021 was adopted at the beginning of 2016

important information leading to the opening of *ex officio* cases, in order to examine the veracity of the allegations presented by the media and to take the appropriate action in accordance with the Ombudsman's mandate aimed at redress and remedy of human rights and fundamental freedoms violations. Finally, full professional co-operation with electronic and print media is important for another reason: in this way, it contributes to timely information of citizens on all issues in the area of human rights and fundamental freedoms.

The Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina applies the standard procedures in its communication with media, which includes providing the answers to the regarding the activities and matters within the competence of the Institution, the participation of representatives of the Institution in the media (interviews, statements, guest appearances in TV and radio broadcasts), the organization of press conferences, publishing press releases, presentation of the activities of the Institution through the distribution of promotional materials, and participation in promotional campaigns and the like.

The role of the journalists in a society is to investigate and point to the cases involving any form of abuse of powers by the all authorities, as well as violations of the rights and freedoms committed by all actors in a society, unethical conduct and violations of human dignity by applying the principles of the "professional journalists' code of ethics" which presumes that the public can rely on their information (Žaket Deil, 2007:16). Very often in their work and daily activities the journalists actualize the issues and problems faced by a society, contribute to the opening of a debate enabling to the all stakeholders to express their attitude and make it public thus contributing and raising the level of democracy in a society, building more tolerant society open for other opinions and beliefs, and striving towards the full equality of all individuals and groups. Likewise, the national human rights institutions indicate to the human rights and fundamental freedoms violations informing the competent authorities and the general public on these incidents in order to strengthen the rule of law and good administration.

The right of the citizens to timely and accurate information, in any case, also depends directly on the ambience created by the state authorities, and their willingness to enable the journalists to work under adequate and conditions free of disturbances. In this connection, any attack and inadequate or inappropriate behavior towards journalists and all media employees is inadmissible (such incidents were registered lately in a couple of cases in Bosnia and Herzegovina)[5]. At the same time all the competent authorities have the obligation to take all the measures in order to investigate all the actions resulting in jeopardizing the safety of journalists and restriction of media freedoms. Any society in which the journalists are prevented from doing their job freely is a society restricting the freedom of expression, but also other human rights and freedoms.

## 2.1. The role of media in promotion and protection of human rights in Bosnia and Herzegovina

Human rights promotion is vital for securing their protection and respect. In the 21st century, the word "promotion" itself is essentially linked to the media. With the wide range of access to different types of media and the increasing interest of people to

[5] For ever increasing number of incidents of this type, Ombudspersons are preparing their special report on situation of journalists and cases of threats to the journalists on which the public will be informed in due time.

be informed on a daily basis, the media have become an indispensable means for any kind of information. Personal perception of reality is the result of personal beliefs, and in the information era most beliefs are created by the mainstream media.

Only those who are aware of their rights are in a position to defend them. Knowledge of basic human rights builds self-confidence, self-esteem and respect for others, which is a prerequisite for the enjoyment of these rights. Furthermore, when the media are free to expose human rights violations, the confidence of the citizens that these violations cannot go unpunished is growing.

Aware of the role the media play in human rights promotion and providing information to the general public on human rights violations and the possibilities of their protection, Ombudspersons pay the special attention to their cooperation with the media. Cooperation between the Ombudsman and the media is aimed at the systematic, continuous, timely and accurate public information, through the printed and electronic media about the relevant activities of the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina.

In this way, the media report based on the press statements given by Ombudspersons, their assistants and other staff members, and based on the reports of various events and press conferences conveying the opinions, standpoints and reactions of the Ombudsman about the different topics and social phenomena. Only in 2016 the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina responded to a total of 140 media requests and issued 38 public releases in which the actual events taking place in the social life were regarded from the aspect of human rights protection aimed at the improvement of human rights situation in Bosnia and Herzegovina. These activities included media appearances of Ombudspersons and their assistants in radio and TV shows, their interviews and statements, as well as their written replies for the printed and electronic media. A significant number of articles published in the daily papers and broadcasted on local televisions were not included in the statistics although these media contributed a lot to providing the information to the citizens about their possibilities to address the Ombudsman as a mechanism for their rights protection. On the occasion of marking the important dates in the area of human rights, Ombudspersons seek to affirm and promote the human rights, especially the rights of vulnerable categories of citizens.

In the same way the Ombudsman sought to contribute to the affirmation of rights, especially of vulnerable groups of the population, on the occasion of important dates in the field of human rights in Bosnia and Herzegovina in 2016.

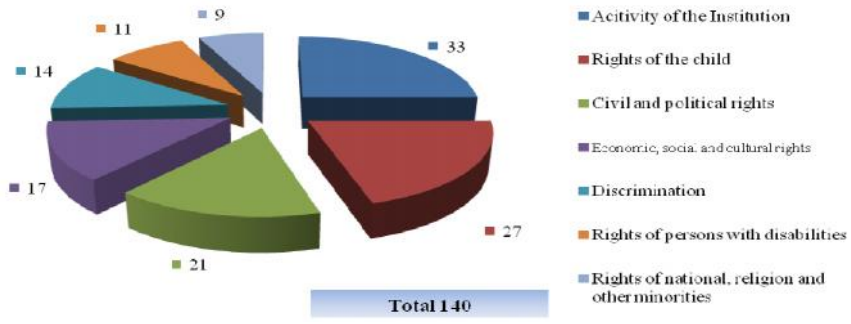


Chart 1: Overview of media requests in various fields of human rights

In 2016 the media expressed the strongest interest in the activities and issues falling within the general jurisdiction of the Institutions, namely the findings of the Ombudsman established following their investigations made upon the complaints of citizens and the measures taken to remedy the established violations of their rights. In these statements, Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina also commented the other indicators of the general human rights situation in Bosnia and Herzegovina. Mentioned issues were subject to 33 requests (Chart 1).

In terms of the human rights violations category, although somewhat less than in previous years, as the analysis of media requests shows, in 2016 the largest number of these requests was related to the protection of the rights of the child (27). Ombudspersons and their assistants gave statements to the media in connection with issues connected with the children's rights in the field of education, health care, bullying, exploitation of children and other issues related to exercise of children's rights in Bosnia and Herzegovina. In the area of civil and political rights, the Ombudsman responded to 21 requests of the media, of which the largest number was related to the functioning of the judiciary and freedom of access to information. In a bit lesser extent the request of the media referred to the economic and social rights of citizens (17). Within this area topics in the field of social protection and employment rights were attracting the medial interest. Compared to 2015, the approximately the same share in total number of requests received by the media in 2016 related to the topics from the jurisdiction of the Department for Elimination of All Forms of Discrimination (14). Media gave significant contribution to informing the citizens on possibilities of seeking protection against discrimination, as they put in focus of public interest topics related to discrimination based on sexual orientation (LGBT), mobbing, as well as other forms of discrimination. Media interest in issues related to the rights of persons with disabilities is increased (11), although the share of these requests in the total number of media requests is still low, which indicates to the need of actualizing the issues concerning the exercise of the rights of these population groups in media environment of Bosnia and Herzegovina. In this respect, Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina have sought to inform the public about the visits to the institutions in which people with intellectual and mental disabilities are accommodated, as well as the activities aimed to removal of the barriers to accessibility, and other issues that need to be resolved in order to achieve the improvement of the status of rights of persons with disabilities. In the field of exercise of national, religious and other minority rights the Institution of Ombudsman responded to nine media requests, while the rights of detainees and prisoners were subject to media interest in eight cases. Main topics of interest in this field were conditions in correctional facilities in Bosnia and Herzegovina, and the measures taken to improve their situation, and observations of Ombudspersons in general when it comes to exercise of the rights of prisoners and detainees.

In addition to the presentation of the observations and the actions taken with regard to these topics, this year Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina in the field of promotion paid special attention to the celebration of 20th anniversary of the work of the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina, and established the field presence in Bijeljina. On the occasion of this significant anniversary, with the support of the OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, a promotional film about the 20 years of the Ombudsman in Bosnia and Herzegovina was made. The film was presented at the regional conference held on 18 October 2016 and posted on the website of the Institution.

From the aspect of the media type, no significant changes of the media interest in the work of the Ombudsman took place in relation to previous years (Diagram 1).

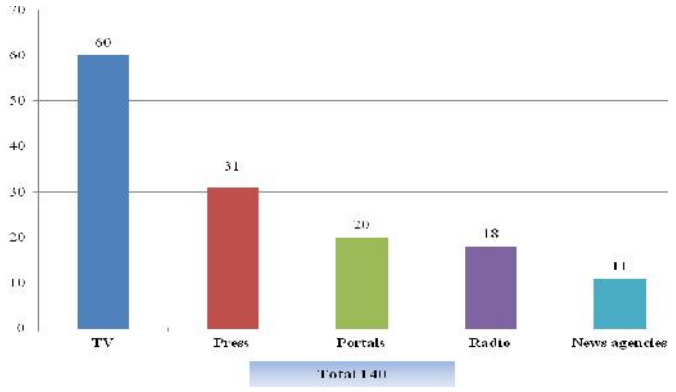


Diagram 1: The media interest in the work of the Institution according to media types

As it can be seen from the diagram, by far the largest share in the total number of media statement Ombudspersons and their assistants realized in television programs (60), while about a half of that number of statements was given following the requests of the print media (31). They were followed by portals (20) radio stations (18), and news agencies (11). Ombudspersons and the relevant staff members from the Ombudsman, gave the largest number of statements to BHRT, and the subject were the actual topics and the activities of the Institution. Ombudspersons were invited to be the guests of the RTV FBiH and RTRS. In special thematic shows Ombudspersons introduced the audience with the mandate and responsibilities of the Ombudsman Institution, and they also talked about the current issues in the field of protection and promotion of human rights. The interest in the work of the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina expressed the TV Aljazeera, N1, TV1, as well as the "Glas Srpske", Radio Free Europe and many other media outlets. Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina respond to the requests of the portals, such as diskriminacija.ba, Buka portal and others. A significant contribution to informing the public in local communities gave RTVUSK, Semberske novine, TV City and others. Most of press releases have been realized from the headquarters of the Institution in Banja Luka and regional office in Sarajevo, while the significantly lesser extent in these activities involved other regional offices. As a mechanism for the human rights promotion and in order to inform the citizens about the work of the Institution and issues of the importance for the protection and exercise of their rights, Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina this year as well paid special attention to the content of the official website of the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina: www.ombudsmen.gov.ba.

In addition to the regular activities of the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina, on the website are posted special reports, analyses and recommendations, as well as publications and promotional video materials, and visitors are in a position to download the complaint form. Number of the information published in 2016 on this web presentation is by far the largest ever, and in relation to 2015 is even twice as high. During 2016 as much as 176 pieces of information were posted during 2016 and the web-site had 39,418 hits and

121,394 views of the posted contents. The Ombudsman's website had 24,717 different visitors who stayed for two minutes and forty-five seconds on the web site on average. Most visits were from Bosnia and Herzegovina, followed by Serbia and Croatia, a significant number of visits was recorded from Russia, USA, Germany, UK, , Kenya, South Africa, etc.

### 2.1.1. The role of media in ex officio investigations and preparation of special reports of the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina

The significance and the role of the media in the work of the Ombudsman/the Protector in today's world is enormous. The fact that a large number of cases in these institutions are opened *ex officio* on the basis of the media contents corroborates this assertion. Namely, media reporting on citizens' life situations, their needs and interests is the best way for an Ombudsman to learn about the violations of the rights and fundamental freedoms of citizens. This information in a number of cases serves as the basis for the opening of cases *ex officio* in order to examine the veracity of the allegations presented by the media and to take the appropriate action in accordance with the Ombudsman's mandate aimed at redress and remedy of human rights and fundamental freedoms violations.

There are many examples of abuse of power, corruption, discrimination and even abuses in the world disclosed only owing to the findings of investigative journalists. Publishing of the relevant facts to the public is very often the first step to address human rights violations, but also to encourage the responsible parties to take remedial action. In addition, the media also have a preventive role since their involvement discourages possible human rights violators in their intentions to violate human rights. For that reason, the media play a significant role in providing support to Ombudsman / Protector Institutions in their work.

Ombudspersons also act pro-actively toward the media indicating them to their own failures and giving them guidelines about their future work in the area of human rights protection and protection of the rights of vulnerable categories of the citizens, such as the children or the persons with disabilities.[6] For instance, following the media reporting on current events in the society, Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina noted that while covering the cases of violence against the children media do not always act in a way to provide the protection of their identity. By doing so, the media are in violation of the provisions of Article 3 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, which establishes the obligation to protect the best interests of children and which ultimately which affects the dignity and personality of each child. On this occasion, the Ombudsman of Bosnia and Herzegovina called on the media to report on cases involving the violence against children with due caution trying to understand the possible negative consequences for the child or his or her family caused by such unprofessional reporting.[7]

[6] In order to enable persons with disabilities to have access to timely and full information Ombudspersons issued their recommendation P-156/16 dated 26 April 2016 on necessity to adjust the informative contents on TV to the persons with hearing impairment.

[7] Ombudspersons warned the relevant authorities and the general public of this issue in their special report titled: "Recommendations for better protection of the child's to privacy when these rights have been violated by the media in Bosnia and Herzegovina " issued in 2012

### 2.1.2. The role of the Ombudsman/the Protector in realization of the rights of citizens

The right of the citizens to timely and accurate information directly depends on the ambience in which journalists work. They must have the adequate and undisturbed working conditions. It is indisputable that one cannot say that a certain society is democratic and devoted to the rule of law if it does not guarantee and protect the freedom of opinion and expression, and there is a widespread phenomenon of impunity for criminal offenses towards any part of society.

On a daily basis, through their work, the journalists point to the general public to all the phenomena taking place in a particular society, both positive and negative regarding them from the critical and analytical point of view. In this way, they create an atmosphere in which the various social phenomena are discussed or changed, or more importantly, the journalists contribute to the achievement of a greater degree of democracy, the rule of law, and protection and promotion of human rights and freedoms which further enhances the quality development of a particular society. A society in which the journalists are prevented in any way to act in the described way is faced not only with the limitation of the degree of freedom of expression, but the limitation of all other human rights and freedoms.

With regard to Bosnia and Herzegovina, an increasing number of attacks both verbal and physical to journalists is taking place, which is raising concerns in respect of independence of media in Bosnia and Herzegovina[8]. Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina think that more efficient measures need to be taken to prevent such undesirable incidents which are in contravention with the local and international standards enshrining the safety of journalists and media freedoms.

Every modern state has the duty to take all necessary measures in order to enable the full media freedoms and these measures certainly include providing guaranties for the safety of journalists. Ombudspersons/protectors of the citizens have an additional mandate: to emphasize the legal obligation of the competent authorities, in particular the prosecutor's office and the police structures to take all measures in order to investigate all actions that resulted in jeopardizing the safety of the journalists and restriction of media freedoms.

In all their public addresses Ombudspersons are obligated to advocate for media freedoms, and emphasize positive examples of the achieved media freedoms level, on one hand, and the intensity of violations of media freedoms, on the other. For each concrete case it is necessary to designate the responsible party and condemn every incident putting the safety of journalists in danger, as well as their dignity. These two elements are crucial for every country which aspires to be considered democratic. At the same time, in accordance with their mandate, Ombudspersons/Protectors of citizens, must express their readiness to assist the journalists in implementation of their important role in the society.

The degree of development of a particular democratic society is certainly reflected in the way the journalists and workers in the media are treated by all other actors in

[8] As the number of attacks on journalists is increasing, the Council of Ministers on its 43rd session that took place on 26 January 2016 adopted a conclusion to ask the Ombudsman to prepare a Special Report on the situation of journalists and cases of threats against the journalists. This was also in line with the Action Plan for the implementation of the priorities defined in the Report of the European Commission on Bosnia and in 2015. This report will be referred to the competent authorities for further actions and be available to the general public as well.

public life. Responsible persons in possession of the information attracting the public interest have the duty to make this information public. The fact that some of the highest public functions holders opt to communicate with the media in a discourse which is inappropriate raises the question of the responsibility of each of these persons toward the public function they discharge.

Any deterrence of journalists from performing their duties constitutes a violation of media freedoms and jeopardizes the right of citizens to information. The discharge of a public office is an individual decision of every person who must be aware that assuming the public responsibilities means at the same time assuming of obligations far more greater than that of the ordinary citizens. Performing a public office includes communication with the media and it always raises the issue of political culture, which is, unfortunately often missing in this region.

Promotion and strengthening of the freedom of expression and the freedom to speech is an important task of all stakeholders in Bosnia and Herzegovina, from the holders of the highest levels of authority, to all public bodies, and all those involved in work in the public domain, including the non-governmental sector and the journalists themselves. Without this, it is not possible to achieve the desired degree of development of a democratic society.

## CONCLUSION

The degree of freedom of expression in one society is an indicator of its openness, level of democracy and respect for human rights.

The right of citizens to timely and accurate information is directly dependent on the general atmosphere surrounding media, which need the adequate and undisturbed working conditions. It is indisputable that none can say that a certain society is democratic and devoted to the rule of law if it does not guarantee and protect the freedom of opinion and expression, and where the impunity for criminal offenses towards any part of society is widespread.

Ombudspersons of Bosnia and Herzegovina actively cooperate with media being aware of the impact of media on shaping the public opinion, promotion of human rights, and publishing the information on human rights violation cases, and the possibilities of their protection.

The constant and systematic monitoring of the public opinion, based on the quantity and quality of media space dedicated to the work of the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina, and events and issues important for the implementation of human rights in Bosnia and Herzegovina, as well as the analysis of the obtained data and their use is all done in order to provide the basis for the planning of future initiatives in the area of human rights promotion and the promotion of public relations.

## LITERATURE

1. Annual report on the result of the activities of the Institution of Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina in 2016 (2016). Sarajevo: TPM Društvo za zapošljavanje slijepih i slabovidih lica.

2. Cockerham, William C. (1995). *The global Society: an introduction to sociology:* R.R. Donnelley ~Sons Company.
3. Special report of the Institution of Human Rights Ombudsman of BiH entitled: *"Recommendations for better protection of the child's to privacy when these rights have been violated by the media in Bosnia and Herzegovina"*, (2012) Sarajevo; available at: www.ombudsman.
4. Tapavički Duronjić, T. (2011). *Komuniciranje u Medijasferi.* Beograd: Bard-fin.
5. Žaket, D. (2007). *Novinarska etika: moralna odgovornost u medijima*. Beograd: Glasnik.

Prof. dr Ljubinko Mitrović
Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine

MA Violeta Romić, stručni savetnik
Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine

# ULOGA MEDIJA U VRŠENJU FUNKCIJE OMBUDSMANA / ZAŠTITNIKA PRAVA GRAĐANA

*Institucija Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Institucija) predstavlja nacionalnu instituciju za ljudska prava osnovanu sa ciljem da promoviše dobru upravu i vladavinu prava, a posebno zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Njena nadležnost uključuju zaštitu i unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, prevenciju ili eliminaciju diskriminacije, slobodu pristupa informacijama na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima. Može se očekivati da će nove izmene Zakona o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine omogućiti Ombudsmanu novu nadležnost u vezi sa funkcionisanjem nacionalnog preventivnog mehanizma za prevenciju torture i drugog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.*
*Početkom 2016. godine usvojena je Operativna Strategija Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za period od 2016. do 2021. Ovaj dokument definiše ciljeve i prioritete koji se žele postići tako da funkcionisanje Institucije obezbedi poboljšanje stanja ljudskih prava i osnovnih sloboda u Bosni i (stoga, u cilju realizacije misije i vizije Institucije usvojeni su sledeći strateški ciljevi: 1) jačanje kapaciteta Institucije ombudsmana; 2) efikasna zaštita i unapređenje ljudskih prava; 3) saradnja sa institucijama i organima Bosne i Hercegovine; 4) međunarodna i institucionalna saradnja; 5) saradnja sa nevladinim organizacijama i građanima; 6) saradnja sa medijima; i 7) saradnja sa akademskom zajednicom). Implementacija jednog od ovih strateških ciljeva je predmet ovog rada.*

*KLJUČNE REČI: ljudska prava i slobode / Institucija Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine / mediji*

# THE MEDIA AND CRIME: FROM SENSATIONALISM TO MORAL PANIC*

Aleksandar Jugovic, PhD, Professor
Dragica Bogetic, Assistent
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

*In contemporary social context, both the media and crime cannot be sufficiently understood individually unless brought into a common ("symbiotic") connection. The analysis of this relationship implies the answer to three fundamental questions: where the particularly pronounced "fascination" of the most media by violence and crime in the contemporary (post) modern society is hiding; how crime is represented in the media; and what the effects of media representation of crime and violence on human behavior are. The media-crime relationship can be understood only in a multidisciplinary way as it is a historical, complex multidimensional relationship that has different manifestations and consequences. The media dominantly strive towards dealing with the most difficult and "most spectacular" forms of crime rather than with the most widespread. We can notice disregarding or blaming the victim, but also "the monsterization of offenders". The topic of crime for the film arts opens up the key anthropological, religious, cultural, psychological and political issues on man and society. "Symbiotic relationship" the media-crime manifests itself in the emergence of moral panic that occurs in situations of social and moral crises.*

*KEYWORDS: society / media / crime*

## INTRODUCTION

This paper relies on the results of subproject titled *The Media and Crime* which is a part of global project Crime in Serbia: *Phenomenology, Risks, and Possibilities of Social Intervention* that has been implemented since 2010 by the Institute of Criminological and Sociological Research from Belgrade. At the beginning of the scientific work, we started with the primary objective of this subproject, which is the scientific explanation of the media – crime relationship. In this sense, the following has been singled out as specific objectives:

* The paper represents the result of Project 47011 financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

- the analysis of the theoretical concepts dealing with this relationship;
- the analysis of the media representation or construction of different types of crime and social functions of this phenomenon;
- the analysis of the role of the media in public defining and constitution of crime in contemporary society (the relation between the real and the media), as well as the relationship of the media and institutions of social control of crime (police, judiciary, social services, etc.).
- the analysis of the connection between the media content and their impact on antisocial behaviors (what the effects of the operation of the media content with violence and crime on the audience);

As expected results, we defined five potential subproject outcomes:

- *theoretical*: theoretical synthesis and critical analysis of different approaches to understanding the relationship between the media and crime;
- *methodological*: the assessment of methodological procedures that address the relationship between the media and crime;
- *ideological*: a diagnostic criticism and ideological decoding of the media content dealing with crime and violence in contemporary society;
- *practical-action*: developing programs and strategies for media literacy in the context of the potentially negative impact of media contents and messages on the behavior of people, especially children, and young people;
- *normative-ethical*: improving the normative and ethical framework of the media coverage of crime.

The main conclusion of the current flow of the subproject is that in the modern social context, both the media and crime cannot be sufficiently understood individually unless they are brought into a common ("symbiotic") connection. The analysis of this relationship implies the answer to three fundamental questions: The analysis of this relationship implies the answer to three fundamental questions: where the particularly pronounced "fascination" of the most media by violence and crime in the contemporary (post) modern society is hiding; how crime is represented in the media; and what the effects of media representation of crime and violence on human behavior are. The media-crime relationship can be understood only in a multidisciplinary way as it is a historical, complex multidimensional relationship that has different manifestations and consequences.

The richness of the media - crime relationship can be best seen from the content elements of the work on subproject *The media and crime*, they the associates analyzed during the project cycle: 1) the media presentation of crime; 2) methodological issues in researching the media-crime relationship; 3) risks of using modern media for children and the youth; 4) the question of using media to control and prevent crime and social deviations; 5) the social context of the media representation of crime and victims of crime in Serbian transitional society; 6) the media reporting on children and the youth in conflict with the law and the importance of the media to prevent drug use among young people; 7) video surveillance application in the control of crime; 8) internet-terrorism relationship; 9) the relationship of the police, the media and public opinion; 10) the relationship of the media, crime and drug abuse; 12) the value context of the media influence on people's behavior; 13) the impact of media on violence in society, especially on the violent behavior

of children; 14) the relationship of social (crime) control institutions and the media; 15) methods of analyzing the contents of the film as a teaching tool in university teaching of the mediology of social deviations and crime; 16) the presence of the problem of drug use in the media, arts, and popular culture.

## THE SOCIAL CONTEXT OF THE MEDIA – CRIME RELATIONSHIP

The media have a potentially positive social role in highlighting the reality and presenting the social reality. They are used for informing, entertaining, socializing, learning, etc. The media have a real power to typify social relations, to shape identities, to model lifestyles and values, to encourage cognitive and emotional processes, to participate in socialization and the culture upbringing. Likewise, the media can also create a social consensus but also to produce stereotypes and influence the social reality and human behavior. Also, the media "speak of" not only what we should think about, but to a great extent also how to think. For those who control the meaning of the concepts control the language, and thus influence the thoughts and behaviors. Modern media produce the experience or the construct of the social reality (Briggs, Kobly, 2005).

Media values of the transitional society are an emergent layer of deeper economic, political, cultural and social processes. A part of the media uses the market and its relative freedom using sensationalism, coshering by the lowest tastes, demagogically populist slogans, mounted constructions of reality and the vocabulary of fear. In the transition capitalism, the guides of many media houses are banality, primitivism, cheap demagogy irresponsibility and deintimization.

Media tabloidization, in a transition society, is an indicator of the democratic development. The media are a litmus paper of society condition. There is no democratic and free society without free media. Closed society creates a media blackout as its natural state. Serbian society in the past century mostly knew of a media culture that was in the service of ideological paralyses and the interests of repressive and authoritarian governments (Jugović, 2014).

The problem is for a society when the media trivialize life and social relations. Unfortunately, from the media one-mindedness that this society had for more than half a century, we experience the paradox of freedom: today in the transition capitalism, many media are guided by banality, primitivism, cheap demagogy, irresponsibility and deintimization that goes even to "the sale of human sorrow," which are precisely the qualities of the phenomenon called tabloidization. Studies have shown that tabloids primarily affect emotions rather than intellect. This reduces the possibility of rationalization and critical reading of media contents. Therefore, the influence of tabloids on the audience is greater, wherein a special feature of tabloids in Serbia is dealing with populist politics. Tabloids are one of the true measures of the (un)success of society democratization (Valić-Nedeljković, 2011; Drašković, 2009; Sekulović, 2009).

Some important features of the context for the analysis of the media - crime relationship are expressed through the following features of valuable tendencies of the modern media (Jugović, 2014): deintimization of interpersonal relationships; hyperemotionalization ranging between simplified pathos and hyperreality in presenting human sorrow, pain and illness; pursuit of "the three s": sensation, sports, sex; dramatization of events ("culture of spectacle"); simplification, banalization and brutalization of reality; addressing the risks of

the everyday life of modern society: e.g. violent crime and terrorism; a simplified image of children: either as a vulnerable or "evil" population; interest in dealing with the life of the so-called "celebrities" (people from show business); converting war events in the media or TV spectacles: e.g. the loss difference between TV war and reality war; stereotyping: certain social or ethnic groups as "good" or "bad"; the technological development of monitoring and controlling people through the use of the media.

## THE MEDIA IMAGE OF CRIME

*The nature of the relationship*. The interest of the media in crime is "natural": crime is a part of social reality the media record, so we have the specialization of the media contents and journalists who are exclusively engaged in monitoring crime; crime attacks essential social values (property, life, order, etc.); there is a continued interest of the public in penetrating "the etiology of crime and motives of criminals"; many forms of crime cause social fears; crime is a constant field of tension between the state, the politics, social groups and human nature; the success or failure of any government, like litmus paper, is seen through the ways and outcomes of the politics in combating crime.

*The fundamental image*. In the analyses of the media presentation or constructing different types of crime, we came to the conclusion that the media image of crime is such that the media in contemporary society record an increase in the interest in its analysis, that in many countries the electronic media devote more attention to crime than the printed media and that the media analyses are often focused on sensationalism and especially in the field of the so-called tabloid press. The media dominantly strive to deal with the heaviest and the "most spectacular" forms of crime ("that raises the rating") rather than with the most widespread. So, what dominates is violence, particularly violence in space, among unknown people with political connotations.

Violence is becoming increasingly brutal and realistic in presentation across different media and media content. Disrespect for or blaming the victim (e.g., with sexual or domestic violence) could be observed, together with the "monsterization of the offender". Particularly "intriguing" for the media are children, women, and minority groups as perpetrators (Jewkes, 2004). Messages of such media image of crime are that the world we live in is "a dangerous place" ruled by fear, threats, alienation, depression, lack of confidence. Thus the media can become a part of the manipulation and political control of people.

*Film images of crime*. Due to the massive scale of watching and the impact of films and TV series on the audience, film images of crime represent one of the most important social constructs of this phenomenon. The mere fact that a huge part of the film and drama-serial plots deals, directly or indirectly, with the theme of crime raises the question: why is it so?

From the topic of crime, for the film arts arise the key anthropological, religious, cultural, psychological and political issues on man and society, such as the "eternal struggle" of good and evil; morality and immorality relationship; the meeting of life and death; human suffering and revenge; justice and injustice; exercise of power; human greed; the success or failure of a state in the control of "arcane forces" of society, such as violence, primarily; the symbolism of a victim; social anxiety and social fears; the corruption of crime control institutions; guilt and punishment: moral punishment and guilt and legal punishment (by life in prison, usually); resocialization as redemption: how "evil" turns into

"good"; the clash of civilizations "wild tribes" that threaten our fundamental values; confrontations of individuals and societies at present with the violence of the past; dealing with the "forces of darkness" in the "technological future", etc.

Crime powerfully evokes documentaries, TV formats as well, and it is primarily visible in four forms: analytical-research approach; politically engaged and ideology-focused; historically factual; and dramatic-reality and sensationalist approach.

*Newspaper images of crime*. Newspaper, printed and internet formats follow the general style of a specific newspaper. Tabloid newspapers use brutal language in the descriptions of crimes, follow the work of the police in resolving crimes or trials through various "conspiracy theories" and suggest guilt before the court decision, and often deintimize the victims and families and have "the cheap sale of pain" (e.g . through the images from a crime scene or a funeral, conversations with family members who are suffering, and the like). Other types of newspapers deal with the topic of crime in different ways: by facts through short news and (or) image; use public sources of institutions through official statements but also "their own sources' of information from the police or the prosecution; through analytical articles on the context and causes of crimes; invites scientific and professional public to through statements or interviews explain certain events or a broader phenomenon; etc. (Jugović, 1997).

*The media and terrorism*. A "symbiotic relationship" between the modern media and crime (especially the internet and television) is distinctly seen through the emergence of today's terrorism. Postmodern terrorism is expressed through the aesthetics of destruction. The effect of terrorism gets stronger with the interaction with the media, and thus, the greater the brutality of a violent act the greater the media spectacle accompanying it, and therefore the stronger the political-ideological message that is always behind the politically motivated violence. Political violence and terrorism use the technological part of the contemporary media: "real-time" broadcast and internet effect speed. The media mainly show the "narrower image" of drama through victims and the functioning of institutions rather than deal with the real causes of terrorism. Terrorism has long been s part of many plots of Hollywood and Western film production where it is usually portrayed as an attack on Western values by "mad barbarians".

Symptomatic is the Hollywood model in which war mega-heroes destroy the enemy in the "last minute" (Kellner, 2004). However, we should not forget that media reports of political violence were repeatedly a trigger of war operations of the major forces when they hit the moment of the creation of the legitimacy of an intervention in a foreign country.

*Media and drug crime*. The phenomenon of drugs and crime is subject to a variety of media: film, newspapers, the internet, novels. This attitude is visible through five contents: 1) reporting on the suppression of drug trafficking by the state, which has clear political implications; 2) the media debate on drug effects and use and, above all, through the stories on the legalization or criminalization of marijuana; 3) sensationalist reporting about drug addiction and spreading fear of drug addiction; 4) public and show business people who use drugs, where their behavior is described sometimes negatively and sometimes positively as a part of lifestyle, or amplification of the artistic experience; 5) indirectly legitimizing drug and alcohol abuse, as can be seen, in particular, in the film.

## MORAL PANIC

A "symbiotic relationship" the media - crime is manifested also through a phenomenon the British social scientists called moral panic (Thompson, 2003; Jewkes, 2004). Moral panic occurs in situations of social turmoil and moral crises: when the awareness about social risks grows and when threats to fundamental social values occur. The consequences of moral panic created by the media in dealing with crime create the effect of fear among citizens from crime and the increase in social anxiety. Moral panic is also an expression of the needs for the new forms of social life regulation and it is followed by an increase in the activity and the number of groups of the so-called moral contractors providing evidence of the moral and social crisis. Some media groups are leading among these groups, thus becoming moral crisis profiteers.

Moral panics usually have a similar flow. When a criminal act happens, the media list the events in which there are many elements of exaggeration, distortion, lay predictions, accusations or condemning, or even distasteful intrusion into the privacy of both victims and perpetrators. And not only that, the problem is that in this listing of events there is symbolization, labeling, and maintenance of stereotypes (Jugović, 2010).

In the second phase of the moral panic spiral, the media "revile" the official institutions and experts who deal with specific types of deviations. This gives rise to public concern and reinforces moral crisis. The public gets the impression that there is a real epidemic of a particular form of crime and deviance. And finally, what happens? Either stereotypes are confirmed or panic as a tempest wave withdraws and nothing happens. Sometimes, the media encourage institutions to a more thorough response in terms of amendments in laws and enactment of new laws or changes in the work of social control institutions (Jugović, 2010).

## THE MEDIA AND JUVENILE DELINQUENCY

The media in reporting on children and youth in conflict with the law primarily focus on the delinquent act itself, but rarely analyze a broader context that influenced the commission of the offense. A significant number of articles cite discriminatory or stigmatizing terms through e brutalization of the description of juvenile crimes. And so the juveniles suspected of breaking the law are known as "phantoms", "vandals", "steeped criminals", etc. The media tend to point out the danger and threat posed by juvenile offenders to the society (as "naturally evil and dangerous"). Reporting often creates the effect of "moral panic": a dramatization of individual delinquent acts; brief and sensationalist reporting; pointing to a steady increase in juvenile delinquency as a phenomenon that has "escaped" social control, and which "threatens" the entire social order. Rare are the analyses of the causes of juvenile delinquency. Very often an unrealistic image of the phenomenon structure is given where the media is dominated by violent crime, and we know that in reality, property crime exists in Serbia with 80%, and violent with about 10% of the structure of juvenile offenders (Jugović, Ilić, 2011).

## THE MEDIA, INTERNET AND SECURITY RISKS

As an epochally new medium, the internet has fundamentally changed all areas of human existence and created a new - virtual reality that has very tangible consequences in the real reality. The analyses of safety and psycho-social risks of using modern media for children and young people, primarily the internet, indicate that the greatest risks of social networking of children on the internet are the following: those profiles with a great number of so-called friends, contact with strangers, leaving personal information on profiles, poor digital literacy of children and parents, excessive use of the internet, previous victimization. The awareness of the dangers of users on social networks is very low and more than a half of the users opt to make private data publicly available. Thus, on personal profiles information may be found about emotional status, sexual and political orientation, as well as email addresses, phone numbers and residential addresses. Personal data are more often left by children and adolescents compared to adults, men compared to women and novice users compared to long-term users.

One of the psycho-social consequences of using the internet is the creation of the phenomenon of internet addiction. In this regard, we can distinguish the individual types of internet addiction - addiction to cyber sex; addiction to social networking; addiction to online gambling, shopping, and gaming; information overload and addiction to information and communication technologies (computers and mobile phones). It is also about the behaviors on the internet that may have clear safety and victimological consequences for individuals and families.

Research results show that 10-25% of children who have access to the internet had experienced some form of violence in which victimization increases with the age and length of time spent online. The most common forms of violence against children on the internet are harassment, insults, stalking, exploitation for pornography purposes and many more. In terms of prevention, therefore, the roles of legislation, prosecution, police, internet providers, companies that provide payment for sexually explicit content involving minors, the media, schools, and other social actors, but also the education for the responsible behavior of children on the internet are essential.

The emergence and development of the world's mega network have also affected the sphere of security in general, and especially against terrorism. The nature of this influence is ambivalent. It is due to a number of the characteristics such as easy access, availability, irregularity, the absence of censorship and government control, the anonymity of communication, rapid information flows and inexpensive web presence that the internet has experienced multiple uses by terrorists. It can be used for planning, coordination, management, operations, propaganda, fundraising, publicity, psychological warfare, data collection, recruitment, and mobilization, etc. The most important aggravating factors in the fight against the use of the internet by terrorists are the lack (delay) of legislation, that is, its vagueness and imprecision of these different ethical issues and dilemmas. However, the internet has at the same time opened up new possibilities in the fight against terrorism because it allows collecting information about terrorists, but can also serve to spread universal human values and overcoming ethnic, religious and ideological prejudices. Also, over the internet, it is possible to encourage and promote political moderation in the communities from which terrorists are recruited and deradicalization of political beliefs and actions.

## THE MEDIA AND CRIME CONTROL

*The police and the media*. The political context has conditioned the nature of the relationship between the media and the police, before and after the political changes of 2000 in Serbia. While the period before 2000 was marked by the police's closed nature to communication with a broad public opinion and the independent non-government and opposition media, in the period after the democratic changes the relationship of the police with the media becomes more transparent and bidirectional. It has led to an improved public opinion image to the police and the increase in the level of public confidence in policing. The views of citizens and the general public about the police are the result of a police identity (priorities in work, respect for the law, efficiency), but also the image of the police in the media (Quinn, 2000).

In contemporary society, the establishment and development of public relations have become an imperative for all organizations in both the profit and the public, or the state sector. Contemporary police organizations pay great attention to relations with the general public and the media as institutionalized public in particular. A significant part of police relations with the media refers to the provision of information and advice and efforts to improve the security culture of citizens, implementation of various media campaigns, informing the public about crime control and efficiency of the criminal justice system, and public appealing for help in investigations. The result of these activities should be to reduce violence in society and increase the security of the citizens.

However, due to the diversity of perspectives from which the media and the police treat the topics of violence and crime, between the police and the media may appear greater or smaller tensions and even open hostility, which results in an increase in the feeling of insecurity in the community. Conversely, high-quality relations of the police and the media are a winning strategy for both sides but also for the citizens. The public, from an object of control, repression, and manipulation of the police, today is increasingly becoming a partner in a common cause relating to the establishment of a more favorable security situation. Police organizations make significant efforts to build trust and ensure the readiness of the public to cooperate. However, the success of these efforts depends not only on police but also on an entire range of social, political, historical, cultural and other factors on which police organizations do not have sufficient impact.

*CCTV as a system for crime prevention*. Use of the media in the control and prevention of crime and social deviations is an important aspect of the study of the media-crime relationship. Modern tendencies in crime control include a variety of technological innovations, including the video surveillance. Theoretical sources of the idea on the implementation of video surveillance can be found in the theories of situational prevention that focus on contextual factors of crime. The effectiveness of video surveillance is achieved in public places, in schools and prisons. Starting from the results of the studies of the effectiveness of video surveillance, the strengths and weaknesses of this measure are discussed and recommendations for the improvement of practice are given. Also, the conceptual and practical implications of the application of video surveillance, biometric identification, interception and supervision of the electronic communications of citizens in crime control are analyzed.

The criticisms of the professional and general public relating to the issues of privacy abuse, violation of human rights, encouragement of marginalization, social exclusion, stigmatization, security vulnerabilities through the use of modern technology are reviewed.

The application of video surveillance in crime control is one of the modern preventive approaches which means the inclusion of various technological innovations, such as video surveillance, biometric identification, a system for tracking and monitoring. In addition to the general crime prevention domain, or the intimidation of potential offenders and deterrence against committing criminal offenses, video surveillance is applied in criminal forensics, in providing evidence and identifying offenders. Video surveillance finds its theoretical foundation in the situational crime prevention where the focus is on the contextual factors of committing an offense. However, despite its advantages, video surveillance in crime control raises the issue of privacy violation and the violation of the rights and freedoms of citizens.

## THE IMPACT OF THE MEDIA ON ANTI-SOCIAL BEHAVIORS

*Approaches and (hypo)theses.* From the sixties of the 20th century to the beginning of the new millennium, the center of the discussion were the questions of whether the media affect the appearance of some sort of crime. This was primarily tied to problems of presenting violence on television and whether this contributes to the increase of individual aggression and violence in the society. It should be noted that the second half of the 20th century was the age of television and the penetration of a new medium that has drastically changed the then society. At the same time, especially in the USA, but also in other industrialized countries, it comes to the occurrence of violence in big cities and various types of violence-related crimes. The problem of the media and crime relationship has always been strongly focused on the question whether watching the media violence causes violent crime? In replying to this question, two approaches stood out (Giles, 2011):

1) *the approach of the media effects* where the individual is seen as the recipient and the passive being in the use of media;

2) *the approach of the use and satisfaction* where the individual - media consumer is seen as the user and the active being in the use of media.

According to the approach of the media effects, which is based on the positivist and socio-psychological classical theories, the following (hypo)theses are opened:

- Stimulation (of violence) (hypo)thesis;
- "Hypodermic needle" or "brainwashing" (hypo)thesis;
- Transfer of excitement (hypo)thesis;
- Brain activation (hypo)thesis;
- Imitation (hypo)thesis;
- Catharsis (hypo)thesis;
- Insensitivity (hypo)thesis;
- Negativism of the impact on children as a vulnerable group (hypo) thesis.

Approaches to the use and satisfaction find their ideological basis in the position of multifactorial and post-modern social and psychological theories about human behavior and start from these (hypo) theses:

- Meeting the diverse needs through the use of media (hypo)thesis;

- "Oversight function "of the media (hypo)thesis;
- Pluralism in the selection of media content (hypo)thesis;
- Cumulative or "drip" effect of the media (hypo)thesis;
- (Hypo)thesis of the active audience or the diversity of individual "reading" of the media content that is "colored" by culture, gender, age, family experience, etc.

*How were the influences of the media on the expression of violence studied*? In the methodology of studying the relationship between the media and crime/violence, several methods were used:

- Content analysis from media news on crimes and their motives;
- Case studies;
- Laboratory research: learning by model/imitation and reducing sensitivity;
- Meta-analyses: analyses of a large number of experimental studies;
- Violence in video games: simulation of reality of violence;
- Field research: eg. in a camp for delinquents;
- Questionnaires and longitudinal studies;
- Interviews: personal constructs of violence.

*The forms of the media violence as a context of influence*. What is the effect of the media violence depends also on the form of a shown violent act, whether it is: a) "mischievous violence" (cartoons or humor); b) film technology "depicted violence"; c) "true violence" that actually happened; e) whether it is realistic and fictitious; whether it is shown as desirable and undesirable; f) whether it has the appearance of a self-defense or malicious aggression.

*Impact sustainability*. There are two levels of impact sustainability: immediate and long-term (Potter, 2011).

The immediate effects of human exposure to violence in the media is reflected in:

- The impact on behavior: imitation/copying, encouragement of a new form of behavior, restraint decrease, attractiveness, compassion decrease;
- Physiological impact: fight/escape, transfer of excitement;
- Emotional impact: transient fear, sadness, temporary anxiety;
- Cognitive impact: learning certain acts.
- The long-term effects of human exposure to violence in the media are:
- The impact on behavior: training, fixing an attitude;
- Physiological impact: physiological adaptation, acquisition of dependence (search for stronger incentives);
- Emotional impact: insensitivity, "growing" fear and a sense of a high risk against victimization;
- Cognitive impact: crime rate overvaluation;

- The impact on society: changing institutions, changes in the educational system, changes in the religious beliefs of people, changes in family relations.

Numerous studies show quite convincingly that children more exposed to media violence show a pronounced hostile attribution bias towards the environment and others, as well as less developed prosocial behaviors (Lemis, 2008). Media exposure to violence is described as a risk factor for the emergence of aggressive attitudes and behavior. Research of the negative effects of the use of video games in children emphasizes that this medium can also cause mental and physical disturbances such as epileptic symptoms, narrowing of awareness and orientation, forced cramps and loss of the sense of reality.

However, many researchers concluded that exposure to media violence in conjunction with other risk factors can produce greater effects than any individual factor affecting the onset of aggression and other violent - deviant behaviors. This means that the exposure to violence through the media is not in itself sufficient as a factor of causation but is one of the key factors that in combination with others significantly increases the likelihood of antisocial behavior manifestations (Popović-Ćitić, Đurić, 2009).

*Prosocial effects*. On the other hand, the real scientific question, in order not to view the media influence analysis only negatively and from one side, is whether altruistic contents have a positive effect and whether prosocial effects are more durable than antisocial effects? Prosocial effects are just as the negative ones imbued with cultural models, family and the socio-economic status of an individual (Lemis, 2008). There is no doubt that we can conclude that there is a significance and influence of prosocial educational contents through learning a language, vocabulary, numerical skills, healthy lifestyles, raising awareness about ecology and health, spreading tolerance, etc. In this regard, it is shown that the positive model of the family mediation in understanding the media contents a child receives from its parents is of utmost importance.

## INSTEAD OF A CONCLUSION: MEDIA CHALLENGES FOR THE ACADEMIC AND SCIENTIFIC COMMUNITY THAT STUDIES CRIME

As an outcome of previously analyzed points of the media - crime relationship in this paper, some important questions for the academic and scientific community that studies crime open up. These challenges seek a scientific-ethical and methodological debate within the academic community that views the phenomenon of crime from the perspective of different sciences. These are the following challenges:

How to participate in a public discourse on crime, only through the academic and scientific community or through the media as well ("to be or not to be" in the media ")?

How to avoid the pitfalls and not be a part of moral panic, sensationalism, and ideological manipulation, and be responsible to science and society?

How to preserve academic ethics in media appearances when speaking of crime, especially in the context of victims and criminal proceedings that last?

Is the academic vocabulary adequate for the performance in the media and how to leave a message to the general public through the "short space" that the media have without "letting down" science or the "user-friendliness" of the average audience?

What is the relationship between the academic and political public in understanding crime?

When we talk to the media about the social context of crime or the weaknesses of the judiciary, does that imply both a political and an ideological attitude (e.g. linguistic structures: crime in society or the criminalization of society, obviously have different meanings)?

How to respond to excessive simplification of journalists questions and avoid escaping the context when making TV and newspaper features?

Is there a sense of personal fear of appearing in the media from those analyzed (offenders), especially when it comes to organized crime: are we protected through the "freedom of speech"?

Is there a methodological specificity of studying the media-crime relationship?

Is there a basis to develop interdisciplinary "*Crime Methodology*" and what would be the scientific objectives and contents of such a field?

## LITERATURE


1. Brigs, A., Kobli, P. (2005). *Uvod u studije medija*. Beograd: CLIO
2. Drašković, M. (2009), Tabloidizacija kao realan i trajan fenomen. *Medijski dijalozi*, Vol. 2, No. 3, str. 43-50.
3. Džajls, D. (2011). *Psihologija medija*. Beograd: CLIO
4. Jewkes, Y. (2004). Media and Crime. London: SAGE Publications Ltd.
5. Jugović, A. (1997). Dnevna štampa i nasilje. *Socijalna misao*, br. 15, стр. 113-133.
6. Jugović, A. (2014). *Zapisi iz anomije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
7. Jugović, A., Ilić, Z. (2011). Socio-kulturni kontekst kriminaliteta maloletnika u Srbiji. *Teme*, 2/2011. TM G. XXXV Br. 2, str. 385-402.
8. Kelner, D. (2004), *Medijska kultura*, Beograd, CLIO.
9. Kvin, D. (2000). *Televizija – medijski priručnik*. Beograd: CLIO.
10. Lemiš, D. (2008). *Deca i televizija*. Beograd: CLIO.
11. Popović-Ćitić, B., Đurić, S. (2009). Empirijske studije o povezanosti prikaza nasilja u medijima i agresivnih ponašanja mladih, str. 167 – 181, U *Istraživanja u specijalnoj pedagogiji*, Beograd: FASPER.
12. Poter, Dž. (2011). *Medijska pismenost*. Beograd: CLIO
13. Sekulović, G. (2009), Tabloidizacija medija, društva i svijesti/života. *Medijski dijalozi*, Vol. 2, No. 3, str. 51-59
14. Tompson, K. (2003). *Moralna panika*.
15. Valić-Nedeljković, D. (2009), Tabloidizacija medija u Srbiji. *Medijski dijalozi*, Vol. 2, No. 3, str. 15-25.

Prof. dr Aleksandar Jugović
Dragica Bogetić, asistent
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, Srbija

# MEDIJI I KRIMINAL: OD SENZACIONALIZMA DO MORALNE PANIKE

*U savremenom društvenom kontekstu, i mediji i kriminal ne mogu se dovoljno pojedinačno razumeti ako se ne dovedu u zajedničku ("simbiotsku") vezu. Analiza ove veze podrazumeva odgovor na tri osnovna pitanja: u čemu se krije vrlo izražena "fascinacija" većine medija kriminalom i nasiljem u savremenom (post)modernom društvu; kako se kriminal predstavlja kroz medije; i kakvi su efekti medijskog prikazivanja kriminala i nasilja na ljudska ponašanja? Odnos mediji i kriminal može se shvatiti samo na multidisciplinaran način jer se radi o istorijskom, složenom i višedimenzionalnom odnosu koji ima različite manifestacije i posledice. Mediji dominantno teže da se bave najtežim i "najspektakularnijim" oblicima kriminala a ne najrasprostranjenijim. Uočava se nepoštovanje ili okrivljavanje žrtve, ali i "monstrumizacija prestupnika". Kroz temu kriminala za filmsku umetnost otvaraju se ključna antropološka, religiozna, kulturološka, psihološka i politička pitanja o čoveku i društvu. "Simbiotska veza" mediji – kriminal ispoljava se i kroz pojavu moralne panike koja se javlja u situacijama društvenih i moralnih kriza.*

*KLJUČNE REČI: društvo / mediji / kriminal*

# ULOGA VISOKOG SAVETA SUDSTVA U ZAŠTITI SUDSKE NEZAVISNOSTI OD NEPRIMERENIH MEDIJSKIH PRITISAKA

Savo Đurđić, sudija
Apelacioni sud u Novom Sadu i izborni član Visokog saveta sudstva, Srbija

*U radu se razmatra uloga Visokog saveta sudstva (VSS) kao nezavisnog i samostalnog organa koji obezbeđuje i garantuje nezavisnost i samostalnost sudova i sudija, u slučajevima neprimerenih medijskih pritisaka. Naravno, ove aktivnosti ne bi trebalo da ugroze tekovinu savremenog društva i države da sudovi i druge pravosudne institucije rade na osnovu zakona, odgovorno i transparentno. Na osnovne principe odnosa između pravosuđa i medija upućuju savremeni međunarodni dokumenti i aktuelni pregovarački okvir EU za vođenje pristupnih pregovora sa Srbijom - Akcioni plan za Poglavlje 23. U odnosu na ulogu VSS, ovaj sistem odnosa je unapređen donošenjem dokumenata kao što su Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Visokom savetu sudstva, Odluka o izmenama i dopunama Poslovnika o radu Visokog saveta sudstva i Komunikacione strategije. Pravosudne institucije reaguju uglavnom adekvatno i blagovremeno na slučajeve neprimerenih medijskih pritisaka na sud i sudije, pa je značajno da se postavljena pravila i strategija ostvaruju u svakom slučaju takvog pritiska i da se za njih ne smatraju uvek odgovornim isključivo mediji, kao i da se postignuta normativna rešenja i standardi zadrže i u predstojećim promenama u ovoj oblasti.*

*KLJUČNE REČI: Visoki savet sudstva / sudska nezavisnost / mediji / medijski pritisci - neprimereni*

## 1. UVOD: OSVRT NA STAVOVE SAVREMENOG PRAVA O NEZAVISNOSTI SUDSTVA I ODNOSU SUDSTVA PREMA JAVNOSTI I MEDIJIMA

U međunarodnom pravu široko su prihvaćene garancije nezavisnosti sudija i sudske vlasti. To ne znači samo primenu izvora prava, već i to da se sud ne potčini nalozima i uticajima druge dve vlasti, zakonodavne i izvršne. Nezavisnost sudske vlasti se obezbeđuje pravnom, ali i socijalnom i socijalno-psihološkom nezavisnošću neposrednih nosilaca sudske vlasti – sudija. (Kandić, 2015, 55)[1] Načelo javnosti rada jedno je od najznačajnijih

[1] Prema navedenoj autorki međunarodni standardi o nezavisnosti sudske vlasti sadržani su u: u čl. 10 i 30 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, u čl. 14 st. 1 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, u

garancija nezavisnosti sudstva i donošenja pravičnih odluka. Pomenuto načelo uključuje pravo na javnost rasprave i pravo na javno donošenje odluke i objavljivanje sudske odluke. Pakt o građanskim i političkim pravima, čl.14.st.1, određuje javnost sudskog postupka, ali propisuje da mediji i javnost mogu biti isključeni iz postupka rasprave u interesu morala, javnog poretka ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu ili kad interesi privatnog života strana zastupljenih u sporu to zahtevaju. (Kandić, 2015, 153-4) Pored javne rasprave, posebnu garanciju predstavlja javnost pri donošenju odluka i obaveza javnog objavljivanja presude, što omogućava da donošenje odluke bude pod nadzorom javnosti. (Pajvančić, 2005, 293)

U osvrtu na savremene međunarodne dokumente – stavove i standarde, posebno Evropske unije (EU), o nezavisnosti sudstva i odnosu pravosuđa i medija, polazimo od toga da identične garancije o javnosti sudskog postupka, ali i o slučajevima mogućeg isključenja javnosti, kao što su navedene u Paktu o građanskim i političkim pravima, sadrži i čl. 6. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (naziva se i Evropska konvencija)[2]. Iz pomenute Evropske konvencije ističemo i deo koji se, po našem mišljenju, odnosi na temu ovog rada, a koji bi mogao biti od značaja i za medije: čl. 10. (Sloboda izražavanja): "1. Svako ima *pravo na slobodu izražavanja*. Ovo pravo uključuje *slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti* i bez obzira na granice... 2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, *ono se može podvrgnuti formalnostima*, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, *ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva"*. (kurzivi: S.Đ.)

Polazeći od iznetih stavova, u svojoj Preporuci državama članicama o sudijama Komitet ministara navodi: "nezavisnost pojedinačnog sudije je zaštićena nezavisnošću pravosuđa u celini. Kao takva, ona predstavlja fundamentalni akt vladavine prava." "..Podstiče se uspostavljanje funkcije portparola sudova ili službe za odnose sa medijima i komunikaciju pod nadležnošću sudova ili saveta za pravosuđe ili drugih nezavisnih organa. Sudije bi trebalo da ispoljavaju suzdržanost u odnosu sa medijima". (Preporuka CM/Rec (2010)12, tač. 4. i izvod iz tač. 19.)

## 2. O VISOKOM SAVETU SUDSTVA, NJEGOVOJ ULOZI I NADLEŽNOSTIMA

Visoki savet sudstva (u ovom tekstu skraćeno: VSS ili Savet) je nezavisan i samostalan organ koji obezbeđuje i garantuje nezavisnost i samostalnost sudova i sudija. Ovaj najviši organ sudske vlasti je ustanovljen u Ustavu Republike Srbije[3] Na osnovu Zakona o Visokom savetu sudstva[4] konstituisan je 6. aprila 2009. godine. U sastav Visokog saveta sudstva po položaju ulaze predsednik Vrhovnog kasacionog suda (VKS) – koji je ujedno i predsednik

---

čl. 6 i 17 Evropske konvencije o za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda; u načelu I tač.1,3 i 26 Preporuke br. R (94) 12 Komiteta ministara Saveta Evrope o nezavisnosti, efikasnosti i ulozi sudija, u tač. 1.1., 3,4,7.1 i7.1. Evropske povelje o Zakonu za sudije i u tač. 12 i 57 Mišljenja br. 1/01 Konsultativnog veća evropskih sudija.

[2] Kao i Konvencija o ljudskim pravima, pod kojim imenom se navodi u literaturi na kraju ovog rada.

[3] videti članove 153-155.

[4] "Službeni glasnik RS", br. 116/08, 101/10, 88/11 i 106/15.

VSS, ministar nadležan za poslove pravosuđa i predsednik nadležnog odbora Narodne skupštine, kao i osam izbornih članova koje bira Narodna skupština (6 sudija sa stalnom sudijskom funkcijom, od kojih jedan sa područja autonomnih pokrajina i 2 ugledna i istaknuta pravnika sa najmanje 15 godina iskustva u struci, od kojih je jedan advokat, a drugi profesor pravnog fakulteta).

U nadležnosti VSS je da bira sudije za trajno obavljanje sudijske funkcije, odlučuje o prestanku sudijske funkcije, predlaže Narodnoj skupštini kandidate prilikom prvog izbora na sudijsku funkciju, kao i izbor i razrešenje predsednika VKS, predsednika suda, a od ostalih nadležnosti VSS od značaja za ovaj rad, ističemo: donošenje Etičkog kodeksa, davanje mišljenja o izmenama postojećih ili donošenju novih zakona koji uređuju položaj sudija, organizaciju i postupanje sudova, obavljnje poslova u vezi sa sprovođenjem Nacionalne strategije reforme pravosuđa iz svoje nadležnosti, obaveštavanje javnosti o svom radu, donošenje akata predviđenih zakonom i obavljanje i drugih poslova određenih zakonom.

Pored navedenog, Savet u skladu sa Zakonom o uređenju sudova[5] obavlja određene poslove pravosudne uprave. Poslovnikom o radu Visokog saveta sudstva[6] se bliže uređuju, u skladu sa Ustavom i zakonom, organizacija i način rada VSS, kao i druga pitanja od značaja za njegov rad.

Nacionalnom strategijom za reformu pravosuđa za period 2013 – 2018. godine[7], određena su osnovna načela za funkcionisanje pravosudnog sistema i to: nezavisnost, nepristrasnost i kvalitet pravde, stručnost, odgovornost i efikasnost. Transparentnost nije izdvojena kao posebno načelo, ali se kao opšte načelo, horizontalno proteže kroz čitavu strategiju i kroz strateške ciljeve zastupljena je u svim načelima. Transparentno sudstvo je sudstvo čiji je rad dostupan svim građanima pod jednakim uslovima i koje omogućava pristup svim informacijama značajnim za građane, pa je shodno iznetom javnost i transparentnost rada izuzetno značajna i za Visoki savet sudstva koji treba da obezbeđuje i garantuje samostalnost i nezavisnost sudova i sudija.[8]

## 3. JAVNOST RADA VISOKOG SAVETA SUDSTVA

Visoki savet sudstva informiše javnost: objavljivanjem saopštenja, održavanjem konferencija za novinare, odgovorima na pitanja i na zahteve novinara, objavljivanjem dnevnih redova i zaključaka sa sednica Saveta, održavanjem javnih sednica, postupanjem po zahtevima za dostavljanje informacija od javnog značaja i objavljivanjem Informatora o radu, kao i svih odluka i drugih opštih akata u "Službenom glasniku RS" i na internet strani Saveta. U Kabinetu predsednika Saveta je sistematizovano radno mesto savetnika za odnose sa javnošću.

U 2015. godini Savet je održao jednu sednicu otvorenu za javnost. Narodna skupština je 18. decembra 2015. godine donela Zakon o izmenama i dopunama zakona o Visokom savetu sudstva[9] u kome se utvrđuje da su sednice Saveta javne, " a Savet može da odluči da

[5] "Službeni glasnik RS", br. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11, 78/11, 101/11, 101/13,40/15, 106/15 i 13/16.
[6] "Službeni glasnik RS", br. 29/13, 4/16, 91/16 i 24/17.
[7] Doneta 1.6.2013. g. na sednici Narodne skupštine, videti na sajtu Ministarstva pravde Republike Srbije.
[8] "Rad Visokog saveta Republike Srbije trebalo bi da bude ogledalo najvišeg stepena znanja, umeća, struke, uzor za sve sudije, a posebno za mlade diplomirane pravnike, sudijske pomoćnike." (Kandić, 2015, 177)
[9] "Službeni glasnik RS", br. 106/15.

sednica bude zatvorena za javnost ako to nalažu interesi javnog reda ili zaštita tajnosti podataka, kao i u slučajevima određenim Poslovnikom". Ovo predstavlja značajan pomak u pogledu otvorenosti i transparentnosti rada VSS, jer do tada sednice Saveta nisu bile javne, što je kritikovano u naučnoj i stručnoj javnosti, pre svega čl. 5. Poslovnika o radu Visokog saveta sudstva koji je propisivao da su sednice Saveta zatvorene za javnost, što je bilo suprotno čl. 14 Zakona o Visokom savetu sudstva i Nacionalnoj strategiji razvoja sudstva.[10]

Na ovaj način ne samo što je uveden princip najšire transparentnosti rada Saveta: javne sednice, obrazložene odluke i izveštaji o radu na internet strani VSS, nego su, uz donošenje Odluke o izmenama i dopunama Poslovnika o radu Visokog saveta sudstva[11], realizovana i dva bitna zahteva iz Akcionog plana za Poglavlje 23.[12] Tako je u 2016. godini Savet održao 3 sednice sa prisustvom javnosti i objavio 95 saopštenja za javnost na internet strani Saveta i ista prosledio medijima.

Pored iznetog, u 2015. godini Savetu je podneto 86 zahteva za pristup informacijama od javnog značaja (od tog broja građani su podneli 62, nevladine organizacije (NVO) i udruženja građana 9, političke stranke 1, organi vlasti 4, ostali 5 i mediji 5 zahteva) i jedan zahtev za zaštitu podataka o ličnosti. U 2016. Savetu je podneto 82 zahteva za za pristup informacijama od javnog značaja (građani su podneli 48, NVO i udruženja građana 11, političke stranke 1, ostali 2 i mediji 20 zahteva). Uz napomenu da je u 2016. godini 79 zahteva prihvaćeno u celini ili delimično i da su se mediji na ovaj način u 2016. godini četiri puta više obraćali VSS nego 2015. godine.

Od posebnog su značaja intervjui i gostovanja u medijima predsednika Visokog saveta sudstva koji je 2015. godine imao 4 intervjua i gostovanja u medijima, a 2016. godine je uz 4 intervjua dao i preko 20 izjava za televiziju, radio i štampane medije i učestvovao na 4 konferencije za medije.

## 4. KOMUNIKACIONA STRATEGIJA VISOKOG SAVETA SUDSTVA I AKCIONI PLAN ZA NJENO SPROVOĐENJE U 2017. I 2018. GODINI

Komunikaciona strategija Visokog saveta sudstva za period 2016-2018. godine je dokument kojim se definišu ciljevi, vrste i načini komunikacija i aktivnosti, kako unutar samog Saveta, tako i između Saveta i sudova, javnosti i ciljnih grupa, što uključuje i pravovremeno informisanje o radu Saveta i sudova u Republici Srbiji, kako bi se rad Saveta i sudova približio stručnoj i široj javnosti i na taj način postao dostupniji i transparentniji. Iako Strategija razlikuje tri vrste komunikacija Saveta: unutrašnju, spoljnu i kriznu, s obzirom na temu rada, bavićemo se samo spoljnom komunikacijom prema medijima i kriznom komunikacijom.

Spoljna komunikacija se ostvaruje između Saveta i sudova, državnih organa, ali i ono što nas ovde posebno interesuje – to je komunikacija Saveta sa javnosti u najširem smislu, pa se, uz univerzitet, naučne ustanove, strukovne organizacije, privrednike i građane, posebno navode – mediji. Ovu komunikaciju sprovode: predsednik Saveta, članovi Saveta po ovlašćenju predsednika Saveta i lice zaduženo za odnose sa javnošću, a informacije u vezi sa

[10] Videti u Kandić, 2015, 153.
[11] "Službeni glasnik RS" br.4/16.
[12] Videti Izveštaj br. 1/2017. o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23, 17-19

Savetom moraju biti lako dostupne, pravovremene i tačne, u koju svrhu se koriste svi raspoloživi kanali informisanja i komunikacija: usmeni, štampani i elektronski.

Aktivnosti koje Visoki savet sudstva preduzima u radu sa medijima su: održavanje konferencija za medije predsednika Saveta; obaveštavanje medija o terminima zakazanih sednica Saveta i drugim aktivnostima; blagovremeno odgovaranje na zahteve medija; svakodnevno praćenje objavljenih informacija o aktivnostima Saveta i sudova i blagovremeno reagovanje na netačno prezentovane informacije; održavanje neformalnih sastanaka lica zaduženog za odnose sa javnošću sa predstavnicima medija, radi unapređivanja saradnje; organizovanje godišnjeg neformalnog događaja za medije sa predsednikom i članovima Saveta; organizovanje radionice za novinare u cilju usvajanja evropskih standarda i unutrašnjih normi u vezi poštovanja sudskih odluka i izveštavanjem o sudskim postupcima i objavljivanje informacija na internet stranici Saveta u vezi sa granicom dozvoljenosti komentarisanja sudskih odluka i postupaka.

Krizna komunikacija Visokog saveta sudstva je predviđena za specifičan, neočekivan i neobičajen događaj koji zahteva brzu reakciju iako stvara visok stepen neizvesnosti i pretnje da naruši ugled Saveta, ugrozi njegov rad i umanji poverenje u Savet i sudstvo, stvarajući sumnje u postojanja zloupotreba ili korupcije. Naglašava se da je za uspešno rešavanje takve situacije, potreban planski pristup u odnosu na dva podjednako važna segmenta: rešavanje krize uz korišćenje plana rešavanja potencijalne, latentne ili akutne krize i otvoreno, iskreno, konkretno i proaktivno komuniciranje u kriznoj situaciji. "U krizne situacije spada i politički i svaki drugi uticaj na rad Saveta i sudova. Savet će u takvim situacijama hitno reagovati u skladu sa nadležnostima".

Akcioni plan za sprovođenje Komunikacione strategije Visokog saveta sudstva za period 2017 - 2018. godine ima sledeće ciljeve: da definiše principe i mere za sprovođenje komunikacione strategije VSS i konkretne korake i aktivnosti; da ojača kapacitet savetnika za komunikacije i odnose sa javnošću; da pomogne u pozicioniranju Saveta kao nosioca unapređenja kvaliteta predstavljanja sudstva u javnosti; da Savet postane koordinator i pokretač sudova u Srbiji, u domenu inicijativa i unapređenja odnosa sa javnošću; usvajanje planske, sistematske, otvorene, dvosmerne i kontinuirane kulture komunikacije od strane Saveta i povećanja transparentnosti u radu Saveta, u skladu sa iskustvima iz razvijenijih međunarodnih pravosuđa, a prema kriterijumima obuhvaćenim pregovaračkim Poglavljem 23. [13]

## 5. POGLAVLJE 23. I AKCIONI PLAN ZA NJEGOVO SPROVOĐENJE: ŠTA NAS OČEKUJE I ŠTA JE VEĆ URAĐENO?

Već su u ovom radu pomenute aktivnosti iz domena povećanja stepena javnosti i transparentnosti u radu VSS koje su realizovane krajem 2015. i početkom 2016. godine. Aktuelni pregovarački okvir EU za vođenje pristupnih pregovora sa Srbijom, podrazumevao je u delu koji se odnosi na sprovođenje Akcionog plana za Poglavlje 23. deo: Pravosuđe i nezavisnost, između ostalog, i izmenu Poslovnika o radu Visokog saveta sudstva u cilju propisivanja jasne procedure javnog reagovanja VSS u slučajevima političkog uticaja na rad sudstva, koja podrazumeva kako redovno/periodično tako i

[13] Ovde treba napomenuti da je 2016. godine objavljen "Vodič za komunikaciju između javnog tužilaštva, medija i javnosti" po kome je u saradnji sa Pravosudnom akademijom obavljen i najveći deo programa obuke, što je jedna od ideja kako bi se mogla dograđivati i Komunikaciona strategija VSS.

vanredno obraćanje Visokog saveta sudstva javnosti u vezi sa eventualnim postojanjem političkog uticaja na rad sudstva, kao i njegovu efektivnu primenu. Visoki savet sudstva je na sednici održanoj 25.10.2016. godine doneo Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika o radu Visokog saveta sudstva.[14]

Novim članovima 27a, 27b i 27c navedenog Poslovnika, uvedeno je pravo da sudija, koji smatra da postoji politički uticaj na njegov rad, može pismeno da se obrati Savetu, s tim da se sednica Saveta u ovom slučaju bez odlaganja saziva. Inicijativa mora biti obrazložena, o tako utvrđenom dnevnom redu se ne glasa i on se ne može menjati. Ova sednica se može održati iako nije prisutna većina članova Saveta, u kom slučaju odsutni članovi Saveta glasaju putem telefona, e-maila ili telefaksa. Javnost se obaveštava o zaključcima sa sednice Saveta putem Konferencije za novinare, davanjem saopštenja sredstvima javnog informisanja ili objavljivanjem zaključaka na internet stranici Saveta.

Važno je napomenuti da će se druga pitanja iz oblasti nezavisnosti pravosuđa, u skladu sa mišljenjem Venecijanske komisije, kao što su izmene kojima se unapređuje procedura izbora članova Viskog saveta sudstva u svetlu jačanja sudske nezavisnosti i predviđaju mehanizmi institucionalne odgovornosti Visokog saveta sudstva, ali i druga, biti obuhvaćene novim zakonom koji bi trebalo da bude donešen nakon sprovođenja ustavnih promena.[15] Iz pomenutog Izveštaja proizilazi da su donošenje Kodeksa ponašanja za narodne poslanike o granicama komentarisanja sudskih odluka i postupaka i njegova efektivna primena (pripremljen je Nacrt Kodeksa), Kodeks ponašanja u istoj oblasti za članove Vlade Republike Srbije (donet 23.01.2016. g.), Izmena i dopuna Kodeksa policijske etike i njegova efektivna primena (doneti su potpuno novi "Kodeks policijske etike" i "Standardi policijskog postupanja"), kao i program Efikasnijeg procesuiranja prekršaja u slučajevima javnog kršenja pretpostavke nevinosti i vođenje evidencije o ovoj vrsti postupaka, smatraju kontinuiranim aktivnostima koje se "uspešno realizuju".

## 6. ULOGA I POSTUPANJE VSS U SLUČAJEVIMA ZAŠTITE SUDSKE NEZAVISNOSTI OD NEPRIMERENIH MEDIJSKIH PRITISAKA – PRIMERI IZ PRAKSE

Nakon upoznavanja sa nadležnostima Visokog saveta sudstva i nedavno izvršenim promenama u normativnom i organizaciono-programskom polju unapređivanja delovanja Visokog Saveta sudstva prema javnosti i medijima, odnosno navođenje onih promena koje se planiraju učiniti u narednom periodu, saglasno smernicama iz Akcionog plana za Poglavlje 23. i Nacionalnoj strategiji reforme pravosuđa za period 2013 - 2018. godine, logično je upitati da li je nakon konstituisanja tzv. stalnog Saveta 2011. godine i izbora novog člana iz strukture Apelacionih sudova krajem 2012. godine, bilo slučajeva kada je Savet javno reagovao radi zaštite sudske nezavisnosti od neprimerenih medijskih pritisaka.

Informacije o ovoj temi obradićemo radi ilustracije primera konkretnih reagovanja, pri čemu smo razmatrali samo one reakcije koje su sadržani u aktuelnoj rubrici Saopštenja na sajtu Visokog saveta sudstva i u arhivi ove rubrike od 2013. godine do danas, s obzirom da bi uvid u kompletne aktivnosti VSS na ovu temu podrazumevao ostvarivanje uvida u veliki broj zapisnika i druge dokumentacije.

[14] "Službeni glasnik RS", br.91/16. Videti Izveštaj br. 1/2017. o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23, 26.
[15] Videti Izveštaj br. 1/2017. o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23, 17.

U 2013. godini nalazimo da je VSS 24.01. objavio "otvoreno pismo javnosti povodom intervjua V.C., narodnog poslanika i predsednika odbora Narodne skupštine za ustavna pitanja i zakonodavstvo datom Tanjugu 19.01.2013.g. koji je objavljen pod naslovom da je tadašnja predsednica Saveta "nosilac korupcije". U ovom saopštenju se navodi da su tvrdnje davaoca intervjua neistinite, proizvoljne i paušalne, iznete sa ciljem da se profesionalni rad sudije omalovaži, a ugled sudije i njene porodice naruši, koristeći "nemoralni potez" tako što je bez znanja sudije snimljen njen razgovor koji je obavljen u prostorijama VSS marta 2010. godine, zbog čega je podneta krivična prijava nadležnom tužiocu i, na kraju, tadašnji predsednik VSS očekuje da nadležni državni organi reaguju povodom ovakvog istupanja.

2016. godine Visoki savet sudstva je 30.08. objavio saopštenje o neprimerenim komentarisanju rada sudova i sudija koje glasi: "VSS osuđuje komentarisanje rada sudova od strane generalnog direktora RTB Bor (navodi se ime i prezime S.Đ.), tako što je na sastancima i javnim skupovima, kao i na RT Bor, u emisiji Aktuelno od 19.07.2016.g. vršio pritisak na sudije Osnovnog suda u Boru prozivajući ih da postupaju nezakonito u svojim odlukama čime nanose štetu i ruše ugled RTB Bor. Ovakvim postupcima grubo se krši načelo nezavisnosti i samostalnosti sudova i sudija u postupanju. VSS ističe da je, u skladu sa čl. 6 Zakona o uređenju sudova, zabranjeno korišćenje javnog položaja i javno istupanje kojim se utiče na tok i ishod sudskog postupka, kao i svaki drugi uticaj na sud i pritisak na učesnike u postupku u cilju čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda."[16]

U toku 2017. godine VSS je u dva navrata reagovao saopštenjem ocenjujući da je reč o neprimerenom komentarisanju rada sudova i sudija, iako se nije pozivao na odredabe u Poslovniku o radu Visokog saveta sudstva kojima se utvrđuje procedura u slučaju političkog uticaja. Prvi slučaj je saopštenje od 24.02.2017. godine kada je VSS osudio komentarisanje sudskih postupaka u toku, posebno povodom učestalih tekstova u sredstvima javnog informisanja koji se odnose na porodične sporove, a koji su po prirodi osetljivi i u kojima je isključena javnost. Pored pozivanja na već pomenutu odredbu čl. 6 Zakona o uređenju sudova[17] VSS u ovom obraćanju javnosti ističe: "navođenje da postoji sprega između sudija, advokata i veštaka i pozivanje na nezakonito postupanje, bez pruženih konkretnih dokaza na navedene okolnosti, predstavlja grubo kršenje načela nezavisnosti i samostalnosti sudova u postupanju."[18]

19.04.2017.godine VSS je u Saopoštenju "povodom neprimerenog komentarisanja rada sudova" oštro osudio izveštavanje TV Pančevo povodom serije tekstova i reportaža, objavljenih na web stranici ove televizije, a emitovanih i u informativnom programu u periodu od 11. do 13.04.2017. godine. "Neprimereno, neprofesionalno, neetično, a pre svega, nezakonito izveštavanje TVP zasnovano na nedozvoljenom komemtarisanju sudskih postupaka i odluka, iznošenje neosnovanih optužbi i glasina, objavljivanjem ličnih i porodičnih prilika i neovlašćenom objavljivanju fotografija članova porodice (navodi se ime i prezime sudije), izvršen je protivustavni napad na samostalnost i nezavisnost sudstva, kao i zastrašivanje nosilaca sudske vlasti". U nastavku ovog saopštenja se, između ostalog, VSS poziva TV Pančevo da obustavi hajku na predsednicu Višeg suda u Pančevu i poziva "sve

[16] Preuzeto iz Arhive Saopštenja za 2016. godinu sa sajta Visokog saveta sudstva, dana 10.05.2017.
[17] "Službeni glasnik RS", br. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11,78/11, 101/11, 101/13, 40/15,106/15 i 13/16.
[18] Preuzeto sa sajta Visokog saveta sudstva, dana 10.05.2017. O tome da je zabranjeno komentarisanje nepravnosnažnih sudskih odluka, a povodom emisije Prve srpske televizije o konkretnom porodičnom postupku pred Prvim Osnovnim sudom, uz poziv VSS da zaštiti postupajuću sudiju i sudstvo u celini, obratilo se Društvo sudija Srbije Saopštenjem od 1.11.2016.g.,preuzeto sa websajta: www.sudije.rs 13.5.2017.

medije, profesionalna udruženja i ostale činioce da se uzdrže od ovakog postupanja u cilju očuvanja ugleda suda i sudija.[19]

Kratka analiza iznetih saopštenja ukazuje da je došlo do određene pozitivne evolucije i u pogledu načina i povoda, ali i u pogledu blagovremenosti, javne reakcije najvišeg organa sudske vlasti. Od obraćanja javnosti uglavnom kada je interes samih članova VSS bio ugrožen, do kontinuiranijeg praćenja i blagovremenijeg reagovanja na slučajeve neprimerenih pritisaka na sud i sudije putem medija. Sadašnji model reakcije na navedene pojave, njegova postupnost i efikasnost pokazali su se u pozitivnom svetlu u okviru poslednje reakcije-saopštenja VSS povodom emisija TV Pančevo, kada je VSS blagovremeno reagovao, odmah nakon što su o ovom događaju svoju reakciju iskazale sudije višeg suda i čim je VSS dostavljena neophodna dokumentacija koja činjenično potvrđuje slučaj. Na vrlo sličan način o ovom slučaju su se izjasnili Udruženje sudija i sl. lice Ministartva pravde, te je nakon objavljivanja saopštenja VSS, praktično prekinuta "medijska" hajka na predsednicu suda, ukazuju da ovakav način rada ima svoje opravdanje, ali i da ga treba unapređivati, da ne zavisi samo od personalne "senzitivnosti" za ove vrste problema u radu aktuelnog nosioca visoke pravosudne funkcije, da bi svako ko bi u budućnosti nešto slično pokušao znao šta ga sigurno čeka, tim pre što je ovaj put, za spornu delatnost, osim medija, i njihovih profesionalnih udruženja Visoki savet sudstva prozvao i "ostale činioce".[20]

## 7. KADA I ZAŠTO IZVEŠTAVANJE MEDIJA O SUDSKIM POSTUPCIMA SUDIJE DOŽIVLJAVAJU KAO PRITISAK? (REZULTATI ISTRAŽIVANJA DRUŠTVA SUDIJA SRBIJE I CESID-A)

U regularnim okolnostima, izveštavanje medija o sudskim postupcima doprinosi ostvarenju nezavisnosti sudijske funkcije – donošenju zakonite i kvalitetne sudske odluke. Međutim, neretko se od sudija može čuti da se žale na način ili kvalitet izveštavanja medija o radu suda, pa i da način izveštavanja medija o sudskim postupcima doživljavaju kao pokušaj pritiska. Da bi objasnili o čemu je reč, poslužićemo se delom rezultata istraživanja koje je u okviru projekta "Jačanje nezavisnosti i integriteta sudija u Srbiji", uz podršku Visokog saveta sudstva, na reprezentativnom uzorku od 1585 sudija, sprovelo Društvo sudija Srbije u saradnji sa Centrom za slobodne izbore i demokratiju - CeSID, a koji se odnose na izveštavanje medija o sudskim postupcima, obaveštavanje javnosti o radu sudova i o stavovima sudija prema koracima koje je potrebno preduzeti radi prepoznavanja i smanjenja pritisaka na rad sudija. (objavljeno 2017,47-59)

### 7.1. Izveštavanje medija o sudskim postupcima

Prema navedenom istraživanju, dve trećine sudija smatra da izveštavanje medija uglavnom nije objektivno, uz protivljenje ukupno 14% sudija koji smatraju da je

[19] Preuzeto sa sajta Visokog saveta sudstva, dana 10.05.2017.

[20] Uz potpuno uvažavanje reakcije VSS povodom emisije TV Pančevo, može se pitati ko su "ostali činioci" i da li bi ih, ukoliko su poznati, sledeći put trebalo navesti u saopštenju i tražiti od onih koji npr. regulišu ili stimulišu rad medija da preventivno i efikasno rade svoj posao? Šta bi ostalo od autoriteta velikog suda nadomak Beograda i njenog predsednika, da nije bilo iskustva tog predsednika koji je blagovremeno, još kod ranijih pokušaja pritisaka na sud, argumentovano izvestio predsednika neposredno višeg suda, verovao u institucije pravosuđa i dostavio svu neophodnu dokumentaciju o tome zašto se protiv nje i njene porodice vodi "hajka" na lokalnoj privatnoj televiziji?

izveštavanje uglavnom objektivno. 79% sudija deli uverenje da novinari nemaju dovoljno znanja o postupcima, ali da ne pokušavaju ni da ga dobiju, usled čega je njihovo izveštavanje neobjektivno, nepotpuno ili nedovoljno tačno. Na pitanje da li sudije način izveštavanja medija o sudskim postupcima doživljavaju kao pritisak, samo 4% ispitanika se složilo sa konstatacijom da izveštavanje medija ne predstavlja nikakav pritisak, dok se 96% anketiranih sudija nije složilo sa ovakvom izjavom. 42% sudija smatra da osećaj pritiska (usled medijskog izveštavanja) zavisi od načina samog izveštavanja, a ne od samih sudija (23%). Sa druge strane, veliki broj sudija, 58%, smatra da nije prihvatljiva tvrdnja da od načina samog izveštavanja zavisi da li će sudije osetiti pritisak.[21]

Na pitanje da oceni sopstveno slaganje sa određenim tvrdnjama: 89% anketiranih sudija se slaže da je potrebno sprovoditi edukaciju medija, kako bi poštovali evropske standarde i unutrašnje propise u oblasti izveštvanju o sudskim postupcima, dok se sa ovom tvrdnjom ne slaže samo 3% ispitanika; približno isti broj sudija (85%) smatra da pre okončanja postupka medijima treba dozvoliti iznošenje informacija samo koje se tiču toka postupka, a ne komentarisanje odluka i prenošenje komentara, uz 9% sudija koji se ne slažu sa ovom tvrdnjom; 66% sudija smatra da treba izmeniti kodeks policijske etike u delu koji se odnosi na odgovornost policijskih službenika koji neovlašćeno saopštavaju medijima informacije o postupcima kolji su u toku; sa konstatacijom da nadležni organi preduzimaju mere za efikasno procesuiranje medija koji načinom izveštavanja krše pretpostavku nevinosti i ugrožavaju nezavisnost pravosuđa – slaže se 33% sudija, dok se ne slaže 45%.

## 7.2. Komunikacija sudova i sudija sa javnošću

U delu istraživanja u kojem su analizirani stavovi sudija o uspostavljenim mehanizmima obraćanja javnosti i njihovoj upotrebi, rezultati su pokazali da nešto više od polovine sudija (51%) odobrava obraćanje sudija javnosti u vezi sa zaštitom svoje nezavisnosti i svog položaja (22% u potpunosti, 29% delimično), 41% ne vidi potrebu za tim, a 8% sudija nije imalo stav o ovom pitanju. Sa druge strane, da sudije ne bi trebalo da se obraćaju javnosti u vezi predmeta po kojima postupaju smatra 84% ispitanika. Komunikacija sudova sa javnošću je na zadovoljavajućem nivou za 34% ispitanika, dok 39% smatra da komunikacija još uvek nije dovoljno razvijena. Oko polovine (49%) sudija je zadovoljno kako portparoli u sudu obavljaju svoj posao, dok na pitanje da li osim portparola, sud u javnosti treba da predstavlja još neko, skoro polovina ispitanika (47%) odgovara da bi to trebalo biti predsednici sudova.

## 7.3. Postoji li pritisak na sudije i znaju li sudije da se zaštite od njega?

Na kraju, jedan od najvažnijih nalaza ovog istraživanja, je onaj koji se bavio učestalošću i formi pritisaka na sudije – 44% sudija osetilo je pritisak da donese određenu odluku u svom radu. Analitičari koji su sproveli istraživanje smatraju ovaj podatak zabrinjavajućim, s obzirom da ukazuje na neku vrstu neznanja sudija o načinima na koji bi mogli da se zaštite

[21] Hrvatsko novinarsko društvo – HND smatra " da su obe profesije, pravosudna i novinarska, prepune uzajamnih predrasuda, pa novinari, s jedne strane, smatraju su Državno odvjetništvo RH i sudovi - zatvoreni, dok Državno odvjetništvo i sudovi smatraju da novinari često ometaju istragu." Istraživanje koje je Mariborsko sveučilište učinilo u 4 županijska suda u R.Hrvatskoj je pokazalo da "sve zavisi od osobne senzibilnosti predsjednika suda ili njihovih portparola i da su se susretljivijim za razgovore sa novinarima pokazuju veći sudovi koji imaju više iskustva sa novinarima" – predsednik HDN Saša Leković na Okruglom stolu "Mediji i pravosuđe", 1.4.2017. u Zagrebu, preuzeto sa portala Hrvatskog novinarskog društva 8.5.2017.

od ovakvih nedozvoljenih pritisaka. Interesantno je kako od pomenutih 44% sudija koji su naveli da su u nekom momentu trpeli pritisak, najveći broj (43%) smatra da je u sudstvu prisutna atmosfera opšteg, odnosno sistematskog pritiska, 27% sudija (18% posredno i 9% otvoreno) je osetilo pritisak od strane drugih nosilaca vlasti, dok je nešto manji procenat sudija bio izložen pritisku od strane predsednika suda (22%, od čega 16% prikriveno i 6% otvoreno, odnosno direktno). Konačno, 8% sudija je bilo izloženo pritisku da donese određenu odluku od strane svojih kolega, odnosno drugih sudija.

Rezultati istraživanja su pokazali da sudije ne poznaju u dovoljnoj meri mehanizme koji su im na raspolaganju da se zaštite od pritiska/uticaja (npr. obraćanje Visokom savetu sudstva ili strukovnom udruženju), pa jedna trećina (33%) procenjuje svoje znanje o pomenutim mehanizmima zaštite kao površno, nešto manje od četvrtine (23%) veruje da ih poznaje dobro, dok 28% sudija kaže da ove mehanizme ne poznaje. Mali procenat anketiranih sudija (8%) je preduzeo neke mere u cilju zaštite od neprimerenih pritisaka i uticaja, i to 2% kroz obraćanje strukovnom udruženju čiji je član, a 6% na neki drugi način.

### 7.4. Šta preduzeti da se smanji nedozvoljeni uticaj na rad sudija?

Na kraju prikaza ovog istraživanja, pomenućemo još stavove sudija prema koracima koje je potrebno preduzeti radi prepoznavanja i smanjenja nedozvoljenog (u istraživanju se koristi izraz "političkog", iako ta konotacija ne mora uvek biti negativna, neprimerena ili nedozvoljena) uticaja na rad sudija. Najveći broj sudija (88%) smatra da je neophodno urediti ponašanje nosilaca zakonodavne i izvršne vlasti u komentarisanju sudskih odluka. Na drugom mestu (86%) po mišljenju anketiranih sudija uvođenje jasna procedura javnog reagovanja Visokog saveta sudstva u slučajevima političkog uticaja na sud (sa ovim se ne slaže 2% anketiranih sudija).

Efikasno procesuiranje kršenja pretpostavke nevinosti od strane medija, državnih organa, pojedinaca i svih drugih lica, dobar je korak ka detektovanju i smanjenju uticaja na rad sudija, smatra više od četiri petine anketiranih sudija (82%). Sa nešto nižim stepenom slaganja (77%) ispitanici su se složili sa merom da se statistički prati broj i struktura odluka donetih u postupcima zbog nedozvoljenog komentarisanja sudskih odluka i sa predlogom (66%) da se periodično vrši obuka o evropskim standardima vezanim za poštovanje sudskih odluka.

## 8. ŠTA O ISTRAŽIVANJU DRUŠTVA SUDIJA I ODNOSU PRAVOSUĐA I MEDIJA KAŽU: PREDSEDNIK VISOKOG SAVETA SUDSTVA, PREDSEDNIK DRUŠTVA SUDIJA, ČLAN DRŽAVNOG VEĆA TUŽILACA, POMOĆNIK MINISTRA PRAVDE I SUDIJA KOJI I PUTEM SVOG BLOGA KOMUNICIRA SA JAVNOŠĆU?

Povodom objavljivanja rezultata istraživanja "Jačanje integriteta sudija u Srbiji" 30. januara 2017. godine je organizovana Konferencija za medije, nakon koje su usledile reakcije predsednika Visokog saveta sudstva, ali i pojedinih sudija. 12.05.2017, godine Društvo sudija Srbije je organizovalo Okrugli sto u Beogradu sa temom"Pravosuđe i mediji" na kome su, pored sudija, uščešće uzeli i predstavnici Udruženja tužilaca i Ministarstva pravde. Zapažamo da je razumevanje i ocena razmatrane problematike, posebno u delu koji

se odnosi na postojanje ili nepostojanje pritisaka na sudije da donesu određenu odluku u svom radu, vrlo različita.

Predsednik Visokog saveta sudstva je na Konferenciji za novinare na kojoj je predstavljen godišnji Izveštaj o radu sudova u Srbiji za 2016. godinu, izjavio da mu se niko od sudija nije žalio da je bio izložen političkom pritisku prilikom donošenja odluka i pozvao sudije koje u anonimnim anketama navode da je na njih vršen politički pritisak da to javno kažu i istakao da se mora javno reći ko vrši pritisak i na koji način, da je svaki sudija u sistemu sudstva "sam za sebe" i da odluka o tome da li će javno reći da trpi pritisak zavisi i od njegove hrabrosti.[22]

Dana 12.05.2017. godine je u organizaciji Društva sudija Srbije i Nemačke fondacije za međunarodnu pravnu sradnju (IRZ) u Beogradu održana konferencija "Pravosuđe i mediji" na kojoj su učesnici ukazali na zatvorenost pravosuđa za medije i na pritiske kojima je izloženo. "Pravosudni organi i mediji u Srbiji treba da sarađuju u interesu javnosti i da zajednički rade na jačanju pravne države i vladavine prava, čuvajući svoju nezavisnost i nepristrasnost."[23]

Na kraju, sudija iz Beograda (koji i putem svog bloga komunicira sa javnošću) je nedavno u intervjuu na sledeći način opisao aktuelnu situaciju u pravosuđu i u medijima: "Čini mi se da je situacija u pravosuđu i u medijima vrlo slična, ako u medijima nije i još lošija. Oba poziva se bave traganjem za nekakvom pravdom, istinom, za nečim što je skriveno, oba poziva su neka brana društva od samovolje vlasti, oba poziva bi trebala da budu i kočnica te vlasti i na oba poziva se vrši ista vrsta pritiska."[24]

## 9. ZAKLJUČNE NAPOMENE

U odnosu na slučajeve neprimerenih medijskih pritisaka na sudsku nezavisnost, primetna je evolucija sistemskog okvira koji sve više obavezuje Visoki savet sudstva, a i sudove, da u takvim slučajevima reaguju u zaštiti nezavisnosti sudske funkcije. Naravno, ove aktivnosti ne bi trebalo da ugroze potrebu savremenog društva i države da sudovi i druge pravosudne institucije rade zakonito, javno i transparentno. Na

[22] Beta (2017, 15.03.) "Predsednik Vrhovnog kasacionog suda pozvao sudije da javno govore o političkim pritiscima", Blic, objavljeno u elektronskom izdanju 15.3.2017. u 13:14h, a 16.3.2017. i u štampanom izdanju.

[23] Predsednica DSS D. Boljević ukazala je da su sudovi i novinari u nesaglasju, a zajedničko za obe profesije je nesigurnost položaja, što je najveći problem. Prema njenim rečima, srpsko pravosuđe nije otvoreno za javnost, sudije oklevaju da razgovaraju sa novinarima iz straha da mogu da naprave grešku, koja može da ih košta karijere. R.Lazić iz Državnog veća tužilaca je rekao da je odnos tužilaštva prema medijima još problematičnji nego odnos sudova, jer u tužilaštvu postoji tradicija nekomuniciranja sa medijima. Međutim, ocenio je da je u proteklih 10 godina ipak napravljen pomak...istakao je da je svako izveštavanje medija o predmetu – uticaj, ali nije svaki uticaj nedozvoljen i da su sve sednice DVT otvorene. Pomoćnik Ministra pravde Č. Backović je izjavio da je ključno postići balans potrebe građana da budu informisani i nezavisnosti pravosuđa, uz jačanje kapaciteta, kako u pravosuđu, tako i u novinarstvu. (FoNET(2017,13.5.), Saradnja medija i pravosuđa, Danas, 13-14.5.2017., 7)

[24] "Medijima menjaju vlasništvo, novinarima ukidaju emisije, sudije kao što je sudija Vučinić izbacuju iz pravosuđa, Visoki savet se komponuje prema "podobnosti",na različite načine se tupi "oštrica" obe profesije. I sudije imaju svoju decu, svoje račune za struju, kredite, kola...pa i oni na kraju kažu: sve je to divno, ali od nečega se mora plaćati ono što nam dolazi svakog meseca." "Zašto bi neko zvao telefononom, ako pre toga može da izađe u medije i pošalje poruku? Telefonske metode su prevaziđene, danas se to radi mnogo "suptilnije". Kada premijer ili neko drugi unapred kaže da je neko "najveći kriminalac ili "najveći tajkun" koga smo u Srbiji imali to je jasna poruka u kom pravcu je poželjno dalje postupanje. Ljudi vide gde je realno sva moć u ovom društvu, nije potrebno biti matematičar, da spojite dva i dva i da razumete da postoje dva puta, jedan je šumom, drugi je drumom. Ako kreneš drumom i shvatiš poruke, dočekaćeš penziju. Ako hoćeš "šumom" zabasaj pa ćeš videti šta će da bude." Bećković O. (2017,11.5.) intervju - Miodrag Majić, sudija: "U pravosuđu će se sigurno desiti pobuna",NIN,18-25.

osnovne principe odnosa između pravosuđa i medija upućuju savremeni međunarodni dokumenti, važeći zakoni iz obe profesije i aktuelni pregovarački okvir EU za vođenje pristupnih pregovora sa Srbijom, Akcioni plan za Poglavlje 23.

Kada je u pitanju uloga i doprinos Visokog saveta sudstva pozitivan pomak u normativnom regulisanju ove materije je postignut donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Zakona o Visokom savetu sudstva i Odluke o izmenama i dopunama Poslovnika o radu Visokog saveta sudstva (VSS je otvoreniji za javnost i njegov rad je transparentniji, a uvedena je i procedura javnog reagovanja u slučaju političkog uticaja na rad sudstva) krajem 2015. i početkom 2016.godine. Doneta je Komunikaciona strategija Visokog saveta sudstva i Akcioni plan za njeno sprovođenje 2017-2018. godine, a pojačana je i aktivnost samih sudova.

Međutim, lični utisak autora ovog rada je da samo unapređivanje normative i donošenja Strategija na nivou Visokog saveta sudstva koje podstiču odnose između pravosuđa i medija na nivou kao što su u zemljama sa razvijenijom tradicijom demokratije, nije dovoljno. Trebalo bi da se u svakodnevnom radu ne samo pozivamo na principe i mogućnosti iz navedenih dokumenata nego i da ih realizujemo, čak i onda kada uticajni pojedinci ili većina pokazuju nerazumevanje ili žele da odstupe od njih. Takvo delovanje, naravno, nije ni lako, ni jednostavno. Ovo se ne odnosi samo na pitanje odnosa medija i pravosuđa, nego je povezano i sa usklađivanjem i sprovođenjem drugih značajnih savremenih inovacija u radu sudova i sudija polazeći od Nacionalne strategije reforme pravosuđa i dokumenata EU u ovoj oblasti.

Na brojnim stručnim skupovima o odnosu pravosuđa i medija se ističe da bi sudovi i sudije, kao i zaposleni u sudstvu, želeli da se obezbedi objektivno, tačno i potpuno izveštavanje medija o pitanjima vezanim za sudske postupke, sudske odluke i pravosuđe uopšte. Sa druge strane sudovi i sudije su još uvek dosta daleko od onoga što je koleginica i autor studije o "Sudskoj vlasti" Tatjana Kandić poželela za Visoki savet sudstva.

U praksi, imamo i dalje ne samo pojedine slučajeve pokušaja neprimerenih medijskih pritisaka na sud i sudije, nego i situaciju u kojoj sudovi i sudije u principu nemaju poverenja u medije i novinare i obnuto: novinari smatraju da su sudovi, kao i tužilaštva, nedovoljno otvoreni prema njima. Zbog toga se često "snalaze", a ponekad naprave i znatnu štetu sudu i strankama. Sud i pravosudne institucije uglavnom nekako reaguju, ali ponekad neblagovremeno i nedovoljno. Događa se da saopštenja nisu dovoljno precizna i dosledno. Ako za nekog ili nešto kažete da je to što je učinio krivično delo, onda se podrazumeva ga trebate i prijaviti, da bi kroz sprovedeni proces dobili nedvosmislen odgovor na optužbu. Uz znanje, sposobnosti, sačuvani profesionalni i lični identitet i integritet, za uspešnu realizaciju principa na kojima se zasniva reforma pravosuđa neophodan je i kvalitet institucija u kojima sudije rade ili koje treba da štite te principe, a on je u sačuvanoj svrsi, izgrađenoj kompentenciji i postignutoj zrelosti institucije, njenih mehanizama i procedura. Izgradnja mehanizama koji će obezbediti sve što je navedeno biće mukotrpna i dugotrajna. Trenutno, kao što su na osnovu rezultata istraživanja zaključuli poslenici iz pravosuđa i iz medija na pomenutom primeru iz R.Hrvatske, uglavnom najviše zavisi od znanja, senzibiliteta i iskustva predsednika sudova i njihovih saradnika za medije.

Rečeno je u domaćim i u međunarodnim dokumentima da ćemo poverenje građana u sudstvo jačati većom transparentnošću u svakom pogledu. Nije sporno, ali samo ukoliko je i rad sudstva kvalitetan, kompetentan i efikasan. Do toga smo još daleko. Čeka nas dug i iscrpljujući put u kome nekritičko (bukvalno) prepisivanje sistemskih rešenja i kompletnih

procedura iz drugih razvijenih zemalja u nekim slučajevima može pomoći, ali i naneti veliku, nesagledivu štetu. Čini nam se značajno za afirmaciju poverenja u kvalitetan rad pravosuđa da se postavljena pravila i strategija u odnosu na pravosuđe i medije ostvaruju u svakom slučaju takvog pritiska, da se pravila često ne menjaju i da se za njih ne smatraju uvek odgovornim isključivo mediji. Možda je još važnije da dok se određena strategija ili zakonski tekst stvara da se svima, a posebno onima iz prakse i nauke, da šansa i prilika da iznesu svoje celovito mišljenje, čuje kontraargumentacija i "ukrste koplja", a objektivni arbitri da budu već potvrđeni znalci određene oblasti.

Kada budemo sigurni da smo postigli, odnosno prepoznali i usaglasili (ali bez sitnih ucena, trgovina i pritisaka) određeni nivo i kvalitet standarda i prakse, u ovom slučaju na terenu pravosuđa i medija, treba da učinimo sve da se te vrednosti i taj pozitivni nivo prakse zadrži i u predstojećim promenama u ovim oblastima, tim pre što su Akcionim planom za Poglavlje 23. planirane i promene Ustava Republike Srbije. Tada će se pokazati da li postoji i da li je izgrađena podela vlasti u državi i realna sudska samostalnost i nezavisnost. Tom prilikom će se definitivno znati i da li je Visoki savet sudstva spreman i svestan za potpuno ostvarenje svoje uloge utvrđene u važećem Ustavu i u strateškim dokumentima, uključujući i Akcioni plan za Poglavlje 23. Ne radi se samo o tome da adekvatno i pravovremeno reaguje na neprimerene pritiske na sudove i sudije koji se obično iznose putem medija. Mislimo i na potencijalno vrlo značajnu reformsku ulogu i odgovornost Visokog saveta sudstva, ne samo u sektoru sudstva i pravosuđa uopšte, nego i u promenama koje se čine u sferama države i društva.

## LITERATURA


1. Akcioni plan za sprovođenje Komunikacione strategije Visokog saveta sudstva 2017-2018. (2017)
2. Izveštaj br. 1/2017. o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23 (2017), Beograd: Savet za sprovođenje Akcionog plana za Poglavlje 23., preuzeto sa sajta Ministarstva pravde RS 8.05.2017.
3. *Jačanje nezavisnosti i integriteta sudija u Srbiji* (2017). Beograd: Društvo sudija Srbije.
4. Kandić.T. (2015). *Sudska vlast u Republici Srbiji.* Beograd: Institut za uporedno pravo i Dosije studio.
5. Komunikaciona strategija Visokog saveta sudstva 2016-2018. (2016)
6. *Konvencija o ljudskim pravima*, sa izmenama predviđenim Protokolima 11. i 14. i Protokolima1,4,6,7,12 i 13 (2014). Beograd: Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu
7. Nacionalna strategija reforme pravosuđa za period 2013-2018. godine (2013). Beograd, preuzeto sa sajta Ministarstva pravde RS, 8.05.2017.g.
8. Pajvančić M. (2005). *Ustavno pravo – ustavne institucije*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
9. Poslovnik o radu Visokog saveta sudstva,"Službeni glasnik RS", br. 29/13, 4/16, 91/16 i 24/17.
10. Preporuka CM/Rec (2010) 12 Komiteta ministara državama članicama o sudijama: nezavisnost, delotvornost, odgovornost – sa dodatkom – od 17.11.2010.g, preuzeto sa sajta VSS 8.05.2017.g.
11. Ustav Republike Srbije, "Službeni glasnik RS", br.98/2006.

Ustav, zakoni i podzakonski akti:

12. Zakon o uređenju sudova, "Službeni glasnik RS", br. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11, 78/11, 101/11, 101/13,40/15, 106/15 i 13/16.
13. Zakon o Visokom savetu sudstva, "Službeni glasnik RS", br. 116/08, 101/10, 88/11 i 106/15.
14. Zorić T. i dr.(2016). *Vodič za komunikaciju između javnog tužilaštva, medija i javnosti*. Beograd: Republičko javno tužilaštvo RS i Ministarstvo pravde RS u saradnji sa GIZ GmBH.

Savo Djurdjic
Judge of the Appellate Court in Novi Sad
and elective member of the High Judicial Council, Serbia

# ROLE OF HIGH JUDICIAL COUNCIL IN PROTECTION OF JUDICIAL INDEPENDENCE FROM IMPROPER MEDIA PRESSURE

*This paper deals with the role of the High Judicial Council (HJC) as an independent and autonomous body that guarantees and ensures independence and autonomy of courts and judges in cases of improper media pressure. Of course these pressures should not undermine the attainment of modern society and state whereby courts and other judicial institutions work responsibly, transparently and on the bases of the law. These principles that govern the relationships between judiciary and media are referred to in modern international standards and current framework for accesstion negotiations of Serbia with EU, in particular the Action Plan for Chapter 23. This system has been significantly improved with the adoption of documents such as the Law on Amandments to the Law on HJC, Decision on Amandments to the Rules of Procedure of the HJC and the Communication Strategy of the HJC, but it has primarilty been improved by the activitis of the courts and the HJC themselves. Judicial institutions are moslty providing adequate and timely reaction to improper media pressure exerted over courts and judges, so it needs to be said that the established rules and stategy are implemented in every single instance of pressure, not only when exerted by media, and that the achievements in terms of normative solutions and standards should be preserved even in the upcoming changes and amandments in this domain.*

*KEYWORDS: High Judicial Council / judicial independence / media / media pressure - improper*

# AKTIVNA ULOGA PRAVOSUĐA U INFORMISANJU JAVNOSTI

Aleksandra Petrović
novinar lista "Politika"

*U radu će biti reči o poželjnim načinima saradnje pravosudnih institucija i medija, u cilju istinitog i pravovremenog informisanja javnosti, uz osvrt na dosadašnja dobra i loša iskustva. Fokus je na preuzimanju aktivne uloge sudova i tužilaštava u kreiranju slike o pravosuđu u javnosti, kako bi se tendenciozno i senzacionalističko izveštavanje medija svelo na što manju meru, a javnost dobila jasniju predstavu o radu pravosudnih organa. Cilj rada je da ukaže da je moguće postići ravnotežu između interesa krivičnog postupka i prava javnosti da zna.*

*KLJUČNE REČI: saradnja pravosuđa i medija / javno mnjenje / krizna komunikacija / portparoli / novinari*

## 1. UVOD

Osnovna delatnost medija je informisanje javnosti, ali su mediji poznati i kao "sedma sila" jer predstavljaju moćan aparat za formiranje javnog mnjenja i odnosa građana prema institucijama. Mediji velikim delom utiču na odnos građana prema pravosuđu. Ovaj odnos je u Srbiji i dalje obeležen nepoverenjem i nezadovoljstvom građana. To je delimično rezultat situacije na tržištu medija, a delimično rezultat stanja u pravosuđu, koje je još opterećeno organizacionim problemima, kao posledicom "reforme", velikim brojem predmeta, a istovremeno manjkom kadrova, pa još nema dovoljno prostora i kapaciteta da aktivno učestvuje u kreiranju svog odnosa sa medijima.

Sudovi i tužilaštva učinili su poslednjih godina u tom pravcu značajne pomake, mada još nedovoljne, ali njihove aktivnosti na planu saradnje sa medijima upućuju na zaključak da u pravosuđu postoji svest o tome da je neophodno raditi na boljem imidžu u javnosti. Prepoznato je da zatvorenost pravosudnih institucija i njihov pasivan odnos prema medijima nije dobar put. Ohrabruje činjenica da u pravosuđu postoje ljudi koji su spremni da se posvete aktivnoj saradnji sa predstavnicima medija, pa i da preuzmu inicijativu u kreiranju buduće medijske slike o tužilaštvu i sudstvu.

U okolnostima koje nisu idealne, ne treba očekivati ni da pravosuđe i mediji idealno sarađuju, jer su i jedni i drugi opterećeni svojim unutrašnjim problemima. Međutim, i jedni i drugi imaju interes da informišu građane, kao i odgovornost za javnu reč, pa je za očekivati da njihova saradnja bude u budućnosti bolja nego što je danas. Jer, i jedni i drugi

postoje zbog građana. Mediji služe pravu građana da budu pravovremeno i istinito informisani, a sudovi služe pravu građana na pravično suđenje i suđenje u razumnom roku, kao i njihovom pravu na pravnu jednakost, pravnu sigurnost i pravu na pravnu državu. Percepcija građana o ostvarenju ovih prava u velikoj meri zavisi i od slike koju mediji kreiraju o pravosuđu, a svakako zavisi i od rada pravosudnih organa.

Upravo na ovim činjenicama, koje su poznate i koje se "podrazumevaju" ali se na njih zaboravlja, treba da počiva aktivna uloga pravosuđa u informisanju javnosti. Takva uloga zahteva da svaka pravosudna institucija, počevši od tela na vrhu, a to znači od Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca, preko sudova i tužilaštava, preuzme inicijativu i aktivno učestvuje u kreiranju informacija koje će dospeti u javnost, ali bez iluzije da će uređivati televizijske priloge i novinske tekstove. Nije sve u tome da se napiše saopštenje za javnost koje će biti objavljeno na veb stranici suda ili poslato na adrese redakcija i novinara. Potrebno je mnogo više od toga.

## 2. PASIVNA I AKTIVNA ULOGA PRAVOSUĐA

Mediji nekada opravdano kritikuju rad sudova i tužilaštava, a nekada neopravdano, čak i neistinito, uz veliki broj netačnih informacija, pa i zlonamernih komentara i naslova. U takvim situacijama pravosuđe najčešće ne reaguje onako kako bi trebalo u cilju da otkloni štetu nastalu neprofesionalnim izveštavanjem medija. Uz tek poneki "stidljivi" demanti, pravosudni organi uglavnom imaju pasivan odnos prema medijskim neistinama. Uzrok takvom stavu nalazi se u sferi nezavisnosti medija i nezavisnosti sudstva.

Postoji ideal o nezavisnosti medija. Po tom idealu, novinari i urednici rade profesionalno, odgovorno, istraživački, bez pritisaka i diktata. Na prvoj strani prvog broja lista "Politika" iz januara 1904. godine, jasno je definisano šta je "Zadatak nezavisne štampe" - "da slobodno pretresa sva javna pitanja, bez gneva i bez pristrasnosti". Danas smo, međutim, svedoci ogromnog tržišta štampanih i elektronskih medija, koji su mahom zavisni, bilo od vlasnika, bilo od uticaja vlasti, od oglašivača i profita, pa time i od "zadatka" da se udovolji potrebi čitalaca i gledalaca za sadržajima koji su "šokantni" i "senzacionalni". Kao u priči o kokoški i jajetu, teško je reći šta je u ovom mehanizmu starije – da li potreba konzumenata medija određuje njihov sadržaj ili njihov sadržaj određuje svest korisnika, odnosno javno mnjenje. Zbog toga su i zamenjene teze o slobodi javne reči i pravu javnosti da bude obaveštena, a sve pod velom ideala o nezavisnosti medija.

Postoji takođe ideal o nezavisnosti sudstva. Odluke se donose na osnovu dokaza i "po slobodnom sudijskom uverenju", pa sudija nije dužan da objašnjava novinarima zašto je doneo ovakvu ili onakvu presudu. Ali, sudija sudi "u ime naroda", kao što piše u vrhu svake presude. Dakle, narod je zainteresovan. Novinar ne mora da poznaje zakone da bi postavio pitanje, a sudija ne mora da odgovara na pitanja niti uopšte da se upušta u komunikaciju sa novinarima.

Šta se onda dešava u situacijama kada mediji "napadnu" pravosuđe? Treba li da se ćuti ili da se pruži jedna kratka i precizna informacija, koja bi razjasnila nedoumice i demantovala naslove kao što su "Sud oslobodio ubicu" ili "Monstrum pušten na slobodu"? Ne samo da je informacija neophodna, i to istog dana kada mediji pripremaju svoje izveštaje, nego je poželjno ići još dalje, pa se unapred pripremiti za izjavu ili saopštenje o odluci suda za koju se pouzdano zna da je medijski atraktivna i da će tog dana biti udarna vest. Kada bi sud unapred pripemio informaciju, novinari ne bi "istrčavali" sa

spekulacijama, nagađanjima, neprimerenim pitanjima i tendencioznim naslovima. Informacija se može pripremiti unapred iako niko u sudu ne može da zna kakva je odluka sve dok je sudija ne saopšti. Portparol treba da bude spreman da će mu novinari postavljati pitanja. Čak i ako ne bude pitanja, sud može da se oglasi saopštenjem ili čak inicijativom da se povodom konkretnog slučaja obradi aktuelna tema u novinskom članku ili televizijskom prilogu.

Ako bi portparol ili predsednik suda izašao u susret novinarima i dao izjavu, u kojoj će se samo pozvati na zakon i na činjenice, sa namerom da informiše javnost a ne da prejudicira konačnu sudsku odluku, to bi značajno doprinelo autoritetu sudstva. Na primer, neko je pušten iz pritvora, a javnost očekuje da bude još dugo iza rešetaka. Ne može da šteti, a može da koristi u televizijskom prilogu pojava predsednika ili portparola suda, koji će reći: "Pritvor ne može da traje duže nego što je to neophodno. Pritvor je samo mera obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku. Pritvor nije kazna. Suđenje okrivljenom tek treba da počne i sud će na osnovu dokaza doneti odluku o krivici, a ukoliko bude oglašen krivim biće mu odmerena kazna po zakonu". Može se ići i dalje i navesti podatak koliko je država dužna za odštete zbog neosnovanog pritvora i predugog trajanja pritvora. Može se reći da je okrivljenom oduzet pasoš ili da je položio jemstvo.

Jedna takva izjava neće narušiti nezavisnost sudstva, niti pretpostavku nevinosti, niti ugroziti tok postupka, a pritom će doprineti istinitom i pravovremenom informisanju javnosti i, sledstveno tome, boljem znanju građana (koji nisu pravnici) o tome šta i kako i na osnovu čega sud radi. Ako bi se takvo obraćanje javnosti često praktikovalo, građani bi već imali osećaj bližeg i boljeg kontakta sa pravosuđem, posredstvom medija, a to je jedan od puteva ka izgradnji izgubljenog poverenja. Samo pojavljivanje lika sudije, tužioca, predsednika suda ili portparola, na televiziji ili u novinama, može značajno doprineti demistifikaciji sudova i tužilaštava, koje većina građana doživljava kao zatvorene institucije u kojima se "nešto muti" ili u kojima se "slušaju nalozi odozgo".

Sudije su predstavnici sudske vlasti, kao jedne od tri grane vlasti, ali su najmanje vidljivi u javnosti, moglo bi se čak reći nevidljivi. Nasuprot tome, predstavnici druge dve grane vlasti, izvršne i zakonodavne, neprekidno su na televizijskim ekranima i u štampanim medijima. Ako su članovi vlade i članovi parlamenta predstavnici građana i rade u interesu građana, šta su onda sudije? Nisu na sudijske funkcije "pali sa neba" nego su takođe izabrani od narodnih predstavnika, od parlamenta, a za izbor su ih predložile kolege u Visokom savetu sudstva koje su takođe jednom birani za sudije od parlamenta. Ponovo bi trebalo reći da sude "u ime naroda". Zato ne treba da se kriju od novinara i kamera. Naprotiv, treba da budu vidljivi upravo kao predstavnici sudske vlasti i građani treba da ih prepoznaju, isto kao što znaju narodne poslanike i ministre. Sudska, zakonodavna i izvršna vlast, kao tri grane ili tri stuba u državi u kojoj, prema Ustavu, postoji princip podele vlasti, treba tako i da budu predstavljene u javnosti. Ako je sudska vlast nevidljiva, građani stiču utisak da ona služi drugim granama vlasti – zakonodavnoj i izvršnoj, a samim tim gube poverenje u sudsku vlast jer ne veruju da ona služi upravo njima, građanima.

Veoma su retki primeri da je predstavnik sudske vlasti reagovao obraćanjem javnosti u kritičnim situacijama koje su bile u vezi sa pravosuđem, ali možemo navesti odličan primer predstavnika izvršne vlasti, koji je reagovao izuzetno brzo i adekvatno svojoj funkciji ministra pravde. Naime, jednog popodneva, u februaru 2014. godine, mediji su brujali o tri sudske odluke, koje su uznemirile javnost, pre svega zato što je jedan deo informacija bio netačno interpretiran. Najpre je bilo reči o odluci Apelacionog suda u Novom Sadu da ukine presudu kojom je okrivljeni prvostepeno osuđen na 40 godina zatvora zbog teškog

ubistva svoje devojke. Portali su preneli da je "oslobođen" i "pušten na slobodu", pa se čak pojavila i netačna vest da je okrivljeni viđen kako sedi u jednom kafiću. Druga vest bila je da, zbog odlaska predsednika sudskog veća u penziju, pred Višim sudom u Novom Sadu počinje ispočetka suđenje za tragediju u diskoteci "Kontrast", gde je šestoro mladih izgubilo život u požaru. Treća vest odnosila se na oslobađanje Mihalja Kertesa zbog apsolutne zastarelosti svih dela koja su mu bila stavljena na teret, među kojima je zloupotreba službenog položaja zbog iznošenja novca na Kipar.

Tadašnji ministar pravde, Nikola Selaković, istog dana je sazvao hitnu konferenciju za medije. Portparoli Ministarstva pravde pozivali su novinare telefonom da dođu u 18 časova u prostorije ministarstva i oni došli su u velikom broju. Ministar je najpre rekao da prvih godinu i po dana nije komentarisao sudske odluke, jer je poštovao načelo nezavisnosti sudstva, ali da ima osnova da komentariše, jer Ministarstvo pravde ima ovlašćenje da vrši nadzor nad radom sudova i radom sudija u konkretnim predmetima.

"Moram da primetim da je neverovatno što se javnost dovodi do uznemiravanja objavljivanjem ovakvih sudskih odluka. Zatražiću obrazloženja kako je došlo do takvih odluka jer javnost ima pravo da zna šta se dogodilo. Sudije moraju da budu nezavisne po svom sudijskom uverenju, ali ne nezavisne od zakona. Kao član Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca zalagaću se da se ispitaju okolnosti pod kojima je došlo do takvih sudskih odluka. Imam pravo da to znam i obavezu da to građanima saopštim. Građani imaju pravo da znaju istinu", rekao je tada ministar novinarima.

Iako u tom trenutku nije imao informacije iz sudova o tome šta se zapravo dogodilo, i iako je njegova izjava bila jednim delom politička izjava, zato što je postavio pitanje "ko je tokom postupka Kertesu rukovodio pravosuđem i postavljao sudije i tužioce", izuzetno je važno to što je ministar reagovao, naročito što je reagovao odmah. Da su tako brzo reagovali predsednici ili portparoli sudova, u kojima su donete pomenute odluke, javnost bi odmah dobila potpunu informaciju, koja ne bi bila nimalo politička, nego "čisto sudska", precizna i stručna. Na primer, Apelacioni sud u Novom Sadu mogao je da izađe sa informacijom da okrivljeni nije oslobođen nego da je presuda ukinuta po žalbi i predmet vraćen na ponovno suđenje, a okrivljenom produžen pritvor. Takva informacija bila bi u medijskim izveštajima jača nego prvobitna netačna vest da je mladić koji je do smrti tukao devojku pušten na slobodu, što svakako dovodi do uznemiravanja porodice i prijatelja žrtve, ali i šire javnosti.

Snimak izjave tadašnjeg ministra pravde emitovan je iste večeri na nekoliko televizijskih stanica i na veb sajtovima dnevnih novina, a izveštaji su se pojavili i sutradan u štampanim izdanjima. To je donekle ublažilo efekat medijskog napada na pravosuđe, sa polutačnim informacijama, ali nije do kraja razjasnilo situaciju jer je to bila izjava iz domena predstavnika izvršne vlasti, koja je uz to imala jednim delom i političku notu. I pored toga, brza reakcija Ministarsva pravde je dobar primer kako se može aktivno učestvovati u kreiranju javnog mnjenja i treba da posluži pravosudnim organima, koji su pozvaniji da u ovakvim slučajevima reaguju brzo i sa pravom i preciznom informacijom.

Desetak dana kasnije, "Politika" je objavila intervju sa Dragomirom Milojevićem, predsednikom Vrhovnog kasacionog suda i Visokog saveta sudstva, koji je detaljno objasnio šta se dogodilo u tri pomenuta sudska slučaja (http://www.politika.rs/scc/clanak/285119/Kod-sudije-su-i-noz-i-pogaca). Na pitanje novinara (autora ovog referata) da li je saglasan da treba da reaguje uvek kada se iznova poljulja poverenje građana u pravosuđe, Milojević je rekao: "Kada dođe do ukidanja odluke za koju je javnost vrlo zainteresovana, a

takvih predmeta ima više u Srbiji, nužno je da se sud odmah oglasi i da pruži kratko obrazloženje o razlozima i posledicama donošenja takve odluke, da ne bi došlo do dezinformacije, kao što je bilo u slučaju u Novom Sadu. Nije to ni prvo ni poslednje ukidanje presude u predmetu za koji je javnost posebno zainteresovana".

Preporuka je, dakle, prvog čoveka srpskog pravosuđa da se sud oglasi odmah i pruži pravu informaciju.

Na sudovima je da osmisle kako će se odvijati njihova komunikacija sa javnošću, kako u redovnim okolnostima, tako i u vanrednim kriznim situacijama. Veoma dobar okvir za to je "Komunikaciona strategija Visokog saveta sudstva za period 2016-2018. godine". Reč je o dokumentu "kojim se definišu ciljevi, vrste, načini komunikacija i aktivnosti, kako unutar samog Saveta, tako i između Saveta i sudova, javnosti i ciljnih grupa, što uključuje i pravovremeno informisanje o radu Saveta i sudova u Republici Srbiji kako bi se rad Saveta i sudova približio stručnoj i široj javnosti i na taj način postao dostupniji i transparentniji" (Uvodna reč "Strategije", koja je u celini dostupna na veb sajtu Visokog saveta sudstva). Cilj Komunikacione strategije VSS je kontinuirani rad na stalnom unapređenju transparentnosti i kvalitetnom predstavljanju u javnosti Visokog saveta sudstva i sudova, kako bi se ojačalo poverenje javnosti u sudove, ali i da bi se značajno osnažio rad Visokog saveta sudstva i njegova uloga u ostvarivanju i garantovanju nezavisnosti i autonomije sudova i sudija, navedeno je sa veb sajtu VSS.

## 3. KRIZNA KOMUNIKACIJA

Jedan od osnovnih ciljeva Komunikacione strategije Visokog saveta sudstva je približavanje pravde građanima i jačanje poverenja građana u sudstvo. Posebnu pažnju privlači odeljak o kriznoj komunikaciji. To je komunikacija između sudstva i medija koja je najvidljivija, i koju koju javnost pamti, upravo zato jer je vezana za slučajeve koji izazivaju veliku pažnju i uznemirenost šire javnosti.

"Krizna situacija je specifičan, neočekivan i neuobičajen događaj koji zahteva brzu reakciju iako stvara visok stepen neizvesnosti i pretnje. Krizna situacija ili incident moguć je svakog trenutka i može ozbiljno narušiti ugled Saveta i ugroziti rad Saveta. Krizne situacije mogu umanjiti poverenje u Savet i sudstvo, stvarajući sumnje u postojanje zloupotreba ili korupcije". (strana 6. Strategije).

Navodi se koji su najčešći pokazatelji krize: dezorganizacija, neefikasnost, pasivnost, preklapanje ovlašćenja i odgovornosti, nedostatak jasnih ciljeva, zastarele metode rada, nedostatak transparentnosti i objektivnosti. Zatim se ističe da je za uspešno rešavanje krize potreban planski pristup, kao i "otvoreno, iskreno, konkretno i proaktivno komuniciranje u kriznoj situaciji, što može delovati preventivno na pojavu krize ili na smanjivanje negativnih efekata".

Komunikaciona strategija VSS postavila je i osnovne principe krizne komunikacije, navodeći ih taksativno:

- kriza se ne može sakriti;
- započeti rad na rešavanju krize pre nego što ona postane poznata javnosti;
- ne tretirati medije kao neprijatelje;
- ne koristiti jezik koji javnost ne razume;

- ne davati netačne, kontradiktorne, konfuzne, nepotpune informacije;
- pre bilo kakve javne izjave, utvrditi šta treba saopštiti javnosti;
- proceniti okruženje kome se šalje poruka;
- oceniti stav javnosti prema događaju i tome prilagoditi izjavu;
- nikad u toku trajanja krize ne koristiti izraz "bez komentara", koji asocira na nedostatak iskrenosti, prenosi osećaj da se nešto krije ili ne želi da saopšti.

Na kraju odeljka se navodi da u krizne situacije spada i politički i svaki drugi uticaj na rad Visokog saveta sudstva i sudova, kao i da će VSS u takvim situacijama hitno reagovati u skladu sa nadležnostima.

Može se reći da je ovo odličan okvir u kome svoje aktivnosti mogu da planiraju i sprovode svi sudovi, od najviših do najnižih. Obuka o kriznom pi-aru, namenjena portparolima sudova, upravo se održava tokom 2017. godine u sva četiri sedišta apelacionih sudova, u okviru projekta "Unapređenje efikasnosti pravosuđa", koji finansira Evropska unija, a sprovodi konzorcijum koji predvodi Britanski savet, u saradnji sa Pravosudnom akademijom. Kroz praktične vežbe, studije slučaja i diskusiju, portparoli sudova uče kako da reaguju u kriznim situacijama, kakav treba da bude javni nastup u cilju promocije sudova i kako funkcioniše profesionalno izveštavanje medija.

Tužilaštvo takođe ima svoju Komunikacionu strategiju, koju su doneli Republičko javno tužilaštvo (RJT) i Državno veće tužilaca (DVT), za period od 2015. do 2020. godine. U ovoj strategiji je navedeno da je prioritetni cilj DVT i RJT – "*izgrađivanje partnerskog odnosa između tužilaštva i medija* kako bi krajnji akter – javnost, kao korisnik informacija o radu tužilaštva dobila blagovremene i proverene informacije. Javnost formira stavove i ocenjuje rad državnih organa - DVT i RJT, na osnovu informacija i ličnih iskustava u interakciji sa njima", navodi se u Komunikacionoj strategiji tužilaštva. Ističe se da javnost ima ustavno pravo da zna šta se dešava u funkcionisanju države i sistema.

Jedan od ciljeva Komunikacine strategije jeste da *promoviše tužilaštvo* i njegove aktivnosti u cilju poboljšanja javne slike o tužilaštvu i povećanje stepena poštovanja, kao i *poverenja građana* u tužilaštvo i njegove odluke.

Ova Komunikaciona strategija omogućila je decentralizaciju pružanja informacija iz tužilaštava, tako da informacije više ne idu samo iz vrha tužilačke hijerarhije, nego iz svih apelacionih, viših i osnovnih javnih tužilaštava. U svakom od njih određene su osobe zadužena za komunikaciju sa medijima, koje su takođe prošle kroz edukativne seminare.

U odeljku "Krizni PR" definiše se krizna situacija kao "jedan ili serija nesvakidašnjih događaja koji negativno utiču na integritet tužilačke institucije, reputaciju rukovodilaca i zaposlenih, zdravlje i raspoloženje zaposlenih, smanjenje radne produktivnosti, jednom rečju efekti uticaja krize reflektuju se i na rad tužilštva".

"U momentu izbijanja krize odeljenje za odnose sa javnošću treba odmah da pristupi izradi strategije kriznog PR i proceni nesklad između snažnih tačaka (strong point), slabosti (weak point) i mogućnosti da reagujemo (opportunity). Ovakvo sagledavanje treba da dovede do zamrzavanja krize i omogući stabilizaciju institucije koja negativnu situaciju treba da reši u svoju korist", navodi se na strani 9. Komunikacione strategije tužilaštva.

Jasno su postavljena pravila i strategije krizne komunikacije, a jedan od ključnih saveta je da informacije treba pružati konstantno jer, kako se navodi, u situaciji kada se informacije uskraćuju – uskraćivanje postaje vest.

To je upravo ono što mediji često rade kada ne dobiju traženu informaciju i odgovor na pitanje – ističu da im je informacija uskraćena. Na primer, "U tužilaštvu juče nisu hteli da daju informacije o ovom slučaju" ili "Tužilaštvo je odbilo da odgovori na pitanje".

Sa uskraćivanjem informacija tesno je povezano i takozvano curenje informacija. "Kriznu situaciju može stvoriti i nekontrolisano curenje informacija iz tužilaštva, kada neovlašćena lica i zaposleni prenese informacije medijima i na taj način ugroze istragu, proslede netačnu informaciju, prejudiciraju tužilačku odluku, a mediji u cilju dobijanja ekskluzivne vesti, takvu informaciju prenesu i objave", navodi se na strani 9. Komunikacione strategije tužilaštva.

Ono što je zajedničko u komunikacionim strategijama za sudove i tužilaštva jeste promocija ovih institucija, njihovo približavanje javnosti, partnerski odnos sa medijima i uspostavljanje poverenja između institucija i građana.

## 4. POMIRENJE INTERESA ISTRAGE I PRAVA JAVNOSTI DA ZNA

Republičko javno tužilaštvo, Državno veće tužilaca i Pravosudna akademija organizovali su krajem 2016. godine u Beogradu, Nišu, Kragujevcu i Novom Sadu okrugle stolove na temu "Sprečavanje curenja informacija u cilju podizanja kvaliteta tužilačke istrage i profesionalizacije plasiranja informacija u javnosti". Pored tužilaca i zamenika tužilaca, u radu ovih okruglih stolova učestvovali su i novinari, zatim predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova.

Kako sprečiti curenje informacija iz istrage i kako postići balans između prava javnosti da zna, sa jedne strane, i interesa istrage i privatnosti građana, sa druge strane, bila su ključna pitanja. Tužilaštvo mora da vodi računa da informisanjem javnosti ne ugrozi interese istrage i prava učesnika u krivičnom postupku, uključujući i pretpostavku nevinosti. Mediji tragaju za tačnom i proverenom informacijom, ali u nedostatku takve informacije iz tužilaštva – tragaće za drugim izvorima i dobiće tačne ili netačne informacije, pri čemu i jedne i druge mogu da štete istrazi.

Na okruglom stolu u Beogradu učestvovao je i pomoćnik ministra unutrašnjih poslova Miloš Oparnica, koji je naveo vrlo ilustrativan primer jednog davnog slučaja ubistva iz devedesetih godina, koje do danas nije razjašnjeno.

- Kriminalistički tehničar dao je novinaru dnevnog lista fotografije sa uviđaja ubistva bračnog para u Beogradu. Sutradan je u novinama, uz fotografije, objavljena "ekskluziva" da je ubistvo izvršeno svećnjakom, a to je pored uviđajne ekipe mogao da zna samo izvršilac zločina. Ovo ubistvo, koje se dogodilo još devedesetih godina, do danas nije razjašnjeno i to je primer kako je odliv informacija u samom startu sprečio delotvornost istrage – ispričao je Miloš Oparnica.

Doskorašnji načelnik novosadske policije Siniša Radaković istakao je da je interes građana i interes bezbednosti vrhovni prioritet i postavio jedno od ključnih pitanja: da li je važnije da policija uhapsi osumnjičenog ili da javnost zna za detalje zločina?

Portparoli tužilaštava i zamenici tužilaca redom su iznosili slična iskustva – da su detalje zločina saznali od novinara ili posredstvom društvenih mreža pre neko što su stigli na uviđaj. Mnogi od njih kazali su da često ne mogu precizno da ocene koje informacije mogu a koje ne mogu da saopšte novinarima. Zbunjuje ih i to što se nekada čini da se u pojedinim slučajevima postupak vodi u medijima a ne pred državnim organima. Nekada je bolje reći manje, ali novinari treba uvek da pitaju sve što im nije jasno, složili su se učesnici okruglih stolova.

Zamenik apelacionog tužioca u Novom Sadu Branislava Vučković ukazala je na veliku moć medija: "Uticaj medija, tužilaštva i sudstva na javnost, na žrtve i na izvršioce krivičnih dela, mnogo je veći nego što se to čini na prvi pogled. Ako tužilaštvo ne pruži pravu informaciju, mediji će pogrešno ili poluistinito izveštavati javnost, koja će imati pogrešna očekivanja od sudskog ishoda konkretnog slučaja".

Predstavnici službe hitne medicinske pomoći naveli su ilustrativno da novinarima uvek mogu da daju informacije gde se dogodila saobraćajna nesreća i koliko ima povređenih i poginulih, ali da u interesu istrage ne mogu da kažu koliko je vozila učestvovalo u nesreći i iz kog pravca su se vozila kretala. Kada je reč o krivičnim delima protiv života i tela, predstavnici hitne pomoći i medicinskih ustanova ne smeju da kažu novinarima kojim oružjem su nanete povrede. Dakle, neka opšta pravila u početnoj fazi istrage postoje i čini se da će tužilaštva vremenom sasvim dobro savladati veštinu komunikacije sa medijima, upravo kroz uspostavljanje otvorene saradnje sa novinarima i stalno ukazivanje na to koliko je značajno očuvanje interesa istrage.

- Protiv curenja informacija se ne možemo boriti izolovano, već samo zajednički. Na predstavnicima tužilaštava koji komuniciraju sa javnošću je velika odgovornost za informacije koje javno saopštavaju. Samo istinitim i pravovremenim informacijama postići ćemo balans između prava javnosti da zna i zaštite privatnosti. Svi imamo obavezu da poštujemo pretpostavku nevinosti i da štitimo privatnost svakog našeg građanina. Zato svi treba da podelimo odgovornost za našu javnu reč – istakla je na okruglom stolu u Beogradu Milica Ljubičić, zamenik drugog osnovnog tužioca i koordinator Komunikacione strategije tužilaštva.

Sekretar Državnog veća tužilaca Tomo Zorić kazao je da je Republičko javno tužilaštvo izvršilo "analizu curenja informacija" i da ona nisu zabeležena u samom tužilaštvu.

– Informacije se vrlo često nalaze u medijima pre nego što ih tužilaštvo zvanično dobije. U medijima postoji trend pozivanja na neimenovane izvore. Dešava se da te informacije nisu tačne i da zato javnost ima potpuno drugačija očekivanja od postupka, jer je o konkretnom slučaju već stvorena slika, na osnovu pogrešnih informacija. Svesni smo da će mediji tragati za bilo kojim izvorom informacija, ako ih mi ne damo. Međutim, nekada i tačna informacija može da šteti interesima krivičnog postupka. Javni tužilac je taj koji rukovodi postupkom i on treba da odlučuje o tome koje će informacije otići u javnost – naglasio je Tomo Zorić.

Učesnici konferencije složili su se da je potrebna saradnja svih u lancu informisanja i da državni organi treba da znaju kakav će tačno mehanizam primeniti kada procuri informacija koja ne treba da bude poznata javnosti u fazi istrage.

Zaključeno je da tužilac treba da bude kreator informacija koje odlaze u javnost jer tužilac rukovodi istragom. Jedan od načina da javnost dobije tačnu i pravovremenu informaciju, koja neće naškoditi istrazi, jeste održavanje redovnih konferencija za novinare u tužilaštvu. U situacijama kada se u javnosti pojavljuju informacije koje ne potiču iz

tužilaštva, potrebno je u svakom konretnom slučaju proceniti da li predstavnik tužilaštva treba da ih demantuje ili da izađe u javnost sa svojim saopštenjem ili da se uzdrži od bilo kakve reakcije.

## 5. IZVEŠTAVANJE MEDIJA O KRIVIČNIM POSTUPCIMA

Najveći broj medijskih priloga o radu pravosuđa su izveštaji sa suđenja i izveštaji o toku istrage. Kada je reč o glavnom pretresu, koji je javan, tu sud samo radi svoj posao, a novinar sluša i beleži. Šta je rekao okrivljeni, da li je priznao krivicu ili negirao navode optužnice, šta navodi kao alibi, o čemu govore svedoci, koji su dokazi izvedeni – sve je to dostupno novinarima koji dođu da prate suđenje. Plasman teksta i naslov zavise od toga koliko je bilo značajno ili zanimljivo ono što se dogodilo u sudnici. Portparoli sudova obaveštavaju novinare o tome kada će suđenje biti održano, a najčešće su na raspolaganju i za dodatna pitanja i razjašnjenja.

Kada je reč o informacijama iz istrage, tužilaštva pružaju informacije putem zvaničnih saopštenja ili davanjem nezvaničnih informacija, koje su pouzdane i koje neće narušiti interese istrage. Ukoliko takav način saradnje izostane, novinar će potražiti informaciju na drugom mestu – od oštećenih, svedoka, advokata i punomoćnika. Ako je reč o medijski veoma aktuelnom slučaju, na primer o teškom ubistvu koje je potreslo javnost, novinari se obraćaju komšijama osumnjičenog, rođacima žrtve, pa i taksistima i slučajnim prolaznicima. Oni im najčešće saopštavaju detalje koji mogu da naruše interese istrage i koji najčešće nisu istiniti, ali su to detalji koji će štampi obezbediti atraktivne naslove na prvim stranama.

Nameće se pitanje gde se nalazi ona tanka nit između interesa istrage i prava javnosti da zna. Postavlja se i pitanje dokle se može ići u narušavanju privatnosti građana koji su kao žrtve zločina, ili kao oštećeni, dospeli na prve stranice štampe i u udarne televizijske priloge. Nekada i oni sami, zbog situacije u kojoj su se našli, doprinose da detalji iz njihovog porodičnog života dospeju u javnost, ne vodeći računa o interesima maloletnih članova porodice, pa ni o dostojanstvu žrtava zločina. Postoje mediji koji pronalaze meru prilikom izveštavanja o takvim krivičnim događajima i mediji koji prelaze sve granice pristojnosti.

"Žrtve i osumnjičeni često nisu svesni moći medija. Novinar je obavezan da to uzme u obzir, te da ne zloupotrebljava neznanje svojih sagovornika", navodi se u Kodeksu novinara Srbije, u delu o odgovornosti novinara.

U delu Kodeksa novinara, koji postavlja pravila o poštovanju privatnosti, nalazi se smernica koja kaže: "Čak i ukoliko nadležni državni organi objave podatke koji spadaju u domen privatnosti počinioca ili žrtve, mediji tu informaciju ne smeju da prenose. Greška državnih organa ne podrazumeva "dozvolu" za kršenje etičkih principa profesije".

Čini se da su etički standardi za novinare postavljeni veoma visoko. Dovoljno je svakog jutra samo "baciti pogled" na kioske sa dnevnim novinama, pa videti koliko je novinarski kodeks prekršen samo na naslovnim stranama "žute štampe". Zato deluje vrlo idealistički smernica Kodeksa, prema kojoj su novinari dužni da isprave greške državnih organa. Teško je zamisliti da neće svi novinari preneti sve što je na konferenciji za medije rekao ministar unutrašnjih poslova povodom jednog krivičnog događaja. Iako se pretpostavlja da će ministar izneti podatke imajući u vidu interese istrage i privatnosti građana, postavlja se još jedno neizbežno pitanje, a to je zbog čega o istragama govori ministar policije kada se zna

da istragom rukovodi tužilaštvo. U mnogim državama je uobičajeno da državni ili okružni tužioci saopštavaju javnosti rezultate istrage.

Tužilačka istraga u Srbiji postoji već pet godina, ali je tužiocima bilo potrebno vreme da se prilagode novom Zakoniku o krivičnom postupku i da se naviknu na novu ulogu – da su gospodari istrage. Zato treba očekivati da se informacije o istragama u budućnosti sve više nalaze u njihovim rukama, a ne u rukama policije.

Tužilaštvo je takođe prepoznalo potrebu da zaštiti žrtve krivičnih dela i svedoke u krivičnim postupcima. U svim višim tužilaštvima počela je da radi Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima (SIP), na osnovu obaveznog uputstva Republičkog javnog tužilaštva iz decembra 2016. godine. Uz pomoć OEBS-a i u saradnji sa psiholozima, organizovane su edukacije zaposlenih u tužilaštvima, na područjima sve četiri apelacije, za rad sa žrtvama i svedocima. Za javnost je štampana brošura u kojoj se građani obaveštavaju da su tužilaštvo i sud dužni da ih zaštite od uvreda, pretnji i svakog drugog napada. Ovo može biti dobar osnov i za podučavanje građana kako da se zaštite od neprimerenih upliva tabloidnih medija u njihovu privatnost kada bi bili u situaciji da postanu svedoci ili žrtve krivičnih dela.

## 6. IZAZOVI RADA SA NOVINARIMA

Očekivanja zvaničnika u pravosuđu od medija i očekivanja medija od nadležnih u pravosuđu često su nerealna. Od novinara se očekuje da poznaju pravo i da imaju mnogo vremena da se posvete temi o kojoj pišu, a to nije uvek tako. Najveći broj novinara nisu pravnici i ne može se od njih tražiti da u tančine poznaju zakone. Osim toga, od novinara se ne može zahtevati da provedu sate i sate proučavajući dugačka obrazloženja sudskih odluka i da surfuju po veb stranicama pravosudnih organa u potrazi za pravilnim tumačenjem. Sve to umesto njih treba da učine portparoli. Jer, novinar često nema samo jedan zadatak u toku dana i nije naučni radnik.

Kao i u drugim profesijama, i u novinarstvu ima vrlo različitih medija i različitih novinara. Idealno bi bilo kada bi novinar koji piše o pravosuđu i izveštava sa suđenja bio pravnik po obrazovanju, ali u najvećem broju slučajeva to nije tako. Jedan broj novinara ima visoku stručnu spremu, ali značajan broj novinara je nema. Ipak, kolege koje prate pravosuđe, a pritom nisu pravnici, uglavnom se trude da što bolje upoznaju materiju i mnogi od njih u tome uspevaju. Međutim, u mnogim redakcijama kao novinari rade veoma mladi ljudi, koji nemaju dovoljno iskustva ni u novinarskom poslu ni u saradnji sa državnim organima, pa ni dovoljno znanja. Osim toga, mnoge redakcije ne mogu sebi da priušte da imaju usko specijalizovane novinare za praćenje određenih obasti, kao što su zdravstvo, školstvo, pravosuđe ili nauka. U današnjim tržišnim uslovima, mnogi novinari prate različite teme, pa se često kaže da novinar u jednom danu može da izveštava "i sa pijace i sa dvora". Ozbiljne redakcije, kao što je na primer "Politika", imaju novinare koji su specijalizovani za određene teme i oblasti. Nadležni u sudovima i tužilaštvima uglavnom, manje ili više, poznaju novinare koji godinama izveštavaju o pravosudnim temama. Međutim, cilj osoba zaduženih za kontakt sa medijima treba da bude da jednako izađu u susret i novinarima koje dobro poznaju i novinarima sa kojima se prvi put susreću. Za iskusne novinare u ovoj oblasti biće im potrebno manje vremena i manje objašnjenja, ali za one koji nemaju dovoljno iskustva i znanja, i kojima je danas pisanje izveštaja o nekoj istrazi samo jedan od nekoliko novinarskih zadataka koje treba da obave, portparol treba da ima više vremena i više strpljenja, ali pre svega da se potrudi da bukvalno servira tačnu i

jasnu informaciju. Pa i pored toga, može se desiti da takva informacija ne bude plasirana onako kako je to očekivano, čak i da bude potpuno skrajnuta, ili iskrivljena, što u velikom broju slučajeva nije rezultat rada novinara, nego je proizvod rada urednika. Kakav će biti naslov teksta i da li će u tekstu biti još nekoliko sagovornika i raznih drugih informacija, to najčešće zavisi od urednika. Namera je da ukažemo da portparoli, ili sudije i predsednici sudova, ne mogu da utiču na ceo kontekst u kome će se naći njihova izjava, ali da je važno da su dali sve od sebe da pruže tačnu informaciju ili objašnjenje. Ako njihova izjava nije tačno interpretirana, imaju pravo na demanti, a ukoliko je medijski prilog takav da šteti ugledu pravosuđa i interesima javnosti, trebalo bi da odmah reaguju saopštenjem. Nije dobro biti pasivan i samo odmahivati glavom na skandalozno izveštavanje medija. Često smo svedoci da tužilaštva i sudovi ne samo da su pasivni nego i da su njihove reakcije na neistinito izveštavanje medija zakasnele ili da ih uopšte nema.

Ukoliko novinar postavi pitanje tako da je očigledno njegovo neznanje, ne treba mu uskratiti odgovor, ali taj odgovor treba da bude takav da objasni i ukaže na pravo stanje stvari, pa čak i na činjenice koje se smatraju elementarim. Dešava se da urednici zadaju novinarima "nemoguće" zadatke. Jedan urednik tražio je od novinara da pronađe stručnjaka za ustavno pravo i da ga da pita kojim članom Ustava je propisano krivično delo organizovanja državnog udara (jer se takva formulacija pojavila u naslovu jednog novinskog teksta). U situaciji kada je za neke urednike u medijima iznenađenje ako im kažete da se krivična dela ne propisuju Ustavom nego Krivičnim zakonikom, ne možemo očekivati da se sva odgovornost za loše izveštavanje medija o pravosuđu prebaci na novinare.

Takođe smo čuli primer da je iz jedne medijske kuće u Ustavni sud stiglo pitanje: "Šta Ustavni sud čini da spreči donošenje neustavnih zakona?". Na takvo pitanje sudije su se nasmejale, ali sudije treba da znaju je da mnoge građane, dakle za javnost koja je laička, možda sasvim logično pitanje šta čini Ustavni sud da spreči donošenje neustavih zakona. Za običnog građanina verovatno je nerazumljivo kako uopšte može da bude donet zakon koji je neustavan, ako postoji Ustavni sud. Štaviše, neki ustavni sudovi u svetu imaju u svojoj nadležnosti upravo kontrolu ustavnosti zakonskih predloga, koji tek treba da budu usvojeni. Zato u ovakvoj situaciji predsednik suda ili portparol suda ne treba da se samo nasmeju i odbiju razgovor sa novinarom "neznalicom", jer će u tom slučaju novinar sa svojim neznanjem informisati javnost. U takvoj situciji je upravo šansa da se sud ponaša kreativno i da preuzme aktivnu ulogu u informisanju javnosti. U konkretnom slučaju Ustavni sud može da predloži intervju u kome će da objasni šta je njegova nadležnost i kakva je procedura ocene ustavnosti i zakonitosti. Predstavnici pravosuđa uvek treba da imaju na umu da se ne obraćaju samo stručnoj javnosti, nego i široj javnosti.

Tačno je da ni u jednom zakonu ne piše da sudije treba da edukuju novinare i građane, ali ako želimo da kreiramo bolji imidž i utičemo na javno mnjenje, da radimo na poverenju građana u pravosuđe, onda bi zaista trebalo razmisliti o staroj "preporuci" da se ne treba držati zakona "kao pijan plota", pa pronaći način da se kroz neki unutrašnji organizacioni akt, kao što je na primer komunikaciona strategija, ili kroz buduću sistematizaciju radnih mesta u sudovima i tužilaštvima osmisli način da se na informisanju javnosti i kontaktu sa novinarima radi organizovano, svakodnevno, aktivno i strateški.

Neki mediji su zainteresovani samo za dnevnu ili trenutnu informaciju o konkretnom sudskom postupku ili odluci suda. Tada je potrebna samo brza i tačna informacija. Neki mediji imaju više prostora i zainteresovani su za tematski prikaz neke pojave ili problema u pravosuđu, koji će obraditi u televizijskom prilogu ili novinskom tekstu. To je za

pravosudne organe šansa da se prema javnosti postave kao edukatori, da se posvete temi o kojoj će novinaru dati podatke i da se potrude da što bolje objasne određeno pitanje, sa svih strana. Nove pravosudne profesije – javni beležnici i javni izvršitelji, koji su sastavni deo pravosuđa, brzo su uočili potrebu da novinarima pružaju tačne i potpune informacije, jer su svesni da od toga zavisi njihov ugled u javnosti i poverenje građana.

Ugled i nezavisnost sudstva i samostalnost tužilaštva ne zavise samo od njihovog stručnog i zakonitog rada, nego i od toga koliko se taj rad vidi u javnosti. Sudijska nezavisnost i sudijski integritet upravo podrazumeva i hrabrost i čast da se stane pred kameru ili da se govori za novine. Sudija ne mora često da komunicira sa javnošću, jer to nije njegov posao. U svakom sudu i u svakom tužilaštvu sada postoje osobe zadužene za kontakt sa medijima, a to su uglavnom sudijski i tužilački saradnici, ili čak sudije i zamenici tužilaca, kojima je, ipak, osnovni posao rad na predmetima. Zato u budućoj sistematizaciji radnih mesta, koja nisu sudijska i tužilačka, treba predvideti u svakom sudu i tužilaštvu radno mesto portparola ili savetnika za odnose sa javnošću, koji neće imati drugih radnih obaveza osim da se posveti saradnji sa medijima, predstavljanju suda ili tužilaštva u javnosti, kontaktu sa nosiocima sudijskih i tužilačkih funkcija i predsednikom suda ili šefom tužilaštva, u cilju da i sam kao portparol bude dobro informisan i spreman da reaguje u situacijama kada je javnost zainteresovana. Možda je ovakvo viđenje suviše idealističko, ali nije nemoguće da se sprovede u delo. Vrlo je verovatno da u svakom sudu i tužilaštvu postoji bar jedna osoba koja ima smisla i talenta za javni nastup i za komunikaciju sa novinarima i javnošću. Obraćanje javnosti jednom ili dva puta godišnje, sa iznošenjem brojčanih podataka o radu sudova, jeste za pohvalu, ali nije dovoljno.

"Nije dovoljno da se sprovede pravda. Mora i da se vidi kako se ona sprovodi", rekao je engleski sudija lord Gordon Hjuart još 1923. godine. Građani imaju pravo da znaju kako rade državne institucije. Poznato je da je pravda građanima veoma važna i da za mnoge od njih ići u sud znači ići po pravdu. O tome kako se pravda sprovodi izveštavaju mediji. Novinski tekstovi nisu sudske presude nego su prilagođeni široj publici. Presude se pišu sporo, a novinski tekstovi brzo. Zato su novinari i predstavnici pravosuđa često i u vremenskom raskoraku, jer je novinarima informacija potrebna najčešće odmah. Taj raskorak je možda najbolje definisala predsednica Društva sudija Srbije Dragana Boljević kada je rekla da je brzina medija svemirska brzina za pravosuđe: "Mi sudije i tužioci ne možemo da osetimo šta novinarima treba. To je svemirska brzina za pravosuđe. Novinarima treba samo jedna logična informacija, a ne dugačko obrazloženje. Potrebno je da portparoli sami reaguju i predvide slučajeve koji će biti zanimljivi i atraktivni za javnost. Na taj način će preduprediti neprecizne i senzacionalističke informacije", rekla je sudija Boljević i na taj način možda najbolje definisala kako treba da rade portparoli u sudovima i tužilaštvima ( opširnije u linku http://www.politika.rs/sr/clanak/280634/Hronika/Zasto-sudije-ne-vole-novinare).

O saradnji pravosuđa sa medijima štampano je više vodiča i brošura, u kojima su dati vrlo detaljni saveti i primeri iz prakse. Kao primer izuzetno dobrog vodiča za rad suda sa medijima možemo izdvojiti izdanje Pravosudne akademije i Prekršajnog apelacionog suda, uz podršku USAID-a, pod naslovom "Prekršajni sud u službi građana – unapređenje komunikacije i nastupa u javnosti" (autori Zoran Pašalić, Željka Petrović, Srđan Staletović). Pažnju novinara privukla je jedna kratka rečenica sa pravom porukom, koja glasi: "Prvo i osnovno pravilo u komunikaciji sa medijima je osloboditi se straha od istih".

# 7. KONFERENCIJE O SARADNJI MEDIJA I PRAVOSUĐA

Uz pomoć nemačke Fondacije za međunarodnu pravnu saradnju IRZ, u Srbiji su tokom poslednje četiri godine održano nekoliko konferencija i okruglih stolova na temu saradnje medija i pravosuđa. Institut za uporedno pravo iz Beograda organizovao je 10. decembra 2013. godine okrugli sto na temu "Pravosuđe i mediji". Pored sudija i novinara iz Srbije, na skupu su govorili i predsednik Okružnog suda u Berlinu Bjorn Retzlaff i novinar "Zidojče cajtunga" iz Minhena Wolfgang Janish. Već na ovoj konferenciji, koja je, prema našim saznanjima, bila prva ovakve vrste u Srbiji, uočeno je da tema međusobne saradnje istovremeno okupira i pravosuđe i medije i da je neophodno da oni u budućnosti ostvare saradnju koja neće biti stihijska nego planska.

Poslednja u nizu konferencija na temu "Pravosuđe i mediji" održana je 12. maja ove godine (2017) u Beogradu, u organizaciji Društva sudija Srbije i Nemačke fondacije za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ). Nemački novinar Volfgang Janiš istakao je da pravosuđe može i mora sarađivati sa medijima, iako u tom odnosu uvek postoje problemi, jer je pravosuđe uvek osetljivo na kritiku medija i nije uvek zadovoljno načinom na koji mediji prenose sudske odluke i događaje u vezi sa radom sudova. Janiš je tom prilikom u izjavi Tanjugu rekao jednu od ključnih stvari o odnosu sudija prema javnosti, koju smo već apostrofirali u ovom referatu, a to je da su "sudije najvažniji predstavnici pravne države" i da "sudije moraju biti ti koji javnosti treba da objasne kako funkcioniše pravna država, koja su naša prava i koja pravila moraju da važe".

Štefan Purner iz nemačke Fondacije za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ) istakao je da saradnja pravosuđa i medija može biti uvek bolja i da je odnos pravosuđa sa medijima veoma važan zbog percepcije građana o sudstvu. Čak je i pravosudnim organima u Nemačkoj, kako je rekao Purner, bilo potrebno dosta vremena da shvate koliko je važno ne samo da svoj posao rade stručno, već i da o tome izveštavaju medije.

Nema samo Srbija problem sa senzacionalističkim izveštavanjem jednog dela medija. Taj problem postoji i u drugim zemljama, takođe i u Nemačkoj, rečeno je na ovoj konferenciji. Ipak, predstavnici Društva sudija Srbije izrazili su očekivanje da mediji ubuduće izveštavaju objektivnije, i to ne samo o sudskim postupcima, već i o radu pravosuđu uopšte. Sudija Apelacionog suda u Beogradu i predsednica Društva sudija Srbije Dragana Boljević naglasila je da je odnos pravosuđa i medija u Srbiji "obeležen potpunim nerazumevanjem" i da i pravosuđe i mediji pate od nedovoljne nezavisnosti. Ukazala je i na *nedovoljno znanje* novinara o pravosuđu i nemogućnosti da imaju specijalizaciju, ali i na *nedostatak sagovornika* iz pravosuđa, jer se smatra da sa javnošću mogu da komuniciraju samo predsednici sudova i portparoli, a eventualno i neko od predstavnika strukovnih udruženja. Upitala je da li činjenica da postoji podzakonski akt koji reguliše ko se obraća javnosti iz pravosuđa može da ograniči ustavno pravo sudija na slobodu mišljenja i izražavanja i njihovu zakonsku obavezu da štite nezavisnost sudstva.

Ustavni sud Srbije održao je od 3. do 5. septembra 2015. godine u Kladovu regionalnu konferenciju sa temom "Ustavni sud i mediji", takođe u saradnji sa nemačkom Fondacijom za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ). Pored predsednice Ustavnog suda Srbije Vesne Ilić Prelić i sudija ovog suda, u radu konferencije su učestvovali predstavnici ustavnih sudova Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Hrvatske, zatim dr Dieter Homig, bivši sudija Saveznog Ustavnog suda Nemačke, novinar "Zidojče Cajtunga" Volfgang Janiš, koji prati rad tog suda, gospođa Nina Salomon iz Odeljenja za medije Evropskog suda za ljudska

prava u Strazburu, a predstavnici medija iz Srbije bili su novinarka "Večernjih novosti" Vojislava Crnjanski Spasojević, odgovorni urednik sajta Radio-televizije Srbije Ljubiša Obradović i novinarka "Politike" Aleksandra Petrović.

Predsednica Ustavnog suda Srbije Vesna Ilić Prelić istakla je da postoji potreba da se o odnosu Ustavnog suda i medija zajednički razgovara, radi boljeg upoznavanja i pronalaženja načina za bolju saradnju. Predstavnici ustavnih sudova govorili su o situacijama kada su ovi sudovi u medijima bili istaknuti u negativnom ili u pogrešnom kontekstu, ali su i sami uočili da postoji veliki stepen pasivnosti, krutosti i formalnosti ustavnih sudova u kontaktima sa javnošću. I kao što novinarima smeta ovakva zatvorenost ustavnih sudova, tako i sudijama smeta neznanje ili, bolje rečeno, nedovoljna obaveštenost novinara o nadležnostima i procedurama ustavnih sudova. Novinari su ukazali na probleme koji prate medije i otvoreno rekli da nijedna redakcija u Srbiji ne može sebi da priušti da ima novinara koji će se posvetiti samo praćenju rada Ustavnog suda. Zbog toga novinari očekuju da im informacije iz ovog suda budu pristupačnije i jasnije. Novinari takođe očekuju da sudije razumeju potrebe medija, pa i da imaju razumevanje za nedovoljno znanje novinara o radu ovog suda. Izrazili su mišljenje da predsednik i sudije Ustavnog suda treba da se pojavljuju u javnosti sa svojim autoritetom i u službi očuvanja ustavnosti. Takva ideja sudijama nije mnogo bliska i oni nisu naročito spremni da stanu pred kamere ili da učestvuju u televizijskim emisijama i medijskim polemikama, ali su na kraju konferencije saopštili da posle razgovora sa novinarima mnogo bolje razumeju način rada u medijima i da su uočili potrebu osnivanja službe za odnose sa javnošću u Ustavnom sudu Srbije.

## ZAKLJUČAK

Mediji u Srbiji danas teško mogu da priušte da imaju novinare koji su usko specijalizovani da pišu samo o temama iz oblasti pravosuđa, iako je jedan broj novinara posvećen isključivo ovim temama, a izuzetno retko se mogu pronaći novinari koji su po obrazovanju pravnici. Zato u međusobnoj saradnji pravosuđe mora izaći u susret medijima i kreirati informacije koje su istinite, tačne, precizne, pravovremene i relativno kratke, tako da ih novinari mogu doslovno preneti, uz minimalnu mogućnost da ih slobodno interpretiraju ili da u nedostatku brze informacije iz pravosuđa potraže drugih izvor, koji je manje pouzdan i koji će im pružiti nedovoljno stručnu, netačnu ili poluistinitu informaciju, kakva često može imati negativan efekat na tok krivičnog postupka, pretpostavku nevinosti, privatnost građana i na informisanje javnosti. Netačne i senzacionalistički plasirane informacije o istragama, suđenjima i uopšte o temama koje se odnose na rad pravosuđa, izazivaju u javnosti negativne reakcije i sprečavaju izgradnju poverenja građana u pravosuđe i uopšte u pravnu državu. Zato i mediji moraju učiniti napor, koliko je to moguće, da shvate svoj deo odgovornosti za kreiranje javnog mnjenja kada je o pravosuđu reč.

Međusobna dobra saradnja može se uspostaviti redovnim konferencijama za štampu i dobrom svakodnevnom komunikacijom između novinara i zaposlenih u sudovima i tužilaštvima koji su zaduženi za saradnju sa predstavnicima medija, naročito u situacijama krizne komunikacije, kada su događaji iz pravosuđa takvi da predstavljaju udarne vesti u štampanim i elektronskim medijima. Samo brza reakcija sudova i tužilaštava može sprečiti štetu koja nastaje pogrešnim i netačnim informacijama medija, bilo da su takve informacije plasirane zlonamerno ili bez loše namere. Nije lako biti brži od medija, ali pravosuđe mora

brzo da reaguje ako želi da prava informacija izađe u javnost. Zato portparoli sudova i tužilaštava treba da budu oslobođeni od drugih poslova i da budu posvećeni isključivo poslu saradnje sa medijima, a time i poslu kreiranja boljeg imidža pravosuđa u javnosti. Oni su ti koji treba unapred da znaju da će neka istraga ili sudska odluka danas ili sutra biti udarna vest u medijima i da će od njihove spremnosti da pruže pravu informaciju zavisiti kako će novinari izveštavati. Prošlo je vreme pasivnog odnosa pravosuđa naspram kritika medija i javnosti. Aktivna uloga pravosuđa u informisanju javnosti podrazumeva i promenu organizacije rada u sudovima i tužilaštvima i bliži kontakt portparola sa tužiocima i sudijama. Oni su najvažniji predstavnici pravne države i nosioci jednog od tri stuba vlasti. Zato je preporuka da izađu iz anonimnosti i da budu vidljivi u javnosti, jer će na taj način doprineti autoritetu sudske vlasti i pokazati da sude "u ime naroda".

Aleksandra Petrovic
Journalist of the "Politika"

## THE ACTIVE ROLE OF THE JUDICIARY IN INFORMING THE PUBLIC

*This paper will discuss the desirable ways of cooperation between judicial institutions and media for the sake of true and timely informing the public, with reference to the previous good and bad experiences. The focus is on the active role of the courts and prosecutor's offices in creating the image of the judiciary in public, in order to reduce tendentiously and sensationalistic media coverage to the lowest possible measure and for the public to get a clearer idea of the work of judicial bodies. The aim is to show that it is possible to achieve a balance between the interests of criminal proceedings and the public's right to know.*

*KEYWORDS: cooperation between the judiciary and the media / public opinion / crisis communication / spokespersons / journalists*

# THE ACTION PLAN FOR CHAPTER 23: STRATEGIC FRAMEWORK FOR IMPROVING RELATIONS BETWEEN THE JUDICIARY AND MEDIA IN THE REPUBLIC OF SERBIA*

Milica Kolaković-Bojovic, PhD, Research Fellow
Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia

*Accession negotiations with the EU (Chapter 23) are an ideal opportunity for overview and systematical approach to resolving of numerous issues that have been treated ad hoc, partially and/or inconsistently for decades in the Serbian judiciary. Relations between judiciary and media belong to this category and have to be considered from three perspectives: The first of all, the improvement of the transparency within judiciary, seen as a right of media to inform citizens on all important facts of judiciary, shouldn't grow in inappropriate commenting of judicial decisions and pressure that harms independence of that branch of power but also of the judicial office holders; In parallel, relations between judiciary and media are of the significant importance when it comes to criminal proceedings. Namely, there is a need to find an ideal balance between the right on information about committed crimes and criminal proceedings on one side, and obligation to respect presumption of innocence of accused person. Also, media coverage shouldn't jeopardize safety of victims and witnesses or cause secondary victimization. In addition to this, media coverage has a strong influence on efficiency of criminal proceedings, especially through the leakage of information during the criminal investigation. The last, but not less important factor that determinates quality of the judiciary-media relations lies in efficiency of their mutual, but also cooperation with police, in protecting journalists and efficient prosecution of crimes against journalists. All above-mentioned issues are subject of the European Commission's recommendations that Serbia should implement in accordance with the Action Plan for Chapter 23.*

*KEYWORDS: independence of judiciary / transparency / media coverage / EU / Chapter 23 / criminal proceedings*

* The paper represents the result of Project 47011 financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

## 1. THE ACTION PLAN FOR CHAPTER 23-AN OVERARCHING STRATEGIC DOCUMENT

The intensive process of preparation for opening the accession negotiations with the EU (Chapter 23) started during the second half of 2013. The first step was explanatory screening organized in September 2013, when the European Commission (hereinafter: EC) presented relevant EU acquis and standards to Serbian delegation. The second step (bilateral screening) included assessment of an alignment level of Serbian normative and institutional framework with abovementioned standards. This phase resulted in submission of the Screening Report[1]- document that represents analytical base for planning future reform steps and contains the list of recommendations. Based on these recommendations, the Negotiation group for Chapter 23 organized comprehensive, inclusive and transparent consultative process to develop a new strategic document in line with the EC recommendations. The Action Plan for Chapter 23[2] (hereinafter: APCH23) which was adopted by the Government of Republic of Serbia on 27th April 2016 follows the course mapped out in various relevant national strategic documents, but also advances the process by defining objectives and activities for which the subsequent need arose or it was necessary to identify more detailed evaluation. In this sense, the Action Plan for Chapter 23 represents the overarching strategic document with which all the other strategic documents shall be aligned. This enabling precise definition of the public policy in this area, whereas implementation, coordination, timing and funding of the reforms shall be significantly improved.[3] Having in mind comprehensiveness of the Chapter 23 and the fact that it includes three important subchapters: Judiciary, Anticorruption and Fundamental Rights, the APCH23 and its implementation became the unique opportunity to overview all issues relevant for relations between judiciary and media but also to coordinate policies and actions needed to improve it, not just at the normative level but through the implementation of relevant legislation, guidelines and protocols.

## 2. JUDICIAL INDEPENDENCE AND MEDIA

There are two group of relevant issues when it comes to relations between judicial independence and media. The first of all, media could be easily used as a tool for an inappropriate political pressure on judiciary as the branch of power but also on particular judge who should render or has already rendered some decision. Article 4 of the Constitution[4] provides for the separation of powers in Serbia and the independence of the judiciary.Article 142 says that courts shall be separated and independent in their work and they shall perform their duties in accordance with the Constitution, Law and other general acts, when stipulated by the Law, generally accepted rules of international law and ratified international contracts.As regards guarantees for the internal independence of judges,

[1] Screening Report for Chapter 23, available on: http://seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/Skrining/Screening%20Report%2023_SR.pdf, last accessed on April 27th 2017.
[2] Action Plan for Chapter 23, available on: http://mpravde.gov.rs/files/Action%20plan%20Ch%2023.pdf, last accessed on March 17th 2017.
[3] Action Plan for Chapter 23, page 3.
[4] The Constitution of the Republic of Serbia ("Official Gazette of the RS", No. 98/06)

Article 149 of the Constitution stipulates that, in performing his/her judicial function, a judge shall be independent and responsible only to the Constitution and the Law. Any influence on a judge while performing his/her judicial function shall be prohibited. Article 71 of the Law on the Organization of Courts prohibits interfering with the autonomy and independence of courts and judges. In parallel, article 145 of the Constitution stipulates that court decisions are based on the Constitution and Law, the ratified international treaty and regulation passed on the grounds of the Law, but also that court decisions are obligatory for all and may not be a subject of extrajudicial control. Moreover, they may only be reconsidered by an authorized court in a legal proceedings prescribed by the Law. According to the Constitution (Article 151) and the Law on Judges (Article 5), judges enjoy functional immunity in a sense that a judge may not be held accountable for an expressed opinion or voting in the process of rendering a court decision, except in cases when he/she committed a criminal offence by violating the law.

Despite all of these guaranties, the EC concluded that more precise rules and procedures are needed to regulate the conduct of the persons who are the potential sources of political pressure on judiciary. Also, the EC identified the lack of knowledge among judicial office holders, police officers and journalists in this regard. With respect of the role that the High Judicial Council (hereinafter: HJC) and the State Prosecutorial Council (hereinafter: SPC) have in protecting independence of judiciary, the recommendation 1.1.5. in the ScreeningReport says that Serbia needs to establish a clear procedure for both Councils to react publicly in cases of political interference in the judiciary and prosecution. In order to implement this recommendation the APCH23 contained two activities that provides for amendments of the Rules of Procedure of the HJC and same for the SPC (activities 1.1.5.1 and 1.1.5.2. of the APCH23) to regulate and define clear procedure for public reacting in cases of political interference in the judiciary which includes regular/periodic, as well as extraordinary public reacting, concerning the political interference in the judiciary and its effective implementation. While the HJC fulfilled its obligation at the session held on 25 October 2016[5], the SPC has just implemented it with significant delay.Provisions of the new Regulation on work of the State Prosecutorial Council[6], are prescribing procedure of the State Prosecutorial Council public reactions in cases of political influence to work of public prosecution office, including regular/periodic informing the public on existence of political or other illegal influence to work of public prosecution offices by the State Prosecutorial Council, once every year. In addition to that, it is also regulated procedure of extraordinary addressing of the State Prosecutorial Council to the public related to political or other illegal influence to work of public prosecution offices, if needed. Article 9 of the Regulation defines that the Council Deputy President is informing on existence of political or other illegal influence to work of public prosecution offices, and he/she is in that case acting as the Commissioner for independence, whereas manner of the Commissioner's acting and informing shall be regulated in detail by the Council special decision.

In addition to abovementioned procedures, the EC recommended the activities needed to ensure the full respect of court decisions including by raising the awareness that criticizing decisions, in particular by politicians puts the independence at risk (rec. 1.1.6).

[5] Amendments to the Rules of Procedure of the High Judicial Council, which was published in the "Official Gazette of the RS", no. 91/16.

[6] Regulation on work of the State Prosecutorial Council ,("Official gazette of the Republic of Serbia"), No. 29/17, adopted at the Council session held on 23rd of March 2017

Based on this activities the Republic of Serbia planned set of the measuresaimed at regulation of conduct of public functions holders /politicians. Activities 1.1.6.1 and 1.1.6.2. stipulate adoption and effective implementation of the codes of conduct for Members of Parliament and Members of the Government of the Republic of Serbia that regulates commenting judicial decisions and procedures. The Government fulfilled its obligation in January 2016[7] but the Code of Conduct for Members of Parliament is still on hold due to frequent pauses in its work in pre-election stages.

The third group of activities in the action plan are directed to strengthening capacities of the judges, public prosecutors and journalists in order to avoid inappropriate media reporting on judicial decisions, regardless political backgroundof that coverage. In accordance with the activity 1.1.6.4. from the APCH23the Department for Public Relations of the Republic Public Prosecution Office and the State Prosecutorial Council, with support of the GIZ project, the Ministry of Justice and with participation of the media representatives, has made a manual – The guide for communication between public prosecution offices, the media and the public with recommendations for concrete actions of both persons in charge of public relations from public prosecution offices and the media reporting on work of public prosecution offices. The stated manual contains the necessary review of leak of information, as well as concrete recommendations for better cooperation, explanation of the institute and method of work of the prosecution offices, but also rules for the PR employees with a view to establish the best possible cooperation with the media.In addition to dissemination of relevant information through the Manual, introduction of European standards relating to respect of judicial decisions and limits of permissible critique of judicial decisions and procedures in the context of respect of judiciary's independence in the program of the Judicial Academy and the implementation of such training program in this field was the way to work on capacities of judicial office holders in protecting their own independence and integrity of its work but also of the court proceedings.In parallel, there were planned and implementedworkshops for journalists in order to adopt European standards and national regulations concerning respect for judicial decisions and concerning respect of reporting on court proceedings. (activities1.1.6.5. and 1.1.6.6.)

## 3. MEDIA AND CRIMINAL JUSTICE

There are two specific groups of issues that deriving from relations between media and criminal proceedings. The first group of issues is related to media coverage of criminal proceedings that assumes finding an ideal balance between right of public to be informed about most important aspects on certain criminal proceedings without challenging presumption of innocence and the rights of victims and witnesses. In parallel, the criminal judiciary appears as a last defense line in protecting journalists from victimization related to their profession.

How badly the situation in this sector has been assessed it is obvious from the EC's recommendation no. 3.5.2.that insists on reviewing and amending the legislative and institutional framework for the protection of media freedom by implementing the Media strategy with a view to appropriately regulating state funding and putting an end to control of media by the State. Additionally, Serbia should take urgent measures to stop threats and

[7] The conclusion on its adoption was published in the "Official Gazette of RS", No. 6 on 28 January 2016

violence against journalists as well as information leaks related to ongoing or planned criminal investigations.

The AP23 recognizes the both group of issues and contains the comprehensive list of activities in order to implement the EC recommendations in this regard.

Namely, the recommendation 3.5.2. from the Screening report says that Serbia needs to review and amend the legislative and institutional framework for the protection of media freedom by implementing the Media strategy with a view to appropriately regulating state funding and putting an end to control of media by the State. The EC also recommended to take urgent measures to stop threats and violence against journalists as well as media leaks related to ongoing or planned criminal investigations. In parallel, recommendation 3.5.1. emphasizes that Serbia has to ensure protection of journalists against threats and violence, in particular through effective investigations and deterrent sanctioning of past attacks.

## 3.1. Media coverage and criminal proceedings

The public violation of presumption of innocence became in last few decades more or less usual practice not only in author texts of journalists but in public speeches of politicians and state officials. Despite the art. 73 from Law Public information and Media and the role that the Ministry of Culture and Information has in monitoring over the respecting the presumption of innocence in media there were no track record concerning misdemeanor proceedings. In this regard, the APCH23 (activity 1.1.6.7.) stipulates more efficient implementation of abovementioned provision. The positive circumstance enabling tracking this type of cases was development of the SIPRES case management system in misdemeanor courts from 2016. However, according to official reports submitted to the Council for Implementation of the APCH23[8], there are still minor number of proceedings.[9]

Beside the presumption of innocence, as it already had been said, media reporting can seriously harm rights of victims and witnesses and challenge efficiency of criminal proceedings. The importance of self-regulation mechanisms has been recognized in the APCH23 that stipulates (activity 3.5.2.8.) more effective monitoring of the implementation of the Code of Ethics for Journalists in order to promote self-regulation and respect of ethical and professional standards, strengthen professional integrity and increase visibility of the Press Council. The important factor in self-regulation is awareness of the limits and rules in reporting on criminal proceedings that can be significantly improved through regular trainings considering EU best practices, through training in the field of human rights, media ethics and hate speech(activity 3.5.2.9.) Additionally, common training for public prosecutors, deputy public prosecutors, police officers and representatives of relevant associations of journalist, are planned with regard to: prevention of media leaks related to ongoing or planned criminal investigations; prevention of media leaks related to respect for privacy with regard to vulnerable persons(3.5.2.21.).

[8] Council for Implementation of the Action Plan for Chapter 23: Report 1/2017 on implementation of the Action Plan for Chapter 23, available on: http://www.mpravde.gov.rs/files/Report%20no%20%201-2017%20on%20implementation%20of%20Action%20plan%20for%20Chapter%2023.pdf, last accessed on April 29th 2017.

[9] Based on the data submitted to the Supreme Court of Cassation by Misdemeanor Appellate Court on March 16, 2017, in the period between December 1, 2016 and March 15, 2017 no misdemeanor proceedings for the breach of Art. 73 of the Law on Public Information and Media were initiated. Out of all proceedings pending on December 1, 2016 before all misdemeanor courts (more precisely Belgrade Misdemeanor Court), one was completed in 2017.

In addition to preventive actions dedicated to journalists the APCH23 contains the set of activities that should prevent unethical conduct of police officers and public prosecutors. Namely, in activity3.5.2.16. the APCH23 prescribes amendment and supplements to the Code of Ethics and the Rules of the disciplinary proceedings and disciplinary responsibilities of public prosecutors and deputy public prosecutors in the part relating to the accountability of public prosecutors and deputy public prosecutors for unauthorized communication of information about ongoing or planned investigations to the media.

The similar measures (activities 3.5.2.17. and 3.5.2.18.) are planned for police officers, through amendments and supplements to the Law on Police and the Code of Police Ethics.The abovementioned Law was adopted in 2016. Subsequently, the Code of Ethics amended in early 2017[10] in the article 7 under the name "Protection of official information" prescribes that police officers do not disclose and do not use, without an authorization, data which they acquire in service or in connection to the service, and especially those which could threaten legal proceedings or the rights of third parties. Article 12 prescribes that behavior that is opposite to the provisions of this code represents behavior that is harmful to the reputation of the Ministry and police profession. However, these provision remained on declaratory level having in mind that there are no sanctions prescribed in case of non-compliance with Code of Ethics. Also, no progress has been made with regard of planned amendments and supplements to the bylaws governing the procedures of confidentiality and safety of planning and conducting criminal investigations in order to improve the privacy and protection of police procedures for the planning and implementation of criminal investigations. The same stands for adoption a by-law which establishes procedures for issuing statements of police officers to the media (activities 3.5.2.19. and 3.5.2.20.)

The best practices showed that development and adoption of the communication strategies could have a positive impact on media coverage of criminal proceedings. Having that in mind the APCH23 stipulates adoption of such a document for the Ministry of Interior (activity 3.5.2.15). Namely, the Communication Strategy of the Ministry of interior the Republic of Serbia with the media was adopted in 2012 and expired by the end of 2016. However, preparation of a new communication strategy is still in progress but with significant delays.

## 3.2. Protection of journalists

The mechanism of protection of journalist is based on three milestones: preventive measures, interinstitutional cooperationand efficient court proceedings in cases where journalists are victims/injured parties.

Importance of prevention and proactivity was recognized in activity 3.5.1.5. of the APCH23 that particularly emphasizes: Analysis of the risk of vulnerability of journalists conducted in cooperation with representatives of journalists' associations and continuous monitoring of the situation in the printed and electronic media in order to determine the risk of vulnerability of journalists. In addition to this, the APCH23 refer to the Media Strategy and its effective implementation but also insists on taking urgent measures to stop threats and violence against journalists as well as media leaks related to ongoing or planned criminal investigations.

[10] Police Code of Ethics ("Official Gazette of RS", No. 17/17)

The mutual understanding and cooperation is the key factor for improving relation between media and relevant stakeholders in charge of investigation and prosecution of violence against journalists. The key step on that way was development and signing the Cooperation Agreement among the Public Prosecutors' Office, Ministry of Interior and relevant associations of journalists (activity 3.5.2.4.). On 26 December 2016, the Republic Public Prosecutor's Office, Ministry of Interior, the Association of Journalists of Serbia, the Independent Journalists' Association of Serbia, Journalists' Association of Vojvodina, the Association of Independent Electronic Media, the Media Association and the Association of Online Media signed the Agreement on Cooperation and Measures to Raise the Level of Safety of Journalists. The solid base for this agreement was the Cooperation Agreement earlier signed Republic Public Prosecutor and the Minister of Interior (signed on 11th April 2016 based on activity 3.5.1.4.). The Agreement enabled continuous dialog among media representatives and the Republic Public Prosecutor`s Office. This Agreement aims at establishing system of measures which will ensure more efficient legal protection of journalists. Accordingly, a permanent working group was established whose members are authorized high-level representatives of the contractual parties. The working group choosedto work through the specialized working groups. One of them was established for analysis of the provisions of the Criminal Code in order to assess the need for the amendment of this Code and prepare recommendations for the competent institutions (activity 3.5.1.1.). The Agreement, among others, resulted in harmonization of data on criminal offences committed against journalists during 2016 and ongoing criminal proceedings. This is in line with activity 3.5.1.3. that stipulates adoption of instructive guidelines by the Republic Public Prosecutor on forming the separate records of criminal offenses committed against journalists and attacks on media internet sites, and designating priority in acting upon these criminal offenses.Therewas also established the subgroup for analysis of the way of communication and the openness of the state institutions towards the media.

In the activity 3.5.1.2. the APCH23 stipulates the continuation of the work of the Commission for consideration of the facts obtained during the investigations conducted on the killings of journalists and provision of regular reports.Without dispute about the previous results of the Commission, it's not clear what the time frames for finishing its work are but also what is the purpose of its existence in parallel with the regular institutional framework.

## 4. ASSESSMENT OF THE ACHIEVEMENTS AND FUTURE STEPS

From the all mentioned above it's clear that both- the EC and Serbia used comprehensive approach to identify problems in the field of relations between judiciary and media and to propose solutions to deal with them. However, the results of implementation of the APCH23 a year after its adoption do not look encouraging. Beyond a limited activities on improvement of normative framework and defining internal proceedings, it doesn't seem significant progress has been made.

Namely, there is a still gap between unofficial claims about exposition of judiciary to political pressures[11] and application of the newly established procedures of public reaction

[11] It is hardly possible to find any "independent" assessment or analysis that deals with independence of the judiciary in Serbia that doesn't contained

for the HJC and SPC that unexplainable doesn't exist in the Communication Strategy of the HJC[12] neither in the Action Plan for Implementation of the Communication Strategy of the HJC.[13] That could be explained on three ways: One possible explanation is that there are no political pressures on judges and public prosecutors; The second one is that judicial office holders still not see the HJC and the SPC as bodies with the full capacities for governing judiciary and defend its independence, despite the fact that significant majority of their members are judges and prosecutors elected by the peers; Finally, there is a possibility that the HJC and the SPC do not recognize on the right way their own roles in this regard avoiding to publicly share their official position and assessment of (non)existence of political pressure on judiciary. That bring us to the consequent question: Does the HJC's and the SPC's silence means that Serbian judiciary functions independently without inappropriate pressures coming from other branches of power or the HJC and the SPC have some reasons for non-sharing their concerns in this regard with public? The only logical conclusion and the clear message for the HJC and the SPC should be: If there are political pressures on Serbian judiciary, please, say it so! That's your duty arising from the leading position that you have in Serbian institutional set up according to Constitution. That's also the best way for the Councils to justify their capacities in defending independence of the judiciary.

The progress made in previous 18 months regarding respecting presumption of innocence and protection of victims in media and/or prosecution and punishment of inappropriate reporting on criminal proceedings, the only visible positive movement is development of the case management tools (SIPRES) enabling tracking and automatic production of reports that show number and results of these type of proceedings. Beside this, the general impression not only among professionals but in general public is that situation in media getting worse in this regard. The transition from the newspapers to social networks as a key communication channel resulted in speeding up information share that may have more serious consequences in cases of non-respecting of presumption of innocence. Having this in mind, there is a need to use efficient prosecution and punishment of such a cases counting on general prevention effects. In addition to this method that can show positive effects in short time, education of journalists should be seen as a long term investment in quality of media coverage.

Finally, when it comes to protecting journalists, the trilateral agreement and its current implementation should be used as a solid base for establishing permanent dialog as an additional element in mechanism of police and judicial protection. The continuity and constructiveness of the dialog within existing normative and institutional framework can potentially give better results than continuous normative amendments followed by antagonism between journalists and judiciary.

[12] Communication Strategy of the High Judicial Council, available on: http://vss.sud.rs/sr-lat/dokumenti/akti-saveta, last accessed on May 8th 2017.

[13] The Action Plan was adopted in 2017 and it is available only in Serbian on: http://vss.sud.rs/sr-lat/dokumenti/akti-saveta, last accessed on May 8th 2017.

# 5. SOURCES


1. Action Plan for Chapter 23, available on: http://mpravde.gov.rs/files/Action%20plan%20Ch%2023.pdf, last accessed on March 17th 2017.
2. Action Plan for Implementation of the Communication Strategy of the High Judicial Council, available on: http://vss.sud.rs/sr-lat/dokumenti/akti-saveta, last accessed on May 8th 2017.
3. Commission Staff Working Document: *Serbia 2016 Report*,Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2016 Communication on EU Enlargement Policy, available on: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/godisnji_izvestaj_16_eng(1).pdf, last accessed on April 27th 2017.
4. Common Negotiation Position for Chapter 23, available on: http://mpravde.gov.rs/files/Ch23%20EU%20Common%20Position.pdf, last accessed on March 17th 2017.
5. Communication Strategy of the High Judicial Council, available on: http://vss.sud.rs/sr-lat/dokumenti/akti-saveta, last accessed on May 8th 2017.
6. Council for Implementation of the Action Plan for Chapter 23:*Report 1/2017 on Implementation of the Action Plan for Chapter 23*, available on: http://mpravde.gov.rs/files/Report%20no%20%201-2017%20on%20implementation%20of%20Action%20plan%20for%20Chapter%2023.pdf, last accessed on April 29th 2017.
7. Screening Report for Chapter 23, available on: http://seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/Skrining/Screening%20Report%2023_SR.pdf, last accessed on April 27th 2017.

Dr Milica Kolaković-Bojović, naučni saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

# AKCIONI PLAN ZA POGLAVLJE 23 KAO STRATEŠKI OKVIR ZA UNAPREĐENJE ODNOSA PRAVOSUĐA I MEDIJA U REPUBLICI SRBIJI

*Proces pristupnih pregovora sa Evropskom unijom u okviru Poglavlja 23 predstavlja idealnu priliku za temeljno sagledavanje i sistemsko rešenje, čitavog niza problema koji se, decenijama unazad, pristupalo površno, stihijski ili nekonzistentno. U ovu grupu pitanja, bez sumnje, spada i odnos pravosuđa i medija, koji je neophodno tretirati u tri paralelne ravni: Najpre, kroz unapređenje transparentnosti rada pravosuđa, odnosno pravo medija da izveštavaju o svim bitnim aspektima njegovog rada, koje ne sme prerastiu neprimereno komentarisanje sudskih odluka i time ugroziti nezavisnost ove grane vlasti i samih nosilaca pravosudnih funkcija; Druga ravan od značaja za odnos pravosuđa i medija vezuje se za krivične postupke, odnosno iznalaženje idealnog balansa između prava javnosti da bude obaveštena o izvršenim delima i toku krivičnih postupaka, s jedne strane, i obaveze poštovanja pretpostavke nevinosti ali i zaštite svedoka i žrtava, kako bezbednosne, tako i od sekundarne medijske viktimizacije. Poseban aspekt ovog odnosa tiče se i uticaja medijskog izveštavanja na efikasnost krivičnih postupaka, kroz curenje informacija (naročito u fazi istrage). Najzad, kvalitet odnosa pravosuđa i medija, uz značajnu ulogu policije, ogleda se i u efikasnosti njihove saradnje na unapređenju zaštite novinara, odnosno u efikasnom procesuiranju učinilaca krivičnih dela čije je bitno obeležje profesionalna pripadnost žrtve iz domena medija. Sva pomenuta pitanja predmet su preporuka Evropske komisije, koje Republika Srbija sprovodi rukovodeći se aktivnostima predviđenim Akcionim Planom za Poglavlje 23.*

*KLJUČNE REČI: nezavisnost pravosuđa / transparentnost / medijsko izveštavanje / EU / Poglavlje 23 / krivični postupak*

# KRIVIČNA DELA IZVRŠENA PUTEM MEDIJA: ODGOVORNOST I KAŽNJIVOST*

Dr Dragan Jovašević, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Srbija

*Brojna krivična dela se mogu izvršiti putem medija, odnosno sredstava javnog informisanja i komuniciranja kao što su: povreda časti i ugleda, odavanje (državne, vojne, službene, poslovne ili lične) tajne, pozivanje (propaganda) na vršenje krivičnih dela, zločini mržnje i dr. Stoga mnoga savremena krivična zakonodavstva, pa tako i zakonodavstvo Republike Srbije poznaje posebna pravila za utvrđivanje krivične odgovornosti učinilaca krivičnih dela koja su izvršena putem sredstava javnog informisanja i komuniciranja (putem medija). Za krivična dela koja su izvršena putem medija u savremenom krivičnom pravu Republike Srbije uspostavljen je dvojaki sistem krivične odgovornosti. To su: 1) odgovornost fizičkog lica i 2) odgovornost pravnog lica. Osnovni oblik odgovornosti za "medijska" krivična dela je odgovornost fizičkog lica. Tu se razlikuju dva vida odgovornosti. To su: a) primarna, osnovna odgovornost autora spornog, inkriminisanog teksta kojim su, zapravo, i ostvarena obeležja bića krivičnog dela predviđenog u zakonu i b) posebna, supsidijarna, kaskadna odgovornost drugih lica – odgovornog urednika, izdavača, štampara ili proizvođača nosača slike i zvuka koja se zasniva po posebnim pravilima. No, uz fizičko lice, za "medijska" krivična dela od 2008. godine mogu da odgovaraju i pravna lica. Upravo o specifičnim karakteristikama odgovornosti fizičkih i pravnih lica za krivična dela koja su učinjena putem medija govori ovaj rad.*

*KLJUČNE REČI: krivično delo / zakon / mediji / odgovornost / krivična sankcija*

## 1. UVODNA RAZMATRANJA

Krivična odgovornost u savremenom krivičnom pravu (Turković et al, 2013:23-25) se zasniva na subjektivnoj odgovornosti u čijoj se osnovi nalazi krivica (vinost, krivnja) učinioca koja se utvrđuje od strane suda u krivičnom postupku u svakom konkretnom slučaju imajući u vidu činjenicu da okrivljeno (osumnjičeno, optuženo) lice krasi

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

pretpostavka (prezumcija) nevinosti. No, u poslednje vreme sve su izraženije tendencije objektiviziranja ove odgovornosti kroz uvođenje ili proširivanje primene prezumpcije krivice. U ovim slučajevima se objektivna krivična odgovornost zasniva na odgovornosti na osnovu prouzrokovane posledice (objektivna krivična odgovornost).

I pozitivno krivično zakonodavstvo Republike Srbije (Jovašević, 2016:168-173) poznaje više posebnih oblika krivice ili slučajeva objektivne odgovornosti (Radovanović, 1975:195). To su: a) odgovornost za krivična dela učinjena putem štampe i drugih sredstava javnog informisanja i komuniciranja, b) odgovornost pravnog lica za krivična dela, c) odgovornost za međunarodna krivična dela (gde se razlikuju: 1) komandna, zapovedna ili starešinska odgovornost i 2) zajednički ili udruženi zločinački poduhvat) i d) odgovornost za kvalifikovane oblike krivičnog dela, dok se u pravnoj teoriji sa opravdanim razlozima razmatra i pitanje postojanja krivične odgovornosti kolektivnih organa upravljanja (Jovašević, 2011:489).

Postojanje kolektivnih organa odlučivanja u raznim oblastima društvenog života (javnog informisanja, privrede, finansija, državne uprave, teritorijalne autonomije i lokalne samouprave) i mogućnost njihovog vršenja krivičnih dela, posebno u sferi službene dužnosti ili privrednog poslovanja, je nametnulo potrebu da se razmotri mogućnost utvrđivanja krivične odgovornosti i ovakvih kolektivnih organa (upravnih ili nadzornih odbora, komisija, redakcija, kolegijuma i dr).

Ova se odgovornost može posmatrati u dva oblika. To su: a) odgovornost kolektivnog organa kao celine i b) odgovornost za rad u kolektivnom organu. Prvi oblik odgovornosti postoji za samo donošenje nezakonite odluke, ali se i ovde kao i kod odgovornosti pravnog lica javljaju problemi u vezi sa utvrđivanjem "krivice" i primenom krivičnih sankcija. Drugi oblik odgovornosti predstavlja klasičnu subjektivnu odgovornost fizičkog lica kao člana kolektivnog organa za svoje propuste ili činjenja u radu tog organa pri njegovom nezakonitom postupanju (Petrović, Jovašević, Ferhatović, 2015:215).

## 2. ODGOVORNOST ZA KRIVIČNA DELA UČINJENA PUTEM ŠTAMPE ILI DRUGIH SREDSTAVA JAVNOG INFORMISANJA

Brojna se krivična dela putem pisane ili izgovorene reči, crteža, slike i sl. mogu učiniti preko različitih medija kao što su štampa i druga sredstva javnog informisanja i komuniciranja (npr. povreda časti i ugleda, odavanje tajne, agitaciono-propagandna politička krivična dela, zločini mržnje, širenje lažnih vesti i sl.)[1]. Upravo zbog brzine širenja i rasprostranjenosti informacija ili izjava učinjenih putem sredstava javnog informisanja (medija)[2] i mogućeg obima i intenziteta prouzrokovane posledice, kao i složenog procesa korišćenja ovih sredstava od strane velikog broja lica sa različitim ulogama, brojna savremena krivična zakonodavstva[3] predviđaju posebna pravila o utvrđivanju krivice i kažnjivosti pojedinih lica (Lazarević, Vučković, Vučković, 2004:102). Pored toga mediji

[1] Za ovaj oblik krivične odgovornosti se u delu pravne teorije koristi pojam : "odgovornost po Zakonu o štampi i drugim vidovima informacija".

[2] Za razliku od krivičnog zakonodavstva Srbije, zakonodavstvo u Crnoj Gori ova krivična dela naziva "krivična dela učinjena putem medija". Na taj način je teoriji i sudskoj praksi ostavljeno da konkretizuju pojam "medija". Pod ovim se pojmom podrazumevaju sredstva javnog informisanja od kojih poseban značaj imaju : novine (štampane stvari), radio, televizija, filmske novine i sl.

[3] Ovu vrstu krivične odgovornosti ne poznaje novo krivično zakonodavstvo sledećih država : Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Austrije, Nemačke, Ruske federacije i dr.

neretko zloupotrebljavaju svoju poziciju i ovlašćenje i služe se neproverenim, ponekad i montiranim i izmišljenim informacijama i tako povređuju slobode i prava fizičkih i pravnih lica, čak i sa teškim posledicama. Ustavom garantovano pravo na objavljivanje istinite informacije, kao i pravo naknade štete povređenom licu putem normi građanskog prava često je nedovoljno i neprikladno, pa se u mnogim pravnim sistemima uspostavlja i krivičnopravna zaštita kao dodatni vid zaštite sloboda i prava čoveka (Babić, Marković, 2008:323).

Budući da su, s jedne strane, na ovaj način izvršena krivična dela dobila karakter težeg krivičnog dela, a s druge strane, u primeni pravila o krivici učinioca i o vođenju krivičnog postupka prema učiniocu dela – autoru informacije javljaju se ozbiljni problemi, to daje osnova za ustanovljenje posebnih pravila o krivičnoj odgovornosti za krivična dela izvršena putem medija[4]. Kod ove posebne krivične odgovornosti dolazi do kolizije: a) opravdanih kriminalno-političkih razloga da se za tzv. "štamparske delikte" obezbedi efikasna krivičnopravna zaštita i b) načela idividualne krivične odgovornosti učinioca. Propuštanje nadzora od strane određenih lica nije dovoljan osnov za njihovu subjektivnu krivičnu odgovornost (Jovašević, Ikanović, 2012:157-159). To je argument za rešavanje problema krivične odgovornosti za medijska krivična dela na drugi način - kroz propisivanje posebnog krivičnog dela "zanemarivanje dužne pažnje i kontrole u procesu štampanja, odnosno nastajanja drugih oblika sredstava javnog informisanja" (Stojanović, 2005:189).

Dakle, medijska krivična dela možemo definisati kao protivpravno delo čija su obeležja predviđena u zakonu, a koja su izvršena putem medija (sredstava javnog informisanja). Šta se smatra medijem, odnosno sredstvom javnog informisanja u Republici Srbiji je uređeno posebnim tzv. "medijskim" zakonima kao što su: Zakon o javnom informisanju i medijima[5] i Zakon o elektronskim medijima[6]. Medij je u smislu člana 29. Zakona o javnom informisanju i medijima svako sredstvo obaveštavanja koje rečima, slikom ili zvukom prenosi umetnički oblikovane informacije, ideje i mišljenja, kao i druge sadržaje koji su namenjeni javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika.

Prema članu 5. Zakona o javnom informisanju i medijima putem medija se objavljuju informacije, ideje i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima "opravdan" interes da zna, bez obzira na način na koji su takve informacije pribavljene. Već ovo zakonsko rešenje otvara dve dileme: a) koji je to "opravdan" interes javnosti da sazna sadržinu određenih informacija, kako se taj interes utvrđuje, ko ga utvrđuje, na osnovu kojih kriterijuma i sl. i b) informacije se mogu objaviti čak i kada su pribavljene ne samo na dozvoljen, zakonit, već i na nezakonit način, kršenjem tuđih prava i sloboda, pa i interesa društvene zajednice.

Pojam "opravdan" interes treba razlikovati od pojma "javnog" interesa. Naime, ova dva pojma se ne mogu poistovetiti, oni ne predstavljaju sinonime. To je vidljivo iz zakonske odredbe u članu 15. gde se javni interes u oblasti javnog informisanja određuje kao istinito, nepristrasno, pravovremeno i potpuno informisanje građana.

---

[4] U pravnoj teoriji nema jedinstvenog shvatanja o pravnoj prirodi krivične odgovornosti za dela koja su izvršena putem medija. Prema jednom shvatanju ovde se radi o posebnoj odgovornosti zakonom taksativno naznačenih lica koja odgovaraju umesto autora informacije, prema drugom shvatanju ovde se radi o obliku objektivne odgovornosti ovih lica, prema trećem shvatanju odgovornost ovih lica se pretpostavlja, prema četvrtom shvatanju odgovornost ovih lica se zasniva na nehatu (nepažnji, propuštanju dužnog nadzora) u pogledu obavljanja njihovih dužnosti.

[5] Službeni glasnik RS, br.83/14, 58/15 i 12/16.

[6] Službeni glasnik RS, br. 83/14 i 12/16.

Da bi se ove dileme i sporna pitanja koja se javljaju u praksi delimično ublažili ili otlonili, navedeni Zakon u članu 9. određuje da su urednici i novinari "dužni" da sa "pažnjom" primerenom okolnostima pre objavljivanja informacije provere njeno poreklo, "istinitost" i potpunost. Šta se smatra "novinarskom pažnjom" koja je primerena okolnostima, dakle, vremenu, mestu i uslovima saznanja i objavljivanja informacije predstavlja neodređenu formulaciju koja se može u praksi tumačiti na različite načine zavisno od ugla posmatranja, kao i od toga ko je posmatra, odnosno utvrđuje.

Razrešenju ovih u praksi mogućih dilema doprinosi zakonsko rešenje prema kome su urednik i novinari dužni da preuzete informacije prenesu verodostojno i potpuno.

Krivični zakonik Republike Srbije (KZ RS)[7] za "medijska krivična dela" koristi naziv "krivična dela koja su učinjena putem štampe ili drugih sredstava javnog informisanja" u odredbama čl.38-41. Na istovetan način je postupao i ranije važeći Kazneni zakon Republike Hrvatske[8] iz 1997. godine kada je u članu 48. ova krivična dela nazivao: "krivičnim delima učinjenim sredstvima javnog informisanja (javnog priopćavanja)" (Pavišić, Grozdanić, Veić, 2007:206). No, interesantno je da je novelom Kaznenog zakona iz 2004. godine[9] ovaj član zakona brisan, što znači da je danas u Kaznenom zakonu[10] iz 2011.godine ukinuta ova vrsta odgovornosti fizičkih lica za medijska krivična dela u Republici Hrvatskoj.

Nešto drugačiji naziv za ova "medijska krivična dela" poznaje Krivični zakonik Republike Crne Gore[11] iz 2003. godine koji u članu 28. ova krivična dela naziva: "krivična dela učinjena putem medija". Na isti način postupa i Krivični zakonik Makedonije[12] iz 1996. godine koji u čl. 26 i 27. koristi naziv: "odgovornost za krivična dela izvršena preko mas medija" (Marjanovik, 1998:196) da bi izmenama i dopunama Zakonika iz marta 2004. godine[13] uvedena u članu 27a. i posebna "odgovornost uvoznika i distributera sredstava za javno informisanje". Konačno, i raniji Kazenski zakonik Slovenije iz 1994. godine[14] je u odredbama čl.30-32. predviđao za ova krivična dela naziv: "odgovornost za medijske delikte". Ovakvo rešenje više ne postoji u Kazenskom zakoniku Slovenije iz 2008. godine[15].

## 2.1. Krivična odgovornost fizičkog lica

Odgovornost za "medijska" krivična dela ili krivična dela koja su učinjena putem štampe i drugih sredstava javnog informisanja u Republici Srbiji je dvojake prirode (Novoselec, 2004:264). To je:

1) opšta odgovornost zasnovana na krivici učinioca – autora sporne informacije ili inkriminisanog teksta. Naime, prema članu 38. Krivičnog zakonika kao izvršilac krivičnog dela koje je izvršeno objavljivanjem informacije u medijima (u novinama, na radiju, televiziji ili u drugom javnom glasilu) smatra se fizičko lice u svojstvu autora sporne,

[7] Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16.
[8] Narodne novine Republike Hrvatske, br. : 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 71/06 i 110/07.
[9] Narodne novine Republike Hrvatske, br. 105/04.
[10] Narodne novine Republike Hrvatske, br. 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15.
[11] Službeni list Republike Crne Gore, br. : 70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13 i 42/15.
[12] Službeni vesnik na Republika Makedonija, br. : 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14 i 132/14.
[13] Službeni vesnik na Republika Makedonija, br. 19/04.
[14] Uradni list Republike Slovenije, br. 63/94, 23/99 i 40/04.
[15] Uradni list Republike Slovenije, br. 55/08.

inkriminisane informacije kojim se, zapravo, i ostvaruju obeležja krivičnog dela predviđenog u zakonu i

2) posebna, supsidijarna, kaskadna odgovornost (Grozdanić, Škorić, Martinović, 2013:98) ili odgovornost po posebnim pravilima za određena lica: odgovornog urednika, izdavača, štampara i proizvođača (Kambovski, 2006:445-451).

Opšta odgovornost autora informacije se utvrđuje po pravilu u slučaju izvršenja krivičnog dela putem sredstava javnog informisanja. Ovo lice odgovara za skrivljeno učinjeno krivično delo. Izuzetno, se kao izvršilac krivičnog dela koje je učinjeno putem štampe (novina), radija, televizije ili drugog javnog glasila (dakle, putem medija) smatra i odgovorni urednik, odnosno lice koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja informacije (utvrđivanje ovog vremena u praksi može da bude sporno). Za zasnivanje posebne odgovornosti ovih lica potrebno je da se oni ne smatraju saučesnikom (saizvršiocem, podstrekačem ili pomagačem) u izvršenju ovog krivičnog dela u smislu odredbi Krivičnog zakonika (Lazarević, Vučković, Vučković, 2004:102).

Zbog specifičnosti krivičnih dela koja su izvršena putem medija u krivičnom zakonodavstvu se modifikuju odredbe o krivici učinioca, odnosno o saučesništvu (Novoselec, 2004:263). Neka krivična zakonodavstva (Srbija, Crna Gora, Makedonija) predviđaju poseban oblik krivične odgovornosti lica za ovako učinjena krivična dela (bez obzira na spor u teoriji koji postoji o pravnoj prirodi ove vrste odgovornosti). Novo krivično pravo Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine više ne poznaju ovaj poseban oblik krivične odgovornosti. No, u savremenom krivičnom pravu se javljaju i takve tendencije koje idu za tim za suze krug lica i strogo ograniče uslove za zasnivanje odgovornosti tih lica za krivična dela učinjena putem medija.

Takav je slučaj sa Krivičnim zakonikom Švajcarske (Serebrenikova, Kuznjecova, 2000:11) koji ovu materiju uređuje u odredbi člana 27. Posle izmena Zakonika[16] iz oktobra 1997. godine više ne postoji objektivna krivična odgovornost za medijske delikte nego je: a) sužen krug lica koja odgovaraju za ova krivična dela i b) zaštićena je anonimnost izvora informacije, uključujući i identitet autora. Ova lica – glavni i odgovorni urednik, kao i ostala odgovorna lica u štampanim i elektronskim medijima ne mogu da ogovaraju za medijsko krivično delo kao takvo, već su oni, zapravo, učinioci posebnog krivičnog dela propisanog u članu 322. Krivičnog zakonika Švajcarske ako sa umišljajem ili iz nehata nisu sprečili izvršenje medijskog krivičnog dela. Dakle, ovde se radi o krivičnom delu nečinjenja, odnosno o odgovornosti za propuštanje dužne i potrebne pažnje određenih lica usled čega je nastupila posledica krivičnog dela (Trechsel, Noll, 1998:230).

Budući da umesto autora za medijsko krivično delo u Republici Srbiji, na prvom mestu, odgovara lice koje ima svojstvo "odgovornog urednika", za praksu je posebno važno da utvrdi svojstvo "odgovornog" urednika. To je lice koje je označeno urednikom u odgovarajućoj vrsti medija. Naime, odgovarajućim zakonskim propisima se određuje koje lice ima svojstvo (prava, obaveze i odgovornosti) odgovornog urednika u određenoj vrsti medija. To lice je izričito i vidno označeno i ono odgovara za uređivanje novina, povremene publikacije, odnosno radio ili televizijskog programa (medija uopšte).

Pri tome je moguće da jedan oblik medija ima jednog ili više odgovornih urednika (bilo za ceo medij ili pojedini njegov segment ili deo). U takvim situacijama se odgovornim

[16] StGB, Schweizerisches Strafgesetzbuch Aktuell geltende Fassung 2013. Zurich, 2013. godine, str.30.

urednikom u smislu ove posebne krivične odgovornosti smatra lice koje je urednik onog dela publikacije ili programa u kome je objavljen inkriminisani tekst jer je na njemu ležala obaveza vršenja nadzora nad tom vrstom medija. Ako u vreme objavljivanja spornog teksta odgovorni urednik iz bilo kog razloga nije vršio svoju dužnost (npr. bio je odsutan, bolestan, na godišnjem odmoru, službenom putu i sl.) umesto njega odgovara lice koje ga je zamenjivalo u vršenju dužnosti u to vreme.

Za zasnivanje posebne odgovornosti odgovornog urednika, odnosno lica koje je ga je zamenjivalo u vreme izvršenja krivičnog dela potrebno je kumulativno ispunjenje više zakonskih uslova. To su (Selinšek, 2007:176-177):

1. ako je do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom autor spornog, inkriminisanog teksta ostao nepoznat. U praksi se postavlja pitanje kakav značaj ima činjenica kada se informacija objavljuje "bez imena autora". Ta je okolnost irelevantna jer ovaj oblik odgovornosti postoji ako je autor ostao nepoznat. To znači da se trenutkom utvrđivanja identiteta autora spornog teksta, isključuje odgovornost odgovornog urednika (Stojanović, 2005:190),

2. ako je informacija objavljena bez (usmene ili pismene, ali izričite) saglasnosti autora što se mora dokazati u svakom konkretnom slučaju i

3. ako su u vreme objavljivanja informacije postojale stvarne ili pravne smetnje za krivično gonjenje autora koje i dalje traju (član 38. stav 2. KZ RS). Stvarne smetnje za krivično gonjenje autora predstavljaju okolnosti stvarne, faktičke prirode koje onemogućavaju nadležne državne organe da preduzimaju procesne radnje u smislu krivičnog progona učinioca krivičnog dela kao što su: ratno ili vanredno stanje, stanje neposredne ratne opasnosti, stanje epidemije kakve opasne zarazne bolesti i sl. Pravne smetnje za krivično gonjenje autora jesu: nastupanje smrti ili stanja duševne poremećenosti autora u bilo kom obliku i vidu ispoljavanja posle izvršenja krivičnog dela, imunitet autora, njegova nedostupnost državnim organima i sl.

No, krivica odgovornog urednika ili lica koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja informacije (Mrvić Petrović, 2005:104) je isključena ukoliko su se ona nalazila u neotklonjivoj zabludi u pogledu postojanja okolnosti koja zasniva njihovu odgovornost. Neotklonjiva zabluda (pogrešna ili nepotpuna predstava o nekoj stvarnoj ili pravnoj okolnosti) mora postojati na strani ovih lica u vreme objavljivanja spornog teksta, pri čemu ona mora biti iz "opravdanih" razloga. Kada je zabluda opravdana ili neopravdana, faktičko je pitanje koje sudsko veće rešava u svakom konkretnom slučaju na bazi svih objektivnih i subjektivnih okolnosti učinjenog krivičnog dela i ličnosti njegovog učinioca.

Dakle, ni učinilac ovog krivičnog dela, niti bilo koje drugo lice pod postojećim okolnostima nije moglo da zna, da bude svesno postojanja okolnosti na osnovu kojih Krivični zakonik zasniva njihovu krivičnu odgovornost za učinjeno medijsko krivično delo. U praksi se kao sporno može javiti pitanje kako razrešiti situacije kada su se odgovorni urednik, odnosno lice koje ga je zamenjivalo nalazili u otklonjivoj stvarnoj zabludi (zabludi iz neopravdanih razloga), što je češći slučaj. Ako su, naime, ova lica bila u zabludi iz nehata, tada ne postoji umišljajno, već samo nehatno krivično delo, pod uslovom da zakon uopšte predviđa odgovornost za nehatno preduzetu radnju izvršenja takvog krivičnog dela. Po prirodi stvari, putem štampe i drugih sredstava javnog informisanja se ne vrše nehatna krivična dela (dela iz nepažnje, nesmotrenosti, lakomislenosti), iako je teoretski moguće zamisliti nehatno odavanje tajne, tako da se, zapravo, ovako koncipirano zakonsko rešenje svodi na nepostojanje svesti kod odgovornog urednika (ili njegovog zamenika) što

isključuje njegovu krivicu. Ovakvo rešenje ublažava u osnovi "objektivnu odgovornost" učinioca za medijska krivična dela.

Pri postojanju napred navedenih zakonom kumulativno određenih uslova kao izvršilac medijskih krivičnih dela se supsidijarno smatraju i sledeća lica shodno članu 39. KZ RS (Simić, Trešnjev, 2010:42-44):

1. izdavač – za krivično delo koje je izvršeno putem nepovremene štampane publikacije (knjige, monografije, brošure, filmovi, TV reportaže i sl). Ko može da bude izdavač određene publikacije, pod kojim uslovima i u kom postupku odobrava i vrši izdavačku delatnost uređeno je propisima Zakona o izdavanju publikacija[17]. Izdavač (fizičko ili pravno lice, domaće ili strano lice) je, po pravilu, vidno označen na publikaciji, ali je moguće i da određena publikacija ne sadrži takvu oznaku,

2. štampar – odgovara ako nema izdavača (što nije moguće u praksi, ali je moguće da izdavač nije vidno naveden, da nije poznat ili je izdavač samo fiktivno označen) ili ako postoje stvarne ili pravne smetnje za njegovo krivično gonjenje, a štampar je za to znao. Odgovornost štampara je u ovom slučaju akcesorne, supsidijarne prirode. To je poseban oblik tzv. kaskadne odgovornosti i

3. proizvođač - za krivično delo koje je izvršeno putem mehaničkih nosača slike ili zvuka, dakle, tehničkih sredstava koja su namenjena za reprodukovanje slike i (ili) zvuka: kompakt diska, gramofonske ploče, magnetofonske trake i drugih auditivnih sredstava, filmova za javno i privatno prikazivanje, dijapozitiva, video sredstava ili sličnih sredstava koja su namenjena širem krugu lica. No, za odgovornost proizvođača je potrebno da se radi o proizvodnji sredstava koja su namenjena "širem krugu" individualno određenih ili neodređenih lica. Šta se smatra "širim krugom lica" predstavlja faktičko pitanje koje sudsko veće rešava u svakom konkretnom slučaju na bazi svih objektivnih i subjektivnih okolnosti učinjenog krivičnog dela.

Odgovornost svih ovih lica je, zapravo, supsidijarne prirode jer se zasniva tek onda i ukoliko nema mogućnosti da se utvrdi krivična odgovornost autora informacije kojom je izvršeno krivično delo predviđeno u zakonu. Ova lica u stvari odgovaraju "za" autora ili "umesto autora" (Bavcon, Šelih, 1978:245), odnosno ona odgovaraju za propuštanje zakonom postavljene dužnosti (Bačić, 1998:276) u procesu javnog informisanja koje zaslužuje društvenu osudu (Srzentić, Stajić, Lazarević, 1978:237).

Kod svih navedenih lica (izdavača, štampara i proizvođača) radi se o istoj vrsti krivične odgovornosti (i istim uslovima) koji inače zasnivaju i krivičnu odgovornost odgovornog urednika, odnosno njegovog zamenika za "medijska krivična dela", budući da se ovde radi samo o različitim modalitetima javnog publikovanja informacija (Stojanović, 2005:191). No, ipak zakonodavac (Jovašević, 2007:110-111) nije mogao da ide preširoko u primeni ovog izuzetka od primene subjektivne krivične odgovornosti, te je u cilju svođenja kršenja načela krivice na minimum postavio još jedno ograničenje kroz zakonsku odredbu o zaštiti izvora informacije (Stojanović, 2005:190).

U članu 41. KZ RS je izričito predviđeno da se odgovorni urednik ili lice koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja informacije, izdavač, štampar ili proizvođač ne smatraju izvršiocem medijskog krivičnog dela zbog toga što sudu ili drugom nadležnom organu nisu otkrili identitet autora informacije ili izvor informacije, osim: a) ako je učinjeno teško

[17] Službeni glasnik RS, br.: 37/91, 53/93, 67/93, 48/94, 135/04 i 101/05.

krivično delo za koje je kao najmanja mera kazne propisana kazna zatvora u trajanju od pet ili više godina i b) ako je to neophodno da bi se izvršenje takvog krivičnog dela sprečilo.

Ovde se, zapravo, radi o zakonom propisanoj zaštiti izvora informacija. Ovakvo je rešenje preuzeto iz odredbi o novinarskoj tajni koja je bila predviđena u članu 32. ranijeg Zakona o javnom informisanju iz 2003.godine[18]. Nešto drugačiju odredbu o "novinarskoj tajni" u članu 52. sadrži i važeći Zakon o javnom informisanju i medijima iz 2014.godine kada navodi da novinar nije dužan da otkrije izvor informacije, osim: a) podataka koji se odnose na krivično delo ili učinioca takvog dela za koje je propisana kazna zatvora najmanje pet godina i b) ako se podaci o tom učinjenom krivičnom delu ne mogu pribaviti na drugi način.

## 2.2. Krivična odgovornost pravnog lica

U slučaju da je izdavač, štampar ili proizvođač pravno lice ili državni organ, tada se kao izvršilac krivičnog dela smatra lice koje odgovara za izdavanje, štampanje ili proizvodnju (Novoselec, 2004:265). No, pored toga u Republici Srbiji je na bazi međunarodnih standarda usvojenih potpisanim i ratifikovanim međunarodnim dokumentima (univerzalnog i regionalnog karaktera) 2008. godine uvedena krivična odgovornost pravnih lica, odnosno odgovornost pravnih lica za krivična dela, pa time i za krivična dela koja su učinjena putem sredstava javnog informisanja i komuniciranja.

U Republici Srbiji je krivična odgovornost pravnih lica uvedena na osnovu člana 12. KZ RS tek 2008. godine posebnim Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična dela (ZOPLKD)[19]. Ovaj zakon uređuje uslove odgovornosti pravnih lica (Simović, Jovašević, Simović, 2016:118-125) za krivična dela, sistem krivičnih sankcija i pravila postupka u kojem se odlučuje o odgovornosti pravnih lica, izricanju krivičnih sankcija, donošenju odluke o rehabilitaciji, prestanku mere bezbednosti ili pravne posledice osude i izvršenju sudskih odluka.

Za krivična dela koja su predviđena u Krivičnom zakoniku i sporednom, dopunskom krivičnom zakonodavstvu mogu pored fizičkih lica, da odgovaraju i: a) domaće i strano pravno lice koje učini krivično delo na teritoriji Republike Srbije, b) strano pravno lice koje učini krivično delo u inostranstvu na štetu Republike Srbije, našeg državljanina ili domaćeg pravnog lica i c) domaće pravno lice koje u inostranstvu izvrši krivično delo.

Od krivične odgovornosti su izuzeta različita pravna lica što može da ima veliki značaj ako se ima u vidu da se upravo neka od ovih pravnih lica javljaju kao osnivači (dakle, vlasnici) pojedinih medija (ne samo štampanih, već i elektronskih) kao što su: a) Republika Srbija, b) autonomna pokrajina, c) jedinice lokalne samouprave, d) državni organi, e) organi autonomne pokrajine, f) organi jedinice lokalne samouprave i g) druga pravna lica kojima je zakonom povereno vršenje javnih ovlašćenja pod uslovom da je krivično delo učinjeno u vršenju takvih javnih ovlašćenja (što znači da oni mogu da odgovaraju ako je krivično delo učinjeno izvan "javnih ovlašćenja").

Za odgovornost pravnih lica kao učinilaca "medijskih" krivičnih dela (član 6. ZOPLKD) potrebno je ispunjenje sledećih kumulativno određenih uslova (Jovašević, 2012:45-52): a) da je krivično delo učinilo odgovorno lice u okviru svojih poslova ili ovlašćenja u nameri da

[18] Službeni glasnik RS, br. : 43/03, 61/05 i 71/09.
[19] Službeni glasnik RS, br. 97/08.

za pravno lice pribavi korist (bez obzira da li je korist u konkretnom slučaju zaista i pribavljena) i b) da je zbog nepostojanja nadzora ili kontrole od strane odgovornog lica omogućeno izvršenje krivičnog dela od strane fizičkog lica koje deluje pod nadzorom ili kontrolom odgovornog lica[20]. Pri tome je zakon izričito odredio da se odgovornost pravnog lica zasniva na krivici odgovornog lica (što znači da pravno lice odgovara za učinjeno krivično delo, čak i u slučaju ako je krivični postupak protiv odgovornog lica iz zakonom predviđenih razloga obustavljen ili je optužba odbijena).

Korporativno krivično pravo Republike Srbije predviđa pored osnovne, redovne odgovornosti pravnog lica i njegovog odgovornog lica za učinjeno krivično delo, i posebne oblike odgovornosti pravnog lica. To su: a) odgovornost u slučaju statusne promene, prestanka ili stečaja pravnog lica, b) odgovornost za pokušaj krivičnog dela, c) odgovornost za dobrovoljni odustanak, d) odgovornost za sticaj krivičnih dela i e) odgovornost za produženo krivično delo.

Za odgovornost pravnih lica u slučaju izvršenja krivičnog dela putem sredstava javnog informisanja i komuniciranja od posebnog je značaja poseban oblik krivične odgovornosti pravnog lica u slučaju njegove statusne promene, odnosno njegovog prestanka ili stečaja. U slučaju da nastupe statusne promene pravnog lica kao učinioca krivičnog dela, to ne isključuje njegovu krivičnu odgovornost. Tako je u članu 8. ZOPLKD određeno da kada pravno lice prestane da postoji pre okončanja krivičnog postupka, njemu se mogu izreći sledeće sankcije: a) novčana kazna, b) mere bezbednosti i c) mera oduzimanja imovinske koristi.

Ove se krivične sankcije, doduše, ne izriču pravnom licu koje je učinilo krivično delo, već pravnom licu koje je njegov pravni sledbenik (sukcesor) pod uslovom da je u sprovedenom krivičnom postupku prethodno već utvrđena krivična odgovornost pravnog lica koje je prestalo da postoji. To znači, da se u ovom slučaju pravnom sledbeniku izriče krivična sankcija za krivično delo koje istina ono nije učinilo, niti njegovo odgovorno lice budući da je ono preuzelo imovinu pravnog lica (kao učinioca krivičnog dela), pa time i njegova prava i obaveze.

No, ako pravno lice prestane da postoji posle pravnosnažno okončanog krivičnog postupka u kome je utvrđena njegova odgovornost i izrečena krivična sankcija, tada se izrečene sankcije i druge krivičnopravne mere izvršavaju prema njegovom pravnom sledbeniku. To znači da se prema pravnom sledbeniku odgovornog i osuđenog pravnog lica izvršavaju sledeće sankcije: a) novčana kazna, b) mere bezbednosti i c) mera oduzimanja imovinske koristi. Na isti način (član 6. ZOPLKD) odgovara i pravno lice koje je nakon izvršenja krivičnog dela promenilo pravnu formu u kojoj je poslovalo (ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničeniom odgovornošću, akcionarsko društvo).

I pravno lice koje je u stečaju odgovara za krivično delo koje je učinjeno pre pokretanja ili u toku samog stečajnog postupka, ali ne i posle njega (član 9. ZOPLKD). Stečaj je "smrt" pravnog lica, njegovo gašenje, brisanje iz registra privrednih subjekata na osnovu odluke nadležnog privrednog suda. On se proglašava u slučajevima kada pravno lice ne može svojom imovinom (aktivom) da odgovara dospelim obavezama (pasivi). Dakle, i pravno lice u stečaju može radnjom svog odgovornog ili drugog ovlašćenog lica da činjenjem ili

[20] U pravnoj teoriji postoje različita shvatanja o modelu koji opravdava kažnjavanje pravnih lica : a) model objektivne odgovornosti – odgovornost na bazi samog prouzrokovanja posledice krivičnog dela, b) model izvedene krivice pravnog lica iz krivice određenih fizičkih lica – kada pravno lice odgovara u slučaju da je krivično delo učinjeno od strane njegovog odgovornog lica sa krivicom i c) model autonomne odgovornosti.

propuštanjem ostvari krivično dleo kojim nanosi štetu dobrima ili interesima drugog fizičkog ili pravnog lica (posebno u vezi sa krivičnim delima prouzrokovanja stečaja ili prouzrokovanja lažnog stečaja i sl). U ovom slučaju se i odgovornom pravnom licu mogu izreći sledeće krivične sankcije: a) mera oduzimanja imovinske koristi i b) mera bezbednosti oduzimanja predmeta.

## 3. SANKCIJE ZA KRIVIČNA DELA UČINJENA PUTEM ŠTAMPE ILI DRUGIH SREDSTAVA JAVNOG INFORMISANJA

Osnovna vrsta krivičnih sankcija koje pozitivno krivično zakonodavstvo Republike Srbije predviđa za učinioce svih (pa i medijskih) krivičnih dela fizičkih i pravnih lica jesu kazne, ali široku primenu upravo prema ovim licima ima i jedna posebna vrsta krivične sankcije – mera bezbednosti. Ona nosi naziv: "javno objavljivanje presude". To je sankcija koja je propisana i za fizičko i za pravno lice (Jovašević, 2016:218).

Javno objavljivanje presude kao mera bezbednosti za krivično odgovorno fizičko lice se sastoji u obavezi osuđenog lica (učinioca krivičnog dela) da o svom trošku istim putem kojim je krivično delo učinjeno ili na drugi odgovarajući način objavi sudsku odluku u celosti ili delimično (član 89. KZ RS). Logično je da se radi o pravnosnažnoj sudskoj odluci. Ova je mera i ranije postojala u našem krivičnom pravu (član 102. Krivičnog zakona Republike Srbije iz 1977. godine), ali ne kao krivična sankcija, već je bila predviđena u posebnom delu Krivičnog zakona Republike Srbije kod krivičnih dela protiv časti i ugleda kada su ova dela izvršena putem štampe, radija, televizije i drugih sredstava javnog informisanja i komuniciranja.

Radi se o meri koja pogađa učinioca krivičnog dela, predstavlja njegovu stigmatizaciju i izlaže ga društvenoj blamaži, ali sa druge strane omogućava oštećenom licu da se otklone ili ublaže štetne posledice izvršenog krivičnog dela. Njenom primenom se otklanjaju štetne posledice po oštećenog i njegov ugled, utisak u društvu koji je narušen izvršenjem krivičnog dela. Ova mera bezbednosti se može fizičkom licu izreći u dva slučaja (Simić, Trešnjev, 2010:77-78):

1) pri osudi za krivično delo koje je učinjeno putem sredstava javnog informisanja (svih vrsta medija). Dakle, upravo je smisao, priroda i sadržina ove mere bezbednosti od posebnog značaja u društvenoj reakciji na "medijska krivična dela". To znači da se ova krivična sankcija izriče kao suplementarna sankcija uz neku drugu vrstu sankcije koja je izrečena učiniocu krivičnog dela kao što su osuda na: kaznu, uslovnu osudu, sudsku opomenu ili oslobođenje od kazne i

2) ako je krivično delo prouzrokovalo opasnost za život ili zdravlje ljudi, a sud dođe do uverenja da bi objavljivanje presude doprinelo da se otkloni ili umanji ta opasnost. Ova se mera fakultativno izriče kao komplementarna krivična sankcija. No, zakonom se može odrediti obavezno objavljivanje presude s tim što sud u svakom slučaju odlučuje putem kojeg sredstva javnog informisanja će se takva presuda objaviti (i na koji način – da li u celosti ili u izvodu - delimično). Ova se mera može izvršiti najkasnije u roku od trideset dana od dana pravnosnažnosti presude.

No, i Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela Republike Srbije (ZOPLKD) iz 2008. godine takođe u sistemu krivičnih sankcija koje nadležni sud može izreći pravnom licu kao učiniocu krivičnog dela predviđa posebnu vrstu mere bezbednosti pod nazivom: "javno objavljivanje presude". Ova mera se sastoji u obavezi osuđenog pravnog lica

(učinioca krivičnog dela) da o svom trošku istim putem kojim je krivično delo učinjeno ili na drugi odgovarajući način objavi sudsku odluku u celosti ili delimično (član 26. ZOPLKD). Logično je da se radi o pravnosnažnoj sudskoj odluci. Radi se o meri koja pogađa učinioca krivičnog dela, predstavlja njegovu stigmatizaciju i izlaže ga društvenoj blamaži, ali sa druge strane omogućava oštećenom licu da se otklone ili ublaže štetne posledice izvršenog krivičnog dela. Njenom primenom se otklanjaju štetne posledice po oštećenog i njegov ugled, utisak u društvu koji je narušen izvršenjem krivičnog dela.

Ova mera bezbednosti se može (fakultativno) izreći pravnom licu ako sud smatra da bi bilo korisno da se javnost upozna sa presudom, a naročito ako bi objavljivanje presude doprinelo da se otkloni opasnost po život ili zdravlje ljudi ili da se zaštiti opšti interes. To znači da je njena primena posebno korisna u slučaju izvršenja krivičnog dela kojim se prouzrokovana opasnost za život ili zdravlje ljudi, a sud dođe do uverenja da bi objavljivanje presude doprinelo da se otkloni ili bar umanji ta opasnost. Naravno primena ove mere je opravdana i u slučaju zaštite drugog "opšteg" interesa. Ova se mera fakultativno izriče kao komplementarna krivična sankcija uz kaznu ili uslovnu osudu.

No, zakonom se može odrediti obavezno objavljivanje presude s tim što sud u svakom slučaju zavisno od dva kriterijuma: a) značaja krivičnog dela i b) potrebe obaveštavanja javnosti, odlučuje putem kojih sredstava javnog informisanja će se takva presuda objaviti (i na koji način – da li u celosti sa obrazloženjem ili u izvodu - delimično) vodeći pri tome računa da način objavljivanja presude omogući obaveštenost svih fizičkih i pravnih lica u čijem interesu ovakvu presudu zaista i treba objaviti. Sud koji je vodio krivični postupak u prvom stepenu dostavlja izvršnu sudsku odluku kojom je izrečena ova mera bezbednosti radi objavljivanja i to uredniku određenog sredstva javnog informisanja. Troškove javnog objavljivanja presude snosi osuđeno pravno lice (član 70. ZOPLKD).

## 4. ZAKLJUČAK

Činjenica da se danas krivična dela mogu izvršiti i putem medija, odnosno sredstava javnog informisanja i komuniciranja kao što su: povreda časti i ugleda, odavanje (državne, vojne, službene, poslovne ili lične) tajne, pozivanje (propaganda) na vršenje krivičnih dela, zločini mržnje i dr., naterala je zakonodavce u više savremenih država da u sistem krivičnog prava uvedu posebna pravila o odgovornosti za "medijska krivična dela". Tako i krivično zakonodavstvo Republike Srbije (2005.) poznaje posebna pravila za utvrđivanje krivične odgovornosti i kažnjavanje učinilaca krivičnih dela koja su izvršena putem sredstava javnog informisanja i komuniciranja (medijska krivična dela). To je "poseban" oblik objektivizirane krivične odgovornosti koji odstupa pod opšte prihvaćenog koncepta subjektivne krivične odgovornosti.

Za krivična dela koja su izvršena putem medija u savremenom krivičnom pravu Republike Srbije uspostavljen je dvojaki sistem krivične odgovornosti. To su: 1) odgovornost fizičkog lica i 2) odgovornost pravnog lica. Osnovni oblik odgovornosti za "medijska" krivična dela je odgovornost fizičkog lica. Tu se razlikuju dva vida odgovornosti. To su: a) primarna, osnovna odgovornost autora spornog, inkriminisanog teksta kojim su, zapravo, i ostvarena obeležja bića krivičnog dela predviđenog u osnovnom ili sporednom krivičnom zakonu i b) posebna, supsidijarna, kaskadna odgovornost drugih lica – odgovornog urednika, izdavača, štampara ili proizvođača nosača slike i zvuka koja se zasniva na posebnim pravilima.

Opšta odgovornost autora informacije se utvrđuje po pravilu u slučaju izvršenja krivičnog dela putem sredstava javnog informisanja. Ovo lice odgovara za skrivljeno učinjeno krivično delo, dakle, ako je u vreme preduzimanja radnje izvršenja (činjenjem ili nečinjenjem) postupalo sa krivicom. Izuzetno, se kao izvršilac krivičnog dela koje je učinjeno putem štampe (novina), radija, televizije ili drugog javnog glasila (dakle, putem medija) smatra i odgovorni urednik, odnosno lice koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja sporne informacije. Za posebnu odgovornost ovih lica potrebno je da se oni ne smatraju saučesnikom u izvršenju ovog krivičnog dela u smislu odredbi Krivičnog zakonika.

Za zasnivanje posebne odgovornosti odgovornog urednika, odnosno lica koje je ga je zamenjivalo u vreme izvršenja krivičnog dela potrebno je kumulativno ispunjenje više zakonskih uslova. To su: 1) ako je do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom autor spornog, inkriminisanog teksta ostao nepoznat. U praksi se postavlja pitanje kakav značaj ima činjenica kada se informacija objavljuje "bez imena autora". Ta je okolnost irelevantna jer ovaj oblik odgovornosti postoji ako je autor ostao nepoznat. To znači da se trenutkom utvrđivanja identiteta autora spornog teksta, isključuje odgovornost odgovornog urednika, 2) ako je informacija objavljena bez saglasnosti autora i 3) ako su u vreme objavljivanja informacije postojale stvarne ili pravne smetnje za krivično gonjenje autora koje i dalje traju (član 38. stav 2. KZ RS).

No, krivica odgovornog urednika ili lica koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja informacije je isključena ukoliko su se ona nalazila u neotklonjivoj zabludi u pogledu postojanja okolnosti koja zasniva njihovu odgovornost. Neotklonjiva zabluda (pogrešna ili nepotpuna predstava o nekoj stvarnoj ili pravnoj okolnosti) mora postojati na strani ovih lica u vreme objavljivanja spornog teksta, pri čemu ona mora biti "neotklonjiva", dakle, iz opravdanih razloga. Kada je zabluda opravdana ili neopravdana, faktičko je pitanje koje sudsko veće rešava u svakom konkretnom slučaju na bazi svih objektivnih i subjektivnih okolnosti izvršenog (ili pokušanog) krivičnog dela i ličnosti njegovog učinioca.

Pri postojanju napred navedenih zakonom kumulativno određenih uslova kao izvršilac medijskih krivičnih dela se supsidijarno smatraju i sledeća lica (član 39. KZ RS):

1. izdavač – za krivično delo koje je izvršeno putem nepovremene štampane publikacije (knjige, monografije, brošure, filmovi, TV reportaže i sl.). Ko može da bude izdavač određene publikacije, pod kojim uslovima i u kom postupku odobrava i vrši izdavačku delatnost uređeno je propisima Zakona o izdavanju publikacija,

2. štampar – odgovara ako nema izdavača (što nije moguće u praksi, ali je moguće da izdavač nije vidno naveden, da nije poznat ili je izdavač samo fiktivno označen) ili ako postoje stvarne ili pravne smetnje za njegovo krivično gonjenje, a štampar je za to znao. Odgovornost štampara je u ovom slučaju akcesorne, supsidijarne prirode. To je poseban oblik tzv. kaskadne odgovornosti i

3. proizvođač - za krivično delo koje je izvršeno putem mehaničkih nosača slike ili zvuka, dakle, tehničkih sredstava koja su namenjena za reprodukovanje slike i (ili) zvuka: kompakt diska, gramofonske ploče, magnetofonske trake i drugih auditivnih sredstava, filma za javno i privatno prikazivanje, dijapozitiva, video sredstava ili sličnih sredstava koja su namenjena širem krugu lica. No, za odgovornost proizvođača je potrebno da se radi o proizvodnji sredstava koja su namenjena "širem krugu" individualno određenih ili neodređenih lica. Šta se smatra "širim krugom" lica predstavlja faktičko pitanje koje sud mora da reši u svakom konkretnom slučaju.

Odgovornost svih ovih lica je, zapravo, supsidijarne prirode jer se zasniva tek onda i ukoliko nema mogućnosti da se utvrdi krivična odgovornost autora informacije kojom je izvršeno krivično delo predviđeno u zakonu. Ova lica u stvari odgovaraju "za" autora ili "umesto autora", odnosno ona odgovaraju za propuštanje zakonom postavljene dužnosti u procesu javnog informisanja koje zaslužuje društvenu osudu. Pored navedenih fizičkih lica, za medijska krivična dela od 2008. godine u Republici Srbiji mogu da odgovaraju i pravna lica. Odgovornost pravnih lica, kao i sistem krivičnih sankcija za njih uspostavljeni su posebnim Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična dela čime treba da se u potpunosti zaokruži sistem krivičnopravne zaštite ljudskih sloboda i prava i drugih zakonom zaštićenih interesa od povreda ili ugrožavanja koje mogu nastati putem vršenja medijskih krivičnih dela.

## LITERATURA


1. Babić, M., Marković, I. (2008). *Krivično pravo. Opšti dio.* Banja Luka: Pravni fakultet.
2. Bačić, F. (1998). *Kazneno pravo. Opći dio.* Zagreb: Pravni fakultet.
3. Bavcon, Lj., Šelih, A. (1978). *Kazensko pravo. Splošni del.* Ljubljana: Uradni list.
4. Grozdanić, V., Škorić, M., Martinović, I. (2011). *Kazneno pravo. Opći dio.* Rijeka: Pravni fakultet.
5. Jovašević, D. (2007). *Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom.* Beograd: Službeni list.
6. Jovašević, D. (2011). *Leksikon krivičnog prava.* Beograd: Službeni glasnik.
7. Jovašević, D. (2012). *Korporativno krivično pravo.* Niš: Sven.
8. Jovašević, D., Ikanović, V. (2012). *Krivično pravo Republike Srpske. Opšti deo.* Banja Luka: Univerzitet Apeiron.
9. Jovašević, D. (2016). *Krivično pravo. Opšti deo.* Beograd: Dosije.
10. Kambovski, V. (2006). *Kazneno pravo. Opšt del.* Skopje: 2-ri Avgust.
11. Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V. (2004). *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore.* Cetinje: Obod.
12. Marjanovik, G. (1998). *Makedonsko krivično pravo. Opšt del.* Skopje: Prosvetno del.
13. Mrvić Petrović, N. (2005). *Krivično pravo.* Beograd: Službeni glasnik.
14. Novoselec, P. (2004). *Opći dio kaznenog prava.* Zagreb: Pravni fakultet.
15. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona.* Zagreb: Narodne novine.
16. Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2015). *Krivično pravo 1.* Sarajevo: Pravni fakultet.
17. Radovanović, M. (1975). *Krivično pravo. Opšti deo.* Beograd: Savremena administracija.
18. Selinšek, Lj. (2007). *Kazensko pravo. Splošni del in osnove posebnega dela.* Ljubljana: GV založba.
19. Serebrenikova, A.V., Kuznjecova, N.F. (2000). *Ugolovnij kodeks Švejcarii.* Moskva: Zercalo.
20. Simić, I., Trešnjev, A. (2010). *Krivični zakonik sa kraćim komentarom.* Beograd: Pro info.
21. Simović, M., Jovašević, D., Simović, V. (2016). *Privredno kazneno pravo.* Istočno Sarajevo: Pravni fakultet.
22. Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj. (1978). *Krivično pravo. Opšti deo.* Beograd: Savremena administracija.
23. Stojanović, Z. (2005). *Krivično pravo. Opšti deo.* Beograd: Pravna knjiga.

24. Trechsel, Noll (1998). *Schweizerisches Strafrecht. Allgemeiner teil.* 5.Auflage. Zurich: Liberalis Verlag.
25. Turković, K. et. al.(2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
26. (2013). StGB, *Schweizerisches Strafgesetzbuch Aktuell geltende Fassung* 2013. Zurich: Liberalis Verlag.

## Službena glasila

27. Narodne novine Republike Hrvatske, br.: 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 71/06 i 110/07.
28. Narodne novine Republike Hrvatske, br. 105/04.
29. Narodne novine Republike Hrvatske, br. 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15.
30. Služben vesnik na Republika Makedonija, br.: 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14 i 132/14.
31. Služben vesnik na Republika Makedonija, br. 19/04.
32. Službeni glasnik RS, br.: 37/91, 53/93, 67/93, 48/94, 135/04 i 101/05.
33. Službeni glasnik RS, br.: 43/03, 61/05 i 71/09.
34. Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16.
35. Službeni glasnik RS, br. 97/08.
36. Službeni glasnik RS, br.83/14, 58/15 i 12/16.
37. Službeni glasnik RS, br. 83/14 i 12/16.
38. Službeni list Republike Crne Gore, br.: 70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13 i 42/15.
39. Uradni list Republike Slovenije, br. 63/94, 23/99 i 40/04.
40. Uradni list Republike Slovenije, br. 55/08.

Dragan Jovasevic, PhD
Professor at the Faculty of Law University of Nis, Serbia

# THE CRIMINAL OFFENCES COMMITTED THROUGH MEDIA: RESPONSIBILITY AND PENALTY

*A large number of criminal offences such as: violation of honor and reputation, unauthorized disclosure of secret (state, military, official, professional or personal), calling for or instigating the commission of criminal offences (propaganda), hate crimes etc. can be committed via media, i.e. means of public information and communication, That is the reason why many contemporary legislations, as well as the legislation of the Republic of Serbia, are familiar with special rules that regulate criminal responsibility of the perpetrators of criminal offences committed through means of public information and communication (via media). In contemporary criminal law of the Republic of Serbia, there are two systems of criminal responsibility for criminal offences committed through media. These are: 1) the responsibility of natural persons and 2) the responsibility of legal persons. Two types of responsibility can be distinguished in this case: a) primary, basic responsibility of the author of the disputable or incriminated text that actually constitutes the elements of the criminal offence prescribed by the law and b) special, subsidiary or "cascading" responsibility of other persons - the responsibility of editor, publisher, printer or producer of audio – visual items, which is established in accordance with special rules. But, since 2008, legal persons can also be responsible for "media criminal offences", together with natural persons. Particular characteristics of the responsibility of natural and legal persons for criminal offences committed via media are discussed in this paper.*

*KEYWORDS: criminal offence / law / the media / responsibility / criminal sanction*

# LICA KOJA OBAVLJAJU POSLOVE OD JAVNOG ZNAČAJA U OBLASTI JAVNOG INFORMISANJA I NJIHOVA KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA*

Dr Đorđe Đorđević, redovni profesor
Kriminalističko-policijska akademija, Srbija

*Naše krivično zakonodavstvo pruža pojačanu zaštitu licima koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja. Ta pojačana zaštita manifestuje se kroz postojanje težih oblika pojedinih krivičnih dela kada se kao njihov pasivni subjekt pojavljuju lica koja pripadaju ovoj kategoriji. U pitanju su jedan od oblika krivičnog dela teškog ubistva, teži oblik krivičnog dela teške telesne povrede i teži oblik krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti.*

*Krivično zakonodavstvo često pojedinim kategorijama lica pruža ovakvu, pojačanu krivičnopravnu zaštitu iako savremeno društvo proklamuje jednakost svih ljudi pred zakonom i podjednaku zaštitu njihovih prava. Razlozi za ovakvo postupanje su različiti, ali se u osnovi svode na dva: prvi, zato što su pojedine kategorije lica pojačano ugrožene pa ih treba i jače zaštititi, i drugi, zato zato što štiteći pojedina lica krivično pravo štiti i poslove koje oni obavljaju, a koje društvo ocenjuje kao posebno značajne. U tu grupu poslova spadaju i oni u oblasti javnog informisanja.*

*Ovakva, pojačana krivičnopravna zaštita ove kategorije lica generalno se može oceniti kao opravdana. Međutim, preširoko određivanje kruga lica koja u nju spadaju i određene nedoslednosti prilikom njegovog formulisanja mogu stvoriti probleme u praktičnoj primeni ovih odredaba.*

*KLJUČNE REČI: novinari / javno informisanje / poslovi od javnog značaja / krivičnopravna zaštita / Krivični zakonik*

## POSLOVI OD JAVNOG ZNAČAJA U OBLASTI JAVNOG INFORMISANJA I LICA KOJA IH OBAVLJAJU

Značaj javnog informisanja u savremenom društvu je ogroman. Ono ima zadatak da obezbedi i poštuje pravo svakog građanina da "istinito, potpuno i blagovremeno bude obavešten o pitanjima od javnog značaja" (član 5. Zakona o javnom informisanju i

* Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta *Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije* koji finansira i realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu 2015–2019.

medijima).[1] Ovo pravo na obaveštenost proklamovano je i Ustavom Republike Srbije (član 51 Ustava). Taj zadatak se ostvaruje putem medija kao osnovnog sredstva javnog informisanja. Pod pojmom medija pomenuti Zakon o javnom informisanju i medijima podrazumeva "sredstvo javnog obaveštavanja koje rečima, slikom, odnosno zvukom prenosi urednički oblikovane informacije, ideje i mišljenja i druge sadržaje namenjene javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika", a naročito "dnevne i periodične novine, servis novinske agencije, radio-program i televizijski program i elektronska izdanja tih medija, kao i samostalna elektronska izdanja" (član 29. Zakona o javnom informisanju i medijima). Imajući u vidu brojnost i raznovrsnost medija u savremenom društvu, kao sredstava putem kojih se javno informisanje ostvaruje, oni imaju veoma značajnu ulogu za formiranje javnog mnjenja, jer se putem javnog informisanja građani ne samo obaveštavaju o određenim pitanjima, već se na njih vrši i određeni uticaj u smislu sugerisanja i kreiranja njihovih stavova.

Ovako značajna uloga medija i javnog informisanja uopšte nameće i njihovu veliku odgovornost u svakom društvu jer njihova moć nosi sobom i velike mogućnosti zloupotreba u različite svrhe.[2] To lica koja se bave poslovima u oblasti javnog informisanja dovodi u situaciju da često bivaju izložena napadima, pritiscima, ucenama i slično da bi svoju dužnosti obavljali u skladu sa ciljevima i interesima određenih pojedinaca i društvenih grupa, a ne u javnom interesu. Ti pritisci, naročito na tradicionalne, štampane medije, mogu biti veoma različiti, od političkih do onih od strane oglašavača od kojih neretko zavisi i sam opstanak medija na tržištu, zbog čega su prinuđeni da prave određene kompromise.[3]

Velika odgovornost koju sobom nosi obavljanje poslova u oblasti javnog informisanja i u vezi sa tim pojačana ugroženost lica koja se tim poslovima bave morala bi sa druge strane da povlače i njihovu pojačanu zaštitu u odnosu na lica u nekim drugim oblastima. Ta njihova pojačana zaštita prisutna je u našem pravu, a mi ćemo se u ovom radu baviti njihovom pojačanom krivičnopravnom zaštitom kao najstožijim vidom pravne zaštite rezervisanim samo za najteže napade na lica u ovoj oblasti i poslove koje ona obavljaju.

Pojačana zaštita novinara i drugih lica koja obavljaju poslove u oblasti javnog informisanja u našem krivičnom pravu prvi put se uvodi Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. godine.[4] Ovim zakonom uveden je u naše krivično zakonodavstvo pojam "lica koja obavljaju poslove od javnog značaja" kao posebna krivičnopravna kategorija. Krivičnim zakonikom je pojam posla od javnog značaja određen tako da se pod njim podrazumeva "obavljanje profesije ili dužnosti koja ima povećani rizik za bezbednost lica koje ga obavlja, a odnosi se na zanimanja koja su od značaja za javno informisanje, zdravlje ljudi, obrazovanje, javni prevoz, pravnu i stručnu pomoć pred sudskim i drugim državnim organima" (član 112, stav 32. KZ). Nas na ovom mestu posebno zanima, naravno, ovaj deo koji se odnosi na zanimanja koja su od značaja za javno informisanje.

Međutim, ovakva zakonska formulacija ostavlja mesta za određene dileme. Prva je da li se pod pojmom "lica koja obavljaju poslove od javnog značaja" podrazumevaju sva lica čija su zanimanja vezana za pomenute oblasti ili samo ona koja, po proceni suda, u okviru tih

[1] Službeni glasnik RS", br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016.
[2] Kešetović Ž, Simeunović-Patić B, Meško G: On Media, Crime and Policing in Serbia-Recent Developments, *Crime, Media and Fear of Crime* (ed. Meško G. i dr), Ljubljana, 2009, str. 125.
[3] Glomazić H: Uloga medija u socijalnoj konstrukciji realnosti, u *"Kriminal i društvo Srbije"*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, (ur. Hugson M. i Stevanović Z), Beograd, 2015, str. 52.
[4] Službeni glasnik RS, br. 72/2009.

oblasti "obavljaju profesiju ili dužnost koja ima povećani rizik za bezbednost lica koje ga obavlja". Iako je intencija zakonodavca verovatno bila ovo drugo, gramatičko tumačenje ove odredbe više ide u prilog prvom shvatanju.

Prihvatanje prvog shvatanja praktično bi značilo da je ovim poslovima obuhvaćen veoma širok krug lica. To otvara drugu dilemu, koja bi to sve lica mogla da budu, imajući u vidu činjenicu da se poslovima u oblasti javnog informisanja bavi izuzetno veliki broj ljudi različitog zanimanja koja obavljaju veoma različite poslove. U nedostatku preciznije definicije Krivičnog zakonika preostaje nam samo da konstatujemo da Zakon o javnom informisanju na više mesta u tom kontekstu, mada ne izričito, pominje urednika, novinara, foto-reportera, snimatelja i druge saradnike, što nam nije od naročite koristi jer nije jasno ko se sve može smatrati "drugim saradnikom". Stoga je svakako bolje držati se zakonske formulacije "lica koja obavljaju profesiju ili dužnost koja ima povećani rizik za bezbednost lica koje ga obavlja", bez obzira na njenu već konstatovanu nepreciznost, jer bi svrstavanje i drugih lica koja ne ispunjavaju pomenuti uslov, a obavljaju neki posao u oblasti javnog informisanja, u krug pojačano zaštićenih bilo necelishodno. Očigledno je da sva pomenuta lica nisu podjednako ugrožena niti su poslovi koje oni obavljaju podjednako značajni, pa se postavlja pitanje ima li potrebe za pojačanom krivičnopravnom zaštitom svih tih lica. Osim toga, sa takvim načinom razmišljanja teško je postaviti granicu koji se poslovi smatraju posebno opasnim i posebno značajnim, pa bi se moglo postaviti pitanje uključivanja u ovu grupu i mnogih drugih lica koja obavljaju značajne poslove pri čijem vršenju su i pojačano ugrožena.[5] Stoga bi prilikom sledećih izmena Krivičnog zakonika trebalo preciznije odrediti koja lica spadaju u ovu kategoriju putem njihovog taksativnog nabrajanja, a ne kroz određivanje čitavih oblasti javnih poslova u koje spadaju i lica koja niti obavljaju naročito značajne poslove, niti su u vezi njih posebno ugrožena.

## OPRAVDANOST POJAČANE KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE NOVINARA

Kada govorimo o pojačanoj zaštiti novinara i drugih lica koja obavljaju poslove u oblasti javnog informisanja,[6] pre nego što pređemo na konkretne oblike te pojačane zaštite, postavlja se kao prethodno pitanje da li je takva zaštita ove kategorije lica potrebna i da li je uopšte pravedno da neka lica budu jače krivičnopravno zaštićena od drugih.

U savremenom pravu opšte je prihvaćeni princip da se ljudi rađaju jednaki i jednako uživaju sva ljudska prava.[7] Ovaj stav ima poseban značaj kada je u pitanju pravo na život kao osnovno i univerzalno pravo koje podjednako uživaju svi ljudi. Kao takvo ono je i proklamovano u najznačajnijim međunarodnim aktima o pravima čoveka,[8] a istaknuto je i u ustavima savremenih zemalja u odredbama o pravima građana.[9] No proklamovanje određenih ljudskih prava dobija svoj potpuni smisao tek onda kada pravni poredak pruža istima potpunu i efikasnu pravnu zaštitu koja se ostvaruje odgovarajućim pravnim

[5] Mrvić-Petrović N: *Krivično pravo, posebni deo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2014, str. 37.
[6] za potrebe ovog rada umesto izraza "novinari i druga lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja" koristićemo samo termin "novinari"
[7] *La Déclaration des Droits de l' Homme et de Citoyen* (ed. Belat B, Bertrand A), Paris, 1966, str. 14.
[8] čl. 3. Univerzalne deklaracije o pravima čoveka, čl. 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, čl. 6. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, u publikaciji *"Pravosudne multilateralne konvencije"*, Projuris, Beograd, 2005, str. 2, 37. i 44.
[9] Ovo pravo proklamovano je i Ustavom Republike Srbije, član 24.

merama. Među njima su svakako na prvom mestu krivičnopravne mere zaštite s obzirom na to da su krivične sankcije najstroža vrsta pravnih mera zaštite.

Ova vrsta zaštite prisutna je i u našem pravu koje svojim odredbama jednako štiti pravo na život svih ljudi. Naše krivično zakonodavstvo poznaje brojna krivična dela koja za svoj zaštitni objekt imaju život čoveka, ali treba imati u vidu da se ovo pravo štiti i odredbama koje se odnose na zaštitu telesnog integriteta, jer svaki napad i ugrožavanje telesnog integriteta potencijalno predstavlja u izvesnom smislu i ugrožavanje života, zbog čega zaštitu života i telesnog integriteta treba uvek posmatrati u celini. I odredbe kojima se štiti osećaj lične sigurnosti čoveka, kao posebno ustavom zagarantovano ljudsko pravo, zajedno sa pomenutim odredbama o zaštiti života i telesnog integriteta upotpunjuju ovako shvaćenu zaštitu prava na život kao osnovnog ljudskog prava.

Međutim, pored ove opšte, naše krivično zakonodavstvo, pruža i posebnu, pojačanu zaštitu života i telesnog integriteta, pa i osećaja lične sigurnosti pojedinih kategorija lica, što čini i krivično zakonodavstvo drugih zemalja. Na taj način obezbeđen je poseban, ali ne i privilegovan položaj ovih lica u krivičnom pravu, jer u svim ovakvim slučajevima stoje drugi, posebni razlozi za ovakva zakonska rešenja. Ovakav, pojačan vid krivičnopravne zaštite prisutan je kod zaštite službenih i vojnih lica. Međutim, određene kategorije lica nemaju status službenog ili vojnog lica, ali takođe obavljaju određene poslove od javnog značaja i zbog specifičnosti tih poslova bivaju pojačano ugrožena. U ta lica, kao što je već rečeno, spadaju i lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja.

Dva su osnovna razloga zbog kojih oni tu pojačanu zaštitu uživaju. To je, pre svega, okolnost što napad na život i telesni integritet ili osećaj lične sigurnosti ovih lica istovremeno predstavlja i ugrožavanje nesmetanog i pravilnog obavljanja njihovih poslova od javnog značaja i ostvarivanje ciljeva i zadataka koje obavljanje tih poslova podrazumeva. Drugi razlog je i pojačana izloženost ovih lica da u vezi sa poslovima koje obavljaju budu napadnuta, povređena ili ugrožena.

U uporednom pravu ima primera da se i pojedinim drugim kategorijama lica, osim službenih i vojnih lica, pruža izvesna, pojačana zaštita. Takav je slučaj, na primer, sa KZ Makedonije, koji takav status daje advokatima, KZ Albanije advokatima i javnim funkcionerima, KZ Jermenije licima na javnim funkcijama, KZ Kanade, pored službenih lica i svim drugim licima koja rade u zatvorima, KZ Kazahstana licima pri vršenju stručnih ili javnih dužnosti, KZ Litvanije licima koja pri obavljanju službenih ili građanskih dužnosti, a KZ Francuske pripadnicima javnih službi, advokatima, vatrogascima (čak i dobrovoljnim) i zdravstvenim radnicima.[10] Međutim, nijedno od ovih zakonodavstava u ovaj krug lica ne uključuje i novinare, pa možemo reći da, koliko je nama poznato, naše zakonodavstvo po tom pitanju predstavlja izuzetak.

Naše krivično pravo, dakle, pojačanu krivičnopravnu zaštitu u određenoj meri pruža i novinarima, kako zbog njihove veće ugroženosti, tako i zbog činjenice da zaštita ovih lica ujedno predstavlja i zaštitu poslova koje ona obavljaju. Naravno, ova pojačana zaštita pruža se ovim licima samo u vezi sa tim poslovima.

[10] www.legislationline.org pregledano 4.5.2017.

## KRIVIČNA DELA KOJIMA SE OBEZBEĐUJE POJAČANA ZAŠTITA NOVINARA

Ova pojačana krivičnopravna zaštita novinara u našem pravu manifestuje se u postojanju težih oblika pojedinih krivičnih dela ako se kao njihov pasivni subjekt pojavljuje lice koje pripada ovoj kategoriji. U pitanju su jedan od oblika krivičnog dela teškog ubistva, zatim jedan od težih oblika krivičnog dela teške telesne povrede kao i najteži oblik krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti.

Ubistvo novinara, kao lica koje obavlja poslove od javnog značaja, jedan je od oblika *krivičnog dela teškog ubistva* (član 114, st. 8. KZ). Ovaj oblik unet je u naše krivično zakonodavstvo Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz septembra 2009. godine. Tako je krivično delo teškog ubistva, jedno od najtežih krivičnih dela u našem KZ, dobilo još jedan oblik kod koga se kao kvalifikatorna okolnost pojavljuje svojstvo pasivnog subjekta.[11] Time je znatno proširen krug lica čije lišenje života predstavlja kvalifikovano ubistvo.[12]

U našem KZ najviše je upravo onih oblika teškog ubistva kod kojih se kao kvalifikatorna okolnost pojavljuje svojstvo pasivnog subjekta. Ovi oblici uneti su u naše zakonodavstvo uglavnom u novije vreme: dva oblika se prvi put pojavljuju u KZ 2005. godine, a dva su dodata prilikom njegovih izmena i dopuna 2009. godine. Osnovni problem kod ovih oblika teškog ubistva je u tome što je krug lica čije ubistvo može biti teško ubistvo određen veoma široko, a često i nedovoljno precizno, o čemu je već bilo reči u vezi sa pojmom lica koja obavljaju poslove od javnog značaja.

Prvi put je u naše krivično zakonodavstvo jedan oblik ovakvog ubistva unet izmenama i dopunama Krivičnog zakonika koje su donete još 1955. godine kada je kao teži oblik ubistva bilo predviđeno ubistvo službenog ili vojnog lica pri vršenju njegove dužnosti čuvanja javnog reda i mira, hvatanje učinioca krivičnog dela ili čuvanja lica lišenog slobode (tač. 4. stav 2. član 135. KZ), da bi se kasnijim izmenama u krivičnom zakonodavstvu krug lica čije ubistvo pod određenim uslovima može predstavljati teško ubistvo stalno proširivao. Tako su Krivičnim zakonikom iz 2005. godine uvedena dva nova oblika teškog ubistva, ubistvo deteta ili bremenite žene (što su u stvari dva oblika) i ubistvo člana porodice kojeg je učinilac prethodno zlostavljao. Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz septembra 2009. godine tome su dodata još dva oblika, ubistvo sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika u vezi sa vršenjem službene dužnosti i ubistvo lica koje obavlja poslove od javnog značaja u vezi sa poslovima koje to lice obavlja, u šta spada i ubistvo novinara.

Ubistvo sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika uvedeno je kao oblik teškog ubistva iako pomenuta posebno zaštićena lica i inače pripadaju kategoriji službenih lica, jer se pokazala potreba da se ova lica pojačano zaštite ne samo pri vršenju službene dužnosti, već i kada je do ubistva došlo u drugoj prilici, ali je ono učinjeno u vezi sa vršenjem službene dužnosti (na primer, iz osvete zbog nezadovoljstva učinioca radom ili donetim odlukama od strane ubijenog lica).[13] Kod ovog oblika dela radi se o

[11] Jovašević D: *Krivično pravo, posebni deo*, Dosije studio, Beograd,str. 29.
[12] Stojanović Z, Delić N: *Krivično pravo, posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Pravna knjiga, Beograd, 2014, str. 15.
[13] Đorđević Đ: Ubistvo policijskog službenika, u *Položaj i uloga policije u demokratskoj državi II*, Kriminalističko-

pojedinim, izričito navedenim, službenim licima, koja se smatraju još više ugroženim od ostalih službenih lica, pa im se pojačana krivičnopravna zaštita pruža ne samo pri vršenju službene dužnosti (kao što je to slučaj sa ostalim službenim licima kod prethodnog oblika), nego i u vezi sa vršenjem službene dužnosti. Tako, na primer, ovaj oblik teškog ubistva predstavljalo bi ubistvo policajca pri otkrivanju ili hvatanju učinioca krivičnog dela, ali i ubistvo policajca u nekoj drugoj prilici zbog otkrivanja ili prijavljivanja krivičnog dela, ili ubistvo sudije u sudnici, ali i ubistvo sudije bilo gde, zbog nezadovoljstva presudom koju je doneo. Na taj način krivičnopravna zaštita ovih lica dodatno je upotpunjena jer se kod ovog oblika teškog ubistva kao kvalifikatorna okolnost koja zasniva težu kvalifikaciju dela pojavljuje zapravo motiv izvršenja dela, a to je, na primer, osveta ili sprečavanje da to lice u okviru vršenja svoje službene dužnosti postupi na odgovarajući način koji nije po volji učiniocu dela.

Slična je situacija i kad je u pitanju ubistvo novinara kao lica koja obavljaju poslove od javnog značaja. Zakonikom je izričito predviđeno da će ovaj oblik teškog ubistva postojati samo kada je ubistvo izvršeno u vezi sa poslovima koje to lice obavlja,[14] a to su u ovom slučaju poslovi od javnog značaja u oblasti javnog informisanja. Tako bi ovaj oblik ubistvo postojao ako bi neko lišio života novinara prilikom vršenja njegovog posla, ali i u svakoj drugoj prilici, ako bi motiv ubistva bio nezadovoljstvo zbog načina njegovog informisanja, sadržine njegovih izveštaja i sl. Ista je situacija i sa ubistvom advokata, na primer u sudnici, ali i sa njegovim ubistvom na bilo kom drugom mestu ako je to učinjeno zbog njegovog angažovanja u nekom sudskom postupku i slično. Međutim, za razliku od ubistva sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika kod koga su posebno zaštićena lica taksativno nabrojana, lica koja obavljaju poslove od javnog značaja su kod ovog oblika ubistva data opštom formulacijom, a sadržina ovog pojma objašnjena je u članu 112. KZ.

*Krivično delo teške telesne povrede* (član 121. KZ) takođe je izmenjeno pomenutim izmenama KZ iz septembra 2009. na taj način što je u odredbu o ovom krivičnom delu unet stav 6. koji sadrži tri nova teža oblika ovog dela: teška telesna povreda učinjena prema maloletnom licu, prema bremenitoj ženi i prema licu koje obavlja poslove od javnog značaja.

Namera zakonodavca očigledno je bila da unošenjem ovih težih oblika kod krivičnog dela teške telesne povrede izvrši usaglašavanje odredbe o ovom krivičnom delu sa krivičnim delom teškog ubistva, odnosno da pruži pojačanu zaštitu istom krugu lica i kod ovog krivičnog dela. Ostavljajući u ovom momentu po strani brojne nelogičnosti i neusaglašenosti koje su po tom pitanju nastale (na primer, ubistvo deteta kao oblik teškog ubistva, a teška telesna povreda maloletnog lica kao teži oblik teške telesne povrede)[15] zadržaćemo se samo na pojačanoj krivičnopravnoj zaštiti novinara kao lica koja obavljaju poslove od javnog značaja kod ovog dela i odnosu sa odgovarajućim oblikom teškog ubistva.

Pasivni subjekt je i kod ovog oblika teške telesne povrede određen formulacijom "lice koja obavlja poslove od javnog značaja", bez navođenja o kojim se tu licima odnosno poslovima radi, dakle prihvatanjem odrednice ovog pojma date u članu 112. KZ. Međutim, ono što se kod ovog oblika odmah primećuje jeste da se za njegovo postojanje ne traži da je

policijska akademija, Beograd, 2014, str. 141.

[14] Stojanović Z, Delić N: *Krivično pravo, posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Pravna knjiga, Beograd, 2014, str. 14.

[15] Đorđević Đ: *Krivično pravo, posebni deo*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2014, str. 24.

teška telesna povreda naneta licu koje obavlja poslove od javnog značaja u vezi sa poslovima koje to lice obavlja.[16] Da li to znači da će svaka teška telesna povreda naneta nekom od ovih lica (novinar, učitelj, medicinska sestra, vozač u javnom prevozu i dr) nezavisno od toga šta su bili motivi odnosno pobude zbog kojih je to učinjeno (nevraćanje duga, ljubomora), predstavljati teži oblik ovog krivičnog dela? Ovo očigledno nije bila namera zakonodavca, jer se ne vidi nijedan opravdan razlog za to. Zato ovu manjkavost u formulaciji treba tumačiti kao očiglednu omašku koju bi prilikom prvih narednih izmena u KZ obavezno trebalo ispraviti.

I kod *krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti* (član 138. KZ) prilikom donošenja Zakona o izmenama i dopunama KZ iz septembra 2009. uveden je teži oblik ovog krivičnog dela kod koga se kao kvalifikatorna okolnost pojavljuje činjenica da je pasivni subjekt krivičnog dela lice koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja. Međutim, pored ovih lica, kao posebno zaštićena lica navedeni su i predsednik Republike, narodni poslanik, predsednik Vlade, članovi Vlade, sudija Ustavnog suda, sudija, javni tužilac i zamenik javnog tužioca. Dakle, iz kategorija lica koja obavljaju poslove od javnog značaja navedena su samo lica koja obavljaju takve poslove u oblasti informisanja, a ne i druga lica iz člana 112, stav 32. Međutim, imajući u vidu slične odredbe o posebno zaštićenim licima kod drugih krivičnih dela (na primer, kod pomenutog krivičnog dela teškog ubistva iz člana 114. KZ) zakonodavac je stao na stanovište da krug posebno zaštićenih lica kod ovog krivičnog dela treba proširiti, pa je to i učinjeno izmenama i dopunama KZ iz decembra 2012.[17] tako što su tom krugu lica pridodati advokati i policijski službenici, od kojih ovi prvi spadaju u kategoriju lica koja obavljaju poslove od javnog značaja, a drugi u službena lica. Na ovaj način je krug lica koja su zbog prirode i značaja posla koji obavljaju češće nego druga lica predmet pretnji i ugrožavanja lične sigurnosti proširen na jedan logičan način. Jer ako se stalo na stanovište da su sudije i tužioci zbog posla koji obavljaju češće izloženi pretnjama, zaista se ne vidi ni jedan razlog zašto se to ne bi odnosilo i na policijske službenike i advokate.[18]

Tako se pomenutim izmenama došlo do situacije da se pojačana krivičnopravna zaštita lica koja obavljaju poslove od javnog značaja kada je u pitanju ovo krivično delo odnosi samo na dve grupe lica iz ove kategorije: lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja i advokate. Zakonodavac je očigledno smatrao da su upravo ova lica najviše ugrožena kada je u pitanju ovo krivično delo.

Kod ovog krivičnog dela, za razliku od nelogičnog rešenja iz odredbe o krivičnom delu teške telesne povrede, pojačana krivičnopravna zaštita ove kategorije lica postoji samo kada je do ugrožavanja njihove sigurnosti došlo u vezi sa poslovima koje oni obavljaju. Za postojanje ovog oblika dela potreban je umišljaj koji obuhvata i svest učinioca o svojstvu pasivnog subjekta.[19]

Kad je u pitanju ovaj oblik krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti pojavljuje se nekoliko dilema. Najvažnija među njima svakako je pitanje da li je kod ovog krivičnog dela uopšte potrebno izdvajati određene kategorije lica i pretnju tim licima tretirati kao teži oblik dela.

---

[16] Mrvić-Petrović N: *Krivično pravo, posebni deo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2014, str. 67; Đorđević Đ: *Krivično pravo, posebni deo*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2014, str. 24.

[17] Službeni glasnik RS, br. 121/2012.

[18] Đorđević Đ: Ugrožavanje sigurnosti policijskih službenika, u *Položaj i uloga policije u demokratskoj državi*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2013, str. 78.

[19] Mrvić-Petrović N: *Krivično pravo, posebni deo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2014, str. 101.

Odgovor bi svakako trebalo da bude potvrdan,[20] mada ima i suprotnih mišljenja izraženih u stavu da je ugrožavanje sigurnosti delo univerzalnog karaktera kojim se štiti osnovno pravo svih građana, pravo na osećanje lične sigurnosti, koje treba da je svima podjednako zaštićeno.[21] No bez obzira na to što sva lica prema Ustavu imaju zagarantovano pravo na ličnu slobodu i bezbednost (član 27. Ustava Republike Srbije) pa samim tim i na osećanje lične sigurnosti, pojedina lica su, po prirodi posla koji obavljaju, češće izložena mogućim pretnjama. Ovo se, kao što je već istaknuto, odnosi samo na pretnje koje su vezane za poslove koje ta lica obavljaju. Tako će, na primer, ovaj oblik dela postojati ako neko preti i time ugrožava sigurnost novinara, jer ovaj piše o nečemu što ne odgovara učiniocu krivičnog dela, ali će postojati samo osnovni oblik ako je pretnja novinaru upućena zbog neplaćenog kockarskog duga, nerešenih komšijskih odnosa ili ljubavnih nesuglasica. Činjenica je da je jedan novinar ili advokat u vezi sa poslom koji obavlja mnogo češće izložen pretnjama nego jedan prodavac ili zanatlija. Ako je već opšte prihvaćeno shvatanje da čak i osnovno ljudsko pravo, pravo na život, uživa nejednaku pravnu zaštitu izraženu kroz pojačanu krivičnopravnu zaštitu određenih (u našem KZ čak brojnih) kategorija lica, ne vidi se zašto to ne bi bilo opravdano kad je u pitanju pravo na osećanje lične sigurnosti.[22]

Ako prihvatimo stanovište da pojedine kategorije lica treba i kod ovog krivičnog dela da uživaju pojačanu zaštitu nameće se pitanje određivanja kruga lica koja su ovim oblikom krivičnog dela posebno zaštićena.[23] Zakonodavac se ovde, čini se opravdano, nije opredelio da to budu sva službena lica, niti sva lica koja obavljaju poslove od javnog značaja. Ovo verovatno zato što su pojmovi službenog lica i lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u našem KZ (član 112, st. 3. i 32) određeni veoma široko i obuhvataju i neka lica za koja ovakva vrsta pojačane krivičnopravne zaštite ne bi bila primerena. Stoga se kod ovog dela zakonodavac odlučio samo za ona lica koja smatra najugroženijim od ovakve vrste napada i to je učinjeno logično i dosledno.[24] Poredeći sa nekim drugim odredbama u našem KZ, na primer sa odredbama o pojedinim oblicima teškog ubistva, ovde se ne pominju sva lica koja se po članu 112, stavu 32. smatraju licima koja obavljaju poslove od javnog značaja, a čije ubistvo može biti teško ubistvo, što se takođe može oceniti kao ispravno, uz određene dileme oko izbora pojedinih grupa posebno zaštićenih lica. U vezi sa krugom lica koja su kod ovog krivičnog dela pojačano zaštićena zbog veće izloženosti mogućim pretnjama ima i mišljenja da bi se taj krug, sledeći logiku zakonodavca, mogao proširiti i nekim drugim kategorijama građana čiji je osećaj lične sigurnosti iz različitih razloga u većoj meri ugrožen, kao što je to slučaj sa pripadnicima LGBT populacije ili pripadnicima nekih etničkih zajednica (npr. Romima).[25]

[20] Đorđević Đ: Krivično delo ugrožavanja sigurnosti, *Pravni život*, br. 9/2014, str. 175.
[21] Stojanović Z: Propisivanje i primena krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti u krivičnom pravu Srbije, u *"Kaznena reakcija u Srbiji, III deo"*, Pravni fakultet, Beograd, 2013, str. 13.
[22] Đorđević Đ: Krivično delo ugrožavanja sigurnosti, *Pravni život*, br. 9/2014, str. 174.
[23] Stojanović Z: *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 462.
[24] Đorđević Đ: Krivičnopravna zaštita lica koja obavljaju poslove od javnog značaja, u *"Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (poglavlje 23 – norma, praksa i mere harmonizacije)"*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor, 2016, str. 121.
[25] Stojanović Z: Propisivanje i primena krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti u krivičnom pravu Srbije, u *"Kaznena reakcija u Srbiji, III deo"*, Pravni fakultet, Beograd, 2013, str. 13.

# ZAKLJUČAK

Krivični zakonik Srbije pruža posebnu, pojačanu krivičnopravnu zaštitu novinarima i drugim licima koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja. Ova zaštita se manifestuje kroz postojanje posebnih, težih oblika nekih krivičnih dela kod kojih se ova lica pojavljuju kao pasivni subjekti.

Nesporno je da je ovakva zaštita ovih lica poželjna i da u tom smislu rešenja iz KZ predstavljaju značajan korak unapred u sveobuhvatnoj krivičnopravnoj zaštiti novinara i poslova koje oni obavljaju. Postavlja se, međutim, pitanje, da li je ta zaštita realizovana na najbolji mogući način i da li predviđena rešenja garantuju da će biti dosledno sprovedena u praksi.

Na više mesta u radu ukazano je na preširoko i nedovoljno precizno određen pojam lica koja obavljaju poslove od javnog značaja, i uopšte i u oblasti javnog informisanja, i probleme koje to može stvoriti u praksi. U vezi sa tim predloženo je kako bi se ovaj pojam mogao suziti i preciznije odrediti. Osim toga ukazano je i na određene nelogičnosti u pojedinim odredbama kojima se ova zaštita sprovodi i naglašena potreba da se u prvim sledećim izmenama KZ one isprave.

Ipak, stiče se utisak da se celokupna ova problematika pojačane zaštite pojedinih kategorija lica mogla rešiti i na neki drugi, čini se jednostavniji način. Jedan od takvih načina jeste i mogućnost unošenja pojedinih lica iz kategorije lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u pojam službenog lica koja već uživaju pojačanu zaštitu. Ovo bi zahtevalo temeljnu reviziju odredbe o pojmu službenog lica koja svojom širinom i nepreciznošću to ionako zaslužuje. Međutim, prilikom eventualnog unošenja u ovaj pojam pojedih lica koja obavljaju poslove od javnog značaja pristup bi morao biti krajnje restriktivan, a takođe bi se moralo voditi računa o izbegavanju eventualnih preklapanja koja već sad postoje između ove dve kategorije lica. Na taj način neke od odredbi o pomenutim krivičnim delima bi bile pojednostavljene. Kod krivičnog dela ubistva službenog ili vojnog lica trebalo bi umesto formulacije "pri vršenju službene dužnosti" uneti "u vezi sa vršenjem službene dužnosti", pa bi time otpala potreba za dva sadašnja oblika teškog ubistva (ubistvo sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika i ubistvo lica koje obavlja poslove od javnog značaja). Ostaje mogućnost da pojačana zaštita kod pojedinih krivičnih dela bude vezana samo za neka, a ne za sva službena lica, što bi zavisilo od prirode konkretnog krivičnog dela i objektivne ugroženosti pojedinih od ovih lica. Treba imati u vidu da status službenog lica nosi sa sobom, pored pojačane zaštite, i veće obaveze i odgovornosti, što sa licima koja obavljaju poslove od javnog značaja nije slučaj. Ovakvo rešenje doprinelo bi podjednakoj zaštiti svih lica koja su zbog prirode i značaja posla koji obavljaju pojačano ugrožena, ali ujedno i ujednačavanju njihove odgovornosti.[26]

[26] Đorđević Đ: Krivičnopravna zaštita lica koja obavljaju poslove od javnog značaja, u *"Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (poglavlje 23 – norma, praksa i mere harmonizacije)"*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor, 2016, str. 122.

# LITERATURA


1. Đorđević, Đ. (2013). Ugrožavanje sigurnosti policijskih službenika. U: *Položaj i uloga policije u demokratskoj državi*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
2. Đorđević, Đ. (2014). Krivično delo ugrožavanja sigurnosti. *Pravni život*, br. 9/2014.
3. Đorđević, Đ. (2014). *Krivično pravo, posebni deo*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
4. Đorđević, Đ. (2014). Ubistvo policijskog službenika. U: *Položaj i uloga policije u demokratskoj državi II*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
5. Đorđević, Đ. (2016). Krivičnopravna zaštita lica koja obavljaju poslove od javnog značaja. U: *"Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (poglavlje 23 – norma, praksa i mere harmonizacije)"*, Zlatibor: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
6. Glomazić, H. (2015). Uloga medija u socijalnoj konstrukciji realnosti. U *'Kriminal i društvo Srbije*, (ur. Hugson M. i Stevanović Z). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
7. Jovašević, D. (2014). *Krivično pravo, posebni deo*. Beograd: Dosije studio.
8. Kešetović, Ž. Simeunović-Patić, B. Meško G. (2009). On Media, Crime and Policing in Serbia-Recent Developments, *Crime, Media and Fear of Crime* (ed. Meško G. i dr), Ljubljana.
9. *La Déclaration des Droits de l' Homme et de Citoyen* (ed. Belat B, Bertrand A), Paris, 1966.
10. Mrvić-Petrović, N. (2014). *Krivično pravo, posebni deo*. Beograd: Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union.
11. *Pravosudne multilateralne konvencije*, Projuris, Beograd, 2005.
12. Stojanović, Z. (2012). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
13. Stojanović, Z. (2013). Propisivanje i primena krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti u krivičnom pravu Srbije. U: *Kaznena reakcija u Srbiji, III deo*. Beograd: Pravni fakultet.
14. Stojanović, Z. Delić, N. (2014). *Krivično pravo, posebni deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Pravna knjiga.

Djordje Djordjevic, PhD
Professor at the Academy of Criminalistic and Police Studies, Serbia

# PERSONS WHO PERFORM WORKS IN THE PUBLIC INTEREST IN THE FIELD OF PUBLIC INFORMATIONS AND THEIR CRIMINAL LAW PROTECTION

*Our criminal law provides stronger protection of persons who perform works in the public interest in the fild of public informations. This protection is reflected in the existence of aggravated forms of individual criminal offenses if the object of the crime are persons belonging to this category. These are the offenses of aggravated murder, aggravated form of the serious bodily harm and aggravated form of endangerment of safety.*

*Modern society proclaims the equality of people before the law along with equal protection of their rights. But, criminal legislation often provides increased legal protection for certain categories of people. There are various reasons for this, among which the most important ones are: first, the fact that certain categories of people are increasingly vulnerable and should be therefore given the stronger protection, and second, criminal law with its special protection of certain persons protects the particularly important work that they perform as well. Although, generally speaking, such a strengthened criminal protection of these persons can be assessed as justifiable, unreasonable enlargement of the circle of affected persons, and certain inconsistencies in its formulation could cause problems in practice.*

*KEYWORDS: Journalists / Public informations / Criminal Law Protection / Work in the Public Interest / Criminal Code*

# PREKRŠAJNA ODGOVORNOST MEDIJA: DOBAR PRIMER HEDONISTIČKOG PRORAČUNA*

Dr Slađana Jovanović, redovna profesorka
Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu, Srbija

Milan Marinović, predsednik
Prekršajni sud u Beogradu, Srbija

*Prekršajna odgovornost medija je neistražena tema, iako je reč o pojavi koja je veoma prisutna u praksi, dok je aktuelni prekršajnopravni odgvor, imajući u vidu krakteristike fenomena i pozitivnopravna rešenja, dobar primer koji potvrđuje postavke teorija o hedonističkom proračunu i racionalnom izboru. U radu su predstavljene karakteristike prekršajnopravne odgovornosti televizija sa nacionalnom frekvencijom i to za najčešće prekršaje u periodu od 2011. godine do kraja 2016. godine (iz Zakona o oglašavanju i Zakona o javnom informisanju i medijima), ujedno i najproblematičnije sa aspekta praktičnih implikacija aktuelnih normativnih rešenja. Autori ukazuju na postojeće probleme u praksi i normativnom okviru (veliki broj prekršaja, njihovo ponavljanje, problem spajanja postupka, dužine roka zastarelosti, što sve vodi kalkulaciji o isplativosti vršenja prekršaja), te daju preporuke za njihovo rešavanje.*

*KLJUČNE REČI: mediji / prekršaj / Zakon o oglašavanju / Zakon o javnom informisanju i medijima / spajanje postupka / zastarelost / sankcije*

## 1. UVOD

U praksi Prekršajnog suda u Beogradu, od 2011. godine do kraja 2016. godine, konstatovan je stalni priliv zabrinjavajuće velikog broja zahteva za pokretanje prekršajnog postupka protiv televizija sa nacionalnom frekvencijom (Radio-televizija Srbije, Pink, Happy, Prva i B92), a prvenstveno zbog kršenja Zakona o oglašavanju[1], tačnije odredbi o načinu oglašavanja i to o tzv. reklamnom maksimumu. Po učestalosti pojavljivanja, na drugom mestu, jesu prekršaji iz Zakona o javnom informisanju[2], odnosno Zakona o javnom

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.
[1] Zakon o oglašavanju, "Službeni glasnik RS", br. 79/2005 i 83/2014 - dr. zakon.
[2] Zakon o javnom informisanju, "Službeni glasnik RS", br. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 – odluka

informisanju i medijima,[3] a najčešće u vezi sa tzv. "(pre)suđenjem pre suđenja" i mogućim ugrožavanjem razvoja maloletnih lica. Kada je u pitanju ugrožavanje maloletnih lica, neophodno je pomenuti i Zakon o elektronskim medijima[4], koji takođe sadrži pravila kojima se ostvaruje zaštita ove kategorije recipijenata, a čije je kršenje prekršaj.

Veliki broj i stabilan priliv pomenutih zahteva, kao i karakteristike postupka njihovog rešavanja skrenuli su pažnju na pitanja kao što su:

- zakonitost i celishodnost spajanja postupka u vreme postojanja pravila o spajanju postupka samo u slučaju postojanja saučesništva (u vreme važenja prethodnog Zakona o prekršajima[5]), s jedne strane i zahteva medijskih kuća koje insistiraju na spajanju postupka za objektivno veliki broj predmeta koji (opet, objektivno) dodatno opterećuju rad suda, sa druge strane;
- nastupanje apsolutne zastarelosti za veliki broj predmeta (i to ne samo ovih!) zbog kratkih rokova zastarelosti pokretanja i vođenja prekršajnog postupka;
- (ne)moć predviđenih, pa i izrečenih sankcija za ove prekršaje, koje i ne deluju preventivno, već čak stimulativno, te se prekršaji vrše u velikom broju, odnosno ponavljaju se.

Pomenuti problemi i aktuelni način njihovog rešavanja dovode do zaključka da se vršenje ovih prekršaja i te kako isplati medijima koji, konstatovano je i to, disciplinovano izvršavaju sudske odluke (nekada - odluke organa za prekršaje). Tako se za sada, imajuću u vidu situaciju u praksi (i u vezi sa postojećim normativnim okvirom) postupanje medija kojim se krše (naročito) pravila o načinu oglašavanja pojavljuje kao eklatantan dokaz istinitosti postavki utilitarističkih teorija - Bentamovog (Bentham) hedonističkog/ utilitarističkog proračuna (*hedonistic calculus*) ili Klarkove (Clarke) teorije racionalnog izbora. Pomenute postavke su nezaobilazne teme kriminoloških udžbenika (Clarke, Felson, 2004; Ignjatović, 2015: 64,87-88) koje nude odgovor na pitanje etiologije kažnjivih ponašanja, ali ih ne zapostavljaju ni ekonomisti (Tversky, Kahneman, 1986), što je za temu ovog rada veoma važno. Jasno je, stoga, da bi nešto trebalo preduzeti s ovim problemom u vezi, kako bi se, između ostalog, pospešilo ostvarivanje slobode građana od oglasnih poruka, odnosno slobode od reklamiranja (Vodinelić, 2003: 115) i sadržaja koji bi mogli štetiti razvoju najosetljivije kategorije gledalaca – dece.

## 2. PREKRŠAJI IZ "MEDIJSKIH ZAKONA"

Na početku pomenimo to da je na kraju perioda za koji su razmatrani podaci o prekršajima na teritoriji Prekršajnog suda u Beogradu (od 2011. do 2016. godine), 2016. godine usvojen (novi) Zakon o oglašavanju[6] koji nije izmenio suštinu prekršaja (i problema) o kojima je reč, a kako još uvek nema rešenih predmeta (po novom zakonu) u trenutku kada je završeno prikupljanje podataka, to će u radu prvenstveno biti konsultovane odredbe starog zakona (iz 2005. godine, a u vezi sa identifikovanjem samih

Ustavnog suda i 41/2011 – odluka Ustavnog suda.

[3] Zakonom o javnom informisanju i medijima, "Sužbeni glasnik RS", br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016 - autentično tumačenje.

[4] Zakon o elektronskim medijima, "Službeni glasnik RS", br. 83/2014 i 6/2016 - dr. zakon

[5] Zakon o prekršajima, "Službeni glasnik RS", br. 101/2005, 118/2008, 111/2009.

[6] Zakon o oglašavanju, "Službeni glasnik RS" br. 6/2016.

prekršaja). Slično je i sa Zakonom o javnom informisanju i medijima, koji je stavio van snage Zakon o javnom informisanju, ali ranije - 2014. godine.

Kao što je već pomenuto, najčešći prekršaji koje su činili mediji (televizije sa nacionalom frekvencijom) jesu prekršaji vezani za kršenje pravila o načinu oglašavanja (čl. 14 – 22. Zakona o oglašavanju) i to u vezi sa propisanim vremenom trajanja TV oglašavanja i TV prodaje (čl. 15. i 16.), načinom emitovanja oglasne poruke i poruke TV prodaje (čl. 17.), kao i načinom emitovanja blokova oglasnih poruka i poruka TV prodaje, dakle prekšaji iz člana 108. st. 1. tač. 3, 4. i 6. (starog) Zakona o oglašavanju.

Kao podnosilac zahteva pojavljivala se Republička radiodifuzna agencija (RRA)[7], odnosno (od 2014. godine) Regulatorno telo za elektronske medije (REM)[8].

Tako će se kazniti za prekršaj pravno lice ako se ne pridržava vremena trajanja ili vremena emitovanja TV oglašavanja i TV prodaje u programima komercijalnih televizijskih stanica, odnosno programima javnog radiodifuznog servisa ili ako emisiju TV prodaje ne označi jasno slikom i zvukom kao TV prodaju (čl. 15. i 16) (čl. 108. st.1. tač. 3); emituje oglasne poruke i poruke TV prodaje protivno odredbama čl. 17. ovog zakona (čl. 108. st. 1. tač. 4); emituje blokove oglasnih poruka i poruka TV prodaje protivno odredbama člana 19. ovog zakona (čl. 108. st. 1. tač. 6.).

Naime, tehnička lica REM–a, tzv. kontrolori, prate programe programe televizija sa nacionalnom frekvencijom i onoga trenutka kada počne set reklama, oni mere desetinke sekundi trajanja reklamnog bloka. Svako prekoračenje utvrđenog vremena trajanja znači da je medijska kuća učinila prekršaj. Ipak, u praksi, ne pišu se zahtevi za svaki pojedini prekršaj, nego se spajaju prekršaji učinjeni u jednom danu, a u zahtevu se navede koliko je u određenoj emisiji prekoračeno dozvoljeno vreme trajanja reklamnog bloka, koliko u drugoj emisiji, trećoj itd.

Najjednostavnije rečeno, Zakonom o oglašavanju je regulisano koliko jedan reklamni blok može da traje i kolika pauza mora biti između dva reklamna bloka, bilo da se reklame pojavljuju u toku emisije uživo ili neke druge. Reč je normiranju tzv. reklamnog maksimuma. Npr. prema članu 15. (starog) Zakona o oglašavanju "u okviru jednog punog sata emitovanog programa komercijalnih televizijskih stanica dozvoljeno je emitovati najviše 12 minuta oglasnih poruka i TV prodaje". Ili, u članu 17. st. 4. stoji: "emitovanje audiovizuelnih dela kao što su filmovi ili TV filmovi, osim serijala, serija, zabavnog i dokumentarnog programa, može se prekinuti radi emitovanja oglasne poruke ili TV prodaje samo ako ta dela traju duže od 45 minuta, i to jednom na svakih 45 minuta". U Zakonu o oglašavanju iz 2016. godine, u članu 78. st. 1. su propisani prekršaji, a za izlaganja

[7] Republička radiodifuzna agencija (RRA) je osnovana 2003. godine, kao samostalna, nezavisna organizacija koja vrši javna ovlašćenja, u skladu sa Zakonom o radiodifuziji ("Službeni glasnik RS", br. 42/2002, 97/2004, 76/2005, 79/2005 - dr. zakon, 62/2006, 85/2006, 86/2006 - ispr. i 41/2009.) i propisima donetim na osnovu njega, a radi obezbeđivanja uslova za efikasno sprovođenje i unapređivanje utvrđene radiodifuzne politike u Republici Srbiji na način primeren demokratskom društvu (videti: čl. 6 - 37. Zakona o radiodifuziji).

[8] Regulatorno telo za elektronske medije (REM) je osnovano Zakonom o elektronskim medijama ("Službeni glasnik RS", br. 83/2014 i 6/2016 - dr. zakon) kao "samostalna nezavisna regulatorna organizacija sa svojstvom pravnog lica, koja vrši javna ovlašćenja u cilju: delotvornog sprovođenja utvrđene politike u oblasti pružanja medijskih usluga u Republici Srbiji; unapređivanja kvaliteta i raznovrsnosti usluga elektronskih medija; doprinosa očuvanju, zaštiti i razvoju slobode mišljenja i izražavanja; u cilju zaštite interesa javnosti u oblasti elektronskih medija i zaštite korisnika usluga elektronskih medija, u skladu sa odredbama ovog zakona, na način primeren demokratskom društvu" (videti: čl. 5 - 42. Zakona o elektronskim medijima). U članu 114. Zakona predviđeno je da danom stupanja na snagu Zakona o elektronskim medijima, RRA nastavlja sa radom kao REM, u skladu sa odredbama ovog zakona.

u ovom radu je od značaja tačka 15, imajući u vidu da je u članovima 31 - 36. Zakona regulisan način televizijskog oglašavanja i prodaje.

Dok je predsednik Saveta RRA bio vikarni episkop jegarski, dr Porfirije Perić, problem sa velikim brojem zahteva za pokretanje prekršajnog postupka se dodatno komplikovao i zbog toga što je on potpisivao zahteve i stoga bio pozivan na ročišta, iako ništa nije znao o sadržaju zahteva. Ovaj problem je rešen tako što su u predlozima za izvođenje dokaza navođena imena stručnih lica koja su utvrdila postojanje prekršaja, te su ona i pozivana pred sud.

Najčešći prekršaji iz Zakona o javnom informisanju, odnosno Zakona o javnom informisanju i medijima jesu oni koji se odnose na tzv. (pre)suđenje pre suđenja i oni kojima se može ugroziti razvoj maloletnika. Tako, prema Zakonu o javnom informisanju i medijima (član 140.) novčanom kaznom od 50.000 dinara do 150.000 dinara kazniće se za prekršaj odgovorni urednik medija:

1) ako se u objavljenoj informaciji neko označi učiniocem kakvog kažnjivog dela, odnosno oglasi krivim ili odgovornim pre pravnosnažnosti odluke suda ili drugog nadležnog organa (član 73);

2) ako sadržaj medija koji može ugroziti razvoj maloletnika nije jasno i vidno označen, odnosno ako je maloletnik učinjen prepoznatljivim u objavljenoj informaciji koja je podesna da povredi njegovo pravo ili interes (član 78. stav 2. i član 80. stav 2).

Takođe, u Zakonu o elektronskim medijima (a nekada u Zakonu o radiodifuziji) predviđeno je kažnjavanje pravnog lica (novčanom kaznom od 500.000 do 1.000.000 dinara) ukoliko ne postupi u skladu sa odredbama ovog zakona u vezi sa zaštitom maloletnika (član 50. stav 3. i član 68. stav 1, 2, 6, 7, 8, 10. i 11) (član 111. stav 1. tačka 5), dok će odgovorno lice biti kažnjeno novčanom kaznom u iznosu od 50.000 do 100.000 dinara) (član 111. stav 2). Tako, prema čl. 50. st. 3. "sadržaji koji mogu da škode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloletnika moraju biti jasno označeni i ne objavljuju se u vreme kad se osnovano može očekivati da ih maloletnici prate, imajući u vidu uobičajeni raspored njihovih aktivnosti, osim izuzetno kao zaštićena usluga sa uslovnim pristupom na način predviđen ovim zakonom". Član 68. zabranjuje prikazivanje pornografije, scena brutalnog nasilja i drugih programskih sadržaja koji mogu teško da naškode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloletnih lica, odnosno reguliše način prikazivanja nepodesnih sadržaja kako ne bi ugrozili njihov razvoj (vreme prikazivanja nepodesnih sadržaja za određene kategorije maloletnih lica, jasno označavanje nepodesnih sadržaja).

Zahteve za pokretanje prekršajnog postupka za prekršaje kojima se može ugroziti razvoj maloletnih lica takođe je najčešće podnosila Republička radiodifuzna agencija, odnosno Regulatorno telo za elektronske medije, a neki slučajevi su izazvali i veliku buru u javnosti. Takav je bio slučaj emisije "Trenutak istine"[9] u kojoj je učesnica emisije govorila o seksualnom nasilju koje je trpela od strane svoga oca. Pitanje postavljeno učesnici: "Da li ste ikada doživeli orgazam sa ocem?" je prelilo čašu, te je ukazano na problem zaštite maloletnih lica, odnosno mogućnosti negativnog uticaja ove emisije, koja je prikazana u vreme kada se ne mogu emitovati emisije koje nisu prikladne za maloletna lica i koje mogu nepovoljno uticati na njihov razvoj. Zahtev je podnet protiv odgovornog lica u pravnom licu

[9] Srbija danas, 19. 5. 2015. Najteži trenutak istine: kako je postavljeno najjezivije pitanje u istoriji srpske televizije?, https://www.srbijadanas.com/clanak/najtezi-trenutak-istine-kako-je-postavljeno-najjezivije-pitanje-u-istoriji-televizije-20-05 (stranici pristupljeno 8. 5. 2017. godine)

i Televizije Pink kao pravnog lica (po odredbama Zakona o radiodifuziji, čl. 113 st. 1. tač. 9). Sudu je podneta pisana odbrana, saslušana je voditeljka emisije, pozvan psiholog, kao stručno lice, radi utvrđivanja u kojoj meri ovakva emisija može da utiče štetno na razvoj maloletnika. Televizija Pink je kažnjena sa 750.000 dinara, a odgovorno lice sa 40.000 dinara. U slučaju odgovornog lica, odluka je ukinuta sa obrazloženjem da se urednik emisije ne može smatrati odgovornim licem, te je nastupila apsolutna zastarelost u postupku protiv odgovornog lica. Međutim, u drugom slučaju (zbog pušenja u rialitiju "Farma"), a opet zbog zaštite maloletnih, postupak se okončao kažnjavanjem Televizije Pink i njenog glavnog i odgovornog urednika, ali i u ovom slučaju je ukinuta odluka u slučaju odgovornog lica, sa (problematičnim) obrazloženjem da nije nesumnjivo utvrđeno da je on odgovoran. O različitim postupanjima žalbenog suda u suštini u istoj stvari bi se takođe moglo raspravljati, a moglo bi se razmišljati i o vanpravnim uticajima na sud, imajući u vidu da se radi o moćnoj medijskoj kući.

Interesantno je skrenuti pažnju i na to (prema rečima svedoka – voditeljke emisije) da je format emisije kakva je "Trenutak istine" uvezen iz Sjedinjenih Američkih Država i da su pitanja koja se postavljaju u njoj morala biti prethodno ocenjena kao dopuštena od strane davaoca licence, što je i bio slučaj u pomenutoj spornoj emisiji. Ovde se možemo zapitati - Da li zaista odobrenjene nekog centralnog tela iz inostranstva može dati legitimaciju za prikazivanje očigledno neprikladnog sadržaja za najosetljiviju kategoriju recipijenata kakvi su maloletnici, pa i za gledalište u celini? I u ovakvim slučajevima bi se moglo postaviti pitanje hedonističkog proračuna medija koji lako krše zakon izračunavši da im se i te kako isplate emisije koje su štetne sa aspekta zaštite osetljivih grupa recipijenata, ali podižu gledanost televizijskog programa i zadovoljavaju najniže porive i voajersku znatiželju (dela) gledališta.

## 3. PRAVO NA PRIRODNOG SUDIJU VS. PRAVO NA PRIVATNOG SUDIJU

Kako su se zahtevi zbog pomenutih prekršaja umnožavali, prva je Radio - televizija Srbije (RTS) preko svog pravnog zastupnika, 2011. godine, zatražila spajanje postupaka (za 350 prekršaja), da bi potom isti zahtev učinila i Televizija Pink. Kako spajanje postupka, do donošenje (novog) Zakona o prekršajima[10] nije bilo regulisano adekvatno (već je do spajanja moglo doći samo u slučaju saučesništva, čl. 97 (starog) Zakona o prekršajima[11]), otvoren je problem odogovora na zahtev stranke za spajanjem postupka. Međutim, iako nije postojao zakonski osnov[12], postupci su u praksi spajani i tada iz razloga celishodnosti i ekonomičnosti. Tako, ukoliko jedan sudija ima više predmeta, sam odlučuje o spajanju postupka, a ako je više predmeta u nadležnosti različitih sudija, onda je o spajanju (a tako je i sada) odlučivao predsednik suda. Na opštoj sednici sudija Prekršajnog suda u Beogradu, koja je održana 28. decembra 2011. godine, utvrđeno je da bi spajanje predmeta u ovakvim slučajevima bilo neracionalno i necelishodno, jer bi podrazumevalo kršenje prava na

[10] Zakon o prekršajima, "Službeni glasnik RS", br. 65/2013.
[11] Zakon o prekršajima, "Službeni glasnik RS", br. 101/2005, 118/08, 111/09.
[12] U Zakonu o prekršajima ("Službeni glasnik RS", br. 65/2013, 13/2016 i 98/2016 - odluka US) u čl. 106. predviđeno je da sud može na predlog stranaka ili po službenoj dužnosti, zbog celishodnosti ili drugih razloga, sprovesti jedinstveni prekršajni postupak u sledećim slučajevima: 1) ako je isto lice okrivljeno za više prekršaja; 2) ako je više lica okrivljeno za jedan prekršaj; 3) prema saučesnicima; 4) ako je oštećeni istovremeno učinio prekršaj prema okrivljenom; 5) ako je više lica okrivljeno za više prekršaja između kojih postoji međusobna veza.

prirodnog sudiju i uspostavljanje novog, problematičnog prava - "prava na privatnog sudiju".

Naime, ako se uzme u obzir da se jednom sudiji mesečno dodeljuje sto novih predmeta, a u pomenutom slučaju zahteva za spajanje postupka RTS-a, bilo bi izvršeno spajanje 350 predmeta, onda određeni sudija, koji bi vodio postupak za sve predmete, ne bi tri meseca mogao dobiti nijedan nov predmet. Tako bi se on osnovano mogao smatrati "privatnim sudijom" RTS-a (u ovom, konkretnom slučaju) što bi moglo imati druge negativne implikacije. Na pomenutoj sednici je bilo odlučeno da se u ovakvim slučajevima, zbog navedenih razloga, ne spaja više od deset predmeta. Uskoro je utvrđeno da gotovo svaki sudija ima po deset predmeta protiv neke televizije, pa su i same sudije spajale svoje predmete kako bi se postupanje u ovim slučajevma učinilo efikasnijim, a bez narušavanja prava na prirodnog sudiju.

## 4. SANKCIJE I ZASTARELOST

Kada su u pitanju sankcije za prekršaje o kojima je bilo reči, trebalo bi zaključiti da su propisane kazne generalno zadovoljavajuće, sa dobrim predviđenim rasponom. Tako se, prema (važećem) Zakonu o oglašavanju, pravnom licu može izreći novčana kazna u rasponu od 300.000 do 2.000.000 dinara, a odgovornom licu u pravnom licu novčana kazna od 50.000 do 150.000 dinara. Uz prekršajnu kaznu iz čl. 78. st. 1. ovog zakona, pravnom licu se može izreći zaštitna mera zabrane vršenja određene delatnosti u trajanju od šest meseci do godinu dana, kao i zaštitna mera javnog objavljivanja presude (čl. 79. st. 1), dok se uz prekršajnu kaznu odgovornom licu u pravnom licu može izreći zaštitna mera zabrane vršenja određenih poslova u istom trajanju (čl. 79. st. 2). U odnosu na Zakon o oglašavanju iz 2005. godine, propisane kazne su dvostruko, pa i tri puta, oštrije (za pravno lice je, po starom zakonu, bilo predviđeno kažnjavanje novčanom kaznom u rasponu od 100.000 do 1.000.000 dinara (čl. 108. st. 1), dok je za odgovorno lice raspon bio 20.000 do 50.000 (čl. 108. st. 2)). Trajanje zaštitne mere je ostalo nepromenjeno (od šest meseci do jedne godine).

Istina, u Zakonu o elektronskim medijima[13] (koji je 2014. godine izmenio određenje pojedinih prekršaja predviđenih u Zakonu o oglašavanju) minimum propisane kazne za pravno lice u slučaju izvršenja prekršaja u vezi sa televizijskim oglašavanjem i prodajom bio je 500.000 dinara, a maksimum je ostao nepromenjen 1000.000 dinara (čl. 111. st. 1), dok je minimum kazne za odgovorno lice u pravnom licu bio 50.000 dinara, a maksimum 100.000 dinara (čl. 111. st. 3.). Imajući u vidu da se radi o moćnim medijskim kućama koje koriste benefite akutelnog prekršajnopravnog odgovora, te izuzetno dobro kalkulišu u datoj situaciji (s jedne strane izvanredni prihodi od oglašavanja, a sa druge sankcija koja nije odvraćajuća kada se uzme sve u obzir (povoljnosti spajanja postupka, kratki rokovi zastarelosti), trebalo bi razmotriti propisivanje više gornju granice kazne koja se može izreći u slučaju sticaja prekršaja, što upravo karakteriše vršenje ovih prekršaja (o čemu će kasnije biti više reči). U slučaju odgovornog lica, trebalo bi predvideti i mogućnost izricanja zaštitne mere javnog objavljivanja presude. U slučaju ponavljanja prekršaja, izricanje ove mere bi se moglo predvideti kao obavezno (i u slučaju pravnog i u slučaju odgovornog lica).

Najbolje bi, čak neophodno, bilo predvideti obavezno izricanje zaštitne mere koja podrazumeva zabranu vršenja određene delatnosti, odnosno (za odgovorno lice) zabranu

[13] "Službeni glasnik RS", br. 83/2014.

vršenja određenih poslova[14], zbog ponavljanja prekršaja, imajući u vidu da je osobenost prekršajnog postupanja u ovim slučajevima, upravo ponavljanje (pošto se, jasno, veoma isplati). Čini se da bi efekti ovako koncipirane zaštitne mere bili učinkovitiji sa aspekta prevencije, no što je to slučaj sa novčanim kažnjavanjem.

Takođe, mera javnog objavljivanja presude je u Zakonu o javnom informisanju i medijima predviđena, ali za parnicu, po zahtevu tužioca (čl. 120.), ali takve mogućnosti nema u slučaju prekršajnog kažnjavanja. Trebalo bi i ovu meru predvideti kao obaveznu za slučaj izvršenja prekršaja iz Zakona o javnom informisanju i medijima (a u skladu sa odredbama člana 120.[15]). U pomenutom zakonu nema predviđene odgovornosti pravnog lica, već je predviđena samo prekršajna odgovornost odgovornog urednika, pa bi valjalo razmotriti i pitanje njenog predviđanja. I naravno, predviđanje zaštitne mere o kojoj je već bilo reči, a koja podrazumeva zabranu vršenja određenih delatnosti, odnosno poslova, koja takođe nije predviđena Zakonom o javnom informisanju i medijima.

I za sankcije iz Zakona o elektronskim medijima važi sve što je već rečeno (jer ovaj zakon predviđa samo novčano kažnjavanje pravnog lica, odnosno odgovornog lica, dok zaštitne mere za prekršaje ne predviđa).

Sledeći problem jeste problem nastupanja apsolutne zastarelosti, zbog predviđenih kratkih rokova. To je, generalno, veliki problem prekršajnog postupka. Prema pozitivnom prekršajnom pravu, rokovi zastarelosti za pokretanje i vođenje prekršajnog postupka (reč je o apsolutnoj zastrelosti) su: dve godine računajući od dana kada je prekršaj učinjen (tzv. opšti rok - čl. 84. st. 1. i 7. Zakona o prekršajima), a za pojedine prekršaje se može posebnim zakonom propisati duži (relativni) rok zastarelosti (ali ne duži od pet godina, čl. 84. st. 5. i 6. Zakona o prekršajima)[16], što bi značilo da je najduži mogući apsolutni rok zastarelosti prekršajnopravnog gonjenja deset godina. Ovo drugo nije slučaj sa prekršajima koji su u fokusu ovog rada, ali zastarelost (apsolutna) izvršenja kazne i zaštitne mere nastupa u roku od dve godine za sve prekršaje, računajući od dana pravnosnažnosti presude kojom je izrečena kazna, odnosno zaštitna mera (čl. 85. Zakona o prekršajima).

Imajući u vidu specifičnost prekršaja koje vrše mediji i akutelnog prekršajnopravnog odgovora, ali i uopšte, trebalo bi produžiti opšti rok (apsolutne) zastarelosti, sa dve na četiri godine. Podsećamo da je slično učinjeno i u zemljama u okruženju – u Hrvatskoj[17] i u Crnoj Gori[18]. Interesantno je i jednostavnije rešenje hrvatskog zakonodavca, koji čak ni ne predviđa razliku između relativne i apsolutne zastarelosti prekršajnopravnog progona, već je opšti rok zastarelosti četiri godine.

---

[14] Zakon o prekršajima ne daje mogućnost da se propisom kojim se određuje prekršaj predvidi obavezno izricanje ovih zaštitnih mera, što inače omogućava u slučaju nekih drugih zaštitnih mera (oduzimanje predmeta (čl. 54. st. 4), javno objavljivanja presude (čl. 64. st. 4), zabrana prisustvovanja određenim sportskim priredbama (čl. 63. st. 6), oduzimanje životinja i zabrana držanja životinja (čl. 66. st. 3), što bi trebalo promeniti.

[15] Sud nalaže odgovornom uredniku da pravnosnažnu presudu objavi bez komentara i bez odlaganja, o svom trošku, a najkasnije u drugom narednom broju novina, odnosno u drugoj narednoj radio ili televizijskoj emisiji od dana kada je presuda postala pravnosnažna (čl. 120. st. 1).

[16] Npr. za za poreske prekršaje apsolutni rok zastarelosti je deset godina, za carinske šest, za budžetske takođe šest godina.

[17] U Hrvatskoj je rok zastarelosti prekršajnog progona četiri godine (računajući od dana izvršenja prekršaja), a rok zastarelosti izvršenja prekršajnopravnih sankcija (osim zaštitne mere obaveznog lečenja od zavisnosti) je tri godine, računajući od dana pravnosnažnosti odluke (čl. 13. i 14. Prekršajnog zakona, "Narodne novine", br. 107/2007, 39/2013, 157/2013, 110/2015 i 91/2016 - RUSRH).

[18] U Crnoj Gori, rok zastarelosti izvršenja kazne ili zaštitne mere je dvostruko duži nego u srpskom prekršajnom pravo i iznosi dve godine (relativna zastarelost), odnosno četiri godine (apsolutna zastarelost) (čl. 60. Zakona o prekršajima, "Službeni list CG", br. 1/2011, 6/2011 i 39/2011).

U slučajevima o kojima je bilo reči, propisana kazna ne može da bude odvraćajuća, jer nije čak izvesno da će do nje doći, upravo zbog kratkih rokova zastarelosti, velikog broja predmeta (naročito u slučaju prekršaja koje čine televizijske kuće u sferi oglašavanja), opterećenosti sudova, te dugog trajanja postupka. Naime, u Prekršajnom sudu u Beogradu zastarelost nastupa u svakom trećem predmetu.[19] A Analiza koju je izvršio Prekršajni apelacioni sud[20] pokazuje da svakih dvadeset sekundi u neki od prekršajnih sudova u Srbiji stigne zahtev za pokretanje prekršajnog postupka, dok je u velikim gradovima broj zahteva toliki da čak i kada bi sve sudije radile u skladu sa rokovima i prilivom predmeta, na samom početku se može računati na to da će najmanje jedna četvrtina prekršaja zastariti.

## 5. O HEDONISTIČKOM PRORAČUNU MEDIJA

Imajući sve navedeno u vidu, mediji mogu da kalkulišu na sledeći način - u slučaju da se pred sudom pojavi i 500 predmeta, oni računaju da će između jedne trećine i jedne četvrtine predmeta (najmanje) zastariti. Neka zastari i 200 predmeta - u ostalih 300 bi najverovatnije (praksa pokazuje) bili kažnjeni minimalnom kaznom, možda bi im bila izrečena čak i opomena. Tražiće spajanje postupka, i to nekoliko meseci pred istek roka zastarelosti, kako bi poboljšali svoje pozicije, jer je i za donošenje odluke o tome kako će se spojiti predmeti, ko će suditi, potrebno vreme. Potrebno je vreme da se prikupe podaci o predmetima, da se sakupe predmeti, da se utvrdi koji je od njih najstariji, jer se, u skladu sa Sudskim poslovnikom[21], mora utvrditi koji je sudija prvi doneo rešenje o pokretanju postupka, pa se njemu dodeljuju predmeti. Tu se izgubi na vremenu, pa se kalkuliše i tako, a sve u očekivanju nastupanja apsolutne zastarelosti.

Spajanje će, po aktuelnom stavu Prekršajnog suda u Beogradu, podrazumevati da se preostalih 300 predmeta podeli sa deset, što će značiti vođenje 30 postupaka, čiji će ishod biti (možda, u najgorem slučaju, kada ne bi nastupila zastarelost) 30 puta 4000.000 dinara, što je 120.000.000 dinara, odnosno 30.000 sekundi (po ceni od 4000 dinara, što je prosečna cena, po Cenovniku RTS-a[22] za jednu sekundu reklamne poruke, dok je najskuplji sekund reklame u vreme TV Dnevnika 2, kada "seča u bloku" košta 11.500 dinara, a u serijskom/dramskom programu u 20.00 h – 9000 dinara) ili ukupno osam sati reklamnog programa.

Naime, prema Zakonu o prekršajima, u slučaju sticaja prekršaja, jedinstvena kazna ne može biti veća od dvostrukog iznosa najveće novčane kazne predviđene za prekršaj za određenu kategoriju okrivljenih (čl. 45. st. 1. tač. 2). Konkretno za pravno lice (neku televizijsku kuću) 2000.000 dinara je maksimum propisane novčane kazne, što će u krajnjem slučaju iznositi 4000.000 dinara (za pravno lice).

---

[19] U Izveštaju o radu prekršajnih sudova u Republici Srbiji za period od 1. 1. 2015. do 31. 12. 2015. godine koji je sačinio Prekršajni apelacioni sud, utvrđeno je da Prekršajni sud u Beogradu u 2015. godini ima najveći priliv predmeta, najveći broj zastarelih predmeta i na trećem je mestu po udelu zastarelih predmeta u ukupno rešenim predmetima (33,15%), http://pkap.sud.rs/prekrsajni-apelacioni-sud-izvestaji-o-radu.html (stranici pristupljeno 5. 5. 2016. godine)

[20] Podaci su izneti u emisiji RTS-a "Beogradska hronika" 29. aprila 2017. godine.

[21] Sudski poslovnik, "Službeni glasnik RS", br. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015, 113/2015 - ispr., 39/2016, 56/2016 i 77/2016.

[22] Cenovnik emitovanja i proizvodnje EPP, februar 2017, http://www.rts.rs/page/rts/sr/Marketing.html (stranici pristupljeno 2. 5. 2017. godine)

Lepota hedonisitčke kalkulacije može se prikazati i ovako, jednostavnije - u slučaju deset prekršaja u čijem slučaju nije došlo do spajanja postupka (a nije nastupila ni zastarelost) mogla bi biti izrečena kazna od npr. 600.000 dinara po prekršaju (što je bliže minimumu propisane kazne za pravno lice), a što bi za rezultat imalo plaćanje kazni koje bi u zbiru iznosile 6000.000. A u slučaju spajanja tih deset predmeta, u najgorem slučaju će pravno lice biti kažnjeno sa 4000.000, što bi značilo da mu je oproštena jedna trećina kazne (pod pretpostavkom da nije bilo spajanja i da su izrečene za svaki prekršaj kazne od po 600.000 dinara).

Čarima hedonističkog proračuna medija doprinosi i ušteda na troškovima, jer ih neće biti za deset postupaka, već samo za jedan. Ne sme se zanemariti ni ušteda u vremenu, jer nema višestrukih dolazaka pred sud, u vezi sa deset postupaka, već je u fokusu samo jedan postupak, za deset predmeta. Jasno je već da sve to deluje vrlo stimulativno za medijske kuće koje ponavljaju prekršaje. Ne treba zaboraviti ni to da sve medijske kuće sa kojima se suočava Prekršajni sud u Beogradu imaju branioce, koji vrlo vešto kalkulišu. A jedan branilac zastupa i pravno i odgovorno lice, pa bi se moglo reći da se i tu ostvaruju značajne uštede (a branilac se specijalizuje za ovu vrstu prekršaja, što se takođe ne sme zanemariti, kada se govori o koristima koje imaju mediji u ovim slučajevima).

Podsetimo na to da je pomenuti stav o spajanju najviše deset predmeta stav Prekršajnog suda u Beogradu, a da je moguće da drugi sudovi spajaju i veći broj predmeta, što okrivljene dovodi u još povoljniju poziciju i dodatno ih ohrabruje na ponavljanje prekršaja. Kada bismo zamislili da je na zahtev medijskih kuća da se izvrši spajanje predmeta pozitivno odgovoreno, te da se spajaju svi predmeti u sudu, npr. 300, 500 predmeta, onda bi se, imajući u vidu pozitvnopravna pravila, okrivljenima isplatilo, da bi uštedeli na vemenu bar, čak i da sve priznaju već na prvom ročištu.

Na kraju, ne smemo zaboraviti da se osvrnemo na izvršenje izrečenih kazni. U praksi, nema problema sa izvršenjem pravnosnažnih presuda. Mediji ne izbegavaju plaćanje kazni (a i što bi, kada su svakako na dobitku). Istina, nekada traže plaćanje kazne u ratama i to im se odobrava (što bi se takođe moglo oceniti kao benefit). Izvršenje kazni za pravna lica i inače funkcioniše veoma dobro, jer se za njih (i preduzetnike) izvršenje obavlja preko organa za prinudnu naplatu (Narodna banka Srbije – Prinudna naplata, organizaciona jedinica u Kragujevcu) koji po dobijanju pravnosnažne presude skida sa računa pravnog lica naznačeni iznos[23].

## 6. ZAVRŠNI OSVRT

Pravila o maksimiranju zastupljenosti reklamnih poruka kod elektronskih masmedija (televizija sa nacionalnom frekvencijom, koje su bile u fokusu istraživanja), kao i ostvarivanje zaštite interesa maloletnih i lica koje štiti pretpostavka nevinosti, jesu ugroženi prekršajnim postupanjem medija, pokazuju podaci pravosudne prakse Prekršajnog suda u Beogradu. A utvrđeno je i da se takvo postupanje medijima isplati. Naime, da zastupljenost reklama i sadržaja koji su senzacionalistički i privlače pažnju javnosti nije normirana i pod paskom REM-a, da plasiranje informacija, naročito reklama, zavisi isključivo od opredeljenja oglašivača i ekonomskog interesa medija, reklamne poruke bi činile većinu informacija (Vodinelić, 2003: 117). Ovako to ipak nije slučaj, ali mediji uspevaju da

[23] O sprovođenju prinudne naplate na sredstvima sa računa kažnjenog lica u: Mrvić-Petrović, N. (2014) *Komentar novog Zakona o prekršajima*. Beograd: Paragraf Co. d.o.o., Paragraf Lex d.o.o., str. 220-221.

vršenjem prekršaja, njihovim ponavljanjem, a u skladu sa postavkama teorije utilitarističkih kalkulacija i racionalnog izbora, ostvare svoje lukrativne ciljeve i budu na dobitku i pored novčanog kažnjavanja.

Da bi se unapredio aktuelni prekršajnopravni odogovor na prekršaje koje najčešće čine mediji, valjalo bi razmotriti predviđanje obaveznog izricanja zaštitne mere koja se sastoji u zabrani vršenja određenih delatnosti (za pravno lice), odnosno poslova (za odgovorno lice) u slučaju ponavljanja prekršaja. Ovakva zaštitna mera bi imala delotvornije preventivne učinke nego kazna, čije se plaćanje, imajuću u vidu specifičnosti vršenja prekršaja iz Zakona o oglašavanju – veliki broj prekršaja koji zahtevaju spajanje postupka i pravila prekršajnog postupka, najprostije rečeno medijima i te kako isplati. Dobrodošlo bi bilo i predviđanje obaveznog izricanja zaštitne mere javno objavljivanje presude (i za pravno i za odgovorno lice u pravnom licu).

U Zakonu o javnom informisanju i medijima, trebalo bi predvideti takođe, obavezno izricanje zaštitne mere javno objavljivanje presude za prekršaje iz ovog zakona, a u skladu sa odredbom koja reguliše objavljivanje presude iz parničnog postupka (čl. 120.), kao i meru koja se odnosi na zabranu vršenja određenih delatnosti, odnosno poslova koja je već pomenuta, u slučaju ponavljanja prekršaja (jer Zakon o javnom informisanju i medijima poznaje samo novčano kažnjavanje za prekršaje). Takođe, u pomenutom zakonu nema predviđene prekršajne odgovornosti pravnog lica, pa bi i to valjalo izmeniti.

Preventivni učinak bi moglo imati i određivanje više gornje granice kazne koja se može izreći u slučaju sticaja prekršaja, no što je to slučaj danas. Trebalo bi produžiti i rok apsolutne zastarelosti pokretanja i vođenja postupka za ove prekršaje (možda čak i putem predviđanja dužeg opšteg roka apsolutne zastarelosti, jer je on, generalno, i u slučaju drugih prekršaja, ocenjen kao nedopustivo kratak) sa dve na četiri godine. Naravno, ne bi trebalo zaboraviti akcije koje su u nadležnosti drugih aktera, čije su delatnosti usmerene na unapređivanje etike medija i sankcionisanje njihovog neprofesionalnog postupanja na drugi način.

## LITERATURA


1. Clarke, R.V., Felsone, M. (2004). *Routine Activity and Rational Choice, Advances in Criminologcal Theory*. New Brunswic (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers.
2. Ignjatović, Đ. (2015). *Kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
3. Mrvić-Petrović, N. (2014) *Komentar novog Zakona o prekršajima*. Beograd: Paragraf Co. d.o.o., Paragraf Lex d.o.o.
4. Tversky, A., Kahneman, D. Rational Choice and the Framing of Decisions (1986). *The Journal of Business*, *59*(4), *Part 2: The Behavioral Foundations of Economic Theory*, pp. S251-S278.
5. Vodinelić, V. (2003). *Pravo masmedija*. Fakultet za poslovno pravo u Beogradu.


## Propisi


6. Prekršajni zakon, "Narodne novine", br. 107/2007, 39/2013, 157/2013, 110/2015 i 91/2016 - RUSRH)
7. Sudski poslovnik, "Službeni glasnik RS", br. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015, 113/2015 - ispr., 39/2016, 56/2016 i 77/2016.
8. Zakon o elektronskim medijima, "Službeni glasnik RS", br. 83/2014 i 6/2016 - dr. zakon

9. Zakon o javnom informisanju, "Službeni glasnik RS", br. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 – odluka Ustavnog suda i 41/2011 – odluka Ustavnog suda.
10. Zakonom o javnom informisanju i medijima, "Sužbeni. glasnik RS", br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016 - autentično tumačenje.
11. Zakon o oglašavanju, "Službeni glasnik RS", br. 79/2005 i 83/2014 - dr. zakon.
12. Zakon o oglašavanju, "Službeni glasnik RS" br. 6/2016.
13. Zakon o prekršajima, "Službeni glasnik RS", br. 101/2005, 118/2008, 111/2009.
14. Zakon o prekršajima, "Službeni glasnik RS", br. 65/2013, 13/2016 i 98/2016 - odluka Ustavnog suda.
15. Zakon o prekršajima, "Službeni list CG", br. 1/2011, 6/2011 i 39/2011.
16. Zakon o radiodifuziji, "Službeni glasnik RS", br. 42/2002, 97/2004, 76/2005, 79/2005 - dr. zakon, 62/2006, 85/2006, 86/2006 - ispr. i 41/2009.

## Internet izvori

17. Prekršajni apelacioni sud, Izveštaj o radu prekršajnih sudova u Republici Srbiji za 2015. godinu, http://pkap.sud.rs/prekrsajni-apelacioni-sud-izvestaji-o-radu.html (stranici pristupljeno 5. 5. 2016. godine)
18. RTS, Cenovnik emitovanja i proizvodnje EPP, http://www.rts.rs/page/rts/sr/Marketing.html (stranci pristupljeno 2. 5. 2017. godine)
19. Srbija danas, 19. 5. 2015. Najteži trenutak istine: Kako je postavljeno najjezivije pitanje u istoriji srpske televizije?, https://www.srbijadanas.com/clanak/najtezi-trenutak-istine-kako-je-postavljeno-najjezivije-pitanje-u-istoriji-televizije-20-05 (stranici pristupljeno 8. 5. 2017. godine)

Sladjana Jovanovic, PhD
Professor at the Faculty of Law UNION University of Belgrade, Serbia

Milan Marinovic
President of the Misdemeanor Court in Belgrade, Serbia

# MISDEMEANOR LIABILITY OF MEDIA: A GOOD EXAMPLE OF HEDONISTIC CALCULUS

*Misdemeanor liability of media is unexplored topic, although it is the phenomenon that is highly present in practice. Bearing in mind the characteristics of phenomena and existing legislation, current misdemeanor law response is good example which confirms settings of theories about hedonistic calculus and rational choice. The paper presents the characteristics of misdemeanor law responsibility of TV stations with national frequency for the most common misdemeanors in the period since 2011 (of the Law on Advertising and the Law on Public Information and Media), but also the most problematic in terms of the practical implications of the current legal provisions. The authors point out at the existing problems in practice and in current normative framework (large number of misdemeanors, their reoccurrence, problem of consolidation of proceedings, the length of the statute of limitations, which brings calculations on the cost-effectiveness of misdemeanors), and provide recommendations for their resolution.*

*KEYWORDS: media / misdemeanor / Law on Advertising / Law on Public Information and Media / consolidation of proceedings / statute of limitations / sanctions*

# MEDIA COVERAGE OF COURT PROCEEDINGS IN CASES OF GENDER-BASED VIOLENCE

Zorica Mrsevic, PhD, Principle Research Fellow
Institute of Social Sciences in Belgrade, Serbia

*This paper analyzes media coverage of cases of gender-based violence in a two-year period covering the 2015 and 2016 calendar years. The aim is to highlight the fact that the media acts as an important instrument in informing and educating the public, as well as a general deterrent of the observed crime type. The incidence of cases of femicide is discussed, directly compared to femicide cases in the previous period (2012 and 2014) both in criminological terms and in terms of their media presentation, and positive innovations that have occurred in the reporting period relating to the systematic monitoring of judicial summations in cases of gender-based violence as a result of the demands of women's activism are identified. The main topics of the paper thus include criminal convictions for the most serious forms of gender-based violence, foremost among which are partner and non-partner femicide and rape. Also discussed are decisions of the Press Council of Serbia in cases of violations of ethical norms of the Serbian Code of Journalists, as well as cases of domestic violence involving celebrities, which the media has had a tendency to report in a serialized and sensationalist manner.*

*KEYWORDS: Hegemonic masculinity / partner and non-partner femicide / the murder of old women / decision of the Press Council / violence in circles of celebrities*

## 1. CHARACTERISTICS OF MEDIA REPORTS ABOUT COURT PROCEDURES AND JUDGMENTS

One of the positive novelties observed in media reporting on violence against women in the 2015 to 2016 period is the increasingly consistent publishing of reports of trials in criminal proceedings and criminal judgments handed down to the perpetrators of gender-based violence. There are two primary categories of judgments: judgments handed down in cases of public celebrities, and judgments of femicide perpetrators. Such reporting has entered into media practices, and thus created public interest in such content that had previously been non-existent. The primal cause of this was arguably intense media

coverage of violence in celebrity circles. This was probably fortified by repeated requests from the women's movement for such reports to complete the 'crime and punishment' circle. Specifically, as stated, it is important that the stories of violence "follow through and to investigate the responsibility for the lack of protection of victims" (Ignjatovic, Macanović & Ljubić, 2008). It was furthermore recommended that an emphasis be placed on the punishments handed down in courts, and that perpetrators be publicly condemned for their acts, with the consequences being publicly presented. Punishment is indeed mentioned in almost half of the analyzed texts, as recognized by other analyses of media reporting on violence against women, mostly in the publications *Politika*, *Vecernje Novosti*, *Blic* and *Kurir* (KontaktA, 2015).

The main feature of these reports is an adherence to the facts presented during the trial and sentencing, usually without additional (sensationalist) commentaries. A rare example is an obvious expression of disagreement with the judgment rendered in a case in the town of Jagodina, where the High Court sentenced Dragan Antic (50) to five years in prison for the murder of his wife Marina (49) (Informer,2015: 17.12): "Dragan Antic (50) from Dragocvet near Jagodina, on 24 May 2014, on the terrace of the family home, killed his wife Marina (49) with a gun, and was sentenced to only five years in prison! Furthermore, the murder was characterized as an offense that was committed negligently". In this report, it is clear that there is no comparison with sentences imposed for similar offenses, nor comments on the length of the imposed penalty, which actually shows respect for the independence of the judiciary, as court rulings are not – and must not be – the subject of media validation or media propagated discussions in public sphere about judicial decisions.

One of the features that the media indicate that a first-instance verdicts come in the same year when the killings occurred, after only a few months after the crime. This information speaks more for itself on the commitment of the prosecuting authorities and the judiciary, so that no delay in trials in cases of femicide occurred.

## 2. EXAMPLES OF JUDGMENT FOR PARTNER FEMICIDE

Partner femicide, the murder of a woman by her partner, is the most common form of femicide, and certainly represents one of the most difficult forms of betrayed confidence, especially because it often happens within the environs of a family home; a place that should be a haven for its inhabitants. Recent documents from the United Nations, for example. the Report on Femicide in Armenia and the Report of the Special Rapporteur of the UN on violence against women, define femicide as the murder of women and girls because they are women, based on their gender, and occurs as a result of gender inequality, discrimination and the economic powerlessness of women (Coalition to Stop Violence against Women, 2016). In this report, the Special Rapporteur (Manjoo, 2012: 4), addresses the topic of gender-motivated murders of women that have occurred within a family or community, and in instances where the murder was committed or condoned by the state.

*2.1. Zrenjanin, the High Court in Zrenjanin concluded a trial of the lawyer and former judge of the Municipal Court Branislav Kenjić (53), finding that, on February 4th, he brutally killed his wife Jasmina (37) on March 12th* (Balaban, 2015: 12 March). The closing arguments given by the prosecution and defense yesterday in the High Court in Zrenjanin completed the re-trial of the lawyer and former judge of the Municipal Court Branislav Kenjić (53) from the same town. He was faced with the charge that, on 4th February 2011, in his family house in Štrosmajerova street, he killed his wife Jasmin (37). The trial was

held behind the closed doors, while the pronouncement of the judgment, that the presiding trial judge Branislav Surla announced will occur next week, will be made public. Kenjić was already sentenced to 35 years in prison in the first instance trial, which was also conducted before the High Court in Zrenjanin.

However, the Appellate Court in Novi Sad has accepted the appeal of the accused regarding "an essential violation of the criminal procedure" and overturned the first instance judgment and returned the case for retrial. After the first instance verdict, through which Kenjić was sentenced to 35 years in prison for aggravated murder committed in a cruel manner, the Court of Appeal ordered a retrial in order to precisely determine what actually happened on the day of the tragedy, how it came to be that the victim was stabbed 36 times, mostly to the face and the neck, how she received 13 wounds to her body, how her skull was broken, as well as the circumstances under which the defendant, subsequent to the murder, managed to cross the state border and escape abroad, in spite of a warrant for his arrest having already been issued. The High Court in Zrenjanin, confirmed on 17th March the sentence of 35 years in prison. The failures of state authorities, which were supposed to protect the victim before the crime was committed, were highlighted as a factor leading to the crime. Namely, five days before the murder, the victim's family had visited the police station to report the threats and attacks upon her.

*2.2. Belgrade, High Court, 12 years for Jadran Suljic (35) for the murder of his wife Catherine (33) 25th July* (N.B. 2015: 25 July). The first instance verdict of the High Court in Belgrade sentenced Jadran Suljic (35) to 12 years' prison for the murder of his wife Katarina (33), at the end of September 2013, in their family home in the village of Višnjička Banja. The unfortunate woman was the victim of jealousy. It was found that her husband hit her on the head with a heavu dish more than 20 times. Katarina was allegedly beaten until he had broken her skull. Jadran then tried to kill himself by jumping from the first floor of the house onto a concrete staircase.

*2.3. Belgrade, the High Court sentenced Radomir Jeremic (76) for the murder his wife Mileva (76), committed in August 2014, to 15 years in prison, on 16th March.* (A.C., 2016: 17 March). The High Court in Belgrade sentenced Radomir Jeremic (76) to 15 years in prison for the murder of his wife Mileva (76). The Court found Jeremic guilty of murder and extended his detention until being sent to serve the sentence. Mileva Jeremic was found dead on 19th August 2014 in a garage in the back yard of the family home, in a bathtub, with multiple head injuries. Her husband Radomir was arrested a few days later in a village in the vicinity of Niš. The Court of Appeal, however, increased his sentence on July 21st (Blic, 2016: 21st July) by five years, sentencing him to 20 years in prison because of the brutality of the murder and his subsequent escape from Belgrade.

## 3. EXAMPLE SENTENCES FOR THE MURDER OF OLD WOMEN

The killings of elderly women are almost every year, including in the analyzed 2015/16 period, among the most brutal of homicides. Their meaninglessness in terms of circumstances and motives is recognized almost universally. Murderers and rapists of elderly women are often unknown to them, or little known younger men. The victims are often killed and raped because they are old and infirm women, alone and helpless, because they can simply and easily be tortured and killed, and they are a living paradigm of an imbalance of power as a basis for gender-based violence. Perpetrators' motivations stem from self-perceived male power often without any reason or rationale behind them, usually

to prove their own superiority over someone, anyone, although sometimes such homicides have financial gain as a motivation. Their root causes are the same as those of partner femicide in hegemonic masculinity (Mršević, 2014: 93)[1], except that murdered elderly women, unlike victims of partner femicide likely did not have even a theoretical chance to confront the perpetrators, they could not fight back, flee, call for help, report threats, violence and murder attempts, or seek and obtain police protection or protection of other institutions.

Femicide of old women, as with partner femicide, is not an unexpected and unpredictable deed. Usually the murderers are multiple returnees, convicted earlier for the brutal murder and rape an old woman. Such is the case in a murder which occurred in Svrljig, for which a repeat offender was charged with aggravated murder during the commission of an armed robbery. According to unofficial information of the Juzne Vesti newspaper, it is a recidivist who, in January 2000, brutally murdered Ljubinka N. (66) in their home village. In that instance, the murderer was sentenced to 15 years in prison, but was released after having served only 12 years. A year after his release from prison, the perpetrator (identified only be the initials M.M.) was arrested again in March 2013 on suspicion that he also tried to rape an old woman, K.Ž. (89) in his village (Kostic, 2015 3 March).

The media presentation of the judgments of the murderers of elderly women generally implies that the sanctions were adequate, in accordance with the harm caused by such a crime. The problem is that the media often fails to follow these crimes to their final verdicts. This is arguably because such cases, from the perspective of the media, lack the 'reportable' elements of love, eroticism, and romance. Therefore, these cases are afforded scant reporting, because they lack the 'three Ss'; sex, scandal, and spectacle. The practice is that the media affords little column space to such crimes, reporting them in a factual manner, with such cases falling quickly into oblivion, because reporting on abused and murdered elderly women tends not to increase circulation.

Moreover, these cases raise little interest among feminists, for example, the Network "Women against Violence" follows media articles and records (analyzes, comments, protests, etc.) of femicide only in instances of the murder of women by a partner (either former or current) and family members.[2] Killed Anđelka Anzuicki, Milinka Jeftić, Milena Mlačić, Tatjana Velimirović, Mileva Glišović, Nadezhda Đorđević, to mention only some of the names of those whom the women's movement neglected. They apparently were not victims of interest to analysis nor of the media reports neither from the feminist movement against violence against women.

A paradigmatic case of non-partner femicide which evidences the need for this kind of femicide to be paid full attention is the brutal murder of Anđelka Anzuicki (88). Azuicki from Novi Becej was tortured, raped and brutally murdered in her home. The robbers ransacked the house, and then sexually brutalized the old woman until she died in excruciating pain (Kurir, 2014: 25 November). In spite of the fact that she lived in a dilapidated house, the robbers assumed that it contained money or jewelry. They robbed and then raped and sexually brutalized Anđelka , who weighed barely 40 kilograms. In

[1] Hegemonic masculinity is a model of male domination over women. The term "hegemonic" refers to contextually tolerated models on which men practice masculinity. These models include violence as a way of subjugation of women.
[2] "Women against violence network" consists of 28 women's organizations that provide services to women survivors of male violence in Serbia. Organization for coordination of the Network is the Autonomous Women's Center, Belgrade.

search of money and valuables, the young men entered the old woman's house on the fatal evening, and when, after a search, did not find even a single dinar, they jumped on the unfortunate old woman. They beat her across the head and body, with the helpless woman having no chance to defend herself. She was subjected to terrible torture and raped (Alo, 2014: 23 November). The scene encountered by the police was horrific, even in comparison to other murder scenes. The perpetrators forced a wooden stick into Azuicki's anus, tearing her liver and other internal organs (Urošev, 2016: 15 June). at the conclusion of their trial, the murderers of Anđelka Azucki (88) from Novi Becej, Nikola Stojkov (21) and Jovan Stojkov Mojić (20) both also from Novi Becej, were sentenced to a maximum sentence of 20 years imprisonment (B. T. 2016: 15 June).

*3.1. Niš, High Court, Milovan Misic (36) 37 years imprisonment for the rape and murder of the elderly woman Milinka Jeftić (82), 9th November* (Alo, 2015: 9. December). Milovan Misic (36) from Beloinje was sentenced by the High Court in Niš to 37 years imprisonment for the rape and murder of Milinka Jeftić (82) from Svrljig, committed on 2nd March 2015.

*3.2. Niš, the Court of Appeal, Milovan Misic (37) sentenced a maximum of 40 years for killing Milinka Jeftić (82), 8th July* (Informer, 2016: 8th July). The Court of Appeal in Niš, in its role as the second instance court, sentenced Milovan Misic (37) from Svrljig to a maximum of 40 years in prison for raping and killing fellow resident Milinka Jeftić (82) on 2nd March 2015. Through this sentencing, the first instance judgment of the High Court in December was increased by three years.

*3.3. The trial of the instigator of the murders of two old women from Beočin began on 26 February 2016.* Mother Milena Milačić (93) and her daughter, Tatjana Velimirović (72), were killed by robbers expecting to find 1,000 to 2,000 euros, but instead finding only 3,000 dinars (slightly below €25 at the time of the crime) (Vujacic, M, 2016: 26 February). The High Court in Novi Sad sentenced Kemal Nunić (49) to 20 years and Dragan Stankovic to 30 years for each deed on 10th June, (M Vujacic, 2016: 10. June). According to the indictment, the defendants, as accomplices, were charged that, on the night between March 21 and 22 2015 in Fruškogorska Street, Susek, near Beocin, a juvenile, Sasha Vujicic, was coerced into killing an old woman Tatiana Velimirovich (72) during a robbery, with the defendant Dragan Stankovic murdering Milena Mijalčić (92), Tatiana's mother. According to the findings and opinions of expert witnesses, Milena Mijalčić suffered at least seven blows to the head.

*3.4. Kragujevac Appellate Court, Igor Begic (36) was sentenced to 30 years for the murder of pensioner Mileva Glišović (60), 6th February* (Blic, 2016: 6th February). By final judgment of the Court of Appeal, Igor Begic (36) was sentenced to 30 years in prison for the aggravated murder of pensioner Mileva Glišović (60) from the village of Stara radnička kolonija. The crime occurred on the night between the 5th and 6th of July 2013, during Begić's weekend leave from the 'Zabela' jail. He was serving a sentence there for a series of robberies and other crimes. Begic was, by the decision of the High Court in Kragujevac, originally sentenced to 18 years in prison for the murder. Begic strangled the unfortunate woman before taking a mobile phone and a small amount of savings from her purse.

*3.5. Pozarevac, the High Court, J. Danko (22) for the murder of Nadezhda Djordjevic (88) in February 2014, sentenced to six years in prison on 11th November* (Danas, 2016: 11 November). The High Court in Pozarevac validly sentenced Danka J. (22) from Boljetin near Majdanpek to six years in prison for the murder of Nadezhda Djordjevic (88) from

Radoševca near Golubac. Although this offense is punishable by 5 to 15 years in prison, the accused received a near-minimum sentence, because at the time of the murder, the perpetrator was only a young adult with less than 19 years, and was therefore subjected to a psychiatric appraisal, where it was established that, while he was mentally competent at the time of the murder, he was of very low intelligence, on the border of being classed as mentally incompetent, which was an important mitigating factor. The crime took place in February 2014, in the house of the murdered women, who received a pension from abroad, and whom the accused helped around the house. After an argument about money, he strangled her with his bare hands and then wrapped her body in a blanket and placed her in a bin liner, transporting her body using a wheelbarrow out of the village to the location where it was found on 20th March, on the main road from Golubac to Kladovo.

## 4. EXAMPLES OF SENTENCES FOR THE MURDERERS OF MOTHERS

*4.1. Jagodina, High Court,* Mladja *Djuric (50) from Izvor entenced to 30 years for killing mother* (Vesti-Franfurt, 2016: 3 December). The High Court in Jagodina sentenced Mladja Djuric (50) from the village of Izvor near Paracin to 30 years in prison for the matricide of Milja Todorovic (85). The prosecution was satisfied with the first-instance verdict for aggravated murder committed in a reckless manner, and so no appeal would be launched, according to deputy senior public prosecutor, Miomir Vasic. The crime occurred on 18th April 2015 at the family home, when Djuric, after returning from a bar, beat his mother to death with his fists. Then he left her in a pool of blood and spent the night elsewhere. The next day, he saw that his mother was dead and reported himself to the police. He admitted the offense and repented, saying he did not remember event precisely because he had drunk a liter of rakija. As he said later, his mother was killed because she always "runs after him in the pub".

*4.2 High Court, Belgrade, Zoran Lalović (56) sentenced on 3rd November to 30 years for killing his mother Danica (79) on 19th November 2013* (Beta, (2016, 2 December). The High Court in Belgrade sentenced Zoran Lalović (56) to 30 years in prison for a murder committed three years previously. The former clerk of the Misdemeanor Court in Belgrade beat his mother Danica Lalović (79) to death on 19th November 2013 for refusing to sell the apartment and give him the money to settle his gambling debts. According to a court statement, the sentence was to include time spent in custody, where he had been remanded since his arrest.

## 5. EXAMPLES OF LONG-TERM IMPRISONMENT

*5.1 Belgrade High Court for the murder Snezana Pajic (48) on 26 December 2011, 30 years' imprisonment, April 3* (Informer, 2015: 3rd April). Goran Zivkovic Golub (43) was sentenced in the High Court in Belgrade to 30 years in prison for the murder of Snezana Pajic (48), the owner of a jewelry store in Obrenovac. In the same case, Dusan Stankovic (32) was sentenced to 20 years, Ljubinko Milosavić to six and Sasa Mitic three and a half years, as accomplices in the crime.

*5.2. Jagodina, High Court, Stevan Kojic (30) 30 years for the murder of his wife Jacqueline (26) on 2nd April 2015, 4th June 2016.* (Vecernje Novosti, 2016: 4. June).

Stevan Kojic severely beat his wife, who subsequently choked to death on her own blood. Kojic killed his wife on April 2nd last year in the rented family house in Jagodina. When he returned home drunk from visiting friends, he started a fight because she did not tell him there was a repeat of the show "DNK" on TV "Pink", in which he sought to find out whether he was the father of their two children.

*5.3. Zajecar, High Court, Cedomir Djuric (67) was sentenced to 40 years because of the monstrous murder of Dragana Ciric on 6th October* (S Božinovic, Adzic A. Z, 2015, 6. October). Djuric, who had previously confessed the crime, told to the court how he was pathologically in love with the girl, who attended the fourth grade of the Economics School. Although they had no form of relationship, his jealousy was triggered by Dragana finding a boyfriend. Djuric openly admitted that there was never anything between the pair, not even a kiss, but he killed her out of jealousy.

*5.4. Subotica, High Court, Dragan Djuric received a maximum sentence of 40 years, for the murder of Tijana Juric, 16th June* (Danas, 2015: 16. June). The High Court in Subotica sentenced Dragan Djuric to the maximum prison sentence of forty years for the murder and attempted rape of Tijana Juric (15). The Trial Chamber sentenced Djuric to 12 years for attempted rape and 40 years for aggravated murder.

## 6. EXAMPLES OF SENTENCES IN CASES WHICH IN THE PAST HAD ATTRACTED PUBLIC AND MEDIA ATTENTION

*6.1. Smederevska Palanka, 15 years in prison for singer's murder (Informer, 2015 19 March). Accordionist Milanče Ivanovic (44) from Badljevica was eventually sentenced to 15 years in prison for the murder of singer Marija Mihajlovic (20) from Smederevska Palanka on 30th January 2012, by 29 blows with a hammer. Milanče said at the time of his arrest that he was madly in love with the singer, but that evening she wanted to leave him, which was the reason for their fight.*

*6.2. Niš, Ivan Milovanovic (37) was sentenced to thirty years, 25 May* (Kurir, 2015: 25 May). Milovanovic was sentenced to 30 years in prison for aggravated murder because on August 21st of the previous year he strangled his ex-wife Bojana Bačević (27) to death in the conjugal visitation room of the Niš prison.

*6.3. Čačak, High Court, Miso Draskovic (64)received a 20 year sentence for the murder of his wife, 4th July* (Politics, 2015: 4 July). Miso Draskovic (64) from the village Šume ear Ivanjica was sentenced to 20 years in prison for killing his wife Rosanda. He killed his wife on 4th September 2014, whom he choked, punched and repeatedly stabbed. During the trial it was found that the day before the murder of his wife, he threatened to slit her throat, which resulted in police intervention. The Court found that at the time of the murder, Drašković had a blood alcohol content of 3.4 g/L.

*6.4. Belgrade High Court, Darko Kostic (42) was sentenced to a maximum of 40 years for the 2014 murder and rape of Ivana Podraščić (14) on May 9* (Ljutić, 2016 May 10). Explaining the decision of the five-member panel of judges, Judge Zoran Ganic said Kostic was charged for the offenses which he was "undoubtedly determined" to commit, as the prosecution pointed out. He was sentenced to 40 years for the aggravated murder, and 4 years for the rape, to run concurrently. On 26th September 2016, the Court of Appeal confirmed the first instance sentence of the maximum penalty of 40 years in prison for the

brutal murder and rape of 14-year-old Ivana Podraščić from Batajnica in July 2014 (TV Pink, 2016: 26. September).

## 7. EXAMPLE OF A SENTENCE FOR RAPE

*7.1. Belgrade High Court, Marjan Petkovski sentenced to 40 months in prison for rape, 28th February* (NB, 2015: February 28). Marjan Petkovski (24) from Smederevska Palanka, was sentenced by the High Court in Belgrade to three years and four months in prison for rape. MP (24) on this occasion furthermore caused serious bodily injury. The court decided that, until the final judgment, he was to remain under house arrest. During the rape, he used a knife to inflicted several cuts on the victim's body. He broke two of her vertebrae and then stole her cell phone. At one point she managed to take advantage of his distractedness and escaped from the car. For Petrovski, this was not the first indictment of indecent assault: He was arrested in January 2012 on suspicion of having sexual relations with a minor, whom he met through Facebook. He tricked her into entering his apartment, where he forced her to perform oral sex, which he recorded with a mobile phone. The juvenile girl remained silent about the incident in the days following. However, Marijan soon called her again, insisting that she return to his apartment, threatening that if she did not comply, he would send the footage from his mobile phone to her parents and publish it on Facebook. For this he also was sentenced by the High Court in Belgrade to five years in prison. However, the Court of Appeal overturned the verdict and ordered a retrial, was allowing him to be released from custody.

## 8. DECISION OF THE PRESS COUNCIL

### 8.1. Quasi-humour case

Due to articles in newspapers *Alo* ("He killed his wife because she asked for sex", published on 29th November 2016) and the Informer "Woman was ruled by a stick" after an argument about sex", published on 29 November 2016), an investigation was conducted by the Press Council after a complaint put forward by the Autonomous Women's Center (the Press Council, 2017: 26.1). Namely, when a tragic situation presented as ridiculous and allows questioning of the victim's accountability in a quasi-humorous way, this cannot be considered an acceptable form of media communication. The petition of the Autonomous Women's Center against such texts in daily newspapers *Alo* and *Informer,* was upheld by the Press Council. Specifically, based on the statements of unnamed witnesses, it was reported that the suspect man "killed his wife because she asked for sex." *Alo*, as surmised by the complainant, reported assumptions and rumors, through which the victim was fully exposed to ridicule and her dignity undermined, while the murder itself was presented in an extremely banal way. Instead of condemning the murder and associated violence, these texts relativized responsibility of the perpetrator and justified the crime by attributing its motivation to the alleged conduct of the murdered woman. Since partner violence is not just a woman's problem, nor solely of the family, but rather of entire society, a report reducing the whole story to speculation about the titillating cause of the murder is completely unacceptable. The members of the Appeals Commission stated that the manner in which the newspapers reported the killings was unacceptable from an ethical standpoint,

because, they represented tragic events as farces, and also further victimized the victim - referred to as the 'culprit' in one text, thus practically justifying the murder.

In January 2017, the Press Council decided that the daily *Alo*'s article titled "He killed his wife because she asked for sex", published on 29th November 2016, violated Points 2 and 5 of Section I (Truthfulness of Reporting) of the Code of Journalists of Serbia; the obligation of journalists and editors to make a clear distinction between fact and comment, assumption and speculation. The Press Council furthermore found the article to be incompatible with journalistic publication of unfounded accusations, slander and gossip; in violation of Points 3 and 5 of Section IV (Responsibility of Journalists), by which the journalist is obliged to respect the rule of presumption of innocence and cannot proclaim anyone guilty prior to a court verdict, as well as to protect the rights and dignity of victims of crime. Likewise, it was found to have violated Point 2 of Chapter VII (Respect for Privacy), which obliges journalists to respect the privacy, dignity and integrity of the people it writes about. The daily *Alo* was ordered to publish the decision of the Commission in its print and online editions not later than five days from receipt of the decision. A public warning was issued with the same explanation to the daily *Informer* or the article "The woman ruled by stick, after an argument about sex", published on 29th November 2016 (the Press Council, 2016: 29.11).

Photos have also often been sensationalist in nature, and especially in the case of public figures, texts have also often been inappropriately illustrated, with photographs being commented upon in an extremely inappropriate way (Lutovac, 2015: 22 May). For example, in February 2015, *Kurir* published a series of inappropriate texts on Vlado Stanojević's violence against his wife, under the photo Ana Mary Žujović (victims of the partner violence) and the man beside her, was written: "Woe, how do you beat?" while under his photos was written, "Do you want me to push you hardly on your face" (Kurir).

## 9. SENTENCES IN CASES OF VIOLENCE IN THE CIRCLES OF PUBLIC CELEBRITIES

During the period covered, a significant proportion of media coverage was given to the detailed monitoring of the cases of Čume and Sindi. ne characteristic of the reporting on these cases has been that – as a rule – these have been serializations lasting several months. These reports were written in the form of "light note" usually published in sections of entertainment and show business news. ll of these stylistic elements have contributed to relativizing and normalizing violence, with the message being that this is to be expected as part of the 'normal' everyday life of all people when 'this' happens in the circles of the famous and wealthy.

*9.1. Belgrade, the Third Basic Court, Ljubisa Buha Cume (50) entered into a settlement with the prosecution, April 2nd* (J Spasic, 2015: 2nd April). The cooperating witness, who has been in custody since November 15, admitted to attacking police officers and his wife in exchange for one year of house arrest. In the case of Čume, the sentence for domestic violence, included sequences of the hearings from January to April, with various not important details about the previous proceedings pending since 2011 against Čume, the clothes wearing his victim Ivana Buha, their offensive statements against each other, the postponement of hearings, allegations of theft, screening the origin of his "millions", and the like.) Buha is charged that, on November 8th, he committed the crime of domestic

violence against his wife, after which he attacked two members of the security and thus committed a second criminal act and the third - the attack to the police officer.

9.2. *Violence against Sindi, a former member of the Modelsica group*. The trial of Nikola Pavlovic, ex-husband of Modelsica member Sindi (Ivana Stamenkovic) for domestic violence (V Djordjevic, Katic D, (2015, 12: March). Sindy was furious: The law protects abusers, April 17th (Jokic, V., 2015, 17. April). The sequence of reported events is as follows: Ivana sued Nikola for domestic violence, then the court granted him child custody, Ivana, revolted by the court decision, slandered him, and he raised a private charge for defamation. It is easy to lose custody, said Ivana who does not give up the struggle, which is now led on social networks against the man against whom he raised indictment for the crime of domestic violence and who got custody... it can only in Serbia! shame! - wrote Ivana on Facebook. The former Modelsica member was also revolted by another postponement in the proceedings against her former husband, whom she accused of beating her. Former spouses Ivana Stamenkovic Sindi (36) and Nikola Pavlovic (33) have been at loggerheads for a long time. After she lost custody of their daughter Petra (4), Cindy revealed that she was a victim of domestic violence, and had therefore filed a lawsuit against her ex-husband. Another in a series of bitter hearings in the case was supposed to be held at the Third Municipal Court in Belgrade, at 10:00, but was postponed because Pavlović, like in a previous hearing, failed to appear. Ivana arrived in court with her lawyer, but left a few minutes later, visibly upset.

## 10. CONCLUSION

It is necessary to underline that every violent crime always has the victim and the offender, it should be noted that someone committed the violence, and that is a crime. Media reports on violence in the analyzed period 2015-2016, as with the preceding period (Mršević, 2015: 83) rarely, or rather, almost never, contain a clear and unambiguous condemnation of violence and the message that violence is never acceptable and that any responsibility for violence lies solely with the abuser. Instead, there is a frequent use of indications that suggest that the victim is also responsible for what happened to her.

The media is more and more prone to adopting the style of the so-called tabloid media, reporting about violence in a way that is trivial and sensationalist, with such articles appearing in sections dedicated to fun, entertainment, hot stories, and showbiz. This goes a long way to minimizing the seriousness of the violence. The impact of following such reports should be the instilment of the message that violence is life-threatening, but, on the contrary, the idea is conveyed that violence it is part of a 'normal and regular' partnership. Or possibly that this is some kind of partnership and mutual tit-for-tat 'game'. Furthermore, if this happens to those within celebrity circles who have a lot of money and live a life that ordinary citizens perceive as glamorous, the message is that this is part of everyday life. Ordinary people who struggle with existential problems see those who are assumed to be 'famous' as role models. So when violence occurs here, and is implied to be 'regular', or even 'fun', it is to be expected by the reader that this happens to others. This affects not only the public but also the responsible persons in the police and judiciary, who are also a part of the public. As in previous analyses (Mršević, 2013: 142), it is necessary that the public has access to all information pertaining to cases of femicide and rape, regardless of the system of statistical processing of data that is currently being employed by Serbia's Ministry of Internal Affairs, in its intended primary narrative form, without

subsequent legislative interpretation or statistical categorization. It is furthermore necessary for the media to also recognize the problem of violence against vulnerable and regularly discriminated groups of women (Roma women, older women, women with disabilities, lesbians, rural women, the unemployed, single mothers).

## LIST OF REFERENCES


1. A.C., (2016, 17. mart), Za ubistvo supruge 15 godina, Politika.
2. Alo, 2914, Starica od 88 godina mučena, pa ubijena u Novom Bečeju!23. novembar http://arhiva.alo.rs/vesti/hronika/starica-od-88-godina-mucena-pa-ubijena-u-novom-beceju/75279 stranici pristupljeno 7. maja 2017.
3. Balaban Ž, (2015, 12 mart), Presuda zrenjaninskom advokatu naredne nedelje, Dnevnik.
4. Beta, (2016, 2.decembar), UBIO MAJKU ZBOG KOCKARSKIH DUGOVA Bivši radnik suda osuđen na 30 GODINA ZATVORA, Blic. http://www.blic.rs/vesti/hronika/ubio-majku-zbog-kockarskih-dugova-bivsi-radnik-suda-osuden-na-30-godina-zatvora/r45n4dk stranici pristupljeno 7. maja 2017.
5. Božinovic S, Adžić A.Ž, (2015, 6. oktobar) Zaječarski davitelj umreće u zatvoru, Blic, str. 18
6. B. T. 2016, MALO VAM JE, MONSTRUMI! Staricu metlom silovali do smrti, DOBILI PO 20 GODINA ROBIJE! Informer, 15. juni http://informer.rs/vesti/hronika/76441/MALO-VAM-MONSTRUMI-Staricu-metlom-silovali-smrti-DOBILI-GODINA-ROBIJE stranici pristupljeno 7. maja 2017.
7. Coalition to stop violence against women, (2016), *Femicide in Armenia: A Silent Epidemic* Open Fund Society http://coalitionagainstviolence.org/wp-content/uploads/2016/05/Femicide_Report_ENG.pdf?be05b6 stranici pristupljeno 7. maja 2017.
8. Ignjatović, T. Macanović, B, Ljubić, I., (2008), *Vodič za medije o izveštavanju o nasilju,* Beograd: AŽC http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/vodic_za_novinarke_-_nasilje_u_porodici.pdf stranici pristupljeno 7. maja 2017.
9. Informer, (2015), Ubio ženu, dobio pet godina, *Informer,* 17. decembar.
10. Jokić, V. (2015, 17. april) Sindi besna: Zakon štiti nasilnike, Blic, Zabava http://www.blic.rs/Zabava/Vesti/551441/Sindi-besna-Zakon-stiti-nasilnike stranici pristupljeno 7. maja 2017.
11. Kostić Aleksandar, (2015), Uhapšen osumnjičeni za ubistvo starice u Svrljigu, Južne vesti, 3 mart. https://www.juznevesti.com/Hronika/Uhapsen-osumnjiceni-za-ubistvo-starice-u-Svrljigu.sr.html stranici pristupljeno 7. maja 2017.
12. Kontakt A, (2015) *Analiza izveštavanja dnevne štampe o nasilju u porodici (februar, mart, april 2015),*Beograd. http://kontakta.rs/analiza-izvestavanja-dnevne-stampe-o-nasilju-u-porodici-februar-mart-april-2015/ stranici pristupljeno 8.05.2017.
13. Kurir, (2014), ZVERSKI MUČENA: Seksualno se iživljavali nad staricom do smrti! Kurir, Crna hronika 25. novembar http://www.kurir.rs/crna-hronika/zverski-mucena-seksualno-se-izivljavali-nad-staricom-do-smrti-clanak-1621615 stranici pristupljeno 7. maja 2017.
14. Kurir, (2015), Zadavio suprugu dobio 30 godina, Kurir, Crna hronika, 25. maj http://www.kurir.rs/crna-hronika/zadavio-suprugu-dobio-30-godina-robijas-osuden-zbog-ubistva-zene-u-zatvoru-clanak-1793783 stranici pristupljeno 7. maja 2017.

15. Lutovac, M., (2015), Tabloidno izveštavanje o nasilju u porodici, Cenzolovka, 22. maj. https://www.cenzolovka.rs/misljenja/tabloidno-izvestavanje-o-nasilju-u-porodici/ stranici pristupljeno 7. maja 2017.
16. Ljutić J.D, (2016, 10. maj). Monstrumu 40 godina robije, Večernje novosti, str. 12
17. Manjoo R., (2012). Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/A.HRC.20.16_En.pdf stranici pristupljeno 7. maja 2017.
18. Mreža žena protiv nasilja, (2016), *Femicid u Srbiji*. Beograd http://www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2016_godinu.pdf stranici pristupljeno 7. maja 2017.
19. Mršević Z., (2014). *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja,* Beograd: Institut društvenih nauka.
20. Mršević Z., (2013). *Kvalitativna analiza medijskog izveštavanja o nasilju nad ženama u Srbiji,* Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj. http://zoricamrsevic.in.rs/knjige/UNDP_SRB_AnalizaMedija.pdf
21. Mršević Z., (2015), *Mediji u Srbiji u 2014 o rodno zasnovanom nasilju: Između stereotipa i zabave.* Beograd: Institut društvenih nauka, Program Ujedinjenih nacija za razvoj. http://zoricamrsevic.in.rs/knjige/Izmedju-stereotipa-i-zabave-s-recenzentima.pdf
22. N.B., (2015, 25. jul), Za ubistvo žene 12 godina, Večernje novosti.
23. N.B, (2015, 28. februar) Silovatelju 40 meseci zatvora, Novosti.rs http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:536041-Silovatelju-40-meseci-zatvora stranici pristupljeno 7. maja 2017.
24. N.N., (2015), Advokat osuđen na 35 godina zatvora, *Blic,* 17. mart
25. N.N, (2015, 3. april) Ubici vlasnice zlatare 30 godina, Informer, str. 12
26. N.N, (2015, 19. mart) Harmonikašu 15 godina zbog ubistva pevačice, Informer, str. 10
27. N.N, (2016, 4. jun) Prebio suprugu na smrt, dobio 30 godina, Večernje novosti, str. 11
28. N.N, (2015, 16. jun) Đuriću 40 godina za ubistvo Tijane Jurić, Danas, str. 1
29. N.N, (2016, 8. jul) Svrljiškom monstrumu maksimalnih 40 godina, Informer, str. 11
30. N.N, (2016, 21. jul) Za ubistvo žene 20 godina zatvora, Blic, str. 19
31. N.N, (2016, 26. septembar) Kostiću pravnosnažno 40 godina za ubistvo i silovanje, TV Pink, Nacionalni dnevnik
32. N.N, (2016, 11. novembar) Šest godina zatvora za ubistvo starice, Danas, str. 7
33. N.N, (2016, 3. decembar) Za ubistvo majke 30 godina robije, Vesti-Franfurt, str. 10
34. N.N, (2015, 9. decembar) Za ubistvo i silovanje 37 godina robije, Alo!, str. 6
35. Savet za štampu, (2017), Zapisnik sa šezdeset prve sednice Komisije za žalbe održane 26.1.2017. http://www.savetzastampu.rs/cirilica/zapisnici-sa-sednica-komisije-za-zalbe/100/2017/02/01/1379/zapisnik-sa-sezdeset-prve-sednice-komisije-za-zalbe-odrzane-26_1_2017.html stranici pristupljeno 7. maja 2017.
36. Savet za štampu, (2016), Žalbeni postupci: Autonomni ženski centar protiv listova Alo i Informer, 29.11. http://www.savetzastampu.rs/cirilica/zalbeni-postupci/4086 stranici pristupljeno 7. maja 2017.
37. Spasić J, (2015, 2. april) Čume dobio nanogicu, Informer, str. 1
38. Urošev Saša, 2016, ZLOČINCIMA IZ NOVOG BEČEJA PO 20 GODINA ZATVORA: Osuđeni počinioci ubistva koje je šokiralo Srbiju. *Kurir,* 15 juni. http://www.kurir.rs/crna-hronika/zlocincima-iz-novog-beceja-po-20-godina-zatvora-osudeni-pocinioci-ubistva-koje-je-sokiralo-srbiju-clanak-2309221 stranici pristupljeno 7. maja 2017.
39. Vujačić, M, (2016, 26. februar). Svedok priznao organizaciju pljačke, ali ne i likvidacije, Dnevnik, str. 9
40. Vujačić M, (2016, 10. jun). Dvojici okrivljenih Šapčana pola veka robije, Dnevnik, str. 8

Dr Zorica Mršević, naučna savetnica
Institut društvenih nauka u Beogradu, Srbija

# MEDIJSKA POKRIVENOST SUDSKIH POSTUPAKA U SLUČAJEVIMA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

*Ovaj rad analizira medijsku pokrivenost slučajevima rodno zasnovanog nasilja u dvogodišnjem periodu koji pokriva 2015. i 2016. kalendarsku godinu. Cilj je da se ukaže na činjenicu da mediji deluju kao važan instrument u informisanju i edukaciji javnosti, kao i generalnoj prevenciji posmatranog tipa kriminala. Učestalost slučajeva femicida se raspravlja, direktno u odnosu na one u prethodnom periodu (2012. i 2014.) kako u kriminološkom smislu tako i u pogledu njihovog medijskog predstavljanja, kao i pozitivne inovacije koje su se dogodile u obrađenom periodu koje se odnose na sistematsko praćenje pravosudnih zaključivanja u slučajevima rodno zasnovanog nasilja koja su identifikovana kao rezultat zahteva ženskog aktivizma. Glavne teme rada na taj način uključuju osude za najteže oblike rodno zasnovanog nasilja, među kojima su pre svega partnerski i nepartnerski femicid i silovanje. Takođe su razmatrane odluke Saveta za štampu Srbije u slučajevima kršenja etičkih normi Kodeksa novinara Srbije, kao i slučajevi nasilja u porodici koje uključuju poznate ličnosti, koje su mediji imali tendenciju da izveštavaju u nastavcima i na senzacionalistički način.*

*KLJUČNE REČI: hegemonistički maskulinitet / partnerski i nepartnerski femicid / ubistvo starice / odluka Saveta za štampu / nasilje i krugovi poznatih ličnosti*

# NAJGORI OBLICI DEČJEG RADA U SRBIJI I IZVEŠTAVANJE MEDIJA*

Dr Ivana Stevanović, viši naučni saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

*Autorka u radu analizira kako i u kojoj meri mediji u Srbiji izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada, prevashodno o njegovim najgorim oblicima. Navedeno je važno zbog značajne uloge medija u formiranju javnog mnjenja o deci i pojavi zloupotrebe dečjeg rada. Rad sadrži i analizu normativnog okvira u Republici Srbiji relevantnog za zaštitu dece od zloupotrebe dečjeg rada i načina kako mediji o tome izveštavaju. Fokus rada je na prikazu kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja medijskih objava o zloupotrebi dečijeg rada, tj. najgorih oblika dečjeg rada.*

*KLJUČNE REČI: najgori oblici dečjeg rada / prepoznavanje pojave / izveštavanje / mediji*

## UVOD

Istraživanja koliko i na koji način mediji izveštavaju o pojavi zloupotrebe dečjeg rada u Srbiji, odnosno njegovim najgorim oblicima, od značaja su za utvrđivanje mehanizama na koji način se formira i javnog mnjenja o ovim pojavama. Inače, osnovna uloga medija je plasiranje medijskih sadržaja pomoću video zapisa, fotografije, zvuka i teksta čime se prenose urednički oblikovane informacije, ideje i mišljenja, kao i drugi sadržaji namenjeni javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika. Takve informacije bi trebalo da se plasiraju na način da se pravila novinarske profesije primenjuju uz puno poštovanje prava građana da budu istinito, potpuno i blagovremeno informisani o pitanjima od javnog značaja. Razvoj novih medija je u velikoj meri promenio tradicionalni jednosmerni sistem plasiranja informacija. Korenite promene doživeli su i sami tradicionalni mediji (TV, radio i print) koji su i sami uveli svoja on-line izdanja, ali i razvili dvosmernu komunikaciju sa publikom posredstvom društvenih mreža. Sa druge strane, građani su postali ne samo aktivni činilac javne komunikacije, već su društvene mreže omogućile da svaki čovek postane "medij" (iznošenje ličnih stavova na društvenim mrežama, pisanje blogova, kreiranje foto i video sadržaja i njihovo objavljivanje na instagramu, youtube kanalu i sl). Komunikacija je postala daleko brža, ali je i njena kontrola u značajnoj meri onemogućena.

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

"Svetsko istraživanje medijske slike različitih društvenih grupa koje se između ostalog odnosi i na decu "Kulturni indikatori", Džordža Gerbnera ukazuje da mediji ne samo da odražavaju, nego i umnogome održavaju, postojeću strukturu društvene moći. Nalazi ovog tridesetogodišnjeg istraživanja ukazuju na to da je slika sveta prikazana na televiziji nepotpuna i neobjektivna, na način da odslikava društvenu hijerarhiju, kao i relativni značaj različitih društvenih grupa što otvara vrata manipulacijama i zloupotrebama" (Korać & Vranješević, 2001, str. 7-87). Ovome bi se moglo dodati da se, sa razvojem novih medija, izazovi multiplikuju.

Imajući u vidu interes deteta, ključno pitanje u vezi s ulogom medija jeste njihov uticaj na javno mnjenje tj. na one koji donose odluke o deci – roditelje, odrasle koji se neposredno bave decom, donosioce odluka i institucije. Formulisanje i ostvarivanje državne politike prema deci najčešće se odvija uz konsultacije sa stručnjacima. Međutim postavljanje prioriteta i način na koji se deca pa i pojava zloupotrebe dečjeg rada u jednoj državi stavlja na društveni i politički dnevni red zavisi od javnog mnjenja, a ono se u najvećoj meri formira pod uticajem medija. Stoga je značaj uloge medija u formiranju javnog mnjenja i njihov uticaj na postavljanje društvenih prioriteta, pa i u pogledu pitanja zloupotrebe dečjeg rada, izuzetno velik. Dejl Kankl i Stejsi Smit povodom toga ističu: "Način na koji se u jednoj državi shvata detinjstvo, kako se opaža ili stereotipizira ponašanje mladih, kako se tretiraju deca – u pogledu zakona koji treba da ih štite i politike koja treba da im ide u korist - zavise od toga kako decu vide njeni građani. Sve je ovo svakako pod uticajem saznanja koje ljudi imaju o deci, a jedan od osnovnih izvora tih saznanja čine upravo mediji" (Kunkel & Smith, 1999, str. 79).

Imajući navedeno u vidu osnovni cilj ovog rada je analiza kako i u kojoj meri mediji u Srbiji izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada, prevashodno o njegovim najgorim oblicima, a što je od značaja za analizu uloge medija u formiranju javnog mnjenja o deci i pojavi zloupotrebe dečijeg rada. Za potrebe ovog rada analizirani su prikupljeni sadržaji medijskih objava vezanih za zloupotrebu dečjeg rada u Republici Srbiji u periodu od 1. oktobra 2015. do 30. septembra 2016. godine uz podršku Agencije "Kliping" iz Beograda, a koji predstavljaju deo šire Studije izrađene za potrebe Međunarodne organizacija rada u okviru Projekat "Angažovanje i podrška na nacionalnom nivou smanjenju pojave dečjeg rada" (CLEAR Projekat) pod nazivom: "Izveštavanje medija o zloupotrebi dečjeg rada u Republici Srbiji".[1] Analiza dobijenih podataka doprinosi i formiranja zaključaka, odnosno definisanju određenih preporuka na koji način je moguće unaprediti izveštavanje medija o najgorim oblicima dečjeg rada.

## POJMOVNO ODREĐENJE – DEČJI RAD, ZLOUPOTREBA DEČJEG RADA I NAJGORI OBLICI DEČJEG RADA

Dečji rad može biti takav da predstavlja zloupotrebu i eksploataciju deteta, ali ne uvek i u svim situacijama. Uzrast, zdravstveno stanje deteta, vrsta poslova, okolnosti pod kojima se on odvija i otežano ili onemogućeno obrazovanje opredeliće nas da li je reč o dozvoljenom/korisnom radu deteta ili je u pitanju zloupotreba dečjeg rada. Tako se u

[1]Studija: "Izveštavanje medija o zloupotrbi dečjeg rada u Republici Srbiji", u trenutku pisanja ovog rada još uvek nije bila objavljena u štampanom obliku. Autorka rada je, pored Slađane Vorkapić konsultantkinje na pomenutom projektu, Milene Golić, direktorke Centra za prava deteta i Bojane Lekić urednice i novinarke sa višegodišnjim iskustvom u oblasti istraživačkog novinarstva, doprinela i formulisanju zaključaka i preporuka navedenih u Studiji, baziranih na principima poštovanju prava deteta, njegovog integriteta i dostojanstva.

engleskom jeziku pravi razlika između pojmova *child labor* i *child work*, pri čemu *child labor* označava rad koji je štetan za zdravlje, mentalni i fizički razvoj deteta tj. neadekvatan interesu, uzrasnim i razvojnim potrebama deteta, a *child work* se koristi za tzv. dozvoljen/koristan rad deteta. Srpski jezik ne pravi terminološku razliku između pojmova dozvoljen dečji rad i zloupotrebe dečjeg rada na ovaj način. Iz ovog razloga je neophodno uvek insistirati na preciznom izražavanju kada je reč o pojavi zloupotrebe dečijeg rada, odnosno njegovim najgorim oblicima.

Imajući navedeno u vidu, angažovanje dece (*child work*) koje se odvija u skladu sa najboljim interesom deteta i u okviru zakona, ne smatra zloupotrebom dečjeg. U skoro svim državama u svetu, smatra se da dete može da zasnuje radni odnos sa 14, 15 ili 16 godina. Ovaj uzrast se najčešće poklapa sa završetkom osnovnog školovanja ili nekom vrstom stručnog osposobljavanja deteta, što inače preporučuje i međunarodno pravo. U zemljama u kojima postoji odgovarajuća briga o pravima deteta, čak se i uz uzrast od, na primer 15 – 18 godina, propisuju posebna ograničenja u radu, odnosno zabrane u odnosu na noćni rad, rad sa opasnim hemikalijama i slično. Međutim, problemi nastaju tamo gde deca od veoma ranog uzrasta rade pod izuzetno teškim uslovima, uz minimalnu ili nikakvu naknadu jer tada dolazi do zloupotrebe dečjeg rada.

Termin *zloupotreba dečjeg rada* ukazuje na onaj rad koji, po svojoj prirodi i načinu na koji se vrši, šteti dobrobiti deteta, zloupotrebljava i eksploatiše dete i sprečava ili otežava obrazovanje, razvoj i budući život deteta. Ovaj rad može biti plaćen ili neplaćen, može se odvijati na tržištu ili van njega, može biti u formi redovnih ili povremenih poslova (Videti šire: Vujović, Dejanović, Jovanović, Pejaković, Petrović, 2006). Zloupotreba dečjeg rada, odgovara onom radu koji je mentalno, psihički, socijalno i moralno opasan i štetan za dete i koji utiče na školovanje deteta tako što: onemogućava dete da pohađa školu; obavezuje dete da napusti školu pre vremena; prinuđuje dete da pohađa školu pod izuzetno teškim uslovima (Vorkapić, 2002, str. 3-5).

Prema Konvenciji Međunarodne organizacije rada (u daljem tekstu: MOR) broj 182 o najgorim oblicima dečijeg rada (1999)[2], izraz najgori oblici dečijeg rada, obuhvata:

(a) sve oblike ropstva ili običaja sličnih ropstvu, kao što su prodaja i krijumčarenje dece, dužničko ropstvo i kmetstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje dece za učešće u oružanim sukobima;

(b) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave;

(c) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za nedozvoljene aktivnosti, naročito za proizvodnju i krijumčarenje droge onako kako su definisane relevantnim međunarodnim ugovorima;

(d) rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece.

Važno je napomenuti da se ovaj međunarodni dokument odnosi na sve osobe mlađe od 18 godina. Ovde treba imati u vidu tačku (d) koja upućuje da je opasni dečji rad, rad u opasnim i štetnim uslovima koji može rezultirati smrću deteta ili povredom, ili bolešću (često trajnom), kao posledica loših bezbednosnih i zdravstvenih standarda i poslovnih aranžmana. Država članica ima obavezu da utvrdi koji je to rad svojim nacionalnim

[2] http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312327:NO

zakonima ili propisima ili ih utvrđuje njen nadležan organ, posle konsultacija sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika, uzimajući u obzir relevantne međunarodne standarde, naročito Preporuku MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada (1999). Nadležni organ, posle konsultacija sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika, identifikuje gde postoje tako utvrđene vrste poslova. Spisak vrsta utvrđenih poslova periodično se ispituje i revidira prema potrebi, u konsultaciji sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika.

Pored konvencija donetih pod okriljem Međunarodne organizacije rada, postoje i drugi međunarodni dokumenti, koji regulišu pitanja vezana za dečji rad, tj. za zloupotrebu dečjeg rada. Za potrebe ove studije na ovom mestu izdvajamo najautoritativniji međunarodni dokument u oblasti prava deteta kojim se garantuje između ostalog i zaštita deteta od eksploatacije i zloupotrebe dečjeg rada. Ratifikacijom *Konvencije o pravima deteta* (u daljem tekstu: Konvencija)[3] zemlje ugovornice su se, između ostalog, obavezale da svako dete zaštite od eksploatacije i od obavljanja bilo kog posla koji bi mogao da bude opasan po život i zdravlje deteta, odnosno koji predstavlja ugrožavanje i/ili povredu njegovog fizičkog, emotivnog i seksualnog integriteta. Potvrđivanjem *Konvencije o pravima deteta* naša zemlja je preuzela obavezu da preduzima mere u cilju sprečavanja radne eksploatacije deteta. Konvencija obavezuje države ugovornice da, u skladu sa važećim međunarodnim propisima u oblasti rada, utvrde minimalnu starost za zapošljavanje, regulišu radno vreme i uslove rada i predvide odgovarajuće sankcije za nepoštovanje ovih odredaba. Posebnim članom *Konvencije* zabranjuje se iskorišćavanje dečjeg rada u smislu obaveze države da: "prizna pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorišćavanja i od obavljanja bilo kog posla koji bi mogao da bude opasan ili bi ometao školovanje deteta ili bi bio štetan po zdravlje deteta ili za fizički, duševni, moralni ili društveni razvoj deteta" (član 32. *Konvencije*). Da bi se navedeno pravo ostvarilo države ugovornice su obavezne da preduzmu sve pravne, administrativne, društvene i obrazovne mere, a posebno da:

- obezbede minimalnu starosnu granicu za zapošljavanje;
- obezbede odgovarajuće regulisanje vremena i uslova zapošljavanja, kao i;
- odgovarajuće kazne ili druge sankcije da bi se osigurala efikasna primena prava deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorišćavanja.

*Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji* (u daljem tekstu: *Protokol*) obavezuje države ugovornice, da pored ostalog preduzmu mere kako bi obezbedile odgovarajuću obuku, posebno pravnu i psihološku, za lica koja rade sa žrtvama nezakonitih radnji zabranjenih prema ovom *Protokolu* i usvoje mere kako bi zaštitile bezbednost i integritet lica i/ili organizacija uključenih u sprečavanje i/ili zaštitu i rehabilitaciju žrtava takvih nezakonitih radnji.

Generalna skupština Ujedinjenih Nacija usvojila je 19. decembra 2011. godine *treći Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o postupku po pritužbi*. Postupak po pritužbi omogućava pojedincu, grupi pojedinaca ili njihovim predstavnicima, koji tvrde da su žrtve povrede prava koje je učinila ugovornica Konvencije, da pritužbu podnesu Komitetu za prava deteta, a pod uslovom da je država ugovornica prihvatila postupak, kao i da su podnosioci pritužbe iscrpeli sve raspoložive domaće pravne lekove.

[3] Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br 15/90 i "Sl.list SRJ-Međunarodni ugovori" br. 4/96 i 2/97

## JEDINSTVENA DEFINICIJA ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA I NORMATIVNI OKVIR U SRBIJI OD ZNAČAJA ZA RAZUMEVANJE PREDMETA RADA

Jedinstvenu definiciju zloupotrebe dečjeg rada normativni okvir u Srbiji ne poznaje. "Najgori oblici dečjeg rada" inkriminisani su određenim krivičnim delima sadržanim u *Krivičnom zakoniku*[4] poput: "zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica", "posredovanje u vršenju prostitucije", "pikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju", "iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstva za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu", "trgovina ljudima, itd. Najnovije izmene krivičnog zakonodavstva po prvi put jasno sadrže i definiciju pojma iskorišćavanje dece u pornografske svrhe (dečja pornografija). Pored nepostojanja jedinstvene definicije zloupotrebe dečjeg rada nije definisan ni pojam prosjačenja maloletnih lica tako da se prosjačenje maloletnika (dece od 14 do 18 godine) tretira na isti način kao prosjačenje odraslih i podleže prekršajnoj odgovornosti.

Jedina eksplicitna odredba *Porodičnog zakona*[5] koja izričito zabranjuje zloupotrebu dečjeg rada sadržana je u sledećoj formulaciji: "ako roditelj izrabljuje dete sileći ga na preterani rad, ili na rad koji ugrožava moral, zdravlje ili obrazovanje deteta odnosno na rad koji je zabranjen zakonom" može se definisati kao zloupotreba prava ili grubo zanemarivanje dužnosti iz sadržine roditeljskog prava i biti osnov lišenja roditeljskog prava.

*Zakon o radu*[6] pored određenja da dete koje je navršilo 15 godina života može da zasnuje radni odnos samo uz saglasnost roditelja, usvojitelja ili staratelja i to ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom sadrži zabranu da takav zaposleni ne može da radi na naročito teškim poslovima. Pod naročito teškim poslovima Zakon o radu podrazumeva one koji bi na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa, mogli štetno i sa povećanim rizikom da utiču na njegovo zdravlje i život, a imajući u obzir njegove psihofizičke sposobnosti.

*Zakonom o javnom informisanju i medijima*[7] predviđeno je da se maloletnik ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes. Objavljivanje informacija iz privatnog života uslovljeno je saglasnošću lica. U slučaju maloletnika u pitanju je saglasnost roditelja, ali i saglasnost maloletnog lica određenog uzrasta. Ova starosna granica, nije definisana zakonom pa se može uzeti da je to 16 godina jer dete od 16 godina može dati saglasnost za objavljivanje informacije za svog pokojnog roditelja, sledstveno i za sebe, osim ako bi objavljivanje bilo u suprotnosti sa najboljim interesom deteta. Zakonom je kao izuzetak kada informacija o privatnom životu može biti objavljena bez saglasnosti lica, predviđena situacija kada je javni interes za njeno objavljivanje pretežniji u odnosu na interes lica o kojem se objavljuje informacija. Ovo je norma koju moramo sagledati u kontekstu pravila iz drugih relevantnih zakona da bismo razumeli njen domet.

---

[4] *Krivični zakonik*, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 -ispr., 107/2005 ispr.72/2009 111/2009 121/2012 104/2013 108/2014 i 94/2016

[5] Porodični zakon, "Službeni glasnik RS" br 18/2005, 72/2011-i dr. zakon, 6/2015

[6] Zakon o radu, Službeni glasnik RS" br 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odlukaUS.

[7] http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2014/2511-14Lat.pdf

*Zakonik o krivičnom postupku*[8] kao pravilo predviđa da su glavni pretresi javni (interes javnosti da ima informaciju je pretežniji u odnosu na pravo na privatnost lica koje se nađe u postupku). Ipak, ovo pravilo ne važi kada se u postupku kao oštećeno lice ili učinilac krivičnog dela nađe maloletno lice jer zakon predviđa mogućnost isključenja javnosti radi zaštite maloletnog lica. Takođe, *Zakon o parničnom postupku*[9] bazira ovaj postupak na načelu javnosti. Javnost se može isključiti samo kada je to predviđeno zakonom. Jedan od razloga koji daju ovu mogućnost je zaštita privatnosti i zaštita interesa maloletnih lica. Dalje, *Porodični zakon* u potpunosti isključuje javnost u sporovima koji se tiču porodično pravnih odnosa, a u koje spada i postupak za zaštitu prava deteta. Dakle, zakoni opet određuju da *je interes maloletnog lica da mu privatnost bude zaštićena pretežniji od interesa javnosti da ima informaciju.*

*Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga*[10] se bavi zaštitom maloletnika od informacija koje mogu biti štetne za njih. Pravilnik uređuje i pitanja „...u vezi sa učešćem maloletnika u programu i objavljivanjem informacija koje se neposredno ili posredno odnose na maloletnika..." (čl. 1) Član 3. Pravilnika obavezuje pružaoca medijske usluge da se rukovodi najboljim interesom maloletnika prilikom učešća maloletnika u sadržaju odnosno objavljivanja informacija o maloletniku ili njegovoj porodici. Član 20. Pravilnika definiše dečji program (uzrast do 12 godina) i programe namenjene maloletnicima (uzrast od 12 do 18 godina).

*Kodeks novinara Srbije*[11] definiše profesionalne i etičke standarde rada novinara. U skladu sa kodeksom mediji su dužni da interes javnosti za potpunim, blagovremenim i istinitim informisanjem stave iznad svih drugih interesa. Međutim, *Zakon o javnom informisanju i medijima određuju da je interes maloletnog lica da mu privatnost bude zaštićena pretežniji od interesa javnosti da ima informaciju.* Stoga je na ovom mestu važno ovo još jednom podvući. *Kodeks* sadrži posebne odredbe koje se odnose na zaštitu prava i dostojanstva dece. Novinaru je zabranjeno da koristi neprimerene, uznemiravajuće, pornografske i sve druge sadržaje koji mogu imati štetan uticaj na decu. Prema kodeksu maloletnici se, po pravilu, mogu intervjuisati jedino u prisustvu ili uz saglasnost roditelja odnosno staratelja. Novinar je obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom. *Kodeksom* su definisane i *Smernice* koje bliže određuju rad novinara u skladu sa kodeksom. Tako smernice ukazuju da predstavnici državnih i javnih institucija koje se bave zaštitom dece ponekad nisu svesni uticaja medija i načina njihovog rada. Podaci koje zbog toga pružaju novinarima često podrazumevaju otkrivanje identiteta maloletnika. Novinar ne sme da zloupotrebi njihovu dobronamernost ili neznanje. Informacije dobijene od lekara, socijalnih radnika, vaspitača, i tako dalje, a koje direktno ili indirektno upućuju na identitet maloletnika, ne smeju da budu objavljene. Sve odluke o tome da li je prekršen Kodeks novinara Srbije donosi Komisija za žalbe Saveta za medije. Ako Komisija za žalbe odluči da je došlo do povrede novinarskog kodeksa medij koji je objavio sporni sadržaj mora da objavi odluku Komisije.

---

[8] Zakonik o krivičnom postupku, "Službeni glasnik" RS br 71/2011...55/2014

[9] Zakon o parničnom postupku, "Službeni glasnik" RS 72/2011... 55/2014

[10] http://rem.rs/uploads/files/Pravilnici/6075-Pravilnik%20o%20zastiti%20maloletnika%20u%20oblasti%20pruzanja%20medijskih%20usluga%20za%20sajt.pdf

[11] http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinara-srbije
Kodeks je zajednički dokument oba udruženja novinara. Kodeks novinara Srbije usvojili su 2006. godine Nezavisno udruženje novinara Srbije i Udruženje novinara Srbije. Novinarska udruženja su 2013. godine dopunila Kodeks odredbama o sprečavanju korupcije i sukobu interesa.

Zaključak koji nedvosmisleno možemo da izvedemo iz prikazanog je da su granice prava javnosti da bude informisana omeđene pravom i interesom maloletnog lica da informacije o njemu ne dospeju u javnost. Pravni poredak pravima i interesima maloletnog lica daju *apsolutni primat*, odnosno pravo maloletnog lica na zaštitu privatnosti je u pravnom sistemu Republike Srbije jače pravo od prava javnosti da bude informisana.

## KAKO I U KOJOJ MERI MEDIJI IZVEŠTAVAJU O ZLOUPOTREBI DEČJEG RADA U SRBIJI - REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kao što smo već ukazali za definisanje predmeta i cilja ovog rada od značaja su bili rezultati istraživanja prikupljenih sadržaja medijskih objava vezanih za zloupotrebu dečjeg rada u Republici Srbiji u periodu od 1. oktobra 2015. do 30. septembra 2016. godine od strane Agencije "Kliping" iz Beograda, a koji predstavljaju deo šire Studije izrađene za potrebe Međunarodne organizacija rada u okviru Projekat "Angažovanje i podrška na nacionalnom nivou smanjenju pojave dečjeg rada" (CLEAR Projekat) pod nazivom: "Izveštavanje medija o zloupotrebi dečjeg rada u Republici Srbiji". Za potrebe izrade Studije razvijen je kvantitativno-kvalitativni metodološki aparat u kojem je jedinica analize bila pojedinačna medijska objava. Kvantitativna dimenzija pokazala je stepen zastupljenosti selektovanih objava u medijima ukupno, prema vrstama, pojedinačno, autorima.

Analizirani uzorak, a na osnovu prikupljenih podataka Agencije "Kliping" čine 111 objava iz 27 štampanih medija, 108 objava sa 54 internet portala i 17 objava sa 9 televizija. Analiza je sprovedena pretraživanjem za period od 1. oktobra 2015. do 30. septembra 2016. godine. Selekcija objava urađena je na osnovu dostupnih tekstova i priloga u arhivi agencije "Kliping". U analiziranom periodu arhiva pomenute agencije je sadržala 703.438 tekstova iz štampanih medija, 223.408 sa internet portala i 146.996 televizijskih priloga. Osim toga, internet objave su dodatno pretraživane po unapred zadatim ključnim rečima. Radi pravljenja relevantnog uzorka pretraženo je 120 ključnih reči koje se odnose na pojavu dečjeg rada u Republici Srbiji.

| Naziv medija | Vrsta | Broj objava | Naziv medija | Vrsta | Broj objava |
|---|---|---|---|---|---|
| Blic | Štampa | 21 | Dnevne.rs | WEB | 1 |
| Alo! | Štampa | 12 | Danas - Beograd | Štampa | 1 |
| Blic.rs | WEB | 11 | Politika.rs | WEB | 1 |
| Dnevnik | Štampa | 10 | Ziginfo.rs | WEB | 1 |
| Novosti.rs | WEB | 7 | Dnevno.rs | WEB | 1 |
| Večernje novosti | Štampa | 7 | Vršačke vesti | Štampa | 1 |
| Rts.rs | WEB | 7 | Blic - Beograd | Štampa | 1 |
| Kurir | Štampa | 7 | Ssp.org.rs | WEB | 1 |
| Politika | Štampa | 6 | Vestinet.rs | WEB | 1 |
| Danas | Štampa | 6 | Bor030.net | WEB | 1 |
| Rtv.rs | WEB | 5 | Informer.rs | WEB | 1 |
| Informer | Štampa | 5 | mojradio.net | WEB | 1 |
| Telegraf.rs | WEB | 5 | ecofeminizam.com | WEB | 1 |
| Večernje novosti - Beograd | Štampa | 5 | Beograd.rs | WEB | 1 |
| TV KCN | TV | 4 | TV B92 | TV | 1 |
| Rs.n1info.com | WEB | 4 | Srbin.info | WEB | 1 |
| Vesti - Frankfurt | Štampa | 4 | TV Prva | TV | 1 |
| Narodne novine | Štampa | 4 | Liceulice | Štampa | 1 |
| Kurir.rs | WEB | 4 | Beta.rs | WEB | 2 |
| RTS 1 | TV | 4 | TV Pink | Tv | 3 |
| Pravda.rs | WEB | 3 | 24sata.rs | WEB | 3 |
| Srbijadanas.com | WEB | 3 | Vojvodina.gov.rs | WEB | 2 |
| Vreme | Štampa | 3 | B92.net | WEB | 3 |
| Srpski telegraf | Štampa | 4 | Tanjug.rs | WEB | 3 |
| Danas.rs | WEB | 2 | Alo.rs | WEB | 2 |
| Sportski žurnal | Štampa | 2 | Politika - Beograd | Štampa | 2 |
| Dnevnik.rs | WEB | 2 | 021.rs | WEB | 1 |
| Mondo.rs | WEB | 2 | Vreme.com | WEB | 2 |
| Večernje novosti - Vojvodina | Štampa | 2 | Espreso.rs | WEB | 2 |
| Glaszapadnesrbije.rs | WEB | 1 | Akter.co.rs | WEB | 1 |
| Detinjarije.com | WEB | 1 | Nove Kikindske novine | WEB | 1 |
| Nedeljne novine - Bačka palanka | Štampa | 1 | TV Studio B | TV | 1 |
| Macvainfo.rs | WEB | 1 | Bktvnews.com | WEB | 1 |
| Palankadanas.com | WEB | 1 | Novaekonomija.rs | WEB | 1 |
| Pančevac | Štampa | 1 | modricainfo.com | WEB | 1 |
| TV N1 | TV | 1 | Niske vesti.rs | WEB | 1 |
| Happytv.rs | WEB | 1 | Okradio.rs | WEB | 1 |
| Juznevesti.com | WEB | 1 | SOS kanal | TV | 1 |
| Story.rs | WEB | 1 | radiokosava.rs | WEB | 1 |
| Jugmedia.rs | WEB | 1 | Novi Magazin | Štampa | 1 |
| Mojnovisad.com | WEB | 1 | Studiob.rs | WEB | 1 |
| Lepotaizdravlje.rs | WEB | 1 | Srbijadanas.net | WEB | 1 |
| Ozonpress.net | WEB | 1 | 24 sata | Štampa | 1 |
| Happy TV | TV | 1 | Blic - Magazin | Štampa | 1 |
| Sloboda - Pirot | Štampa | 1 | rominfomedia.rs | WEB | 1 |

Tabela 1 - Naziv medija i broj objava koji su obuhvaćeni analizom

Zbirno u selektovanom uzorku zabeleženo je 236 objava o zloupotrebi dečjeg rada što u odnosu na ukupan broj arhiviranih tekstova Agencije "Kliping" - njih 1.073.842, što čini 0.02 %. Tekstovi iz štampe klasifikovani su prema periodici izlaženja (dnevna, nedeljna, dvonedeljna, mesečna, periodična), broju naslovnih strana o zloupotrebi dečjeg rada, površini koju zauzimaju. Sve objave o zloupotrebi dečjeg rada kvantifikovane su i na osnovu broja fotografija, njene sadržine i povezanosti sa tekstom.

Kvalitativna dimenzija operacionalizovana je u pet kategorija na osnovu kojih je analizirana svaka pojedinačna objava:

1. publicitet (primarni, sekundarni);

2. povod za izveštavanje (aktuelni povod, medijska inicijativa);

3. vrsta naslova (informativan, senzacionalistički);

4. izvor informacija (Centar za socijalni rad, policija, druge institucije/organizacija/ pojedinci, izvor nije naveden).

5. Tematski fokus kao širi kontekst analize izveštavanja u kvlitativnom smislu obuhvatio je sledeće kategorije:

a) Pol deteta (muški, ženski, bez pola);

b) Porodični status - vidljiv i porodični status nije vidljiv (vidljiv - dete živi u biološkoj porodici, dete živi u hraniteljskoj porodici, dete u instituciji; dete koje živi na ulici, dete izbeglica, azilant, migrant, dete iz procesa readmisije; dete bez rešenog roditeljskog statusa, bez roditelja; nešto drugo);

c) Nacionalna pripadnost - vidljiva (Romi, Srbi, Ostali) - nacionalna pripadnost nije vidljiva;

d) Uzrast;

e) Oblici dečijeg rada.

Kada se posmatra kategorija "uzrasta" za potrebe studije razvrstana je na sledeći način:

- Deca predškolskog uzrasta – do 7 godina;
- Deca školskog uzrasta – od 7 do 14 godina;
- Deca školskog uzrasta – od 14 do 18 uzrasta;
- Opšte objave bez uzrasnog određenja deteta/dece u njima.

"Oblici dečjeg rada" kao najsloženija kategorija je kroz medijske objave praćena kao:

- Teški poljoprivredni radovi (odnosi se na teške radove u polju i/ili radove oko stoke, pod teškim uslovima - visoke ili niske temperature, sa dugim radnim vremenom odnosno noćnim radom);
- Dečja prošnja – pasivno traženje novca;
- Dečje prosjačenje kao oblik dečjeg rada (deca koja zarađuju za porodice, deca uključena u život i/ili rad na ulici);
- Seksualna eksploatacija – korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave;
- Prinudno vršenje krivičnih dela - uključenost u organizovane (kriminalne) forme (npr. organizovane krađe ili vršenja drugih krivičnih dela, preprodaja narkotika odnosno ukradenih stvari);
- Zloupotreba i eksploatacija dece u sportu;
- Skupljanje sekundarnih sirovina;
- Ostali oblici dečjeg rada (uključuju decu koja rade opasne poslove, fizičke poslove na građevini, u gradskoj čistoći, ali i prodaju na pijacama i tezgama);
- Dualno obrazovanje;

- Opšti tekst (medijske objave o zloupotrebi dečjeg rada kao fenomena/pojave, prikaz istraživanja i normativnog uređenja).

Prema vrstama medija, najviše medijskih tekstova prema definisanim kategorijama zabeleženo je u štampi (111), tri manje je zabeleženo na internet portalima, dok je na televiziji emitovano 17 priloga (Tabela 2).

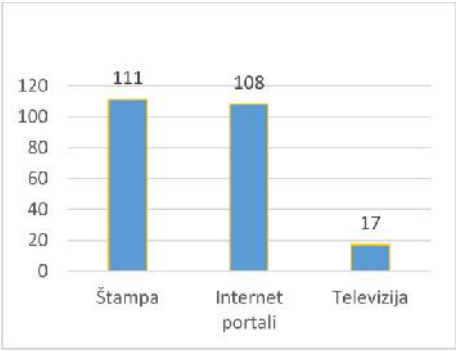


Tabela 2 – Broj tekstova prema vrsti medija

Najveći broj tekstova objavljen je u dnevnom listu Blic. Po periodici izlaženja preovlađuju tekstovi objavljeni u dnevnim izdanjima (96), slede nedeljnici (13), dvonedeljnici (1) i mesečnici (1) (Tabela 3).

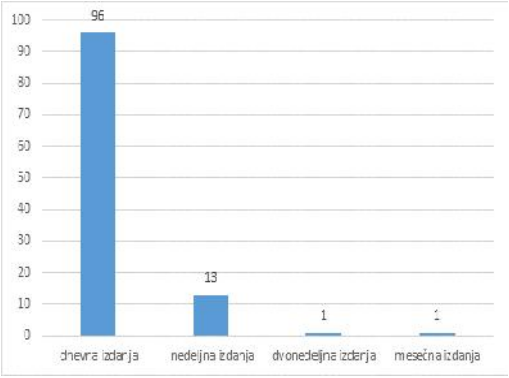


Tabela 3 – Broj tekstova prema periodici izlaženja

Internet portal dnevnog lista Blic objavio je najveći broj tekstova (11), a na televiziji Kopernikus i javnom servisu beleži se po četiri emitovana priloga. Od televizija sa nacionalnom frekvencijom najveći broj priloga beleži se na RTS 1 (4), slede TV Pink (3), B 92 (1), Happy (1) i Prva (1) (Tabela 4).

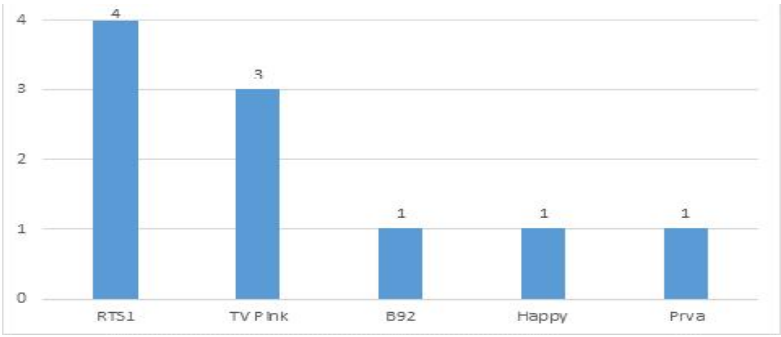


Tabela 4 – Broj priloga na TV stanicama

Od 111 analiziranih tekstova o zloupotrebi dečjeg rada u štampanim medijima, 18 je objavljeno na naslovnim stranama (Tabela 5).

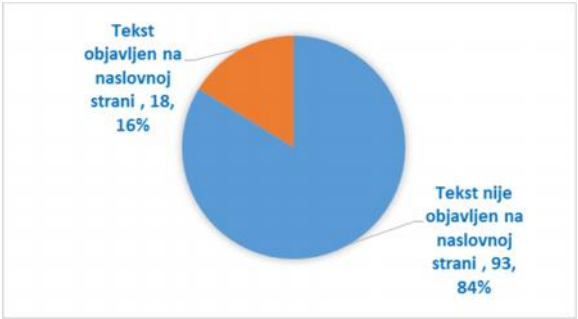


Tabela 5 – Mesto objavljivanja teksta

Trećina od ukupnog broja objava nema identifikovane autore (87), slede objave novinske agencije Tanjug (17). Tek na trećem mestu su tekstovi imenovanih autora među kojima prednjači novina Blic i njihova autorka sa tekstom "SILOVANJE, BATINE, PROSTITUCIJA - Najstravičnije sudbine dece u Srbiji" (Blic.rs, 31. jul 2016) koji je prenet od strane šest medija.

Uporedna analiza broja medijskih objava prema pojedinačnim medijima pokazuje da se u top 10 nalazi sedam dnevnih listova ili njihovih portala. Izuzetak je sajt javnog servisa sa sedam objavljenih tekstova o zloupotrebi dečjeg rada.

| **Top 10 autora prema broju objava** | | **Top 10 medija prema broju objava** | |
|---|---|---|---|
| **Autor** | **Broj objava** | **Medij** | **Broj objava** |
| Neimenovan autor | 87 | Blic | 21 |
| Tanjug | 17 | Alo! | 12 |
| Ana Đokić | 7 | Blic.rs | 11 |
| J.D. | 4 | Dnevnik | 10 |
| K. Malešević | 4 | Novosti.rs | 7 |
| A.Ž.A. | 3 | Večernje novosti | 7 |
| FoNet | 3 | Rts.rs | 7 |
| V. Petrović | 3 | Kurir | 7 |
| Kurir | 3 | Politika | 6 |
| Beta | 3 | Danas | 6 |

O dečjem radu u analiziranom periodu su u više od 65% medijskih objava prikazani događaji koji su u tom trenutku bili aktuelni, kao što su hapšenja osoba koje su na neki način zloupotrebile maloletnu decu, izveštaji nezavisnih kontrolnih tela, ministarstava, nevladinih i međunarodnih organizacija, obeležavanje Svetskog dana deteta, Svetski dan borbe protiv dečjeg rada (Tabela 6).

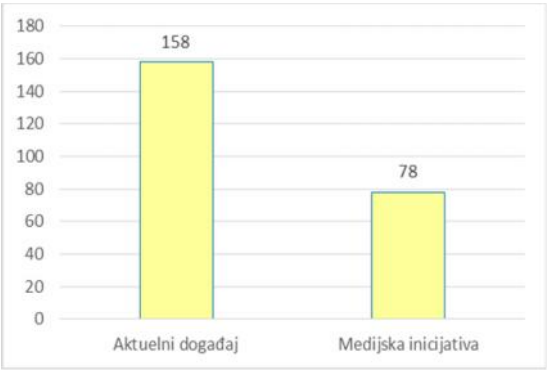


Tabela 6 – Povod za izveštavanje

Najveći broj naslova je informativan 149 (63%), dok je 70 (30%) senzacionalistički ili uvredljiv 17 (7%).

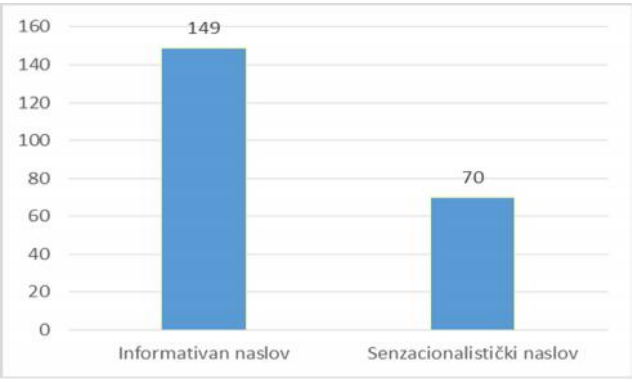


Tabela 7 – Vrsta naslova

Medijske objave o zloupotrebi dečjeg rada ne sadrže raznovrsnost izvora informacija, tako 48 medijskih objava (18%) potiče od policije, Centar za socijalni rad se pojavljuje u 11 objava kao izvor informacija o zloupotrebi dečjeg rada (5%), dok 50 % informacija potiče od drugih institucija, organizacija i pojedinaca. Značajan broj informacija 63 (27%) dolazi iz drugih neimenovanih izvora.

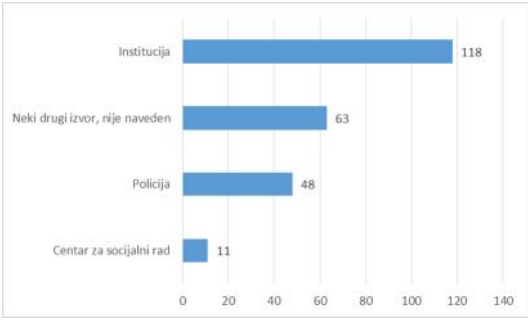


Tabela 8 – Izvor informacija

## OBLICI ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA I MEDIJSKA POJAVLJIVANJA ANALIZIRANIH KATEGORIJA

Analiza je pokazala da su deca čiji se rad zloupotrebljava najčešće u medijima prikazana bez pola, odnosno u 50% objava. Na drugom mestu su deca muškog pola (27%), dok se u 23% objava devojčice pominju u kontekstu iskorišćavanja dečjeg rada. Mediji umesto navođenja pola deteta uglavnom koriste izraze: "maloletnici", "mališani" ili navode njihove inicijale što onemogućava njihovu polnu identifikaciju.

Vidljivost porodičnog statusa pokazuje da mediji u 69% objava nisu jasno istakli porodični status deteta čiji se rad zloupotrebljava. U 31% objava porodični status deteta je vidljiv. Najveći broj objava u kojima je vidljiv porodični status prikazuje da dete živi u biološkoj porodici (50% objava), slede deca koja žive na ulici (19%), u instituciji (10%), neki drugi (8%), deca izbeglice, azilanti, migranti, deca iz procesa readmisije (6%), bez roditelja (5%) i u hraniteljskoj porodici (2%).

Mediji kada izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada u 87% ne ističu koje je nacionalnosti dete. U 13% objava je istaknuto o kojoj nacionalnosti je reč. Od ukupnog broja objava u kojima se ističe nacionalna pripadnost deteta u 35 objava, odnosno u 85% je istaknuto da je u pitanju romska nacionalnost.

Komparacija uzrasta maloletnih lica čiji je rad u nekom obliku zloupotrebljen pokazuje da je u 63% objava reč o licima čiji je uzrast nepoznat. Na drugom mestu nalaze se školska deca od 14 do 18 godina (23%), od 7 do 14 (10%) i predškolskog uzrasta do 7 godina (4%).

## ZASTUPLJENOSTI POJAVE ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA U MEDIJIMA

Iz iznetih statističkih podataka možemo izvesti zaključak da se navedenom temom prvenstveno bave štampani mediji dok elektronski mediji pogotovo televizije sa nacionalnom frekvencijom RTS, TV Pink, B 92, TV Happy, TV Prva imaju znatno manje sadržaja koji se bave zloupotrebom dečjeg rada. Pomenuto nameće zaključak da navedena tema nije dovoljno prepoznata od strane uredništva ovih medija ili postoji nerazumevanje o suštini same pojave i njenog značaja. Kada se ovi podaci uporede sa činjenicom da je kod pomenutih televizija sekundarni publicitet (82%) nešto što rukovodi aktivnosti/delatnosti

ovih kuća te da se oni bave navedenim temama samo kada ih neko drugi inicira to nam takođe potvrđuje napred izvedeni zaključak. Nešto što predstavlja istraživačko novinarstvo o ovoj pojavi nije predmet interesovanja ovih kuća. Međutim, uočene su i određene medijske objave, odnosno novinari koji pored incidentnog izveštavanja nastoje da ukažu na opasnost ovakvih vidova zloupotrebe dece i neophodnost da se u sličnim slučajevima javnost ohrabri i mobiliše za prijavljivanje. Takođe ukazuju i na neophodnost uređenog sistemskog odgovora nadežnih institucija u cilju prevencije i suzbijanja zloupotrebe dečjeg rada.

Od 111 analiziranih tekstova o zloupotrebi dečjeg rada u štampanim medijima, 18 je objavljeno na naslovnim stranama. Najveći broj tekstova na naslovnim stranama je u dnevnom listu Blic (5), sledi Alo! (3) Večernje novosti (2) i po jedan u Informeru, Sportskom žurnalu, Narodnim novinama, Danasu, 24 sata, Večernjim novostima - Beograd, Kuriru i Dnevniku (Tabela 9).

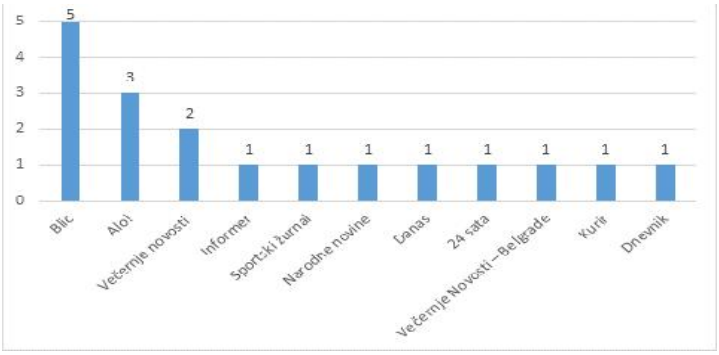


Tabela 9

Naslovne strane dnevnih listova Blic i Alo! karakterišu senzacionalistički naslovi: "Vladika me terao da mu podvodim dečake" (18. novembar 2015), "Ne daju nam u WC i bodu nas špenadlama" (Blic, 21. mart 2016), "Vladika orgijao dok su Pavla sahranjivali" (Alo!, 19. novembar 2015), "Prostitutka širila sidu među decom" (Alo!, 18. jul 2016), "Šta nam se dešava? Trener obljubio učenicu" (Alo!,15. jul 2016) i velike fotografije. Većina objavljenih tekstova nisu proizvod analize date pojave, vezani su za trenutne, aktuelne događaje visoke pozornosti poput hapšenja određenih osoba koje su na neki od načina zloupotrebile i eksploatisale maloletna lica i deo su crne hronike. Izazivanje senzacionalizma je prevashodni rukovodni motiv, a stavljanje iskorišćavanja maloletnog lica u kontekst zloupotrebe dečjeg rada najčešće nije prioritetan.

## NAČIN NA KOJI SE POJAVA ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA PRIKAZUJE U MEDIJIMA

Predmet kvalitativne analize za potrebe Studije: "Izveštavanje medija o zloupotrebi dečjeg rada u Republici Srbiji" bio je zašto mediji na prikazani način, odnosno u kojoj meri izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada, da li uopšte prepoznaju šta je zloupotreba dečjeg rada. Kao neminovna ovde se nameću i pitanja povoda za izveštavanje, da li su navedena pitanja deo uređivačke politike, odnosno da li pokazuju lični senzibilitet novinara da piše o

određenoj temi. Sve navedeno je nemoguće posmatrati bez uzimanja u obzir konteksta i veze analiziranih tekstova i publiciteta.

Imajući u vidu da je stvaranje publiciteta jedna od specijalizovanih aktivnosti u okviru tržišnih i korporativnih odnosa s javnošću, sam publicitet je rezultat aktivnosti izgradnje odnosa s medijima. Sa druge strane publicitet predstavlja prostor ili vreme koje mediji posvećuju određenom događaju, osobi, organizaciji, društvenoj pojavi ili temi u delu koji nije plaćeni oglasni prostor. Većina autora prihvata osnovnu klasifikaciju publiciteta na primarni i sekundarni. Primarni publicitet nastaje medijskim izveštavanjem o određenom subjektu. On ne nastaje na osnovu inicijative osobe ili organizacije koja je njegov predmet. Sekundarni publicitet nastaje kao posledica planskih i organizovanih aktivnosti i iniciranja medijskog izveštavanja o nekom događaju. Do kreiranja ovog oblika medijskih sadržaja dolazi na osnovu inicijative koja nije potekla od novinara već od pojedinaca ili organizacija u čijem se interesu izveštava.

Uporedna analiza publiciteta objava o zloupotrebi dečjeg rada pokazala je da 121 selektovani tekst sekundarnog konteksta, a 115 primarnog. Sekundarni publicitet najprisutniji je u televizijskim emisijama (82% od ukupnog broja priloga), sledi štampa (49% od ukupnog broja tekstova) i internet portali (48%). U štampi i na portalima zabeleženo je po 56 tekstova primarnog publiciteta, a na televiziji tri priloga (18%). Ukupna površina svih analiziranih tekstova u štampi je 41,072 cm², od čega je skoro polovina 18,701 cm² primarnog publiciteta odnosi se direktno na neki oblik dečjeg rada. Dužina trajanja priloga u kojima se pominje dečji rad je 72 minuta, a šest se direktno odnosi na dečji rad.

O temi dečjeg rada, pre svega, kao iniciranju medijskog izveštavanja o nekom događaju (sekundarni publicitet) u analiziranom periodu beležimo na sledećim televizijama: TV KCN, RTS1, TV PINK, TV Studio B, TV N1, SOS, TV B92 TV Prva. Radi se prevashodno o televizijama sa nacionalnom frekvencijom, dok druge nisu posebno zainteresovane za bavljenje u delu analizirane problematike. U štampanim medijima (Blic, Alo, Dnevnik, Večernje novosti, Kurir, Politika, Danas, Informer, Srpski telegraf, ...) i portalima ova tema je mnogo više zastupljena kao pisnje o određenom subjektu - povezana sa događajem koji je trenutno aktuelan (gotovo u 50% analiziranih tekstova) i veoma često vezana za senzacionalistički način predstavljanja u smislu podizanja tiraža.

Povod za izveštavanje o dečjem radu u analiziranom periodu su više od 65% slučajeva događaji koji su u tom trenutku aktuelni, kao što su hapšenja osoba koje su na neki način zloupotrebile maloletnu decu, izveštaji nezavisnih kontrolnih tela, ministarstava, nevladinih i međunarodnih organizacija, obeležavanje Svetskog dana deteta, borbe protiv dečjeg rada. Mediji značajno manje sami iniciraju teme koje se odnose na neki vid zloupotrebe dečjeg rada (78). Najveći broj njih su tekstovi sa internet portala (39), štampa (33) i televizija (6). Razlog prisustva većeg broja medijski iniciranih tekstova na portalima je prenošenje članaka iz štampe u internet izdanja, koje preuzimaju drugi mediji. Najveći broj naslova je informativan (68%), dok je 70 (32%) senzacionalistički ili uvredljiv poput: "Htela sam bolesniku da smrskam lobanju" (Kurir, 13. avgust 2016), "Pipkao je i pretio slikama" (Blic, 18. jul 2016), "Sina terala da siluje sestru" (Vesti – Frankfurt, 3. jun 2016), "Devojčica i harfa velika su prevara!", (Večernje novosti, 22. januar 2016), "Sačuvaj me bože Kačavende!", (Blic, 20. novembar 2015), "Vladika orgijao dok su Pavla sahranjivali", (Alo!, 19. novembar 2015), "Vladika me terao da mu podvodim dečaka" (Blic, 18. novembar 2015), "Vladika želeo samo dečake" (Večernje novosti, 18. novembar 2015). Neprimerenog sadržaja najviše je u vestima iz "crne hronike". U toku analiziranog perioda najveća odstupanja imali su dnevni listovi Blic, Informer, Alo! i to u izveštavanju o episkopu

Kačavendi, prostitutki Vesni M. (24) iz Malog Mokrog Luga koja je oralno zadovoljavala dečake stare 12 do 14 godina, a za "protivuslugu" terala ih da prosjače. S druge strane postoje situacije u kojima se opisuju životi "dece heroja" – deca koja se usled različitih okolnosti nađu u takvoj životnoj situacji da preuzmu ulogu hranioca porodice. Ta deca i pored svog školovanja obavljaju poslove koji po svojoj vrsti i karakteristikama potpuno neprimereni njihovom uzrastu. Osim toga ugrožavaju njihovo obrazovanje, zdravlje i slobodno vreme. Ta vrsta njihovog životnog angažmana se prikazuje afirmativno, ali se uopšte ne sagledava činjenica da se u osnovi radi o zloupotrebi njihovog rada odnosno ugrožavanja dobrobiti i njihovih najboljih interesa. Osnovno pitanje odgovornosti za izbavljanje deteta iz date situacije najčešće ostaje nepostavljeno.

Da bi se privukli čitaoci navedeni tekstovi su često praćeni i fotografijama, kako same osobe, tako i onih za koje postoji sumnja da su zloupotrebili, odnosno eksploatisali dečji rad. 49 % tekstova sadržalo je fotografije na kojima su prikazana deca. Njihova sadržina prikazuje decu i neki vid zloupotrebe rada kojem su izloženi, nasilje, incidente, svakodnevne aktivnosti, antisocijalno ponašanje. U tekstovima koji ne sadrže fotografije ili na njima nisu deca, najčešće su prikazani političari, mesto na kom je dete seksualno eksploatisano ili obavljalo neku delatnost, školski objekti, lica koja su na neki način zloupotrebila dečji rad. Podatak da je skoro polovina svih objavljenih tekstova praćena fotografijom deteta (bilo konkretnog ili najčešće ne) je zabrinjavajuća i jasno ukazuje na korišćenje lika deteta kao sredstva privlačenja pažnje javnosti. Daljom analizom ovog podatka bismo mogli zaključiti da su sama deca i situacija iskorišćavanja u kojoj se nalaze sredstvo izazivanja pažnje tj. ponovno su zloupotrebljena u sada drugu svrhu – izazivanje medijske pažnje i senzacionalizam. Medijske objave o zloupotrebi dečjeg rada ne sadrže raznovrsnost izvora informacija, tako 48 medijskih objava (18%) potiče od policije, Centar za socijalni rad se pojavljuje u 11 objava kao izvor informacija o zloupotrebi dečjeg rada (5%), dok 50 % informacija potiče od drugih institucija, organizacija i pojedinaca. Značajan broj informacija 63 (27%) dolazi iz drugih neimenovanih izvora.

## ZAKLJUČAK

Pojava zloupotrebe dečjeg rada u Srbiji se ne prepoznaje u dovoljnoj meri od strane medija, a o njoj se u najvećoj meri izveštava da bi se privukla pažnja čitaoca i podigao tiraž i to prevashodno u situacijama kada se prepoznaju najgori oblici dečjeg rada. Tako npr. mediji o zloupotrebi dece, kao žrtava najgorih oblika dečijeg rada, izveštavaju kao o deci koju su neki odrasli "iskoristili", "zloupotrebili", "zaradili pare na njima", a mi to posmatramo i beležimo čisto radi senzacije i prepričavanja događaja. Navedeno potvrđuje i istraživanja Centra za prava deteta iz 2006: *Dečji rad u Srbiji*, kao i istraživanje realizovano 2007 godine i publikovano u monografiji pod nazivom: *Deca govore* (Žegarac, 2007. 5-47).

Na osnovu prikazanih rezultata istraživanja možemo zaključiti da mediji ne vode u dovoljnoj meri računa ni o zaštiti najboljeg interesa, privatnosti, ličnog ugleda i dostojanstva svakog pojedinačnog deteta koje je žrtva zloupotrebe dečjeg rada. Sa sigurnošću možemo zaključiti da bi značajan uticaj na formiranje javnog mnjenja imalo kada bi mediji bili aktivniji u prevazilaženju populističkog izveštavanja i imali značajniju edukativnu funkciju u procesu prepoznavanja i upoznavanja javnosti sa pojavom zloupotrebe dečjeg rada. Mediji bi trebalo da svojim načinom izveštavanja ukazuju i doprinose pokretanju pitanja sistemske prevencije i unapređenja zaštite. Imajući u vidu da

su značaj, uloga i snaga medija od izuzetnog značaja za kreiranje javnog mnjenja, te da to dodatno utiče i na donošenje odluka od strane nadležnih organa i države.

Takođe, iz prikazanih rezultata istraživanja možemo zaključiti da u posmatranoj oblasti mediji u Srbiji nedovoljno poznaju ili iz drugih razloga (senzacionalizam, tiraž, odsustvo kritičkog mišljenja) krše zakonsku regulativu i samoregulativu koja tretira pitanje zaštite prava i dostojanstva dece, a time i (u još većoj meri) problematiku zloupotrebe dečjeg rada. Edukacija predstavnika medija stoga se nameće kao jedan od ključnih zadataka kako zbog veće senzibilizacije javnosti, tako i zbog aktivnije uloge države, institucija, stručne javnosti, nevladinih organizacija i pojedinaca u poboljšanju stanja u ovoj oblasti.

Dužnost je medija da javnost potpuno, blagovremeno i istinito informiše. Međutim interes deteta da bude zaštićeno uključivši i njegovo pravo na privatnost je iznad svih drugih interesa i primarniji je od interesa javnosti da prima informaciju koja uključuje i podatke koji otkrivaju identitet deteta i njegove porodice odnosno koje povređuju njegovo dostojanstvo i psihički integritet. Ovo naročito iz razloga što pojedini dokumenti koji regulišu ovu oblast nisu međusobno u potpunosti usklađeni, što dodatno otežava njihovu primenu u praksi (npr. Kodeks novinara Srbije definiše profesionalne i etičke standarde rada novinara. U skladu sa kodeksom mediji su dužni da interes javnosti za potpunim, blagovremenim i istinitim informisanjem stave iznad svih drugih interesa. Međutim, Zakon o javnom informisanju i medijima određuje da je interes maloletnog lica da mu privatnost bude zaštićena pretežniji od interesa javnosti da ima informaciju.)

Imajući navedeno u vidu u kreiranje budućih strateških dokumenata relevantnih kako za ostvarivanje prava deteta i zaštitu od nasilja, tako i dokumenata kojima se definiše politika države u odnosu na medije, kao i u samoregulativnim aktima samih medija neophodno je inkorporirati pitanja od značaja za zaštitu dece od zloupotreba i obaveze medija da izveštavaju vodeći računa o najboljim interesima deteta (Stevanović, 2014, str. 135-140). Navedena pitanja treba da budu prepoznata u i novom Nacionalnom planu akcije za decu, Strategiji za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Strategiji razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji, Kodeksu novinara Srbije i sl.

## LITERATURA I ODABRANI DOKUMENTI


1. Korać, N., Vranješević, J. (2001). *Nevidljivo dete – Slika deteta u medijima*. Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.
2. Kodeks novinarske etike, *Udruženje novinara Srbije i Nezavisno udruženje novinara Srbije*
3. *Krivični zakonik*, "Službeni glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 -ispr., 107/2005 ispr.72/2009 111/2009 121/2012 104/2013 108/2014 i 94/2016
4. Porodični zakon, "Službeni glasnik RS", br 18/2005, 72/2011 -i dr. zakon, 6/2015
5. Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga, "Službeni glasnik RS", br. 25/15
6. *Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju*, Savet za štampu, 2016. godine
7. Stevanović, I. (2014). *Deca koja čekaju*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
8. Zakon o javnom informisanju i medijima, *"Službeni glasnik RS", br. 83/2014 i 58/2015*
9. Zakon o radu, Službeni glasnik RS" br 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odlukaUS.
10. Zakonik o krivičnom postupku, "Službeni glasnik" RS, br. 71/2011...55/2014

11. Zakon o parničnom postupku, "Službeni glasnik" RS, br. 72/2011... 55/2014
12. Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br 15/90 i "Sl.list SRJ-Međunarodni ugovori" br. 4/96 i 2/97
13. Vorkapić, S. (2002). *O dečjem radu*. Beograd: Centar za prava deteta.
14. Vujović, R., Dejanović, V., Jovanović, V., Pejaković, Lj., Petrović, N. (2006). *Dečji rad u Srbiji*. Belgrade: Centar za prava deteta.
15. Žegarac, N. (2007). *Deca govore: rizik od trgovine ljudima i rezilijentnost dece u Jugoističnoj Evropi: izveštaj za Srbiju*, Beograd: Save the Children UK, Program za Srbiju

Ivana Stevanović, PhD
Senior Research Fellow at the Institute of
Criminological and Sociological Research

# THE WORST FORMS OF CHILD LABOUR IN SERBIA AND MEDIA REPORTING

*In this paper the author analyses how and to what extent the media in Serbia are reporting on child labour abuse, primarily about its worse forms. This is important because of the significant role of the media in forming public opinion about children and emergence of child labour abuse. The paper includes the analysis of the normative framework in the Republic of Serbia which is relevant for protection of children from child labour abuse and the manner in which the media report on this. The focus of the paper is presenting quantitative and qualitative content analysis of media reports about child labour abuse, i.e. the worst forms of child labour.*

*KEYWORDS: the worst forms of child labour / identifying phenomena / reporting / media*

# MEDIJI I (NE)POVERENJE U PRAVOSUĐE*

Dr Hajdana Glomazić, naučni saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

Dr Branislava Knežić, naučni savetnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija
i vanredni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Srbija

*Istraživanja pokazuju da je medijsko izveštavanje o temama pravosuđa, često tabloidno, neprofesionalno i senzacionalističko, pa se sasvim legitimno postavlja pitanje da li je način izveštavanja medija faktor poverenja javnosti u pravosudni sistem. Cilj ovog rada je pružanje odgovora na pitanje kolika je uloga medija u kreiranju atmosfere javnog poverenja u rad pravosuđa. Polazi se od pretpostavke da su razlozi poverenja javnosti, pre svega, sistemske prirode, iako u procesu oblikovanja javnog mnenja u pogledu izgradnje poverenja u pravosudne institucije, medijsko izveštavanje ima svoju ulogu. Rezultati analize su pokazali da su mediji pre faktor učvršćivanja nepoverenja, nego njegovog uspostavljanja.*

*KLJUČNE REČI: Mediji / pravosuđe / (ne)poverenje u pravosuđe / javno mnenje*

## UVOD

Nezavisni mediji i nezavisno pravosuđe su temeljni stubovi demokratskog društva i sva društva koja plediraju na adjektiv – demokratsko - treba da obezbede uslove za njihov nesmetan rad. Budući da se Srbija i dalje nalazi u procesu tranzicije, nije iznenađujuće da se reforma medija i pravosuđa sporo odvija. U tom pravcu, pre svega, treba posmatrati nedostatak poverenja javnosti u obe institucije, kao i devijacije koje se odnose na izveštavanje medija o pravosuđu. One nekada mogu imati negativne implikacije "po pravo na pravično suđenje" (Mrvić Petrović, 2005:23).

Poverenje u društvene institucije i organizacije važna je tema koja se odnosi na mogućnost ostvarivanja i održavanja bezbednosti društva, naročito u modernom, globalnom, tehnološki razvijenom svetu uronjenom u kompleksne društvene procese i

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

odnose. Interesovanje javnosti za pitanja bezbednosti prirodno je i opravdano, bilo da se radi o bezbednosti u širem smislu ili ličnoj bezbednosti (Yewkes, 2011). O društvenim pojavama koje ugrožavaju bezbedno funkcionisanje društva – terorizam, kriminalitet, nasilje, korupcija – javnost obaveštavaju mediji i neretko predstavnici političkog establišmenta. U izveštavanju javnosti o tako delikatnim temama potrebno se pridržavati profesionalnih načela i etičkih kodeksa, što često nije slučaj.

## METOD

U ovom radu cilj istraživanja je analiza odnosa srpskih medija i pravosuđa u kontekstu stvaranja uslova za izgradnju poverenja građana u rad pravosudnog sistema. Metod rada je analiza sadržaja relevantnih dokumenata koja se odnose na procenu stanja u medijima i pravosuđu, i značajnih istraživanja javnog mnenja.

U radu se analizira društveni kontekst u kome se odvija reforma pravosudnog sistema i medija, kao i stanje u kome se nalaze pravosuđe, mediji i novinari. Navode se podaci iz aktuelnih istraživanja relevantnih međunarodnih i domaćih organizacija koje na osnovu odabranih indikatora procenjuju stepen slobode medija i nezavisnosti pravosudnih organa.

Polazimo od pretpostavke da javno poverenje u pravosuđe nije isključivo proizvod tendencioznog, tabloidnog i senzacionalističkog izveštavanja medija. Uzroci javnog (ne)poverenja građana u institucije pravosudnog sistema su kompleksni i povezani sastepenom demokratičnosti društva.

Rezultati naše analize su pokazali da se jedan od faktora koji doprinosi izgradnji nepoverenja u pravosuđe, nesumnjivo odnosi na medijsko izveštavanje, s tim da nije mereno koliki je udeo medija a koliki drugih faktora u kreiranju ambijenta nepoverenja javnosti u pravosuđe.

U ovom radu predmet analize su, pre svega, štampani i elektronski mediji i portali. Pravosuđe se shvata na način koji je definisan propisima Republike Srbije.

Poverenje shvatamo kao podršku građana za donošenje odluka, pri čemu treba imati u vidu da od te podrške zavisi i legitimnost institucija (Vuković, 2004).

## POVERENJE U PRAVOSUĐE

Pravosuđe je jedna od najvažnijih institucija sistema i treba da uživa legitimitet i autoritet u društvu. Legitimitet i autoritet se stiču na osnovu rezultata rada koji instituciji obezbeđuje kredibiliteti pretpostavka je stvaranja poverenje. Budući da se današnja društva suočavaju sa velikim izazovima za koje ne postoje univerzalni, efikasni odgovori i rešenja, i gde se rađaju sumnje u pogledu mogućnosti ostvarivanja stabilnosti i prosperiteta (Babović, 2016), gubitak legitimiteta, autoriteta i poverenja u institucije od vitalnog društvenog značaja može imati ozbiljne posledice za razvoj društva. U tom smislu, neophodno je ojačati poverenje u institucije, među kojima pravosuđe ima posebnu važnost.

Istraživanja pokazuju da javno poverenje u institucije sistema i ostale značajne organizacije pokazuje trend stagnacije i opadanja, ne samo u društvima slabog demokratskog potencijala, već i u stabilnim demokratijama (Babović, 2016). Podaci pokazuju da je u regionu Zapadnog Balkana poverenje u institucije uglavnom loše i u mnogim aspektima slično prosečnom nivou poverenja u EU. Ugled pravosudnih institucija

narušen je u zemljama Zapadnog Balkana, među kojima je i Srbija. Rezultati istraživanja pokazuju da u regionu građani imaju manje poverenja u pravosuđe u odnosu na Evropu, a da razlozi takvog stanja, između ostalog, sežu u prošlost, u teškoće transformacije društva kojima su bilaizložena balkanska komunistička društva (Babović, 2016).Takođe, nepoverenje javnosti i sumnja u korupciju u pravosuđu bila je izrazito izražena pre demokratskih promena – pre 2000. godine - (Ivošević, 2011), ali i to istorijsko nasleđe je samo jedan od faktora sadašnjeg nepoverenja.

Nije jednostavno odrediti detreminante nepoverenja u pravosuđe i ostale javne institucije, ali se autori donekle slažu da su među njima: istorijsko nasleđe, savremeni faktori i nesaglasnosti koje potiču iz samog sudskog sistema (Babović, 2016; Vuković, 2007). Poverenje u pravosuđe determinisano je mnogim društvenim faktorima - spoljnim i unutrašnjim(Vuković, 2007), gde se u najširem smislu reči, spoljniodnose ne samo na društveno istorijske uslove, već i nafaktore koji nastaju političkim, ekonomskim, medijskim i drugim radom političkih i ostalih učesnika na društvenoj sceni "često interesno suprotstavljenih...a koji manje-više utiču ili mogu uticati na odluke sudova" (ibid., str. 492). Unutrašnji faktori se više tiču unutrašnje nesaglasnosti u pravu, i odnose se na činioce koji potiču iz samog sudskog sistema(ibid.). Takođe, determinante nepoverenja javnosti u institucije sistema, pa samim tim i u pravosudni sistem, nalaze se i u međusobnoj povezanosti formalnih i neformalnih institucija i prakse (Babović, 2016), što znači da je naročito u nerazvijenim zemljama i zemljama u tranziciji izražen uticaj neformalnih mreža. Takva praksa počiva na klijantelizmu i političkoj zaštiti i ometa institucije da svoj posao rade na način koji je u najboljem interesu građana – da budu nepristrasne, profesionalne, neutralne i usmerene na interese građana (ibid). Nije iznenađujuće da su mediji, u tako izgrađenoj društvenoj stvarnosti, deo neformalnog, *paralelnog* sistema.

Podaci iz zvaničnih dokumenata pokazuju da pravosuđe u Srbiji ni danas nije imuno na političke, interesne, koruptivne i druge nedozvoljene uticaje, o čemu svedoči "niz afera propraćenih u medijima i široj javnosti" (Zaštitnik građana, 2017:9). Zoran Ivošević smatra da je percepcija korupcije u pravosuđu, jednog od glavnih faktora nepoverenja, odavno prisutna u javnosti. On smatra da stanje propisa bitno utiče na stanje korupcije i da se "koruptivni nasrtaji redovno oslanjaju na mane u sadržini i primeni propisa o položaju nosilaca pravosudnih funkcija" (Ivošević, 2011:26). Baveći se stanjem pravosuđa pre i nakon demokratskih promena u Srbiji (pre i posle 2000. godine), Ivošević (ibid) zaključuje da je korupcija u svim posmatranim periodima suštinski postojala, razarala suštinu pravosuđa i bila uzrokovana stanjem propisa i manama u njihovoj primeni. Percepcija javnosti o prisustvu korupcije u pravosuđu, pratilo je faktičko stanje u pravosudnim institucijama.[1] Vuković (2004) naglašava da postoji pozitivna korelacija između nepoverenja u pravosuđe i stepena raširenosti korupcije u jednom društvu što, potvrđuju mnoga empirijska istraživanja, naročito ona koja se bave ispitivanjem javnog mnenja. I Ivošević zaključuje da je "stanje korupcije u pravosuđu u obrnutoj srazmeri sa stanjem vladavine prava. Gde je manje vladavine prava, više je korupcije. Gde je više vladavine prava, manje je korupcije" (Ivošević, 2011: 29). To bi praktično značilo da je potrebno detaljnije ispitati ulogu medija u kreiranju nepoverenja u pravosuđe, pre nego što se donesu čvrsti i nedvosmisleni zaključci.

[1] Videti detaljnije u: Ivošević, Z. (2011) Korupcija u pravosuđu i pravosudni sistem. Dostupno na: http://www.nadzor.org.rs/dosije%20korupcija/Zoran%20Ivosevic%20%20Korupcija%20u%20pravosudju%20i%20pravosudni%20sistem.pdf

Studija *Nations in Transit* koju sprovodi *Freedom House*, prati status reformi različitih elemenata funkcionisanja društva (izbori, civilno društvo, nezavisni mediji, demokratsko upravljanje državom, demokratsko upravljanje na lokalnom nivou pravosuđe i korupcija)i brojčano pokazuje sličan status stanja pravosuđa i rasprostranjenosti korupcije. Ocena dva prikazana elementa funkcionisanja društva dele se na skali od 1 do 7, gde broj 1 predstavlja najviši stepen demokratičnosti i nezavisnosti, dok 7 predstavlja najlošiju ocenu. Rezultati stanja u pravosuđu i raširenost korupcije u Srbiji, prema studiji sprovedenoj 2016.godine, su sledeći[2]:

Tabela 1: Ocene studije *Nations in Transit* za pravosuđe 2016. godine

| 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 4.25 | 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.50 |

Izvor: *Freedom House - Nations in Transit*: Judicial Framework and Independence

Tabela 2: Ocena studije *Nations in Transit* za korupciju 2016. godine

| 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.50 | 4.25 | 4.25 | 4.25 | 4.25 | 4.25 | 4.25 |

Izvor: Freedom House - Nations in Transit: Corruption

Istraživanja pokazuju da u samoj sudskoj i tužilačkoj struci postoji uverenje "da pravosuđe nije dovoljno jako da kontroliše izvršnu vlast i pozove je na odgovornost za svoje postupke" (Gavrilović, Milovanović, 2014). Čak polovina anketiranih sudija i tužilaca (53, 4%) u istraživanju smatra da njihova pozicija nije u dovoljnoj meri jaka da bi mogla da obezbedi nezavisnost pravosuđa. Takođe, smatraju da svi građani nemaju iste uslove da ostvare svoja prava (ibid.). Same sudije i tužioci su svesni da ih građani doživljavaju kao zavisne i pod uticajem izvršne vlasti. Ako sama struka ocenjuje da nezavisnost pravosuđa nije ostvarena u punom kapacitetu, onda se postavlja pitanje da li mediji oblikuju javno mnenje o poverenju u pravosuđe na osnovu sasvim neutemeljenih podataka ili na osnovu podataka koji daju razlog sumnji u pravosudni sistem. Sasvim je drugo pitanje na koji način mediji to rade.

Prema istraživanju iz 2013. godine (CESID, 2013) sudstvo i tužilaštvo uživaju nisko poverenje građana (21%), odnosno imaju veći obim nepoverenja nego poverenja. I u prethodnim godinama (2011. i 2012.) situacija je bila slična, pa je poverenje građana u pravosuđe bilo između 16% i 18%.

Sličan podatak navodi se i u istraživanju rađenom 2016. godine (Libek, 2016), pa se prema navedenim podacima može videti da je poverenje građana u pravosudni sistem i dalje nisko (16, 1%). Osim ovog podatka, rezultati pokazuju nezadovoljstvo ispitanika stanjem u Srbiji koje se u najvećoj meri odnose na nezaposlenost, ekonomsku situaciju i rasprostranjenu korupciju. Usled toga kako autori istraživanja navode, stvara se atmosfera nepoverenja u bazične institucije, među kojima je i sudstvo (Libek, 2016).

Istraživanje o ulozi medija u poštovanju ljudskih prava u krivičnom postupku, pokazuje da neprofesionalnim izveštavanjem medija dolazi do kršenja ljudskih prava u krivičnom postupku (Mrvić Petrović, 2005). Kako autorka navodi, manipulacije medija pozivanjem na

[2] Videti više na: https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiT2016%20Serbia_0.pdf

takozvane poverljive izvore, senzacionalistički način izveštavanja, iznošenje podataka o žrtvi ili počiniocu krivičnog dela, ne samo da predstavljaju primere neprofesionalnog ponašanja novinara, već mogu biti razlog kršenja ljudskih prava, budući datakva situacija "otežava ili čak potpuno onemogućava nepristrasan rad suda" (Mrvić Petrović, 2005:24). S druge strane, nezavisnost sudske funkcije podrazumeva da sudija treba da postupa nezavisno u odnosu na društvo, društvene grupe ili pojedince i da je dužan da postupa u skladu sa svesnim tumačenjem i primenom propisa. To, opet, otvara pitanje sudskih i tužilačkih kadrova. *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016) navodi da se proteklih godina u medijima, većinom iz dnevno političkih razloga, krše ljudska prava građana objavanjem njihovih ličnih podataka, "čak i onih koji su zakonom definisani kao naročito osetljivi podaci" (Petrović, Pokuševski, 2016:36). S obzirom da su najčešće u posedu ovih informacija zaposleni u državnim ustanovama, logično je da su državni službenici medijima postali - "poverljivi izvori". Ipak, prema podacima *Beogradskog centra za ljudska prava*, kome su skoro svi sudovi dostavili tražene informacije, "u poslednje dve godine nije utvrđena krivica nijednog državnog službenika za krivično delo Neovlašćeno prikupljanje podataka iz člana 146 Krivičnog zakonika" (Petrović, Pokuševski, 2016:36). Ovaj podatak može govoriti o dubini problema koji se tiče društva, pravosudnog sistema i medija.

## OPIS STANJA U SRPSKIM MEDIJIMA

U izveštaju organizacije "Reporteri bez granica"[3] za 2016. godinu navodi se da u svetu sloboda medija nikada nije bila u ovolikoj opasnosti. Razlozi takvog stanja su: napadi na medije, plasiranje lažnih informacija, pritisak i trijumf moći političara. U izveštaju o stanju slobode medija u Srbiji kaže se da je ona u konstantnom opadanju od 2014. godine, te da je na rang listi pala za 7 mesta u odnosu na prošlu godinu: od 180 rangiranih zemalja, Srbija je zauzela 66. mesto. "Reporteri bez granica" izveštavaju da su novinari u Srbiji izloženi finansijskim i uredničkim pritiscima, a da su oni koji kritikuju vlast neretko mete javnih napada. Konstatuje se da su doneta tri zakona o slobodi informisanja, prema standardima EU, međutim, u praksi se ne vide tragovi njihovog sprovođenja. I *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016) smatra da zakonska rešenja, donošenje Medijske strategije i privatizacija medija, nisu ispunili očekivanja, budući da su manjkavosti vidljive na svakom koraku.

Način na koji mediji informišu javnost o značajnim društvenim pitanjima u najvećoj meri zavisi od karaktera medija. Tabloidi najčešće izveštavaju senzacionalistički, često u formi spektakla, ne mareći zbog kršenja ljudskih prava, dok se takozvani "ozbiljni" mediji, u izveštavanju, u najvećoj meri pridržavaju profesionalnih standarda i etičkih normi (Knežić, Glomazić, 2015).

Na osnovu analize podataka dobijene praćenjem medija (pet dnevnih štampanih novina, dva nedeljnika, dve novinske agencije i više portala, saopštenja i vesti novinarskih udruženja i Pravnog monitoringa medijske scene u Srbiji ANEM), koju je obavio *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016), uvideli smo da se mediji u velikoj meri bave temama političke prirode. Naime, utvrđeno je da se najveći broj tekstova odnosi na teme vezane za politička prava i demokratiju (19, 9%). Njih slede tekstovi o slobodi izražavanja (15%), pravu na pravično suđenje (13, 6%);tekstovi o

[3] Reporters Without Borders (2017) Serbia – Europen standards still out of reach. https://rsf.org/en/serbia

ekonomskim i socijalnim pravima (13, 3%), nasilju (11, 26%), prevladavanju prošlosti (8, 93%), nezavisnim telima (6, 5%), azilantima i izbeglicama (5%); tekstovi o diskriminaciji (2, 4%), trgovini ljudima (1, 50%), pravima manjina (0, 8%) i nevladinim organizacijama (0, 645). Interesantan je podatak da se prvi put od 1998. godine u medijima, u ovoj meri, izveštava o slobodi izražavanja (ibid.). Taj podatak se može tumačiti u kontekstu povećanog pritiska na medije, prisustva censure i autocenzure u srpskim medijima, kao i lošeg materijalnog statusa novinara. U prilog ovom zaključku može poslužiti istraživanje UNS-a (2014) koje je imalo za cilj da ispita profesionalni i ekonomski položaj novinara, članova tog udruženja. Pokazalo se da je većina anketiranih novinara zadovoljna svojim poslom (ukupno 71%), a da mali broj nije (ukupno 6%). Međutim, kada je u pitanju zadovoljstvo zaradom situacija je nešto drugačija: najveći broj novinara je nezadovoljan zaradom (ukupno 45%), dok je zadovoljnih mnogo manje (ukupno 26%).

Tabela 3: Zadovoljstvo novinara trenutnom zaradom

Izvor: UNS (2014) Rezultati redovnog godišnjeg istraživanja članstva Udruženja novinara Srbije. Beograd: UNS

Novinari, članovi UNS-a, kao tri najveća problema medija označavaju: niske plate, neprofesionalizam i obrazovanje novinara, samovolja vlasnika i neregulisani radni odnosi (ibid). Dakle, ovde je reč o mahom obrazovanim novinarima (u uzorku više od 70% ima završen fakultet), članovima udruženja, pa se postavlja pitanje kakav bi rezultat bio kada bi se anketirali *novinari* koji rade u tabloidima, bez potrebnih stručnih kvalifikacija i znanja koja se tiču novinarske etike. Prema podacima iz istog istraživanja, cenzuri nije izloženo više od polovine anketiranih novinara(56%), dok je nešto manje od polovine anketiranih novinara (35% i 7%) povremeno ili konstantno izloženo cenzuri. Većina ispitanika smatra da veliki broj novinara pribegava autocenzuri u strahu od cenzure (43% povremeno; 28% u velikoj meri).

Razlozi neprofesionalnog i neetičkog izveštavanja pojedinih medija mogu se smestiti u širi kontekst koji se odnosi na nerazjašnjenu vlasničku strukturu medija, političku kontrolu tabloida i nekih drugih medija, povišen stepen tolerancije na kršenje ljudskih prava u medijima. U izveštaju ANEM-a (2016) navodi se da je javni sektor najveći finansijer medija u Srbiji, što znači da vlast ima mogućnost da na taj način ostvaruje uticaj na medije, i da je kupovina uticaja na javno mnenje javnim sredstvima, zarad ostvarivanja privatnih interesa, još veći problem od budžetskog finansiranja medija. U Godišnjem izveštaju Zaštitnika građana za 2016. godinu (Zaštitnik građana, 2017), navodi se da i Evropska komisija u ovogodišnjem izveštaju konstatuje da u pogledu kreiranja ambijenta "koji je pogodan za

puno ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, nije mnogo učinjeno" (Zaštitnik građana, 2017:8), što se odnosi na medije koji nisu pod kontrolom politike. Ugrožavanja rada medija, prema ovom izvoru, ogleda se u obustavljanju finansijske podrške medijima koji nisu u političkom smislu bliski političkim strukturama, što se smatra posebnim vidom pritiska. Izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju – Dejvid Mekalister (European Parliament, 2016) takođe je u izveštaju za 2016. godinu konstatovao da su pritisci na novinare sastavni deo ambijenta u kome novinari u Srbiji rade. Dodaje da se pritisci ispoljavaju u različitim formama, prikriveno i otvoreno. U izveštaju Dejvida Mekalistera se napominje da zabrinjava pojava pretnji i zastrašivanja novinara koja je postala karakteristika srpskog novinarskog radnog ambijenta. Na povezanost medija i politike i involviranost politike u medijsku sferu ukazuje se u Godišnjem izveštaju Zaštitnika građana (2017), pa se tako ističe posebna zabrinutost zbog slučajeva u kojima se funkcioneri "pozivaju na svoju građansku slobodu izražavanja da bi sa državne funkcije, govoreći u zvaničnom kapacitetu, iznosili neformalna saznanja ili uvredljive i neprimerene lične stavove" (Zaštitnik građana, 2017:9). U takvom ambijentu, ne čudi da su novinari štampanih medija, pre svega tabloida, onih za koje postoje sumnje u bliskost sa političkim establišmentom, u 2016. godini prekršili novinarski kodeks u skoro pet i po hiljada slučajeva (ibid.). To je skoro 50% više prekršaja nego u 2015. godini. Zabrinjava podatak da je među najčešćim prekršajima navedeno "kršenje pretpostavke nevinosti, kršenje prava privatnosti, predstavljanje pretpostavki bez navođenje izvora i činjenica" (ibid, str. 9).

Dakle, mediji nisu nezavisni i slobodni, često su pod kontrolom politike i dokle god je situacija takva ne može se očekivati da će u punom kapacitetu ispunjavati svoju funkciju. Ovde treba potražiti jedan od razloga neprofesionalnog izveštavanja medija, najpre tabloida o temama o pravosuđu.

## IZVEŠTAVANJE MEDIJA O PRAVOSUĐU

Kao što je pokazao *Beogradski centar za ljudska prava*, još jednaod tema koja je u proteklom periodu zaokupljala novinarsku pažnju odnosi se na *pravo građana na pravično suđenje* (Petrović, Pokuševski, 2016). To znači da su u medijima novinari izveštavali o sudskim procesima vezanim za javne ličnosti, suđenjima za ratne zločine, opštem stanju u pravosuđu, problemu velikog broja nerešenih predmeta, (ne)efikasnosti pravosuđa - što je sve doprinelo "učvršćivanju nepoverenja građana u pravosuđe" (ibid., str 19).

Neprofesionalno i neetičko izveštavanje medija *o pravu građana na pravično suđenje* najčešće se manifestuje u nepoštovanju ljudskih prava žrtava i počinioca krivičnih dela i prejudiciranju krivice, iako su novinari zakonskim propisima i etičkim kodeksom obavezni da ih poštuju. Autori upozoravaju da se usled neodgovornog i neprofesionalnog ponašanja medija u javnosti stvara utisak da se sudska odluka donosi pod pritiskom, što otvara mogućnost urušavanja autoriteta pravosuđa: "Posle medijskih "presuda" ili, pak, "oslobađanja", od strane jednog dela novinarskih "eksperata", ili jednog dela na taj način stvorene javnosti (ispravne ili iskrivljene), svaka odluka suda, ma kakva ona bila, nema neophodan pravni autoritet ili je taj autoritet u najboljem slučaju okrnjen, budući da se u javnosti stiče utisak (opravdan ili ne) da je sudska odluka doneta pod njihovim pritiskom" (Vuković, 2007: 495). Takođe, medijsko izveštavanje o pojedincima, osumnjičenim za izvršenje teških krivičnih dela, koji su javne ličnosti, u srodstvu ili u bliskim odnosima sa nosiocima političkih funkcija ili vlasnicima krupnog kapitala, često je senzacionalističko i

tabloidno, pa je javnosti teško da zauzme kritičku distancu u odnosu na sam slučaj i ispravno proceni situaciju. Izveštavanje je mahom, navijačko, sa unapred donešenim zaključcima. S druge strane, dodatni problem unosi činjenica da postoji sklonost dela političkog establišmenta ka komentarisanju sudskih postupaka. Kako izveštava *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016), najviši državni funkcioneri krše pretpostavku nevinosti upravo svojim izjavama medijima i tako provociraju sumnju građana u nepristrasnost i nezavisnost pravosuđa. Na kršenje pretpostavke nevinosti medija i NUNS je reagovao u više navrata (ibid.). Ova praksa se naročito ispoljava kada su u pitanju ličnosti iz političkog i javnog života, odnosno procesi koji imaju i veliku političku težinu. U takvim slučajevima nije samo reč o neprofesionalnom, senzacionalističkom izveštavanju medija radi podizanja tiraža i obezbeđivanja veće zarade, već je reč o sprezi različitih struktura "moći" i pojedinih medija u cilju ostvarivanja sopstvenih, često, ličnih i političkih, interesa pojedinaca. Upravo zbog slične povezanosti medija i političkih struktura Vreg (2007) zaključuje da društvo ima mehanizme putem kojih je u mogućnosti da ostvari ogromnu moć nad masovnim medijima, kako u formalnom tako i u neformalnom smislu, što neminovno vodi gubitku njihove autonomije. Autori ulogu medija (Vreg, 2007) vide u kontekstu pomoći državi da održi legitimitet političkog, ekonomskog i socijalnog sistema i u prevaspitavanju publikena način da im preusmeravaju pažnju sa događaja *glavnog toka* na sporedne, sve sa ciljem održavanja društvenog sistema, blokiranjem razumevanja onoga što se zapravo događa (Čomski, 2002). Pojedini autori smatraju da je najlakši način manipulacije i instrumentalizacije različitih sadržaja u političke svrhe, putem senzacionalizma i zabave, budući da oni nikada nisu lišeni političkog značenja (Prajs, 2011). Međutim, u demokratskim društvima mediji su važan kontrolni mehanizam društva, koji ne treba da bude u funkciji interesa političkih ili interesnih skupina, već treba da rade u interesu javnosti. Mediji treba da oblikuju i odražavaju javno mnjenje na osnovu istinitih, proverenih i verodostojnih informacija i bude kritičku javnost, razotkrivajući različite nedemokratske i nezakonite postupke pojedinaca i grupa na profesionalan i etički prihvatljiv način.

Još jedna specifičnost današnjih medija je senzacionalističko izveštavanje o nasilju, što je, opet u bliskoj vezi sa kreiranjem ambijenta nepoverenja u pravosudni sistem i stvaranja atmosfere pritiska na sud. Tako su, prema podacima dobijenim istraživanjem, tekstovi čije teme su nasilje, u medijima u znatnoj meri zastupljeni. Počinioci nasilja ili njegove žrtve, i koje nisu iz javnog života, takođe završavaju na naslovnim stranama kako bi ih se etiketiralo i neretko im se javno presuđivalo. Podaci pokazuju da su se u medijima uspostavili određeni obrasci ponašanja u smislu izbora pojedinačnih, medijski *atraktivnih slučajeva* nasilja i kreiranja interpretativnog okvira u kome se sugeriše da je dalja medijska eksploatacija slučaja prihvatljiva i opravdana (Knežić, Glomazić, 2015). Ispostavilo se da sadržaji koji su visoko zasićeni nasiljem povećavaju tiraž štampanih medija, gledanost televizija, broj pregleda na portalima i slično. Način na koji se u medijima izveštava o nasilju je neprimeren i neprofesionalan, ne uvažava dostojanstvo žrtve i najčešće ugrožava ljudska prava samog počinioca. Iako mediji pokušavaju da prikriju svoj pravi motiv izveštavanja o nasilju, ipak, je veoma uočljivo da cilj medija nije da ukaže na loše tendencije u društvu, da edukuje javnost i podigne društvenu svesti o ovoj društvenoj pojavi, već je utisak da izveštavanjem o nasilju ono čak promoviše (Petrović, Pokuševski, 2016). U rijaliti programima, nasilje se svesno podstiče kako bi se povećala gledanost određenog medija.Takođe, mora se podvući da se ovde u najvećoj meri radi o medijima – tabloidima, dok je u takozvanim ozbiljnim medijima situacija nešto drugačija.

Ovakva situacija u medijima rezultirala je niskim poverenjem javnosti u medije. U istraživanju sprovedenom 2015. godine (Libek, 2015) koje je imalo za cilj ispitivanje stavova građana o kvalitetu medija rezultati su pokazali da je poverenje građana Srbije u medije veoma nisko: svega 9, 4% ispitanika ima poverenje u medije, dok 83, 8% ispitanika smatra da novinari nemaju slobodu da izraze svoje stavove i nemaju slobodu kritički da izveštavaju. Najveće poverenje u medije imaju stariji građani, a najviše se veruje javnim servisima – od elektronskih medija, a od štampanih medija Politici, a najmanje tabloidima. Mlađa populacija se sve više informiše putem interneta i socijalnih mreža, dok starija publika i dalje koristi klasične medije. Takođe, ispitanici smatraju da postoji značajan pritisak vlasti na medije i u državnom i privatnom vlasništvu i da vlast favorizuje pojedine medije (nemaju svi ravnopravan status). Međutim, ispitanici većinom (76, 5%) smatraju da su slobodni mediji preduslov slobodnog i demokratskog društva, dok 87, 4% smatra da je sloboda fundamentalno ljudsko pravo (ibid). Prema istraživanju CESIDa iz 2013. godine 24% građana ima poverenje u medije (CESID, 2013).

## ZAKLJUČAK

Retka istraživanja i percepcija javnosti pokazuju da je izveštavanje medija, uglavnom tabloida, o važnim društvenim temama podleglo banalizaciji, komercijalizaciji i senzacionalizmu zarad političkih ili komercijalnih interesa, i da kao takvo ima važnu ulogu u formiranju javnog mnenja. Međutim, uprkos takvim činjenicama, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je takav odnos medija spram važnih društvenih tema jedini uzrok nepoverenja u društvene institucije. Da je tako onda ne bi bio nizak nivo poverenja javnog mnenja i u medije i u pravosuđe. Možda je to najbolji odgovor na naslov ovog teksta, jer nepoverenje u ta dva ključna faktora da se dođe do istine kao vrhunske vrednosti, dovoljno govori o stanju i uslovima i jednog i drugog.

Pre bi se moglo reći da su mediji jedan od faktora koji doprinose učvršćivanju već poljuljanog ugleda institucija. Kako teoretičari medija pišu, javnost se ne treba tretirati kao pasivni upijač medijskih sadržaja jer oni nemaju neograničenu moćna publiku, pa prema tome moguće je da na publiku u većoj meri od medija utiču takozvani ugledni članovi grupe kojoj pripadaju, iako je verovatno da je na njih neki medij već ostvario uticaj (Mek Kvin, 2000). Takođe, rezultati istraživanja iz mnogobrojnih oblasti za koje se pretpostavlja da mediji imaju presudan uticaj, pokazuju da posledice medija uvek zavise i od drugih perceptivnih uslova ili činilaca (Mek Kvejl, 1994). Masovni mediji nedvosmisleno mogu da pojačaju neko mišljenje koje već postoji, možda da ga u izvesnoj meri izmene, ali jedino u kombinaciji sa ostalim faktorima mogu biti u stanju da ga preokrenu. I drugim istraživanjima, kasnije sprovođenim od strane američkih istraživača dobijeni su slični nalazi kojima se sugeriše da mediji ne formiraju stavove publike, već predstavljaju faktore koji utiču na učvršćivanjepostojećih stavova i ne mogu predstavljati sredstva promene ( Mek Kvin, 2000).

## LITERATURA

1. ANEM (2016) Šezdeset sedmi monitoring izveštaj ANEMA: Medijska scena Srbije u decembru 2015. godine Dostupno na: http://www.anem.rs/sr/aktivnostiAnema/monitoring/story/17865/%C5%A0EZDESET+SEDMI+MONITORING+IZVE%C5%A0TAJ+ANEMA+++.htmlstranica posećena 09.05.2017.

2. Babović. M. (2016) Trust in Institutions across the region. In:Babović, M. (ed) *Are Ins tu ons Providing Human Security? Trust in Public Ins tu ons: Across the Balkans and Turkey*.Belgrade: SeConS Dostupno na: http://secons.net/publications.php?p=63 Stranici pristupljeno: 28.04.2017.
3. CESID (2013) *Izveštaj o istraživanju javnog mnenja: Odnos građana prema Narodnoj skupštini Republike Srbije*. Beograd: UNDP
4. Chomsky, N. (2002)*Mediji, propaganda i sistem*. Zagreb: Biblioteka Što čitaš?
5. European Parliament, Committee on Foreign Affairs, *Draft Report on the 2016 Commission Report on Serbia* (Rapporteur: David McAllister), p. 6, Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=%2f%2fEP%2f%2fNONSGML%2bCOMPARL%2bPE-594.161%2b01%2bDOC%2bPDF%2bV0%2f%2fEN stranici pristupljeno: 06.04.2016.
6. Freedom House – *Nations in Transit 2016*: Serbia. Dostupno na: https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2016/serbia stranici pristupljeno 7.05.2015.
7. Gavrilović, Z. & Milanović, M. (2014) *Istraživanje profesionalnog integriteta javnih tužilaca i sudija*. Niš: Centar za ljudska prava
8. Ivošević, Z. (2011) Korupcija u pravosuđu i pravosudni sistem. Dostupno na: http://www.nadzor.org.rs/dosije%20korupcija/Zoran%20Ivosevic%20%20Korupcija%20u%20pravosudju%20i%20pravosudni%20sistem.pdf Stranici pristupljeno 07.05.2017.
9. Knežić, B. & Glomazić, H. (2015) Medijsko doubijanje žrtava. U: I. Stevanović (ed.) *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja: Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja,* Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 245 – 259.
10. Libertarijanski klub - Libek (2015) *Poverenje građana u medije u Srbiji* - Dostupno na: https://libek.org.rs/sr/istrazivanja/2015/05/05/poverenje-gradjana-mediji stranici pristupljeno 06.05.2017.
11. Libertarijanski klub - Libek (2016)Stavovi građana o liberalnim reformama u Srbiji. Dostupno na: https://libek.org.rs/sr/istrazivanja/2016/04/28/istrazivanje-stavovi-gradjana-liberalne-reforme stranici pristupljeno 06.05.2017.
12. Mek Kvin, D. (2000) *Televizija*. Beograd: Clio.
13. McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory*. London: SAGE Publication.
14. Mrvić Petrović, N. (2005) Medijsko izveštavanje i poštovanje ljudskih prava učesnika u krivičnom postupku. *Temida,* 4, str. 23-27.
15. Petrović, V. & Pokuševski, D. (2016) *Ljudska prava u Srbiji 2015: Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*. Vesna Petrović, Dušan Pokuševski (ur.) Beograd: Beogradski centar za ljudska prava
16. Prajs, S. (2011) *Izučavanje medija*. Beograd: Clio
17. Reporters Without Borders (2017) Serbia – Europen standards still out of reach. https://rsf.org/en/serbia
18. UNS (2014) *Rezultati redovnog godišnjeg istraživanja članstva Udruženja novinara Srbije*. Beograd: UNS
19. Vreg, F. (2007) Medijske teorije i stvarnost.*Informatologija. 40*(3), str. 173-179.
20. Vuković, S. (2004) Problemi korupcije u tranziciji: Primer pravosuđa. Sociološki pregled, *38*(1-2), str. 115-134
21. Vuković, S. (2007) Problemi poverenja u pravosuđe. *Sociološki pregled. 41*(4), str. 491-507
22. Yewkes, I. (2011) *Media & Crime*. London. Sage publications.
23. Zaštitnik građana (2017) *Godišnji izveštaj o Zaštitnika građana za 2016. godinu*. Beograd: Srbija Dostuno na: http://www.ombudsman.rs/attachments/article/5191/Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202016.%20godinu.pdf stranici pristupljeno 28.04.2017.

Hajdana Glomazić, PhD
Research Associate at the Institute of Criminological and Sociological Research

Branislava Knežić, PhD
Principle Research Fellow at the Institute of Criminological and Sociological Research
and Associate Professor at the Faculty of Philosophy University of Belgrade, Serbia

# THE MEDIA AND (MIS)TRUST IN THE JUDICIARY

*Studies show that media reporting on issues of justice is often in a tabloid, sensationalist and an unprofessional manner. For this reason, a completely legitimate question to pose is whether the way media covers these topics is a factor in public confidence in the justice system. The aim of this study is to provide the answers to the question of how big is the role of media in creating an atmosphere of public confidence in the judiciary. The assumption is that the reasons of public trust are primarily systemic in their nature, although in the process of shaping the public opinion in terms of building trust in judicial institutions, media reporting has its role. Results of our analysis have shown that the media is a factor strengthening mistrust, rather than establishing it.*

*KEYWORDS: Media / judiciary / (mis)trust in the judiciary / public opinion*

# ANALYSIS OF EFFECTS OF MEDIA PRESENTATION OF CRIMES COMMITTED BY WOMEN AND CRIMES COMMITTED AGAINST WOMEN/JUDICIAL IMPLICATIONS*

Olivera Pavicevic, PhD, Research Associate
Ljeposava Ilijic, PhD, Research Assistant
Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia

*Media presentation of crime leads to changes of its social and emotional perception. Although in criminology there is a multitude of literature on the link between crime and media, there is still a lack of research on how media present women offenders. On the other hand, the phenomenon of violent women is a neglected social problem, while at the same time it presents a sensation in the media. As a result of patriarchal constructions, there are analytical data in literature that media differently judge men and women. Sensational approach to female violence as a gender issue neglects causes, essence and consequences primarily contained in the phenomenon of normalization of violence present in the form of a universal phenomenon. The relations of power and gender policy, instead of looking for reasons of violence, become the scene where accountability is avoided for violent acts, where women appear both as perpetrators and as victims. In this paper the authors concentrated on the analysis of media presentation of crimes committed against women and crimes committed by women, considering the role of gender stereotypes, from the aspect of criminological and feminist theories, as well as the aspect of the public. Also, the authors stress that media can give rise to various forms of deviation of the real picture on social phenomena such as simplification, steretypization, sensationalism, but can also turn the attention to certain social phenomena up to the level of alarm. The key issue which remains open is whether the rise of criminal acts committed by women is generated by disclosure of the hidden female criminality, which, because of changes in criminal policy and police work, disproportionally raises their number, or it is the product of some other factors.*

*KEYWORDS: media presentation / violence committed against women / violence committed by women*

* The paper represents the result of Project 47011 financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

# INTRODUCTION

Media play an important role in forming of the public perception of crime. Analysis of this importance is significant for understanding of effects of media presentation of crime, which has a far-reaching effect on various spheres of public life. Among other things, it influences creation of criminal policies and judicial responses in the form of adoption of laws and sanctioning of certain types of crimes.

Media presentation of crime gives rise to changes in its social perception. It may be characterized as emotionalization of the public opinion (Karsted, 2002). According to Karsted, media which broadcast "spectacles of suffering" trigger in diffuse and broad number of spectators strong emotional reactions, such as anger, sorrow and compassion. Social reactions which follow the strengthened emotionalization of the public are reflected in conversion of these feelings into certain social programs, measures and goals. Negative "emotionalization of the public opinion" triggered by the media results in individual and collective emotions which may be called negative emotions (*moral disgust, revengeful feelings, bitterness, dispiritedness*), making value barometers of social ethics which serve as a legitimate basis for the law and legal procedures (Bandes, 1999: 4, according to: Karsted, 2002: 303). Changes in public and political discourse on crime include the process of emotionalization of the public discourse on crime. In this plan the media engage creating an expressly emotional relation toward crime, so criminal policy is reduced to expressing of collective feelings of fear and anger toward crime. Politicians compete in solving of "emotional needs of the public, while reflections of the public`s emotional state are in turn returned through the electorate" (Karsted, 2002: 303). In this sense, it should be stressed that media presentation and perception of crime is not the same as the factual state.

Attractiveness of media contents is achieved by titles and stories which are characterized by imperatives such as: directness, dramatization, structural approach, novelty, tease, conventionalism, personalization and simplicity (Greer, 2003). Contents relating to crime have some of these imperatives, and thus present a significant and attractive media topic (Greer, 2003). Directing the public`s perception toward certain problems, media can bring about various forms of deviation of the real picture of social phenomena, through simplification, sterotypization, sensationalism (Greer, 2003). At the same time, they can turn the public`s attention toward certain neglected or hidden social phenomena up to the level of alarm.

Although there is a multitude of literature in criminology on the link between media and crime, there is a lack of research concerning how media present women perpetrators (O' Donell, 2016). However, the existing analyses of contents illustrate that, under the influence of patriarchal constructions, media have different approach to crimes committed by men and those committed by women. In the past, researches pointed to the relation of women and crime primarily in the context of the family crime, neglecting cases when women committed violence. As the reason for this they state that such crimes are rare (Morrissey, 2003). Women are not expected to commit violent and heavy crimes, because media submit them to various psycho-social criteria. According to these criteria, women perpetrators of heavy criminal acts are never "ordinary" and "boring" persons, but are assessed within the triangle among "mad-sad or bad" (Jewkes, 2004). Women who do not belong to the stereotypes of a "good mother" or a "good wife" are treated worse in the media - they are "doubly deviant", because they violate the law in both ethical and legal

sense (Llyod, 1995). There is a significant disparity of media coverage in presenting women`s crimes in comparison to male perpetrators (Jewkes, 2004).

Creators of media images create cultural meanings which include gender interpretations of crime processed into media products. Gender images in media presentation of female criminality are under the influence of ideological gender determinants, almost as much as the media presentation of violence committed against women. Analysis of media contents and the images they create about the relation of women and criminality has a long tradition in the specific treatment of femininity in criminology and judiciary. Analysis of contents of media presentation of female criminality has as a primary goal establishing of the factual state on the basis of the assumption that media images often deviate from statistical data and reality. Accordingly, the phenomenon of violent women presents a neglected social problem, while at the same time it presents a sensation in the media. Women murderers are in movies and TV programs almost always presented as monsters and psychopaths, whose deranged states give rise to violent behavior. Media fascination with women murderers does not dispute the traditionality of femininity, because female crime is much more frequently attributed to a psychological disorder than it is the case with men (Leighton, 2005).

Research of TV contents from the 70s of the last century emphasized the social function of "TV criminals". The character of a criminal is created according to the needs of the current cultural and criminal policy. This research points to the obvious tendency of creators of TV crime series to show young, white men, members of the middle class, as the dominant criminals. The reason for this is neutralization of accusations for existence of racial presentation of crime in the media (Dominick, 1973). Simplification and stereotypical reduction of social constructs through TV presentation of criminals and victims is presented, in a more or less subtle degree, also in results of the analysis of contents of TV news on crime (Barak, 1995). The influence of dominant social and value attitudes concerning the gender is reflected in the fact that comprehensive media constructions of a violent woman necessarily implies her masculinization and a kind of "emancipation", which throws her out of the lines of "real femininity" (Ferrel & Websdale, 1999).

Women murderers are in movies presented in two simplified ways. Female violent behavior is shown either as an "innocent destruction", whose goal is self-defense and defense of her family, or as a "malicious premeditated crime", whose origin is in a disturbed mental health, or an inherited genetic predisposition for evil doing (Bailey & Hale, 2004). According to these authors, the fatality of a woman-criminal gained caricatural proportions in the 90s of the last century (Bailey & Hale, 2004: 229-230). Hollywood construction of deadly women, who deviate from the roles of male helpers and accidental accomplices, creates a new construct of strong women who are "sexually ambivalent, or openly lesbians". This is reflected in a new technique of recruiting women for violence through a male perspective of violence (Bailey & Hale, 2004: 231). Gender stereotypes remain present in the manner in which the script-writer develops a story of a violent woman. Such stereotypes also differentiate within the gender itself, disabling women from lower social strata, or women who are not white, to tell their stories, because of the inadequate social status (Bailey & Hale, 2004: 231).

Socially constructed images of criminality and its gender determination appear as a product of cultural policy, but in time they have influenced the creation of the policy through effects of media presentations, which gain their own independent flow and life. Analysis of contents dealing with media presentation of social phenomena can have

different goals, and one of the most important ones is disclosure of relation between the media image and the reality of a phenomenon, and accordingly disclosure of the origin, effects and intentions in establishing of stereotypes which can have consequences in various spheres of social life.

One of the more interesting gender studies in the media is Goffman`s analysis, focused on female images in TV advertising contents. Through analysis of gestures, expressions and posture of actors, Goffman reveals the background which contains American cultural values significant for the gender issue (Goffman, 1976). Goffman claims that the purpose of images in advertisementa is to convince us that "this is the exact way of men and women, or the way they wish to be, or should be, not only in relation to themselves, but in relation to one anothers" (Goffman, 1976: 7). Goffman believed that people looking at the images of men and women in advertisements translate their social constructs into the real social life and behavior. Analysis of social power through advertisements includes specific aspects of advertisements which are reflected in different presentations of physical size of actors, emphasizing of certain parts of the body, difference in the physique of men and women. Showing of families strengthens the role of a man as a protector, instructor, the one who issues orders; women and children are classified into one group, men into another group. Social identity is based on imitation of social constructs contained in advertisements in the manner in which an individual acquires a gender-related personality, and the manner in which the person communicates with others. There is a whole span of styles which an individual can choose from, while styles and identifications can change in time. Goffman`s study on gender construction in advertisements can be applied to other media as well.

Movies impact socialization of individuals, where many reproduce certain social and normative values relating to gender. Movie characters of women murderers often replace the lack of real information on female violent criminality which is available to public. They shape forming of public opinion on deviant behavior of women. Surplus of masculinity or a high degree of sexualization of the movie female criminal character maintains the woman in a traditional gender role, in spite of the committed crime. It appears as the consequence of a disorder, or a sensationalist deviation from the adequate gender role. The question is how much this media profile reflects real female perpetrators of heavy crimes. Strengthening the dominant gender constructs, movie characters of deviant women-criminals classify women criminals as perpetrators of accepted gender norms, and thus reveal the systemic powers of racism, sexism and heterosexism (Leighton, 2005). It is always a deviation in relation to the gender acceptable construct which could be justified (if it is a coercion because of seduction by masculine manipulation, or a reaction to male abuse) or unjustified (breaking of allowed gender borders). In contrast to exotic images of women perpetrators, media constructs do not apply to all women who commit heavy crimes, especially since in reality it is almost always only ordinary women (Leighton, 2005).

## SOME ASPECTS OF UNDERSTANDING OF FEMALE CRIME AND CRIME AGAINST WOMEN FROM THE ASPECT OF CRIMINOLOGICAL THEORIES, FEMINIST STUDIES AND THE PUBLIC

Different interpretations of effects of winning gender equality to female crime relate to changes which give rise to its larger visibility, loss of a hidden character, and a potential real increase of female presence in criminality. This is also a change of perception of criminality as a "male thing", in which women have a marginal or incidental participation.

Criminological theory, as well as legal, media, and even feminist patterns of commenting on female violence, have a long history of essentialization of violence as the capacity which is associated primarily with men, ignoring the capacities of women to participate in violence and to commit violence (Carrington, 2013).

The relation between masculinity and crime, which has been surviving for a long time in the focus of numerous criminological research, has been critically commented in feminist studies (Messerschmidt 1993, 1997; Newburn & Stanko, 1994). The absence of women in this field has had as a consequence that many criminal behaviors whose victims are women have remained outside of criminological studies, or have been studied in the manner that put the responsibility on the victims, often blaming the victims, not the perpetrators, for what happened to them. At the same time, the role of the law has been ignored, as well as the behavior of bodies of social control (police, persecutors, judges, prison) in criminalization, as well as in victimization of women (Konstantinović-Vilić, 2013).

However, gender relations in the criminal margin are subjected to the dynamics of change of gender relations in the society. They are also under the influence of changes in cultural dynamics, because criminal behavior cannot be understood outside the cultural context in which it appears, the same as generalizations of criminal behavior must be aware of the presence of cultural and subjective values of those who study them (Beirne, 1983: 372). Finally, considering the relation between the gender and the deviance remains dynamically determined by changes in gender structures, viewed through configuration of social structures.

Female crime in public discourse does not trigger fear, like male one does, and stereotypes of gender division are expressed as a widely spread attitude that this is an accidental and incidental, not a structural problem.

From the feminist point of view, the assumption has been criticized that emancipation of women is responsible for the increase of female criminality, and that it contains additional elements for subordination of women and maintaining of repressive stereotypes. Studies of female victimization present the most significant area which the feminist theory has offered to criminology. Opening of the private sphere of women`s life has realized a large effect on public policy and the treatment of women victims of violence in the family and broader. Although it contains various, sometimes confronted attitudes, the feminist criminological theory has decreased gender blindness in this discipline, and has strengthened its validity in interpretation of women`s participation in criminality as a very important part of criminology as a whole.

There are opinions that treating of female violence in the feminist theory itself suffers from some stereotypes and bias, which are based on continual emphasizing of the disproportion between female and male violence (Carrington, 2006). Therefore, feminists avoid to speak of the problem of practicing violence by women, but prefer to position female violence in the context of relational aggression within the family and peer`s network, which are claimed to have less serious social consequences (Renzetti, 1999; Alder & Vorrall, 2004).

Female violence is most often linked with necessary defense from violent partners. The tendency is to deny the capacity of women to commit violence, which many feminists would rather attribute to men. In this sense, Carry Carrington claims that feminism has a tendency to strengthen the female construct of a victim, and thus position acts of female violence within the context of reduced responsibility. Denial of existence of "real" violent

women is the product of the obsolete gender essentialism and feminist idealism based on the idea of female passivity (Alen, 1998, according to: Carrington, 2006). "Femininity of the victim" idealizes the meaning of a "good wife" as a helpless victim, and projects aggressiveness, competitiveness and violence to men and the patriarchate, almost completely ignoring this quality in women (Wolf, 1993). This is often the reason why violent women perpetrators are absent from feminist analyses of female criminality, and their criminal and violent behavior is presented as the consequence of media presentation, social opinions, or spreading of the policy of criminalization of aggressive female behavior.

Placing of women onto the "pedestal of morality and social superiority" disables equal division of accountability, which is implied by equal rights, and violence is seen as exclusively "gender-related", not as a human problem (Renzetti, 1999).

Non-essentialist approach to analysis of violence and criminality includes the gender dimension, but should not be determined by the gender-binary starting point. In that case women who commit violence are viewed as women who behave as men. In a non-essentialist framework there is nothing inherently male or female concerning violence (Carrington, 2006). Accusations which proclaim feminism responsible for increase of female violence rely on the theory of masculinization of femininity, which has a long tradition of disputing the capacity of women to participate in rituals of violence. In this sense, phenomena of brutal female aggression are viewed by conservative anti-feminist commentators as feminization of violence, as a gender experiment where women become powerful and evil. Non-essentialist approach relieves violence from gender determinant as the social construct which directs our expectations toward "natural" (male) and "unnatural" (female) brutes. This is not about the competition and victory in realization of rights to the role of a brute, or the role of a victim, but about the viewing and designing of gender policies which would take into consideration circumstances on whose foundation violence intensifies as one of the largest social problem of present days.

The sensationalist approach to female violence as a gender issue neglects the causes, the essence and the consequences which are primarily contained in the phenomenon of normalization of violence present as a universal phenomenon. The relations of power and gender policy, instead of searching for causes of violence, become the stage where accountability is avoided for violent acts where women appear both as perpetrators and as victims (Renzetti, 2013).

The fact that violence committed by men by far overcomes violence for which women and girls are accountable does not exclude the need for a sophisticated theory of female violence which analyzes the context, the policy, the relation of powers, and the dynamics of gender relations in specific cases of female violence. The task of the sophisticated feminist analysis of female violence, among other things, means denial of the all-present anti-feminist explanations which are spread in the popular culture, which create public opinion on girls who have begun to behave like men.

The main challenge for future feminist researches is how to more convincingly explain historical shifts in gender patterns of violence, not only to negate them, rationalize them, or simply ignore them. Feminist theories of violence should be put within a context, they should not remain abstract and essentialist. They should deal with specific characteristics of contexts in which women resort to violence, they should reveal how it moves and what it means (Renzetti, 1999: 51). In the new series of qualitative research they must face and

struggle with the current social care about the increasing female violence and criminality, participating in the public and relevant cultural, political and criminological discussions.

## INCREASE OF VIOLENCE IN FEMALE ADOLESCENT POPULATION

Increase in rate of female violence in countries like Australia, Canada, Great Britain and the U.S.A. presents a "hot topic", which is explained by influence of new policies, change of cultural context, process of criminalization and increased social control over young women. On the other hand, the thesis may be considered that young women have really become violent, that they participate in an ever-larger degree in subcultural activities, including gangs, drug trafficking, and cyber-cultural activities which instigate and reward violence by young girls (Carrington, 2013). Young women, more and more often, participate in sale and consumation of drugs, in thefts and small crimes, which increases the rise of violence and makes them different from their peers in the past. Parallelly with this, there is the process in which there is a transition from sexualization of girls` delinquency to criminalization of female anti-social behavior (Carrington & Pereira, 2009).

Explanations of the increase of female criminality have not been sufficiently researched, they remain very disputable and instigate numerous questions (Alder & Vorrall, 2004; Carrington & Pereira, 2009). Measures which in the past served to turn most girls away from criminal judicial system have fully been replaced by early intervention and a sharp increase in implementation of penal measures, which has resulted in disproportional increase of girls in detention, in comparison to boys. A comprehensive explanation must take into consideration the complex relation among culture, social milieu and behavioral responses to policies which have contributed to the increase of female violence.

Larger percentage of young women who participate in drug trafficking, driving under effects of illegal substances or alcohol, thefts and violence, cannot be explained by a single and unique cause. It is necessary to research the discursive space in which female adolescent violence appears as the consequence of the increased social control, less tolerant criminal policy and new cultural patterns, and based on such analysis conclusions should be brought on the real increase of female criminal activities.

Narrowing of the gender gap in the ratio of female and male criminality has been supported by statistical data on criminal trends, which show that the percentage of arrested underage young women in the period from 2000 to 2009 in the U.S.A. increased by almost 18%, in comparison to just 0.2% males with similar characteristics (US Department of Justice, 2010, according to: Carrington, 2013: 63).

The percentage of women arrested for violent behavior has increased by 8%, while of men of the same age it has fallen by almost the same percentage. Such and similar data are present also in some other developed countries. The number of young female offenders in Great Britain has increased approximately by 18% in the last several fiscal years, while the number of violent crimes of underage girls has doubled in this period (Arnull & Eagle, 2009: 40).

Also, data in Australia show that gender gap is narrowing, the trend of the last 52 years (the period observed is 1960-2012) shows that the ratio of young men and young women appearing before courts decreased from 1:14 to 1:4 in 2012, in favor of girls (Carrington, 2013: 64). The trend which thus consistently appears cannot simply be attributed to statistical artefact.

A debate about the reason because of which violence increases faster with girls than boys leads to two confronted tabors.

While official reports on criminality indicate decrease of the gender gap in the last two decades, some authors believe that the reason is a change of policy which has as a consequence increased arrests of girls because of behaviors which in the past were not processed. This means that this is not a real increase of the number of girls who committed crimes, but an increased number of girls who enter the juvenile judicial system. Also, girls are, in average, convicted at younger age in comparison to boys (Steffensmeier, Schwartz, Zhong, & Ackerman, 2005). These authors believe that the pattern of this trend of increase must be followed, but also that most crimes committed by girls in reality still remains at a low level. Such attitude is based on the fact that presented statistical trends of increase of female violence have not been recorded in longitudinal self-reported reports (Steffensmeier et al., 2005).

In contrast to such attitude, there are opinions that narrowing of the gender gap is real, although it is somewhat based on the decreased rate of male criminality. Remaining is the unsolved and open issue which produces contradictory conclusions of researchers on whether gender gap in trends of committed violent acts has decreased or narrowed in time because of the increased rate of female violent criminality, or it is caused by the fall of the rate of male criminality (Lauristen, Heimer, & Lynch, 2009). Surely, it would be incredible that changes in lives of men and women in the past three and a half decades have not brought about changes in proportions of the gender gap of their criminal behavior.

The attitude that increase of the rate of convicted women and girls is realistic is illustrated by data on the increase of certain types of crimes. The largest percentage of female crimes concerns thefts and dealing of stolen things, then violent acts, and finally all other crimes (Arnull & Eagle, 2009: 5). Criminal acts of violence with girls have a joint pattern, which is a relation with a victim and a frequent feeling that the victim had done something because of which he/she had "deserved the violence". Alcohol abuse is closely linked with crimes committed by girls. Indications that risks and protective factors are quite similar both for boys and girls, do not relate to adult female offenders. What is common both in female and male adolescent delinquency is that work oriented to criminogenic needs shows best results in finding of efficient interventions with both genders (Arnull & Eagle, 2009).

The key issue, which remains open, is whether the increase of crimes committed by women is generated by disclosure of the hidden female criminality, which, because of changes in criminal policy and police work, disproportionally raises their number, or it is the product of some other factors.

Explanations move around assumptions on the impact of new forms of social control, changes in manners of scanning and recording of information in criminal statistics, and changes in attitudes of the public toward female perpetrators. Public attitudes relate to claims of altered behavior of girls and women, which are understood as increasingly violent, where net effect has increased of broadening acts defined as violent acts (Chesnei-Lind & Sheldon, 2004; Steffensmeier et al., 2005). The cultural construct in new manners of perception of female violence increases its visibility in public areas, while in reality it permanently lags behind in seriousness, heaviness and social consequences, in comparison to male delinquent violence. This is really a criminalization of less serious forms of female behavior disorders, which girls practice in order to acquire the public area, expressing their

identities as violent and rebellious. In this sense, we must begin with the social reply to the following questions: What do we imply under the term "a girl"? and: What do we imply under the term "violence"? (Alder & Vorrall, 2004: 2). As a reply to these questions, in light of understanding of the relation girls-criminality and obtaining results in reducing of female criminality, we must first trigger our cultural obsession with production of "good" girls, which relates to cultural expectations on what a proper femininity means (Chesney-Lind & Jones, 2010). Adults must understand the background of female violence, avoiding, especially media, production of fears and fantasies, which in essence stimulate individual and collective violence.

Regulating of acceptable gender behavior has for a long time been the key property of the system of criminal judiciary`s response to anti-social behavior of girls, and such regulation still exists, both in the rhetoric and practice. Analysis of a repeated ethical panic concerning girls` behavior has shifted the focus in the last several years from offences in the sphere of "sexuality" and "status" to their obviously ever larger violence and alcohol abuse within the framework of a stricter penal turn toward girls and young women (Gelsthorpe & Sharpe, 2006).

Intense changes in the sphere of defining and processing of juvenile delinquency and the according changes in patterns of juvenile criminality are reflected in official statistics, including violent crimes committed by girls. The policy of "care and protection" has in a significant degree been replaced by the policy of criminalization, which defines many acts previously defined as offences now as serious crimes.

The change in categorization of the status of a female perpetrator classifies a large percentage of violent conflicts within a family as open violent acts, which increases their visibility. Girls participating in not so serious and constant conflicts within a family, acquire a criminal status (Chesney-Lind & Belknap, 2004). Parallelly, the view of female adolescent behavior repeats the pattern of acquiescence toward victimized girls, in comparison to girls who consciously undertake risks and thus become most distanced from the positive social perception, which surely affects their treatment - making them muted (Alder & Vorrall, 2004). "Wanton" female violence induces a feverish, almost exaggerated social reaction, and accordingly an interventionist relation. Sharpe suggests that obsession with new "violent female perpetrators" has become a replacement for the history of the policy of care, obsessed by sexual delinquency of girls (Sharpe, 2012).

Carrie Carrington believes that the change in the manner of treating of female delinquency has in a largest degree been caused by changes in the manner of observation, follow-up and reporting on criminality. Parallelly with this, in the same direction acted the change of attitudes toward girls who committed violence as the consequence of a change of the status of the act caused by disappearance of the policy of social care and welfare in the period of the 80s and 90s of the last century (Carrington, 2006). During these periods socio-cultural changes occurred which altered socio-cultural and judicial context which sets the properties and alters criminal categories of female violence, causing significant changes in the relation femininity-violence.

Results of numerous researches (Chesney-Lind, & Paramore, 2001; Steffensmeier, Schwartz, Zhong, & Ackerman, 2005) emphasize that we must take into account that the increase in arrests of girls is partly the result of changeable policy and practice of judicial systems. Therefore, it is necessary for future researches to discover how rules change, as well as the practice of judicial systems, and how they affect the "increased rate of arrests

and participation of female perpetrators in the judicial system" (e.g., "zero tolerance", mandatory arresting rules, war against drugs, etc.).

Consideration of a broader context in research of girls` criminality should include research which understands social reality as a process and uses according methods of research, with a simultaneous political committment to social changes, open-mindedness and creativity in thinking about production and valuation of knowledge, as a personal and theoretical reflectiveness contained in epistemological, methodological and ethical choices. These are the issues in which feminist perspective in criminology matches the perspective of critical criminology (Sttubs, 2008).

## MASCULINE FEMININITY
## - media presentation of female aggressiveness -

Turning of women and girls to the world of violence which had belonged to men receives a great coverage in popular media (Brown, Chesney-Lind, & Stein, 2007; Muncer, Campbell, Jervis, & Lewis, 2001). Girls appear in the new cultural image as conflict persons and prone to anti-social behavior followed by open aggressiveness. Their strengthened pugnacity is sometimes combined with erotic seductiveness, bringing it almost to a sadistic expression. As such, the new violent femininity is criticized from the standpoint of anti-feminism as an attack and as destroying of modesty and decency appropriate for young women (Letts, 2009, according to: Carrington, 2013). According to some feminist standpoints, violent femininity is not treated as something more than the cultural and media image (Brown et al., 2007; Muncer et al., 2001). However, for other authors, popular media presentation of female aggressiveness has a significant effect on stimulating of violent behavior in girls in a return and indirect shaping of contemporary adolescent practices (Brown & Tappan, 2008).

In this sense, it is very important to differentiate the factual increase of female violence from its cultural and media construction. Cultural redefinition of femininity, which shows violence as a desirable, and even necessary property of femininity, shapes a desirable character of girls and women, changing them in the direction of female adoption of behaviors which had traditionally been reserved for boys. Girls are allowed to create new identities which are at the same time both a challenge and a reproduction of the subordinate position in comparison to boys (Brown & Tappan, 2008: 55). Assumptions of gender female aggressiveness expressed as "female power" are presented as the means which enables girls to avoid stereotypes in everyday life, in which female violence is traditionally ignored or reduced to properties of shrewness, slyness and perfidy. The struggle for survival, for gaining power, satisfaction, respect and status, tends to overcome gender polarization of aggression and physical violence. Girls adopt street codes, disputing normative assumptions of gender female aggression as relational, manipulative and secret. In contrast to young men, who use violence for expression of masculinity, female violence is not linked with any definitions of female properties, but is the means to achieve goals (Jones, 2008).

Female, and especially female adolescents` violence, is explained by emancipation, which directs their anger toward violation of norms of normative femininity and penetration into the dominantly male worlds. "Girls` violence is multiple and multi-dimensional, they express their anger because of suffered victimization, defending themselves from the existing one and preventing the future one" (Irwin & Chesney-Lind,

2008: 848). In contrast to opinions which see female violence as freeing from traditional bondages and controls over women, by certain forms of violent behavior girls maintain the *status quo,* continuing and maintaining their own opression. Girls often retort to horizontal violence, which appears as the consequence of the all-present gender inequality, expressing open hostility toward other girls. "Ugly" or "slutty" girls appear as targets of violence, who are at low positions in the hierarchy of power established in female groups (Artz, 1998). The new turn in the patriarchally determined gender perspective has in the last decade been expressed as the violence of girls over members of the same or other opressed group, realized in horizontal violence (Irwin & Cehesney-Lind, 2008).

The theories of gender difference, which interpret female violence primarily by identifying essential differences between men and women, tend to exaggerate in focusing on the risks of gender inequality, where women are viewed exclusively as impotent victims of gender victimization. The overemphasized perspective of gender victimization and gender differences has a tendency to ignore broader motives and rewards for female participation in crime (Miller, 2001). An adequate approach to female and girls` criminality, according to Miller, apart from gender, must also take into consideration the broader context of the comprehensive life of an adolescent, especially when they enter gangs. Motives of young women should be considered, enjoying the group identity of a gang, to adopt threats, respect and advantages, becoming "one of them" (Miler, 2001). Physical protection from others exists as the motive for entering of girls into gangs, but there are evidence that girls are not just their passive members, but are directly involved in fights and encouraging of violence. They spend time with group members, acquiring the status and the sense of belonging, frequently expressing their sexuality that way (Batchelor, 2009). Thus they enter the risk of sexual exploitation and sexual violence by male members of the gang.

Popularization of violent women of the consumer subculture requires new research in the field of cultural criminology. Larger economic and sexual freedom of young women who express aggression more openly disassembles some limitations and reduces the impact of informal social control based on traditional roles of genders (Campbell, 1981). Reconstruction of models of femininity and social expectations linked with it, moves toward popularization of violent femininity and normalization of the "ladette" culture. Masculinization of femininity in the "ladette" culture implies cultural promotion of tough and violent girls, whose increased anxiousness, in the last several decades, has been turned from the sexual promiscuity to a violent and aggressive profile of a "bad girl" (Brown & Tappan, 2008; Sharp, 2012). However, there is no basis to understand girls shifting into "male zones" of cultural and subcultural activities as their strengthened tendency toward criminal behavior, since these changes include various cultural activities, as well as lifestyle generally.

In the post-war time, the revolution has brought about an explosion of youth subcultures as metaphors of modernism. They have become the symbol of rebellion and a designator of social change, chaos and unrest, as a response to the loss of security (Hebidge, 1997). Free activities of young people become the stage of resistance to the system, which often means a conflict with the law and inclusion of girls into street youth subcultures, which had previously been considered typically male (bikers, football hooligans, street fights and gangs, surfing), has been increasing after the 80s of the last century (Miller, 2004). Increased visibility of girls who have exited the "culture of the bedrooms" (Frith, 1983) has been replaced by female adolescence, which is organized around out-of-house

activities. An almost ethical panic was caused because of the change of female behavior instigated by new lifestyles of female adolescents, dominated by uncontrolled spending, a lot of free time filled by entertainment in "pubbing" and "clubbing" and street ambient. A gender-formed identity of an adolescent includes masculinization of behavior of female adolescents reflected in the "ladette culture", "culture of evil girls", as well as culture of "female power". "Ladette" female profile is linked with elements of raw masculinity of the working class, excessive swearing, fights, alcohol abuse, school indiscipline, indecency toward teachers and free behavior with relation to sex. In his research of behavior at school, Jackson stressed the strive for popularity as the principal motive for acquiring of this identity among girls (Jackson, 2006).

A broader socio-cultural approach toward identity can offer a chance for understanding of tough and violent behavior of girls through differentiation of relation between the social and personal identity. The image of a violent, aggressive and bad girl, which includes racial and class stereotypes, has announced a step forward in definition of femininity (Brown & Tappan, 2008). In the late 90s, the "rebellious" girls movement had taken a critical stand toward social injustice and sexism, choosing reconstruction of femininity as the means for winning personal and political freedom. "Girls` power", which undertook the whole series of meanings, symbols and messages within the framework of popular culture, primarily redefining sexuality, had very quickly become itself redefined in new sexualization, commodification and a market-related concept. Rich white girls have become a new version of bad girls, mimicking adolescent media stars (Aapola, Gonick, & Harris, 2005). Commercialization and banalization of female aggressiveness in various popular media contents has been expressed as brutal behavior of girls whose vocabulary becomes full of expressions such as "bitch" and "slut". Creation of a new female identity as a self-reflection and self-understanding is not exclusively an individual, subjective concept of establishing of an "essential being". It is a part of an internal conflict in linking of personal and social identity in action and interaction, which revolve in a socio-cultural context, and live through activities and practice (Holland et al., 1998, according to: Brown & Tappan, 2008). Dynamic tension in forming of an identity as a subjective feeling, which implies uniqueness and continuity (Erikson, 2008), requires understanding and analysis of social and cultural-economic processes which mediate in its forming.

Understanding of a female identity in cases when they undertake certain behaviors implies understanding of types of ideologies which girls have taken from the existing socio-cultural context. The ideology of a hegemonic masculinity (Pollack, 1998; Connell, 1987) presents a cultural resource which boys use to mediate in their presentation of the masculine gender identity, using attitudes on the status, toughness, anti-femininity and rough power which ensure male domination. "Male code" (Pollack, 1998) illustrates the manner in which boys undertake the ideology of male hegemony. In case of female fighting identities, they also present a cultural resource which girls take upon (Tappan, 2001). In speech and behavior which reflect physical fight and aggressiveness, girls give clear evidence that they have taken the hegemonic male ideology which should the same way help them to ensure and reproduce domination. Summoning of courage, toughness, valor, suggests that "girls can fight equally well as boys". That is their positioning within the male ideology where we can recognize adoption of misogynic attitudes and comments (Brown & Tappan, 2008). The ideology of masculinity presents an important aspect of mediated identities by which girls shape the "hegemonic femininity". However, the question is if there is, and what is the possibility for creating of different cultural resources and cultural tools which could provide girls with strengthening and popularity.

Modern media are permeated with images on tough girls, which are reflected on behavior of school female population and their constant struggle for attention through incident-prone behavior. Adequate education should lead to developing of curiosity, searching for answers and consideration of messages disseminated by media in the form of open dialogues between educators and female adolescents. Fighting itself is not the problem, it can find its expression in sports in which full feeling of physical and mental strength is realized (Brown & Tappan, 2008). The feeling of power and refusal of girls to be reduced to the status of objects has as a result increased participation of girls in martial arts, with the aim of increasing physical fitness. It is often motivated by strengthening in the context of the society of risks and threats. However, girls` attitudes toward the body as a project, instead of the previous attitude of a body as an object, radically change their relation toward the external world, and much more change the contours of romantic and friendly relations and attitudes on physical look, while much less their freedom of expression (Brown, 2003).

The gender nature of female fights, registered in each systemic attempt for decreasing the number of cases of bullying in which girls participate, points to the fact that cultural and media contents are responsible for cultivation of their behavior. In this sense, it is crucial to develop a critical relation in girls toward culture and practice, as well as to develop relations in which adults help them to read their meanings, to consider them, accept them or reject them All forms of gender hegemony present ideological constructs based on violence which does not have a real freeing potential, but necessarily ends with repression, bullying, suppression and other forms of "horizontal" and other violence. Instead of adopting violent patterns, girls should be encouraged to resist the toxic culture in which they live, which does not mean giving up resistance to female subordination which, among other things, is based on media packing of female violence into an erotic and trivial image of a woman who stimulates male sexual fantasies.

The virtual explosion of cultural and media contents which show girls as competitors for popularity in school, who are ready to stab a knife in the back, has created the image of an "evil girl", characterized by unscrupulousness, shallowness and sexual aggressiveness. Popularity of girls characterized by these properties is based on disputing and underestimating, exclusion and humiliation of other forms of femininity. By such portraying of femininity a long decade finishes in which girls were mainly depicted as vulnerable, with a low degree of self-confidence, and as victims, and very rarely as perpetrators. The culture of "intoxicated girls" has adopted robust behaviors previously attributed exclusively to girls from cities who were marginalized by class and race. Girls become evil to each others, deriding body weight, style and look, with profuse use of Machiavellistic means in establishing of intra-group hierarchy. Many current popular TV programs encourage girls to accept the corruptive banal world of adults, rather than to criticize it (Wolf, 2006). Behind such female behavior is not a cultural construction of dominantly aggressive patterns as with the hegemonic masculinity, this is in fact evocation of the old thesis on evil as inherent to the female nature, per se.

According to the thesis that girls refuse the typically male open aggressiveness, young girls accept relational violence, which enables them to practice dirty forms of geting even with someone. Relational violence, as an ultimate form of female violence, which evolves within close friendly and cousins circles, makes girls far more brutal in their punishing than boys (Simmons, 2003, according to: Currie et al., 2009). However, this alternative form of aggressiveness presents typical "arms of the weak" and reflect girls` helplessness in a

broader social environment (Chesney-Lind & Irwin, 2004). Girls depicted as "evil" are white, heterosexual, members of middle and higher classes, however, their hyper heterosexuality is combined with aggressive radicalized codes of girls from the working class. The combination of various identity sequences has differentiated the meaning of "female power" into several sub-classes, such as "alphas" (really evil girls), "betas" (those that wish to be evil) and "gammas". "Gamma girls" are decent, oriented toward productive tasks and raising of capacities, which they realize through various activities, not paying much attention to their "sexy look" (Currie et al., 2009). Consideration of these identities presents a skillful implementation of definitions of success of the middle class, expressed though conventional forms of academic, artistic and interpersonal achievement.

TV contents play a big role in creation of the profile of a successful girl who shall gain leading positions, have high self-confidence and enjoy the fruits of the female movement. By her posture, look and attractiveness, this girl (as a member of higher classes) achieves educational and professional successes without much effort. She strives for perfection without hard work, while emphasizing of physical beauty is followed by a great need for recognition. In contrast to the idea of freedom and equality, which has inspired feminism of the 70s of the last century, these girls are trapped by the profane ethos "to be better" and "to be faster" (Martin, 2006, according to: Currie, Kelly, & Pomerantz, 2009). "Girls of the future" are in the new neoliberal social and economic regime construed as symbols of freedom, personal choice, self-promotion, without consideration of gender or any other inequality. These are neoliberal subjects *par exelance*. Girls who differ from such established norms, by race, class, sexuality or body type, remain invisible in the popular discourse of "girl power".

Comments of various discourses of robust, "evil" or over-ambitious femininity move around in the wide specter which includes motives for rebellion and anger, new political sensibility, media pomp, overemphasizing of rights, or new forms of expression of teenage anxiousness. Based on these, in a huge degree media presented constructs, girls become the object of criticism and condemnation. "Discourse offers the language for commenting on girls and for categorizing them into a framework which creates a "sense", a feeling of what is "proper", determining which values are the "truth" in our society" (Currie et al., 2009: 49). Narratives on girls "out of control and under control" define the imagined concept of normality. Consideration and analysis of the discourse must include a deep structural analysis which shall give it relevance and significance in realization of social justice for girls and women. Instead, popular use of the discourse jointly construes a problematic message on girls who, strengthened by feminism and favored by restructured economy, set themselves outside the society - more exactly, outside parental control (Currie, et al., 2009).

The context of gender inequality presents a significant component in criminal motivation and must be viewed in the manner which does not marginalize gender inequalities expressed through sexual and physical domination in the world of girls which is trivialized and dependent on boys. Also, we should understand how girls are set in competition with other girls in the struggle for male approval in the class context.

## INSTEAD OF A CONCLUSION

In the end, we can agree with the attitudes stated by Mršević (2013) that qualitative analysis of the media product is not limited just to a discursive analysis of the manners

in which media report on the topic, in fact on violence against women, but also contains an analysis of what is learned about the forms of violence against women by following media reporting on the topic. Such media analysis enables findings about the forms of violence against women which are frequent, who are the most frequent perpetrators, whether legal regulations are adequate and whether their changes are necessary, whether competent institutions react timely and adequately, etc. Thus, for example, we observe that women who lost their lives in family violence had very often suffered the violence for several decades, practically their whole lives, that they had tried several times, with no avail, to turn to competent institutions. We also learn that family bullies and murderers are often persons with a criminal past and present, that there are sometimes dozens of instigated criminal and offence procedures which have not ended by sanctions, that they own illegal and legal firearms. Such findings present a good basis for proposing of possible directions of changes, for the purpose to improve protection of women who suffer violence. Among other things, this is why it is very important not to stay just on examining, for instance, which stereotypes media use most often in reports on violence against women, and whether in this they place prejudices on femininity, masculinity, violence and sexuality, that women are humiliated and invisible in such a world, hungry for new and new sensations and stimulants (Mršević, 2013: 21).

Approaching the problem of violence against women in such a way, we can easily come to the conclusion that violence against women is not a phenomenon of modern times, but has always existed, and also that this topic was not presented in media reports. Media coverage of violence against women (not disputing the criticism of pompous titles of a stereotypical character), as well as making the public aware of this problem, has had adequate judicial and legislative implications. A stricter penal policy of courts against bullies and their processing, as well as raising of consciousness of women who suffer violence that violence should be reported, may be in part attributed to the heritage of the *turbulent media public.*

Analysis of media reporting on violence against women is not the purpose for itself, but the first line of resistance to stereotypical, misogynic media construction of the phenomenon of violence against women in Serbia (Mršević, 2013: 140), but also of violence committed by women.

## REFERENCES


1. Aapola, S., Gonick, M., & Harris, A. (2005). *Young Femininity: Girlhood, Power and social Change*. Hampshire UK: Palgrave MacMillan
2. Arnull, E. & Eagle, S. (2009). *Girls and Offending-Patterns, Perceptions and Interventions*. London: Youth Justice Board for England and Wales, Home Office
3. Artz, S. (1998). *Sex, Power and the Violent School Girl*. Toronto: Trifolium Books.
4. Adler, C. & Worrall, A. (2004). A contemporary crisis? In Adler, C. & Worrall, A. (Eds.) *Girls Violence: Myths and Realities.* Albany, New York: State University of New York Press (1-20)
5. Beirne, P. (1983). Cultural relativism and comparative criminology. *Crime, Law and Social Change*, 7(*4*): 371-391
6. Brown, L. (2003). *Girlfighting: Betrayal and rejection among girls*. New York: New York University Press

7. Brown, L., & Tappan, M. (2008). Fighting like girl fighting like a guy: Gender identity, ideology and girls at early adolescence. *New Directions for Child and Adolescent Development*, vol.120. pp. 47-59
8. Brown, L., Chesney-Lind, M., & Stein, N. (2007). Patriarchy matters: Toward a gender theory of teen violence and victimization. Violence against women, 13(*12*): 1249-1273
9. Batchelor, S. (2009). Girls, gangs and violence: Assessing the evidence. *Probation Journal*, 56(*4*): 391-414
10. Bailey, F. J., & Hale C. D. (2004). *Blood on Her Hands Women Who Murder*. Belmont, CA: Wadsworth Group.
11. Barak, G. (1995). *Media, Process, and the Social Construction of Crime*. New York: Garland Publishing, Inc.
12. Campbell, A. (1981). *Girl Delinquents*. Oxford: Basil Blackford
13. Carrington, K., & Pereira, M. (2009). *Offending Youth: Sex, Crime and Justice*. Sydney: Federstion Press
14. Carrington, K. (2013). Girls, Crime and Violence: Toward a Feminist Theory of Female Violence. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 2(*2*): 63-79
15. Carrington, K. (2006). Does feminism spoil girls? Explanations for rising rates of female delinquency. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 39(*1*): 34-53
16. Chesney-Lind, M. & Sheldon, R. (2004). *Girls, Delinquency and Juvenile Justice*. 3rd Edn. Belmont: Wadsworth
17. Currie, D., Kelly, D. M. & Pomerantz, S. (2009). *Girl Power: Girls Reinventing Girlhood*. New York: Peter Lang Publisher
18. Chesney-Lind, M. & Jones, N. (2010). (Eds.) *Fighting for Girls: New Perspectives on Gender and Violence*. SUNY Press: New York
19. Chesney-Lind, M. & Belknap, J. (2004). Trends in Delinquent Girls Aggresion and Violent Behavior: A Rewiev of the Evidence, In: M. Putallaz, & P. Bierman (Eds.) *Aggression, Antisocial Behavior and Violence among Girls*: A Development Perspective. pp. 203-220. New York: Guilford Press
20. Chesney-Lind, M., & Paramore, V. V. (2001). Are girls getting more violent? Exploring juvenile robbery trends. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 17(*2*): 142–166.
21. Dominic, J. R. (1973). Crime and Law Enforcement on Prime Time Television. *The Public Opinion Quarterly,* 37(*2*): 241-250
22. Ferrell, J. & Websdale, N. (1999). *Making Trouble*. New York: Walter de Gruyter, Inc.
23. Frith, S. (1983). *Sound Effects: Youth, Leisure and the Politics of Rock*. London: Constable
24. Goffman, E. (1976). *Gender Advertisements*. New York: Harper and Row, Publishers, Inc.
25. Greer, C. (2003). *Sex Crime and the Media: Sex Offending and the Press in a Divided Society*. Cullumpton: Willan
26. Gelsthorpe, L. & Sharp, G. (2006). Gender, Youth Crime and Justice. In: Goldson, B. & Muncie, J. (Eds.) *Youth Crime and Justice,* pp. 47-61. London: Sage Publication
27. Hebdige, D. (1979). *Subculture: The Meaning of Style*. London: Methuen
28. Irvin, K., & Chesney-Lind, M. (2008). Girl's Violence: Beyond Dangerous Masculinity, The authors Journal Compilation. *Sociology Compass,* 2-3, pp. 837-855.
29. Jones, N. (2008). Working "the code": On girls, gender and inner-city violence. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology,* 41(*1*): 63-83
30. Jackson, S. (2006). Interchanges: Gender, sexuality and heterosexuality. *Feminist Theory*, 7(*1*): 105-121
31. Jewkes, Y. (2004). *Media and Crime*. Thousand Oaks, CA: SAGE
32. Karsted, S. (2002). Emotions and Criminal Justice, *Theoretical Criminology*, 6(*3*): 299-317

33. Konstantinović-Vilić, S. (2013). Feministička kriminologija: teorijski okvir o rodnim obeležjima kriminaliteta, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu,* br. 65. god. LI
34. Lauritsen, J. L., & Heimer, K., & Lynch, J. P. (2009). Trends in the gender gap in violent offending: New evidence from the national crime victimization survey. *Criminology*, 47(*2*): 361-399
35. Leighton, P. (2005). "Fatal Females: Setting the Record 'Straight'". Class, Race, Gender & Crime: Social Realities of Justice in America. Available on: http: //www.paulsjustice page. com/reality-of-justice/fatal-females.htm Retrieved: December 6, 2005.
36. Llyod, A. (1995). *Doubly Deviant, Doubly Damned: Society's Treatment of Violent Women,* Harmondsworth: Penguin.
37. Morrissey, B. (2003). *When Women Kill: Questions of Agency and Subjectivity*. London: Routledge.
38. Mršević, Z. (2013). *Kvantitativna analiza medijskog izveštavanja o nasilju nad ženama u Srbiji*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj
39. Messerschmidt, J. (1997). *Crime as structured action: gender, race, class and crime in the making*. Sage Publication
40. Messerschmidt, J. (1993*). Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory*. Rowan & Littlefield Publisher
41. Miller, J. (2001). The paradox of women arrested for domestic violence: Crimina justice professional and service provides respond. *Violence Against Women*, 7(*12*): 1339-1376.
42. Muncer, S., Campbell, A., Jervis, V., & Lewis, R. (2001). "Ladetts", social representations and aggression. *Sex Roles*, 44(*1-2*): 33-45
43. Newburn, T., & Stanko, E. (1994). *Just boys Doing Business? Men, Masculinities and Crime*. London: Routledge
44. O' Donell, B. (2016). Male and female murderers in newspapers: Are they portrayed differently? *Journal of Huddersfield student research*, Vol. 2. No.1
45. Pollack, W. S. (1998). *Real Boys: Rescuing our sons from the myths of boyhood.* New York: Random House
46. Renzetti, C. (2013). *Feminist Criminology*. London: Routledge
47. Renzetti, C. (1999). The challenge to feminism of women's use violence in interpersonal relationships. In: Lamb, S. (Ed.) *New version of Victims*. pp. 42-56. New York: New York University Press
48. Steffensmeier, D., Schwartz, J., Zhong, H., & Ackerman, J. (2005). An assessment of recent trends in girls' violence using diverse longitudinal sources: Is the gender gap closing? *Criminology*, Vol. 43. pp. 355–405
49. Sharpe, G. (2012). *Offending Girls: Young Women and Youth Justice*. London: Routledge
50. Stubbs, J. (2008). Critical criminology research. In: Anthony, T. & Cunneen, C. (Eds.). *The critical criminology companion*, pp. 6-17. Sydney: Federation Press
51. Tappan, M. (2001). The cultural reproduction of masculinity: A critical perspective on boy's development. In: Packer, M., & Tappan, M. (Eds.), *Cultural and critical perspectives on human development*. Albany: State University of New York Press
52. Wolf, N. (2006). *Young Adult Fiction: Wilds Things*. New York: Arts Books
53. Wolf, N. (1993). *Fire with Fire*. New York: Random House

Dr Olivera Pavićević, naučni saradnik
Dr Ljeposava Ilijić, istraživač saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

# ANALIZA EFEKATA MEDIJSKE PREZENTACIJE KRIMINALITETA ŽENA I KRIMINALITETA NAD ŽENAMA/PRAVOSUDNE IMPLIKACIJE

*Medijska prezentacija kriminaliteta dovodi do promena u njegovoj socijalnoj i emocionalnoj percepciji. Iako u kriminologiji postoji obilje literature o vezi medija i kriminaliteta, postoji nedostatak istraživanja o tome kako mediji predstavljaju žene prestupnice. S druge strane, fenomen nasilnih žena predstavlja zanemareni društveni problem, dok istovremeno predstavlja senzaciju u medijima. Kao rezultat patrijahalnih konstrukcija u literaturi postoje analitički dokazi da mediji sude na drugačiji način ženama i muškarcima. Senzacionalistički pristup ženskom nasilju kao pitanju roda, prenebregava uzroke, suštinu i posledice koji su prevashodno sadržani u pojavi normalizacije nasilja prisutnoj u vidu univerzalnog fenomena. Odnosi moći i rodne politike umesto traganja za uzrocima nasilja, postaju poprište u kome se izbegava odgovornost za akte nasilja u kome se žene pojavljuju i kao počinioci i kao žrtve. U ovom radu autori su posvetili pažnju analizi medijske prezentacije kriminaliteta nad ženama i kriminaliteta koji počine žene, razmatrajući ulogu rodnih stereotipa, sa aspekta kriminoloških i feminističkih teorija, kao i stanovišta javnosti. Takođe, autori naglašavaju da mediji mogu dovoditi do različitih oblika iskrivljavanja stvarne slike o društvenim fenomenima kao što su pojednostavljivanje, stereotipizacija, senzacionalnost, ali i skretati pažnju na određene društvene pojave do nivoa alarmantnosti. Ključno pitanje koje ostaje otvoreno jeste da li je porast krivičnih dela koje su počinile žene generisan razotkrivanjem skrivenog ženskog kriminaliteta koji usled promena u krivičnoj politici i radu policije nesrazmerno podiže njihov broj ili je proizvod nekih drugih faktora?*

*KLJUČNE REČI: medijska prezentacija / nasilje nad ženama / nasilje koje počine žene*

# THE INFLUENCE OF MEDIA ON CRIME PREVENTION*

Jasmina Igracki, MA, Research Assistant
Ivana Stepanovic, MA, Research Assistant
Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia

*This paper aims to show the influence of the mass media on adoption of the messages about crime which media send to consumers. It has been established that the media have an important role in the process of the development of personality and it can either be positive or negative. The positive influence of media is undeniable in all societies. The contemporary society has a wide spectrum of types of communication to which consumers react. Multiple researches show that the influence of reporting on violence, crime and other social deviations is twofold: they can be a warning or prevention, but can stimulate adoption of the negative types of behaviour. While running after profit, the media often use sensationalism and present biased impressions of events such as hard crimes and therefore create an impression of the acute danger and insecurity in the society. The prevalent emphasising of hard crimes with detailed descriptions of events and images tends to stimulate imagination and phantasies of a number of consumers. Reporting on crimes can in the long run lead to acceptance of violence and aggression in real life.*

*KEYWORDS: media / crime / crime prevention / communication / consumers / informal learning / aggressive behaviour*

## INTRODUCTION

The media have big power in the modern society and some authors (Pratt, Leighlei, Surette) even suggest that they can be described as the "fourth branch of government"[1]. Mass mediaare the reality of today's civilisation with the clear intention to create and interpret this reality which is why they are firmly positioned within the system of the informal education, especially in the system of the informal learning[2]. They have been

* The paper represents the result of Project 47011 financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

[1] http://www.crime-prevention intl.org/fileadmin/user_upload/Publications/The_Media__Crime_Prevention_ and_Urban_Safety_ANG.pdf

[2] informallearning – the concept refers to learning from everyday life and it is a combination of real life and

created so as to inform and entertain the mass audiences and this continues to be their primary function. Considering the versatile definitions of the concept of communication and types of messages that are stemming from these definitions, there are four main functions of communication: information, entertainment, education and persuasion[3]. These are not the only functions of communication, but they are the most prominent ones and they refer to the mass media communication. Through these functions the mass media are influencing people and this influence can be either positive or negative. With the development of telecommunications and emerging of fast, wireless connections and mobile technologies, the media and its content has become ubiquitous and therefore inevitably affecting people's lives. Adequate, timely and usable information has become the basis of successful policies, security assessments, economic forecasts, business management and even creation and planning of fashion trends and everyday lifestyle.[4]

The mass media are a part of reality but in such a way that they are in fact producing the reality by giving their own interpretations of the real. And it is precisely this tendency that has positioned them in the system of informal education and learning. The media are continually and methodically influencing people's opinions and creating patterns of behaviour which is why it is legitimate to ask how powerful and how dangerous they are in the context of education. Judging by the results of scientific researches, it can be said that they do have impact on education given that the popular media are often called "the informal public teacher".[5]Considering the fact that the media have a significant influence on creating opinions and patterns of behaviour, the media can be dangerous for education which is why a critical approach towards messages they are delivering is necessary. The system of mass media communication is the basis for articulating the entire social reality as it is the foundation for shaping, constructing and reconstructing educational and cultural contexts. The mass media are realising its powers through informing, entertaining, inspiring and educating[6].

The influence of the media can be measured through its role in stimulation of imagination. They can in fact inspire individuals to imitate the negative patterns of behaviour and identify with notorious criminals and this can cause the media to slip into the dangerous zone and become an educational or a security risk. In their pursuit for sensationalism, the media often stimulate consumers to adopt the negative pattern of behaviour and therefore condone socially unacceptable behaviour. By using their powers, the media can transgress and cross the border of professionalism simply by reporting. This often leads to jeopardising the right to privacy or presumption of innocence. By publishing reports on crime, the media often resort to sensationalism in order to attract attention of readers and viewers.[7]

But what the media really are today? The traditional media are at the same time businesses, public services and political institutions. They are extremely complex which is

---

education; it is considered as a life-long process within which each individual creates opinions, values, skills and knowledge from everyday experiences and educational influences from his or her surroundings. The term reffers to the common expression "the school of life".

[3]Janićijević, J. (2000). *Komunikacija i kultura*. Novi Sad, str.24.

[4]Turow, J. (2009). *Media today: An introduction to mass communication*, 3rd. ed. London, UK: Routledge.

[5]Stack, M. & Kelly, D.M. (2006). Popular Media, Education and Resistance. *Canadian Journal of Education*, *29*(1), 5-26.

[6]Alibabić, Š. (2002). Vaspitna/obrazovna i kulturna funkcija medija. *Obrazovanje odraslih*, *2*, 61-73.

[7]A research at the University of Quebec show that 95% of respondents are using the media as the main source of information on crime and all related issues.

why they are causing so many problems. Just like all other companies, the media ought to have social responsibility which is mirrored in the necessity of the strict respect of ethical standards of journalism. Today there is no social responsibility of the media as it was conceived by the Hutchins Commission in 1947, according to which journalists have the moral obligation to consider the needs of society. One of the owners of the Wall Street Journal has recently stated that the newspapers are private businesses which owe nothing to their readers as they don't give them any power. The consequence of this is that the press media do not have a public role. Milton Friedman has sent a similar message when he said that the only responsibility of a company is to maximise the profit. It seems however that such ideas are challenged by theories which are insisting on social responsibility of the companies and individuals in the field of media as well as in other fields[8].

## MASS MEDIA AND CRIME: PREVENTION OR INCENTIVE

The question of the relationship between the mass media and crime has been addressed lately by the so called cultural criminology which uses interdisciplinary methods derived from criminology, sociology and criminalistics. The foundation for this branch of science can be found in the works of Cohen, Cohen & Young, Hall and others. These authors had contributed to understanding of the role of the mass media in construing the notions of criminality and deviance, as well as better understanding about generating new forms of social and legal control.[9]

The traditional mass media can have a positive role in the given context. This positive role of the mass media is their ability to affect public perception of crime as a harmful social phenomenon. They can also gather information about crime, affect the efficiency of the prosecution of criminal cases and have a control role in the investigative activities of the police and monitor the work of the institutions that are fighting against crime. The mass media can also emphasize programs which are educating the public about crime prevention and techniques which can prevent it as well as promote the policy of "discouraging" individuals to engage in criminal activities. Another positive role of the mass media is that they can participate in protecting victims and affect prevention of victimization. The role of mass media in crime prevention is also their capability of being a source of information about causes and current trends of criminal activities and their ability to inform the public on actions which are being conducted by the public institutions with the aim of preventing crime and other social deviations. The media can also help improve the state of crime and violence in the society, especially by protecting the vulnerable groups such as women and children. Reporting on violence against women has led to the increased public awareness about domestic violence and improving policies on protecting women from it, and it has also widened the scope of social services aimed at female victims of domestic violence. Reporting on rapes and child sexual abuse also have a positive effect because they contribute to raising awareness about these problems and stimulate public institutions to take measures and improve prevention of these social deviations. The media can also have a significant influence on cultural standards about child sexual abuse and incest in order to help victims to face the problem and, with expert medical help relieve the traumas and prevent stigmatisation. A significant number of governments, independent agencies and

[8]Bošković, M,&Alibabić,Š.&Budimir-Ninković, G.(2012) Obrazovni i bezbedonosni rizici masmedijskog plasiranja šokantnih informacija, *Andragoške studije*, Beograd, str. 127-142.
[9]Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, London: Macgibbon&Kee, London, 1972/1980;

the United Nations Office on Drugs and Crime are starting campaigns through media companies in order to spread the awareness about the risks of consuming and distributing drugs with the aim to prevent drug addiction. By publicly announcing information on crime and social deviations, the media has an educative role and informs the public on a number of important issues. They are therefore encouraging critical thinking at least in a part of the population and promoting responsibility of the institutions, independent agencies, non-governmental institutions and governments. The role of the media in crime prevention is also visible when it comes to improving the surveillance or monitoring the police system. The media can also investigate into and emphasise the cases of abuse and corruption or report on the efficacy of the judiciary and share information about discrimination of certain individuals or social groups. Finally, the traditional mass media are playing an important role in encouraging responsibility of all the social actors.

In the professional community, there is constantly a dilemma: to what extent can the media influence "production of violence". Direct influence has still not been established, but there are assumptions which are suggesting to causal relations. Violence in the media such as the action or horror movies splattered with blood are not necessarily the only triggers for inciting criminal activities. Many reality shows and television programs which are promoting prostitution, alcoholism, drug addiction, adultery and immorality and television programs which are dominated by vulgarity, banality and profanity often have high ratings and attract large audiences. These television programs can have a negative effect on children and adolescents. The actors of such television programs which sometimes include starlets and prostitutes often get a lot of publicity followed by significant profit. Young girls who still do not have developed critical opinions and a system of values are unconsciously taking such public figures as idols even though they are showing anti-social behaviour and are often related to certain forms of crime.[10] The analysis of the effect of the mass media to criminal behaviour with elements of violence shows that the perpetrators were consuming the information published by the mass media. Empirical findings about the influence of media to aggressive and criminal behaviour are based on theoretical grounds. According to the cognitive understanding approach, which is represented by Berkowitz, motives for aggression and ideas represented in movies can activate violent and aggressive thoughts which can then reproduce and multiply. Once one such thought is prompted, other thoughts connected to it will be activated as well. Immediately after watching an aggressive movie, the viewer is ,,predisposed" to react aggressively because his network of memories which includes violence is re-activated[11]. However, Bandura thinks that violent scenes broadcasted by media can cause aggressive thoughts and aggressive behaviour only with individuals who have such personality structures that are predisposed to have these types of emotions and actions. This author suggests that such contents shown on television can not only incite violence but also "teach" an individual to use new skills and methods for conducting violence[12]. The majority of studies have revealed that the groups exposed to media content which includes violence had shown a higher stage of aggression than the control groups. Berkowitz and Donnerstein had conducted a laboratory research which provided evidence for this, and the

[10]Bjelajac, Ž.(2015) Mediji,supkultura i kriminalitet u savremenom društvu,Kultura polisa, god. XII, br. 27, Novi Sad,str. 121-134.
[11]Berkowitz, L. (1984). Some effects of thought on anti- and pro-social influences of media effects, *Psychol. Bull, 95*, 410.
[12]Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall

measured level of aggression suggested that there was an intention to hurt another person.[13]

In the process of gathering and sharing information about crime, the content created and broadcasted by media can have a negative influence on the perception of the scope and heaviness of crime, efficiency of preventing crime and the level of security citizens are enjoying. In their hunt for profit and sensationalism, the media are often publishing and broadcasting about monstrous crimes with detailed descriptions and explicit images which has an undeniable effect on the consciousness of individuals and shaping their personalities as well as a huge influence on their behaviour in the future. Informing consumers about social deviations and social pathologies is increasingly becoming dominant in the traditional print and broadcast media, as well as in the electronic media. Black chronicles are often appearing on cover pages of the print and electronic media with lots of details and images depicting serious crimes. Information presented in this manner according to a rule causes reaction of the consumers, especially the young ones who are more sensitive to such news.

The researches that are dealing with behaviour of subjects after they have been exposed to the content which contains violence and crime are showing different results. While some studies had shown that there is an influence of the "violent program" to the future aggressive behaviour, other studies had shown that there are no significant differences on the level of aggression between the groups. The fact that seeing violence in media causes aggressive behaviour of children and adolescents has been shown in three different researches conducted in the USA. These researches had shown that children and adolescents who had been exposed to violent media content have more aggressive behaviour than those who were exposed to the content which does not include violence. For example, research conducted by the psychologists from the Iowa State University had shown that even the video games which do not show blood but involve hurting can cause that children react more aggressively. Researchers had established that graphic video games are making children more aggressive and that neither children nor students are immune to violence in the media. Moreover, some researches about the influence of violence in media on young people show that children had high levels of aggressiveness.[14]

A research conducted by the National Institute of Mental Health show connection between frequent consuming of television programs that contain violence and children's behaviour: children are increasingly becoming less sensitive to pain of others while showing higher levels of fear which suggests higher probability that they become violent and aggressive in the future. These children perceive violence as a normal reaction to stress, namely, as an acceptable means for resolving conflicts. Researchers from this institute are of the opinion that media content that promotes violence also promotes toys based on violence and protected by a program which encourages children to mimic and repat the behaviour which they have seen in the media, especially television programs and movies. They claim that children who watch content that conveys violent ways of resolving conflicts are more likely to act violently in real life.

On the other hand, research conducted by Marina Krčmar, had shown that violence in television programs are not necessarily affecting children in a negative way. She has established that the children who had been watching such programs are not behaving

[13]Felson, R. B. (1996). Mass Media Effects on Violent Behavior. *Annual review of Sociology, 22,* 103 - 128.
[14] Felson, R. B. (1996). Mass Media Effects on Violent Behavior. *Annual review of Sociology, 22*

violently. Some children have heritable tendencies towards violent behaviour and they can be accentuated by watching violence on television. "Television violence" addicts can confuse the television experience with real life, especially over a long period of time. The desire to accept violence in real life and seeing aggression as a norm after watching crime-related content is connected with the theory of meaning in which the new reality created by the media normalises violence and turns it into acceptable behaviour. Like many others, Krčmar stresses out that violence seen in a television program or in a movie does not affect every child in the same way, but he thinks that spending a lot of time watching TV instead of engaging in other activities such as socialising with peers certainly does have a negative effect on every child.[15].

The effect of mass media to public opinion regarding perception of the presence of crime in the society is undeniable. The way in which media are representing crime is often exaggerated and has a dosage of sensationalism and information are often based on emotions rather than facts and the emphasis is on the negative perception of crime within the community. And because of this artificially created perception of presence of crime in a community, the public feels insecure in fear of possible consequences. There is often a difference between perception of the scope of crime and the real scope of crime. According to media reports on juvenile crime in Serbia, it seems that it is increasing over the years and yet the statistics show a tendency of constant decline of violence and lowering the number of crimes. Exaggerated sensational reporting on juvenile delinquency is creating a false impression in the public. On the other hand, the media often neglect certain types of crime which are not "interesting" to the consumers, and these are "white-collar" crimes, ecology crimes, cybercrimes and other criminal offences. And because the media are constantly over-emphasising presence of crime in the society, intolerance towards the perpetrators increases which led to the increase of repressive punishing.

## CONCLUSION

The media are a part of our civilisation's reality, but they have a clear intention to interpret and re-create the reality itself. This is why they are firmly positioned in the system of the informal learning**.** Influence of mass media on public opinion regarding perception of crime in the society is undeniable. The specific way in which the media are presenting crime is often exaggerated and even has a hint of sensationalism and therefore gives information which are often grounded on emotions rather than cold facts. Negative images of crimes are the focus of the media and the public increasingly relies on the information presented by the media. People are more and more alienated as they communicate less while consuming the information offered by the media. And the media, guided solely by commercial interest, neglect the traditional values and rules of journalism and take over the leading role in reshaping the public opinion.

Sensationalistic reporting on crime leads to increased viewership and readership which is followed by desired ratings and profits, but one of the consequences is a false image about the nature and scope of crimes. All this leads to disturbance of citizens and causing fear of crime. Social scientists who are studying crime are united in their opinion that emphasising crime in the media led to the increase of crime in the society. Many studies are

[15] Skakavac, Z.& Simić, T.(2008) Uticaj sredstava masovne komunikacije na kriminalitet maloletnika;*Tematski zbornik: "Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja",* Banja Luka.

supporting the hypothesis that the repetition and the omnipresence of crime in mass media actually "feeds the crime".

Mass media, however, have a significant role in crime prevention. This is conveyed in the fact that they can be a source of information on causes and trends of crime, informing the public on actions conducted by governmental and non-governmental institutions which have the aim to prevent crime and social deviations. The role of the media in crime prevention is also the one that involves monitoring the police system, emphasising cases of abuse and corruption, and reporting on efficacy of judiciary and discrimination of individuals and groups, etc. Finally, the media are playing active role in encouraging responsibility and raising awareness on dangers and bad influences of crime.

## REFERENCES


1. Alibabić, Š. (2002). Vaspitna/obrazovna i kulturna funkcija medija. *Obrazovanje odraslih*, *2*,
2. Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
3. Berkowitz, L. (1984). Some effects of thought on anti- and pro-social influences of media effects, *Psychol. Bull*, *95*, 410.
4. Bjelajac, Ž.(2015). Mediji,supkultura i kriminalitet u savremenom društvu, *Kulturapolisa*, god. XII, br. 27, Novi Sad,
5. Bošković, M, & Alibabić, Š. & Budimir-Ninković, G.(2012). Obrazovni i bezbedonosni rizici masmedijskog plasiranja šokantnih informacija, Andragoške studije, Beograd,
6. Felson, R. B. (1996). Mass Media Effects on Violent Behavior. *Annual review of Sociology*, *22*
7. http://www.crime-prevention intl.org/fileadmin/user_upload/Publications/The_Media__Crime_Prevention_and_Urban_Safety_ANG.pdf
8. Janićijević, J. (2000). *Komunikacija i kultura*. Novi Sad,
9. Skakavac, Z.&Simić, T.(2008). Uticaj sredstava masovne komunikacije na kriminalitet maloletnika; *Tematski zbornik: "Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja",* Banja Luka.
10. Stack, M. & Kelly, D.M. (2006). Popular Media, Education and Resistance. *Canadian Journal of Education*, *29*(1),
11. Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, London: Macgibbon&Kee, London, 1972/1980;
12. Turow, J. (2009). *Media today: An introduction to mass communication*, 3rd. ed. London, UK: Routledge

MA JasminaIgrački, istraživač saradnik
MA Ivana Stepanović, istraživač saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

# UTICAJ MEDIJA NA PREVENCIJU KRIMINALITETA

*Ovaj rad ima za cilj da prikaže uticaj mas medija na usvajanje poruka o kriminalu, koje mediji šalju konzumentima. Poznato je da mediji imaju važnu ulogu u procesu formiranje ličnosti, bilo u pozitivnom ili negativnom pravcu. Pozitivan uticaj medija nije sporan i on je veoma značajan u svakom društvu. Savremeno društvo karakteriše širok spektar raznih vrsta izvora komunikacija na koje konzumenti reaguju. Više istraživanja pokazuju da saopštavanje medija o nasilju, kriminalu ili drugim socijanim devijacijama imaju dvojaki uticaj-upozoravajući i preventivni,ali i daju stimulans za usvajanje negativnih oblika ponašanja. U trci za profitom, ne retko, mediji na senzacionalistički način obaveštavaju javnost o teškim zločinima čime u javnosti stvaraju percepciju o izraženoj društvenoj opasnosti i nesigurnosti. Predominantno naglašavanje teških oblika kriminaliteta, sa detaljnim opisom dogadjaja i sa slikama, kod jednog broja konzumenata stimuliše maštovitost i fantazije i identifikaciju sa negativnim pojedincima. Medijske informacije o kriminalu, tokom dužeg vremena, mogu dovesti do prihvatanja nasilja i agresije u stvarnom životu kao životne norme.*

*KLJUČNE REČI: mediji / kriminalitet / prevencija / konzumenti / komunikacija / informalno učenje / agresivno ponašanje*

# PHOTOTHERAPY AND REHABILITATION: USING DIGITAL MEDIA TO EXPLORE EX-OFFENDER'SAWARENESS FROM THE PERSPECTIVE OF GESTALT THERAPY

Jelena Zeleskov Djoric, PhD
School of Psychological and Clinical Sciences, Charles Darwin University, Australia

*Rehabilitation of ex-offenders represents pivotal after-prisonsupport and help prisoners to reintegrate into community after being released. Psychotherapy and counselling constitute important factor inrehabilitation process for offenders and their families. Application of cognitive behavioural therapy in correctional sector has been well researched and documented, however many other approaches have beenundepreciated. Among other therapeutic modalities, gestalt therapy techniques have been successfully utilized in clinical practice, butimplementation in correctional setting remains unreported. This paper discusses the application of gestalt therapy combined with phototherapy along with clinical case presentation. Concepts of awareness and contactare discussed and presented through transcript when phototherapy with ex-offender was employed.*

*KEYWORDS: gestalt therapy / phototherapy / rehabilitation / ex-offenders / digital media*

*"Photographs are an important site for the embodiment of memory, as traces of working through a place for self in the past and the present. They are also a means, by which people in everyday life can narrate experience, and in this way can come to an understanding of what those experiences mean"*
*Harrison, 2002*

Gestalt therapy is an existential, phenomenological, holistic and humanistic approach. The richness of Gestalt therapy lies in thebroad range of techniques a therapist can use to explore the experience of a client in the here and now. Many significant concepts, such as the paradoxicaltheory of change, contact, awareness, field theory, unfinished business, dialog, figure/background and thecycle of experience formGestalt theory (Brownell, 2010; Francesetti, 2015; Philipson, 2012; Spagnuolo Lobb, 2013).Gestalt therapy can be observed as a form of art in which aesthetic dimension represents animportant part of the therapeutic process itself (Francesetti, 2012).

In this paper, concepts of awareness and contact arepresented through an experimentcombined with phototherapy.The cornerstone of Gestalt therapy is encouragement of full and free-flowing awareness. According to Yontef (1993), awareness is "a form of experience which can be loosely defined as being in touch with one's own existence, with what is…the person who is aware knows what he does, how he does it, that he has alternatives and that he chooses to be as he is" (p.144). Awareness is necessary for assimilation at the contact boundary, choice and creativity (Joyce & Sills, 2014). One of the most important tasks of a Gestalt therapist is that of raising the client's awareness–what he thinks and how he feels, what is going on in his body and at the level of his sensations, how he makes or interrupts contact and his relationships with other people. Contact has been described as a central concept in Gestalt therapy as well as other approaches. Contact means being in touch with what is emerging in the moment (Yontef& Jacobs, 2007) but also changing oneself and one's experience of the world (Polster&Polster, 1973). Atthe process level, contacting consists of moving, separating, connecting, and being aware (Yontef, 1993).

In this case presentation, both concepts were explored with the client through the experiment and phototherapy process. By being experiential in its nature, what is imagined or potential has been put into action in Gestalt therapy. We call this *enactment*. According to the literature, the experiment in Gestalt therapy is "a purposefully created experience in support of increased awareness that facilitates change; it is unpredictable" (Brownell, 2010, p.155). Experiment provokes the next growth step for clients. The experiment can be negotiated with the client; then it is calleda bilateral experiment. Another possibility to apply an experiment is to implement something without warning the client. With this, the client is relying on the therapist's decision. As Joyce and Sills (2014) stated,anexperiment in Gestalt therapy includesseveral steps for the therapist to follow, starting with the suggestion to have an experiment, grading the experiment, developing the experiment, completing the work through the experiment, and assimilating and integrating the learning. In this case study, the therapist worked with the client based on previous discussion about phototherapy method.

Using art process in rehabilitation of offenders and ex-offenders has a long tradition (Cardinal, 1997; Gussak&Ploumis-Devick, 2004; Ursprung, 1997). Art therapy programs are tremendously important part of treatment aimed at helping prisoners to overcome problems associated with traumatic childhood experiences (Williams, 2003). Photography can be defined as an abundant art (Hariman&Lucaites, 2016) but also as a form of digital media (Coetzer, 2015).Photography as a digital media has been perceived as an important medium that has beenintegrated intocounselling and psychotherapy with benefits confirmed for various clients (Cosden& Reynolds, 1982; Coetzer, 2015; DeCoster& Dickerson, 2014; Teti, French, Kabel&Farnan, 2017; Weiser, 2004). Numerous studies confirmed the beneficial use of photography when working with offenders, police officers and prison staff in exploration of criminal justice system, offenders' experience and prison itself (Gariglio, 2016; Loewenthal, 2015; Loewenthal et. al, 2017; Woolnough, 2015). From therapy perspective, the distinction between phototherapy and therapeutic photography should be briefly explained before moving forward with the clinical case. By definition, phototherapy involves a therapist whoworks with a patient through photography (Weiser, 2014), whereas therapeutic photography is a method of engaging the client in the photographic process for its therapeutic qualities. Therefore, therapeutic photography does not require the assistance of the therapist. The decision tocombine the experiment in Gestalt therapy with photography, in particular, was also based on the power of images

themselves. According to Harper (2002), the power ofimages is that "images evoke deeper elements of human consciousness than do words; exchanges based on words alone utilize less of the brain's capacity than do exchanges in which the brain is processing images as well as words"(p. 13). The power of photography to communicate the field, development of self-exploration, building resilience and coping skills is confirmed in numerous studies (Aldridge, 2007;Fleury etal., 2009; Harding et al., 2009;Turner, 2005), however experimenting with photography from the perspective of Gestalt therapy is emerging field. For this paper, aparticular session with the client and part of the session transcript will be presented.

## THE CASE PRESENTATION – SESSION NUMBER EIGHT

F.L. presentsas an extroverted 38-year-old, well-built male. He has been convicted eight times in total, mainly for robbery and arms trafficking starting with his first offence when he was 16 years old. He is from Kninand he was 12 years old when thecivil war started in the former Yugoslavia. He remembers "Operation Storm" conducted by the Croatian Army in August 1995 during the war. He was 14 years old at that time, and he succeeded in escaping with his familyduring the subsequent exodus of Serb civilians. The family consisted of his mother and a sister, who was 16 years old when they moved as refugees to Belgrade. His father was in the war and could not join them until the war ended in December 1995. They stayed with their cousin in Belgrade for two years, and after that, they moved to a separate accommodation. His parents started to work in Belgrade, while his sister beganher studies. With boys from the neighbourhood,F.L. wasinvolved in robberies. When NATO bombed Serbia in 1999, he was involved in arms trafficking for Kosovo. He was 20 years old. From 2000 to 2015, he was incarcerated eight times in two main prisons in Serbia: Sremska Mitrovica Prison and Zabela Prison.He is married and has one son who is 15 years old. His relationship with his partner has been good since they started to live together, and F.L. describes their relationshipas supportive.

After being released from prison on 02/03/2015, the client contacted severalnon-government organizations and asked for support. He stated he would like to talk to someone about his experience in prison, his marriage and his life. The referral was made by the case manager to the private practice in Belgrade where the author of this paper worked as a psychotherapist. Psychotherapy sessionsstarted on 21/03/2015 on a weekly basis. During the therapy sessions, many issues emerged, and F.L. could reflect on his past and current life. For the purpose of this paper, the case will not be presented in detailas the main focus is on the particular session with the client when anexperimentin Gestalt therapy combined with phototherapy was applied.

During previous sessions, F. L. talked about his father, his criminal offencesand the concept of freedom. Agreement to explore his experience in the here and now in the therapy process has been made, but also to ascertain his awareness and ability for contact through photography.

The photograph presented here has been previously used to facilitate Gestalt groups in prison with offenders during cross-cultural study projectsin Sicilian and Belgrade prisons (Zeleskov-Djoric, Cannavo&Medjedovic, 2016).

.....

*Therapist (T): Hi, F L. How are you today?*

*Client (C): I am quite good. How are you?*

*T: I am also good, thanks for asking. What has happened in the last two weeks? How are things going with your family?*

*C: Well, they are all fine. Except my father.It is quite difficult to deal with this man. You know…You know Idon'tgive a shit for this shit he is telling me. I am always wrong, you know.*

*T: Yes, I can hear you are struggling with his way of communicating things with you.*

*C: It is not a struggle; it is a battle.*

*T: Yes, it seems like that for you.*

*C: I mean…you know…I know I did what I did…can he stop putting out that shit every time we meet? Can he? I am straight. I am out of prison. I have been trying to put my life together again for the last year. I found a piece of shit to work for a piece of shit…for 15000 RSD. This is shit; you know that. But I said to myself I want to make something of my life. My family supportsme.But he…he is just…*

*T: Yes. You have been working on this to put up your life and not to reoffend.*

*C: Yes. You know it has been hell for me …really…a hell. They are everywhere, you know…guys I worked with. I could have a serious amount of money in two days. I could have that instead of working for this shit. My father does not give a damn for what I am doing. But, you know, we discussed this many times. I want to be free. I am moving towards that…*

*T: Yes, we discussed this issue many times.*

*C: Yes, you know I thought a lot about my dreams, what I want and what I do not want…where I am. But my relationship with him…it is just unbearable…*

*T: I can hear that.*

*C: I would like to have a chance to talk with him in a different way. Always. I am yelling…he is yelling…*

*T: I agree it would be good to try. Do you remember our previous sessions when I mentionedthat photos could be a good way of coming in contact with how you feel in the present moment?*

*C: Yes, I remember.*

*T: What I am hearing is that you are upset about your relationship with your father. I am also hearing you have thought a lot about your freedom, your life and where you want to be in the future and how to get there.*

*C: Yes, that is right.*

*T: Do you think to try one experiment?*

*C: It sounds good. Which kind of experiment?*

*T: I would show you one photo, okay? I want you to look at this photo and express your thoughts about it. Your feelings.Your story around it. How does it sound to you?*

*C: What am I supposed to say about the photo?*

*T: Whatever you feel in this moment. I will help you as much as I can, but there is no expectation in this experiment. We will see how itwill go for you,okay?*

*C: Yes, okay. I am okay to try that. You know it is quite strange, but yes, we can try. I remember we discussed it once. Yes, why not?*

*T: Okay. This is the photo. I would like you to look at this photo and stay a little bit with it. Try to be in contact with it. I would also like you to become aware of your thoughts while you are looking at the photo, your feelings. What would you like to share with me while you are looking at this photo? How would you describe it?*

*C: Okay. I am seeing chairs…couple of them and a house. It is a nice photo. I can see the sea also. It is a sunny day. Bright.*

*T: How do you feel when looking at this photo?*

*C: I feel like going there. I like the place.*

*T: Okay, then imagine going there. What would you do?*

*C: I would sit on this chair. The first one. I would look at the sea.*

*T: Can you say that to me as if you are in the photo?*

*C: Yes. I am coming to this house. What a nice view! I had a hardday, and I am sitting on this chair.*

*T: Okay. What happens next?*

*C: I am sitting and looking at the sea.*

*T: How do you feel?*

*C: I am calm. It is good to sit. To have space.*

*T: Yes.*

*C: I am looking at the sea…Then I feel someone else is coming to this quiet place.*

*T: Who is coming into your picture?*

*C: My father.*

*T: How do you feel seeing that?*

*C: I am nervous. I do not know why he is here and what he wants.*

*T: Be with that while you are looking at thephoto. Stay in that picture. What is happening next?*

*C: He sits in a chair next to me. He is looking atthe sea as well.*

*T: How is it for you to sit with him and look at the sea?*

*C: I am anxious. I do not know what will happen next.*

*T: Okay, can you be with that feeling of anxiety while he is sitting with you and looking at the sea?*

*C: Yes.*

*T: What is happening next?*

*C: I want to say something to him, you know. I want to look at him, but …*

*T: But?*

*C:But, I cannot…Just cannot.*

*T: How are you feeling right now?*

*C: I feel anxious about him. I can sit and look at the sea. I can feel his presence sitting next to me…Oh, man. I cannot believe I cannot look at him. I am an idiot.*

*T: Just stay with your feelings, and do not go to your thoughts.*

*C: I am afraid. Shit. Shit.*

*T:It is okay. Afraid of what?*

*C: That he willput shit in my head again. That he will shout at me, that I am wrong.*

*T: That you are wrong?*

*C: Yes, that everything I did was not good. That I am shit.That I need to be in prison with those guys.That I am worthless.*

*T: What is happening now for you? I can see a change in your face.*

*C: I am aware of my fear in relation to him.*

*T: In relation to your father.*

*C: Yes, I am aware that I do need acknowledgement from him.*

*T: You need to be seen?*

*C: Yes, I want him to see me. I want him to say I am okay. Yes, I did many wrong things, but I want him to say I am okay andto see what I have beendoing in the last two years.*

*T: Can you tell him that now while you are looking at the photo?*

*C: I could try. Yes, I can tell him.*

*T: So, tell him. What do you what him to know?*

*C: I want you to know…*

*T: Can you start with Dad, I want you to know?*

*C: Um…yes, I can. Dad, I want you to know I am trying to live my life differently. I am really trying to get back on track with my life. I did what I did. You did it also. You know what we have gone through all these years. I did not think I would become an offender. I did not want to. It just happened with all the shit that was happening around us…after leaving our home.I understand …it is not your fault …it is not mine, either.I just want you to know I am trying. I just want to tell you this. Yes, nothing else…I just needed to tell you this…*

*T: How do you feel now?*

*C: Strange. I am not anxious. I just feel.*

*T: What do you feel?*

*C: I am relievedbut also confused.*

*T: Confused about what?*

*C: That this simple photo provokes all these things in me…*

*T: Yes.*

*C: I thought when you said we could do the experiment and mentioned the photo, this would be just fun. Like a game.*

*T: It was not fun?*

*C: (smiles) Well, it was quite frightening, you know.*

*T: Yes, I can hear you, and I can see it in your face.*

*C: Wow…What a shit.I cannot believe I do have those feelings regarding him…Man….*

*T: Yes, it seems you were surprised to become aware of feelings that are still present in your relationship with your father.*

*C: For sure, I am.*

.....

After this experiment,discussion about client's experience and awareness of the importance of relationship with his father was continued. The client expressed willingness to try to make contact with the father by being aware of the photo he worked through during this session. The client said he would like to take this photo and put it in his room. It wouldremind him of the discussion and the session. The therapist said this was fine and was supportive for him doing this.

The transcript presented above is part of the session when a particular experiment combined with phototherapy was deployed. Many Gestalt techniques could be used when working with clients. The decision of how human experience will be explored with a client depends on the numerous variables that define the therapy process itself. The therapist's preference, as well as the client's, regarding a certain technique and its relation to the presented topic should be taken into consideration. The use of photography as a digital media in rehabilitation ofoffenders and ex-offenders could be beneficial and engaging way of establishing and maintaining the therapeutic relationship with this specific population. It is expected that future researchers and therapists will become more open to explore relationship between rehabilitation and use of digital media in criminal justice system.

## REFERENCES


1. Aldridge, J. (2007). Picture this: The use of participatory photographic research methods with people with learning disabilities. *Disability & Society, 22* (10), 1-17.
2. Brownell, P. (2010). *Gestalt Therapy: A guide to contemporary practice.* NY: Springer Publishing Company, LLC.
3. Cardinal, R. (1997).A brief history of prison art. In P. Kornfeld (Ed.)*Cellblock visions: Prison art in America*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
4. Coetzer, R. (2015). A Picture Tells a Lifetime of Words: Photography, Psychotherapy, and Brain Injury Rehabilitation. *Neuro-Disability and Psychotherapy, 3* (1), 1-10.
5. Cosden C., & Reynolds, D. (1982).Photography as therapy.*The Arts in Psychotherapy, 9,* 19-23.
6. DeCoster, V., & Dickerson, J. (2014). The Therapeutic use of Photography in Clinical Social Work: Evidence-Based Best Practices. *Social Work in Mental Health, 12* (1), 1-19. doi.org/10.1080/15332985.2013.812543
7. Fleury, J., Keller, C., & Perez, A. (2009).Exploring resources for physical activity in Hispanic woman, using photo elicitation.*Qualitative Health Research, 19* (5), 677-686. Retrieved from http://qhr.sagepub.com/content/19/5/677.long
8. Francesetti, G. (2012). Pain and Beauty: From the Psychopathology to the Aesthetic of Contact. *British Gestalt Journal, 21* (2), 4 -18.
9. Francesetti, G. (2015). *Absence is the Bridge Between us.* Italy: Istituto di gestalt HCC Italy.
10. Gariglio, L. (2016). Photo-elicitation in prison ethnography: Breaking the ice in the field and unpacking prison officers' use of force. *Crime, Media, Culture, 12* (3), 367–379.
11. Gussak, D., &Ploumis-Devick, E. (2004).Creating wellness in correctional populations through the arts: An interdisciplinary model.*Visual Arts Research 29*(1), 35-43.

12. Harding, J., Harding, K., Jamieson, P., Mullally, M., Politi, C., Wong-Sing, E., Law, M., &Petrenchik, T. M. (2009). Children with disabilities' perceptions of activity participation and environments: A pilot study. *Canadian Journal of Occupational Therapy,76*(3), 133-144. Retrieved from http://cjo.sagepub.com/content/76/3/133.long
13. Hariman, R. &Lucaites, J. L. (2016). Photography: The Abundant Art. *Photography and Culture, 9* (1), 39-58.
14. Harper, D. (2002).Talking about pictures: a case for photo elicitation.*Visual Studies, 17* (1),13-26.
15. Joyce, P. & Sills, C. (2014).*Skills in Gestalt: Counselling and Psychotherapy*. London: SAGE Publications Ltd.
16. Loewenthal, D. (2015). The therapeutic use of photographs in the United Kingdom criminal justice system. *European Journal for Psychotherapy and Counselling, 17*(1), 39–56.
17. Loewenthal, D., Avdi, E., Chauhan, G., Saita, E., Natri, T., Righi, R., Tompea, A., Giordmaina, J. & Issari, Ph. (2017).Evaluating the therapeutic use of photocards in European prisons.*Counselling Psychology Quarterly, 30* (1), 67-85.
18. Philipson, P. (2012). *Gestalt Therapy: Roots and Branches – collected Papers*. London: Karnac Books Ltd.
19. Polster, E., &Polster, M. (1973).*Gestalt therapy integrated: Contours of theory and practice*. New York: Vintage Book/Random House.
20. Spagnuolo Lobb, M. (2013).*The Now-for-Next in Psychotherapy: Gestalt Therapy Recounted in Post-Modern Society*. Italy: Franco Angeli.
21. Teti, M., French, B., Kabel, A.,&Farnan, R. (2017). Portraits of Well-Being: Photography as a Mental Health Support for Women With HIV. *Journal of Creativity in Mental Health, 12*(1), 48-61.
22. Turner, D. (2005).Hope seen through the eyes of 10 Australian young people.*Journal of Advanced Nursing, 52* (5), 508-517.
23. Ursprung, W. A. (1997). Insider art: The creative ingenuity of the incarcerated artist. In D. Gussak& E. Virshup (Eds.) *Drawing time: Art therapy in prisons and other correctional settings* (pp. 13-24). Chicago: Magnolia Street Publishers.
24. Yontef, G. (1993). *Awareness, Dialogue and Process: Essays on Gestalt Therapy*. Highland, NY: Gestalt Journal Press.
25. Yontef, G., & Jacobs, L. (2007).Gestalt therapy.In R. Corsini& D. Wedding (Eds.) *Current psychotherapies* (8th ed., pp. 328–367). Florence, KY: Cengage.
26. Weiser, J. (2004). Phototherapy techniques in counselling and therapy – Using ordinary snapshots and photo-interactions to help clients heal their lives. *Canadian Art Therapy Association Journal, 17*, 23–53.
27. Weiser, J. (2014). *Therapeutic Photography*.Retrieved from http://phototherapy-centre.com/therapeutic/photography/
28. Williams, R. (2003). Introduction. In R. M. Williams (Ed.) *Teaching the arts behind bars* (pp. 3-13). Boston, MA: Northeastern University Press.
29. Woolnough, G. (2015, August). *Identity concealed or revealed? The use of photography in the Victorian criminal justice system*. Paper presented at the Conference of British Association of Victorian Studies, Leeds, UK.

Dr Jelena Želeskov Đorić
Univerzitet Čarls Darvin, Fakultet za psihološke i kliničke nauke, Australija

# FOTOTERAPIJA I REHABILITACIJA: UPOTREBA DIGITALNIH MEDIJA RADI ISTRAŽIVANJA SVESTI BIVŠIH PRESTUPNIKA IZ PERSPEKTIVE GEŠTALT TERAPIJE

*Rehabilitacija bivših prestupnika predstavlja ključni element postpenalne podrške i pomoći pri reintegraciji u društvo nakon odsluženja kazne. Psihoterapija i savetovanje su važni faktori u procesu rehabilitacije, kako za prestupnike, tako i za njihove porodice. Primena kognitivnebihejvioralne terapije u korektivnom sektoru je veoma dobro istražena i o njoj je dosta pisano, međutim, mnogi drugi terapeutski pristupi su potcenjeni. Kada je reč o drugim terapeutskim modalitetima i tehnikama, Geštalt terapija je bila uspešno korišćena u kliničkoj praksi, ali je njena primena u korektivnom sektoru ostala nezabeležena. Ovaj rad razmatra primenu Geštalt terapije u kombinaciji sa fototerapijom uz prezentaciju pojedinih kliničkih slučajeva. Koncepti svesnosti i kontakta razmatraju se i prezentuju pomoću transkripta tokom primene fototerapije sa prestupnikom*

*KLJUČNE REČI: Geštalt terapija / fototerapija / rehabilitacija / bivši prestupnici / digitalni mediji*

# CULTURAL CONDITIONALITY OF THE CONTENT AND DYNAMICS OF CRIMINAL PUNISHMENT

Mikhail Babayev, PhD
Honoured Scientist of the Russian Federation,
Professor, senior research professor of the criminal law research division of the
Russian State University of Justice

Yuri Pudovochkin, PhD
Professor, head of the criminal law research division of the
Russian State University of Justice

*Criminal punishment is a reflection of the cultural features of society. It is at all times restricted the most important for the individual and society, rights and (or) values. The question of what values should protect and limit the punishment in the modern world is not solved. Linked to this is the current estimate of the crisis of criminal punishment.*

*KEYWORDS: criminal punishment / values / social dynamics*

As a crime, punishment is a "man-made construct" of the state. It determines what measure of impact and how much can be "erected" in the status of criminal punishment and, accordingly, is included in the penal system provided for by the Criminal Code.A very precise idea expressed by Charles Louis de Montesquieu can serve the basis of this thesis: "In moderate boards, a good legislator can put everything for punishment. Is it not surprising that in Sparta one of the main punishments was the prohibition to lend his wife to another, to loan someone else's wife and if necessary to see at home only virgins? In a word, everything that the law calls punishment, and it will be really punishment. "Here one can not but pay special attention to the fact that we are talking about a "good legislator" and "moderate government"[1]. There is no doubt that these terms embrace the culture of the formation of power, and the culture of its functioning, and more specifically, the culture of lawmaking.It is the culture of power that predetermines its possibility and ability to provide the required filling of the criminal penal system, the optimal balance of stability and

[1] See this: Toffler E. Metamorphoses of power. Knowledge of wealth and power on the threshold of the 21st century. – M., 2004.

flexibility, the traditional and innovative principles of the penal system, including here and the need for updating their species.

The connection between the content of criminal punishment and culture has two main lines: a) the punishment is directly related to the source of power in society and is, in fact, the use of this source in order to maintain power; b) punishment is closely connected with the value representations of society, since it constitutes a restriction or deprivation of a person of certain values that are significant in a given society.

With regard to the first line, relying on the work of well-known futurists, we already wrote that criminal punishment, as an instrument of state power, always reflected the source of this power itself, which consisted respectively of strength, wealth and information. In conditions of power based on force, the criminal law produced physical punishment; at the power based on the capital - penal, economic punishments.Today, when information becomes the basis of power, the state, being the main power tool, can (or should) reconsider the instruments of coercion used by it, reorienting them from traditional coercion based on the threat of violence or material constraint, to more subtle levers of using knowledge and information[2].

As to the connection of criminal punishment with the basic values of society, it seems much more complicated. First of all, let's compare two statutory provisions: Article 2 of the RF Constitution declares that a person, his rights and freedoms are the highest value; Article 43 of the Criminal Code defines criminal punishment as deprivation or restriction of the rights and freedoms of a person convicted.It is not difficult to draw a logical conclusion that criminal punishment is the deprivation or restriction of the highest personal values. Considering that punishment is part of the established procedure for the protection of human rights and freedoms, it must be stated that in the situation of its application some higher values are limited for the sake of protecting other higher values.Such a situation always requires a certain balance, as repeatedly pointed out by the Constitutional Court of the Russian Federation, experts in the field of criminal and constitutional law. Meanwhile, the question of balance is mainly considered today from a quantitative point of view, with an emphasis on the question of how significant the restriction of human rights can be as punishment.Today, it seems, there are prerequisites to compare the qualitative order and further discuss the question of what kind of rights and freedoms, what values can be limited in order to construct criminal penalties.

Let us recall P.A. Sorokin, who wrote that the degree of motivational pressure of punishment depends on the nature and stability of the scientifically-religious-moral world outlook and human understanding of the world, and therefore the same punishment will have a greater influence on the behavior of a person than the greater "good" it takes away from, than more it makes the degree of dissatisfaction with a particular need[3].

Values as an object of protection are a constant theme of scientific works and political and legal debates. The question of what should be protected by criminal law is the basis of modern criminal-legal discourse. The question of what can and should be limited to combating crimes can not be classified as widely discussed.However, changes in the

[2] PudovochkinY.E. Crime and Punishment in a Changing World // Criminality Counteraction: criminally-legal, criminological and criminal-executive aspects. Materials of the III Russian Congress of Criminal Law (May 29 - 30, 2008). – M., 2008.

[3] Sorokin P.A. Crime and punishment, feat and reward: a sociological study of the main forms of social behavior and morality – M., 2006. – P. 241 – 244.

solution of this particular issue, as the history of criminal law shows, determine the most fundamental, deep-seated, tectonic shifts in the entire industry. Let us recall the disappearance of the qualified types of the death penalty, expulsion from the community, slavery, corporal punishment, punishing sanctions. And we will compare the significance of these transformations with changes in the nomenclature of objects put under the protection of criminal law. The dynamics of the content of punishments lags far behind in their rates from the dynamics of protected values. Suffice it to say that deprivation of liberty, penalties and forced labor served as a means of criminal and legal protection of the values of society in the 18th century and in the 21st century, while the list of protected values and the list of criminal acts changed much more significantly over three centuries. However, the low rate of transformation of the content of the penal system is inversely proportional to the degree of modernization of the criminal law branch.

Maybehere lies the crisis of punishment, which experts have been actively writing about in recent decades. We are mostly accustomed to assess the degree of compliance of criminal law with the needs of society, depending on whether all the valuable objects are put under its protection. At the same time, it is overlooked that the content of criminal punishment should also reflect these values. Perhaps today it is time to seriously discuss the issue of what rights and freedoms should limit punishment, and maybe it should influence not only them, but also some other benefits? [4].

Here there is one more direction of analysis and scientific search. The fact is that, following the recognition as encroachments of offenses only on universally valid values, punishment is also constructed in a sufficiently generalized form, as a restriction of universally valid rights and freedoms. Meanwhile, punishment is imposed not for a crime in general, but for a specific person who has his own unique cultural code, which does not always coincide with the cultural order of society as a whole. And in this respect, when appointing punishment, the state, as a rule, ignores almost everything that is written in this sociocultural code.

The problem of correlation of the punishment content to the individual cultural characteristics of the offender is not discussed, mostly in view of the proclaimed principle of equality. All, regardless of any circumstances, are equally subject to the same penalties (restrictions for minors, women and elderly people in this case are not taken into account, because they are dictated not by considerations related to culture, but by other circumstances). Moreover, such equality is recognized (and, probably, quite justifiably) by a significant achievement of the criminal-legal evolution in comparison with the existing class distinctions not so long ago in the system of punishments. Without invoking in any way the restoration of lost cultural practices, it

[4] Here one should listen to the opinion of leading cultural scientists: "Of course, it is too early to talk about adding up the new system of values of the post-industrial era; they are only outlined as tendencies in the development of social consciousness. Moreover, the time has not yet come for new priorities in the system of law reflecting these changes. At the same time, it can be noted that incidents involving violations of civil rights and freedoms of people, their essential equality, leveling gender and racial differences, physiological and psychological deviations, etc., began to cause the greatest public outcry around the world.This is facilitated by the expansion of the information capabilities of the media, but this is the most demanded by society. Most likely, we are talking about an important trend that reflects the fundamental value changes in the minds of people. Thus, with respect to the post-industrial era, one can say that the most urgent social benefit is the observance and expansion of the civil rights of people, their cultural freedom in addition to political and economic, and the greatest evil is the restriction of this freedom. " See: Flier A.Y. Good and evil in the cultural-historical understanding / / Knowledge. Understanding. Skill. - 2015. - № 3 (May - June). - P. 17-36. [Electronic resource]: http://zpu-journal.ru/e-zpu/2015/3/Flier_Good-Evil (date of circulation: August 20, 2016).

can not be at the same time not noted that class distinctions in punishments could to some extent be fully justified, since they are able to take into account differences in the system of value orientations of various social strata[5]. Therefore, it is possible to put forward for discussion a non-standard thesis that the differentiation of criminal penalties should take into account not only differences in the nature and degree of public danger of crimes and the identity of the offender, but also differences in the socio-cultural status of the personality of those who commit these crimes. The technology of establishing such possible differences is not yet visible to us.

## ARTICLES REFERENCE INDEX


1. Toffler E. (2004). Metamorphoses of power. Knowledge of wealth and power on the threshold of the 21st century.
2. Pudovochkin Y.E. (2008). Crime and Punishment in a Changing World // Criminality Counteraction: criminally-legal, criminological and criminal-executive aspects. Materials of the III Russian Congress of Criminal Law (May 29 - 30, 2008).
3. Sorokin P.A. (2006). Crime and punishment, feat and reward: a sociological study of the main forms of social behavior and morality.
4. Flier A.Y. (2015). Good and evil in the cultural-historical understanding / / Knowledge. Understanding. Skill. № 3 (May - June). - P. 17-36. [Electronic resource]: http://zpu-journal.ru/e-zpu/2015/3/Flier_Good-Evil (date of circulation: August 20, 2016).
5. Dibirov M.G. (2015). Privileges in the criminal law of Russia: dis. ... cand. jurid. sciences. Saratov.


[5] It is another matter that class distinctions in criminal punishments, as experts correctly write, "were defined in normative acts, which from an industry point of view were much closer to constitutional or administrative-legal ones. Actually, in the criminal legislation they were not fixed, evidently because they were not of a criminal nature and were not oriented or intended to solve the branch tasks of criminal law. These are privileges that were introduced into criminal law from the outside and were conditioned by the general socio-political characteristics of the Russian state and society.They acted as an element of the general legal status of the personality of a representative of a given class and, being an integral part of this status, remained unchanged in the sphere of criminal legal relations. " See: Dibirov M.G. Privileges in the criminal law of Russia: dis. ... cand. Jurid. Sciences. - Saratov, 2015. - P. 34.

Prof. dr Mihail Babajev
Državni pravni fakultet Univerziteta u Moskvi, Rusija

Prof. dr Jurij Pudovočkin
Državni pravni fakultet Univerziteta u Moskvi, Rusija

# KULTUROLOŠKA USLOVLJENOST SADRŽAJA I DINAMIKE KRIVIČNE SANKCIJE

*Krivična sankcija predstavlja refleksiju kulturoloških elemenata jednog društva. Ona je oduvek ograničavala i uticala na najvažnija individualna i društvena prava i (ili) vrednosti. U modernom svetu, još uvek nije rešeno pitanje vrednosti koje krivična sankcija treba da štiti, ali i limitira. U vezi sa tim je i pitanje trenutne krize, kada je reč o krivičnim sankcijama.*

*KLJUČNE REČI: Krivična sankcija / vrednosti / društvena dinamika*

# THE CONDITIONAL RELEASE: IMPLEMENTATION IN COURT PRACTICE AND MEDIA REPORTING IN THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE PERIOD FROM 2011 TO 2015*

Nikola Vujicic, Assistant Researcher
Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia

*The topic of this paper is analysis of implementation of the institute of conditional release in practice of the courts of the Republic of Serbia in the period from 2011 to 2015, based on the population of persons released on parole from the penal-correctional institutions in Sremska Mitrovica, Požarevac and Niš, on one hand, and the analysis of media reporting on this institute, based on electronic issues of daily newspapers Politika, Večernje novosti and Blic, on the other hand. The first part of the paper consists of a general statistical analysis of implementation of parole at the level of penal-correctional institutions, as well as the level of courts. The second part of the paper reviews current court practice, where special emphasis was put to court decisions which could be characterized as examples of good or bad practice. The third part of the paper deals with media reporting on conditional release, with a special review of differentiation of the news which are directly linked with the general purpose and implementation of this institute in practice from the news which are more linked with persons who in given cases submitted applications for parole. Finally, the last part of the paper offers general standpoints on implementation of conditional release in the practice of courts and media reporting in the Republic of Serbia.*

*KEYWORDS: conditional release / parole / media / court practice / quantitative analysis*

## INTRODUCTION

The rights of inmates serving time in prisons in modern criminal legislatures could almost not be imagined without existence and implementation of the institute of a parole. This right, whose origin we refer to Alexander Maconochie and his "mark system" (Ignjatovic, 2016: 177), is often in practice viewed as a privilege of its kind, i.e., as granting

* The paper represents the result of Project 47011 financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

privileges to persons who committed crimes, because of which they were given social-ethical reprehension in the form of serving time in prison, and in this sense there is a certain resistance against implementation of this institute in court practice. As in many situations, here too understanding is necessary.

For understanding of parole it is important to see the fact that the complex nature of parole, because of its firm functional link with imprisonment, and thus with big issues of the penal concept, penal policy, which results in parole release, keeping the same normative basis, often significantly alters its purpose, and consequently alters its effect on realization of the purpose of punishment and outcome of the penal policy. Although parole release of convicted persons is a generally accepted institute with a long tradition, numerous disputable issues and dilemmas still accompany legislative decisions and practice of parole (Soković, 2014: 35). In contrast to advocators of broader implementation of this institute, claims still persevere on justifiability of abrogation of early parole, which emphasize that it is illogical, counterproductive, unjust with regard to victims of crimes, and that it potentially threatens safety of citizens (Soković, 2016: 388).

These two confronted attitudes prompted the idea to concentrate on the analysis of data on implementation of parole by courts in the Republic of Serbia[1], on one hand, and on media reporting (more precisely: reporting by daily newspapers, both in printed and electronic form) in the period from 2011 to 2015, starting from the hypothesis that resistance against implementation of this institute (we could stress - "this inmates` right") exists both at the level of courts and with regard to positive reporting/valuation of this concept by the media.

For implementation of the institute of parole in practice in the observed period, the following regulations are significant: (1) Criminal Code, *Official Gazette of RS*, no. 85/2005, 88/2005 - corr., 107/2005 - corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, and 108/2014 (*hereinafter*: CC); (2) Criminal Procedure Code, *Official Gazette of RS*, no. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, and 55/2014 (*from hereinafter*: CPC), and (3) Law on Execution of Criminal Sanctions, *Official Gazette of RS*, no. 55/2014 (*hereinafter*: LECS).[2]

*Sample* of the examined population consisted of validly convicted males who in the period from 2011 to 2015 served imprisonment in penal-corrective institutions in Sremska Mitrovica, Požarevac and Niš, and who were released on parole in that period. Out of the 1,583 persons released on parole from all three institutions, the researchers had access to the records (files) of 1,470 convicts (92.9% of the total number). The number of records of

[1] For analysis of implementation of parole in practice some data were used from the research no. 2400658 from May 24, 2016 - "Implementation of the institute of parole in practice of courts of the Republic of Serbia in the period from 2011 to 2015", done by the Institute of Criminological and Sociological Research, in cooperation with OSCE Serbia. See publication: Vujičić, N., Stevanović, Z., Ilijić, Lj. (2017). *Primena instituta uslovnog otpusta od strane sudova u Republici Srbiji*. Beograd: Oebs i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

[2] Here it is important to point to the fact that each of these regulations was amended in the period from 2011 to 2015, among other things also in the part relating to parole release. We may state that the first significant amendment was made in 2012, with regard to material criminal legislature, while the second amendment relates to the Law on Execution of Criminal Sanctions, which was significantly amended in 2014, which should contribute to broader implementation of parole release in practice (up till then the one valid was the Law on Execution of Criminal Sanctions, *Official Gazette of RS,* no. 85/2005, 72/2009, and 31/2011). In this period, we could say, there was a disbalance between the provisions of material, procedural and executive criminal legislature. It seems that these attempts of the legislator, although implemented inconsistently, are also visible in the last amendments of the Criminal Code, which come into effect on June 1, 2017. It seems that the disbalance also exists if we look at these three regulations in 2017.

inmates covered by the research is representative, which is also confirmed by the fact that the sample covered by the research makes around 60% of the total number of persons released on parole in the Republic of Serbia in the observed period. *Data* on the number of submitted applications, court decisions, and contents of decisions on parole release, were collected from personal files of convicts, valid decisions on parole release, and other general records maintained in each penal-corrective institution.

*Media reporting on parole release* - this part of the paper is based on the analysis of contents of newspaper articles on parole release, those published in electronic issues of the daily newspapers *Politika*, *Večernje novosti*, and *Blic*. Apart from analysis of newspaper articles, readers` comments were also analyzed, where the principal goal was to see the general attitude of readers (i.e., those who commented the news) concerning early release of convicts from imprisonment. These media were chosen primarily because they have been in place for several decades now, because of their serious contents, and because of their circulation (i.e., number of views for electronic issues).

*Processing* of collected data consisted primarily of scoring and entering into IBM SPSS statistic vers. 19 database. Through descriptive statistics comparisons were made and crisscrossing of observed research variables. In processing of data, methods of descriptive statistics were used: frequencies, percentages, arithmetic means, standard deviations, and other statistical methods.

## 1. IMPLEMENTATION OF PAROLE RELEASE IN PENAL-CORRECTIVE INSTITUTIONS IN SREMSKA MITROVICA, NIŠ AND POŽAREVAC - COURT PROCEDURE

### 1.1. Data on submitted applications for parole release

In the period from 2011 to 2015, inmates submitted 11,349 applications for parole release, of which 1,583 were approved (13.95%).

The biggest number of submitted applications for parole release, as well as the biggest number of persons released on parole, was in PCI Sremska Mitrovica (ratio of submitted applications and persons released on parole - 4,931:640), then in PCI Niš (ratio of submitted applications and persons released on parole - 3,349:549), and finally in PCI Požarevac (ratio of submitted applications and persons released on parole - 3,069:394). Viewed in percentages, the biggest number of persons released on parole, in comparison to the number of submitted applications was in the Penal-Corrective Institution in Niš - 16.39%, then in Penal-Corrective Institution in Sremska Mitrovica - 12.98%, and finally in Penal-Corrective Institution in Požarevac - 12.84%.

Viewed by years, increase is recorded in implementation of the institute of parole release by courts. Thus, for instance, in 2011 only 4.68% of the total number of submitted applications were approved, while in 2015 the percentage of approved applications was as much as five times larger in comparison to 2011, i.e., a total of 23.48% applications for parole release were approved. Thus, there is a trend of increase in implementation of this institute in practice.

The ratio of the total number of submitted and the number of approved applications for parole release is as follows: in 2011 - 1,880:88 (4.68%), in 2012 - 1,479:117 (7.91%),

in 2013 - 3,480:430 (12.36%), in 2014 - 2,402:453 (18.86%), and in 2015 - 2,108:495 23.48%). Schematic and numerical review of the ratio of submitted versus approved applications for parole release is given in Graph 1.

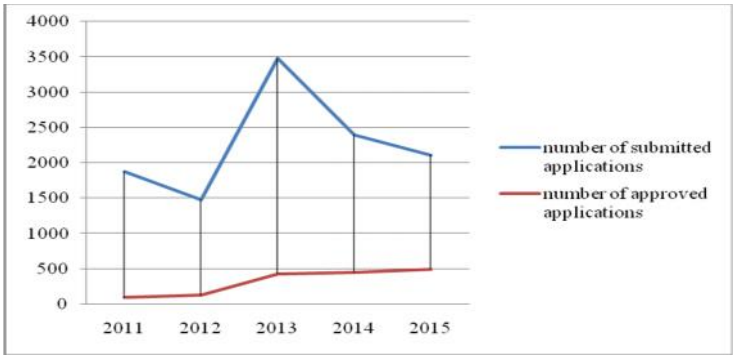


Graph 1. Data on the number of submitted and approved applications in the period from 2011 to 2015

As we can see, in 2013 a much larger number of submitted applications was recorded in comparison to other observed years, which is the consequence of adoption and implementation of the Law on Amnesty, *Official Gazette of RS*, no. 107/2012. By freeing from execution of a part of the penalty, in the observed population mostly 25% of imprisonment, a certain number of inmates satisfied the early formal requirement for submitting of applications for parole release, which is reflected in 2/3 of served time in prison (Article 46, page 1 of the Criminal Code).

## 1.2. Court procedure - data on implementation of the institute of parole release per courts

*Court type - general data*[3] - in the observed population, in the period from 2011 to 2015, decisions on parole release were most often passed by: higher courts, in 866 cases (58.9%), basic courts, in 392 cases (26.6%), and finally courts of appeal, in 138 cases. In this structure, with the individual participation below 5%, are special divisions of the Higher Court in Belgrade, as well as special divisions of the Court of Appeal in Belgrade (Graph 2).

[3] The review of courts` participation offers only numerical and percentual data on persons released on parole, who had served imprisonment in the Penal-Corrective Institutions in Sremska Mitrovica, Niš and Požarevac, in relation to the total number of submitted applications in all institutions. Since the research was made only within institutions, not within courts who passed the decisions, future research should take into consideration court records as well, should collect data on the total number of submitted applications in all courts, and on decisions passed, in order to make a conclusion on the ratio of submitted and approved applications in each court.

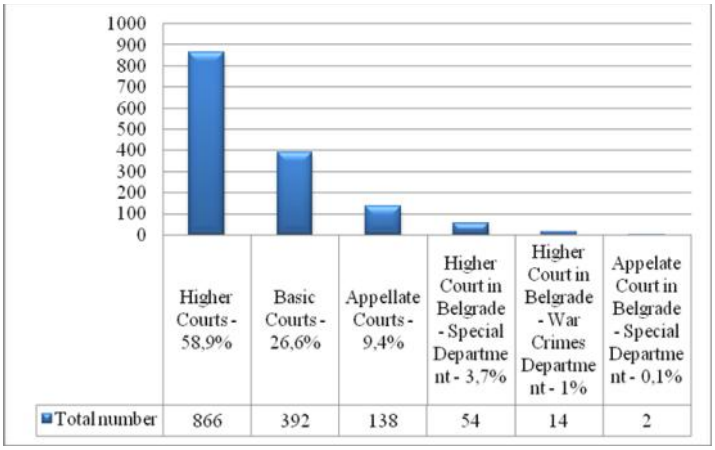


Graph 2. Number of parole releases with regard to the court type

*Basic courts* - in this type of courts, individually viewed, decision on parole release were most frequently made by: Basic Court in Novi Sad, in 37 cases (9.4%), Basic Court in Niš, in 34 cases (8.7%), and the I Basic Court in Belgrade, in 29 cases (7.4%), II Basic Court in Belgrade, in 26 cases (6.6%), and the Basic Court in Pirot, in 20 cases (5.1%). Schematic review of basic courts who most frequently approved applications for parole release is given in Graph 3.

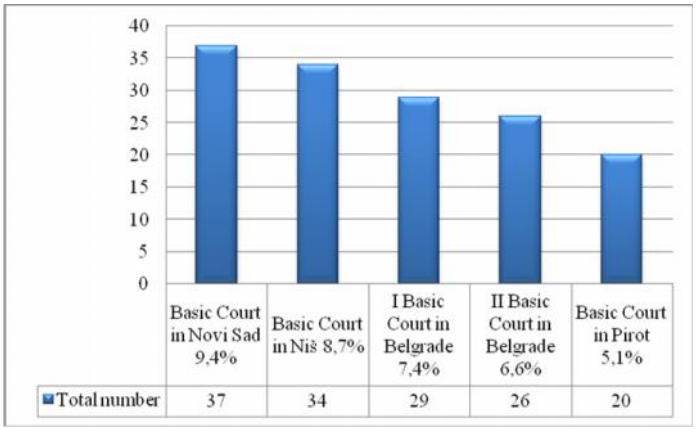


Graph 3. Basic courts which most frequently approved applications for parole release

*Higher courts* - in the largest number of cases, procedures concerning applications for parole release were most frequently led before higher courts, and in this sense it is not surprising that, if we consider types of courts, the largest number of approved applications was in some higher courts in the Republic of Serbia. As for higher courts, approvals of applications for parole release were mostly granted by the following courts: Higher Court in Belgrade, in 153 cases (17.7%), Higher Court in Novi Sad, in 102 cases (11.8%), Higher Court in Niš, in 59 cases (6.8%), Higher Court in Kruševac, in 44 cases (5.1%), and Higher Court in Sremska Mitrovica, also in 44 cases (5.1%) - see Graph 4.

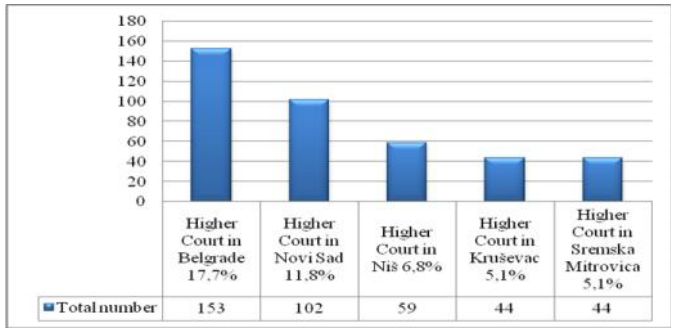


Graph 4. Higher courts which most frequently approved applications for parole release

*Courts of Appeal* - play a very important role in implementation of the institute of parole release because of two main reasons: first - they always act as the final instance, i.e., in situations when persons serving imprisonment file complaints against first-instance decisions by higher courts, and thus it is upon them if the first-instance decision shall be confirmed, changed in favor of convicted persons, or abrogated and cases returned to first-instance courts for new decisions; second - on explanations of courts of appeals` decisions, and taking some, provisionally, general attitudes concerning implementation of this institute, depend harmonization of practice at the level of higher courts, within the competence of given courts of appeal.

As said earlier, courts of appeal had in 65.7% cases changed decisions to reject applications for parole release in favor of persons serving imprisonment, while in 34.3% cases they passed decisions to abrogate first-instance decisions and return cases for new decisions by first-instance courts.

Although abrogation of first-instance decisions and returning for new decisions by first-instance courts does not in any way violate the law, we are of the opinion that, although decisions are formally made, and thus there is no limitation concerning the number of abrogation of decisions and returning to first-instance courts, such practice should be avoided. The reason for this opinion is primarily in the sense of essence of the institute of parole release, but also the urgency of this type of procedure. Because, if a procedure lasts longer than three months (sometimes even up to one year), the question should be raised of what is then the purpose of the institute of parole release if a person serving imprisonment shall be released on parole only several days or weeks before expiry of his/her due imprisonment, and such cases did happen in practice, though not in a large number.

As for appeal processes ending with decisions which change first-instance decisions in favor of convicted persons (*in other words, decisions of courts of appeal based on which persons serving imprisonment are released on parole*), the structure of participation of courts of appeal in relation to the number of such decisions is as follows: Court of Appeal in Kragujevac - 58 cases (42%), Court of Appeal in Niš - 31 casea (22.5%), Court of Appeal in Belgrade - 25 cases (18.1%), and Court of Appeal in Novi Sad - 24 cases (17.4%). Schematic review of these data is given in Graph 5.

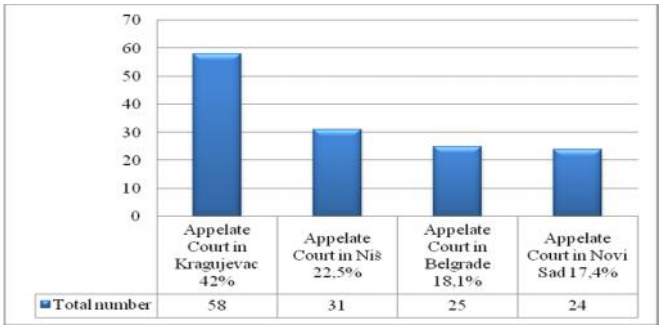


Graph 5. Courts of Appeal - the number of decisions based on which inmates were released on parole

## 1.3. Review of court practice

If we look at court practice, a significant step forward is visible between the first and the last observed year (we may say a "positive step forward"). Still, it seems that it is very important to point to examples of good practice, as well as examples which we could be depicted as "bad", in the sense that courts, making decisions on rejecting of applications for parole releases, had in fact considered circumstances from Article 54 of the CC, i.e., circumstances characteristic for ponderation of penalties for committed crimes (Stojanović, 2015: 301-308) not circumstances indicated by the law with regard to parole release of persons serving imprisonment.

*"In accordance with the previously stated, and bearing in mind the seriousness of the committed crime, the degree of guilt of the sentenced person and the sentenced penalty, the council of the Higher Court in Požarevac has come to the conclusion that the process of resocialization of the convicted person is still not finalized in full."*

*Decision of the Higher Court in Požarevac, File no. KUO 61/14, from 20.11.2014.*

True, we should recognize that circumstances from Article 54 of the CC (e.g., the degree of guilt, circumstances under which the crime was committed, previous life of the perpetrator), and which were not established by a valid decision, based on which the convict was sentenced to imprisonment, were much more frequently referred to by persecutors, when explaining their opinions concerning applications for parole release. However, apart from referring to these circumstances, which in a certain period had become a usual practice (here we stress - not a proper practice), it is interesting to emphasize the following example:

*"Deputy of the Higher Public Persecutor in Novi Sad does not agree with parole release of the inmate, because he believes that his parole release would not help achieve the purpose of the punishment provided by Article 42 of the CC, and general prevention would not have been achieved, because the convict was sentenced to the necessary minimum penalty provided for this crime. In addition, because already with implementation of the Law on Amnesty he was released of a part of the penalty."*

*Decision of the Higher Court in Novi Sad, File no. KUO-83/14, from 15.5.2014.*

Thus, this decision especially stresses two facts: first, the persecutor is of the opinion that early release on parole would not help realize the purpose of punishment which is reflected in general prevention; second, the persecutor, referring to the Law on Amnesty, in

fact poses the following question: "Shall the convict, in the given case be released on parole after 2/3 of served sentence, or earlier, since this law has already resulted in reducing of the sentence?" Although this is primarily the attitude of the persecutor, not the court, it is interesting that the court had approved the application without taking into consideration the second attitude of the persecutor, which in a broader context could be considered as a good argument.

Further, on, a special problem is not understanding of reports which penal-corrective institutions submit to courts. In certain decisions the attitudes were that processes of resocialization have not been finalized if convicts were not classified in the treatment groups "A1" or "A2", regardless of the fact that in given cases convicts use and do not abuse the rights and privileges granted within the "B1" group.

*"It is an undoubtful fact that the convict is in the correctional B-1 group, with a greater degree of special rights, which is at the same time the maximum degree of advancement of the convict, with regard to the established degree of risk. The stated, together with the fact that a medium degree of risk was established for the convict through the questionnaire, and that the convict has realized the maximum degree of advancement with regard to the established degree of risk, points to circumstances which contribute to the decision that application for release on parole should be rejected as unfounded. (..) Maximum advancement in treatment of the convict and his position, by granting the rights belonging to the B-1 group, indicate that the process of resocialization has not been finalized in full, and that the risk of repeated committing of crimes is not fully eliminated. (..) The very existence of the possibility of classification into groups "A-1" and "A-2", which ensure more favorable special rights, and which the convict cannot realize... indicate that the impression is not that the convict has been corrected during serving of the sentence so much that we may justifiably expect him to behave well if released".*

*Decision of the Higher Court in Sremska Mitrovica, File no. KUO-31/14, from 10.4.2014.*

However, in such and similar decisions, courts do not take into account a very important fact, that the questionnaire for risk assessment was formed so that it is almost impossible to reduce a certain part of the "score" (e.g., a person who was unemployed before beginning of serving of imprisonment, according to this principle, shall have negative marks until the end of the imprisonment, i.e., it is impossible for him/her to realize a positive step forward in this respect), and in that sense we cannot expect someone to be allocated exclusively to "A1" or "A2" group, in order to believe that requirements are satisfied from Article 46 of the CC. Courts should, in accordance with the said observation, demand from penal institutions to submit in their reports data on the score at the beginning of serving of imprisonment, and the score at the time of submitting of the application for parole release. Such more sophisticated type of reports could be an additional indicator, together with all other mandatory elements of the report (data on disciplinary punishments, work engagement within the institution, etc.) on advancement and justifiability of release on parole.

A special problem observed in practice is that some courts rejected applications for parole release to foreign citizens, since at the time of submitting of applications they were allocated into closed departments (groups "V1" or "V2"), not in open departments (groups "A1" or "A2"). Thus one decision states:

*"Although from the report submitted by PCI Sremska Mitrovica it is understood that the convict was not ordered disciplinary measures, that he behaved according to rules of the formal system, and that he has a correct relation toward the institution`s employees and*

*within the convicts` collective, it is also understood from the same report that the convict was assessed a medium statistical degree of risk, and medium clinical probability for repeating of the crime, as well as medium clinical probability for risky behavior, and that he was subsequently classified into group "V1". The process of resocialization of the convict has still not been fully finalized (..), and it is still necessary to implement penal treatment over him, and it is still necessary to work with him within the framework of the plan and program, in order to realize his further advancement which implies classification into "A" group of the open department".*

*Decision of the Higher Court in Požarevac, file no. KUO 33/14, from 29.7.2014.*

In the given situation the court did not take into account the fact that this was a foreign citizen, who, according to valid regulations, cannot be allocated into a semi-open or open department, and thus can only be classified into the "V1" or "V2" group within the framework of the closed department. In other words, it is not possible for a foreign citizen to be classified into the "A" group, which the court wrongly requires when making the decision on rejecting the application for parole release.

As for decisions in favor of convicted persons, they, more or less, do not differ with regard to explanations, i.e., in such situations courts mostly take into consideration all circumstances which are directly advised by the legislator in Article 46 of the CC (objective requirement, reflected in 2/3 of served imprisonment, behavior during serving of imprisonment, execution of work obligations, with regard to convicts` work abilities, as well as other circumstances which show that the purpose of punishment has been achieved). Thus, for instance:

*"Bearing in mind that the convict has served more than two thirds of the penalty, that during that time he behaved well, that he was not disciplinary punished, that he did not abuse the granted rights, that he was engaged in work and that he had an adequate relation toward work tasks, because of which he was rewarded twice, and was once rewarded by taking a leave, the fact that he advanced in treatment to the B1 group, that he was assessed with a low degree of risk, that he had not been convicted before, and that there are no other criminal procedures in process against him (..), and bearing in mind the time he spent in the institution, and that his penalty is to end soon, the council has found that the purpose of the punishment has been achieved with regard to the convict".*

*Decision of the Higher Court in Belgrade - Special Department, File no. Kuo-P01, no. 29/13, from 12.2.2013.*

Although in the given case the person was released on parole, a part of the explanation should be subjected to criticism. In fact, earlier conviction cannot be the reason for the court to take into consideration when making a decision on parole release (not even when it is positively assessed, as in the given example). This circumstance is assessed when a court decides on the penalty. On the other hand, the practice to allow parole release only to persons whose imprisonment "is to end soon"' is also not good and brings into question the purpose of this institute. One of decisions which would present an example of good practice and good explanation, in the sense of knowing the essence of this institute, is the following decision:

*"In this sense, the council of this court finds that in the given case all requirements have been satisfied which are regulated by Article 46 of the CC, for releasing of the convict on parole from serving imprisonment (..), since parole release, in fact, is a reward to a convict for his/her good behavior, whose sense would not exist if the issue of achieving of general prevention would be exclusively linked with regular expiry of the penalty in each given case,*

*in which sense the institute of parole release would not have any sense, which anyway was not the intention of the legislator".*

*Decision of the Higher Court in Šabac, File no. KUO - 18/13, from 1.2.2013.*

In practice, as a problem also appeared the issue of collision of Article 5 of the CC (the issue of duration of criminal legislature) and Article 46 of the CC (parole release). This issue is very important, because at the time of validity of the Criminal Code of the Federal Republic of Yugoslavia it was regulated that a convict who had served a half of his penalty may be released on parole, while the new adopted CC is stricter in this respect, and regulates this objective requirement to 2/3 of served imprisonment. In this respect, court practice has been diverse, and some believed that Article 5 of the CC should have priority. Thus, for instance:

*"Bearing in mind that provision from Article 38, paragraph 5, of the Criminal Code of the Federal Republic of Yugoslavia, which was applied to the convict`s case, and which was in effect at the time of committing of the crime, which is at the same time the mildest of all up to now, regulates that the convict who has served a half of the sentenced imprisonment may be released providing that he does not commit a new crime until the expiry of the sentenced penalty, the council finds that requirements have been satisfied with regard to the duration of the penalty which the convict was to serve, so that in the given case this institute can be applied, since the records show that he has served more than a half of the sentenced imprisonment".*

*Decision of the Higher Court in Belgrade - War Crimes Department, File no. Kuo. Po 2-16/13, from 22.11.2013.*

Another procedure, held before the Special Department of the Higher Court in Belgrade, ended with the Decision File no. Kuo.Po1-125/14, from 7.7.2014, which rejected the application, since the objective requirement of having served 2/3 of the sentenced imprisonment was not satisfied, which is regulated by the provision from Article 46 of the CC (i.e., in this case the court did not give priority to the provision from Article 5 of the CC). Deciding on the complaint against the stated decision, the Court of Appeal in Belgrade - Special Department, rejected the same, with the Decision File no. Kž2.Po1-288/14, from 23.07.2014, believing it unfounded, and confirmed the first-instance decision. Finally, a requirement for protection of legality was instigated against these decisions, and the Supreme Cassation Court, deciding upon the instigated requirement, took the following stance:

*"Since the given case concerns the procedure for implementation of the punishment, stated in the valid decision, provisions on implementation of the milder law from Article 5 of the CC cannot be applied to the convict, because the milder law is mandatorily applied up to the validity of the sentence, and after validity of the sentence only if with an extraordinary legal means the valid sentence is abrogated, i.e., until a repeated trial. For the stated reasons, the Supreme Cassation Court concludes that in the given case the first-instance court, when deciding on parole release of the convict, from serving the stated unique penalty of imprisonment, as well as the second-instance court, in the procedure upon the complaint, had correctly implemented the provision from Article 46, paragraph 1, of the CC, which has been implemented since 01.01.2013".*

*Verdict of the Supreme Cassation Court of Serbia, File no. Kzz.OK-22/14, from 14.10.2014.*

Thus, although practice in this respect was wandering, it seems that after this decision of the Supreme Cassation Court it is undoubtful that provision from Article 5 of the CC is

implemented up to the validity of the decision, and after that only if with an extraordinary legal means the valid sentence is abrogated, i.e., until a repeated trial. In other words, we could say that the stance is that the institute of parole release is viewed as a phase in implementation of an imprisonment penalty, and that objective requirement concerning a part of the served penalty is viewed exclusively through the provision from Article 46 of the CC in effect. In this respect, it seems that the issue of legal nature of a parole release has been justifiably brought into attention in scientific and professional circles (Škulić, 2016: 364-366).

## 2. MEDIA REPORTING ON PAROLE RELEASE

The institute of release on parole is the topic which does not attract special attention in domestic media. For the needs of this paper, all news on parole release were analyzed from the following internet pages: *Politika* (www.politika.rs), *Večernje novosti* (www.novosti.rs) and *Blic* (www.blic.rs). These media were chosen for two main reasons: first, all three papers exist for a long time and deal, among other things, with topics which are of importance for a broad social community; second, all three newspapers have a lot of readers (i.e., viewers on the Internet).

Search according to the key words "parole release" provided data that in the period from 2011 to 2015 there were in total 139 news concerning this topic at these pages (57 - Večernje novosti, 52 - Blic, and 30 - Politika). A detailed review and analysis of contents established that this number is even smaller and is, in fact, 36 news - reporting on parole release in all three newspapers. In fact, the analysis established that in almost 103 reports "parole release" was mentioned in the context of persons who were not citizens of the Republic of Serbia, i.e., persons from the world of politics, sport, or entertainment, but who were not directly linked with the Republic of Serbia. In other words, the topic in these reports was not "parole release" in the sense it is discussed in this paper.

Out of the mentioned 36 news, only in 8 cases the news related to a concrete analysis of the institute of parole release (of which six were of informative character, in the sense of giving information on planned amendments/supplements to the regulations, and two texts were by professionals in this field, who tried to explain the significance and implications of the institute of a parole release). The remaining 28 news related to applications for parole release submitted by persons well-known to broad public (e.g., members of well-known organized criminal groups).

News relating to amendments/supplements to the regulations regulating the criminal field in the broadest sense did not trigger a large number of comments by readers of these three portals. For six news, which we designated as "the news of informative character", the readers posted just 14 comments, and none of the comments by readers was not in favor of the proposed amendments, mostly referring to examples of perpetrators of the heaviest crimes. As for the remaining two news, which we designated as "texts by professionals", 6 comments were posted (and here there was a balance between positive and negative comments of readers).

If we consider these data, it seems that parole release, with regard to media reporting, does not contain the eight professional imperatives which serve as a tacit guide for construction of news stories, which are as follows: directness, dramatization, personalization, simplification, provocation, conventionality, structural approach, and

novelty (Chibnall, according to Kidd-Hewitt, 2009: 419). These imperatives were present exclusively concerning submitting of applications for parole release by members of organized criminal groups (in the reviewed period this was exclusively the application submitted by the witness-collaborator - Ljubiša Buha Čume).

## CONCLUSION

Based on the analyzed data on courts` practices, we can conclude the following: *first*, in the observed period, from 2011 to 2015, there was an increase in implementation of the institute of parole release in practice, where a five-year average was about 14% of approved applications, in comparison to the total number of submitted applications in the penal-correctional institutions in Sremska Mitrovica, Požarevac and Niš; *second*, with regard to the first and the last observed year, a five-fold increase was recorded in implementation of parole release; *third*, reasons for the sudden increase in implementation in practice since 2013 should, among other things, be looked for in adoption of the Law on Amnesty, based on which a large number of convicts got an early opportunity to submit applications for parole release; *fourth*, if we compare the four courts of appeals, the Appellate Court in Kragujevac approved the largest number of applications for parole release of convicts (42%), while for other courts - lower instance courts, based on the research, concrete stances in this respect could not be found; *fifth*, we could criticize courts` practices because, when assessing whether requirements were satisfied for release on parole, they also take into consideration the criteria which are relevant exclusively for the trial phase in the narrow sense, i.e., they take into consideration mitigating circumstances from Article 54 of the CC, especially emphasizing the degree of guilt and previous convictions of the perpetrator; *sixth,* the courts that approved applications for parole release mostly explained their decisions in accordance with the criteria set in Article 46 of the CC; *seventh*, the issue of the relation of duration of the criminal legislature with provisions which regulate parole release, according to the Supreme Cassation Court, was decided upon in favor of the latter, since the procedure itself regarding submitted applications for parole release is viewed as a procedure for implementation of the punishment.

As for media reporting on parole release in the period from 2011 to 2015, based on the analysis of contents of electronic issues of daily newspapers Politika, Večernje novosti and Blic, we may state that these media in the observed period were not interested in reporting on parole release. Out of the total of 139 news per the set criterion "parole release", only 36 really related to this institute, and only in 8 cases the news related to a concrete analyses of the institute of parole release. In the remaining 28 cases, the news related to applications for parole release submitted by persons well known to the public (e.g., members of well-known organized criminal groups).

# REFERENCES

## Bibliography:


1. Ignjatović, Đ. (2016). *Kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
2. Kidd-Hewitt, D. (2009). Crime and the Media: a Criminological Perspective, in: *Teorije u kriminologiji* (ed. Ignjatović, Đ.). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
3. Soković, S. (2016). Uslovni otpust - penološki aspekti. *Krivične i prekršajne sankcije i mere: izricanje, izvršenje i uslovni otpust* (pp. 387-400). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
4. Soković, S. (2014). Uslovni otpust - sporna pitanja i savremena normativna rešenja, *Crimen*, 1/14, pp. 35-49.
5. Stojanović, Z. (2015). *Krivično pravo - opšti deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
6. Vujičić, N., Stevanović, Z., Ilijić, Lj. (2017). *Primena instituta uslovnog otpusta od strane sudova u Republici Srbiji*. Beograd: Oebs i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
7. Škulić, M. (2016). Uslovni otpust sa stanovišta krivičnog materijalnog i krivičnog procesnog prava. *Krivične i prekršajne sankcije i mere: izricanje, izvršenje i uslovni otpust* (pp. 363-386). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.


## Legislation:


8. Criminal Code, *Official Gazette of RS*, no. 85/2005, 88/2005 - corr., 107/2005 - corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, and 108/2014.
9. Criminal Procedure Code, *Official Gazette of RS*, no. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, and 55/2014.
10. Law on Execution of Criminal Sanctions, *Official Gazette of RS*, no. 55/2014.


## Court Practice (Jurisprudence):


11. Decision of the Higher Court in Požarevac, File no. KUO 61/14, from 20.11.2014.
12. Decision of the Higher Court in Novi Sad, File no. KUO-83/14, from 15.5.2014.
13. Decision of the Higher Court in Sremska Mitrovica, File no. KUO-31/14, from 10.4.2014.
14. Decision of the Higher Court in Požarevac, File no. KUO 33/14, from 29.7.2014.
15. Decision of the Higher Court in Belgrade - Special Department, File no. Kuo-Po1, no. 29/13, from 12.2.2013.
16. Decision of the Higher Court in Šabac, File no. KUO - 18/13, from 1.2.2013.
17. Decision of the Higher Court in Belgrade - War Crimes Department, File no. Kuo. Po 2-16/13, from 22.11.2013.
18. Verdict of the Supreme Cassation Court of Serbia, File no. Kzz.OK-22/14, from 14.10.2014.

Nikola Vujičić, istraživač pripravnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

# USLOVNI OTPUST: PRIMENA U PRAKSI SUDOVA I IZVEŠTAVANJE MEDIJA U REPUBLICI SRBIJI U PERIODU OD 2011. DO 2015. GODINE

*Predmet ovog rada je analiza primene instituta uslovnog otpusta u praksi sudova Republike Srbije u periodu od 2011. do 2015. godine, a na osnovu populacije uslovno otpuštenih lica u Kazneno-popravnim zavodima u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu i Nišu, sa jedne strane, kao i analiza izveštavanja medija o ovom institutu, na osnovu elektronskih izdanja dnevnih listova Politika, Večernje novosti i Blic, sa druge strane. Prvi deo rada, sastoji se iz opšte statističke analize primene uslovnog otpusta na nivou kazneno-popravnih zavoda, kao i na nivou sudova. U drugom delom rada, sagledana je aktuelna sudska praksa, pri čemu je poseban naglasak stavljen na one sudske odluke koje mogu biti okarakterisane kao primeri dobre ili loše prakse. Treći deo rada se bavi izveštavanjem medija o uslovnom otpustu, uz poseban osvrt na razgraničenje onih vesti koje su direktno vezane za opštu svrhu i primenu ovog instituta u praksi od onih vesti koje su više vezane za lice koje u konkretnom slučaju podnosi molbu za uslovni otpust. Najzad, u poslednjem delu rada su izneti opšti stavovi o primeni uslovnog otpusta u praksi sudova i izveštavanja medija u Republici Srbiji.*

*KLJUČNE REČI: uslovni otpust / mediji / sudska praksa / kvantitativna analiza*

# II POGLAVLJE

## MEDIJI I KRIVIČNI POSTUPAK

# IZVEŠTAVANJE MEDIJA O KRIVIČNIM POSTUPCIMA U REPUBLICI SLOVENIJI

Dr Vid Jakulin, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani, Slovenija

*Autor raspravlja o izveštavanju medija o krivičnim postupcima u Republici Sloveniji. Utvrđuje da mediji, otkako postoje, donose informacije o temama za koje smatraju da interesuju njihove korisnike (čitaoce, gledaoce, korisnike društvenih mreža). Ponekad, u želji da bi zadržali ili čak povećali krug svojih korisnika, prelaze granicu pristojnosti i dozvoljenog.*

*Živimo u informacijskom društvu, u kojem su od velike važnosti sloboda izražavanja, pravo na obaveštenost, pravo primanja i širenja informacija. U informacijskom društvu mediji su dobili moć i uticaj kakve nikada ranije nisu imali. Velika moć bez odgovornosti, po autorovom mišljenu, opasna je i u demokratskom društvu neprihvatljiva. Autor se ne zauzima za ograničenje slobode štampe i medija, ali se zauzima za to da mediji preuzmu odgovornost u skladu sa svojom moći i uticajem.*

*KLJUČNE REČI: mediji / Slovenija / izveštavanje o krivičnim postupcima / sloboda izražavanja*

## I. UVOD

Otkako mediji postoje, donose informacije o stvarima, za koje novinari misle da interesuju njihove korisnike (čitaoce, gledaoce, korisnike društvenih mreža). Ponekad u želji da bi zadržali ili čak povećali krug svojih korisnika, mediji prelaze granice pristojnosti in dozvoljenog. Među informacije, koje su interesantne za korisnike, ubrajaju su i informacije o krivičnim delima pa i postupcima protiv učinilaca krivičnih dela. Većina slovenačkih novina (dnevnih i večernjih) ima posebne rubrike, zvane "Kronika", "Crna kronika" itd. U njima se objavljuju vesti o različitim nesrećama, udesima, krivičnim delima i postupcima protiv učinioca krivičnih dela. Posebna emisija "Kronika" sastavni je deo trećeg programa slovenačke državne televizije. Gledaoce obaveštavaju o saobraćajnim i drugim nesrećama i krivičnim predmetima koji odjekuju u javnosti takođe i privatne televizijske mreže u okviru svojih informativnih emisija.

Sloboda izražavanja je važna vrednost i cilj već sama po sebi, a takođe je "temelj i sastavni uslov skoro svakog drugog oblika slobode." (Cardoza prema Jaklič, 2010: 417). Ustav Republike Slovenije[1] uređuje slobodu izražavanja u 39. članu.[2]

U savremenoj teoriji nema sumnje, da pojam "izražavanje" ne obuhvaća samo govorno izražavanje (pismeno ili usmeno), nego se odnosi i na slike, likove, emitovanje na radiju i televiziji, elektronske medije, umetničko stvaranje, simbolno izražavanje i općenito na sve radnje, čiji je cilj izražavanje ideje odnosno mišljenja ili saopštavanje nove vesti odnosno informacije. (Jaklič, 2010: 418 - 419).

## II. IZVEŠTAVANJE O KRIVIČNIM POSTUPCIMA

Mada nema sumnje koliko je sloboda izražavanja značajna, želeo bih upozoriti na neke slučajeve medijskog izveštavanja o krivičnim predmetima koji su, po mom mišljenju, sporni ili čak protivzakoniti. Sloboda izražavanja može doći u sukob sa nekim drugim pravima koja jemči Ustav Republike Slovenije (npr. pretpostavka nevinosti – 27. član, zaštita prava na privatnost i ličnih prava – 35. član ili prava deteta – 56. član). Objavljivanje izvesnih informacija predstavlja čak i krivično delo.

Zakon o krivičnom postupku (dalje ZKP)[3] u 460. članu određuje, da se bez dozvole suda ne sme objaviti kako se odvija krivični postupak protiv maloletnika, a takođe i odluka, koja je u vezi s tim donešena. Obaveštavati se sme samo o onom delu postupka odnosno samo o onom delu odluke, koju je sud dozvolio objaviti, ali se ni u tom slučaju ne sme objaviti ime maloletnika, a takođe se ne sme objaviti ni druge podatke na osnovu kojih bi se moglo zaključiti o kom se maloletniku radi.

Objavljivanje ličnih podataka maloletnog lica, učesnika u krivičnom postupku, je krivično delo. Krivični zakonik (Republike Slovenije – u nastavku KZ-1)[4] u drugoj alineji 287. člana određuje da će se kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine onaj ko objavi lične podatke maloletnog lica, učesnika u sudskom, administrativnom ili bilo kakvom postupku, ili objavi informacije, na temelju kojih bi se mogao prepoznati njegov indentitet.

Uprkos takvom uređenju povremeno ćemo naleteti na izveštavanja (posebno u štampi), iz kojih je moguće utvrditi identitet maloletnog učinioca ili maloletnih učinilaca krivičnih dela. U sećanju mi je ostao izveštaj u novinama o tome da su krivično delo počinili XY i njegov mlađi brat iz sela A. Opis dela i događaja a i slike mesta omogućavaju okolini, iz koje učinioci proizlaze, da može lako prepoznati maloletne učinioce krivičnog dela. Upravo to je ono pred čime pokušava pravni poredak zaštititi maloletnika, jer se stigmatizacija najviše oseća baš u lokalnom okruženju. Ako pravni poredak štiti maloletne učinioce krivičnih dela,

---

[1] Ustava Republike Slovenije, Uradni list RepublikeSlovenije br. 33/91 - letnik I; 42/97; 66/00; 24/03; 69/04; 68/06; 47/13 in 75/16.

[2] Svoboda izražanja - 39. član Ustava Republike Slovenije:
"Zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja.
Vsakdo ima pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen javni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon"

[3] Zakon o kazenskem postopku, neuradno prečiščeno besedilo - ZKP - NPB 11, spletna stranica Državnog zbora Republike Slovenije, pročišćen tekst.

[4] Kazenski zakonik, neuradno prečiščeno besedilo, KZ -1- NPB 4, spletna stranica Državnog zbora Republike Slovenije, pročišćen tekst.

toliko je razumljivije da štiti decu koja su bila žrtve krivičnog dela. Ne na kraju, i Ustav Republike Slovenije u 56. članu određuje, da deci pripada posebna zaštita i briga. Deci je zagarantovana posebna zaštita od ekonomskog, socijalnog, telesnog, duševnog ili drugog iskorištavanja i zlostavljanja.

Iako nema nikakve sumnje, da druga alineja 287. člana KZ-1 štiti i maloletne žrtve krivičnih dela (dakle, svakako i decu), kod izveštavanja o krivičnim delima obljube nad licem, mlađim od petnaest godina,[5] relativno često primećujemo da se, na neki način, raskriva identitet deteta – žrtve krivičnog dela. U medijima, posebno štampi, o slučajevima polnog zlostavljanja lica, mlađeg od petnaest godina, često se izveštava senzacionalistično i na način koji razotkriva identitet deteta. Često se ne može izbeći utisak, da mediji ne izveštavaju zato da bi javnost obavestili o događaju, nego da ih vodi senzacionalizam i želja po dizanju tiraža a time i zarade. Mediji često izveštavaju ovako: "Policija aretirala XY zbog sumnje da više od dve godine vrši obljubu nad svojom jedanaestogodišnjom kćeri." U takvim slučajevima identitet oštećenog deteta je razotkriven, jer ljudi koji poznaju osumljenog, bez poteškoća prepoznaju i žrtvu.

U jednom od poznatih slučajeva polnog zlostavljanja lica mlađeg od petnaest godina dnevne novine Slovenske novice izveštavale su: " Šokantno, slovenački Fritzl živi na Ptuju" (naslov). U podnaslovu je autor masnim slovima zapisao: "Šesdesetdvogodišnji Peter R. iz neposredne okoline Ptuja navodno je vršio obljubu nad nad svojom 15-godišnjom kćeri, koja će roditi u mariborskom porodilištu. Otac je zbog sumnje polnog zlostavljanja pritvoren, troje dece je na sigurnom mestu. Šire se glasine da je otac već pre deset godina silovao i drugu kćer, koja je tada bila maloletna. Pre nego što je protiv njega bilo šta poduzeto, porodica se preselila u Nemačku, odakle se vratila pre manje od dve godine. Za povratak su su, navodno, odlučili zbog sina koji je u inostranstvu povredio zakon." U sličnom stilu je pisan ceo članak. (Slovenske novice, 31. Januar 2009:3)

Pisanje je već na prvi pogled senzacionalistično i omogućava razotkrivenje identiteta oštećene maloletnice. Koliko je meni poznato, teče protiv autora ovog članka krivični postupak za krivično delo kršenja tajnosti postupka po drugoj alineji 287. člana KZ-1.

Slovenske novice su o gore opisanom slučaju izveštavale nekoliko puta. Na sličan način su izveštavali i neki drugi mediji (štampa i elektronski mediji).[6] Obzirom na način

---

[5] Prva alineja 173. člana KZ -1 glasi:
"Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom od treh do osmih let."
Treća alineja istog člana glasi:
"Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, zdravljenje, varstvo ali oskrbo, se kaznuje z zaporom od treh do desetih let."

[6] Vidi npr.: Slovenske novice 28.1.2012: "Ptujski Fritzl optožen posilstva še dveh hčera" (naslov), - podnaslov: "V torek na ptujskem sodišču spet Peter Rakuš, ki je hčeri naredil otroka" Objavljena je i fotografija učinioca.
Slovenske novice 9. 5. 2012: "Ptujski Fritzl še naprej blebeta neumnosti" (naslov članka), - podnaslov: "Peter Rakuš je bil obsojen zaradi spolnega zlorabljanja še dveh hčera" Objavljena je fotografija učinioca.
SIOLnet 14. 10. 2011.: "Ptujski Fritzl" ali zlorabe za zaprtimi vrati družin" (naslov članka) U članku je navedeno puno ime učinioca i informacija, da je vršio obljubu nad ćerkom.
Dnevnik 26.10.2012: "Ptujski Fritzl " znova obsojen" (naslov članka), - podnaslov "Okrožno sodišče na Ptuju je 64 letnega Petra R., ki že prestaja 17 letno zaporno kazen zaradi spolne zlorabe svoje hčere, včeraj obsodilo tudi zaradi posilstva in spolnih napadov na drugi dve hčerki." Objavljena je fotografija učinioca.
24 ur.com 31.1.2012: "Ptujski Fritzl" spet na sodišču zaradi zlorabe hčerke" (naslov članka), - podnaslov: "Peter Rakuš, ki zaradi zlorab 15 letne hčerke na Dobu prestaja 17 - letno zaporno kazen, je tokrat na zatožno klop ptujskega sodišča sedel zaradi posilstva in zlorabe drugih dveh hčera" Objavljena je fotografija učinioca.
Delo 7.12.2009: "Ptujski Fritzl" nesposoben za obravnavo" (naslov članka), - podnaslov: "Sodni senat

izveštavanja slovenačkih medija očigledno je da relativno često dolazi do razotkrivenja identiteta maloletnih oštećenih lica. Nažalost, nisu mi dostupni podaci o broju krivičnih postupaka protiv učinilaca, koji su razotkrili identitet maloletnih oštećenih ili čak dece. Na osnovu podataka Statističkog ureda Republike Slovenije može se zaključiti da tužilaštva u Republici Sloveniji ne gone baš često razotkrivanje identiteta maloletnih oštećenih radi obljube nad licem mlađim od petnaest godina, iako je druga alineja 287. člana KZ-1 sasvim jasna i mada postoje dokazi da je bilo delo počinjeno.[7]

Poznat mi je i suprotan slučaj. U slučaju br. V K 17413/2011 novinar je pravnomoćno osuđen za krivično delo kršenja tajnosti postupka po drugoj alineji 287. člana KZ-1, jer je u svom članku objavio lične podatke (ime) maloletne devojčice (tada stare 10 godina), a pri tom je zapravo samo ukratko ponovio (skoro doslovce) vest, koju je o presudi Evropskog suda prava C-403/09 PPU od 23.12. 2009 na svojoj spletnoj stranici objavila Evropska komisija.[8] Ta presuda je još uvek s punim tekstom (uključujući sve lične podatke tada maloletne devojčice) objavljena na spletnoj stranici Evropskog suda prava.

Ubeđen sam da je navedena osuđujuća presuda neopravdana. Mada je tekst druge alineje sadašnjeg 287. člana KZ-1 izmenjen,[9] KZ-1 još uvek sankcioniše povredu tajnosti postupka. Novinar koji je doslovno citirao izveštaj Suda za javnost, nije povredio tajnost postupka, jer to što je već bilo objavljeno, nije više tajno.[10] Osim toga, podatke je objavio sud sam preko Evropske komisije. Koliko mi je poznato i Evropski sud za ljudska prava u svojim odredbama koje su javno objavljene ne krije imena dece upletene u sudske postupke. Da ne bi dolazilo do situacija sličnih gore opisanoj, imalo bi smisla odredbu druge alineje 287. člana KZ-1 izmeniti tako da bi glasila kao pre izmene, znači, da je krivično delo počinilo lice koje objavi podatke bez odobrenja suda.

Izvesne poteškoće proizlaze i iz uređenja ZKP, koji u 360. članu određuje, da se izricanje presude uvek čita na javnom zasedanju iako je bila javnost glavnog pretresa isključena. Senat odlučuje da li će se i koliko će se javnost isključiti prilikom razglašenja razloga presude. To znači da mora biti razglašenje presude uvek javno. Osuđujuća presuda mora sadržati razglašenje o krivnji koju čine činjenični i pravni opis krivičnog dela. U opisu dela u osuđujućoj presudi moraju biti navedeni podaci o vremenu i mestu počinjenja krivičnog dela, o predmetu na kojem i sredstvu s kojim je bilo krivično delo počinjeno, kao i sve druge podatke i okolnosti koji najdetaljnije određuju zakonske znake određenog krivičnog dela. (Horvat, 2004:746). Prisutna lica se pri razglašavanju presude dakle upoznaju s identitetom oštećenog i u slučajevima kada je javnost na glavnom pretresu isključena.[11] U

---

ptujskega sodišča še vedno ni zaključil procesa proti Petru Rakušu, ki je obtožen spolnega nasilja nad 15-letno hčerko, ki je z njim tudi zanosila. Obtoženec namreč naj ne bi bil sposoben za obravnavo, ki je zato odpadla". Delo je nekoliko puta objavilo i fotografiju učinioca.

[7] Iz podataka Statističkog ureda Republike Slovenije vidi se, da su od 2006. do 2013. samo dva punoletna lica osuđena za krivično delo po prvoj alineji 287. člana KZ -1. Godine 2014. bila su četiri punoletna lica osuđena za krivično delo po drugoj alineji 287. člana KZ-1, a 2015. dva lica za krivično delo po drugoj alineji 287. člana KZ -1. Podaci su dostupni na spletnoj starnici Statističkog ureda Republike Slovenije http://www.stat.si, stranici pristupljeno 21.4.2017.

[8] European Commission, News, European Court of Justice judgment C - 403/09 PPU z dne 23.12.2009, Ref: 67659.

[9] Pre stupanja na snagu sada važećeg krivičnog zakonika (KZ-1) 2008. tekst druge alineje (tada) 291. člana KZ glasio je: "Enako se kaznuje, kdor brez dovoljenja sodišča objavi potek postopka proti mladoletniku, ali objavi mladoletnikovo ime ali druge podatke, iz katerih je mogoče sklepati, za katerega mladoletnika gre."

[10] Vidi i Deisinger:2002:706.

[11] U skladu s 295. članom ZKP sud može da isključi javnost za sve vreme ili iz samo jednog dela glavnog pretresa ako je to potrebno radi zaštite tajnosti, javnog reda, morala, zaštite ličnog ili porodičnog života optuženog ili oštećenog ili koristi maloletnika, ili ako bi, po mišljenju senata, javnost mogla da šteti interesima pravednosti.

slučaju da predsednik senata upozori lica, prisutna na razglašenju presude, u skladu s trećom alinejom 296. člana ZKP,[12] javno razglašenje presude ne bi imalo nikakvog smisla. Teško se može objasniti zašto narod (javnost) ne sme biti upoznat sa izrečenom presudom jer je sud uvek izriče u njegovo ime.[13] Uz činjenicu da mediji, posebno u najatraktivnijim slučajevima, pokušavaju razotkriti što više detalja (po mogućnosti najpikantnijih) koji bi morali ostati tajni, čudi me da su u nekim slučajevima, koji su jako uznemirili javnost, mediji odjednom prestali da izveštavaju, uprkos tome da se radilo o slučajevima za koje se javnost jako interesovala, a posebno se interesovala kako će stvar na sudu završiti.

Sećam se slučaja u kojem su učestvovala tri jedva punoletna gimnazijalca, koji su hvatali mačke, mučili ih na različite načine, sakatili ih i na kraju na okrutan način ubijali. U javnosti je slučaj izazvao veliko ogorčenje. Opšte mišljenje javnosti bilo je da treba učinioce strogo kazniti. No, uprkos velikom interesovanju izveštavanje o tom delu potpuno je prekinuto i, koliko znam, javnost nikada nije saznala kakve sankcije su bile izrečene, ako su uopšte bile izrečene.

Sećam se i slučaja ubistva nekadašnjeg sportaša iz Šoštanja. Mediji su doneli vest, da su u napuštenoj kući u centru pomenutog mestašca našli telo klošara, nekadašnjeg obećavajućeg sportaša. Na telu su nađeni tragovi strahovitog mučenja i izživljavanja. Policija je utvrdila da su delo počinila četiri maloletnika, koji su tek završavali osnovnu školu i jedan četrdesetogodišnjak. Objavljena informacija izazvala je veliko ogorčenje javnosti. Čuli su se i zahtevi po strožim kaznama pa čak i da bi trebalo učinioce mučiti na isti način kao što su oni mučili žrtvu. Izveštavanje o događaju je ukratko zatim odjednom potpuno prestalo, uprkos velikom interesovanju javnosti. Verovatno zbog četiri maloletna učinioca krivičnog dela, a još verovatnije, jer je slučaj rasplamsavao represivne strasti.

Slično se dogodilo i u slučaju kada je devetnaestgodišnji mladić pred stambenim blokom u Ljubljani tako istukao šesdesetgodišnjeg stanara bloka da je taj umro. Mediji su doneli vest da je devetnaestogodišnjak, izvežban u borbenim veštinama, do smrti izudarao stanara bloka samo zato jer ga je taj opomenuo da ne baca opuške po zemlji jer je upravo sve počistio. Mladić je stanara tako jako izudarao da je taj umro na mestu događaja (pred blokom i pred očima prisutne dece). Kasnije se o tom događaju nije više izveštavalo, iako sam ubeđen da je javnost bila zainteresovana da sazna kako je slučaj završio pred sudom.

Vrlo slično se dešavalo u više drugih slučajeva kada su bili učinioci maloletnici ili mlađi punoletnici. Bili su to slučajevi koji su izazvali veliko ogorčenje javnosti i koji su prouzrokovali jaku represivnu uperenost protiv učinilaca konkretnih krivičnih dela kao i protiv učinilaca krivičnih dela općenito. Očigledno postoji mehanizam da se u slučajevima kada se podstakne veliko ogorčenje javnosti i tendencija ka zaoštravanju kaznene politike izveštavanje medija o događaju zaustavlja. Bilo bi interesantno znati kako taj mehanizam funkcioniše i ko njime vlada. U Republici Sloveniji primećuje se trend da mediji (posebno televizija) sve češće izveštavaju o pojedinim pretragama već pre uvođenja krivičnog postupka i to navođenjem punih imena a dopunjeno i fotografijama. Iako u teoriji nema jedinstvenog mišljenja kada započinje krivični postupak, u teoriji nije sporno da su krivična istraga i predkrivični postupak tajni. Mediji ne bi trebali da znaju i izveštavaju o pojedinim istražnim radnjama protiv pojedinaca dok protiv njjih još nije započet krivični postupak. Uprkos tome mediji izveštavaju slikom i tekstom da je policija npr. obavila pretres u stanu

[12] Treća alineja 296. člana ZKP glasi: "Predsednik senata opozori tiste, ki so navzoči na glavni obravnavi, katere javnost je izključena, da so dolžni varovati kot tajnost vse, kar zvedo na glavni obravnavi, in jih opozori, da pomeni izdaja tajnosti kaznivo dejanje."
[13] Presude se naime izriču u ime naroda.

XY. Obično se izveštava tada kada su upletene poznate osobe. Izveštaj je često objavljen u glavnoj informativnoj emisiji na televiziji. To je dobilo već takve dimenzije da se jedan advokat našalio: "Pogledaj kroz prozor i ako vidiš da se okupljaju televizijske ekipe, znaj da će za najmanje pola sata doći policija sa naredbom o pretresu stana. Znači, imaš vremena da na brzinu upotrebiš usisivač i "spremiš" stan." Takvo postupanje medija, po meni, je neprihvatljivo, jer se na osnovu izveštavanja može videti da je medijima više stalo do senzacije nego do objektivnog obaveštavanja javnosti, koja i onako ne bi smela o toj stvari ništa da zna. Sećam se epizode kad su dva policajca vodila na saslušanje nekadašnjeg direktora velikog građevinskog preduzeća, koji je imao na rukama lisice, a zbog starosti i poteškoća sa kičmom jedva je hodao. Teško mogu da zamislim da takav snimak služi objektivnom obaveštavanju javnosti. Više se radi o senzacionalizmu, zaplašivanju i ponižavanju osumljenika.

S obzirom na činjenicu da su istraga i istražne radnje tajni, postavlja se pitanje, da li je onaj ko obavesti televizijske kuće kada i gde će se obavljati istražne radnje, počinio krivično delo povrede tajnosti postupka po prvoj alineji 287. člana KZ-1.[14] Smatram da nije sporno da onaj ko obavesti novinare kada i gde će se obavljati istražne radnje zapravo neopravdano razotkriva informaciju za koju je saznao u postupku pred glavnim pretresom, a sporno bi moglo biti, da li je zakonom određeno da se takva informacija ne sme objaviti ili je bilo odlukom nadležnog organa ili suda određeno da ostane tajna. Ubeđen sam da bi mogli onoga ko obavesti novinare kada i gde će se vršiti istražna radnja (tajni podatak) goniti za krivično delo Izdavanja tajnih podataka po prvoj alineji 260. člana KZ-1.[15] Novinara koji bi te podatke upotrebio (na primer, čekao na dolazak policije, snimao taj dolazak i snimak objavio) moglo bi se goniti za krivično delo Izdavanja tajnih podataka po drugoj alineji 260. člana KZ-1, ako mu se dokaže da je tajne podatke stekao protivpravno, sa namerom da ih neopravdano upotrebi, kao i da takve podatke bez dopuštenja javno objavi. [16]

U Republici Sloveniji mediji često izveštavaju o krivičnim postupcima kao da su sve činjenice već dokazane, a ne da se radi o tvrdnjama iz optužnog akta koje se moraju u krivičnom postupku tek pretražiti i dokazati. Takvo izveštavanje vrlo je uobičajeno u vezi s privrednim kriminalitetom. Ovaj način izveštavanja ne povređuje samo pretpostavku nevinosti koju jemči 27. član Ustava Republike Slovenije, nego ima i druge štetne posledice. Kada mediji izveštavaju o krivičnom postupku kao da su sve činjenice već poznate i dokazane i da se samo još mora izreći kazna, a na kraju postupka je izrečena oslobađajuća presuda, u javnosti dolazi do nezadovoljstva i do mišljenja: "vrana vrani ne iskljuje oči", optuženi su imali spretne advokate koji su ih izvukli tako da su ostali nekažnjeni, sudovi su nesposobni, sudije korumpirane i slično. Takvo izveštavanje stvara negativnu atmosferu prema sudovima, širi se nepoverenje u sudstvo i nepoštovanje sudske grane vlasti. Ovakvo

[14] Prva alineja 287. člena KZ-1 određuje:
"Kdor neupravičeno izda, kar je izvedel v postopku pred glavno obravnavo ali na obravnavi pred sodiščem, na ustni obravnavi v upravnem postopku ali postopku o prekrški ali postopku parlamentarne preiskave ali v postopku pred Komisijo za preprečevanje korupcije, za kar je z zakonom določeno, da se ne sme objaviti, ali pa je bilo z odločbo pristojnega organa ali sodišča odločeno, da ostane tajno, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta"

[15] Prva alineja 260. člana KZ-1 određuje:
"Uradna oseba ali druga oseba, ki v nasprotju s svojimi dolžnostmi varovanja tajnih podatkov sporoči ali izroči komu tajne podatke ali mu kako drugače omogoči, da pride do njih, ali zbira take podatke, zato da jih izroči nepoklicani osebi, se kaznuje z zaporom do treh let"

[16] Druga alineja 260. člana KZ-1 određuje:
" Enako (z zaporom do treh let) se kaznuje, kdor protipravno pride do tajnih podatkov, da bi jih neupravičeno uporabil, kakor tudi, kdor take podatke brez dovoljenja objavi."

stanje je opasno, no imam utisak da zakonodavna i izvršna grana vlasti toga nisu svesne. Tako i ne čine ništa da bi se napadi na sudsku granu vlasti ublažili, često čak same potiču napade na pravosuđe. Ako zamislimo da su zakonodavna, izvršna i sudska grana vlasti stolica sa tri noge na kojoj počiva demokratija, ubrzo nam je jasno da će se sistem srušiti ako toj stolici uklonimo jednu nogu (sudsku granu), jer takva stolica na dve noge ne može da stoji.

## III. NOVI SUDSKI POREDAK I IZVEŠTAVANJE O KRIVIČNIM PREDMETIMA

Ministar pravde objavio je novi Sudski poredak,[17] koji je stupio na snagu 1. januara 2017. U tom pravnom aktu ima nekoliko novosti koje se odnose na vizuelno snimanje i izveštavanje javnosti. Odluke o snimanju i fotografisanju izazvale su najviše kritika pa i nekoliko nezadovoljnih komentara od strane sudija. Idemo redom.

Mediji (posebno televizija) već duže vremena pokušavaju prodreti u sudske sale (posebno u "slavnijim" slučajevima). Novi poredak otvorio im je vrata u sudove. Prva alineja 17. člana Sudskog poretka određuje da je snimanje i fotografisanje dozvoljeno u slučajevima kada javnost nije isključena, i to neposredno pred početkom javnog glavnog pretresa i kada se usmeno razglašavaju odluke. Snimanje i fotografisanje je dozvoljeno sa mesta određenog od sudije koji vodi postupak. Ali, upravo ta odredba je sporna jer nije u skladu s uređenjem u ZKP. ZKP u trećoj alineji 301. člana izričito određuje da u sudskoj dvorani slikovna snimanja nisu dozvoljena. U posebnim slučajevima sme predsednik Vrhovnog suda dozvoliti takvo snimanje na pojedinim glavnim raspravama. U slučaju da je snimanje dozvoljeno, senat može na glavnoj raspravi iz opravdanih razloga doneti odluku da se pojedini delovi glavne rasprave ne snimaju. Sudski poredak je podzakonski akt i morao bi biti u skladu sa zakonima. Uopšte nije sporno da u slučaju neusklađenosti zakona i podzakonskog akta važi ono što piše u zakonu. Osim toga Sudski poredak u drugoj alineji drugog člana određuje da se u vezi s poslovanjem suda, a to uređuju posebni propisi, taj poredak upotrebljava samo u slučajevima koji nisu uređeni tim propisima. A slikovno snimanje krivičnih pretresa, kao što je bilo već rečeno, uređuje ZKP.

Pomenuta odredba Sudskog poretka sporna je i iz jednog drugog aspekta. Snimanje i javno objavljivanje razglašenja suda zapravo znači objavljivanje sudske presude. Objavljivanje presude je institut krivičnog materijalnog prava, a uređuje ga KZ-1. KZ-1 doduše ne opredeljuje pravnu prirodu mere objavljivanja presude, ali iz opredeljenja u trećoj alineji 3. člana može se razumeti da se radi o meri koja ima značaj krivične sankcije. A za krivične sankcije važi pravilo da se mogu upotrebiti samo kada su za to ispunjeni svi zakonski uslovi. Iz te konstatacije proizlazi da se može presuda objaviti samo u zakonski tačno određenim slučajevima, a objavljivanje ostalih presuda nije dopušteno. Uprkos tome, sredstva javnog obaveštavanja, posebno u nekim značajnijim skučajevima, objavljuju presude. Razglašenje presude čoveku, koji je bio pre mnogo godina osuđen za ubistvo poznatog političara (pre postojanja takve odredbe u Sudskom poretku) objavljeno je na televiziji. Nedavno su sve televizijske kuće započele glavnu informativnu emisiju objavljivanjem presude, izrečene čoveku, koji je optužen za ubistvo svog bivšeg direktora. Presuda, naravno, još nije pravnosnažna.

[17] Sodni red, Uradni list Republike Slovenije br. 87/2016.

Sudski poredak, kao što smo već rekli, donosi dosta novosti vezano za obaveštavanje javnosti i komuniciranje sa medijima. Za ilustraciju navodim nekoliko odredbi Sudskog poretka. [18]

[18] 5. člen (zagotavljanje javnosti):
(1) Sodišča zagotavljajo javnost obravnavanja v skladu s procesnimi predpisi in predpisi o dostopu do informacij javnega značaja.
(2) Sodišče obvešča javnost o svojem delu, ugotovitvah, problemih, odločbah in stališčih, preko publikacij in drugih medijev, na tiskovnih konferencah ali na drug primeren način.
8. člen (spremljanje medijev):
(1) Sodišča spremljajo poročanje medijev na svojem območju.
(2) Za spremljanje medijev in obveščanje javnosti skrbi predsednik sodišča ali po njegovem pooblastilu oseba, pooblaščena za odnose z javnostmi. Sodišče lahko v ta namen ustanovi posebno službo.
9. člen (obveščanje javnosti):
(1) O zadevah, ki so pri sodišču v reševanju, se obvestila medijem ali novinarjem, ki se predhodno izkažejo z novinarsko izkaznico medija, pri katerem so zaposleni, oziroma ki so akreditirani pri sodišču, dajejo pisno ali ustno. V odmevnih zadevah se izjemoma dajejo obvestila na tiskovnih konferencah ali na drug primeren način.
(2) Pisno obvestilo sodišče objavi na svojih spletnih straneh ali na drug primeren način ter pošlje uredništvom posameznih medijev, če gre za informacijo, ki zadeva splošno javnost. Če gre za odgovor posameznemu mediju ali za obvestilo o zadevi, ki zanima le specializirano ali lokalno javnost ali za to javnost specializiran medij, se obvestilo pošlje le izbranemu mediju, sodišče pa lahko o odgovoru obvesti tudi splošno javnost.
(3) Pri dajanju obvestil javnosti je treba upoštevati zakonske določbe o izključitvi javnosti ter omejitve glede dostopa do podatkov. Obvestilo mora biti sestavljeno tako, da varuje ugled, zasebnost in poslovne interese strank in drugih udeležencev v postopku.
10. člen (akreditacija novinarjev)
(1) Vrhovno sodišče vodi evidenco akreditiranih novinarjev.
(2) Pogoje za pridobitev in odvzem akreditacije določi predsednik vrhovnega sodišča in jih objavi na spletni strani sodišča.
11. člen (obveščanje javnosti v kazenskih zadevah):
(1) V kazenskih zadevah daje sodišče obvestila o vloženi zahtevi za preiskavo in o vloženem obtožnem aktu šele potem, ko je opravljen preizkus procesnega akta in je o tem obveščen obdolženec.
(2) Izjemoma daje sodišče obvestilo še pred vložitvijo zahteve za preiskavo le v najbolj odmevnih zadevah, če je preiskovalno dejanje opravil preiskovalni sodnik in je primerno, da se javnost obvesti o dogodku in ukrepih.
(3) Obvestilo lahko zajema le podatke o vrsti vloženega procesnega akta, pravni opredelitvi in zakonski označbi kaznivega dejanja. Obvestilo se omeji le na splošen opis dogodka. Ne dajejo se podatki o strankah, kakor tudi ne tisti podatki, ki bi lahko škodovali interesom kazenskega postopka. Ne dajejo se tudi podatki o izjavah oseb, katerih izjave bodo v skladu s procesnimi predpisi izločene iz spisa.
(4) V obvestilu mora biti posebno opozorilo, v kateri fazi je kazenski postopek. Obvestilo o izidu zadeve lahko sodišče da po razglasitvi sodbe.
(5) Če je dalo sodišče obvestilo o kazenski zadevi, katere izid je bil v postopku z rednimi ali izrednimi pravnimi sredstvi drugačen od prvotnega, sodišče o tem pisno obvesti javnost na spletnih straneh ali na drug primeren način.
(6) Osebna imena strank v kazenskih postopkih so informacije javnega značaja, razen če je to izključeno s procesnimi predpisi. V kazenskih postopkih zoper mladoletnike iz obvestila ne smejo izhajati podatki, na podlagi katerih bi se lahko domnevala identiteta mladoletnika.
(7) V kazenskih postopkih, kjer je javnost izključena, daje sodišče obvestilo pred razglasitvijo sodbe le izjemoma, če gre za odmevno zadevo. V obvestilu ne sme biti podatkov o storilcu in žrtvi, ki bi kakorkoli omogočili prepoznavo oseb, povezanih s kaznivim dejanjem, storilcem ali oškodovancem.
12. člen (obveščanje javnosti v drugih zadevah):
Pri dajanju obvestil javnosti v drugih zadevah se smiselno uporabljajo določbe prejšnjega člena.
13. člen (obvestilo javnim glasilom):
Če sodišče oceni, da gre v posameznih primerih za zadeve širšega javnega pomena, ki imajo posebno odmevnost, lahko poda obvestilo javnosti, ko je odločitev v postopku vročanja.
14. člen (samostojno podajanje informacij):
(1) Sodnik ne daje javnosti ustnih informacij o zadevi, ki jo obravnava.

## IV. ZAKLJUČAK

Živimo u informacijskom društvu, u kojem su veoma važni sloboda izražavanja, pravo do obaveštenosti, pravo do primanja i širenja informacija. U informacijskom društvu mediji su dobili moć i uticaj kakve nikad ranije nisu imali. Velika moć bez odgovornosti opasna je i u demokratičnom društvu neprihvatljiva. Lično se ne zauzimam za ograničavanje slobode štampe i medija, ali se zauzimam za to da mediji preuzmu odgovornost koja odgovara njihovoj moći i uticaju.

## LITERATURA


1. Celec, B. (2012, 28. Januar). Ptujski Fritzl obtožen posilstev še dveh hčerk, Slovenske novice, dostupno na. http://www.slovenskenovice.si/crni-scenarij/doma/ptujski-fritzl-obtozen-posilstev-se-dveh-hcerk, stranici pristupljeno 10. 5. 2017.
2. Celec, B.(2012, 9. Maj). Ptujski fritzl še naprej blebeta neumnosti, Slovenske novice, dostupno na: http://www.slovenskenovice.si/crni-scenarij/doma/ptujski-fritzl-se-naprej-blebeta-neumnosti, stranici pristupljeno 10. 5. 2017.
3. Deisinger, M. (2002). *Kazenski zakonik s komentarjem, Posebni del.* Ljubljana: GV Založba.
4. European Court of Justice Judgment C - 403/09 PPU of 23.12.2009, dostupno na http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=9ea7d0f130d6feeb1f19627744db9c5de0a803b0eeef.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4Pax4Pe0?text=&docid=72557&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=611012, stranici pristupljeno 10. 5. 2017.
5. Horvat, Š. (2004). *Zakon o kazenskem postopku s komentarjem*. Ljubljana: GV Založba.


---

(2) Pri pripravi pisnih obvestil lahko predsednik sodišča od sodnika, vodje pristojnega sodnega oddelka ali predsednika senata, ki zadevo obravnava, zahteva pripravo pisnega osnutka. Predsednik vrhovnega sodišča ali z njegove strani pooblaščena oseba za odnose z javnostmi lahko pripravo pisnega osnutka zahteva tudi od drugih predsednikov sodišč.
(3) Če sodnik ali oseba pooblaščena za odnose z javnostmi v javnosti nastopa kot predstavnik sodišča, mora izraziti stališče sodišča.
15. člen (pravica do popravka):
(1) Če sodišče ugotovi, da v mediju objavljena informacija ni v skladu z obvestilom, ki ga je dalo sodišče, ali da v mediju objavljena informacija neobjektivno prikazuje delo sodišča, predsednik sodišča ali oseba pooblaščena za odnose z javnostmi v skladu s predpisi, ki urejajo medije, lahko zahteva objavo popravka, odgovora ali informacije splošni javnosti.
(2) Zaradi odgovora ali popravka lahko predsednik sodišča ali pooblaščena oseba za odnose z javnostmi pisno zahteva na vpogled tonske in slikovne zapise oddaj, predvajanih na radiu, televiziji ali drugih elektronskih medijih.
(3) Če sodišče oceni, da je glede poročanja medijev potreben odgovor načelne narave, o tem obvesti vrhovno sodišče in mu predlaga, da pošlje odgovor.
17. člen (snemanje in fotografiranje glavne obravnave):
(1) Snemanje in fotografiranje v zadevah, kjer javnost ni izključena, je dovoljeno neposredno pred pričetkom javne glavne obravnave in ob ustni razglasitvi odločitve, in sicer s prostora, ki ga za to določi sodnik, ki vodi postopek.
(2) Snemanje celotne glavne obravnave, kjer javnost ni izključena, izjemoma pisno dovoli predsednik sodišča in s tem seznani sodnika, ki vodi postopek, najmanj en dan pred pričetkom glavne obravnave. Prošnjo za snemanje je treba oddati v poslovnem času sodišča najmanj dva delovna dneva pred začetkom glavne obravnave.
(3) Sodnik, ki vodi postopek, snemanje dopusti v obsegu, ki je potreben za pravilno obveščanje javnosti in na način, ki najmanj ovira potek postopka.
(4) Za potrebe obveščanja javnosti lahko sodišče samo snema del ali celoten potek glavne obravnave.

6. http://www.stat.si , stranici pristupljeno 21. 4. 2017.
7. Jaklič, K. (2010). 39.člen (svoboda izražanja), u: L. Šturm (ur.) *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije, str. 417 - 436.
8. M.K./D.K. (2012, 31. Januar). "Ptujski Fritzl" spet na sodišču zaradi zlorabe hčerke, 24 ur.com, dostupno na: http://www.24ur.com/novice/crna-kronika/ptujski-fritzl-spet-na-sodiscu-zaradi-zlorabe-hcerke.html, stranici pristupljeno 10.5.2017.
9. Praš, U. (2009, 31.januar). Slovenski Fritzl doma s Ptuja, Slovenske novice, str.3.
10. STA, Ip (2012, 26. Oktober). "Ptujski Fritzl" znova obsojen, Dnevnik, dostupno na https://www.dnevnik.si/1042528307, stranici pristupljeno 10. 5. 2017.
11. Stojiljković, G. (2011, 14. Oktober). "Ptujski Fritzl" ali zlorabe za zaprtimi vrati družin, SiolNET, dostupno na: http://siol.net/siol-plus/ptujski-fritzl-ali-zlorabe-za-zaprtimi-vrati-druzin-227758, stranici pristupljeno 10. 5. 2017.
12. Š.Ro./STA (2009, 7. December). "Ptujski Fritzl" nesposoben za obravnavo, Delo, dostupno na: http://www.delo.si/novice/kronika/ptujski-fritzl-nesposoben-za-obravnavo.html, stranici pristupljeno 10.5.2017.

Vid Jakulin, PhD
Professor at the Faculty of Law University of Ljubljani, Slovenija

# MEDIA COVERAGE OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA

*The author deals with the media coverage of criminal proceedings in the Republic of Slovenia. He states that media have always presented the information on cases which were supposed to be interesting for their public (newspaper readership, television spectators, social network users). In their desire to keep or even increase a group of their users, the media sometimes tend to exceed the limits of what is considered to be decent or admissible.*
*We live in the information society. A freedom of expression, a right to be informed, a right to receive and forward information are even more important in such a society. In the information society the media has got the power and impact that they have never had before. Yet, a great power without any responsibility is in author's opinion dangerous and inadmissible in a democratic society. He does not plead for the restriction of freedom of the press and public media, but rather for assuming their responsibility regarding the power and impact they exercise.*

*KEYWORDS: media / Slovenia / coverage of criminal proceedings / freedom of expression*

# DEJSTVO PRETPOSTAVKE NEVINOSTI KAO ELEMENTA PRAVIČNOG KRIVIČNOG POSTUPKA

Dr Milan Škulić, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija
i sudija Ustavnog suda Srbije

*U radu se objašnjavaju osnovne komponente dejstva pretpostavke nevinosti kao elementa pravičnog krivičnog postupka, tako što se objašnjava da je pretpostavka nevinosti važno pravo kako okrivljenog, tako i čoveka uopšte, u demokratskom društvu koje se odlikuje vladavinom prava, te da je u pravnoj državi od ogromne važnosti da sredstva javnog informisanja, kao i posebno, predstavnici vlasti, ne prejudiciraju krivicu ljudi koji su na nivou određenog procesno relevantnog stepena sumnje, tek okrivljeni za krivična dela.*

*U radu se objašnjavaju svi relevantni krivičnoprocesni i krivičnopravni efekti pretpostavke nevinosti, kao i kršenja te pretpostavke, bilo u krivičnom postupku, bilo u javnosti. Posebna je pažnja poklonjena analizi odnosa pretpostavke nevinosti i načela in dubio pro reo, što je ilustrovano i određenim primerima iz prakse.*

*Krivičnoprocesni i ustavno-pravni standardi demokratskih pravnih podrazumevaju poštovanje pretpostavke nevinosti. To važi i za ona krivična dela koja su čak užasavajuća za građane. U masovnim medijima demokratskih zemalja se uvek koriste izrazi koji slučaj objašnjavaju na nivou određenog stepena sumnje. To predstavlja važan element pravne kulture. Nije teško poštovati pretpostavku nevinosti, kada se poseduje određeni nivo pravne kulture.*

*Dosledno poštovanje pretpostavke nevinosti je posebno važno u masovnim medijima. Kao što advokat, kada je u funkciji branioca u krivičnom postupku, brani čoveka a ne krivično delo, koje je predmet optužbe, tako i novinar treba moralno da osuđuje krivično delo, koje postoji na nivou određenog procesno relevantnog stepena sumnje, ali ne i čoveka koji je tek osumnjičen, okrivljen ili optužen.*

*KLJUČNE REČI: pretpostavka nevinosti / načelo pravičnog krivičnog postupka / načelo in dubio pro reo / krivično procesno pravo / krivično pravo*

## 1. UVODNA RAZMATRANJA

Poštovanje pretpostavke nevinosti predstavlja izuzetno važan segment načela pravičnog krivičnog postupka, a svoj poseban značaj ostvaruje i u kontekstu niza povezanih krivičnoprocesnih pravila i načela, poput principa *in dubio pro reo*, te poznatog "metaforičnog" pravila demokratskih država koje se odlikuju vladavinom prava, da je, ma koliko to možda nekom pravnom laiku nekada i paradoksalno zvučalo, svakako bolje da i *sto krivaca ostane na slobodi, nego da jedan nevin čovek bude u zatvoru*.

Pravo okrivljenog da se smatra nevinim do pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka, kojim se eventualno utvrđuje njegova krivica, predviđeno Ustavom i relevantnim međunarodnopravnim izvorima, kao jedno od najvažnijih prava čoveka uopšte, omogućava da se u pravnoj državi, ne prejudicira krivica čoveka u pogledu kojeg postoji bilo koji procesno relevantan stepen sumnje da je učinio delo koje je protivpravno i zakonom propisano kao krivično delo.

Osnovana praktična suština pretpostavke nevinosti jeste baš *neprejudiciranje krivice* okrivljenog, pre pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka, što je posebno važno kada se radi o delovanju tzv. uticajnih društvenih činilaca, poput masovnih medija i posebno, kada se on kombinuje sa izjavama političara, pa i predstavnika vlasti koje prenose sredstva javnog informisanja.

Ako se takvim izjavama prejudicira krivica ljudi koji su tek okrivljeni na nivou određenog stepena sumnje da su učinili krivično delo, to tada nije samo "obično" i formalno kršenje pretpostavke nevinosti, već često može da ima i daleko zloćudniji efekat, jer ni sudovi, ni sudije ne žive pod "staklenim zvonom", pa tako nekada i nažalost, stvaranje "opšte" atmosfere u javnosti da je određeno lice svakako učinilac određenog krivičnog dela, iako je za njega tek okrivljeno/optuženo, može, nekada čak i "implicitno" i na donekle nesvesnom nivou, utiče na konkretne sudije i time suštinski ugrozi njihovu nezavisnost i nepristrasnost.

## 2. OSNOVNA KRIVIČNOPROCESNA SADRŽINA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI

Suština krivičnoprocesne sadržine pretpostavke nevinosti je sadržana u njena dva osnovna aspekta:

1) pretpostavka nevinosti je, s jedne strane, osnovna sadržina jednog od osnovnih prava okrivljenog u krivičnom postupku, te

2) pretpostavka nevinosti, s druge strane, ostvaruje niz krivičnoprocesnih efekata, od kojih se osnovni svodi na njenu suštinsku vezu s teretom dokazivanja.

### 2.1. Pretpostavka nevinosti kao pravo okrivljenog

Okrivljeni ima sledeća prava:

1) pravo da se smatra nevinim sve dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda (dejstvo pretpostavke nevinosti),

2) pravo na odbranu, koje se sastoji iz niza posebnih procesnih prava okrivljenog, te

3) pravo na pravično suđenje koje će se odvijati u razumnom roku, koje je opšteg karaktera, jer se osim na okrivljenog, odnosi i na druga lica koja učestvuju u krivičnom postupku, shodno čemu je sud dužan da krivični postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava usmerenu na odugovlačenje postupka.[1]

## 2.2. Osnovni krivičnoprocesni efekti pretpostavke nevinosti okrivljenog

Prema odredbi člana 3. Zakonika o krivičnom postupku, svako se smatra nevinim sve dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom nadležnog suda. Državni i drugi organi i organizacije, sredstva javnog obaveštavanja, udruženja i javne ličnosti dužni su da, s jedne strane, poštuju pretpostavku nevinosti, a da, s druge strane, svojim javnim izjavama o okrivljenom, krivičnom delu i postupku ne povređuju prava okrivljenog.

Pretpostavka nevinosti predstavlja neizostavnu garanciju u odnosu na položaj okrivljenog u bilo kojoj savremenoj i demokratskoj krivičnoj proceduri. U teorijskom smislu se ova pretpostavka može shvatiti na razne načine, počev od njenog poimanja u pravno-tehničkom smislu prema kome je u pitanju jedna oboriva pravna pretpostavka čija je osnovna uloga da se odredi na kome leži teret dokazivanja suprotnog, pa do njenog definisanja kao važnog segmenta prava na odbranu okrivljenog itd.

Procesno i pravno dejstvo pretpostavke nevinosti je višestrano, pa je tako i njen sadržaj kompleksan:[2]

1) Pretpostavka nevinosti je jedno od osnovnih prava okrivljenog, koji dakle, ima pravo da se smatra nevinim sve dok se eventualno njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom sudskom odlukom. Pravo okrivljenog da se smatra nevinim važi kako u odnosu na krivični postupak koji se protiv njega vodi odnosno u pogledu aktera tog postupka, tako i u odnosu na javnost i sva druga lica, koja nisu akteri krivičnog postupka.

2) Pretpostavka nevinosti predstavlja procesni mehanizam za oslobađanje okrivljenog od tereta dokazivanja sopstvene nevinosti. Time se istovremeno na onoga ko tvrdi suprotno prebacuje teret dokazivanja eventualne krivice okrivljenog, a to je – ovlašćeni tužilac.

3) Pretpostavka nevinosti je jedna od najvažnijih ustavnih i međunarodnopravnih garancija okrivljenog, u okviru korpusa odredbi koje se odnose na vitalna prava i slobode čoveka. Prema čl. 11 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima;[3] "svako ko je optužen za krivično (kažnjivo) delo će se smatrati nevinim, dok se na javnom suđenju, na kojem su obezbeđene sve neophodne garancije za odbranu, njegova krivica ne dokaže. Takođe, prema članu 14. Međunarodno pakta o građanskim i političkim pravima "svako ima pravo da se smatra nevinim sve dok se njegova krivica na osnovu zakona ne dokaže". Prema članu 34. stav. 3 Ustava Srbije, *svako se smatra nevinim za krivično delo dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda.*

[1] Više o tome: M.Škulić, *Krivično procesno pravo,* 8. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2016., str. 125.
[2] Ibid., str. 125 – 127.
[3] Usvojena i proglašena rezolucijom Generalne skupštine UN 217 A (III) od 10. decembra 1948. godine.

4) Pretpostavka nevinosti predstavlja važan element prava na pravično suđenje. Prema članu 6 stav 2 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda "svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se na osnovu zakona ne dokaže njegova krivica."

Iz dejstva pretpostavke nevinosti se pored toga, u nekim pravnim sistemima, kao što je to slučaj u nemačkoj krivičnoprocesnoj teoriji i praksi, izvodi i pravo okrivljenog na odgovarajuću "anonimizaciju", što znači da je u svakom konkretnom slučaju potrebno praviti balans između prava građana na informisanje i prava okrivljenog, tj. lica koje još nije pravnosnažno osuđeno, da u javnosti ne bude identifikovao punim imenom i prezimenom, tj. na način koji omogućava upoznavanja javnosti sa njegovim punim identitetom, već po pravilu, samo navođenjem inicijala.[4]

## 3. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI KAO USTAVNO PRAVO I PRETPOSTAVKA NEVINOSTI ILI PRETPOSTAVKA NEKRIVICE

Pretpostavka nevinosti predstavlja i jednu od ustavnih garancija. Prema odredbi člana 34. Stav 3. Ustava Srbije, svako se smatra nevinim za krivično delo, dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda. Kao što je prethodno već objašnjeno pretpostavka nevinosti se, između ostalog", smatra od najvažnijih ustavnih i međunarodnopravnih garancija okrivljenom. U teoriji se tako konstatuje i da je "jedno od osnovnih obeležja pojma okrivljenog i njegova pretpostavka nevinosti, koja ga prati od pokretanja krivičnog postupka, pa do njegovog okončanja pravnosnažnom presudom",[5] te da "predviđenost pretpostavke nevinosti nacionalnim zakonodavstvima predstavlja lakmus papir poštovanja demokratskih dostignuća savremenog sveta na planu zaštite ljudskih prava."[6]

Nekada je u našem ZKP-u pretpostavka nevinosti bila regulisana na nešto drugačiji način i u terminološkom smislu u jednom "implicitnom" obliku, tako što je bila formulisana kao *pretpostavka nekrivice*, pa se tako utvrđivalo da "niko ne može biti smatran krivim za krivično delo dok to ne bude utvrđeno pravnosnažnom odlukom nadležnog suda ". [7]

U teoriji se ponekad ( u vreme formulisanja u ZKP-u pretpostavke nevinosti, kao pretpostavke "nekrivice"), isticalo kako se ne može prezumpcija nevinosti izvoditi iz jedne odredbe u kojoj se reč "nevinost" i ne pominje.[8] U stvari, ovo shvatanje previđa da su u jezičkom smislu pojmovi "vinost" i "krivica" sinonimi, pa je shodno tome, opet u jezičkom smislu, potpuno isto značenje i njihovih opozita – "nevinosti" i "nekrivice", s tim da je u uobičajenom govoru reč "nevinost" prilično uobičajena, dok je reč "nekrivica" neuobičajena i praktično se ni ne upotrebljava, iako je obrnuto reč "krivica" sasvim jasnog značenja i ima široku jezičku, pa i pravnu upotrebu.[9]

---

[4] Više o tome: C.Roxin, *Strafverfahrensrecht,* 25. Auflage, "Verlag C.H.Beck", München, 1998, str. 120 – 121.
[5] S. Bejatović, *Krivično procesno pravo,* "Službeni glasnik", Beograd, 2016., str. 211.
[6] S. Knežević, *Krivično procesno pravo – opšti deo,* Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2015., str. 169.
[7] M. Škulić, *Krivično procesno pravo,* "CID", Podgorica, 2012., str. 150 – 151.
[8] T. Vasiljević T. i M. Grubač, *Komentar Zakona o krivičnom postupku,* drugo izdanje, "Savremena administracija", Beograd, 1982., str. 31.
[9] Krivica u jezičkom smislu predstavlja *sinonim za termin "vinost"* koji se nekada rutinski upotrebljavao u našem materijalnom krivičnom pravu, odnosno krivičnopravnoj teoriji. Naime, u našem je jeziku sasvim uobičajena reč *nevinost*, dok je reč *vinost* sasvim neuobičajena, osim u krivičnopravnom smislu. Jezički je nesporno da su vin i nevin opozitnog značenja, što obrnuto, znači da su istog značenja i reči "vin" i "kriv", odnosno "vinost" i "krivica".

Drugim rečima, logički i jezički je potpuno jednakog značenja kada se neko, odnosno svako "smatra nevinim" i kada se "ne smatra krivim", ali nije sporno da je jasnije značenje pretpostavke nevinosti koja se formuliše u pozitivnom obliku, te da u tom slučaju ona ima i nešto pozitivniju simboličku konotaciju i psihološko značenje za okrivljenog, pa je u tom pravcu i išla modifikacija pretpostavke nevinosti u našem ZKP-u. Takva intervencija je bila opravdana i sa stanovišta međunarodnopravnih pravila, jer se u svim relevantnim aktima te vrste pretpostavka nevinosti definiše na pozitivan način, kao pravo lica da se smatra nevinim. Naravno, sada je ta usklađenost samo dodatno pojačana i na jednom terminološkom nivou, ali suštinski nema nikakve razlike između *nevinosti* i *nekrivice*.

## 4. ODNOS PRETPOSTAVKE NEVINOSTI I NAČELA *IN DUBIO PRO REO*

Ovo načelo je usko povezano sa načelom slobodne ocene dokaza, odnosno praktično funkcionalno proizilazi iz njega. Pravilo "u sumnji za optuženog" spada danas među najvažnije principe krivičnog procesnog prava i odnosi se na pravilo o načinu odlučivanja suda u situaciji kada on nije stekao uverenje da stanje stvari omogućava osudu okrivljenog.[10]

Smatra se da princip *in dubio pro reo* važi u dokaznom pravu, ali ne bez izuzetaka (što zavisi i od konkretnih rešenja nacionalnih zakonodavstava),[11] ali da je pri tom njegova primena obavezna u pogledu ustanovljavanja svih materijalnih pretpostavki za postojanje krivičnog dela, ali takođe i u odnosu na pretpostavke iz domena krivičnog procesnog prava, što se inače osporavalo u starijim teorijama, ali je danas nesporno.[12] U našoj se teoriji isticalo da je pravni osnov za najširu primenu ovog pravila u krivičnom postupku nalazi se u odredbi ZKP-a kojom se izražava princip istine, tako da ukoliko sud nije u mogućnosti da utvrdi istinu, na šta je inače obavezan,[13] logično je da okrivljeni zbog toga ne bi smeo da trpi nikakve štetne posledice i da odluka suda u toj situaciji mora biti u korist okrivljenog.[14] Ovo shvatanje je sada, tj. u skladu sa pozitivnim krivičnoprocesnim zakonodavstvom i u svetlu praktično *nepostojanja dužnosti suda* da oficijelno utvrđuje istinu u krivičnom postupku, donekle relativizovano, ali ipak treba imati u vidu da u stvari, dužnost suda i drugih državnih organa da u krivičnom postupku utvrde istinu i onda kada je takva obaveza formalno postojala u našoj krivičnoj proceduri, ipak nije mogla da bude shvaćena kao apsolutna, jer to nekada objektivno i nije bilo moguće. Stoga je ta dužnost uvek bila samo

---

Druga je stvar, što zakonodavac nešto drugačije reguliše u važećem krivičnom zakonodavstvu sadržaj krivice u odnosu na sadržaj vinosti u ranijem krivičnom zakonodavstvu, isto kao što se izraz krivična odgovornost više ne koristi u zakonskom smislu ("spoj uračunljivosti i vinosti"), mada izraz "krivična odgovornost", naravno i sada ima odgovarajuće teorijsko značenje, a još uvek je prilično prisutan i u našoj krivičnopravnoj praksi.

[10] B. Schmitt, *Die richterliche Beweiswürdigung im Strafprozeß*, Verlag Max Schmidt-Römhild, Lübeck, 1992, str. 207.

[11] U teoriji se inače (E. Kern und C. Roxin, *Strafverfahrensrecht,* "Verlag C.H.Beck", München, 1976, str. 71.) ističe: "Koliko je dugo istorijsko važenje načela "*in dubio pro reo*" nije razjašnjeno. Nekada zastupljeno stanovište o njegovom važenju u rimskom krivičnom pravu i krivičnom postupku, je novijim radovima dovedeno u pitanje."

[12] J. Baumann, U. Weber und W. Mitsch, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Verlag Ernst und Werner Giesking, Bielefeld, 1995, str. 151.

[13] Dužnost suda da utvrdi istinu, odnosno preduzima po sopstvenoj dokaznoj inicijativi i bez obzira na (ne)postojanje dokaznih predloga stranaka, sve što je potrebno za utvrđivanje potpunog i tačnog činjeničnog stanja, je formalno decenijama postojala u našem zakonodavstvu, sve do stupanja na snagu Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine, a citirani autor (*Đ.Lazin*), komentariše ranije postojeće tradicionalno normativno rešenje.

[14] Đ. Lazin, *In dubio pro reo u krivičnom postupku*, Naučna knjiga, Beograd, 1985, str. 159.

relativnog karaktera, što znači da su sud i drugi državni organi morali da pokušaju sve što je realno i u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku moguće, da utvrde istinu, pa ako i nakon toga to ne uspeju, već samo "ostanu u sumnji", tada preostaje da se primeni načelo *in dubio pro reo*.

U teoriji se ovo načelo, odnosno pravilo, često direktno povezuje sa pretpostavkom nevinosti, ali i načelom legaliteta u krivičnom materijalnom pravu, pa se tako na primer, ističe: "U jednoj pravnoj državi, nije samo po sebi razumljivo, da je kažnjavanje isključeno bez postojanja odgovarajuće zakonske odredbe, već takođe, da se bilo koje lice, optuženo za određeno krivično delo, smatra nevinim, sve dok njegova krivica u jednom zakonski uređenom postupku ne bude dokazana (pretpostavka nevinosti). Optuženi sme biti oglašen krivim, samo ako sud nema nikakvu sumnju u odnosu na njegovu krivicu.[15]

Načelo *in dubio pro reo* dugo nije bilo striktno zakonskog karaktera, odnosno ovaj princip se donedavno nije formulisao na izričit način u našem Zakoniku o krivičnom postupku, ali se pri tom, moglo smatrati da je on ipak važio u našem krivičnom procesnom pravu. Zakonodavac nije objašnjavao kako da se postupi, ukoliko sud i nakon izvođenja svih dostupnih dokaza, još uvek ostane u sumnji. Naime, određeni procesno relevantni stepen sumnje nužno postoji tokom celog toka postupka, bilo da je reč o osnovama sumnje bilo o osnovanoj ili opravdanoj sumnji.

Kada se sud ubedi u postojanje ili nepostojanje određenih činjenica, a na temelju slobodne ocene dokaza i u skladu sa svojim slobodnim uverenjem, on to svoje ubeđenje pretače u odluku kojom se rešava osnovni predmet krivičnog postupka. Međutim, raspoloživa dokazna sredstva nekada ne mogu biti dovoljna, odnosno, moguće je da sud i nakon izvođenja svih dokaza koji su objektivno mogli da budu izvedeni, ostane samo u sumnji, odnosno ne uspe da stekne ubeđenje u postojanje ili nepostojanje određenih činjenica. Ni najidealnije izvođenje dokaza i najsavesnije postupanje suda, te primena najsavremenijih dostupnih dokaznih tehnika, samo po sebi ne mora uvek i u svakom slučaju da bude dovoljno za utvrđivanje pune istine u krivičnom postupku, te otklanjanje svake razumne sumnje kod suda, ali i drugih aktera krivičnog postupka.

Naime, bez obzira na razvoj savremenih tehnika koje imaju svoju primenu i prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja u krivičnom postupku, ni najkorektnije i najsavesnije izvođenje dokaza i vođenje postupka, ne mora uvek da rezultira eliminisanjem svake sumnje i sticanjem čvrste ubeđenosti, već je naprotiv, moguće da neke činjenice ipak ostanu samo dubioznog karaktera. Tada je pravilo da te činjenice u pogledu kojih je sud ostao u sumnji, treba tumačiti u korist okrivljenog, što se zasniva pre svega na elementarnoj pravičnosti, jer bi suprotno tumačenje bilo očigledno nepravično, što znači da je princip *in dubio pro reo* u izvesnoj meri i segment načela poštenog vođenja krivičnog postupka, kao osnovnog principa savremene krivične procedure u demokratskim pravnim sistemima. Pored toga, primena načela *in dubio pro reo* se kao što je prethodno objašnjeno, povezuje i sa dejstvom pretpostavke nevinosti.

U čisto procesnom smislu, načelo *in dubio pro reo* se implicitno zasniva i na nedostatku dokaza kao razlogu za donošenje određenih sudskih odluka u korist okrivljenog, kada se na primer, donosi rešenje o obustavi krivičnog postupka ili oslobađajuća presuda. Naime, time što je zakonodavac utvrdio da se kada nije dokazano da je optuženi učinio delo za koje je optužen, on oslobađa od optužbe, zakonodavac je implicitno, ali nedvosmisleno omogućio

[15] R. Schmidt, *Strafrecht – Allgemeiner Teil – Grundlagen der Strafbarkeit Aufbau des strafrechtlichen Gutachtens*, 4. Auflage, Verlag R. Scmidt, Bremen, 2005, str. 19.

primenu načela *in dubio pro reo*, jer ukoliko raspoloživi dokazi ukazuju samo na određenu sumnju u pogledu činjenice da je optuženi učinio delo koje je predmet optužbe, on na temelju toga svakako mora biti oslobođen, jer sud ne može, odnosno ne sme doneti osuđujuću presudu, ukoliko nije čvrsto i bez ikakve dileme ubeđen u postojanje krivice optuženog.

Pravne države i njihovo pravosuđe, ni onda kada su predmet krivičnog postupka najteži zločini, ne dopuštaju delovanje "prekih sudova", niti osudu bez dokazane krivice.

U krivičnim postupcima država koje se odlikuju vladavinom prava, važi načelo *in dubio pro reo,* shodno kome, ako i nakon što su izvedeni svi raspoloživi dokazi u postupku, sud ostane samo u sumnji u pogledu krivice okrivljenog, te ne stekne čvrsto ubeđenje da je on učinio krivično delo za koje je optužen, donosi presudu u njegovu korist, pa ga oslobađa od optužbe.

Interesantna ilustracija delovanja načela *in dubio pro reo* je i jedan primer iz istorije suđenja za najteža krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.[16]

Jedan optuženi se u okviru poznatog suđenja 60-ih godina u Frankfurtu za zločine izvršene u Aušvicu, teretio da je kao poslovođa "Nemačkog društva za borbu protiv štetočina", isporučio koncentracionom logoru Aušvic tonu praška "*Zyklon*-B". Za razliku od redovnih isporuka ovog sredstva razvijenog radi suzbijanja flekavog tifusa, uz pošiljku nije bio priložen uobičajeni tekst o načinu upotrebe preparata i njegovom dejstvu, što je nikako nije moglo okarakterisati kao "svakodnevnu". Stoga se u optužnici tvrdilo da je liferant svesno pomagao u zločinima.

Optuženi je ipak bio oslobođen, jer se nije moglo dokazati da su baš tim konkretnim otrovom ubijani logoraši. Sud je primenio načelo *in dubio pro reo*, jer iako je bilo jasno da je optuženi znao zašto se preparat u Aušvicu koristi, iz činjenice da je isto hemijsko sredstvo upotrebljavano i za uništavanje vaši, a da je pri tom bilo i drugih isporučilaca, proizišlo je da se nije moglo sa izvesnošću ustanoviti da su baš otrovom iz njegovih isporuka, ubijani logoraši. Konkretna pomagačka uloga optuženog nije nesporno utvrđena, već je samo "ostala u sumnji".

Načelo *in dubio pro reo* je u naše krivično procesno zakonodavstvo prvi put i formalno uvedeno novelama Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine (septembra 2009.), tako da je to pravilo striktno važilo samo za *odredbe materijalnog krivičnog prava,* jer je bilo propisano da će sud će u presudi ili rešenju koje odgovara presudi, odlučiti u korist okrivljenog, uvek kada postoji sumnja u pogledu odlučnih činjenica, koje alternativno: 1) čine obeležja krivičnog dela ili 2) od kojih zavisi primena neke druge odredbe Krivičnog zakonika. Nešto je drugačija formulacija ovog načela u pozitivnom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije.

Prema članu 16. stav 5. Zakonika, sumnju u pogledu činjenica od kojih zavisi vođenje krivičnog postupka, postojanje obeležja krivičnog dela ili primena neke druge odredbe krivičnog zakona, sud će u presudi, ili rešenju koje odgovara presudi, rešiti u korist okrivljenog.

[16] Više o tome: M.Škulić, *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak,* Beograd, 2005., str 57 – 58.

U teoriji se dejstvo pretpostavke nevinosti često povezuje sa dejstvom načela *in dubio pro reo*,[17] što se zasniva na činjenici da su i pretpostavka nevinosti i ovo načelo ustanovljeni kao procesni instituti koji poboljšavaju položaj okrivljenog u postupku.

Veza pretpostavke nevinosti i načela *in dubio pro reo* se ogleda u tome što se okrivljeni načelno smatra nevinim sve dok se suprotno ne utvrdi pravnosnažnom sudskom odlukom, ali ako sud ostane u dilemi u pogledu dokazanosti krivice okrivljenog on će ga osloboditi optužbe, te okrivljeni tako ostaje nevin, jer se na njega i inače odnosila pretpostavka nevinosti.

Procesno dejstvo pretpostavke nevinosti je u tome što ona predstavlja sredstvo za otklanjanje apriorne krivice okrivljenog, a u pogledu njenog sadržaja, važno je napomenuti da se ona ne menja u toku krivičnog postupka sve do momenta pravnosnažnosti sudske odluke.[18] U stvari, njen sadržaj se ne menja ukoliko okrivljeni ne bude oglašen krivim, jer on tada ostaje nevin, a u suprotnom, sadržaj pretpostavke nevinosti se menja u momentu pravnosnažnosti sudske odluke kojom je utvrđena njegova krivica odnosno činjenica da je okrivljeni zaista učinio krivično delo koje mu se u krivičnom postupku stavljalo na teret. Promena sadržaja pretpostavke nevinosti je tada totalna, jer ona gubi sadržaj, tj. tada prestaju njena faktička važnost i procesno dejstvo, a u pravno-tehničkom smislu tada se ni krivica osuđenog ne pretpostavlja, već se ona tretira kao izvesnost, čime se naravno, on ne lišava mogućnosti da suprotno dokazuje odgovarajućim vanrednim pravnim lekom.

Svi vodeći nacionalni pravni sistemi proklamuju pravilo da se okrivljeni pretpostavljeno smatra nevinim, dok se ne dokaže njegova krivica, a u opštem smislu, pretpostavka nevinosti posebno obuhvata: "(I) lice koje je optuženo za krivično delo mora unutar krivičnog postupka, kao i van njega, da bude tretirano kao nevino, dok se njegova krivica ne dokaže; (II) teret dokazivanja da je okrivljeni kriv za delo koje je predmet optužbe je na tužiocu: okrivljenom (branjeniku) se može nametnuti da odgovara na dokaze koje je izneo tužilac, ali on ne mora da dokazuje svoju nevinost; (III) da bi optuženi bio kriv za krivično delo koje je predmet optužbe, sud mora biti ubeđen u njegovu krivicu prema odgovarajućim dokaznim standardima, koji se u državama kontinentalno-evropskog prava uobičajeno označavaju kao "unutrašnje uverenje sudije" (*the judge's innermost conviction*), dok se u zemljama anglosaksonskog prava, ovde radi o pravilu da je krivica optuženog ustanovljena van razumne sumnje (*finding the accused guilty beyond a reasonable doubt*).[19]

## 5. DUŽNOST POŠTOVANJA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI FORMULISANA U ZAKONIKU O KRIVIČNOM POSTUPKU

Odredbom člana 3. stav 2. Zakonika o krivičnom postupku, obaveza poštovanja pretpostavke nevinosti se striktno nameće čitavom nizu subjekata koji se nabrajaju u *exempli causa* smislu, pa tako, tu spadaju: državni i drugi organi i organizacije, sredstva javnog obaveštavanja, udruženja i javne ličnosti.[20]

---

[17] Tako: W. Beulke, *Strafprozeβrecht*, 6, neubearbeitete Afulage, "C. F. Müller", Heidelberg, 2002, str. 15.
[18] Z. Jekić, *Krivično procesno pravo*, osmo izmenjeno i dopunjeno izdanje, "Dimitrije Davidović", Beograd, 2003, str. 127.
[19] A. Cassese, *International Criminal Law,* "Oxford University Press", London, 2003, str. 390.
[20] Više o tome: M.Škulić i T.Bugarski, *Krivično procesno pravo,* Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2016., str. 183 – 184.

U praksi se nažalost ova ograničenja često ne poštuju, a naročito se u prejudiciranju budućeg osuđujućeg ishoda krivičnog postupka, uz direktno ili indirektno kršenje pretpostavke nevinosti, ponekad ističu nesavesni predstavnici sredstava javnog informisanja, ali i pojedine ličnosti iz sfere politike, a u nekim slučajevima nažalost, što je posebno opasno, te posebno negativno sa stanovišta delovanja elemenata "pravne države", i predstavnici državne vlasti.

## 6. KRIVIČNOPRAVNE KONSEKVENCE KRŠENJA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI -SADAŠNJE STANJE I OSVRT NA JEDNO NEKADAŠNJE (KRATKO POSTOJEĆE) KRIVIČNO DELO

Težeći da okrivljene zaštiti od medijskog linča, ali i da sud zaštiti od sugestivnih uticaja, zakonodavac je novelama Krivičnog zakonika iz 2009. godine propisao krivično delo nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka, koje se sastojalo u davanju izjava u sredstvima javnog informisanja, za vreme trajanja postupka pred sudom, a pre donošenja pravnosnažne sudske odluke.

Važan element ovog krivičnog dela je bio subjektivnog karaktera. Bilo je potrebno je da se javne izjave daju *u nameri* da se povrede pretpostavka nevinosti ili nezavisnost suda.

Ovo krivično delo ne bi postojalo onda kada se uobičajeno komentariše krivični postupak, tako što se sve do pravnosnažnog okončanja postupka, o licu koje se za krivično delo tereti, piše sa određenom nužnom "rezervom". To je najjednostavnije postići korišćenjem izraza "osumnjičeni", "okrivljeni" ili "optuženi", a izbegavanjem termina "učinilac", ili još konkretnijih pojmova u relaciji sa vrstom krivičnog dela koje je predmet krivičnog postupka, kao što su: "ubica", "razbojnik", "lopov" itd.

Čak i ako neko ko nije pravno obrazovan ili ga prosto ponese atmosfera, iznese komentar koji se formalno ne bi mogao smatrati korektnim, time ne bi izvršio ovo krivično delo, ako nije komentarisao baš u nameri da na takav način povredi pretpostavku nevinosti ili nezavisnost suda. Ovo krivično delo se ne može učiniti iz nehata, već je neophodno postojanje umišljaja i to direktnog umišljaja, što znači da je učinilac morao biti svestan da svojim javnim izjavama povređuje pretpostavku nevinosti, te da baš to hoće. Ni ovo nije dovoljno, već je ovde nužno i postojanje namere, kao posebno izraženog subjektivnog odnosa učinioca prema svom delu, tako da on naglašeno ciljano i tendenciozno daje određene izjave, baš zato da bi njima povredio pretpostavku nevinosti i sudsku nezavisnost, što svakako, nije uvek lako dokazati.

Ako bi na primer, neki bliski rođak ubijenog, javno zavapio da "ubica" mora dobiti zasluženu kaznu, ili ukoliko bi novinar u emisiji posvećenom serijskim silovanjima, izneo stav o neophodnosti da "silovatelj" bude strogo kažnjen, tu se po pravilu ne bi radilo o kršenju pretpostavke nevinosti, jer bi se u obe situacije podrazumevalo da se generalno zahteva "pravda" u odnosu na konkretan slučaj.

Ovde bi trebalo imati u vidu i emotivno stanje oštećenog krivičnim delom, kao i pravo novinara da se zalaže za određenu "kriminalnu politiku", odnosno politiku krivičnog gonjenja, tj. politiku izricanja krivičnih sankcija i sl..

Obrnuto, ako bi se konkretan slučaj danima ili nedeljama prikazivao na određeni inkriminišući način, a lice koje je tek osumnjičeno ili optuženo, konstantno tretiralo kao

učinilac, tada bi se moglo raditi o krivičnom delu koje se sastoji u kršenju pretpostavke nevinosti.

Dakle, jedno vreme je u krivičnom zakonodavstvu Srbije postojalo posebno krivično delo, čija je suština bila kršenje pretpostavke nevinosti. Radilo se o krivičnom delu nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka, koje je bilo propisano u članu 336a Krivičnog zakonika Srbije.

Krivično delo nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka je činio onaj ko za vreme trajanja postupka pred sudom, a pre donošenja pravosnažne sudske odluke, u nameri da povredi pretpostavku nevinosti ili nezavisnost suda, daje javne izjave u sredstvima javnog informisanja. Za ovo krivično delo je bila propisana kumulativno; 1) kazna zatvora do šest meseci i 2) novčana kazna.

Radnja izvršenja krivičnog dela nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka je bila *davanje javne izjave* u sredstvima javnog informisanja.

Krivično delo nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka je bilo tipično krivično delo činjenja, tj. *komisivni delikt*.

Radilo se o klasičnom *verbalnom deliktu*, što naravno, ne znači da samo zbog toga, takva inkriminacija nema svoje opravdanje, jer postoje i druga krivična dela koja se izvršavaju na verbalan način, a i neki oblici saučesništva, poput podstrekavanja, mogu biti verbalnog karaktera.

*Konačno, davno je rečeno da "jezik kosti nema, ali kosti lomi".*

Izvršilac je bio lice koje daje javne izjave, što može biti kako u obliku govora, tj. davanja usmenog intervjua novinaru ili davanjem pisane izjave, čak i putem elektronske poruke, *mail*-a, *sms*-a ili na bilo koji drugi podoban način, odnosno u obliku koji realno predstavlja davanje izjave, što se svodi na odgovarajuće komentarisanje, zapažanje, odnosno iznošenje stava.

Samo javno izjavljivanje po sebi, nije dovoljno, već takva izjava kojom se komentariše neki konkretan sudski postupak, mora proizići iz specifične *namere*, koja se svodi alternativno: 1) na povređivanje pretpostavke nevinosti, ili 2) povređivanje nezavisnosti suda.

Namera i ovde, kao i inače, predstavlja subjektivni elemenat koji *dodatno pojačava* i *ciljno usmerava* direktni umišljaj koji i u ovom slučaju, kao i inače, mora postojati kod učinioca koji postupa, odnosno preduzima radnju izvršenja sa određenom namerom.[21]

---

[21] *Namera* u našem krivičnom pravu predstavlja posebno i odgovarajuće funkcionalno"pojačanje" i "ciljno usmerenje" *direktnog umišljaja*, dok se u nekim krivičnopravnim sistemima, ona smatra oblikom krivice, koji se inače, u našem krivičnom pravu, a slično je i u većini drugih evropskih krivičnih prava, označava kao *umišljaj*. Takav je slučaj u krivičnom pravu Sjedinjenih Američkih Država. Više o tome: M. Škulić, *Objektivna odgovornost u krivičnom pravu Sjedinjenih Američkih država,* zajednički broj – "Revija za kriminologiju i krivično pravo" i "Crimen" – časopis za krivične nauke, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja", Beograd, 2016., str. 68. Obrnuto, većina kontinentalno-evropskih država razlikuje umišljaj od namere.. Tako se na primer u nemačkom krivičnom pravu, razlikuju kao posebni, mada naravno, usko povezani krivičnopravni pojmovi – umišljaj (*Vorsatz*) i namera (*Absicht*). Inače, namera se u nemačkom krivičnom pravu teorijski pretežno označava kao *posebna vrsta umišljaja*, odnosno *najteža forma umišljaja*, ili "umišljaj prvog stepena", a neki nemački autori razlikuju i nameru koja je oblik umišljaja (*Absicht*) i "specijalnu" nameru koju označavaju kao posebnu nameru (*besondere Absicht*), koja je imanentna pojedinim krivičnim delima (element njihovog "subjektivnog bića"), poput namere da se oduzeta stvar protivpravno prisvoji, kada je reč o krađi. Više o tome: J.Wessels und W.Beulke, *Strafrecht – Allgemeiner Teil*

Kao i inače, kada se u Krivičnom zakoniku zahteva postojanje konkretne namere kod izvršioca krivičnog dela i ovde tj. u pogledu nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka, znači da izvršilac sa stanovišta svog subjektivnog odnosa prema protivpravnom delu, koje je zakonom propisano kao krivično delo, mora da postupa sa umišljajem i to direktnim umišljajem.

Čini se da je zakonodavac preterao kada je ovde naveo i povređivanje nezavisnosti suda, već bi bilo sasvim dovoljno da postoji namera povređivanja pretpostavke nevinosti.

Davanje izjave je moguće samo u određenom *vremenskom intervalu*, koji je određen sa *dva faktička roka,* tj. rokova koji su definisani određenim procesnim momentima. Taj vremenski interval počinje trenutkom započinjanja sudskog postupka, a kada se radi o kršenju pretpostavke nevinosti, to svakako mora biti krivični postupak pred sudom, a ovaj se vremenski interval završava momentom donošenja pravnosnažne presude.

Zakonodavac je ovde pogrešio što se u inkriminaciji govorilo o "sudskom postupku", jer to bilo nije prilagođeno pravilima novog Zakonika o krivičnom postupku, koji poznaje kako javno-tužilački (predistražni postupak i istraga), tako i sudski segment ukupnog toka krivičnog postupka. Naravno, pod "tokom" krivičnog postupka se ovde misli na *celoviti krivični postupak,* u svakom konkretnom slučaju, krivični postupak ne mora da "teče svojim celokupnim tokom", bilo zbog toga što istraga nije obavezna procesna faza, bilo zato što se postupak može okončati u nekoj svojoj ranijoj fazi. Na primer, istraga se može obustaviti, do okončanja postupka može doći tokom sudske kontrole optužnice itd.

Dakle, dok je ovo krivično deo postojalo, pretpostavka nevinosti se mogla smatrati povređenom u smislu ove inkriminacije, jedino od trenutka započinjanja postupka pred sudom, a ne i u procesnim fazama koje tome prethode, tj. pre svega, u predistražnom postupku, kao i u istrazi, odnosno uopšte do postupka sudske kontrole optužnice ili optužnog predloga, što je naravno, bilo pogrešno, te se svodilo na nepotrebno *sužavanje* kriminalne zone te inkriminacije.

Od momenta kada je presuda postala pravnosnažna, prestajala je i mogućnost činjenja ovog krivičnog dela, što je logično, jer tada, ako je reč o osuđujućoj presudi i prestaje dejstvo pretpostavke nevinosti, jer do tada optuženi, postaje osuđeni u krivičnoprocesnom smislu, tj. učinilac krivičnog dela u materijalnom krivičnopravnom smislu, te se samim tim pretpostavka nevinosti, koja više i ne postoji, ne može ni povređivati.

Ako bi neko licu koje je pravnosnažno oslobođeno od optužbe ili u odnosu na koje je postupak pravnosnažno obustavljen, odnosno donesena pravnosnažna odbijajuća presuda, prebacivao da je učinilac krivičnog dela, ni tada se ne bi radilo o kršenju pretpostavke

---

– *Die Straftat und Ihr Aufbau,* "C.F.Müller Verlag", Heidelberg, 2003, str. 77 – 78. Namera se u nekim zakonodavstvima poptuno poistovećuje sa umišljajem, a slično je i u krivičnom pravu SAD, gde se primarno radi o (pred)umišljaju, poput ubistva prvog stepena. Drugačije je u nekim kontinentalno-evropskim zakonodavstvima, Tako se u nemačkoj teoriji namera najčešće smatra najvišim stepenom umišljaja (umišljaj prvog stepena), ili posebnom vrstom umišljaja, a kod nas je ona imanentna određenim krivičnim delima, kao poseban subjektivan element, koji podrazumeva da kao oblik krivice mora postojati direktan umišljaj, koji se pri tom, takvim zahtevom da se krivično delo čini u određenoj nameri, još dodatno *ciljno usmerava* i *pojačava*, pre svega, u odnosu na njegovu voljnu (voluntativnu) komponentu. Uvek kada se krivično delo čini u određenoj nameri, to po definiciji naglašava *subjektivnu* komponentu krivičnog dela, odnosno *krivicu*, što je potpuno suprotno, određenim relativno retkim primerima "objektivizacije" odgovornosti za krivično delo. Više o tome: J. Ćirić, *Objektivna odgovornost u krivičnom pravu,* "Institut za uporedno pravo, Beograd, 2008., str. 11 – 12.Suprotno ovoj kontinentalno-evropskoj krivičnopravnoj tradiciji, neke evropske države u relativno novije vreme u svojim krivičnim zakonima poistovećuju nameru sa umišljajem, kao što je to slučaj sa važećim "kaznenim" zakonodavstvom Hrvatske.

nevinosti, već bi u obzir došla druga krivična dela, poput uvrede, odnosno klevete,[22] dok ona nije (sasvim neopravdano), dekriminalizovana.[23]

Veoma kratko postojanje krivičnog dela nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka, nije bilo dovoljno za ocenu (ne)opravdanosti ove inkriminacije. Čini se da ona nije zaživela u krivičnoj praksi, jer je nemoguće naći ne samo bilo koju pravnosnažnu presudu koja se odnosi na ovo krivično delo, već ni na primere pokrenutih krivičnih postupaka čiji je predmet ovo krivično delo, mada je verovatno bilo krivičnih prijava koje su se odnosile na tu inkriminaciju, pre svega, od strane oštećenih.

Bez obzira što je zakonodavac odustao od krivičnog dela nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka, te ga brisao iz Krivičnog zakonika, veoma brzo nakon što je uvedeno u naš krivičnopravni sistem, teško je negirati da takva inkriminacija ima upadljiv *ratio legis*, što je još očiglednije kada se ima u vidu da odredba iz člana 3. stav 2. Zakonika o krivičnom postupku, kojom se posebno apostrofira obaveza poštovanja pretpostavke nevinosti za niz subjekata (državni i drugi organi i organizacije, sredstva javnog obaveštavanja, udruženja i javne ličnosti), nije "praćena" bilo kakvom sankcijom za kršenje takve dužnosti. To znači da je Zakonikom o krivičnom postupku (član 3. stav 2.), s jedne strane, striktno uvedena zabrana kršenja pretpostavke nevinosti (mada bi se to i inače, moralo podrazumevati, samim tim što pretpostavka nevinosti postoji), a da se s druge strane, kršenje takve zabrane ni na koji način ne sankcioniše. To takođe znači da se odredba člana 3. stav 2 Zakonika o krivičnom postupku, svodi na neku vrstu "spiska lepih želja", tj. ima samo instruktivan karakter, što je verovatno i bio osnovni i suštinski opravdan *ratio legis* svojevremenog unošenja u naše krivično zakonodavstvo krivičnog dela nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka, iako naravno, nije teško uočiti i određene pravno-tehničke slabosti te konkretne inkriminacije. Zakonodavac je ipak pogrešio što takve manjkavosti nije popravio novelama, već se opredelio za potpuno brisanje tog krivičnog dela iz Krivičnog zakonika.

Isto kao što i unošenje određene inkriminacije u krivičnopravni sistem mora imati određeni *ratio legis*, svoj *ratio legis*, mora da ima i brisanje konkretnog krivičnog dela iz krivičnog zakonodavstva. Poslednjih godina je bilo veoma lako uočiti prilično česta javna prejudiciranja ishoda krivičnih postupaka, a po pravilu uz to i brutalno kršenje pretpostavke nevinosti, kako od strane pojedinih neodgovornih političara, tako i uopšte, u sredstvima javnog informisanja. Stoga, zaista nije lako razumeti koji je *ratio legis* brisanja krivičnog dela nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka iz našeg zakonodavstva, a naročito u kontekstu istovremene dekriminalizacije krivičnog dela klevete. Iako nije lako u uporednom pravu naći slične inkriminacije, ni obrnuto, u većini država koje se smatraju pravnim državama, nije nimalo lako naći primere rutinskog kršenja pretpostavke nevinosti u javnosti, već se obrnuto u državama koje se odlikuju vladavinom prava i pretpostavka nevinosti veoma dosledno poštuje.[24]

---

[22] M. Škulić, *Dekriminalizacija klevete je apsurd*, *Politika*, 4. maj, Beograd, 2011. godine, http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Dekriminalizacija-klevete-je-apsurd.lt.html.

[23] Više o tome: B.Ristivojević, *O opravdanosti ukidanja uvrede i klevete – kriminalna (ne)politika srpskog zakonodavca,* Zbornik Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, broj 1/2014, Novi Sad, 2014., str. 153 – 174.

[24] Doduše, tu ima i nekih upadljivih izuzetaka, a naročito kada se radi o anglosaksonskim pravnim sistemima, kod kojih je sloboda govora svojevrsna "sveta krava", pa čak i kada se radi i o istorijski veoma "osetljivim" pitanjima. Naime, u kontinentalnoj Evropi je po pravilu moguće da se i "rečima" čini krivično delo. Postoji i niz ozbiljnijih krivičnih dela koja se mogu učiniti verbalno. Najtipičnije je jedno krivično delo koje je u Nemačkoj poznato pod žargonskim nazivom – "Aušvic laž". Ko u Nemačkoj negira holokaust, tj. genocid nad Jevrejima, čini to krivično delo, koje je skopčano sa nemačkom istorijom i nacističkim "megazločinom".

## 7. PRAVNE KONSEKVENCE SUDSKIH ODLUKA KOJIMA SE UTVRĐUJE KRŠENJE PRETPOSTAVKE NEVINOSTI

Pravne konsekvence sudskih odluka kojima se utvrđuje kršenje pretpostavke nevinosti, mogu da proiziđu iz odluka sledećih sudova:

1. redovnih krivičnih sudova,
2. redovnih parničnih sudova,
3. Evropskog suda za ljuska prava,[25]
4. Ustavnog suda Srbije.

U redovnom krivičnom pravosuđu je teško uočiti primere bavljenja žalbenih sudova, odnosno uopšte, sudova koji odlučuju u postupku po pravnim lekovima, kršenjem pretpostavke nevinosti.

Najčešće se kao primer odluka redovnih krivičnih sudova u odnosu na kršenje pretpostavke nevinosti (tada u terminološkom smislu - *pretpostavke nekrivice)*,[26] navodi odluka Vrhovnog suda Jugoslavije donesena još davne 1965. godine.[27] Takve odluke svakako imaju određeni značaj, ali pretežno u jednom "moralno-simboličkom smislu", jer sistem pravnih lekova u krivičnom postupku, ne omogućava da se kršenje pretpostavke nevinosti neposredno smatra nekim od relevantnih žalbenih razloga u okviru postojećih žalbenih osnova, tj. tu bi se najčešće radilo o kršenju prava na odbranu, odnosno

---

Interesantno je da neke od država koje su bile na strani pobednika u Drugom svetskom ratu nemaju takvo krivično delo. Jedan veoma kontroverzni engleski istoričar Dejvid Irving (poznati i po tome, što je među prvima osporio originalnost "Hitlerovih dnevnika" u jednom poznatnom slučaju falsifikata i prevare, čije su žrgve bili magazini "Stern", "Sunday Times" "Newsweek", kao naravno, i njihovi čitaoci)), ne samo da u svojoj postojbini objavljuje knjige kojima izražava sumnju u holokaust, već i odlično zarađuje takvim osporavanjem, jer to u Velikoj Britaniji nije kažnjivo. Tamo je *sloboda govora svetinja*. Inače, kršenje pretpostavke nevinosti u masovnim medijima, pa i relativno u ozbiljnim "naučno-istorijskim emisijama", nije retkost ni u svetu, pa i u Evropi, a u tako nešto se mogu ovih dana uveriti i građani Srbije, kao i "regiona" uopšte, odnosno svi korisnici usluga jednog kablovskog TV kanala koji se bavi interesantnim istorijskim temama, ali i uopšte zanimljivostima koje najčešće imaju određenu istorijsku konotaciju, a koji prikazuje serijal o teškim "zločincima", gde se najavi, pojavljuju raznovrsni "likovi" iz sveta organizovanog kriminaliteta, tj. "narko baroni" i sl., koji se označavaju i kao "evil genius ". Među njima se, sve uz ilustracije "dolarskog keša"(koji je naravno, u kontekstu prikazivanja, po logici stvari, proistekao iz zločina, ili je predmet, tj. cilj i svrha zločina itd.), prikazuje i dr Radovan Karadžić, naravno, kao "notorni ratni zločinac", odnosno "genocidni zločinac", iako on još uvek nije pravnosnažno osuđen, što znači da za njega *još uvek* važi *pretpostavka nevinosti.*

[25] U daljem tekstu – "ESLJP".

[26] Naime, kao što smo već objasnili u prethodnom tekstu, u Zakonu o krivičnom postupku Jugoslavije (kasnije neko vreme i Srbije), pretpostavka nevinosti je bila decenijama formulisana kao "pretpostavka nekrivice" (*niko ne može biti smatran krivim za krivično delo dok to ne bude utvrđeno pravnosnažnom odlukom nadležnog suda*), a što se u stvari, u suštinskom smislu svodilo na *isto*.

[27] "Prikazivanje okrivljenog tokom istrage kao kriminalca koji je učinio teško krivično delo protiv službene dužnosti suprotno je odredbi da niko ne može biti smatran učiniocem krivičnog dela, dok se to ne utvrdi pravnosnažnom presudom. Ovakvi natpisi su štetni, a naročito su štetni ako lice koje se prikazuje kao nesumnjivi krivac kasnije bude oslobođeno. Obaveštavanje građana putem štampe o toku postupka u pojedinim krivičnim stvarima potrebno je i dozvoljeno, ali je nužno da se ono vrši objektivno i bez prejudiciranja krivice optuženog i sudske odluke. Suprotan postupak može doneti znatnu i nenadoknadivu štetu pravima i interesima građana. Novinar treba objektivno da izloži stavove optužbe i odbrane i izvedene dokaze, izbegavajući upotrebu izraza i komentara koji prikazuju okrivljenog kao nesumnjivog učinioca krivičnog dela za koje je optužen" (VSJ Kž. br. 47/65). Više o tome: M. Škulić, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, "Službeni glasnik", Beograd 2007, str. 44.

odgovarajućoj relativno bitnoj povredi odredaba krivičnog postupka, što u najvećem broju slučajeva, po logici stvari, ne bi moglo da dovede do ukidanja pobijane presude proistekle iz krivičnog postupka u kojem je kršenja pretpostavka nevinosti.

Ako je usled kršenja pretpostavke nevinosti okrivljenog u odnosu na konkretno lice, nastupila šteta, bilo materijalna, bilo nematerijalna, to može biti odnos za podnošenje tužbe za naknadu štete u parničnom postupku, a o kojoj bi odlučivao redovni parnični sud. Teško je kod nas naći praksu za takve situacije, ali one nisu načelno isključene, naročito kada se radi o medijskom izveštavanju, a posebno, kada su u pitanju slučajevi, koji potom nisu okončani osuđujućom presudom, odnosno drugom odlukom krivičnog suda kojom je utvrđena krivica okrivljenog za protivpravno delo koje je zakonom propisano kao krivično delo.

Obrnuto u odnosu na redovne krivične sudove, "Evropski sud za ljudska prava se često susretao sa pitanjem kršenja čl. 6, st. 2. Evropske Konvencije kojim je proklamovana pretpostavka nevinosti, te su u vezi s tim postavljeni i određeni standardi."[28]

ESLJP je tako konstatova da se "pretpostavka nevinosti okrivljenog mora poštovati pre suđenja, tokom suđenja, kao i nakon oslobađajuće presude", tj. onda kada je takva presuda postala pravnosnažna, pa tako, "sud smatra da je neprihvatljivo da nacionalni sudovi i dalje iskazuju sumnju u pogledu krivice okrivljenog i nakon što je on oslobođen pravnosnažnom presudom."[29]

ESLJP se bavio i svojevrsnim *implicitnim* stavom suda da je okrivljeni kriv, tj. donošenjem određenih sudskih odluka (što je moguće u nekim krivičnoprocesnim sistemima), koje ostavljaju mogućnost za dalju sumnju u krivicu okrivljenog, iako ona nije mogla da bude dokazana na krivičnoprocesno validan način, što se uočava u sledećoj odluci: "sud smatra da je povređeno pravo na pretpostavku nevinosti ako, iako okrivljeni nije u skladu za zakonom oglašen krivim, određena sudska odluka u vezi s tim, održava uverenje u krivicu okrivljenog, koji nije bio u mogućnosti da se koristi svojim pravom na odbranu. Do ovoga može doći i bez formalnog ustanovljavanja, već je dovoljno da se iz načina dokaziva može zaključiti da sud okrivljenog smatra krivim".[30]

ESLJP je u više navrata posebnu pažnju obraćao na kršenje pretpostavke nevinosti u izjavama državnih funkcionera: "Sud podseća da je pretpostavka nevinosti povređena i ako izjava nekog funkcionera o licu koje se tereti za krivično delo, odražava stav da je to lice krivo i pre nego što je njegova krivica dokazana u skladu sa zakonom. Dovoljno je da se i kada nema bilo kakve formalne izjave, označi razlog iz kojeg se naslućuje da taj funkcioner smatra okrivljenog krivim. U ovom pogledu Sud naglašava neophodnost biranja reči u izjavama funkcionera u odnosu na neko lice pre suđenja i pre nego što njegova krivica bude pravnosnažno utvrđena."[31]

Interesantna je sledeće zapažanje u hrvatskoj krivičnoprocesnoj literaturi: "Na dobro poznatu "hrvatsku navadu" da se s najviših političkih i pravosudnih mjesta komentira

---

[28] Više o tome: V.Bajović, *Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe,* "Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu", broj 1/2008, Beograd, 2008., str. 201.
[29] Case Sekanina v. Austria (Application no. 13126/87 – presuda od 25. 8. 1993.), Izvor: http://swarb.co.uk/sekanina-v-austria-echr-25-aug-1993/, sajt posećen 8. maja 2017.
[30] Case Minelli v. Switzerland, (Application no. 8660/79 – presuda od 25. 3. 1983.), Izvor: http://www.servat.unibe.ch/dfr/em866079.html, sajt posećen 8. maja 2017.
[31] Case Alenet De Ribemont v. France (*Application* No. 15175/89 – presuda od 10. 2. 1989.), Izvor: http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2215175/89%22]}, sajt i baza podataka posećeni 8. maja 2017.

kazneni predmet, koji je *sub iudice* i okrivljenika unaprijed oglašava krivim, upozorio je Evropski sud" u slučaju "Peša protiv Hrvatske, (presuda od 8.4.2010, zahtev broj 40523/08).[32] U ovoj presudi je ESLJP upozorio da sloboda izražavanja garantovana članom 10 Konvencije podrazumeva i slobodu primanja i davanja informacija, što ne može biti sprečeno ni članom 6 stav Konvencije, kada se radi o informisanju javnosti o krivičnim istragama koje su u toku, ali se pri tom, zahteva da se to čini uz svu potrebnu diskreciju i oprez, tako da se poštuje pretpostavka nevinosti, gde se Sud između ostalog, poziva i na prethodno navedeni slučaj "De Ribemont protiv Francuske". ESLJŠ konstatuje: "Potrebno je napraviti temeljnu razliku između izjave da je neko tek osumnjičen za činjenje krivičnog dela i jasne izjave, dok nema pravnosnažne presude, da je pojedinac učinio krivično delo o kojem je reč. Sud dosledno naglašava važnost biranja reči od strane javnih [33]funkcionera (zvaničnika) u njihovim izjavama, pre nego što je nekom licu suđeno i ono oglašeno krivim za određeno krivično delo."

Prva odluka Evropskog suda za ljudska prava protiv Republike Srbije u slučaju Matijašević,[34] odnosila se baš na kršenje pretpostavke nevinosti i povredu čl. 6, st. 2. EKLJP. Suština te odluke se svodi na sledeće navode: "Podnosilac predstavke je uhapšen i zadržan u pritvoru u maju 2003. godine pod sumnjom da je izvršio ubistvo i prevaru. Okružni sud u Novom Sadu mu je produžio pritvor. U obrazloženju rešenja, sud je naveo da je podnosilac predstavke zapravo učinio krivična dela za koja je uhapšen. Podnosilac predstavke se žalio Vrhovnom sudu tvrdeći da je sudsko rešenje prejudiciralo ishod njegovog nerešenog krivičnog slučaja i povredilo njegovo osnovno pravo na pretpostavku nevinosti. Njegova žalba je odbačena i on je okrivljen za podstrekavanje na ubistvo i osuđen na osam godina zatvora. Podnosilac predstavke se žalio pozivajući se na čl. 6 st. 2. EKLJP da je proglašen krivim pre nego što je njegova krivica dokazana. Sud je našao da je Okružni sud proglasio podnosioca predstavke krivim pre nego što je njegova krivica dokazana po zakonu i da je Vrhovni sud propustio da ispravi "grešku" po žalbi. On je dalje naveo da činjenica što je podnosilac predstavke konačno okrivljen i osuđen na zatvorsku kaznu ne negira inicijalno pravo podnosioca predstavke na pretpostavku nevinosti dok se ne dokaže da je kriv po zakonu. Sud je jednoglasno našao da je došlo do povrede člana 6. stav 2. Konvencije i da je utvrđivanje te povrede predstavljalo osnov za pravičnu naknadu za nematerijalnu štetu koju je podnosilac predstavke mogao pretrpeti."[35]

Iz ove odluke ESLJP se i vidi suština dejstva njegovih odluka, koja je s jedne strane, *deklarativna* i ima za svrhu neku vrstu "edukacije" pravosuđa koje je pogrešilo u konkretnom slučaju, dok s druge strane, omogućava i *naknadu nematerijalne štete*

---

[32] Š.Pavlović, *Zakon o kaznenom postupku,* 2. izdanje, "Libertin Naklada", Rijeka, 2014., str. 8.

[33] Case Peša v. Croatia *Application* No. 40523/08 – presuda od 8. 4. 2010.), (http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2240523/08%22]}, sajt i baza podataka posećeni 8. maja 2017.

[34] Case of Matijašević v. Serbia (*Application no. 23037/04*). Izvor: http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-81207%22]}, sajt i baza podataka posećeni 8. maja 2017.

[35] Izvod iz odluke ESLJŠ: "Sud podseća da će pretpostavka nevinosti po članu 6. stav 2. biti povređena ako sudska odluka ili, čak, izjava zvaničnika koja se odnosi na lice koje je optuženo za krivično delo, odražava mišljenje da je krivo pre nego što se njegova krivica dokaže po zakonu. Dovoljno je da, u odsustvu zvanične odluke, postoji određeno mišljenje koje ukazuje da sud ili zvaničnik u pitanju smatra optuženog krivim, dok će preuranjeno iznošenje takvog jednog mišljenja od strane samog suda neizbežno prekršiti navedenu pretpostavku ... Član 6. stav 2. reguliše krivični postupak u celini, 'bez obzira na ishod optužbe' ... S obzirom na činjenice slučaja, kao i sudsku praksu ... Sud smatra da Okružni sud ... svojom odlukom ... jeste proglasio podnosioca predstavke krivim pre nego što je to dokazano po zakonu, a šta više ... Vrhovni sud Srbije je propustio da ispravi ovu 'grešku' u žalbenom postupku ... Činjenica da je podnosilac predstavke na kraju proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 8 godina, ne može poništiti prvobitno pravo podnosioca predstavke na pretpostavku nevinosti dok se ne dokaže po zakonu da je kriv ... Shodno tome došlo je do povrede člana 6. stav 2. Konvencije.".

(nekada i materijalne, a što ovde, tj. u prethodno citiranom primeru, nije slučaj), ali konačno i suštinski – ovaj sud nema bilo kakvu *kasacionu funkciju*, tj. on svojim odlukama ne utiče na konačan, tj. pravnosnažan ishod krivičnih postupaka u konkretnoj državi, a što bi naravno, po logici stvari, u najvećem broju slučajeva, bilo i besmisleno, kada se radi o povredi prava okrivljenog da se smatra nevinim, sve dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda.

Dakle, "Evropski sud za ljudska prava nudi samo supsidijarnu osnovnu pravnu zaštitu, jer on nije nekakakva "superreviziona instanca", a individualna žalba tom sudu koja ne mora biti u posebnoj formi, se može podneti tek nakon što se iscrpe sva odgovarajuća pravna sredstva na nacionalnom nivou."[36]

Nezavisno od vrste postupka (da li je pokrenut od strane države ili pojedinca), odluke ESLJP imaju samo "inter partes" dejstvo, pa tako, država članica (stranka) EKLJP može odlukom ESLJP biti obavezana da sanira povredu prava, nadoknadi štetu, te spreči istovetne povrede u budućnosti, a ESLJP može takođe, prema članu 41 EKLJP i samostalno da dosudi pravično obeštećenje, ako se nacionalnim pravom omogućava samo nepotpuno saniranje povrede.[37]

Suština je da odluke ESLJP *nemaju automatsko kasaciono dejstvo* u odnosu na neku krivičnu presudu, koja je već postala pravnosnažna, tako da radi omogućavanja dejstva odluka ovog suda, države članice moraju da propišu posebne procesne mehanizme, kao što je utvrđivanje posebnog razloga za ponavljanje krivičnog postupka radi otklanjanja povrede na koju svojom odlukom ukazuje ESLJP, odnosno ustanovljavanje drugih vrsta (vanrednih) pravnih lekova, čijom se primenom na nacionalnom nivou omogućava oživotvorenje odluke tog suda.

Drugačije je sa odlukama Ustavnog suda Srbije, kada taj sud rešava po ustavnim žalbama, jer on može i da poništi odluke redovnih sudova, tj. ima i odgovarajuću kasacionu funkciju, što je inače, veoma osetljivo u mnogim situacijama, jer sistem ustavnog pravosuđa, načelno nije kreiran kao nekakav "sud 3. ili čak 4. instance. Međutim, kada se radi o kršenju pretpostavke nevinosti, tu bi po logici stvari, Ustavni sud bi najčešće bio u prilici da donosi odluku kojom se samo utvrđuje da je ta pretpostavka prekršena (*deklarativna odluka* – istovetno kao što je slučaj i sa ESLJP). Ustavni sud bi pod određenim uslovima, mogao doneti i odluku o naknadi štete licu u odnosu na koje je (pre)kršena pretpostavka nevinosti, ali samo kršenje pretpostavke nevinosti (mada to nije apriorno isključeno u nekim drastičnim slučajevima, kada je iz samog kršenja pretpostavke nevinosti očigledno proisteklo grubo ogrešenje o načelo pravičnog vođenja krivičnog postupka u opštem smislu), ne bi moglo dovesti do poništavanja (tzv. kasiranja) pravnosnažnih sudskih odluka, proisteklih iz krivičnih postupaka u kojima je došlo do takve povrede prava okrivljenog.

[36] H. Satzger, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, Nomos, Baden-Baden, 2005., str. 143.
[37] *Ibidem*.

## 8. ODNOS PRETPOSTAVKE NEVINOSTI I NAČELA PRAVIČNOG VOĐENJA KRIVIČNOG POSTUPKA

Načela pravičnog vođenja krivičnog postupka autori mnogih starijih udžbenika krivičnog procesnog prava nisu posebno izdvajali, ali koje se i pored toga, u savremenoj nauci krivičnog procesnog prava nesporno smatra najvažnijim, odnosno praktično *suštinskim načelom krivične procedure*.[38] Takav status je ovo načelo dobilo iz *dva osnovna razloga*; s jedne strane, ono vrlo skladno uobličava dejstvo svih drugih krivičnoprocesnih načela u funkciji pravičnog rešavanja krivične stvari koja je predmet postupka, a s druge strane, ono ima veoma izražen etički karakter, a za savremene i demokratske krivične procedure je karakteristično nastojanje da se u njihovim okvirima i shodno njihovim pravilima, ostvare ne samo osnovni pravni, već i važni etički imperativi, odnosno teži se da pravni zahtevi istovremeno i dominantno imaju i etičku sadržinu.

U starijoj literaturi se ponekad pisalo o načelu raspolaganja jednakim "oružjem" u krivičnom postupku,[39] što je predstavljalo jedan metaforični izraz, koji se pre svega odnosio na utvrđivanje potpuno jednakog procesnog položaja obe stranke u krivičnom postupku, tako da ni jedna stranka ne bude u svom procesnom položaju, odnosno skupu prava i dužnosti, kojima raspolaže, favorizovana u odnosu na drugu stranku. Kako se u tom smislu na primer, ističe: "Ovo načelo pre svega označava da optužba i odbrana u osnovi treba da imaju jednak krivičnoprocesni položaj."[40] Smatra se da "internacionalizacija krivičnog postupka", dovodi do posebnog odnosa između uspešnosti postupka i aspiracija da proces bude "fer", ali se to pitanje posmatra različito, sa stanovišta različitih procesnih tradicija.[41]

Ponekad se ističe da je ovaj princip artikulisan kroz tri osnovna standarda: jednakost sredstava ("oružja") kojima stranke raspolažu, javnost postupka i brzina procedure.[42] Već smo objasnili da princip *fair* postupka, ili poštenog, odnosno pravičnog vođenja postupka smatramo osnovnim krivičnoprocesnim načelom, koje je samim tim povezano i sa drugim fundamentalnim načelima postupka i sa njima čini skladnu celinu i čiji je svakako važan element pravilo o pravnoj i procesnoj jednakosti stranaka, odnosno njihovim načelno jednakim procesnim mogućnostima u postupku. Međutim, smatramo da je ipak načelo javnosti poseban princip, koji se kao takav i izdvaja u većini sistematskih radova i udžbenika krivičnog procesnog prava, dok brzina postupka, zavisno od teorijskog pristupa može biti svrstana u načelo poštenog vođenja postupka, ili se može definisati kao poseban princip.

Nije sporno da je "jedan od očiglednih zahteva "fair" postupka da sudska procedura bude što je moguće brža",[43] ali naravno, brzina se ne sme pretvoriti u brzopletost, jer bi se to tada, naročito ako bi bilo rezultat uprošćavanja neophodnih procesnih formi, selektivnog izvođenja dokaza, neopravdanog ograničavanja vremena za pripremanje i realizaciju odbrane, neostavljanja dovoljno vremena za prikupljanje svih relevantnih činjenica i sl.,

---

[38] Više o tome: C.Roxin und B.Schünemann, *Strafverfahrensrecht,* 27. Auflage, "Verlag C.H.Beck", München, 2012, str. 68.
[39] Ovo načelo bi se moglo označiti i kao *princip stranačke ravnopravnosti* u krivičnom postupku.
[40] G. Kohlmann, *Waffengleichheit im Strafprozeß*, in: J. Baumann und K. Tiedamnn, *op. cit*., str. 321.
[41] M. Findlay, *Internationalised Criminal Trial and Access to Justice*, "International Criminal Law Review", No. 3/2002, "Kluwer Law International", The Hague, London, Boston, 2002, str. 237–238.
[42] A. Cassese, *op. cit*., str. 395.
[43] *Ibid*., str. 398.

preobratilo u suprotnost poštenom i pravičnom krivičnom postupku, te predstavljalo očigledno ogrešenje o princip "fair" postupka. Prethodno citirani autor (*A. Cassese*), pored toga, a u vezi potrebe za brzim postupkom, navodi: "Jednostavno, s obzirom da optuženi uživa pretpostavku nevinosti sve dok se ne utvrdi njegova krivica, jedino racionalno i prikladno je, da se što je brže moguće ustanovi da li je on nevin ili kriv."[44] U stvari, ovde se nepotrebno i na u suštini potpuno pogrešan način meša dejstvo pretpostavke nevinosti sa zahtevom za brzim postupkom.

S jedne strane, kao što smo prethodno objasnili, ako je brzina takav imperativ kojim se ugrožava ravnopravnost stranaka, ili se suviše oskudno izvode dokazi i posebno, ukoliko se pretvara u štetnu brzopletost, ona može direktno ugroziti pre svega prava optuženog, a onda se i pretpostavka nevinosti može neopravdano negirati. Tada je ona i direktna suprotnost zahtevima koji proizlaze iz načela pravičnog postupka.

S druge strane, ako se pretpostavlja da je okrivljeni do pravnosnažnog okončanja postupka nevin, ne može se reći da sud "utvrđuje da li je on nevin ili kriv", jer je on i za sud nevin, uz postojanje sumnje da je eventualno kriv i zbog čega se postupak i vodi, a sud samo na kraju dokaznog postupka iznosi svoj stav baš u odnosu na pretpostavku nevinosti, koja je po svojoj prirodi *oboriva,* te je negira (ako optuženog oglašava krivim), ili je potvrđuje (ako ga oslobađa), ali naravno, i ako je optuženi oglašen krivim, on će se takvim definitivno smatrati, tek kada i ako, ta sudska odluka, odnosno presuda postane pravnosnažna.

Načelo pravičnog vođenja postupka ili zahtev da suđenje bude "fair" je inače posebno tipično za evropske krivične procedure, gde je formalno dospelo zahvaljujući delovanju Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, odnosno njegovim odlukama u odnosu na prava čoveka u krivičnom postupku (iako u teoriji postoji znatno ranije), u vezi čega se ističe: "Mnogi od Strazburških krivičnih slučajeva su usmereni na pojam *fair* suđenja kao ključnog elementa čl. 6.[45] Apstraktnim terminima objašnjeno, za ovaj pojam se obično smatra da ga čine dva elementa: jednakost oružja i ono što je u Francuskoj poznato kao "pravo na kontradiktoran postupak". Drugom elementu se u Engleskoj obično daje značenje "adverzijalnog suđenja".[46]

Inače, u nemačkoj krivičnoprocesnoj teoriji se dovodi u sumnju realna mogućnost "jednakosti oružja" između stranaka, gde je jedna stranka "običan" okrivljeni, a drugi državni tužilac kao reprezent države i njenog ukupnog aparata, kako posebno u Nemačkoj, već s obzirom na samu strukturu nemačkog krivičnog postupka, tako i inače, i u adverzijalnim krivičnim postupcima, pa se tako smatra, da je adekvatnije, umesto "jednakosti oružja" ("Prinzip der Waffengleicheit"), govoriti o "procesnom balansu" (*Verfahrensbalance*), koji omogućava okrivljenom da "fer šansu u krivičnom postupku", što znači da može dokaze koje su prikupili "premoćni" organi krivičnog gonjenja, kritički da analizira i da im "kontrira".[47]

U stvari, načelo pravičnog, odnosno poštenog vođenja postupka se u osnovi zaista sastoji iz spoja elemenata drugih važnih načela krivičnog postupka, ali i ono samo po sebi, ima posebno značenje, koje se ogleda u tome da svaka stranka, a posebno odbrana, imaju

---

[44] *Ibidem*.
[45] Evropska povelja o ljudskim pravima: "... svako ima pravo na javno suđenje u razumnom roku i od strane nezavisnog i nepristrasnog suda, osnovanog zakonom..."
[46] M. D. Marty and J. R. Spencer (deo koji je pisao J. R. Spencer), *European Criminal Procedures*, "Cambridge University Press", Cambridge, New York, 2002, str. 45.
[47] C. Roxin und B. Schünemann, *op.cit.,* str. 69.

mogućnost da slobodno raspolažu svim pravima koja im se u postupku inače garantuju, te da se postupak vodi tako da njegov ishod bude zasnovan jedino i isključivo na pravnim argumentima i činjeničnom stanju koje je tokom suđenja utvrđeno na temelju korektno izvedenih dokaza i uz puno poštovanje ravnopravnosti stranaka u svim fazama postupka.

*Pravo na pravično suđenje* je izričito propisano odredbama člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, shodno kojima svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona, a potom se posebno utvrđuje dejstvo načela javnosti, uz ostavljanje mogućnosti za odstupanje od njega iz opravdanih razloga, te pretpostavka nevinosti i određeni minimum prava koje mora posedovati svako lice protiv koga se vodi krivični postupak, a koja predstavljaju osnovne elemente prava na odbranu u krivičnom postupku. Dejstvo načela pravičnog vođenja krivičnog postupka ("poštenog" ili "fair" postupka) se u teoriji pre svega vezuje za opširno definisan skup prava koja ima okrivljeni tokom krivičnog postupka, pre svega pravo na *fair* i brz postupak, poštovanje svih procesnih prava optuženog, njegova posebna prava tokom ispitivanja svedoka, suočavanje sa drugim dokazima i uvidom u njih i tsl., a što je u opštem smislu povezano sa pravima sadržanim u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, kao i drugim međunarodnopravnim dokumentima.[48]

Elementi prava na pravično suđenje propisani članom. 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, su u osnovi, prisutni u odredbama našeg Zakonika o krivičnom postupku, a oni su s druge strane i inače, sastavni deo našeg unutrašnjeg pravnog poretka. Pored toga, već u članu 1. stav 1. Zakonika i formalno se propisuje pravično vođenje krivičnog postupka, kao jedan od deklarisanih ciljeva, tako što se utvrđuje da taj zakonik sadrži pravila čiji je cilj da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog dela izrekne krivična sankcija pod uslovima koje propisuje krivični zakon, a *na osnovu zakonito i pravično sprovedenog postupka*. Reč je o normi koja ima izrazito *deklarativan značaj*.

U konkretnijem smislu, načelo pravičnog vođenja krivičnog postupka posebno se ogleda u dužnosti državnih organa da budu nepristrasni i da ne prejudiciraju krivicu okrivljenog, kao i da stranke u krivičnom postupku načelno raspolažu jednakim procesnim sredstvima i mogućnostima (načelo jednakosti "oružja").

Iako je javni tužilac stranka koja je u funkciji optužbe i mada je osnovni zadatak policije da otkriva krivična dela, suzbija kriminalitet itd., ovi državni organi su i formalno dužni da postupaju *nepristrasno*, te da obrate jednaku pažnju kako na dokaze koji terete određeno lice da je učinilo krivično delo tako i na one koje tom licu idu u prilog.

Javni tužilac i policija dužni su da nepristrasno razjasne sumnju o krivičnom delu za koje sprovode službene radnje, i da sa jednakom pažnjom ispituju činjenice koje terete okrivljenog i činjenice koje mu idu u korist (član 6. stav 4).

[48] Više o tome: O. Triffterer (Ed.), deo koji je pisao W. A. Shabas, *op. cit.*, str. 846–847.

## 9. JEDAN BIZARAN PRIMER KRŠENJA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI U SAMOM ZVANIČNOM NAZIVU "HAŠKOG TRIBUNALA"

Zvaničan engleski naziv Haškog tribunala glasi: "International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law comitted in the Territory of Former Yugoslavia Since 1991". U prevodu na srpski, naziv Haškog tribunala je: "Međunarodni tribunal za *gowewe* lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog krivičnog prava na teritoriji nekadašnje Jugoslavije od 1991.". Ovakav naziv sadrži u sebi neke ozbiljne kontradikcije, koje po svom značenju prevazilaze nivo terminološke nekorektnosti, već se njima zadire u mnogo ozbiljnija pravna i procesna pitanja.[49]

Naime, u nazivu se govori o "krivičnom gonjenju", što nije zadatak tribunala, već tužilaštva, ali bi se to moglo objasniti i time da tužilaštvo tribunalu podnosi optužne akte, a da on potom vodi postupak i donosi odgovarajuće odluke, odnosno presuđuje, te da je tužilaštvo čak funkcionalno povezano sa tribunalom, a da optužni akt uvek po logici stvari prethodi odluci suda, a i inače nije uvek lako koristiti potpuno "čiste" i apsolutno nesporne krivičnoprocesne termine, a slični terminološki problemi se ponekad mogu sresti i u mnogim nacionalnim krivičnoprocesnim zakonodavstvima.

Međutim, takva funkcionalna povezanost haškog tužilaštva sa Haškim tribunalom, sama po sebi predstavlja ozbiljnu anomaliju, jer je u bilo kom savremenom nacionalnom zakonodavstvu nezamislivo da organ koji vodi postupak i presuđuje (sud), bude u tesnoj organizacionoj i funkcionalnoj vezi sa jednom od stranaka u postupku. Takva povezanost u vidu institucionalnog jedinstva Tužilaštva i Tribunala predstavlja vid odstupanja od načela odvojenosti osnovnih krivičnoprocesnih funkcija, a ona je u širem smislu protivna i načelu akuzatornosti. Ovakvo rešenje je suprotno i inače naglašeno adverzijalnom karakteru krivičnog postupka pred Haškim tribunalom, odnosno konstrukciji procedure za koju je tipično da predstavlja normativni okvir u kome se odvija pravni sukob dve stranke o kojem rešava treći organ sudskog karaktera, koji bi morao da bude nezavisan i nepristrasan, kako u odnosu na bilo koju stranku, tako i u odnosu na bilo koji drugi spoljni faktor.

Međutim, u tom se nazivu lica protiv kojih tek treba podneti optužne akte, već unapred označavaju kao "lica odgovorna za teška (ozbiljna) kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Ovim se u stvari s jedne strane, već prejudicira odluka suda, jer su ta lica unapred i apriorno označena kao odgovorna, a s druge strane, time se negira pretpostavka nevinosti, koja predstavlja ne samo deo korpusa međunarodno priznatih ljudskih prava, već ona u striktnom obliku postoji i u pravilima koja regulišu sam rad Haškog tribunala.

Naime, ako se zna da je neko odgovoran za krivično delo, odnosno ta činjenica smatra notornom, a takođe se polazi od toga da je nesporno da su određena krivična dela učinjena, onda je time već ispunjen osnovni zahtev krivične procedure i nema se šta drugo dokazivati, gubi se *ratio* vođenja postupka u pogledu utvrđivanja meritornih pitanja, a u stvari samo bi se moglo raspravljati o konkretnoj krivičnoj sankciji, što je naravno potpuno apsurdno i svodi se na grubo prejudiciranje mogućih ishoda postupaka pred tim tribunalom. Takvo prejudiciranje i pravljenje teških terminoloških grešaka, se shodno i zvaničnom engleskom nazivu Haškog tribunala, može uočiti i već u čl. 1 njegovog Statuta gde se kaže da će

[49] Više o tome: M.Škulić, *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak,* Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i "Dosije", Beograd, 2005., str. 68 – 70.

"međunarodni tribunal imati ovlašćenje da "goni" lica "odgovorna" za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava učinjene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991..." Kad se uz ta lica na koja se odnosi nadležnost Haškog tribunala, primeni atribut *odgovorna*, to se svodi na već objašnjen "prejudicirajući pristup", a kada se u nadležnost tribunala svrsta *gonjenje,* to predstavlja grubu terminološku i suštinsku grešku, jer se na taj način osnovna funkcija tužioca – krivično gonjenje – "prebacuje" na organ čija je osnovna funkcija vođenje postupka i presuđenje, a čija funkcija nikako, s obzirom na dejstvo načela monofunkcionalnosti i odvojenosti osnovnih procesnih funkcija, ne bi smela da bude krivično gonjenje.

Inače, naziv Haškog tribunala na francuskom jeziku (*Tribunal international charge de poursuivre les personnes presumees responsbles de violations graves du droit international humanitaire commises sur le territoire de l'ex-Yugoslavie depuis 1991*), koji se takođe smatra "originalnim", tj. oficijelnim jezikom teksta Statuta (mada je on u praksi daleko ređe upotrebljavan), je na prvi pogled bolji nego naziv na engleskom jeziku, jer ne obuhvata u sebi odrednicu iz materijalnog krivičnog prava, koja bi se nužno svela na prejudiciranje krivice.

Naime, francuski tekst ne sadrži, poput naziva na engleskom jeziku, izraz "lica koja su odgovorna za...", čime se praktično definišu učinioci odnosno krivci, već se u njemu govori samo o "licima za koja se pretpostavlja da su odgovorna za...", što ne predstavlja neposredno prejudiciranje krivice u smislu materijalnog krivičnog prava. Takođe u nazivu na francuskom jeziku, sudu se ne dodeljuje procesna uloga krivičnog gonjenja, kao što je to slučaj u nazivu na engleskom.

Međutim, ni naziv na francuskom suštinski nije korektan, čak je možda i još lošiji nego onaj na engleskom jeziku, jer iako se njime ne prejudicira krivica kao pojam materijalnog krivičnog prava, on ipak sadrži značajno prejudiciranje, ali na nešto drugačiji način.[50] Naime, krivica se ne prejudicira direktno, već indirektno, ali takođe na način i u terminološkom obliku koji nije dozvoljen u demokratskim krivičnim procedurama, te se ovde čak svodi na jednu vrlo specifičnu pravnu anomaliju, koja već na prvi pogled, značajno pogoršava položaj okrivljenog. Naime, njime se u stvari formuliše *pretpostavka odgovornosti,* tj. *pretpostavka krivice*, što je potpuno suprotno važnom krivično-procesnom pravilu (zagarantovanim čitavim nizom međunarodno-pravnih akata), da se okrivljeni smatra nevinim, sve dok suprotno ne bude dokazano u pravnosnažnoj sudskoj odluci – pretpostavka nevinosti, odnosno prezumpcija nekrivice.

Iz ovog naziva proizlazi da se okrivljeni shodno nazivu Haškog tribunala na francuskom, hipotetički smatra krivim, jer se pretpostavlja njegova odgovornost, iz čega bi čak moglo proizići da on snosi i teret dokazivanja svoje nevinosti, što bi bilo potpuno apsurdno. Nije sporno da u odnosu na okrivljenog u bilo kom krivičnom postupku, mora da postoji određeni zakonom definisan stepen sumnje (u našem postupku osnovana sumnja, slično je u nemačkom krivičnom postupku itd.), ali se ta sumnja ne sme pravno-tehnički formulisati kao pretpostavka krivice, tj. odgovornosti, jer je to direktno suprotno dejstvu pretpostavke

[50] Suprotno: V. Rakić-Vodinelić, *Prikaz pravila o postupku i dokazivanju Međunarodnog tribunala za suđenje licima za koja se pretpostavlja da su odgovorna za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava, učinjene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine*, u: V. A. Vasilijević (ur.), "Međunarodni krivični tribunal", "Prometej", Beograd, 1996, str. 104. Citirana autorka favorizuje naziv na francuskom, smatrajući ga boljim od onog na engleskom jeziku (za koga primećuje da je suprotan pretpostavci nevinosti), ali pri tom, ne uviđa da naziv na francuskom u stvari – izričito sadrži *pretpostavku krivice*.

nevinosti, čije je postojanje deo minimalnog standarda za krivične postupke demokratskih država.[51]

## 10. JEDAN *TAKOĐE BIZARAN PRIMER* "POKUŠAJA" KRŠENJA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI U NACRTU ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU IZ KOJEG JE KASNIJE PROIZIŠAO ZKP SRBIJE IZ 2011. GODINE

Koliko su tvorci novog Zakonika bili pretenciozni, te praktično u velikoj meri skribomanski nastrojeni, može se lako uočiti već čitanjem člana 2 ovog Zakonika, koji sadrži "značenje izraza", odnosno predstavlja *pojmovnik,* a koji prema svom obimu, verovatno predstavlja *raritet u svetskim razmerama*. Radi se o članu koji ima dva stava, a prvi stav u kome su sadržani osnovni zakonski pojmovi ima čak 38 tačaka. U pitanju je jedna neverovatna "gomila normi", a sa stanovišta cilja člana 2, bilo bi po svemu sudeći, sasvim dovoljno da se zadrži svega oko 1/3 njegove sadržine, dok je sve ostalo uglavnom "višak".

Međutim, iako u životu uglavnom važi pravilo da "od viška glava ne boli", ovde to nije slučaj, jer je dobar deo sadržaja člana 2 stav 1, izuzetno konfuznog karaktera i kao što će se to detaljnije objasniti u daljem tekstu, čitav niz izraza, odnosno pojmova ili definicija sadržanih u tim zakonskim odredbama je izuzetno nekvalitetan i veoma sporan.

Ovom prilikom ćemo, pre nego što prokomentarišemo konačna rešenja definisanja različitih stepena sumnje u pozitivnom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije iz 2011. godine, posebno da se osvrnemo i na definicije koje su bile sadržane u završnoj verziji Nacrta toga Zakonika, a čija je osnovna karakteristika bila da su se temeljile na postojanju *pretpostavke krivice*, tj. bile su i formalno suprotne dejstvu pretpostavke nevinosti,[52] formulisane već u narednom članu 3 Zakonika, što već samo po sebi predstavlja jedan od većih "bisera" naših zakonopisaca.

Prema članu 2 tačka 17 Nacrta, osnov sumnje je bio definisan kao *pretpostavka* da je određeno lice učinilac krivičnog dela, zasnovana na okolnostima događaja i posrednim zaključcima o činjenicama (indicijama).[53]

Prema članu 2 tačka 18 Nacrta, osnovana sumnja je bila utvrđena kao *pretpostavka* da je određeno lice učinilac krivičnog dela, zasnovana na okolnostima događaja i neposrednim zaključcima o činjenicama (dokazima).

---

[51] Više o tome: M.Škulić i V.Bajović, *Istorija međunarodnog krivičnog pravosuđa i osnovne odlike postupka pred stalnim Međunarodnim krivičnim sudom,* "Dosije", Beograd, 2017., str. 47 – 49.

[52] Više o tome: M.Škulić, *Modifikacije krivičnog zakonodavstva Srbije u vreme ekonomske krize – neke greške u srpskom KZ-u i katastrofalno loša koncepcija Nacrta Zakonika o krivičnom postupku Srbije,* zbornik: "Zaštita ljudskih prava i sloboda u vreme ekonomske krize, Udruženje za međunarodno krivično pravo, Beograd, 2011, str. 139 – 140.

[53] Inače, u daljem tekstu Zakonika se govori o "osnovima sumnje", a ne o "osnovu sumnje". Na primer, istraga se pokreće protiv određenog lica za koje postoje "osnovi sumnje", a ne "osnov sumnje", da je učinilo krivično delo. Kakva je razlika između *osnova sumnje* (jednina), a koji se definiše u članu 2 Zakonika i *osnova sumnje* (množina), koji se spominju u mnogim odredbama Zakonika kao materijalni uslov za određene procesne radnje, odnosno vođenje predistražnog postupka, pa i same istrage, u stvari uopšte i nije jasno.

Prema članu 2 tačka 19 Nacrta, opravdana sumnja je bila definisana kao potkrepljenost osnovane sunjme dokazima koji čine verovatnom pretpostavku da je određeno lice učinilac krivičnog dela i opravdavaju podizanje optužbe.

Ove kratke odredbe koje su se ticale definisanja tri različita stepena sumnje u krivičnom postupku, su bile izuzetno problematične i predstavljaju sjajan primer neukosti njihovih pisaca.

Takve definicije stepena sumnje su bile u očiglednoj kontradikciji sa pretpostavkom nevinosti sadržanom u članu 3 stav 1 Zakonika, shodno kojoj se svako smatra nevinim sve dok se njegova krivica za krivično delo ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda.

Ako se *pretpostavlja da je određeno lice učinilo krivično delo* član 2 tač. 17 - 19 Nacrta), onda to znači da se *pretpostavlja da je on kriv*, čime se derogira pretpostavka nevinosti, koja nije sadržana samo u Zakoniku o krivičnom postupku, već i u Ustavu i važnim međunarodnopravnim dokumentima.

Time što se za svaki stepen sumnje, od najblažeg do najtežeg, određuje tako da je zasnovan na pretpostavci da je određeno lice učinilo krivično delo (praktično se radi o pretpostavci krivice), pri čemu se zahteva postojanje određenih "okolnosti", odnosno "činjenica" ili "dokaza", na kojima se takva pretpostavka zasniva, se tek nepotrebno ušlo u veoma složen problem.

Inače, vrlo je neuobičajeno za savremene zakon(ik)e o krivičnom postupku da uvode podelu na *indicije* i *neposredne dokaze*. To je pretežno bila odlika starih inkvizitorskih zakonika o krivičnom postupku, ustrojenih na *formalnoj oceni dokaza*.

U savremenom krivičnom procesnom pravu je *podela na indicije i dokaze*, odnosno posredne i neposredne dokaze, samo teorijskog značaja, dok se u samim zakonima i u praksi, to prepušta slobodnoj oceni suda, odnosno službenih aktera postupka i njihovom slobodnom uverenju. Ovo je predstavljao primer popriličnog anahronizma u tekstu Nacrta, koji nije bio ni od kakve praktične važnosti, a u stvari, u praksi bi mogao da deluje isključivo zbunjujuće.

Kada se kaže da *osnov sumnje*, *osnovana sumnja*, odnosno *opravdana sumnja predstavljaju pretpostavku* da je određeno lice učinilo krivično delo, to znači da se time *pretpostavlja krivica*, jer je krivično delo ono delo koje je, zakonom određeno kao krivično delo, koje je protivpravno i skrivljeno, pa ako se *pretpostavlja da je neko učinio krivično delo*,[54] to znači da se pretpostavlja njegova *krivica*.

Bilo bi nešto bolje da su se tvorci Nacrta makar ograničili na posredno eliminisanje pretpostavke *krivice* u svojim definicijama različitih stepena sumnje, pa da je rečeno da se radi o pretpostavci da je određeno lice učinilac dela koje je "zakonom određeno kao krivično delo i koje je protivpravno", što bi onda, makar u formalnom smislu, moglo donekle otkloniti problem ulaženja u koliziju sa dejstvom pretpostavke nevinosti.

Pored toga, *ako su već želeli da se "igraju" definicijama u zakonskom tekstu, autori ovih izuzetno problematičnih odredbi su mogli da umesto "termina"* pretpostavka *koriste*

[54] Pored ovoga, ako se svaki stepen sumnje vezuje za pretpostavku da je određeno lice učinilo krivično delo (kao što se to čini u članu 2. st. 17. – 19. Nacrta), to bi značilo i da nijedan od tih stepena sumnje ne može da se odnosi na neuračunljiva lica, jer njihova dela nisu krivična dela, već su u pitanju krivična dela koja su zakonom određena kao krivična dela i koja su protivpravna, ali su učinjena bez krivice.

*izraz mogućnost i da tako, makar na formalan način izbegnu konfrontaciju sa pretpostavkom nevinosti.*

Tvorci Nacrta Zakonika o krivičnom postupku su se po ovom pitanju ipak "*dozvali pameti*" (bolje ikad, nego nikad), pa su u poslednjoj radnoj verziji tog Nacrta od 12. jula 2011. godina, koja je predata Ministarstvu pravde radi izrade konačnog teksta Nacrta, ipak eliminisali izraz "pretpostavka", te ga (kao što je ovde sugerisano i kao što je autor ovog rada, prethodno to već učinio u drugim tekstovima posvećenim kritičkoj analizi Nacrta ZKP-a), *zamenili adekvatnijim terminom – mogućnost,* čime su izbegli formalno i sasvim nepotrebno povređivanje pretpostavke nevinosti.

Međutim, u konačnoj verziji koja je postala pozitivni Zakonik o krivičnom postupku Srbije iz 2011. godine, nestaje i izraz "mogućnost" u definicijama različitih stepena sumnje, pa se sada ti različiti oblici sumnje određuju na sledeći način.

*Osnov sumnje* se označava kao "skup činjenica koje posredno ukazuju da je učinjeno krivično delo ili da je određeno lice učinilac krivičnog dela."

*Osnovana sumnja* je definisana kao "skup činjenica koje neposredno ukazuju da je određeno lice učinilac krivičnog dela."

*Opravdana sumnja* se utvrđuje kao "skup činjenica koje neposredno potkrepljuju osnovanu sumnju i opravdavaju podizanje optužbe."

Iako se ovim definicijama sada formalno ne uvodi *pretpostavka krivice*, kao što je to učinjeno u prethodno objašnjenim verzijama tih definicija u Nacrtu novog ZKP-a, ni njima nije napravljen veći pomak, te se može smatrati da i one predstavljaju prilično izvesno ogrešenje o pretpostavku nevinosti.

Pretpostavka nevinosti se implicitno krši time što je navedeno da određene činjenice (bez obzira da li posredno ili neposredno), *ukazuju* da je određeno lice *učinilac krivičnog dela*.

Kako se može "ukazivati" da je neko učinilac krivičnog dela, a da se on time u stvari, striktno i ne označava kao učinilac ? Time se on u stvari, obeležava kao učinilac krivičnog dela. Kao što je prethodno objašnjeno, ovaj problem se mogao lako izbeći, samo da je upotrebljena reč "mogućnost".

Naš zakonodavac sada " u svojim naopakim definicijama stepena sumnje, više ne koristi izraze kao što su *"posredni zaključci o činjenicama (indicije)"* i *"neposredni zaključci o činjenicama (dokazi)",* To predstavlja izvesni pomak, jer makar formalno naš novi Zakonik o krivičnom postupku, ne uvodi takav tipičan relikt starih inkvizitorskih zakon(ik)a o krivičnom postupku, koji su poznavali formalnu podelu na posredne dokaze – indicije i "prave", tj. neposredne dokaze, a što je inače, potpuno besmisleno u savremenom krivičnom procesnom pravu, za koje je karakteristično delovanje načela slobodne ocene dokaza.

Međutim, podela na *indicije* i *neposredne dokaze* je ipak i formalno opstala u našem novom Zakoniku o krivičnom postupku i to na jedan pravno-tehnički veoma loš način.

Time što se osnov sumnje zasniva na činjenicama koje *posredno ukazuju* da je učinjeno krivično delo, odnosno da je određeno lice učinilac krivičnog dela, te činjenice se praktično tretiraju ne kao dokazi, već kao indicije, dok se implicitno samo činjenice koje neposredno ukazuju da je određeno lice učinilac krivičnog dela (osnovana sumnja), samo takve činjenice svrstavaju u dokaze. Ovakav rezon je suštinski potpuno pogrešan, jer se pitanje

svrstavanja određene činjenice u dokaz, te davanje odgovarajućeg stepena dokaznog kredibiliteta konkretnoj činjenici, ne može na ovakav način rešiti zakonom, već sud u skladu sa načelom slobodne ocene dokaza, te na temelju slobodnog uverenja, ceni da li su određene činjenice dokaz u konkretnom slučaju, te kakav stepen dokazne verodostojnosti poseduju.

Prvi put se u naš krivični postupak uvodi i *treći procesno relevantan stepen sumnje*, a to je *opravdana sumnja,* koja ne samo da je takođe (kao i prethodno definisana dva blaža stepena sumnje – osnov sumnje i osnovana sumnja), da je u tekstu Nacrta novog Zakonika o krivičnom postupku, predstavljala vid kršenja pretpostavke nevinosti, već je bila veoma nejasno definisana, jednom vrlo komplikovanom formulacijom da se tu radi o "pokrepljenosti osnovane sumnje dokazima koji čine verovatnom pretpostavku da je određeno lice učinilo krivično delo i opravdavaju podizanje optužbe." Ova definicija je između ostalog bila kontradiktorna prethodnoj definiciji osnovane sumnje i iz nje bi skoro moglo proizići da se sada pravi razlika u kvalitetu dokaza koji potkrepljuju osnovanu sumnju i onih iz kojih proizlazi opravdana sumnja.

Stvar u pogledu definisanja "opravdane sumnje" nije bitno popravljena ni u konačnoj verziji teksta koji je postao pozitivni Zakonik o krivičnom postupku Srbije iz 2011. godine. Time što se označava da je opravdana sumnja skup činjenica koje neposredno potkrepljuju osnovanu sumnju, nije uopšte napravljena bilo kakva relevantna razlika između činjenica koje neposredno ukazuju da je određeno lice učinilac krivičnog dela (a koje bi i inače, morale postojati da bi se radilo o osnovanoj sumnji) i sada još nekih "dodatnih" i "novih" činjenica, koje treba dodatno da "neposredno potkrepe" osnovanu sumnju, odnosno drugim rečima, da "potkrepe" činjenice iz kojih već proizlazi osnovana sumnja. Radi se o potpuno konfuznoj definiciji, koja ne postaje jasnija ni time što se još kumulativno dodaje da je potrebno da takve činjenice koje neposredno potkrepljuju osnovanu sumnju, pri tom, još i "opravdavaju podizanje optužbe". Kako i čime one optužbu opravdavaju, zakonodavac ne navodi. To nije ni moguće navesti, jer se radi o nečemu što bi moralo biti rezultat slobodne ocene dokaza i slobodnog uverenja, a rezonovanje ovog tipa se mora zasnivati i na već ustaljenim stavovima sudske prakse, te uopšte, prakse u krivičnom postupku.

Od ovakve definicije "opravdane sumnje", sadržane u novom Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine, ali i od druga dva zakonska stepena sumnje (osnov sumnje i osnovana sumnja), verovatno ne može biti nikakve praktične koristi, a štete bi ipak moglo da bude, jer takav skup konfuznih rečenica po svemu sudeći može poprilično da zbuni neke aktere krivičnog postupka.

Olako upuštanje zakonodavca u definisanje različitih *procesno relevantnih stepena sumnje* je i inače, oštro kritikovano u našoj krivičnoprocesnoj teoriji, pa se tako iznosi: "Kuriozitet je da zakonodavac pokušava da definiše takve pojmove, pri čemu to čini na neodgovarajući način. Ovde se ne radi o "skupu činjenica", već o subjektivnom uverenju organa postupka da određene činjenice postoje ili ne postoje."[55] Zatim se u teoriji navodi: "Razlika između pojedinih oblika uverenja nije u kvalitetu dokaza (posredni ili neposredni), već u kvantitetu razloga da određena činjenica stoji ili ne stoji."[56] U srpskoj krivičnoprocesnoj teoriji se konstatuje i da "naš zakonodavac nepotrebno uvodi u zakonsku

[55] S.Brkić, *Krivično procesno pravo II,* treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2013., str. 35 – 36.
[56] M.Grubač, *Nove ustanove i nova rešenja Zakonika o krivičnom postupku Srbije od 26. septembra 2011. godine,* "Pravni zapisi", Pravni fakultet Univerziteta "Union", broj 2/2011., Beograd, 2011., str. 471.

leksiku pojam posrednih i neposrednih dokaza, dajući definicije osnova sumnje i osnovane sumnje, kojima nije mesto u zakonu, već u teorijskim raspravama."[57]

Može se zaključiti da je pravo naučnika, pa i praktičara koji "plediraju" da se bave naukom ili imaju izvesne "naučne ambicije", da bude *originalan* u svojim naučnim radovima, da "stvara nešto novo", bude "zapažen", istakne se "drugačijom optikom" u odnosu na neki doktrinarni problem i sl., ali je težnja ka originalnosti, pa i nekoj vrsti "ekscentričnosti", veoma opasna kada se ona neposredno ispoljava prilikom pisanja zakon(ik)a, što se nažalost, može često sasvim lako uočiti u tekstu važećeg srpskog Zakonika o krivičnom postupku.

Da su ovakve definicije stepena sumnja poput onih u našem pozitivnom ZKP-u izložene u nekom teorijskom radu, one bi mogle imati određenog rezona i mogle bi donekle poslužiti kao izvesni orijentir praksi, sa njima bi se "sa naučnih visina" moglo polemisati, mogle bi se manje ili više oštro kritikovati u naučnim i stručnim radovima i sl., kao što je to i inače, sasvim uobičajeno kada se radi o dokaznim pojmovima u krivičnom procesnom pravu, mada bi se i tada, svakako radilo o veoma nekvalitetnim definicijama. Međutim, kada se takve definicije (pa čak i u drastičnom vidu kršenja pretpostavke nevinosti), uvedu prvo u potencijalni zakonski tekst (Nacrt Zakonika), a potom na nesreću, postanu i deo našeg pozitivnog krivičnog procesnog prava, onda je to u stvari, grubo amatersko poigravanje sa jednim izuzetno važnim izvorom prava u pravnoj državi.[58]

## 11. ZAKLJUČAK O "MEDIJSKOM LINČU" ILI "LINČOVANJU MEDIJA"

"Uhvaćen silovatelj", "ubica mora biti kažnjen", "monstrum na optuženičkoj klupi".... Ovakvi naslovi su prave "bombe" i sigurno izazivaju snažan efekat na javnost.

U čitaoce štampe i gledaoce televizije spadaju i sudije koji jedini i mogu da konačno utvrde da li je zaista dokazano krivično delo i da li ga je učinilo lice koje je za njega optuženo.

Da li javno komentarisanje slučaja koji se rešava u krivičnom postupku i čiji je konačni ishod načelno neizvestan, predstavlja pritisak na sud ?

U principu bi sud morao biti imun na sve uticaje, pa i medijske. Sudije bi morale biti stručni i časni profesionalci koji odlučuju na temelju izvedenih dokaza. Ali i sudije su ljudi i ne žive pod "staklenim zvonom".

Čovek je često, nekad i podsvesno, pod snažnim uticajem sugestije i autosugestije. Malo šta ima takvu moć sugestije, kao što su to sredstva javnog informisanja.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da se svako smatra nevinim dok se njegova krivca ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda. Okrivljeni ima *pravo* da se smatra nevinim. To je utvrđeno i našim Ustavom, kao i relevantnim međunarodnim aktima, poput Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

---

[57] V.Đurđić, *Krivično procesno pravo – opšti deo,* Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2014., str. 252.
[58] Više o tome: M. Škulić i G. Ilić, *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – jedan korak napred, dva koraka nazad*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Pravni fakultet u Beogradu i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012. Adresa za preuzimanje teksta sa sajta: http://www.uts.org.rs/images/stories/061212.novi.zakonik.o.krivicnom.postupku.pdf.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje i da se javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne sme vređati pretpostavka nevinosti. U praksi ovo nije uvek poštovano, a bilo je nažalost i slučajeva "orkestriranih" kampanja usmerenih na prejudiciranje ishoda krivičnog postupka. To se dešava usled nepoznavanja prava i nedostatka pravne kulture, ali i zbog doskorašnjeg nepostojanja bilo kakvih sankcija za kršenje obaveze poštovanja pretpostavke nevinosti.

Kao što je objašnjeno u prethodnom tekstu, zakonodavac je pokušao da grubo kršenje pretpostavke nevinosti inkriminiše i kao posebno krivično delo, koje međutim, u praksi nije zaživelo, a onda je i brisano iz Krivičnog zakonika.

Tzv. evropski standardi, ali što je suštinski mnogo važnije i pravila našeg pozitivnog prava, pa i ustavna pravila, podrazumevaju poštovanje pretpostavke nevinosti. To važi i za ona krivična dela koja su čak užasavajuća za građane.

U masovnim medijima demokratskih zemalja se uvek koriste izrazi koji slučaj objašnjavaju na nivou određenog stepena sumnje. To predstavlja važan element pravne kulture.

Nije teško poštovati pretpostavku nevinosti.

Kao što advokat koji je u funkciji branioca u krivičnom postupku, brani čoveka a ne krivično delo, tako i novinar treba moralno da osuđuje krivično delo, ali ne i čoveka koji je tek osumnjičen, okrivljen ili optužen.

## LITERATURA


1. Bajović, V. (2008). Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe. *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, broj 1/2008.
2. Baumann, J., Weber, U. und Mitsch, W. (1995). *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Giesking.
3. Bejatović, S. (2016). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
4. Beulke, W. (2002). *Strafprozeßrecht*, 6, neubearbeitete Afulage. Heidelberg: C. F. Müller.
5. Brkić, S. (2013). *Krivično procesno pravo II,* treće izmenjeno i dopunjeno izdanje. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
6. Cassese, A. (2003). *International Criminal Law*. London: Oxford University Press.
7. Ćirić, J. (2008). *Objektivna odgovornost u krivičnom pravu*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
8. Đurđić, V. (2014). *Krivično procesno pravo – opšti deo*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
9. Findlay, M. (2002). Iternationalised Criminal Trial and Access to Justice. *International Criminal Law Review*, No. 3/2002, "Kluwer Law International", The Hague, London, Boston.
10. Grubač, M. (2011). Nove ustanove i nova rešenja Zakonika o krivičnom postupku Srbije od 26. septembra 2011. godine. *Pravni zapisi*, broj 2/2011Beograd: Pravni fakultet Univerziteta "Union".
11. Jekić, Z. (2003). *Krivično procesno pravo*, osmo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd: Dimitrije Davidović.
12. Kern, E.und Roxin, C. ( 1976). *Strafverfahrensrecht*. München: Verlag C.H.Beck.
13. Knežević, S. ( 2015). *Krivično procesno pravo – opšti deo*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
14. Lazin, Đ. (1985). *In dubio pro reo u krivičnom postupku*. Beograd: Naučna knjiga.

15. Marty, M. D. and Spencer, J. R. (2002). (deo koji je pisao J. R. Spencer), *European Criminal Procedures*, New York: Cambridge University Press, Cambridge.
16. Pavlović, Š., ( ). *Zakon o kaznenom postupku,* 2. izdanje, "Libertin Naklada", Rijeka, 2014.
17. Rakić-Vodinelić, V. (1996). *Prikaz pravila o postupku i dokazivanju Međunarodnog tribunala za suđenje licima za koja se pretpostavlja da su odgovorna za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava, učinjene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine*. U: V. A. Vasilijević (ur.), *Međunarodni krivični tribunal*. Beograd: Prometej.
18. Ristivojević, B. (2014). O opravdanosti ukidanja uvrede i klevete – kriminalna (ne)politika srpskog zakonodavca. *Zbornik Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu*, broj 1/2014.
19. Roxin, C. (1998). *Strafverfahrensrecht,* 25. Auflage. München: Verlag C.H.Beck.
20. Roxin, C. und Schünemann, B. (2012). *Strafverfahrensrecht,* 27. Auflage. München: Verlag C.H.Beck.
21. Satzger, H. (2005). *Internationales und Europäisches Strafrecht*. Baden-Baden: Nomos.
22. Schmidt, R. (2005). *Strafrecht – Allgemeiner Teil – Grundlagen der Strafbarkeit Aufbau des strafrechtlichen Gutachtens*, 4. Auflage. *Bremen: Verlag R. Scmidt*.
23. Schmitt, B. (1992). *Die richterliche Beweiswürdigung im Strafprozeß*, Lübeck: Verlag Max Schmidt-Römhild.
24. Škulić M. i Ilić, G. (2012). *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – jedan korak napred, dva koraka nazad*. Beograd: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Pravni fakultet u Beogradu i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu. Adresa za preuzimanje teksta sa sajta: http://www.uts.org.rs/images/stories/061212.novi.zakonik.o.krivicnom.postupku.pdf.
25. Škulić M. i.Ilić, G. (2012). *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – Kako je propala reforma – šta da se radi?* Beograd: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije i nemačka Fondacija za međunarodnu saradnju (*IRZ – die Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit*).
26. Škulić, M. (2005). *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak*. Beograd.
27. Škulić, M. (2007). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.
28. Škulić, M. (2011). Modifikacije krivičnog zakonodavstva Srbije u vreme ekonomske krize – neke greške u srpskom KZ-u i katastrofalno loša koncepcija Nacrta Zakonika o krivičnom postupku Srbije, U: *Zaštita ljudskih prava i sloboda u vreme ekonomske krize*. Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
29. Škulić, M. (2012). *Krivično procesno pravo*. Podgorica: CID.
30. Škulić, M. (2016). *Krivično procesno pravo,* 8. izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
31. Škulić, M. (2016). Objektivna odgovornost u krivičnom pravu Sjedinjenih Američkih država, zajednički broj – *Revija za kriminologiju i krivično pravo* i *Crimen – časopis za krivične nauke*, Beograd: Srpsko udruženje za krivičniopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
32. Škulić, M. i Bajović, V. (2017). *Istorija međunarodnog krivičnog pravosuđa i osnovne odlike postupka pred stalnim Međunarodnim krivičnim sudom*. Beograd: Dosije.
33. Škulić, M. i Bugarski, T. (2016). *Krivično procesno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
34. Vasiljević T. i Grubač, M. (1982). *Komentar Zakona o krivičnom postupku,* drugo izdanje. Beograd: Savremena administracija.
35. Wessels, J. und Beulke W. (2003). *Strafrecht – Allgemeiner Teil – Die Straftat und Ihr Aufbau,* Heidelberg: "C.F.Müller Verlag".

Milan Skulic, PhD
Professor at the Faculty of Law University of Belgrade
and Judge at the Constitutional court of Serbia, Belgrade

# THE EFFECT OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE AS THE ELEMENT OF THE FAIR CRIMINAL PROCEDURE

*In the paper there are explained the basic components of the effects of the presumption of innocence as an vital element of the fair criminal proceedings by explaining that the presumption of innocence is an important right of a defendant, and people, i.e. the citizens in general, in a democratic society, characterized by the rule of law. In the legal state, i.e. the state of rule of law, it is of tremendous importance that the mass media, and in particular, politicians and especially representatives of the government, not to prejudge the guilt of the citizens who are at the level of a specific process relevant degree of doubt, only suspects or accused persons for criminal offenses.*

*In the paper are explained all relevant criminal law and criminal procedural effects of the presumption of innocence, and violations of that presumption, either in criminal proceedings, whether in public. Special attention is paid to analysis of the relations between the presumption of innocence and the principle in dubio pro reo and it is illustrated in the text by some specific examples from practice.*

*The legal standards in criminal procedural law and in the Constitution of democratic states requires strictly respect for the presumption of innocence. This is also applies in some cases of the crimes, i.e. the suspects or accused persons for the criminal offences that are even terrifying for citizens and public in general.*

*In the mass media of democratic countries there are always obviously tendency to be used the terms that explain the concrete criminal case at the level of a certain degree of suspicion. This is an important element of legal culture. It is not difficult to respect the presumption of innocence, when there is a certain level of legal culture. Strict respect for the presumption of innocence is especially important in the mass media.*

*Equally as a lawyer, in a function of defense counsel in criminal proceedings, defends a man who is accused for a criminal offense, the journalist should morally condemned criminal offense, which exists at the level of a specific process relevant degree of doubt, but not the man who is only suspected, charged or prosecuted.*

*KEY WORDS: Presumption of Innocence / the Principle of Fair trial / the Principle in dubio pro reo / Criminal Procedure Law / Criminal Law*

# MEDIJI I EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA

Dr Stanko Bejatović, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Srbija

*Tri su grupe pitanja koja čine predmet stručno- kritičke analize u radu. Prva se tiče opštih napomena o pojmu, značaju i faktorima praktične realizacije efikasnosti krivičnog postupka. Druga grupa pitanja tiče se analize ključnih faktora efikasnosti krivičnog postupka. Pojedinačno posmatrano to su: Zakonska norma; Složenost i težina konkretnog krivičnog predmeta; Organizacija pravosuđa; Međusobni odnosi i saradnja krivičnoprocesnih subjekata i Zloupotreba prava. Pored ovih više nego nespornih tu su i drugi faktori. Jedan od njih, po stavu autora, su i mediji koji istina, ne neposredno već posredno mogu da imaju uticaja pre svega na kvantitativnu, ali i ne samo na kvantitativnu komponentu efikasnosti krivičnog postupka. Treća grupa pitanja tiče se autorovog viđenja načina dostizanja stepena efikasnosti krivičnog postupka u skladu sa zahtevom zvanim "suđenje u razumnom roku". Navedena kao i druga pitanja koja čini predmet analize u radu posmatrana su sa tri aspekta (teoretskog, normativnog i praktičnog).*

*Na kraju rada data su zaključna razmatranja u kojima su na jedan rezimirani način izneseni ključni rezultati izvršene analize predmetne problematike.*

*KLJUČNE REČI: efikasnost / krivični postupak / faktori / subjekti / zakonska norma / mediji / policija / tužilaštvo / sud / zloupotreba zakonske norme*

## 1. EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA KAO MEĐUNARODNI PRAVNI STANDARD I FAKTORI EFIKASNOSTI (OPŠTE NAPOMENE)

Problematika efikasnosti krivičnog postupka, već dugi niz godina, predmet je intenzivne rasprave ne samo u krugovima stručne javnosti već i mnogo šire.[1] Zahtev za efikasnošću

[1] Vidi:Bejatović, S. Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard, U: "Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske unije", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010., str. 184-203; -Bejatović, S., Glavni pretres i njegov doprinos obezbeđenju suđenja u razmnom roku, U: "Glavni pretres i suđenje u razmnnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni), Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015., str. 9-23; Đurđić. V., Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnom stvarima, U: "Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2013., str. 123-137.

krivičnog postupka postao je, sasvim opravdano, i jedan od važnijih osobenosti savremene nauke krivičnog procesnog prava a time i savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva čija rešenja prate tendencije nauke. Kao takav on je i jedan od ključnih međunarodnih pravnih standarda iz ove oblasti kao celine.[2] S obzirom na ovakav njegov značaj ne čudi ni činjenica da se među ključnim ciljevima porocesa reforme najvećeg broja krivično-procesnih zakonodavstva u poslednjih dvadesetak godina upravo nalazi stvaranje normativne osnove za dostizanje potrebnog stepena efikasnosti krivičnog postupka. Krugu zakonodavstava sa ovakvim ciljem reformisanja pripada i krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije. Potvrda ispravnosti ovakve jedne konstatacije leži i u činjenici da je ključni cilj svih zakonodavnih intrervencija u ovoj oblasti (a njih je bilo više) počevši od rada na ZKP iz 2001. god.[3] upravo stvaranje normativne osnove za dostizanje potrebnog stepena efikasnosti krivičnog postupka[4]. Imajući u vidu ovakav stepen njegove aktuelnosti postavlja se i pitanje: Šta je osnova svega toga? Dva su ključna razloga osnovanosti ovakve aktuelnosti ove problematike. Prvi leži u činjenici da je samo efikasan krivični postupak jedan od instrumenata uspešne borbe protiv kriminaliteta i kao takav odgovara ciljevima i generalne i specijalne prevencije. Nasuprot ovom, neefikasna primena mera krivične prinude suprotna je ciljevima i generalne i specijalne prevencije. Kao takva, čak šta više i ohrabruje potencijalne izvršioce krivičnih dela i izaziva, sasvim opravdano, i nezadovoljstvo javnosti čime ova problematika još više dobija na svom značaju[5]. I z ovih, i ne samo ovih, razloga obaveza je svakog društva da stvori normativne kao i sve druge preduslove za što uspešniju borbu protiv kriminaliteta, za što uspešnije ostvarivanje ciljeva kriminalne politike uopšte, za što efikasniji krivični postupak, za što efikasnije funkcionisanje krivičnog pravosuđa uopšte. Drugo, zakonit krivični postupak ne znači samo takav postupak koji "osigurava da niko nevin ne bude osuđen , a da se krivcu izrekne krivična sankcija pod uslovima koje predviđa krivični zakon i na osnovu zakonito sprovedenog postupka nego i takav postupak koji to omogućava u najkraćem mogućem trajanju"[6]. I upravo polazeći od ovog, zahtev da okrivljenom mora biti suđeno u najkraćem mogućem roku potiče još iz vremena prosvetitelja, a kasnije je preuzet u savremeno pravo i svrstan u jedno od osnovnih prava građana. Kao takvo potvrđeno je, sasvim opravdano, i u međunarodnim pravnim aktima najvećeg ranga koja tetiraju problematiku sloboda i prava građana u kojima je pravo na suđenje u razumnom roku-pravo na efikasan krivični postupak svrstano u kategoriju njihovih osnovnih prava.[7]

S obzirom na izneseno kada je reč o opštim napomenama još su dva pitanja neizostavna. Prvo se tiče pojma efikasnosti krivičnog postuka a drugo subjekata i faktora njegove praktične realizacije. Kada je reč o pojmu onda treba pre svega poći od činjenice da efikasnost krivičnog postupka u sebi objedinjuje dve komponente. To su zakonitost rešenja

---

[2] Bejatović, S., Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard, U: "Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske unije", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010, str., 48-62.

[3] "Sl. list SRJ`", br. 70/01

[4] Bejatović, S., Kaznena politika i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, U:"Kaznena politika kao instrumenat državne politike na kriminalitet", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Banja Luka, 2015., str. 7-36.

[5] Radulović, D., Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta, U: "Realne mogućnosti krivičnog zakonodavstva u suzbijanju kriminaliteta", Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Beograd, 1997., str., 187.

[6] Bejatović, S., Kaznena politika i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, U:"Kaznena politika kao instrumenat državne politike na kriminalitet", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Banja Luka, 2015., str., 7-36.

[7] Vidi čl. 6. tač. 1. . Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i čl. 14. tač. 3c Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

krivične stvari i ostvarenje tog cilja u što je moguće kraćem vremenskom intervalu i sa utroškom što je moguće manje sredstava. Shodno ovome, pod efikasnošću krivičnog postupka uopšte podrazumeva se kako njegova *kvalitativna komponenta* (zakonitost vođenja krivičnog postupka i donošenje pravilne i zakonite sudske odluke) tako i njegova *kvantitativna komponenta* (vremenski razmak od pokretanja krivičnog postupka pa do donošenja pravnosnažne sudske odluke[8]). U skladu sa ovim efikasnim krivičnim postupkom može se smatrati samo onaj postupak u kojem je u realno kratkom vremenskom intervalu od njegovog pokretanja pa do okončanja, uz puno poštovanje zakonitosti njegovog vođenja, donesena pravilna i zakonita pravnosnažna sudska odluka. Efikasnost krivičnog postupka ne sme da ide na uštrb zakonitosti rešenja konkretne krivične stvari i ugrožavanja zagarantovanih sloboda i prava učesnika krivičnog postupka, što mora se priznati nije lako usaglasiti. No, i pored svih teškoća ova dva zahteva vođenja krivičnog postupka moraju biti usaglašena. Jedino u slučaju njihove usaglašenosti može se govoriti o efikasnosti krivičnog postupka.

Kada je reč o pitanju subjekata i faktora od kojih zavisi njegova praktična realizacija onda polazeći od iznesenog da efikasnost krivičnog postupka u sebi objedinjuje dve međusobno povezane komponente (trajanje krivičnog postpuka i zakonitost rešenja krivične stvari) može se konstatovati istovetnost faktoria i jedne i druge komponente. Shodno ovom, na efikasnost krivičnog postupka, posmatrano kao celina, utiču brojni faktori. Među njima su sledeće grupe faktora ključne. To su: Zakonska norma; Složenost i težina konkretnog krivičnog predmeta; Organizacija pravosuđa; Međusobni odnosi i saradnja krivičnoprocesnih subjekata i zloupotreba prava. No, pored ovih više nego nespornih tu su i drugi faktori. Jedan od njih su i mediji koji istina ne neposredno već posredno mogu da imaju uticaja pre svega na kvantitativnu, ali i ne samo na kvantitativnu komponentu efikasnosti krivičnog postupka. Što se tiče subjekata od efikasnosti čijeg rada zavisi i efikasnost krivičnog postupka to su, može se slobodno reći, posmatrano u širem smislu reči, ne samo subjekti krivičnog postupka uopšte već i šire. Međutim, i pored tačnosti ovakve jedne konstatacije tačno je i to da od efikasnosti rada dva subjekta krivičnog postupka (javnog tužilaštva i suda) u najvećem stepenu zavisi i efikasnost krivičnog postupka kao celine. S obzirom na ovo, kada je reč o subjektima efikasnosti krivičnog postupka uopšte onda posebnu pažnju treba posvetiti upravo ovim subjektima.

## 2. POJEDINI FAKTORI EFIKASNOSTI KRIVIČNOG POSTUPKA

### 2.1. Zakonska norma kao faktor efikasnosti krivičnog postupka

Jedan od izuzetno značajnih, ako ne i ključnih faktora od uticaja na efikasnost krivičnog postupka je krivično zakonodavstvo, a time i krivičnoprocesno zakonodavstvo kao njegov nerazdvojni deo. I u teoriji i u praksi nesporna je kako njihova funkcionalna povezanost tako i činjenica da od kvaliteta zakonske norme, njene adekvatne primene , stepena zloupotrebe prava, kao i od organizacije i funkcionisanja pravosudnih institucija, u ne malom obimu, zavisi i stepen uticaja krivičnog zakonodavstva na efikasnost krivičnog postupka. Nema sumnje, ako određeni zakonski tekst odgovara savremenim zahtevima borbe protiv kriminaliteta, ako njegove norme nalaze adekvatnu primenu u praksi, ako se zloupotrebe prava svode na minimalne slučajeve ili pak samo na njegove pokušaje i ako je adekvatna organi-

[8] Radulović, D., Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Crne Gore, U: "Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni", Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2013., str. 45-55.

zacija i funkcionisanje suda i tužilaštva onda je i uloga krivičnog zakonodavstva u efikasnosti krivičnog postupka ne samo veća već i znatno uspešnija i suprotno. Ovakva kauzalna povezanost između krivičnog zakonodavstva i efikasnosti krivičnog postupka uopšte posebno dolazi do izražaja kod teških oblika kriminaliteta. Ovo iz razloga što je upravo kod ovih oblika kriminaliteta nesporna nužnost, neophodnost i opravdanost što efikasnije primene mera krivične prinude, a neophodan preduslov za to je i efikasan krivični postupak . Ovde kao i uopšte samo efikasna primena mera krivične prinude je instrument uspešne borbe protiv kriminaliteta. S obzirom na ovo, sasvim je opravdan stav zakonodavca Srbije da izričito propiše načelo suđenja u razumnom roku[9], i da ga svrsta u kategoriju osnovnih načela krivičnog postupka kao celine. [10] Njegova suština se ogleda u obavezi suda da krivični postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava usmerenu na odugovlačenje postupka, a slučaju krivičnog postupka protiv okrivljenog koji je u pritvoru krivični postupak je hitan. Uz ovo, a u cilju što potpunije praktične realizacije načela Zakonik je predvideo i mere za sprečavanje odugovlačenja postupka - mere za sprečavanje zloupotrebe prava od strane subjekata krivičnog postupka[11]. Zatim, pored ZKP, tu je i Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku[12] koji detaljno uređuje način praktične realizacije ovog načela s ciljem pružanja sudske zaštite i predupređenja nastupanja povrede prava na suđenje u razumnom roku[13]. Osnovna premisa od koje se pošlo prilikom ustanovljenja prava na suđenje u razumnom roku a time i obezbeđenja efikasnosti krivičnog postupka kao celine je ideja prema kojoj spora pravda predstavlja izigravanje pravde i samog prava na pravično suđenje (*justice delayed is justice denied-justice rétive, justice fautive)*. Zbog toga pravo na suđenje u razumnom roku postoji kako u interesu lica o čijim se pravima i obavezama odlučuje ili protiv koga se vodi određeni postupak (*subjektivna komponenta*), tako i u interesu pravne sigurnosti i vladavine prava uopšte (*objektivna komponenta*)[14]. Kao takvo, pravo na suđenje u razumnom roku je na izvestan način više objektivizovano i njegov smisao je da zaštiti konkretnog pojedinca od stresa koji trpi zbog svoje nesigurne pravne situacije, ali i generalno, da obezbedi sprovođenje pravde bez odugovlačenja, što bi ugrozilo njenu delotvornost i kredibilitet.

Kada je reč o ovom faktoru efikasnosti krivičnog postupka treba, uz izneseno, imati u vidu i sledeće: *Prvo,* na normativnom planu krivično zakonodavstvo predstavlja zakonsku osnovu za izgradnju onog dela kriminalne politike koji se realizuje na represivnom planu. Kao takvi, konkretni zakoni da bi bili u funkciji adekvatne kriminalne politike a time i u funkciji efikasnosti krivičnog postupka moraju da odgovaraju savremenim zahtevima borbe protiv kriminaliteta, da budu usklađeni sa stvarnošću i da budu primenljivi. Jednom rečju,

---

[9] Bejatović, S., Novi Zakonik o krIvičnom postupku Republike Srbije i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U: "Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013., str. 47.

[10] Đurđić, V., Osnovna načela krivičnog porocesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima U:"Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2013, str. 56-85

[11] O pojmu zloupotrebe prava vidi: Bugarski, T., Zloupotreba prava i načelo suđenja u razumnom roku, U: "Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2016., str. 390-404.

[12] "Sl. glasnik RS", br. 40/15

[13] Bejatović, S., Suđenje u razumnom roku kao međunarodni pravni standard (Krivičnoproceni instrumenti-norma i praksa), U: "Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2016., str. 323.

[14] Carić, S., Pravo na suđenje u razumnom roku u krivičnim stvarima: Stavovi Evropskog suda za ljudska prava, U: "Glavni pretres i suđenje u razmnnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)", Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015., str. 34-48.

moraju, posmatrano sa aspekta svog sadržaja, da budu oslobođeni normativnog romantizma i da u sebi sadrže samo onoliko represivnosti koliko je to stvarno neophodno. Moraju da budu adekvatni vremenu i prostoru na kojem se primenjuju. Dobro je poznato i nesporno da preventivna funkcija zakonske norme nije toliko u njenoj strogosti koliko u neminovnosti njene primene na svako lice u slučajevima kada su ispunjeni za to propisani zakonski uslovi. Uz ovo, zakonska norma da bi, po svom sadržaju, bila u ovoj funkciji, nju moraju da karakterišu i visok stepen preciznosti određivanja pojedinih zakonskih pojmova (izraza) i propisivanje preciznih uslova za primenu pojedinih mera i instituta. Jednom rečju, preciznost sadržaja krivičnopravne norme mora da bude ne samo izuzetno visoka već i veća od preciznosti drugih pravnih normi zbog posledica koje za sobom može da povuče. *Drugo,* opšti cilj politike suzbijanja kriminaliteta – zaštita društva od kriminaliteta ostvaruje se i preko primene krivičnog zakonodavstva koja mora da bude adekvatna i u skladu sa intencijama zakonodavca, a ne samo da ostane mrtvo slovo na papiru. *Treće,* u praktičnoj primeni krivičnopravnih normi zloupotreba prava mora biti sprečena ili svedena na najnižu moguću meru. *Četvrto,* praktična realizacija efikasnosti krivičnog postupka uslovljena je , u velikoj meri, i dobrom organizacijom i funkcionisanjem i koordiniranim radom pravosudnih i drugih organa neposredno angažovanih na polju borbe protiv kriminaliteta. Preko ova četiri aspekta krivično zakonodavstvo uopšte a time i krivičnoprocesno zakonodavstvo kao njegov nezaobilazni deo inkorporirano je kako u politiku suzbijanja kriminaliteta tako i u praktičnu realizaciju efikasnosti krivičnog postupka. Jednom rečju, predstavlja njihovu značajnu komponentu u ostvarivanju protektivne funkcije.

Ako se prihvati osnovna hipoteza postavljena u radu da pozitivno krivičnoprocesno zakonodavstvo (a pre svega Zakonik o krivičnom postupku kao njegov glavni reprezent) stoji u kauzalnom odnosu sa stepenom efikasnosti krivičnog postupka , odnosno da je samo adekvatno – savremeno krivično procesno zakonodavstvo, zakonodavstvo usklađeno sa društvenom stvarnošću u funkciji efikasnosti a time i u funkciji adekvatne politike suzbijanja kriminaliteta uopšte, i to posmatrano sa aspekta sva četiri načina njegove manifestacije, onda se kao neminovno nameće pre svega pitanje: Da li je pozitivno krivično procesno zakonodavstvo Srbije posmatrano sa aspekta svog sadržaja i sa aspekta njegove primene u funkciji efikasnosti krivičnog postupka ili ne? Ako ne, šta bi u njemu trebalo menjati da bi ono bilo u toj funkciji? Odgovor na ovako postavljeno pitanje zavisi od ugla posmatranja. Ako se postavljeno pitanje posmatra sa aspekta opštosti niza novina koje je doneo važeći tekst ZKP onda se može zaključiti da su one na liniji rešenja prisutnih u savremenom krivičnom procenom pravu kada je reč o stvaranju normativne osnove za povećanje efikasnosti krivičnog postupka. Podsećanja radi i ovde treba istaći da se u savremenoj nauci krivičnog procesnog prava i kompetentnom uporednom krivičnom procesnom zakonodavstvu koje prati te tendencije mogućnosti za povećanje efikasnosti krivičnog postupka, posmatrano sa normativnog aspekta, traže u: merama ubrzanja prehodnog krivičnog postupka (npr. putem širenja načela oportuniteta krivičnog gonjenja koji organima krivičnog gonjenja omogućava veće odbacivanje krivičnih prijava za bagatelni i sitni kriminalitet i time veću orijentaciju pravosudnih organa na složenije i teže krivične predmete[15]); uvođenju posebnih , skraćenih, pojednostavljenih oblika postupanja za lakša krivična dela[16] ; smanjivanju sudskih veća i proširenju funkcionalne nadležnosti sudije pojedinca; promenjenom pristupu pripremanja i vođenja glavnog pretresa; strožijem

[15] Vidi: Bejatović, S., i dr., Oportunitet krivičnog gonjenja, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2009.
[16] Bejatović, S., Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i Pravni fakultet u Kragujevcu, Beograd, 2009. god., str. 123-146.

režimu predlaganja i izvođenja dokaza ; ograničenjima u postupcima po pravnim lekovima; sve većoj primeni raznih vidova instituta sporazuma o priznanju krivice i sl. [17] Među merama ovog cilja posebno mesto pripada pojednostavljenim formama postupanja u krivičnim stvarima. Danas se sa sigurnošću može konstatovati da su pojednostavljene - uprošćene fore postupanja u krivičnim stvarima jedan od važnijih instrumenata efikasnosti krivičnog postupka. Kao takve namenje su suđenju za jednostavije krivične slučajeve (lakša i srednja krivična dela). Ako se ovome doda i činjenca da upravo ova grupa krivičnih dela u ukupnoj strukturi kriminaliteta zauzima značajno mesto onda značaj ovih postupaka još više dobija na svom intezitetu. Stavove krivičnoprocesne nauke i relevantnog krivičnog procenog zakonodavstva po ovom pitanju prati i naš zakonodavac još od početka rada na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva. Već ZKP iz 2001. god. donosi brojne novine ovog karaktera. Na primer, uvodi mogućnost primene načela oportuniteta i kod punoletnih lica, predviđa mogućnost primene novih pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima (slučaj npr. sa kažnjavanjem pre glavnog pretresa, izricanjem uslovne osude od strane istražnog sudije). Zatim, dolazi do proširivanja funkcionalne nadležnosti sudije pojedinca, širenja mogućnosti vođenja skraćenog krivičnog postupka i za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do pet godina. Ograničava se ukupno trajanje pritvora. Određuje se rok za veštačenje i propisuju posledice propuštanja određenog roka. Određuje se procesni trenutak do kojeg se lice koje uživa pravo imuniteta može pozvati na imunitet. Ograničava se broj branilaca jednog okrivljenog lica. Predviđaju se nove mere prema subjektima koji svojim ponašanjem onemogućavaju ili otežavaju održavanje glavnog pretresa i sl. [18] Trend novih rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije započet donošenjem Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. god. u cilju stvaranja normativne osnove za efikasniji krivični postupak nastavljen je njegovim izmenama i dopunama iz maja meseca 2004. god., [19] odnosno izmenama i dopunama iz avgusta meseca 2009. god., [20] koje donose najznačajne novine upravo po pitanju stvaranja normativne osnove za još efikasniji krivični postupak, i to prevashodno putem ozakonjenja novih pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima. [21] Zatim, tu je i promenjeni koncept istrage i ne mali broj drugih novina koje je doneo ZKP iz 2011. god., a koje su prema stavu zakonodavca u funkciji stvaranja normativne osnove za dostizanje potrebnog stepena efikasnosti krivičnog postupka shvaćenog u kvalitativnom i kvantitativnom smislu značenja, što je načelno posmatrano za pozdraviti. Međutim, sa druge strane iole ozbiljnija stručno-kritička analiza postojećih rešenja u važećem ZKP koja treba da budu u funkciji efikasnosti krivičnog postupka pokazuje sasvim drugi rezultat. Govori da ne mali broj načelno posmatrano opravdanih rešenja u svojoj normativnoj razradi nije u funkciji efikasnosti krivičnog postupka a time ni u saglasnosti sa ključnim ciljem njihovog ozakonjenja. Broj takvih primera je veliki. Na njih je do sada ukazano u većem broju tekstova napisanih na ovu temu. Ilustracije radi navodimo samo tri. Prvi se tiče sporazuma o priznanju krivičnog dela.

---

[17] Đurđić, V., Krivičnoprocesno zakonodavstvo kao normnativna pretpostavka efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima, U: "Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvrima", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksku, Beograd, 2008., str. 9-39.

[18] Vidi:Bejatović, S. Mere za povećanje efikasnosti i pojednostavljenje krivičnog postupka, Osnovne karakteristike Predloga novog jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva, Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Beograd, 2000., str. 145-155.

[19] "Sl. glasnik RS", br. 58/2004

[20] "Sl. glasniik RS", br. 72/09

[21] Bejatović, S., Izmene i doppune ZKP i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2/09, str. 21-40.

Drugi novog koncepta istraga a treći pripremnog ročišta. Pojedinačno posmatrano osnov opravdanosti ovakve jedne konstatacije sadržan je u sledećem:

Ozakonjenje instituta sporazuma o priznanju krivičnog dela je jedna od važnijih osobenosti koje je doneo proces reforme krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije. Načelno posmatrano ovaj potez zakonodavca je za svaku pohvalu. Zaista reč je o nezaobilaznom institutu dostizanja potrebnog stepena efikasnosti krivičnog postupka. Za relativno kratko vreme sporazum je pokazao svoju punu opravdanost i stalno je prisutan trend širenja njegove primene. [22] Međutim, sa druge strane njegova pojedina rešenja ozbiljno se mogu staviti pod znak pitanja. Odnosno veoma je teško ako ne i nemoguće pomiriti ista sa ključnim cijem normiranja instituta-efikasnost krivičnog postupka. Navodimo samo tri. Na primer, obavezan elemenat teksta sporazuma je, pored ostalog, i sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije (čl. 314. st. 1. tač. 3. ZKP). S obzirom na ovakvu formulaciju može se zaključiti da se stranke mogu sporazumeti samo o rasponu kazne u okviru zakonskog raspona kažnjavanja (npr. kazna od tri do pet godina zatvora), a da se sudu prepusti da u okviru "dogovorenog raspona" izrekne konkretnu meru kazne određene vrste. Ovakva jedna mogućnost pre svega nije u skladu sa odredbom čl. 317. ZKP po kojoj sud presudom prihvata sporazum kada utvrdi da su ispunjeni određeni uslovi. S obzirom na ovo postavlja se pitanje: Kako sud može prihvatiti sporazum u kojem je u pogledu krivične sankcije dogovoren samo raspon kazne? Koja se kazna u takvim slučajevima izriče u osuđujućoj presudi? Pored ovog, ako se prihvati (a to je moguće prema čl. 314 st. 1 tač. 3. ZKP) da sud u slučajevima kada je u sporazumu dogovoren samo raspon kazne može slobodno izreći bilo koju meru kazne u okviru "dogovorenog raspona" onda se mora postaviti i pitanje: Kako sud može izreći bilo koju kaznu, tj. odrediti meru određene vrste kazne ako uopšte nije izvodio dokaze koji se tiču propisanih okolnosti kao parametara odmeravanja kazne? Umesto bilo kakvog komentara mišljenje autora je da je takva jedna mogućnost više nego nelogična. Ako se po ugledu na neka druga zakonska rešenja[23] želela predvideti mogućnost da se stranke dogovore samo o rasponu kazne a da se sudu prepusti da , u slučaju prihvatanja sporazuma, u okviru tog raspona izrekne konkretnu meru kazne, onda se mora propisati i obaveza suda da izvede dokaze na osnovu kojih će utvrditi činjenice od kojih zavisi konkretna mera kazne. Ili rešenje koje se ozbiljno može staviti pod znak pitanja, posebno u kontekstu načela suđenja u razumnom roku, jeste i rešenje po kojem je predviđena mogućnost ulaganja žalbe protiv presude kojom je prihvaćen sporazum o priznavanju krivičnog dela od strane javnog tužioca, okrivljenog i njegovog branioca. Više je argumenata koji se mogu istaći protiv opravdanosti ovakvog jednog rešenja. Među njima poseban značaj imaju tri. *Prvo,* sporazum o priznavanju krivičnog dela treba da bude institut koji za rezultat svoje primene ima efikasniji krivični postupak. Da li se ovakvim jednim rešenjem to postiže? Sigurno ne. Nasuprot doprinosi se odugovlačenju postupka, i to bez ikakve potrebe. *Drugo,* razlozi za mogućnost ulaganja žalbe ne samo da nemaju svoje opravdanje, već mogu i da govore o "neozbiljnoj pripremljenosti" glavnih subjekata pregovaranja i odlučivanja o sporazumu pre svega na ročištu na kojem se odlučuje o sporazumu, što ne bi smelo ni da se pretpostavi. Primera radi, u vezi sa ovim mora se postaviti pitanje: Da li je moguće da sud presudom prihvati sporazum a da nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je

[22] Škulić, M., Novi Zakonik o krivičnom postupku- Očekivanja od primene, U: "Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013, str. 33-68.

[23] Slučaj npr. sa SAD (Vidi: Brkić, S., Dogovoreno priznanje (plea bargaining) u angloameričkom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, XXXVII, Novi Sad, 2003, br. 1-2).

učinjeno krivično delo, da delo nije krivično delo, da je nastupila zastarelost i sl. ? Da li u takvom slučaju sud postupa suprotno čl. 324. Zakonika? Ili, da li se sme i zamisliti da tužilac sa okrivljenim ponudi tekst sporazuma a da ne zna da li se radi o krivičnom delu ili da je krivično gonjenje zastarelo, odnosno da postoje i neke druge okolnosti koje se javljaju kasnije kao mogući osnov ulaganja žalbe? Zatim, kako je moguće i zamisliti da neko od subjekata prava ulaganja žalbe na okolnosti koje predstavljaju razloge mogućeg ulaganja žalbe ne zna na ročištu a zna u tako kratkom intervalu nakon završetka ročišta na kojem se odlučivalo o sporazumu? Pored ovih tu se mogu postaviti i druga pitanja ovakvog karaktera, ali odgovori su uvek isti i ukazuju na neopravanost ovakvog normiranja prava na ulaganje žalbe na presudu o prihvatanju sporazuma. Zatim, jedan od elemanata teksta sporazuma o priznanju krivičnog dela može da bude i izjava okrivljenog o prihvatanju ispunjenja obaveze pod kojom javni tužilac ima pravo, shodno načelu oportuniteta krivičnog gonjenja, da odloži krivično gonjenje, pod uslovom da priroda obaveze omogućava da se započne sa njenim izvršenjem pre podnošenja sporazuma sudu. I u vezi sa ovim, inače načelno posmatrano sasvim opravdanim, elementom mora se postaviti pitanje: Koje su posledice neispunjenja preuzetih obaveza od strane okrivljenog? Ovako postavljeno pitanje rezultat je stava zakonodavca da je za prihvatanje teksta sporazuma od strane suda dovoljno da okrivljeni do podnošenja sporazuma o priznanju krivičnog dela započne sa ispunjavanjem obaveze - obaveza. Ako se ovome doda i činjenica da u sporazumu o priznanju krivičnog dela čiji je sastavni deo i ovaj elemenat, ne mora da bude preciziran ni krajnji rok izvršenja preuzete obaveze - obaveza – što je inače obaveza u slučaju odlaganja krivičnog gonjenja kao ključnog vida načela oportuniteta, onda postavljeno pitanje još više dobija na svojoj aktuelnosti. [24]

*Drugo,* napuštanje sudskog koncepta istrage je takođe za pozdraviti. Više je argumenata koji govore u prilog opravdanosti prelaska na tužilački koncept istrage. Odnosno, više je argumenata koji govori o prednostima tužilačkog nad sudskim konceptom istrage[25]. Međutim, ne bezuslovno. Da bi tužilački koncept istrage bio u funkciji onog što se od njega očekuje mora da bude normativno razrađen uz puno poštovanje sledećih principa. *Prvo,* jedini ovlašćeni subjekat pokretanja istražnog postupka treba da bude javni tužilac, uz istovremeno propisivanje preduslova koji moraju da budu ispunjeni da bi došlo do pokretanja istrage (slučaj pre svega sa stepenom sumnje o izvršenom krivičnom delu koji se ne može da poistovećuje sa stepenom sumnje potrebnim za preduzimanje radnji koje predhode istražnom postupku); *Drugo*, pored javnog tužioca aktivni subjekat istrage treba da bude i policija, s tim što moraju precizno da budu propisani slučajevi u kojima policija može da se pojavi u ovom svojstvu, kao i vrste istražnih radnji koje ona može preduzeti u svojstvu aktivnog subjekta istrage; *Treće*, predviđanje konkretnih mehanizama koji obezbeđuju adekvatnu saradnju tužioca i policije u istrazi; *Četvrto*, jedna od osnovnih karakteristika tužilačkog koncepta istrage jeste da mora tačno i precizno da se propiše kada , pod kojim uslovima i kod kojih dokaznih radnji kao aktivni subjekat njihovog preduzimanja može da se pojavi sud (sudija za istragu, sudija za predhodni postupak . . .). U tužilačkom konceptu istrage osnovna - glavna funkcija suda mora da bude odlučivanje o

[24] O drugim nelogičnostima u normiranju sporazuma o priznanju krivičnog dela vidi: Bejatović. S., Sporazum o priznanju krivice: Novi ZKP Srbije i reginalna komparativna analiza, U: "Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)", Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2012, str. 7-32.

[25] Vidi: -Bejatović. S., Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva u zemljama bivše SFRJ i Srbiji, Zbornik "Pravo u zemljama regiona" , Institut za uporedo pravo, Beograd, 2010., str. 127-142.

pitanjima vezanim za slobode i prava okrivljenog i drugih subjekata istrage. Preduzimanje pojedinih istražnih radnji od strane suda treba da bude samo izuzetna mogućnost, samo onda kada se opravdano pretpostavlja da se ta radnja neće moći ponoviti na glavnom pretresu ili da bi njeno izvođenje bilo skopčano sa velikim teškoćama, a uz to neophodno ja da je ona i veoma bitna za pravilno rešenje konkretne krivične stvari shvaćene u smislu donošenja sudske odluke o istoj. [26]Jednom rečju, radnje dokazivanja koje se preduzimaju od strane suda u ovom postupku ne bi smele da budu u funkciji ostvarivanja osnovnog zadatka istrage; *Peto*, jasno razgraničenje ovlašćenja i nadležnosti aktivnih subjekata istrage i na taj način isključenje mogućnosti samovolje i arbitrarnosti nekog od njih. *Šesto*, posmatrano sa aspekta preduzimanja istražnih radnji njihova osnovna osobenost mora da bude zakonitost i efikasnost njihovog preduzimanja, a ona se obezbeđuje predviđanjem instrumenata za tako nešto; *Sedmo*, precizirani kriterijumi efikasnog sprovođenja istrage kao i način postupanja javnog tužioca nakon okončanja istrage i posledice nepridržavanja tako predviđenih normi; *Osmo*, predviđanje takvog položaja oštećenog koji mu omogućava ostvarivanje njegovih osnovnih prava povodom krivičnog dela za koje se sprovodi istraga; *Deveto*, predviđanje mehanizama obezbeđenja prikupljanja dokaza kako na štetu tako i u korist lica protiv kojeg se sprovodi istraga; *Deseto*, usaglašenost i drugih odredaba zakona sa promenjenim konceptom istrage[27]. U kontekstu ovakvog jednog gledišta neizbežno je pitanje: Da li je sve ovo postignuto u normativnoj razradi novog koncepta istrage u važećem tekstu ZKP? Iole ozbiljnija analiza odredaba Zakonika o novom konceptu istrage govori da nije. Govori da je Srbija ZKP iz 2011. god. dobila ne tužilački koncept istrage već koncept paralelne istrage. Broj primera ispravnosti ovakve jedne konstatacije je veliki i na njih je ukazano u najvećem broju stručnih radova posvećenih navedenom konceptu.

*Treće,* kada je reč o pripremnom ročištu više je nego nesporno da ono zbog svoje izuzetne komplikovanosti je ne samo nekorisno , ne samo da nije u funkciji efikasnosti glavnog pretresa već i da nepotrebno odugovlači postupak. S obzirom na ovo čine se opravdanim zalaganje ne malog broja stručne javnosti za ukidanje održavanja pripremnog ročišta i iznalažanje boljeg i efikasnijeg sistema sudske kontrole optužnice koje bi bilo u skladu sa promenjenim konceptom istrage - u funkciji efikasnosti glavnog stadijuma krivičnog postupka. [28]

Ne upuštajući se u analizu i ne malog broja drugih rešenja ovog karaktera više je nego nesporno da ne mali broj načelno opravdanih instituta i drugih rešenja koja su prisutna u pozitivnom krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije nisu normirana na način koji ih stavlja u funkciju željenog stepena efikasnosti krivičnog postupka. Iz ovih razloga , a u cilju stvaranja što adekvatnije normativne osnove za efikasniji krivični postupak neophodno je nastaviti rad na reformi našeg krivičnog procesnog zakonodavstva i u istom posvetiti posebnu pažnju otklanjanju ne malog broja neadekvatnih rešenja – rešenja koja nisu u funkcijiu efikasnosti krivičnog postupka kao ključnog cilja reforme. Broj pitanja ovog karaktera koja bi morala biti uzeta u obzir u ovom radu nije mali. Međutim, njihovim

[26] Vidi npr. rešenja u nemačkom StPO (Bejatović, S., Položaj i uloga policije u pretkrivičnom i prethodnom krivičnom postupku u nemačkom krivičnom procesnom zakonodavstvu, Policija pretkrivični i prethodni krivični postupak, VŠUP, Beograd, 2005. ., str., 265-290).

[27] O tome detaljnije vidi: Bejatović. S., Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva u zemljama bivše SFRJ i Srbiji, Zbornik "Pravo u zemljama regiona", Institut za uporedo pravo, Beograd, 2010., str. 127-142.

[28] Vidi:Bejatović. S., Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva u zemljama bivše SFRJ i Srbiji, Zbornik "Pravo u zemljama regiona", Institut za uporedo pravo, Beograd, 2010., str. 127-142.

adekvatnim regulisanjem, njihovim regulisanjem u skladu sa tendencijama savremene nauke krivičnog procesnog prava, opšteprihvaćenim pravnim standardima i pozitivnim iskustvima u primeni kompetentnog komparativnog krivičnog procesnog zakonodavstva, Srbija bi dobila moderno, savremeno krivično procesno zakonodavstvo , zakonodavstvo koje bi u celosti bilo usaglašeno sa opšteprihvaćenim pravnim standardima iz ove oblasti i po ovim pitanjima, što trenutno nije slučaj. Uz to, ono bi kao takvo bilo i u funkciji željenog stepena efikasnosti krivičnog postupka, posmatranoj sa njegove normativne komponente, a što mora da bude i jedan od prioritetnih zadataka društva kao celine.

## 2.2. Složenost i težina konkretnog krivičnog predmeta kao faktor efikasnosti krivičnog postupka

Jedan od faktora koji objektivno posmatrano utiče ne samo na dužinu trajanja krivičnog postupka već i na njegovu efikasnost uopšte, i to posebno u konkretnom slučaju, jeste i složenost i težina konkretnog krivičnog predmeta. Ovaj faktor posebno dolazi do izražaja kod težih krivičnih dela (pre svega krivičnih dela organizovanog kriminaliteta i krivičnih dela sa elementima nasilja, ali i ne samo kod njih). [29] U ne malom broju slučajeva rešavanje ovih krivičnih predmeta zahteva izvođenje obimnog dokaznog materijala i aktivno učešće većeg broja krivičnoprocesnih subjekata, što sve i te kako, iz objektivnih razloga, utiče pre svega na dužinu trajanja krivičnog postupka a time i na njegovu efikasnost. Ako se ovome doda i činjenica da je u rešavanju ovakvih krivičnih predmeta u ne malom broju slučajeva neophodno preduzeti i veoma složena veštačenja, onda značaj ovog faktora postaje još aktuelniji. S obzirom na sve ovo, neizostavno se mora uzeti u obzir - ceniti i ovaj faktor. No, kad je reč o ovom faktoru onda treba istaći činjenicu da u cilju postizanja potrebnog stepena efikasnosti u ovakvim slučajevima treba posebnu pažnju posvetiti korišćenju onih krivičnoprocesnih instituta koji mogu da daju doprinos efikasnosti i ovakvih krivičnih postupaka (npr. razdvajanje krivičnog postupka, dosledeno poštovanje pravila o neprekidnosti glavnog pretresa i sl.).

## 2.3. Organizacija pravosuđa kao faktor efikasnosti krivičnog postupka

Jedan od izuzetno važnih faktora efikasnosti krivičnog postupka, i to posebno njegove kvantitativne komponente, jeste organizacija pravosuđa, organizacija institucija koje deluju ne samo u krivičnom već i u predistražnom postupku (tužilaštva, suda, organa unutrašnjih poslova, advokature), odnosno njihova kadrovska osposobljenost, adekvatna organizovanost, materijalno-tehnička opremljenost i njihov položaj u društvu. Iako poodavno izgovorene, i danas su, u ovom kontekstu, izuzetno aktuelne reči *Enrika Ferija,* koji kaže: "Zakoni vrede onoliko koliko vrede ljudi koji su pozvani da ih primenjuju". I pored nesumnjivog uticaja faktora organizacije i drugih institucija pravosuđa koje deluju u konkretnom krivičnom predmetu, uloga suda i javnog tužilaštva u odnosu na ovu problematiku je najznačajnija. Ovi subjekti, a posebno javno tužilaštvo na svom značaju, posmatrano sa aspekta efikasnosti krivičnog postupka, posebno dobijaju ozakonjenjem rešenja koje je doneo dosadašnji proces reforme našeg krivičnog procesnog zakonodavstva. Ovo iz razloga što se tom reformom radikalno menja pozicija ovih dveju subjekata (posebno javnog tužioca) na polju borbe protiv kriminaliteta omogućavajući im da upotrebom niza novih ovlašćenja (npr. sporazuma o priznanju krivičnog dela, većom

[29]Vidi: U: "Teški oblici kriminala", Institut za kriinološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2004.

primenom načela oportuniteta krivičnog gonjenja, promenom koncepta istrage i sl.) radikalno utiču pre svega na dužinu trajanja krivičnog postupka, a time i na njegovu efikasnost kao celinu. Slobodno se može reći da su oni, posmatrano sa aspekta ovog faktora efikasnosti krivičnog postupka, već sada postali ključni. Od efikasnosti njihovog delovanja, nema sumnje, zavisiće, u najvećoj mogućoj meri, i efikasnost krivičnog postupka kao celine. S obzirom na ovo, postavlja se pitanje koje su to okolnosti vezane za organizaciju pravosuđa, odnosno pre svega za ova dva njegova subjekta koje su od direktnog uticaja na efikasnost krivičnog postupka uopšte. Brojne su kako objektivne tako i subjektivne okolnosti od neposrednog značaja u vezi sa dejstvom ovog faktora. Među objektivnim okolnostima poseban značaj imaju: brojno stanje nosilaca pravosudnih funkcija, njihovo materijalno-tehničko stanje i konkretan broj krivičnih predmeta u radu svakog nosioca pravosudne funkcije. Ne ulazeći u konkretniju razradu ovih, kao ni drugih okolnosti ove vrste, jer bi to zahtevalo mnogo više i prostora i vremena, samo ističem svoj stav da stanje navedenih objektivnih okolnosti vezanih za organizaciju pravosuđa još uvek nije na nivou potrebnom za delovanje ovih subjekata (pre svega suda i tužilaštva) u skladu sa rešenjima, mogućnostima i zahtevima tekuće reforme našeg krivičnog zakonodavstva uopšte. Ovo se pre svega odnosi na njihovo brojno stanje i njihovu materijalno-tehničku opremljenost. Sigurno je da sa postojećim brojem kadrova i njihovom ovakvom materijalno-tehničkom opremljenošću, i popred velikog napretka oni nisu u stanju (iz objektivnih razloga) da realizuju ovlašćenja koja im daje novo krivično zakonodavstvo. Uz to, mora se i ovde istaći i činjenica da su dosadašnja lutanja u procesu reforme pravosuđa i te kako uticala i utiču i na efikasnost njihovog rada[30]. Ostaje nada i vera da će u najbližoj budućnosti doći do poboljšanja i po ovim pitanjima, odnosno da će tužilaštvo i sud biti popunjeni potrebnim brojem stručnih kadrova i da će biti adekvatno materijalno i tehnički opremljeni, odnosno da će njihov opšti status biti takav da im omogućava ažurno i kvalitetno delovanje u skladu sa svim ovlašćenjima koje im daje sadašnje i još više predstojeće-reformisano krivično zakonodavstvo.

Pored navedenih objektivnih okolnosti, na efikasnost krivičnog postupka imaju uticaj i okolnosti subjektivne prirode, izražene kroz stručnost, angažovanost i motivisanost nosilaca pravosudne funkcije u radu. U današnjem sistemu podele vlasti i rešenjima novog krivičnog procesnog zakonodavstva u ruke sudije i tužilaca stavljeno je toliko toga da se može reći da sve više oni, a ne zakonski tekst, postaju odlučujući faktori. Zbog ovog, uporedo sa stvaranjem objektivnih preduslova za efikasan rad pravosuđa neophodno je posvetiti posebnu pažnju i stručnosti nosilaca pravosudnih funkcija. Bez prethodne ispunjenosti i jednih i drugih preduslova nema uspešnog delovanja na polju borbe protiv kriminaliteta

## 2.4. Međusobni odnosi i saradnja krivičnoprocesnih subjekata kao faktor efikasnosti krivičnog postupka

Odnos i saradnja krivičnoprocesnih subjekata, da bi bili u funkciji efikasnosti krivičnog postupka, moraju da budu obeležje ne samo celog toka krivičnog postupka već ona mora da bude prisutna i u predistražnom postupku, s tim što konkretan vid tih odnosa i saradnje zavisi od faze postupka. Tako npr. već u istrazi mora da dođe do izražaja profesionalan i angažovan odnos između javnog tužioca, policije i sudije za prethodni postupak. Zatim, taj

[30] Tomić. M., Organizacija pravosuđa i efikasnost krivičnog postupka, U: "Kaznena politika kao instrumenat državne politike na kriminalitet", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Banja Luka, 2015., str. 117–126.

odnos i saradnja mora da postoji i sa braniocem čijoj još adekvatnoj ulozi u postupku doprinose rešenja koje je doneo novi ZKP kada je reč o procesnom položaju branioca u krivičnom postupku. [31] Slično ovom, takav odnos treba da bude i sa organom unutrašnjih poslova, kao i sa drugim procesnim subjektima ukoliko dolazi do njihovog angažovanja. Jednom rečju, samo profesionalni međusobni odnos i aktivna saradnja krivičnoprocesnih subjekata u funkciji su brze i kvalitativno sprovedene istrage, a na taj način i u funkciji efikasnog krivičnog postupka, jer sasvim opravdano se kaže "dobra istraga znači i dobra presuda". Ili, nakon podizanja optužnice, pa sve do glavnog pretresa, važno je aktivno praćenje toka tog dela postupka i od strane javnog tužioca i njegovo učešće u daljim procesnim radnjama u skladu sa Zakonikom. Dalje, posmatrano sa aspekta ovog faktora, posebnu vrednost ima međusobni odnos i saradnja krivičnoprocesnih subjekata na glavnom pretresu. Bez aktivnog i profesionalnog međusobnog odnosa i saradnje krivičnoprocesnih subjekata na glavnom pretresu ne samo da nema njegovog trajanja u granicama nužnim za objektivno i potpuno rasvetljenje i rešenje krivične stvari, već nema ni zakonite sudske odluke. Jednom rečju, ceo krivični postupak, a to važi i za predistražni postupak, mora da karakteriše profesionalan međusobni odnos i aktivna saradnja krivičnoprocesnih subjekata, s tim što ona mora biti zasnovana isključivo i samo na zakonu. Svaka druga saradnja ne samo da bi bila nezakonita već i kontraproduktivna. U vezi sa ovim faktorom efikasnosti krivičnog postupka treba istaći i činjenicu da je on na svom značaju još više dobio nakon ozakonjenja niza novih instituta u našem krivičnom procesnom zakonodavstvu. Slučaj, pre svega sa sporazumom o priznanju krivičnog dela, novim konceptom istrage i sl. Ovo iz razloga što njihova praktična realizacija u nemalom zavisi pre svega od stepena saradnje ovih subjekata. [32]

## 2.5. Zloupotreba prava i efikasnost krivičnog postupka

Jedan od faktora koji i te kako može da utiče na efikasnost krivičnog postupka jeste i zloupotreba prava od strane pojedinih krivičnoprocesnih subjekata. Imajući ovo u vidu, sasvim je opravdano što je zakonodavac u čl. 14 Zakonika o krivičnom postupku normirao načelo suđenja u razumnom roku propisujući da je "sud dužan da krivični postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava usmerenu na odugovlačenje postupka". Odnosno, da je "krivični postupak protiv okrivljenog koji je u pritvoru hitan". U vezi sa ovakvom odredbom čl. 14 Zakonika postavlja se pitanje kada postoji zloupotreba prava. I pored toga što Zakonik koristi termin "zloupotreba prava" on ne daje njegovo pojmovno određenje. To je prepušteno teoriji u kojoj nema jedinstvenog pristupa u određivanju tog pojma. Ne ulazeći u prikaz različitih shvatanja pojma "zloupotrebe prava", [33] jer bi to prelazilo okvire rada, može se konstatovati da zloupotreba prava postoji u slučaju kada se od strane ovlašćenih subjekata njihova, inače zakonska ovlašćenja, iako formalnopravno saglasna sa zakonom, koriste suprotno duhu i cilju norme. Posmatrano u ovom kontekstu, moguće su brojne zloupotrebe prava i to od strane svih procesnih subjekata. [34] Tako npr. među onima koji u takvom slučaju dovode do

[31] Tintor. J., Branilac kao subjekat reformisanog krivičnog postupka, U: "Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012, str. 239–263.
[32] Vidi: Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni), Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2013.
[33] Vidi: Đurđić, V., Zloupotreba vlasti organa krivičnog gonjenja, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, 1996. godina, Tematski broj "Zloupotreba prava"; Marković. M., Zloupotreba prava u građanskom parničnom postupku, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1937.
[34] O zloupotrebi prava, posebno kada se radi o javnom tužiocu, vidi: Đurđić, V., Zloupotreba vlasti..., str. 345.

odugovlačenja krivičnog postupka i na taj način direktno utiču i na njegovu efikasnost, od posebnog značaja su: Brojne instruktivne norme čije nepoštovanje uvek nije posledica nedostatka kadrova i njihove preopterećenosti; Predlaganje izvođenja dokaza i ako se unapred zna da oni nemaju nikakvog značaja; "Čuvanje" dokaza za postupak po pravnom leku, i pored toga što se dobro zna da taj dokaz u prvostepenom postupku ima značaj za utvrđivanje istine;[35] Zloupotrebe vezane za institut izuzeća, kao i moguće zloupotrebe u vezi sa doslednom primenom pojedinih načela krivičnog postupka. Ili, tu su i neretki primeri da se glavni pretres odlaže na neodređeno vreme ili uzastopno više puta na duže vremenske intervale pa i na neodređeno vreme. Pitanje je da li je ovakva praksa suda u skladu sa odredbama Zakonika o neprekidnosti toka glavnog pretresa. Stav autora, i ne samo autora[36], jeste da nije i da kao takva nije u funkciji efikasnosti krivičnog postupka. Argument opterećenosti rada suda kao jedna od podloga ovakve njegove prakse stoji, ali problem je rešiv. Treba rešavati predmete u kontinuitetu u skladu sa obimom opterećenja konkretnog veća – sudije a ne istovremeno uzimati u rad toliko predmeta da se ni jedan od njih ne može efikasno rešiti i adekvatnije primenjivati odredbe zakona koje sprečavaju zloupotrebu prava od strane subjekata čiji je "interes" trajanje krivičnog postupka do njegove zastarelosti. Ovde kao ni u jednoj drugoj fazi krivičnog postupka zloupotreba prava ne sme da bude tolerisana. Obaveza je suda da spreči zloupotrebu prava ali ne putem sprečavanja zakonom propisanih prava procesnih subjekata već primenom zakonom propisanih mera koje mu stoje na raspolaganju prema subjektima koji zloupotrebljavaju dato im pravo. [37] Zloupotrebu prava kao faktor efikasnosti krivičnog postupka nije uvek lako utvrditi. Međutim, i pored tih teškoća zloupotreba prava ne sme da bude tolerisana.

## 2.6. Mediji kao faktor efikasnosti krivičnog postupka

*Jedan od faktora koji* može da ima uticaja na efikasnost krivičnog postupka su i mediji, odnosno njihovo izveštavanje o trajanju krivičnog postupka, odnosno o pitanjima koji se tiču ove komponente njegove efikasnosti. No, i pored po mišljenju autora, tačnosti ovakvog jednog stava ipak se mora priznati njegov sasvim drugačiji karakter u odnosu na druge, prednje obrađene faktore efikasnosti krivičnog postupka. Za razliku od njih koji direktno-neposredno utiču na efikasnost krivičnog postupka mediji samo na posredan način mogu da imaju uticaja na kvantitativnu, ali i ne samo na kvantitativnu komponentu efikasnosti krivičnog postupka. S obzirom na ovo nesporno je da u slučaju kada postupanje suda u konkretnoj krivičnoj stvari nije na nivou očekivanog, kada je reč o kvalitativnoj komponenti efiksanosti sudskog postupka, onda je jasno da pisanje medija o "neefikasnosti suda u konkretnoj krivičnoj stvari" bez obzira iz kojih razloga do nje dolazi može da utiče na sud da preduzme dodatne mere da bi konkretni krivični predmet okončao u roku koji treba da bude u saglasnosti sa načelom suđenja u razumnom roku. Praksa u pojedinim krivičnim predmetima potvrđuje ispravnost ovakvog jednog stava.

---

[35] Bugarski, T., Zloupotreba prava i načelo suđenja u razumnom roku, U: "Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2016., str. 390-404. OK

[36] Vidi: Škulić, M., Glavni pretres u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije, U: "Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012, str. 88–124.

[37] Bejatović, S., Glavni pretres i njegov doprinos obezbeđenju suđenja u razumnom roku, U: "Glavni pretres i suđenje u razumnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)", Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015, str. 9–33.

I u slučajevima negativnog izveštavanja medija o dužini trajanja krivičnog postupka zadatak suda treba da bude samo efikasnost shvaćena u njenom pravom smislu značenja, efikasnost koja objedinjuje obe njegove komponente (kvalitativnu i kvantitativnu). U protivnom sud bi mogao da dođe u situacijiu da pod uticajem takvih izveštavanja medija predmet reši dajući prednost kvantitativnoj na račun njene kvalitativne komponente što nebi smelo da se desi. Zbog svega ovog mediji treba da ukazuju na neefikasnost rada suda ali sud ne sme da pod njihovim uticajem podredi kvalitativnu kvantitativnoj komponenti efikasnosti krivičnog postupka.

X X X
X

Dva su ključna rezultata izvršene analize predmetne problematike. Prvi je brojnost faktora od kojih zavisi efikasnost krivičnog postupka, s tim da među njima poseban značaj imaju: Zakonska norma; Složenost i težina konkretnog krivičnog predmeta; Organizacija pravosuđa; Međusobni odnosi i saradnja krivičnoprocesnih subjekata i Zloupotreba prava. No, pored ovih više nego nespornih tu su i drugi faktori. Jedan od njih su i mediji koji istina ne neposredno već posredno mogu da imaju uticaja pre svega na kvantitativnu, ali i ne samo na kvantitativnu komponentu efikasnosti krivičnog postupka. Što se tiče subjekata od efikasnosti čijeg rada zavisi i efikasnost krivičnog postupka to su, može se slobodno reći, posmatrano u širem smislu reči, svi subjekti krivičnog postupka, s tim da dva (sud i tužilaštvo) imaju ključnu ulogu. Drugo, kada je reč o pozitivnoj zakonskoj normi kao faktoru efikasnosti krivičnog postupka (pre svega ZKP) onda je nesporno da nije mali broj načelno opravdanih instituta i drugih rešenja koja nisu normirana na način koji ih stavlja u funkciju željenog stepena efikasnosti krivičnog . Slučaj npr. sa nekim rešenjima vezanim za sporazum o priznanju krivičnog dela, novi koncept istrage, pripremno ročište, načelo oportuniteta krivičnog gonjenja, skraćeni krivični postupak, načelo istine, sistem pravnih lekova i sl. Obzirom na ovo, a u cilju stvaranja što adekvatnije normativne osnove za efikasniji krivični postupak neophodno je nastaviti rad na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva i u istom obratiti posebnu pažnju upravo otklanjanju uočenih nedostataka i normiranju novih rešenja po ugledu na relelevantno komparativno krivično procesno zakonodavstvo, uz prilagođavanje našim uslovima, o čemu se u dosadašnjem radu na reformi nije vodilo dovoljno računa. Adekvatnim normiranjem načelno posmatrano ne malog broja opravdanih novih instituta, njihovim regulisanjem u skladu sa tendencijama savremene nauke krivičnog procesnog prava, opšteprihvaćenim pravnim standardima i pozitivnim iskustvima u primeni u kompetentnom komparativnom krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbija bi dobila moderno, savremeno krivično procesno zakonodavstvo , zakonodavstvo koje bi bilo usaglašeno sa opšteprihvaćenim pravnim standardima iz ove oblasti i po ovim pitanjima. Uz to, ono bi kao takvo bilo i u funkciji željenog stepena efikasnosti krivičnog postupka, posmatranoj sa njegove normativne komponente, a što mora da bude i jedan od prioritetnih zadataka društva kao celine. Ako se ovome doda i činjenica da bi sa takvim pristupom u normiranju ove problematike dobili Zakonik koji bi za duži vremenski period bio u funkciji efiksane borbe protiv kriminaliteta onda ovakvo jedno zalaganje još više dobija na svom značaju.

# LITERATURA


1. Brkić, S. (2009). Pojednostavljene forme postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji, U: *Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
2. Brkić, S. (2003). Dogovoreno priznanje (plea bargaining) u angloameričkom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, XXXVII, Novi Sad, br. 1-2.
3. Beziz-Ayache, A. (2003). *Dictionnaire de droit penal general et procedure penale*, 2e edition. Paris.
4. Bejatović. S. (2015). Kaznena politika i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije. U: *Kaznena politika kao instrumenat državne politike na kriminalitet*. Banja Luka: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
5. Bejatović, S. (2014). Nekoliko razloga neophodnosti nastavka rada na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije. U: *Reforma krivičnog prava*. Kopaonik: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.
6. Bejatović, S. (2017). Evropski standardi u oblasti krivičnog procesnog zakonodavstva i razlozi neophodnosti njihove implementacije u nacionalna krivična zakonodavstva (Stanje u Srbiji). U: *Krivično zakonodavstvo između prakse i propisa i usklađivanje sa evropskim standardima*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
7. Bejatović, S. (2013). Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
8. Bejatović. S. (2012). Sporazum o priznanju krivice: Novi ZKP Srbije i reginalna komparativna analiza. U: *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
9. Bejatović, S. (2013). Novi Zakonik o krIvičnom postupku Republike Srbije i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet. U: *Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
10. Bejatović, S. (2010) Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard U: *Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske unije*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
11. Bejatović. S. (2010). Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva u zemljama bivše SDFRJ i Srbiji. U: *Pravo u zemljama regiona*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
12. Bejatović, S. (2015). Glavni pretres i njegov doprinos obezbeđenju suđenja u razmnom roku. U: *Glavni pretres i suđenje u razmnnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
13. Bejatović, S. (2016). Suđenje u razumnom roku kao međunarodni pravni standard (Krivičnoproceni instrumenti-norma i praksa). U: *Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
14. Bubalović. T. (2013). Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakondavstvu. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
15. Bugarski, T. (2016). Zloupotreba prava i načelo suđenja u razumnom roku. U: *Suđenje u razumnom roku i drugi krivičnopravni instrumenti adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.

16. Carić, S. (2015). Pravo na suđenje u razumnom roku u krivičnim stvarima: Stavovi Evropskog suda za ljudska prava. U: *Glavni pretres i suđenje u razmnnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
17. Jakulin. V. (2013). Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Slovenije. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
18. Kalajdijev. G. (2013). Ubrzanje postupka kao jedan od ciljeva reforme krivičnog postupka u Republici Makedoniji. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
19. Radulović, D. (2013). Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Crne Gore. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
20. Radulović, D. (1997). Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta. U: *Realne mogućnosti krivičnog zakonodavstva u suzbijanju klriminaliteta*. Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Beograd.
21. Simović, M. (2013). Osnovne karakteristike sistema krivične istrage u zakonodavstvu u BiH i njen uticaj na pojednostavljenje krivičnog postupka. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji..
22. Sijerčić-Čolić, H. (2012). Aktuelna pitanja krivičnog postupka u BiH. U: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodasvstva*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
23. Tomić, M. (2015). Organizacija pravosuđa i efikasnost krivičnog postupka. U: *Kaznena politika kao instrumenat državne politike na kriminalitet*. Banja Luka: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
24. Đurđić, V. (2015). Uticaj javnog tužioca na kaznenu politiku u novom krivičnom postupku Srbije. U: *Kaznena politika kao instrumenat državne politike na kriminalitet*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
25. Đurđić, V. (2008). Krivičnoprocesno zakonodavstvo kao normativna pretpostavka efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima. U: *Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvrima*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksku.
26. Đurđić, V. (2013). Osnovna načela krivičnog porocesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
27. Đurđić, V. (2014). Koncepcijske stranputice u novom krivičnom postupku Srbije. U: *Reforma krivičnog prava*. Kopaonik: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.
28. Fišer, Z. (2013). Državni tužilac kao subjekt skraćenih i pojednostavljenih krivičnih postupaka u Sloveniji. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
29. Škulić, M. (2013). Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji..
30. Škulić, M. (2012). Glavni pretres u novim Zakoniku o krivičnom popstupku Srbije. U: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
31. Škulić, M. (2013). Novi Zakonik o krivičnom postupku - Očekivanja od primene. U: *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
32. Škulić, M. (2015). Dokazi i dokazni postupak na glavnom pretresu. U: *Glavni pretres i suđenje u razmnnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.

Stanko Bejatovic, PhD
Professor at the Faculty of Law University in Kragujevac, Serbia

# MEDIA AND EFFICIENCY OF THE CRIMINAL PROCEEDINGS

*There are three groups of questions that form subject of expert-critical analysis in this paper. First group is related to the issue of general remarks on the notion, importance and factors of practical realization of efficiency in the criminal proceedings. Those are: legal norm, complexity and weight of the criminal matter, organization of the judicary, relations among criminal proceedings subjects and their cooperation and abuse of rights. In addition to the aforementioned indisputable factors, there are many others, such as the media which could indirectly have certain influence on primarily, but not exclusively quantitative component of the criminal proceeding efficiency. The third group of questions regardauthor's view on achieving efficiency in criminal proceedings in line with the principle of "Right to a fair trial within a reasonable time". In the conclusion, the author presents its final considerations covering key results of the assessment.*

*KEYWORDS: efficiency / criminal proceedings / factors / subjects / legal norm / media / police / prosecutor's office / court / abuse of legal norm*

# PRINCIPLE OF PUBLICITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Zoran Pavlovic, PhD, Professor
Faculty of Law, University Business Academy Novi Sad, Serbia

Viorel Pasca, PhD, Professor
Western University Law Faculty, Timisoara, Romania

*The principle of publicity, as an element of just proceedings, could be derived from moral values of a democratic society, as well as provisions of the Constitution, the choice of procedural options in a criminal trial and adopted international law standards. It is a formal monitoring system providing a balance between the state apparatus of coercion on one hand, and the accused as parties in proceedings on the other, in order to, while observing the principles of rule of law and the general public interest to know certain information, arrive at a satisfactory solution. This system uses the principle of a fair trial through general public criminal proceedings, following the limitations of its application. Violation of the principle of transparency constitutes a crucial violation of the criminal proceedings. Insufficient sensibility of all participants in the process to recognize the need for the exclusion of the public can lead to compromising the rights of particularly vulnerable groups such as women and children. Transparency of the work of the courts involves a set of guarantees and rights that represent a conditio sine qua non to achieve legal protection in criminal proceedings. Determining the scope of the principle of transparency of work of public officials in general provides for legality of proceedings. Thus, not only the participants and interested parties, but also the general public, through access to the work, contributes to maintaining the integrity of the courts and judges, reducing the opportunities for corruption in the judiciary and increasing public trust in the work of the courts in general.*

*KEYWORDS: principle of the transparency / a fair method / limitations of use / the legality of the procedure*

## INSTEAD OF INTRODUCTION

In the process of joining the European Union at a time when opening chapter's 23 and 24 Serbia should add problems that arise primarily because of weaknesses in the work of

state bodies. They occur not only due to objective conditions, but also because of the obvious unwillingness to respect the constitutionalized rights of the defendant and accepted international standards. There is a present influence of the public on the work of courts and prosecutors' offices, as well as the dynamic changes in the Criminal Procedure Code. Everyday application of existing rights depends on respect for the reforms that are ongoing. We got into a debate about whether a criminal court is sufficiently repressive or not, whether the amnesty is properly implemented or if prison authorities made a mistake in giving assessments and proposals related to prisoners. According to Pavlović (*Pavlović*, 2016, 439-450) impact and assessment of the public can not therefore be left only to the media and their counterparts, but primarily to the applicable regulations, professional individuals and institutions of the criminal procedural law in Serbia as a whole. Some of the institutions that affect the public didn't even existed ten or twenty years ago, such as, for example, the Commissioner for Information of Public Importance and similar.

The right of a citizen to be informed in connection with criminal proceedings in progress is correlated with the public's right to be informed about matters of public importance. This can sometimes be a serious problem, and not just the achievement of a democratic society that promotes respect for human rights in the continent. The right to an objective and truthful information must not come into conflict with other legally protected interests: the principle of fair conduct criminal proceedings or with the obligation to respect the presumption of innocence. The public can be harmful not only for the participants in the process, but for an unspecified plurality of citizens which the public is intended. The public is only useful if it doesn't steps into the sphere of other interests with which it comes into contact. The specificity of the problem further depends on cultural circumstances of a community, and of the level reached in human rights standards in general. Relativity issue is the fact that there are plenty of things that are in the middle of a full and public judicial secrets that can not be accurately say whether the useful public or secret (Pavlović, 1996: 222). The public in criminal proceedings is only one part of the process that can be regulated by legislation, while others will be left extrajudicial, such as ethical, standards.

Taking into account the above, the aim of this paper is to describe the doctrinal framework and the development of the principle of publicity in criminal proceedings, with due consideration of certain provisions contained in the documents of the acquis. Finally, pointing out the deficiencies of the existing national legislation we will offer a possible de lege ferenda directions of development of this postulate.

## THREE CASES AND A FEW QUESTIONS

We will look beyond the usual practice to analyze just been completed rulings, two proceedings that are in progress, and in the context of the title of public issues and the possible benefits of the proposal. Insufficient sensibility of professionals to respond appropriately in relation to the application of the principle of public institutions and the lack of implementation of existing solutions in the situation of the prevalence of violence, patriarchal environment and the position of not only the accused but also victims point to the need to adjust the behavior of all participants in the process, starting from the institutions, systems, and even the judiciary in general. Publicity principle in criminal proceedings as a general rule, the exclusion of the public is possible only in cases prescribed by law. The situation of victims of domestic violence is even more specific as the perpetrator has a family member, a close person, a battered person syndrome (and its

protection) is not fully recognized in the jurisprudence. In the case of K 2136/13 before the Municipal Court in Novi Sad has been observed that the judge, in failing to exclude the public from the trial, endanger the victim during the procedure allowing the group that presented itself as an *Association of fathers* to attend the trial in public-adhesive labels, not recognizing their role that they support the accused and belittle, abuse and discredit the injured - victims of domestic violence, but also endanger their minor child, no matter that it was not present at the trial. Judges must take care of the procedure, and therefore not to expose participants to additional victimization. Approving the representatives of the *Association of fathers* presence at trial where the victim gives testimony threaten its security, victim is traumatized, but they also jeopardize the process. What is surprising is the lack of reaction of the public prosecutor, who had to be more active because withdrawals victims of testimony often means the withdrawal of the indictment and the withdrawal of prosecution (we remind you that no psychological support and understanding of the situation in which there is by the institutions, the victim will not remain in the process ). President of the Court is excluded by the judge from further conduct of the proceedings but the consequences of that have been created by such a precedent, even with possibility that the public was legally even been allowed, are still not clear.

Unlike the Novi Sad Municipal Court in trial that has receive much more media attention before the Third Basic Court in Belgrade [1] to accused Ljubiša Buha public prosecutor N.S. suggested that the part of the trial involving the testimony of wife I.B. (the crime of endangering safety) exclude the public, in order to protect the privacy not only of the parties, but also in the interests of the common, minor daughter as the witness and the defendant.

In the media much more intriguing case trial of former Chief of Staff retired Gen. Perisic[2] and two others accused of espionage, the court granted the prosecution proposal to exclude the public from the trial for the sake of confidentiality of particular interest to national security. General Staff of the Serbian Army and the Ministry of Defense extended the deadline for maintaining the confidentiality of certain documents, though the defense objected to the exclusion of the public, referring to the fact that all the documents in question is already published in the proceedings before the Hague Tribunal for the former Yugoslavia.

At this court's decision to exclude the public, or failure to respond to the prosecution described the first case, they were no appeals, and the decisions of the court were final.

From these cases briefly described that are certainly not representative, but they had a function *example gratiae*, we note that it appears several open issues related to the principle of publicity: suffer not that exemption when it comes to specific criminal acts with elements of violence in which there is a family member participants in the procedure that is a minor, as much as allowed the presence of representatives of civil society trials (or should this issue could open with many other crimes, where informal but definitely organized groups are publicum in trials and in some way influence the court) and there are is that arbitrariness of courts in non-allowing public participation in monitoring the course of the proceedings in the courtroom directly. Then, the question arose about what kind of

[1] (http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/hronika/2697499/pocelo-novo-sudjenje-ljubisi-buhi-ostaje-u-pritvoru.html)

[2] http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/hronika/2654390/nastavljeno-sudjenje-momcilu-perisicu-zatvoreno-za-javnost-.html

relationship the state prosecution as monocratic established organizations has towards the implementation of this principle in adversarial proceedings, and it is obvious that on a such decision of the court there would not normally file appeals. What is the relation to the confidentiality of data when it is obvious that these documents or data are already in other proceedings made available to the public and more.

It is obvious that the answers to these and many other questions have yet to provide not only jurisprudence but also the doctrine of criminal procedural law as a whole, taking into account not only the criminal-political but also ethical dimensions of all participants in the proceedings concerning the application of the principle of the public.

## MEANING OF RESPECT FOR THE PRINCIPLE OF PUBLICITY

Determining transparency in the work of the courts is of great importance in a democratic society. In the first place, the openness of the courts involves a set of guarantees and rights that are a prerequisite to the exercise of legal protection in criminal proceedings. At the same time, determining the physiognomy of the principle of transparency of work of public officials at all, ensures the legality of proceedings. Thus, not only the participants and interested parties, but also the general public, through access to the work, contributes to maintaining the integrity of the courts and judges, reducing the opportunities for corruption in the judiciary and increase public trust in the work of the courts in general. The principle of openness is manifested not only in the citizens' right to attend the trial, but also to publish their observations from the public hearing. The principle of the public receive full recognition precisely in terms of oral, direct and adversarial proceedings before an independent court.

The provision of Article 362 of the Criminal Procedure Code (CPC 2011) prescribes that the main hearing is public. Thus, the CPC took the constitutional norm of Article 32, paragraph 1 (Constitution of the Republic of Serbia, 2006) that everyone has the right to an independent and impartial court established by the law, fairly and within a reasonable time, publicly debate and make public the decision on the rights and obligations of the defendant. Further refinement of the Constitution in Article 142, Paragraph 3 public in discussion is defined as one of the principles of the judiciary, which may be restricted only in accordance with the Constitution.

This is the rule set and in international human rights law, as it is in Article 14, paragraph 1 of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and Article 6 paragraph 1 of the European Convention on Human Rights (ECHR).). The term includes the public discussion under Article 6 of the ECHR right to the hearing and the personal presence of the parties (party release), to effectively participate in the procedure, the right to publicity (general public), and the right to publish the judicial decision.

The introduction of the principle of public inquisitorial court proceedings marked the beginning of the end of tyranny and arbitrariness in the trial. So it is not surprising that the only rule to the public as a political matter right of citizens incorporated in the constitutions of most modern states, or what his violation is a serious violation of rules of criminal procedure.

Citizens through the public influence the court to present only legitimate evidence, to decide in adversarial proceedings with the free assessment of the evidence by the court. This also means that the principle of the public is a good basis to fair trial in criminal

proceedings. The possibility of monitoring trial allows the public to see how it provides legal protection of objects of legal protection that have been threatened or violated. This includes the realization of preventive function of criminal law as a whole.

According to applicable rules of criminal procedure law to Serbia means that the main trial before the court of first instance in the proceedings against adult perpetrators can be present persons older than 16 years. The right to attend the public part of the court's work involves spontaneously, independently of the intervention of a court or a third party, citizen participation. Although the CPC no longers gives opinions unlike previous legislation, this public depends on the size of available courtrooms. In order to achieve the principles of public proceedings, courts are required, in accordance with the Court Rules[3], provide the necessary conditions for adequate access to the media in terms of timely information and proceedings conducted by the court, taking into account the interests of procedures, privacy and security. This is a *de facto* restriction of the principle of the public. If the special interest of the public and the citizens was such that the courtroom in the court were inadequate for a hearing, the court president could have ordered that the trial be held outside the courthouse, but that doesn't mean a trial in sports halls or similar places. According to McBride (McBride, 2009: 160) trial meets the requirement of publicity only if the public can obtain information about the time and place and if this place is easily accessible to the public.

Transparency of the work of the criminal court in modern legal systems is achieved by different instruments: publishing information on the work of the court, editing web pages, emphasizing the time, place and object of the trial in a visible place outside the room where the trial will take place or in any other appropriate manner; the exercise of public court proceedings or allowing citizens and media representatives to attend the court hearings and trials, facilitating the photo shoot recording and public presentation of the building and current court proceedings by giving notice to the interested parties and the media on the course of the proceedings, the publication of judicial decisions and legal opinions. n terms of informing participants in the proceedings, as well as insight into the content and quality of work of courts (and not just quantity, ie. The number and speed of solving cases), the most important elements of the public of the courts certainly are public proceedings and disclosure and the exercise of public access to court decisions . Restriction of access to the public, should have the aim and respect for the presumption of innocence of the accused, without diminishing the right to protect the rights of victims on the other side. Positive law of the Republic of Serbia provides the basis for achieving a balance between these competing interests, but what is lacking are precise and predetermined rules to courts guided during its review of its decisions. Restrictions that exist in this area in terms of the formation of the right to privacy of all participants in the process have not yet been determined, regardless of the anonymization of decisions and tagging their initials, which is only the beginning. The public's right to know the constraints that accompany it, but also the obligation to protect the right to privacy does not apply only to the judicial bodies, but also to other entities that are public.

[3] Court Rules, Official Gazette 116/2008 and 104/2009.

## TRANSPARENCY OF COURT PROCEEDINGS

A key element of the right to a fair trial as guaranteed by the European Convention on Human Rights and the Constitution of the Republic of Serbia, as well as relevant primarily procedural legislation of our country is the public court proceedings. Allowing the public in the work creates conditions to control the work of the courts, raises the level of trust in the judicial process which will guarantee that their work and decisions on the merits to be made public based on a democratic procedure established by law. The public trial thus contributes to judicial independence, thereby protecting the basic values of the rule of law.

Exceptions to the general public court proceedings, are provided in the individual phases or certain types of court proceedings, for reasons that are necessary in a democratic society in certain cases. Only to the extent that it is necessary to require the court can actually exclude the public, in special circumstances where it could harm the interests of justice.

In criminal proceedings, we can conclude that investigation is the non-public stage of the procedure, until the entry into force of the indictment. The Code of Criminal Procedure, Article 363 states that the public can be excluded from the optional opening of the session until the end of the trial, *ex officio* or at the request of a party or counsel, always following their initial statements. *Compulsory exclusion* of the public is always provided when it comes to protecting the interests of national security, public order and morality, the interests of minors, privacy of the parties, as well as other legitimate interests. Exclusion of the public shall not include parties, the defense counsel, the victim and his representatives and proxies. The court may allow the main trial, at which the public is excluded, the presence of certain officials, scientific, professional and public workers, at the request of the defense may be allowed that part of the work where the public is excluded attend the spouse of the accused, close relatives of a person with that lives in an extramarital or other lasting community life. It is the responsibility of the court to instruct the persons attending the trial where the public is excluded that they are obliged to keep secret about everything they hears on trial along with pointing out that the disclosure of secrets is a crime.

About the exclusion of the public court decides by publicly announcing and reasoned decision, against which there is no appeal, except that illegally excluded public is absolutely essential violation of procedure. Unlawful exclusion of the public absolutely represents a major violation of procedure, which means that appeal may result on a reversal of the decision of a verdict. If the public was not excluded illegal, even though there was existence of legal reasons, such a violation is necessary be corrected immediatel or adjusted, and not wait for verdict and its revocation, and to this decision of the court *argumentum a contrario* special appeal would be allowed. In this way, after making a decision in the case that the public has not been unlawfully excluded it is always possible to do so until the end of trial.

Following citation of Mišljenović and Toskić (Mišljenović and Toskić, 2016: 33) who limit the principle of transparency of work in certain cases, in order to protect the privacy of participants of proceedings excluding the public puts as a rule, according to the sensitive nature of the case or the interests of certain individuals. Thus, Article 75 of the Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Minors stipulates that the public is excluded when a juvenile is on trial. In addition, in all cases it is not allowed to publish the names of minors, as well as any other information on which it could be concluded information about

the person in question. The decision in the proceedings against the juvenile can be published only with the approval of the acting Council. Similarly, in Family Law, as *lex specialis*, public is excluded in the procedures that are in connection with the family relations, and the data from the court records is considered confidential by all participants in the procedure. Protecting the privacy of participants in the proceedings, as well as the interests of minors in these procedures is more strict and therefore courts should further take that into account when issuing press releases, publication of judgments and other acts by which those interests may be threatened.

The public trial in misdemeanor proceedings is also intended as a general rule under Article 241 of the Law on Misdemeanors.[4] The public may be excluded for the entire trial or a part of it, if that is necessity in public interest or to protect public morals,while the procedures conducted against minors as a rule held in without presence of public. In case it decides to exclude the public, the court is obliged to warn the persons attending the trial of their duty to keep as secret everything they learn during attendance at the proceedings.

In laymen and as well as expert public can often be heard the discussion that the principle of publicity in criminal proceedings is repudiated by applying the institute - the agreement between the prosecutor and the defendant, or by applying the provisions of the simplified procedure. Although at first glance we can accept the explanation that the public really does not take part in that stage of the regular monitoring of these trials, the viewpoint of the European Court of Human Rights, with the lack of response of national legislation on this subject, isnt like that. In the majority of these situations the defendant agrees to the simplified form of the treatment, because of the undoubted benefits which receives. Should he gets convicted, he is delivered the appropriate sentence in a simplified and accelerated form of criminal procedure, which certainly contributes to further respect for the right to trial within a reasonable time.[5]

A review of relevant literature and published verdicts on the territory of the Appellate Court in Novi Sad, as well as on the website of the ECHR, we notice that to the question of the application of the clauses of Article 6 Paragraph 1 of the ECHR, has rarely arise. Scope of the principle of publicity is clearer than it is the case with other aspects of the right to a fair trial. Gomien stipulates (Gomien, 1996: 37) that interests which serves a public trial are not only the interests of the parties, but it it also serves in preserving trust in the judiciary. In the case of Le Compte, Van Leuven and De Meyer v. Belgium (1981), the court found that the principle of publicity is not necessarily violated if both parties agree that the trial should be held behind closed doors. To which particular circumstances referred to in Article 6 of the ECHR (and domestic law on criminal procedure) should be given preference ( moral interests, national security or private interests) is not inconsistent with the convention and based on it the obligation of the court. The judgment in any case needs top be given publicly.

## DISCLOSURE OF COURT DECISIONS

A special element of the institution of fair procedure that requires law of the ECHR, public judicial decisions, is common to all democratically organized criminal proceedings in the European region. The public as a special general element of a fair trial with the

[4] Law on violations, Official Gazette No. 65/2013 et al.
[5] Hermi v. Italy (GC), 18114/02, 18 October 2006.

announcement of the verdict means the public disclosure of all what was said in the trial, and reason behind publication of the verdict depends on whether or not to exclude the public in that area (Article 425 CCP) Publication of Judgment includes mandatory submission of the written copy of the verdict to the prosecutor, the accused and his counsel (section 427 of the CPC), as well as other subsidiary entities that have certain rights.

As far as the general public, the public's right to get acquainted with the published verdicts is achieved through the operation of two mechanisms, namely, through the publication of judicial decisions on the website of the competent court or pamphlets regarding the work of those institutions, as well as on the basis of insights arising from laws governing access to public information character.

The survey of Mišljenović and Toskić from 2016 (Mišljenović, Toskić 2016: 34) found that some courts have not yet created their own web pages, and even if they did put them to the public eyes by inspecting them it is not obvious if they have published all or only one part rendered and publicly pronounced verdicts. It is case for all the courts at all levels.

On the other hand, the availability of published verdicts to public disclosure enables potential critical observations of the work of the court, after the publication of the decision which has emerged while public was present, all preventive function of the positive impact on the future work of the court. Therefore, as long as it is not possible to find all published verdicts on the site of the court or in the Information on the work of the Court, the role of the Commissioner for Free Access to Information of Public Importance Serbia is indispensable. According to the spirit of the Law on Free Access to Information of Public Importance[6] information from final judgments arising from the work of the court, as the authorities, is the information that the public has a justified interest to know.

There are various reasons that may lead to a denial of consuming an unidentified citizen of this right to get to verdict made public and its written copy, and those reasons are: life, health, safety or any other matters, that would all be considered as to the right to privacy. Other limiting factors are certainly possibilities provided by the rules of the anonymization of judgments. But even that has its limiting elements, because it is very difficult to make a real relationship between the right to access information of public interest and the right to privacy when making a final court decision to the public, because I casuistic approach it is difficult to come up with an answer to the question of what to do when it comes to the legitimate expectations of the public in the case of holders of state functions. In fact, they as public officials have less rights to protection in case of data from the verdict that are related to the function they perform. Not to reply to this request is not easy if the holder of a public or state functions in this particular case was the victim of a crime, or if it concers his family, which the law does not recognize them as persons that should be exempt from these requirements, but does this minimize their human right to privacy!

At the beginning of 2017 began implementation of the Ordinance on replacing and omission of information in judicial decisions.[7] Taking into account the short term of its application, it is too early to speak about the first results. Ordinance defines the method of replacement, and omissions of data in court decisions, including the manner and technique anonymization / Pseudonymisation in decisions in electronic form and written form.

---

[6] Law on Free Access to Information of Public Importance, Official Gazette 20/2004, 54/2007, 104 / 2009.36 / 2010 et al.

[7] http://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/050117/050117-vest2.html

The exception to the rule of depersonalizing will apply to persons convicted and sentenced to more than three years in prison for war crimes and organized crime, because for them it outweighs the public's interest to know. The same procedure will be considered with the verdicts in which the the identity of accused is already known to the public, because it was during the criminal procedure announced by the competent national authority, but only if it does not violate their privacy.

It is anticipated that the judicial decisions replace or omit personal data relating to: name, surname and nickname a physical person, date and place of birth, home address and place of residence a physical person, as well as other information that could lead to the disclosure of the identity of the physical person who is a participant in the proceedings or other persons foreseen in the Regulations.

Ordinance protects the biometric data, genetic information and health information, and other information based on which a person can be identified.

However, when "justified public interest to know" has precedence over the protection of the identity a physical person, especially in criminal proceedings brought against the defendants for the commission of crimes against humanity and other values protected by international law or criminal acts of organized crime, these rules do not apply.

In the decisions of criminal justice data about the suspect, accused, indicted, convicted, subsidiary prosecutor, private prosecutor, damaged, corrupted by the proposal, witness, counsel, punomohcniku (lawyer or another individual), professional person, legal representative of the party, relative, friend, neighbor party is anonymized. Data on the convicted person for criminal offenses for which a final judgment handed down a prison sentence of over three years, for crimes against humanity and other values protected by international law and organized crime are alose not hidden or omitted.

In the decisions from proceedings against juvenile offenders the data on juvenile offender, victim, time and place of the relevant event are anonymized.

This rule applies in proceedings in which under the law public is excluded and all the data that that are by the law, other regulations and acts determined to be kept secret, as well as the decisions taken in family matters and status, where juveniles are participants in the proceedings.

Anonymization of data contained in court decisions that exist in the electronic form is carried out by replacing the data with the same two case sensitive letters, thereby retaining the properties of the base face in the process, if it is also stated (AA, ...). Every following name and surname of the person who indicated in the court decision, shall be replaced with the other two large letters in alphabetical order of letters (AA, BB, ...). Pseudonymisation / anonymization the number of all other data except the first and last names (e-mail addresses, home address, ID number ...) is effected by replacing it with three dots (...), thereby retaining the indication of the type of this information, if provided. Pseudonymisation/anonymisation data of court decisions that exist only in writing shall be overlap in black so that the data subject has been rendered anonymous or invisible, after which the scanning or photocopying court decisions is carried out. When omitting the names and surnames the mark and properties of the person concerned, if indicated, according to the Regulations, are retained.

Neither with such de-personalizing of verdicts in certain cases it is not adequate to protect the privacy of participants in the proceedings, because from the events of life of the

participants it is relatively easy to determine who are the participants, regardless of whether it is the case of small or large court. This doesn't apply only to minors or other vulnerable groups, and irrespective of the interest of the public to gain insight into the publicly already published verdict,a fully principle of proportionality interest must be fully respected.

## FINAL REMARKS

Public hearing, public pronouncement of judgments, and last but not least, the public insight into the verdict can have its disadvantages: in small communities, citizens under the influence of strong emotions in relation to a criminal offense with serious consequences can with demand for efficient ie. swift justice in this particular case affect judgment and thus call into question the impartiality of the court. The presence of the audience at the hearing could affect the accuracy and completeness of fact, because some witnesses or experts in such situations can not or do not even want to testify or present all facts known to them. Public attendance may also affect the defendants and other participants in the process to behave inappropriately to court and the courtroom.

It is obvious that the principle of the public does not fall solely through the rule on participation or exclusion of the public, but there are cases where you must take into account the interests which can not be by the end subsumed under the legal norms that require the norms of legal ethics, not just positive regulations which this problem as undoubted achievements of the democratic procedures of organized crime, regulated. The principle of the public, with its exceptions, which have their justification, until they lead to abuse of the right to a fair trial, as well as abuse of the interests of justice as a whole, can not be called into question.

The decision panel of judges about it, whether in a particular case the principle of the public must always be passed individually. No matter how standards will be uniform, said method of enumeration, each issue related to the principle of publicity in criminal proceedings, including the publishement of the judgment should be accessed contextually, considering all the specifics of the particular questions and then make a decision. Permanent education of judges and prosecutors and the strengthening of their sensibility to identify situations in which it is necessary to make decisions outside the normal rules and standards, will be a special contribution to the strengthening of the rule of law, as well as strengthening the democratic achievements of the right to a fair trial and its works - the principle of the public.

## REFERENCES


1. Pavlović, Z. (1996). Uticaj javnosti na tok i rezultate prethodnog krivičnog postupka. *Teorijski i praktični problem jugoslovenskog kaznenog zakonodavstva* (str. 220-224). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
2. Pavlović, Z. (2016). Posebnosti uslovnog otpusta de lege lata et de lege ferenda (u kaznenom pravu Srbije). U: *Krivične i prekršajne sankcije i mere: izricanje, izvršenje i uslovni otpust*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
3. Gomien, D. (1996). *Kratak vodič kroz Evropsku Konvenciju o ljudskim pravima*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava

4. Mekbrajd, Dž. (2006). Ljudska prava u krivičnom postupku, Praksa Evropskog suda za ljudska prava. Beograd: Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu
5. Mišljenović, U.,Toskić, A. (2016). *Transparentnost i privatnost u sudskim odlukama*. Beograd: Partneri za demokratske promene Srbija

Dr Zoran Pavlović
Profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad, Srbija

Dr Viorel Pasca
Profesor Pravnog fakulteta Zapadnog Univerziteta Temišvar, Rumunija

# NAČELO JAVNOSTI U KRIVIČNOM POSTUPKU

*Načelo javnosti kao elemenat pravičnog postupka može se izvesti iz moralnih vrednosti demokratskog društva ali i iz ustavnih odredbi, procesnih rešenja u krivičnom postupku i usvojenih standarda međunarodnog prava, kao uspostavljeni sistem kontrole i ravnoteže između državnog aparata prinude i okrivljenih kao stranaka u postupku, kako bi se, uvažavajući vladavinu prava i interes opšte javnosti da zna, došlo do zadovoljavajućeg rešenja. Taj sistem koristi načelo pravičnog postupka putem javnosti krivičnog postupka, prateći i ograničenja njegove primene. Povreda načela transparentnosti predstavlja apsolutno bitnu povredu krivičnog postupka. Nedovoljna senzibilisanost svih učesnika u postupku da prepoznaju potrebu za isključenjem javnosti može dovesti i do ugrožavanja prava posebno osetljivih kategorija kao što su žene i deca. Javnost rada sudova podrazumeva skup garancija i prava koji predstavljaju conditio sine qua non u ostvarivanju pravne zaštite okrivljenog u krivičnom postupku. Utvrđivanjem obima načela javnosti rada kod nosilaca javnih ovlašćenja uopšte, obezbeđuje se zakonitost postupanja. Tako se ne samo učesnicima i zainteresovanim licima, već i široj javnosti, kroz uvid u rad, daje doprinos očuvanju integriteta sudova i sudija, smanjuje mogućnosti za korupciju u pravosuđu i povećava poverenje građana u rad sudova uopšte.*

*KLJUČNE REČI: načelo javnosti / pravični postupak / ograničenja primene / zakonitost postupanja*

# THE INFLUENCE OF MEDIA ON JUDICIARY

Aleksandra Ilic, Asisstant
Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Serbia

*The author discusses the influence of the media on the judiciary in the context of the conduction of criminal procedures by analyzing problems from many different angles. The main objective of this paper is to point out possible problems that may arise under the influence of inadequate media coverage of the ongoing criminal cases. In this sense, it is considered the position of the media in the various stages of the process that eventually formed the limitations of media coverage to allow the normal functioning of the criminal proceedings. The most important limitation regards the necessity to protect the presumption of innocence, which violation can cause a number of negative consequences for a person. The author discusses especially condemnation before the verdict, and the concept of social guilty. Potentially the greatest influence media have in reporting of those criminal cases that cause the greatest public attention. Therefore, the author discusses the phenomenon of media trial through the analysis of its term, types and effects and also highlights the far-reaching effects of such media practice.*

*KEYWORDS: Media / Judiciary / Criminal Procedure / Presumption of Innocence / Media Trial*

## INTRODUCTION

The work of the courts is one of the favorite topics of most print and electronic media. Due to the nature of their work criminal courts and their procedure are very popular for media. Making judgment represents the top element of the criminal proceedings and judicial system that attracts a lot of media attention and public interest (Hough, Roberts, 2012: 285). Media reporting on crime may affect courts in different ways. In this sense, it can be considered from several aspects.

At the beginning we need to analyze the impact of media coverage of current criminal cases on the conducting of criminal proceedings. Consideration of that impact will be undertaken taking into account the fact that the criminal proceedings is conducted in stages. Therefore, this issue will be processed in two basic steps. The first involves an analysis of media coverage before the start of the trial and the second concerns the analysis of media coverage during the trial.

Inappropriate media coverage can have a number of negative consequences on the course and conclusion of the criminal proceedings, but one of them stands out. It is a violation of the presumption of innocence, when it happens, disables conducting the fair proceeding against the accused. The presumption of innocence is one of the basic principles of criminal law and the respect of it is extremely important for the achievement of the basic purposes of criminal proceedings.

Violation of the presumption of innocence by the media creates additional consequences, among which should be noted the condemnation before the verdict, and the creation of social guilty. The issue of media violation of the presumption of innocence raises the question of the limits of media freedom as an important principle of modern democratic societies.

Beacause of the pervasion between media and judiciary which comes due to the increasing presence of journalists in the trials which are popular in public, and due to the more space that is dedicated to popular criminal cases in the press or television the result is development of the phenomenon of the media trial. The issue of media trial will be discussed through the determination of its term, all its forms and finally through consideration of the effects of that constructed judicial process. Special attention will be paid to the echo effects of the media trials.

## 1. MEDIA COVERAGE DURING THE CRIMINAL PROCEEDINGS

Criminal proceedings are taking place in stages. The "scheme" of the criminal proceeding in our criminal law implies the previous procedure (preliminary investigation, investigation and accusation), the first instance procedure (the preparation of the main trial, the trial, adjudication and the publication of the first instance judgement), and procedures according to the remedies (the ordinary and extraordinary). (Ilic et al., 2015: 687) In comparative law is commonly used the chronological criteria for extracting the certain stages of criminal proceedings, characterized by one "leading participant" who is authorized to decide on the initiation of the next stage of the proceeding. (Pradel according to Ilić, 2005: 104) Accordingly, despite the different terminology, it is possible to distinguish: a preparatory phase consisting of investigation and persecution, an intermediate stage (*la phase intermediară*) within which is deciding for the putting into the charge and the grounds for the further conduct of the procedure and judging phase (*la phase de jugement*) which is intended for making the decision on merits. (Delmas-Marty according to Ilić, 2005: 104)

Bearing in mind this distinction, which is based on a chronological criterion, as well as current solution in Serbia, the analysis of media coverage will be specially considered with regard to two procedure segments; media reporting before the trial and reporting during the trial.

Within the preparation phase it can be made distinction between the informal activities of the officials and activities which is basically formal. This fact is very important because improper media coverage can have significantly negative impact on the activities of the authorities in a situations where criminal proceedings are not stiil formally running. The issue of media coverage of the investigation stage and the accusation is somewhat different, the criminal proceeding has already started so that media have some official information

and have a little more freedom, which certainly does not diminish their responsibility for inappropriate reporting.

The issue of media coverage during the criminal proceedings initiated also the issue of free media reporting on matters of public importance and which play a central role in the functioning of democracy. (Sprack, 2002: 221)

On the other hand, the free media coverage may adversely affect the implementation of a fair procedure. Media reporting on the current criminal cases, regardless of whether it is a preparation or trial stage, it can be harmful and in that sense there is a particular concern, which why it is necessary to establishes some restrictions. (Howitt, 1998: 169) In comparative law prevails generally pragmatic system that includes punishment of those media statements that usually cause damage which seeks to avoid. (Zeno-Zencovich, 2008: 83) It all basically reduces on finding balance between the demand for freedom of media expression and the need for conducting the fair proceedings in relation to all partcipants.

### 1.1. Media coverage in the preparatory stage of the proceedings

Media coverage before the start of the trial may involve a long period of time starting from the moment of taking the first steps by the officials for the purpose of detecting and proving a crime. Usually media coverage of specific criminal case starts from the moment of reporting or detecting the crime.

The effects of harmfull media coverage may occur long before a person is arrested and charged. The premature and "detailed" media coverage increases the chances that a particular case becomes socially constructed. In the event that, for example, press has limited information about the crime, the perpetrator and other circumstances (which will be discussed generally in the preparatory phase) it is increasing the space for different upgrades that are required to fill the gaps in the story which will appear in public. This means that media initial construction of the crime can lead to consequences for the eventual trial. This usually happens when the early report is part of the process by which press creates a so-called "rhetorical sacrifice". (Howitt, 1998: 173) In this sense, the media can focus on a particular criminal act and to construct it as a expression, or a symptom of social decline in the degeneration and destruction. If it comes up to the trial in the concrete case, than the society will take part in an act of ritual purification by shifting the entire guilt on the accused, in the aim of symbolic release of all (its own) failure.

### 1.2. Media coverage during the trial (trial stage)

Media coverage during the trial are generally subject to different rules in relation to the reporting which is undertaking before the trial. The trial stage is typically open to the public in most states and deviation from this rule is possible, but only in very specific cases.

The issue of media coverage during the trial can be reduced to two questions. The first question and dilemma at the same time whether and to what extent is allowed the presence of cameras in the courtroom during the trial. While most European countries do not allow such a possibility, there are examples of countries where this is possible. Regardless of the negative aspects of the publicity that inevitably go along with the presence of journalists in the courtroom, in theory is prevailing the view that trials should be opened to the media. In fact, it is paradoxically to prohibite the journalists presence on the trial and recording or

taking photos, when they can interview witnesses, victims, or their relatives and lawyers outside the courtroom. The presence of cameras in the courtroom could help to establish the true significance of the trial - the significance that occasionally loses because of the large attention which is given to the preparatory phase. (Lemond, 2002: 711) The second question concerns the exclusion of the public from the trial and its impact on media coverage of the case.

## 2. VIOLATION OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE BY THE MEDIA

In modern democratic societies, the presumption of innocence is one of the most important guarantees that belongs to the persons against whom the officials have taken certain actions because of suspicion that they committed criminal offenses. The presumption of innocence is one of the basic principles of criminal law, which respect is extremely important for the achievement of the basic purposes of criminal proceedings (Pradel, 2015: 334).

On the other hand, the public generally has a right to be informed about the state of crime in the society, and the media are subjects which make that right possible and true by reporting on these criminal offenses. However, that public's right has to be limited to a certain extent. In this regard the most significant limitation is the obligation of the media with respect to the presumption of innocence providing that eveyone shall be considered innocent, until his guilt of a criminal act is determined by a final court decision. (Art. 34(3) Constitution of Serbia[1] (hereinafter referred to as Constitution) and Art. 3(1) Criminal Procedure Code[2] (hereinafter referred to as CPC)).

No need for sensationalist reporting can not justify the violation of this important principle. Without respect of the presumption of innocence can not be conducted the due process in relation to the defendant, and in this sense the current CPC established the prohibition of public prejudice the conviction according to which all state and other authorities and organizations, media, associations and public figures, are obliged to abide by the presumption of innocence and that their public statements about the defendant, the offense and the procedure do not violate the rights of the accused (Art. 3(2) CPC) (Ilić et al., 2015: 72).

### 2.1. A condemnation before the verdict

Violation of the presumption of innocence became common to such an extent that the media and the public do not hesitate to put pressure on the courts to convict in situations where the courts are not convinced of the existence of guilt on the side of the defendant. In the case that the court fails to withstand the pressure from the public and make a decision which is expected, we can talk about the so-called "compromise judgments". (Ignjatović, 2015: 170) Such actions call into question the fundamental principles of good administration of justice - independence and impartiality in the exercise of judicial functions, but also the principle *in dubio pro reo*. Moreover, in the case of a conviction under the "pressure" of the public, it happens that the court impose a sentence which is

[1] Constitution of Republic of Serbia ("Official Gazette of RS", num. 98/06).
[2] Criminal Procedure Code ("Official Gazette of RS", num. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 and 55/14).

close to the prescribed minimum or reduce the sentence below the statutory minimum in order to establish some kind of balance that has been disturbed by the conviction. Then such judicial conduct causes a chain reaction of the public that show their displeasure. In that case public is convinced of the existence of the offense and in accordance with that is expected imposition of severe penalty than those pronounced by the court. In this way it enters into a vicious circle of frustration of all parties involved in the proceedings, as well as public. Public discontent gives rise to the media to criticize the work of the courts, and it can go so far as to bring accusations against the judges who are declared as incompetent and / or corrupted. Occasionally, even the judges are namely subject to labelling. As a result, it happens that some judges who deal with cases that are of great media interest, take the path of least resistance and make judgments that are expected of them. (Ilić, 2014: 317 and 318) Some judges are in a sort of psychological gap, as they may have the impression that the entire public is against them so that they begin to doubt their arguments and accept the arguments of those who criticize them. (Ćirić, 2000: 148)

## 2.2. The concept of social guilty

The consequences of violation of the presumption of innocence is not only reflected in possible influence on the attitude of the court in relation to someone's guilt and other important issues in the criminal proceeding. Much of the public has trouble in picturing the situation where an innocent person is accused, let alone convicted. (Lyon, 2011: 432)

In this sense stormy public reaction causes a situation where a person is released by the court after the completion of criminal proceedings and that person was found guilty in advance by the media. Such a public reaction is the consequence of the absence of the most important element of the public condemnation process – the conviction. Although public is convinced of the guilt of a particular person, this "judgment" is flawed because there is no judicial confirmation. The sole responsibility for the release of the "culprit" almost always falls on the judges, where some media do not hesitate to express their opinion on the reasons for acquittal in very rough and unscrupulous manner. Than it is not a rare case that all the "dirty laundry" is publishing or some data on judges which, instead to remain secret, by the violation of obligations of its keeping become information of "public importance". (Eames, 2006: 51) Such practice can sometimes seriously threaten the security of judges and their family members, which is unfortunately seen only as collateral damage in the realization of "the public interest to be informed on all important issues."

## 2.3. Freedom of media coverage and the presumption of innocence

A critical look at the media coverage of the current criminal cases and the problem of respect of the presumption of innocence raises the question of the limits of freedom of media expression. There is no doubt that the role of the media in informing the public about the crime situation in society is important and in this respect, the media should be provide with free access to information. Freedom of the media has a very important role in the protection of all other human rights. However, the need for effective conducting the criminal proceedings and the need to protect certain rights in relation to these implies also balanced disclosure of information to the public.

The special danger to the presumption of innocence is mediatization of criminal proceedings, which is usually achieved by media coverage of the actions of the police and

the prosecution, or by publishing details of the individual phases of the criminal proceedings (Jakšić, 2006: 221). Therefore, in the foreign doctrine is correctly pointed out that mediatization of criminal case and media exploitation of data related to criminal proceedings, has much more negative effect than mediatization of justice or judicial activity (Panier, Jespers, 2004: 100).

Media prejudging the outcome of the proceedings could have such an impact on public opinion, and the court to disable the implementation of a fair procedure. The media in particular create problems when publish information that can not be used in court and contribute to the creation of the atmosphere that disable taking a stand which is impartial. (Surette, 2007: 138) This problem is more pronounced in societies where there is no developed authority of the court, or where brings into question the independence and impartiality of the court in making the decision. Also this problem exists in societies where is largely expressed political, racial or ethnic tensions and prejudices. (Ćirić, 2000: 150)

The importance of freedom of expression in a democratic society, which is confirmed in many international documents and internal regulations of the countries, and the current practice of media coverage, should be recognized by the entire judicial system that should not be closed to the media. It is better for the courts to be open and allow the media access to information with necessary restrictions otherwise it will usually come to the opposite effect, which is reflected in reporting with a lot of exaggeration and imaginative things. The journalist shall want to publish the text at all costs, but in case that he can not get the required data through official channels, he will find an alternative solution. This option assumes frequent use of unacceptable means and may raise the question of the responsibility of journalists and the media, which is a thing that is very difficult to determine.

It is very difficult to draw the line between acceptable and unacceptable media coverage of specific criminal event. The blanket prohibition contained in the CPC had at one time a concretization in the Criminal Code[3] (hereinafter: CC) with prescribing the criminal offense of unauthorized public comments on court proceedings (it is the former Article 336a of the CC which is deleted in meanwhile)[4]. This criminal offense existed in a case when during the proceedings before the court, before the final court decision, in order to violate presumption of innocence or independence of the court, someone give public statements in the media. An essential element of this criminal offense was intention of violation of the presumption of innocence, which in practice was difficult to determine.

Although this criminal offense was not practically implemented in practice in the jurisprudence prevailed the position in favor of its decriminalization. In theory, there is an opinion that it was unnecessary criminalization, which restricts the freedom of expression and freedom of the media. (Stojanović, 2013: 131) It was pointed out that the existence of that offense depends mainly on the assessment of the court that the public statements in the media was given in order to violate presumption of innocence or independence of court. In addition, the incrimination left too wide space, depending on who commented or made statements, to attribute to someone or not attribute this intention.

[3] Criminal Code ("Official Gazette of RS", num. 85/05, 88/05 - corr., 107/05 - corr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 and 108/14).

[4] The offense of unauthorized public comments on court proceedings is entered in the Criminal Code through an amended in 2009 ("Official Gazette of RS", num. 72/209), a decriminalization was made in Art. 29 of the Law on Amendments to the Criminal Code ("Official Gazette of RS", num. 121/12).

With regard to there is no criminal sanctions for violation of the presumption of innocence, the problem is returned to the field of moral and political responsibility, which could be a problem in the society with no established legal culture and awareness of the importance of respect for human rights. (Petrović, 2015: 144) There is no doubt that the specific incrimination should be more specific and to leave the judge less space in determining the existence of intention to violate the presumption of innocence or independence of court. However, its complete decriminalization sent a clear message that violations of the presumption of innocence is fully permitted. Freedom of expression has obvious more important position in relation to one of the most important principle of criminal procedure. Instead of an effort to improve existing incrimination, made more acceptable both in terms of protecting the rights of defendants as well as in connection with the exercise of freedom of expression, it has done what was easiest at the moment.

However, the direct and primary responsibility for the violation of the presumption of innocence have national authorities which should first respect that. The media are just messengers. However, the absence of sanctioning of such behavior of the representative of the formal control organs further relativize the presumption of innocence, and gives a media a strong tail wind to continue with the practice of reporting that violate it.

## 3. MEDIA TRIAL

The presence of the media in all major segments of social life means their interest in the problem of crime. Criminal events are sensitive topics that attract attention of public to a greater or lesser extent. Some criminal cases are more interested to media due to some of its specifics. This interest is reflected in the media coverage of the crime, from the moment it was committed until the final completion of the criminal proceeding, but there are examples that interest takes thereafter.

What the public is more interested that concrete case ends up in a certain way, the courts are generally less objective and impartial when making decisions. Some trials cause great interest of the public and the media can make of them a great show, so that such media trials have impact on other trials in similar situations or have an echo effect.

### 3.1. The term of media trial

Media trials represent the social construction of certain criminal cases as a mass product. In this sense, the media modified selected criminal cases for the purposes of public presentation, which then promote mass. (Surette, 2007: 125) The first media trials took place in mid-nineteenth century in the United States. Today's media trials differ from the usual media coverage of the court proceedings by the fact that it's characterized by massive and intensive coverage of events that starts with detection of a criminal offense or deprivation of liberty of the suspect. It sums up all aspects of the case, regardless of whether they are relevant, but often emphasize the non-legal circumstances. Pictures have priority over the text, thus count on the visual effect, and the text is full of assumptions and sensationalism. Also, the crime is explaining in a direct and simplest possible way, ie. as a result of lust, greed, immorality, jealousy, revenge or madness.

Media trial reminds more on a Hollywood film in which the accused, his defender, the prosecutor, witnesses, victims, and the court itself, are actors who should play their role in

the best possible way and the end of film often depends on the attitude that public took a stand in advance and which directs the final outcome of the proceeding in the desired direction. Such trials are becoming general and common thing, everybody is interested for the outcome, and many of them are invited to comment, starting with the participators of criminal proceeding, police and prosecutors, to ordinary citizens which media in such situations usually ask for an opinion. In such circumstances it is simply impossible to expect that there is no undue influence on the court. Some of these trials reached the European Court, as the case of prohibition of emission "Report from the courtroom," Channel 4, which is supposed to report on the controversial court proceeding whose subject matter is a state secret, in the form of a dramatic reconstruction with actors who pronounce a certain key parts of the proceeding. The European Court of Human Rights found that the ban was justified taking into account the real risk of prejudice the final decision if the jury watched the show, and the fact that the program can be broadcast if the same information, instead of actors, read announcers. (Rid, 2007: 374)

## 3.2. The types of media trial

One can ask the question what causes that the individual criminal cases become so much interest to the public? In the literature we can find three groups of reasons on which are based the three most common types of media trial. (Surette, 2007: 128) In the first case it is about different forms of abuse of power, when the accused person is in a high social position. The higher the position the greater media interest. This is the rule. Usually it is about the corruption offenses, and particularly are interesting the cases where the actors are reperesentatives of the judiciary. The second situation implies involvement the celebrities in the perpetration of a bizarre (abnormal, very odd) or sexual crime. The love triangle, deviant sexuality and murder motivated by inheritance among the rich and famous are the most common examples. The third category consists of criminal offenses for which are accused the so-called *evil aliens*. Who will be the "evil foreigner", depends on the specifics of each state, but these are certainly members of marginalized social groups. An example of this last type of media trial are cases of cruel or other severe forms of murder (the first degree murder), in which the suspected persons are represented as a psychotic killers, whereby, has not yet taken the appropriate psychiatric evaluation.

It seems that we should add another one reason to this list. The crimes that are rare and uncommon because of its characteristics cause public attention in a similar way as previously mentioned. Atypical perpetrator or the victim, the specific way of commiting the crime or any other exception make the case becomes the subject of daily media coverage.

## 3.3 The effects of media trial

Although in relation to the total number of criminal cases the media trials are quite rare, they have a big impact on the perception of crime problems, understanding the ways of functioning the criminal justice process or purpose of certain procedural instruments. Approximately in 60's of last century in America raised concerns about the effects of media trial. This happened at a time when the trial began to be broadcast on television. Soon, many people began to wonder whether the television industry has become an integral part of the American criminal justice system. In this regard, the basic dilemma was whether the participants in the proceedings, primarily lawyers, prosecutors, judges and others, react to the presence of television cameras and change their behavior. (Surette, 2007: 126 and 127)

The fact is that media trials exist regardless of the television cameras in the courtroom, as evidenced by numerous examples of media trials in states that do not allow this recording.

Lately, in our country there is a growing influence of media trials on the functioning of the criminal justice system and the understanding of individual institutes, especially when it comes to the institution which are introduced in the system of criminal law for the first time. In our country the echo effect reveals especially in relation to sexual offenses. The judgments that have been made in certain media monitored cases of rape and pedophilia have influenced the increase in the number of criminal charges and tightening the punitive policy of the courts in relation to these crimes.

In accordance with the concept of an echo effect of media trial, some time certain media trials were current in our country. These media trials included the application of an plea bargaining.[5] That media trial implied that celebrities have the status of accused persons. In this sense, one could do research that would show whether it affected the conducting of criminal proceedings in similar but to media anonymous cases. However, the association of media coverage and the implementation of the plea bargaining should be considered from another angle. Plea bargaining is basically an agreement between the prosecution and the defense; Defendant pleads guilty in exchange for a charge that is less severe in relation to the most serious charge possible in this case. So everybody wins, the prosecutor provided a conviction, the defense a favorable accusation and the public is spared of expensive procedures. (Howitt, 1998: 170) However, when it comes to certain media trial prosecutor usually has no intention to offer or accept the agreement offered by the defense. If, thanks to the media coverage in particular case, the public is convinced that someone is guilty, it is more worth for the prosecutor to go to trial rather than to offer a deal, even the evidence is not strong enough to expect a conviction with a high probability. Therefore, it happens that the prosecution through the media inform the public that the offered agreement is not accepted, collecting points before the upcoming trial.

The impact of the media trials can be considered in connection with the application of some other recent institutes, such as house detention[6] which is the measure for ensuring the presence of the accused and conducting the procedure, and the so-called. house prison[7], which is a modality of the imprisonment. The public is convinced that in both cases the rich and/or famous have the advantage. We may reasonably ask whether is it like that or perhaps a media trial cases in which is determined the measure of house detention or sentenced the house prison contributed to the popularization of these institutes. It seems to ordinary people that these institutions are "reserved" for the privileged and it is believed that the famous person in this way only want to avoid the punishment and continue to behave in the same way. In this regard, it is necessary to better educate journalists in reporting on individual criminal law institutes, as it often happened that journalists mixed house detention and house prison.

[5] Plea bargaining is regulated in Art. 313 - 326 CPC.
[6] Home detention in legal terminology is called ban on leaving the apartment. This measure is regulated in Art. 208 and 209 of the CPC.
[7] House arrest, according to legal terminology, is only form of the execution of a prison sentence, which is carried out in the premises where the convicted person resides. It is regulated in Art. 45 (5), (6) and (7) of the CC.

## 4. CONCLUSION

Inadequate media coverage can significantly affect the normal functioning of the criminal justice which can produce serious consequences. The necessity to protect some of the basic principles on which is underlying the conduction of the criminal proceedings imposes the necessity of establishing certain limits to media. However, the protection of freedom of expression is also an imperative of modern society especially when considered in the context of the right of all citizens to be informed about important social issues among which with no doubt is a crime problem.

Therefore, it arises the question of solving the problem of undue influence of the media on the judiciary. How to find a balance between two important social principles? It is very difficult to give the right answer as evidenced by the recent practice of the European Court of Human Rights that is trying to balance between the demands of media organizations to allow them freely reporting on current criminal cases and the necessity of enabling the smooth implementation of the criminal proceedings, which in itself constitutes a serious encroachment in some of the basic rights of individuals accused of crimes. That balancing is definitely task of each country but is largely a thing of the achieved level of civilization that is essential basis for improving and better functioning of each community.

However, a special importance in the process of disabling the unauthorized media influence on the judiciary has strengthening of the independence and autonomy of holders of judicial functions. Only independent and autonomous judge can resist attempts of undue influence. Otherwise it is difficult to expect the absent of the impact of the various entities that have an interest and even the media who have their own logic of functioning that is primarily focused on profit.

## REFERENCES


1. Ćirić, J. (2000). *Vanpravni uticaji na kaznenu politiku sudova (Extralegal impacts on penal policy of courts)*, doctoral dissertation. Beograd: Pravni fakultet;
2. Eames, G. (2006). The Media and the Judiciary, *HCQR*, 2 (2), pp. 47-60;
3. Hough, M. and Roberts, V. J. (2012). Public Opinion, Crime, and Criminal Justice. In: Maguire, M., Morgan R. and Reiner, R. (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*, Fifth edition, Oxford: Oxford University Press, pp. 279-297;
4. Howitt, D. (1998). *Crime, the Media and the Law*, Chichester: John Wiley&Sons;
5. Ignjatović, Đ. (2015). *Kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet;
6. Ilić, A. (2014). Uticaj medija na kaznenu politiku sudova (The impact of the media on the penal policy of the courts). *Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferenda* (str. 315-325). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja;
7. Ilić, G. P. (2005). Položaj i uloga policije u prethodnom krivičnom postupku (The position and role of the police in previous criminal proceeding). U: Bejatović, S. i Banović, B. (ur.) *Policija i pretkrivični i prethodni krivični postupak – studija*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova;
8. Ilić, G. P. (et al.) (2015). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku* (Reviews of Criminal Procedure Code). Beograd: Službeni glasnik;
9. Jakšić, A. (2006). Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima *(Commentary on the European Convention on Human Rights)*. Beograd: Pravni fakultet;

10. Lemond, M. (2002). Justice and the media. In: Delmas-Marty, M. and Spencer, J. R. (eds.) *European Criminal Procedures*. Cambridge: Cambridge University Press;
11. Lyon, A. D. (2011). Criminal Coverage: News Media, Legal Commentary, and the Crucible of the Presumption of Innocence, *Reynolds Courts & Media Law Journal*, 1(4), pp. 427-442;
12. Panier, C et Jespers J. - J. (2004). *Justice, médias, pouvoir: un triangle infernal*. Brussels: Édition Labor;
13. Petrović, V. (2015*) Ljudska prava u Srbiji 2014: pravo, praksa i međunarodni standardi* (Human Rights in Serbia 2014: legal provisions, practice and international standards of human rights). Beograd: Dosije studio;
14. Pradel, J. (2015). *Procédure pénale*, 18e Edition. Paris: Dalloz;
15. Rid, K. (2007). *Evropska konvencija o ljudskim pravima – Vodič za praktičare, druga knjiga* (European Convention on Human Rights - A Guide for Practitioners, the second book) ( translaters: Budimlić, L. and N. Dobrković, N.). Beograd: Beogradski centar za ljudska prava;
16. Sprack, J. (2002). Publicity surrounding the trial. In: McConville, M. and Wilson, G. (eds.), *The Handbook of The Criminal Justice Process*. Oxford: Oxford University Press, pp. 221-236;
17. Stojanović, Z. (2013). Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva (Does Serbia need a Criminal Legislation Reform), *CRIMEN* (IV), (2), pp. 119-143;
18. Surette, R. (2007). *Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and pollicies*. Belmont: Thomson Wadsworth;
19. Zeno-Zencovich, V. (2008). *Freedom of Expression: a critical and comparative analysis*. New York: Routledge-Cavendish;

## Legal regulations

20. Constitution of the Republic of Serbia ("Official Gazette of RS", num. 98/06).
21. Criminal Procedure Code ("Official Gazette of RS", num. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 and 55/14).
22. Law on Organization and Jurisdiction of Government Authorities in Supression of Organized Crime, Corruption and other especially serious crimes ( "Official Gazette of RS", num. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04 – second law, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11 - second law 101/11 - second law and 32/13)
23. Law on the Protection of Participants in Criminal Proceedings ( "Official Gazette of RS", num. 85/05)
24. Criminal Code ( "Official Gazette of RS", num. 85/05, 88/05 – (corr.), 107/05 – (corr.), 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 and 108/14 )

Aleksandra Ilić
Asistent na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Srbija

# UTICAJ MEDIJA NA SUDSTVO

*U radu autor razmatra uticaj medija na sudstvo u kontekstu sprovođenja krivičnih postupaka analizirajući problematiku iz više različitih uglova. Osnovni cilj rada je ukazivanje na moguće probleme koji se mogu pojaviti pod uticajem neadekvatnog medijskog izveštavanja o aktuelnim krivičnim slučajevima. U tom smislu razmatra se pozicija medija u različitim fazama postupka odnosno eventualno ustanovljena ograničenja medijskog izveštavanja kako bi se omogućilo normalno funkcionisanje krivičnog postupka. Najznačajnije ograničenje se tiče neophodnosti zaštite pretpostavke nevinosti čije kršenje može da prouzrokuje niz negativnih posledica po određeno lice pri čemu autor posebno razmatra osudu pre presude i koncept socijalne krivice. Potencijalno najveći uticaj mediji ostvaruju izveštavanjem o onim krivičnim slučajevima koji izazivaju najveću pažnju javnosti. Zbog toga autor razmatra fenomen medijskih suđenja kroz analizu njegovog pojma, vrsta i efekata kako bi se ukazalo na dalekosežnost takve medijske prakse.*

*KLJUČNE REČI: mediji / sudstvo / krivični postupak / pretpostavka nevinosti / medijska suđenja*

# PRAVA DECE NA PRIVATNOST, NAJBOLJI INTERES DETETA I PORODIČNI ODNOSI
## (Evropsko pravo i šta mediji moraju da imaju u vidu kada izveštavaju o deci)

Nenad Vujić, direktor
Pravosudna akademija, Srbija

*U radu "Prava dece na privatnost, najbolji interes deteta i porodični odnosi (Evropsko pravo i šta mediji moraju da imaju u vidu kada izveštavaju o deci) ukazuje na neke osnovne principe prava deteta koji se razvijaju u okviru Evropskog prava. Poseban fokus u radu je posvećen poštovanju prava deteta na privatnost što ima ogroman značj na izveštavanje medija o deci, na zaštitu njihovog porodičnog života i najboljeg interesa. U radu se posebno ukazuje i na praksu Evropskog suda u Strazburu i Suda pravde Evropske unije vezano za ova pitanja.*

*KLJUČNE REČI: dete / pravo na privatnost / porodicni život / mediji*

Evropsko pravo – kako pravo Evropske unije, tako i pravo Saveta Evrope – utvrđuje pravo na poštovanje porodičnog života (član 7. Povelje osnovnih prava EU; član 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – EKLJP). Nadležnost EU u pitanjima porodičnog života odnosi se na prekogranične sporove, uključujući priznanje i izvršenje presuda u zemljama članicama. Sud pravde EU (SPEU) bavi se takvim pitanjima kao što su najbolji interesi deteta i pravo na porodični život, onako kako je to utvrđeno u Povelji osnovnih prava EU, u vezi sa Uredbom "Brisel II bis". Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) koja se odnosi na porodični život priznaje nezavisna prava, u koja spadaju pravo na porodični život i pravo deteta na zaštitu njegovih najboljih interesa, kao osnovne razloge od kojih polazi u svojim razmatranjima. ESLJP priznaje da su prava dece ponekad konfliktna. Pravo deteta na poštovanje privatnog i porodičnog života, na primer, može biti ograničeno radi zaštite njegovih najboljih interesa. Osim toga, Savet Evrope je doneo i nekoliko drugih instrumenata koji se bave pitanjima u vezi s privatnošću dece, kontaktom dece s roditeljima, roditeljskim starateljstvom nad njima i ostvarivanjem prava dece.

Ovde dajem pregled prava deteta na poštovanje porodičnog života i prava koja su s tim pravom povezana, posebno ono što se odnosi na sadržaj i obim tih prava, kao i na povezane pravne obaveze i njihovu interakciju s drugim pravima. Konkretni aspekti kojima se bavimo obuhvataju:

- pravo na poštovanje porodičnog života i njegova ograničenja,
- pravo deteta da se o njemu staraju njegovi roditelji
- pravo na održavanje kontakta i s jednim i s drugim roditeljem i
- otmice deteta

| EU | Obuhvaćena pitanja | Savet Evrope (SE) |
|---|---|---|
| Povelja osnovnih prava, član 7. (pravo na poštovanje porodičnog života) | Pravo na poštovanje porodičnog života | EKLJP, član 8. (pravo na poštovanje porodičnog života) |
| Povelja osnovnih prava, član 24. (prava deteta) Uredba o izdržavanju (4/2009) | Pravo na roditeljsko staranje | ESLJP, 28775/12, 2013. (lišenje kontakta s kćerkom) |
| Povelja osnovnih prava, član 24. (stav 3) (pravo na održavanje kontakta i s jednim i s drugim roditeljem) Uredba "Brisel II bis" (2201/2003) Direktiva o medijaciji (2008/52/EC) | Pravo na održavanje kontakta i s jednim i s drugim roditeljem | Konvencija o kontaktima s decom |
| Direktiva o pristupu pravdi (2002/8/EC) (pristup pravdi u prekograničnim sporovima) | Razdvajanje roditelja | ESLJP, *Levin protiv Švedske*, br . 35141/06, 2012 – (ograničenje prava na kontakt s detetom) ESLJP, *Schneider protiv Nemačke*, br. 17080/07, 2011. (kontakt između deteta i oca koji nije zakonski priznat). ESLJP, *Sommerfeld protiv Nemačke* [GC], br. 31871/96, 2003. (kontakt između oca i kćerke) ESLJP, *Mustafa i Armagan Akin protiv Turske*, br. 4694/03, 2010. (kontakt između brata i sestre pošto je doneta odluka o dodeljivanju staratelјstva) ESLJP, *Vojnity protiv Mađarske*, br. 29617/07, 2013. (ograničenje pristupa na osnovu verskih uverenja) |
| Povelja o osnovnim pravima, član 24. (prava deteta) Uredba "Brisel II bis" (2201/2003) Sud pravde EU/SPEU/ C211/10 PPU, *Doris Povse protiv Maura Alpaga*, 2010. (potvrda o izvršenju) | Otmica deteta | Konvencija o kontaktu s decom ESLJP, *Neulinger i Shuruk protiv Švajcarske* [GC], br. 41615/07, 2010. (majka je uzela dete) ESLJP, *X protiv Letonije* [GC], br. 27853/09, 2013. (postoji velika opasnost u slučaju da dete bude vraćeno po Haškoj konvenciji) |

## 1. PRAVO NA POŠTOVANJE PORODIČNOG ŽIVOTA

Ključne tačke:

- Države imaju pozitivnu obavezu da obezbede da deca delotvorno uživaju svoje pravo koje se odnosi na poštovanje porodičnog života.
- I prema pravu EU, i prema pravu SE, pravosudni i upravni organi dužni su da uzmu u obzir najbolje interese deteta kad god donose odluku koja se odnosi na pravo deteta na poštovanje njegovog porodičnog života.

Pravo deteta na poštovanje njegovog porodičnog života obuhvata izvestan broj složenih (kompozitnih) prava, kao što su: pravo deteta na roditeljsko staranje; pravo deteta na održavanje kontakta i s jednim i s drugim roditeljem; pravo deteta da ne bude odvojeno od roditelja sem onda kada je to u njegovom najboljem interesu; kao i pravo na spajanje porodice.

*I prema pravu EU, i prema pravu SE***,** pravo na poštovanje porodičnog života nije apsolutno pravo, tako da podleže izvesnom broju ograničenja. Ta ograničenja, kako je objašnjeno u Komentaru Povelje osnovnih prava EU[1], ista su kao i objašnjenja za

[1] Evropski parlament, Savet Evropske unije, Evropska komisija (2007), *Objašnjenja u vezi s Poveljom osnovnih prava,* 2007/C 303/02, "Službeni list EU (OJ) 2007 C 303", 14. decembar 2007, pp. 17–35, vidi objašnjenje u vezi sa članom 7.

odgovarajuću odredbu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP), konkretno za član 8. stav 2, koji glasi kako sledi: "(Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije) U skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih."[2]

Povelja osnovnih prava EU tu izričito inkorporira i obavezu da se razmotre najbolji interesi deteta (član 24. stav 2).[3] Iako obaveza da se poštuju najbolji interesi deteta nije izričito utvrđena u EKLJP, ESLJP u svojoj sudskoj praksi inkorporira i tu obavezu.[4]

## 2. PRAVO DETETA NA RODITELJSKO STARANJE

Ključne tačke:

- Pravo EU uređuje procesne aspekte prava deteta na roditeljsko staranje.
- Saglasno EKLJP, države imaju negativne i pozitivne obaveze u pogledu poštovanja prava dece i roditelja na porodični život.

Pravo dece da znaju identitet svojih roditelja i pravo dece na roditeljsko staranje predstavljaju dve osnovne komponente prava dece na poštovanje porodičnog života. U izvesnoj meri, ta prava su međuzavisna: pravo dece da znaju svoje roditelje obezbeđuje se kroz roditeljsko staranje. Ponekad, međutim, postoji distinkcija među tim pravima – na primer kada je reč o deci koja su usvojena ili o deci koja su začeta medicinski potpomognutom oplodnjom. Ovde je pravo tešnje povezano s pravom deteta na identitet, što je izraženo u tom smislu da ono poznaje svoje biološke roditelje, pa se stoga to pravo razmatra u sklopu Poglavlje 4. U ovom odeljku težište je stavljeno na drugo pravo: pravo deteta na roditeljsko staranje.

*Saglasno pravu EU*, nema odredaba koje bi se bavile suštinskim poljem dejstva prava deteta na roditeljsko staranje. Instrumenti EU mogu se baviti prekograničnim aspektima, kao što je priznanje i izvršenje presuda u zemljama članicama. Tako, na primer, Uredba 4/2009 o nadležnosti, merodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka, kao i o saradnji u stvarima izdržavanja (Uredba o izdržavanju), uređuje prekogranične podneske u vezi sa izdržavanjem koji proističu iz porodičnih odnosa.[5] Tom uredbom se utvrđuju zajednička pravila za celu EU kojima je cilj da se osigura naplata potraživanja u pogledu izdržavanja čak i onda kada se dužnik ili poverilac nalazi u drugoj zemlji.

*Saglasno pravu EU,* ESLJP naglašava da se članom 8. EKLJP prvenstveno utvrđuje dužnost države da se ne meša u porodični život.[6] Međutim, države takođe imaju pozitivnu obavezu da preduzmu sve neophodne mere i kako bi podržale roditelje i porodice, i kako bi zaštitile decu od potencijalnih zloupotreba.[7] Deca mogu biti razdvojena od roditelja samo u izuzetnim okolnostima. U takvim slučajevima, mora biti učinjeno sve radi očuvanja ličnih

[2] Savet Evrope, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, CETS br. 5, 1950, član 8.
[3] CJEU, C400/10 PPU, *J. McB. v. L .E.*, 5. oktobar 2010.
[4] Vidi, na primer, ESLJP, *Ignaccolo-Zenide v. Romania*, br. 31679/96, 25. januar 2000, stav 94.
[5] Savet Evropske unije (2008), Uredba Saveta (EZ) br. 4/2009 od 18. decembra 2008. o nadležnosti, merodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka, kao i o saradnji u stvarima izdržavanja, OJ 2008 L 7 (Uredba o izdržavanju).
[6] ESLJP, *R. M. S. v. Spain*, br. 28775/12, 18. jun 2013, stav 69.
[7] *Ibid*, stav 69. i dalje.

odnosa i, gde je to primereno, "ponovnog spajanja" porodice. Države uživaju široko polje slobodne procene kada donose početnu odluku o odvajanju dece od roditelja.[8] Međutim, potrebna je stroža pažnja kada razmatranja mogućnosti bilo kakvih dodatnih ograničenja, kao što su ograničenja za prava roditelja na pristup detetu, kao i kada je reč o svim drugim mehanizmima zaštite kojima je cilj obezbeđivanje delotvorne zaštite prava roditelja i dece na poštovanje njihovog porodičnog života. Takva dodatna ograničenja sadrže u sebi opasnost da se praktično umanje ili ograniče porodični odnosi između malog deteta i jednog ili oba njegova roditelja. Isto tako, kada je reč o odvajanju majki od novorođenčadi, razlozi koje država navodi za takav korak moraju biti izvanredno uverljivi.[9]

Unutrašnje polje slobodne procene umanjuje se srazmerno dužini vremena tokom koga su deca odvojena od svojih roditelja, a državni organi dužni su da predoče snažne razloge kako bi potkrepili svoju odluku o daljem održavanju na snazi te razdvojenosti.[10] ESLJP analizira da li je proces odlučivanja bio pravičan i da li su sve stranke koje su u taj proces uključene dobile mogućnost da predoče svoju argumentaciju.

Primer: U predmetu *R. M. S. protiv Španije*[11], podnositeljka predstavke je tvrdila da je na osnovu svog društveno-ekonomskog statusa bila lišena svake mogućnosti kontakta s kćerkom još od vremena kada je devojčica imala tri godine i deset meseci. U obrazloženju svoje presude po kojoj je u datom slučaju bio prekršen član 8. EKLJP, Evropski sud je naglasio da su "španski upravni organi bili dužni da razmotre mogućnost preduzimanja drugih, manje drastičnih mera, a ne da donesu odluku o poveravanju deteta na starateljstvo drugome". ESLJP je takođe naglasio: "Uloga organa za socijalno staranje upravo se i ogleda u tome da ti organi pomažu licima koja zapadnu u teškoće [...], da im pruže smernice i posavetuju ih kada je reč o takvim pitanjima kao što su različite vrste raspoloživih vidova socijalne pomoći, mogućnost dobijanja socijalnog smeštaja i druga sredstva koja bi poslužila podnositeljki predstavke da prevaziđe teškoće s kojima se suočavala, što su sredstva koja je podnositeljka predstavke od samog početka tražila." S tih razloga, ESLJP je stao na stanovište da "španske vlasti nisu preduzele primerene i dovoljne napore da osiguraju pravo podnositeljke predstavke da živi sa svojim detetom".[12]

Shodno međunarodnom pravu, član 5. Konvencije o pravima deteta (KPD) utvrđuje da "države članice poštuju odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, ako je takav slučaj, članova šire porodice ili zajednice, [...] da na način koji je u skladu s razvojem sposobnosti deteta obezbede, upute i usmeravaju dete u ostvarivanju njegovih prava koja su priznata u ovoj Konvenciji". Osim toga, u članu 9. KPD utvrđeno je da države članice obezbeđuju da nijedno dete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njegove volje, kao i da sve zainteresovane strane moraju dobiti priliku da učestvuju u postupku koji se vodi u vezi s takvom situacijom. U Smernicama UN za alternativno staranje o deci bliže su obrazložena prava dece u takvim okolnostima, kao i odgovarajuće dužnosti država.[13]

[8] ESLJP, *Y. C. v. the United Kingdom*, br. 4547/10, 13. mart 2012, stav 137.
[9] ESLJP, *K. and T. v. Finland* [GC], br. 25702/94, 12. jul 2001, stav 168.
[10] ESLJP, *Y. C. v. the United Kingdom*, br. 4547/10, 13. mart 2012, stav 137.
[11] ESLJP, *R. M. S. v. Spain*, br. 28775/12, 18. jun 2013.
[12] *Ibid*., stavovi 86. i 93.
[13] UN, Savet za ljudska prava (2009), *Smernice UN za alternativno staranje o deci,* UN Doc. A/HRC/11/L.13, 15. jun 2009.

## 3. PRAVO NA ODRŽAVANJE KONTAKTA I S DRUGIM RODITELJEM

Ključne tačke:

- Pravo deteta da održava kontakt i s jednim i s drugim roditeljem opstaje u svim oblicima razdvajanja roditelja: onim oblicima koji su vezani za porodične odnose i onim oblicima koje kao kaznu propiše država.
- Postupak obezbeđivanja prava deteta na održavanje kontakta s roditeljima i ponovnog spajanja porodice zahteva da se pre svega vodi računa o najboljim interesima deteta, s tim što se mora posvetiti odgovarajući značaj stavovima deteta shodno njegovom uzrastu i stepenu zrelosti.

Polje dejstva prava na održavanje kontakta s roditeljima razlikuje se zavisno od konteksta. U slučaju da roditelji donesu odluku o uzajamnom razdvajanju, polje dejstva tog prava je šire i po pravilu ograničeno samo najboljim interesima deteta. U kontekstu situacije u kojoj do razdvajanja dolazi u sklopu kazne koju izrekne država usled, na primer, proterivanja roditelja ili njegovog lišenja slobode, državni organi postupaju imajući na umu zaštićeni interes i dužni su da uspostave pravičnu ravnotežu između interesa stranaka i sopstvene obaveze da osiguraju zaštitu najboljih interesa deteta. I u jednom i u drugom slučaju primenljivo je pravo dece na održavanje kontakta i s jednim i s drugim roditeljem.

*Saglasno pravu EU,* član 24. stav 3. Povelje osnovnih prava EU izričito priznaje pravo svakog deteta da održava kontakt i s jednim i s drugim roditeljem. Ta odredba je tako formulisana da se njome razjašnjava sadržaj tog prava, pre svega značenje kontakta, koji se mora održavati *redovno*; koji mora biti takav da omogući razvoj *ličnog odnosa* i koji se mora odvijati u obliku *neposrednog (direktnog) kontakta*. Postoji, međutim, i jedno upozorenje, odnosno ograda: pravo svakog deteta da održava redovne, lične i direktne kontakte sa oba roditelja izričito je ograničeno njegovim najboljim interesima. Ta odredba, kako je objašnjeno u zvaničnom komentaru Povelje, izričito je sačinjena na osnovu člana 9. Konvencije o pravima deteta.

Saglasno nadležnostima EU, konkretno težište je stavljeno na pravosudnu saradnju (u cilju uspostavljanja područja slobode, bezbednosti i pravde u kome je zajemčeno slobodno kretanje lica). Ovde su posebno važna dva instrumenta EU: Uredba Saveta (EZ) br. 2201/2003[14] ("Brisel II bis") i Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta 2008/52/EZ (Direktiva o medijaciji).[15] Iz perspektive prava, važna je Uredba "Brisel II bis". Prvo, ona se primenjuje na *sve* odluke o roditeljskoj odgovornosti, bez obzira na bračni status roditelja. Drugo, pravila koja se odnose na nadležnost (ona se u većini određuju prema mestu stanovanja deteta) izričito se rukovode najboljim interesima deteta; i treće, posebno se vodi računa o tome da se osigura poštovanje stavova dece.[16] Cilj sudske prakse SPEU u predmetima nezakonitog odvođenja deteta na osnovu odluke koju jednostrano donese

[14] Savet Evropske unije (2003), Uredba Saveta (EZ) br. 2201/2003 od 27. novembra 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, kojom se stavlja van snage Uredba (EZ) br. 1347/2000, OJ 2003 L 338 ("Brisel II bis").

[15] Evropski parlament, Savet Evropske unije (2008), Direktiva 2008/52/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 21. maja 2008. o nekim aspektima medijacije (mirenja) u građanskim i trgovačkim stvarima, OJ 2008 L 136/3 (*Direktiva o medijaciji*).

[16] Vidi, npr. Uredbu Saveta (EZ) br. 2201/2003, Preambula (stavovi 5, 12, 13. i 19), kao i članovi 8, 41. stav 2. tačka (c) i 42. stav 2. tačka (a).

jedan roditelj prvenstveno je to da se potvrdi osnovno pravo deteta da održava redovne, lične i neposredne kontakte sa oba roditelja (član 24. stav 3. Povelje) budući da SPEU zastupa stanovište da se to pravo neraskidivo uklapa u najbolje interese svakog deteta. Prema mišljenju SPEU, mera koja sprečava dete da održava redovne, lične i direktne kontakte sa oba roditelja može se opravdati samo drugim interesom deteta koji je toliko važan da preteže nad interesom na kome počiva to osnovno pravo.[17] To obuhvata i privremene mere, uključujući mere zaštitne prirode, saglasno članu 20. Uredbe "Brisel II bis". SPEU je presudio da uravnotežena i razumna procena svih interesa o kojima se u datom slučaju radi, koja se mora zasnivati na objektivnim razlozima koji se odnose na stvarnu ličnost deteta i na njegovo socijalno okruženje, mora biti načelno sprovedena u svim postupcima saglasno odredbama Uredbe "Brisel II bis".[18]

Primer: Predmet *E. protiv B.*[19] odnosi se na postupak između E. (oca) i B. (majke) u vezi s nadležnošću sudova Ujedinjenog Kraljevstva da razmatraju predmet i donesu odluku o uobičajenom boravištu njihovog deteta S. i pravu oca na pristup detetu, tj. na neposredni kontakt s detetom. Roditelji su pred jednim španskim sudom sklopili sporazum na osnovu koga majka uživa pravo starateljstva, dok je ocu obezbeđeno pravo na neposredni kontakt s detetom. Posle toga je majka nastojala da smanji pravo kontakta s detetom koje je ocu bilo zajemčeno tim sporazumom. Otac je uputio podnesak Visokom sudu tražeći izvršenje sporazuma sklopljenog u Španiji. Majka je tvrdila da je prorogirala nadležnost španskog suda i nastojala je da tu prorogiranu nadležnost prenese na sudove u Engleskoj i Velsu. Postupajući po žalbi koju je izjavio otac, Apelacioni sud je Sudu pravde EU prosledio nekoliko prethodnih pitanja koja se tiču tumačenja člana 12. stav 3. Uredbe "Brisel II bis". SPEU je stao na stanovište da se onda kada je neki sud uključen u postupak shodno članu 12. stav 3. Uredbe "Brisel II bis", najbolji interesi deteta mogu sačuvati samo tako što će se u svakom konkretnom slučaju posebno razmotriti pitanje o tome da li je prorogiranje nadležnosti kome se teži u skladu s najboljim interesima deteta. Prorogiranje nadležnosti valjano je samo u odnosu na konkretan postupak kojim se bavi sud čija je nadležnost prorogirana. Kada konačno bude zaključen postupak iz koga je proisteklo prorogiranje nadležnosti, ta nadležnost prestaje u korist suda za koji važi opšta nadležnost, saglasno članu 8. stav 1. Uredbe "Brisel II bis".

Kada je reč o odgovornosti roditelja, Uredba "Brisel II bis" koegzistira s Haškom konvencijom o nadležnosti, merodavnom pravu, priznavanju, izvršenju i saradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i mere za zaštitu dece.[20] Saglasno članu 61. Uredbe "Brisel II bis", ta uredba ima prednost u primenjivanju u odnosu na Hašku konvenciju u sledećim situacijama: (a) kada dete o kome je reč ima uobičajeno boravište na teritoriji neke države članice ili (b) kada se radi o tome da se sudska odluke koja je doneta pred sudom jedne države članice priznaje i izvršava na teritoriji druge države članice, čak i ako dete o kome je reč ima uobičajeno boravište na teritoriji treće države koja je visoka strana ugovornica Haške konvencije. Prema tome, saglasno Uredbi "Brisel II bis" ključno pitanje odnosi se na utvrđivanje uobičajenog boravišta deteta.

Primer: U predmetu *Mercredi protiv Shaffea*,[21] Apelacioni sud Engleske i Velsa prosledio je Sudu pravde EU predmet koji se odnosio na odvođenje dvomesečnog deteta iz Ujedinjenog Kraljevstva na francusko ostrvo Reunion. SPEU je presudio da pojam uobičajenog boravišta, u smislu članova 8. i 10. Uredbe "Brisel II bis", odgovara mestu

[17] SPEU, C-403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*, 23. decembar 2009, stav 59.
[18] *Ibid*., stav 60.
[19] SPEU, C-436/13, *E. v. B*., 1. oktobar 2014. (sažetak tog predmeta preuzet sa http://cases.iclr.co.uk).
[20] Svetska organizacija za prekograničnu saradnju u građanskim i trgovačkim stvarima (1996), Haška konferencija o privatnom međunarodnom pravu, Konvencija o nadležnosti, merodavnom pravu, priznavanju, izvršenju i saradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i mere za zaštitu dece, 19. oktobar 1996.
[21] SPEU, C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*, 22. decembar 2010.

koje odražava izvestan stepen integrisanosti deteta u socijalno i porodično okruženje. Kada se situacija tiče deteta koje sa svojom majkom boravi samo nekoliko dana u nekoj državi članici – koja nije njegovo uobičajeno boravište – već je ono u tu državu članicu odvedeno, činioci koji moraju biti uzeti u obzir obuhvataju sledeće: prvo, dužinu boravka, redovnost, uslove i razloge boravka na teritoriji te zemlje članice EU i majčinog odlaska u tu državu; drugo, posebno u odnosu na detetov uzrast, geografsko i porodično poreklo majke i porodične i društvene veze koje majka i dete imaju s tom zemljom članicom EU.

Isto tako, za uživanje prava na održavanje kontakta i s jednim i s drugim roditeljem u prekograničnim sporovima posebno su značajni instrumenti koji se odnose na uređenje pristupa pravdi kojima se razjašnjava kako se mogu rešavati složena pitanja; takav instrument je Direktiva Saveta 2002/8/EZ (Direktiva o unapređenju pristupa pravdi), koja nalaže da se "poboljša pristup pravdi u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima".[22] Svrha te direktive jeste da se poboljša pristup pravdi u prekograničnim parničnim predmetima tako što će se utvrditi minimalna zajednička pravila u vezi s pravnom pomoći; da se osigura da se odgovarajuća pravna pomoć zaista dodeli, pod određenim uslovima, licima koja zbog svoje finansijske situacije ne mogu da snose troškove postupka; svrha je, takođe, da se doprinese usklađenosti nacionalnih propisa u ovoj stvari i da se obezbede mehanizmi saradnje između organa zemalja članica.

*Saglasno pravu SE,* pravo svakog deteta da održava kontakt i s jednim i s drugim roditeljem implicitno je sadržano u članu 8. EKLJP. ESLJP potvrđuje da "uzajamno uživanje deteta i roditelja u zajedničkim kontaktima predstavlja jedan od osnovnih elemenata porodičnog života".[23] ESLJP, međutim, takođe naglašava da to pravo može biti ograničeno najboljim interesima deteta. To pravo leži u središtu procesa sudskog odlučivanja u pitanjima starateljstva i kontakta s decom.

U čitavom nizu predmeta ESLJP je ili izričito ili implicitno pomenuo najbolje interese deteta u kontekstu starateljstva i održavanja kontakta deteta s roditeljima.

Primer: U predmetu *Schneider protiv Nemačke*,[24] podnosilac predstavke je održavao odnos sa udatom ženom i tvrdio je da je on biološki otac njenog sina, dok je zakonski priznat otac tog dečaka bio muž detetove majke. Podnosilac predstavke je tvrdio da je odluka domaćih sudova kojom je odbačen njegov zahtev za održavanje kontakta s detetom i informisanje o razvoju deteta, koja je doneta na osnovu toga što podnosilac nije ni zakoniti otac deteta, niti je s tim detetom održavao odnos predstavljala kršenje njegovih prava po osnovu člana 8. ESLJP. Presuđujući da se radilo o kršenju prava, ESLJP se usredsredio na to što domaći sudovi uopšte nisu razmotrili pitanje o tome da li bi, u konkretnim okolnostima datog predmeta, kontakt između deteta i podnosioca predstavke bio u najboljem interesu deteta.[25] Kada je reč o zahtevu podnosioca predstavke da bude informisan o razvoju deteta, ESLJP je stao na stanovište da domaći sudovi nisu naveli dovoljne razloge kojima bi obrazložili svoje mešanje u smislu člana 8. stav 2,[26] te da stoga mešanje nije bilo "neophodno u demokratskom društvu".

[22] Savet Evropske unije (2003), Direktiva Saveta 2002/8/EC od 27. januara 2003. o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima, OJ 2003 L 026 (Direktiva o unapređenju pristupa pravdi).
[23] ESLJP, *K. and T. v. Finland* [GC], br. 25702/94, 12. jul 2001, stav 151.
[24] ESLJP, *Schneider v. Germany*, br. 17080/07, 15. septembar 2011.
[25] Vidi, takođe, ESLJP, *Anayo v. Germany*, br. 20578/07, 21. decembar 2010, stavovi 67. i 71.
[26] ESLJP, *Schneider v. Germany*, br. 17080/07, 15. septembar 2011, stav 104.

Primer: U predmetu *Levin protiv Švedske*,[27] podnositeljka predstavke, majka čije je troje dece država alternativno zbrinula, tvrdila je da je ograničenjima njenog prava na održavanje kontakta s decom bilo povređeno njeno pravo na poštovanje porodičnog života. ESLJP se usredsredio na cilj ograničenja kontakta, tj. na zaštitu najboljih interesa dece. U tom konkretnom slučaju, deca su u vreme dok se podnositeljka predstavke starala o njima bila zapostavljena i prilikom kontakta s njom ispoljavala su snažne negativne reakcije. Obrazlažući stanovište da u datom predmetu nije bio prekršen član 8. EKLJP, Evropski sud je utvrdio da je mešanje u prava podnositeljke predstavke bilo "srazmerno legitimnom cilju kome se težilo [najboljim interesima dece] i u okvirima unutrašnjeg polja slobodne procene domaćih vlasti".

Primer: U predmetu *Sommerfeld protiv Nemačke*,[28] podnosilac predstavke se požalio zbog ograničenja svoga prava na održavanje kontakta s kćerkom, koja je neprestano isticala da ne želi da ostane u kontaktu s njim. Podnosilac predstavke je u pritužbi pre svega isticao da to što domaći sudovi nisu pribavili mišljenje veštaka psihologa predstavlja propust u domaćem pravosudnom postupku. Obrazlažući svoj zaključak o tome da u datom slučaju nije bio prekršen član 8. EKLJP, Evropski sud je zaključio da je domaći sud bio u najboljoj poziciji da proceni izjave kćerke podnosioca predstavke i da utvrdi da li je ona bila ili nije bila u stanju da izgradi sopstveno mišljenje.

Primer: U predmetu *Mustafa i Armağan Akin protiv Turske*,[29] podnosioci predstavke – otac i sin – tvrdili su da uslovi starateljstva koje je u svojoj presudi utvrdio domaći sud krše njihova prava po članu 8. EKLJP. Uslovi su bili takvi da je sinu onemogućeno da održava kontakt sa svojom sestrom, koja je poverena na starateljstvo majci. Osim toga, otac nije mogao da održava kontakt u isto vreme i sa sinom i s kćerkom zato što se kontakt sina s majkom vremenski podudarao s kontaktom između njega i kćerke. ESLJP je utvrdio da je odluka domaćeg suda kojom su brat i sestra razdvojeni predstavljala povredu prava podnosilaca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života budući da njome ne samo da su onemogućeni brat i sestra da se viđaju, već je takođe onemogućeno i njihovom ocu da uživa u kontaktu i s jednim i s drugim detetom u isto vreme.

U kontekstu odlučivanja o starateljstvu i odobravanju kontakta roditelja s detetom, ESLJP takođe zabranjuje diskriminaciju koja je protivna članu 14. EKLJP.

Primer: U predmetu *Vojnity protiv Mađarske*[30] podnosilac predstavke je tvrdio da mu je zbog njegovih verskih uverenja onemogućeno da kontaktira sa sinom.[31] Donoseći zaključak o tome da je u datom slučaju bio prekršen član 14. u vezi sa članom 8. Evropske konvencije, ESLJP je konstatovao da nema dokaza da je ponašanje podnosioca predstavke opasno usled njegovih verskih uverenja, niti da on tim svojim ponašanjem fizički ili psihološki ugrožava sina.[32] Odluke domaćih sudova o tome da podnosiocu predstavke bude uskraćeno pravo na pristup detetu onemogućile su mu bilo kakav kontakt sa sinom i uspostavljanje bilo kakve vrste daljeg porodičnog života, uprkos činjenici da se potpuni prekid kontakta može opravdati samo u izuzetnim okolnostima.[33] S tih razloga je ESLJP zaključio da u tom predmetu nije postojao razuman odnos srazmere između potpune zabrane prava podnosioca predstavke na kontakt s detetom i cilja kome se težilo, a taj cilj je bila zaštita najboljih interesa deteta.[34]

---

[27] ESLJP, *Levin v. Sweden*, br. 35141/06, 15. mart 2012, stavovi 57. i 69; ESLJP, *K. and T. v. Finland* [GC], br. 25702/94, 12. jul 2001, stav 151.
[28] ESLJP, *Sommerfeld v. Germany* [GC], br. 31871/96, 8. jul 2003, stav 72.
[29] ESLJP, *Mustafa and Armağan Akin v. Turkey*, br. 4694/03, 6. april 2010.
[30] ESLJP, *Vojnity v. Hungary*, br. 29617/07, 12. februar 2013; vidi, takođe ESLJP, *P.V. v. Spain*, br. 35159/09, 30. novembar 2010 (tekst presude dostupan na francuskom i španskom jeziku).
[31] ESLJP, *Vojnity v. Hungary*, br. 29617/07, 12. februar 2013, stav 22.
[32] *Ibid*., stav 38.
[33] *Ibid*., stav 41.
[34] *Ibid*., stav 43.

Primer: Predmet *Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala*[35] formiran je na osnovu predstavke oca koji je tražio da mu se prizna roditeljska odgovornost za dete. On je tvrdio da su, u postupku pred domaćim sudovima, portugalske vlasti odbacile njegov zahtev i roditeljsku odgovornost priznale majci samo na osnovu njegove seksualne orijentacije. ESLJP je ustanovio da su domaći organi zaista odbili njegov zahtev za starateljstvo na osnovu toga što je on homoseksualac – što je odluka koja nema objektivno i razumno opravdanje. ESLJP je zaključio da je u datom predmetu bio prekršen član 8. zajedno sa članom 14. Evropske konvencije.

Osim toga, pravo deteta da održava kontakt i s jednim i s drugim roditeljem izričito je utvrđeno u Konvenciji Saveta Evrope o kontaktu s decom.[36] Član 4. stav 1. te konvencije utvrđuje da "dete i njegovi roditelji imaju pravo na ostvarivanje i održavanje redovnih međusobnih kontakata". Opšta načela koja treba primeniti u sudskoj praksi o kontaktu roditelja s decom naglašavaju pravo deteta da bude obavešteno i konsultovano i da izrazi svoje stavove, kao i njegovo pravo da se tim stavovima prida odgovarajući značaj. U članu 6. Konvencije Saveta Evrope o ostvarivanju prava dece[37] bliže je utvrđeno ono što je potrebno za sudsko odlučivanje, uključujući zakonsku obavezu da se: razmotri da li pravosudni organ ima dovoljno informacija na temelju kojih može da utvrdi koji su to najbolji interesi deteta, da osigura pravo deteta da bude informisano o postupku i njegovim ishodima, kao i da osigura bezbedan prostor kako bi deca o kojima je reč mogla slobodno izraze svoje stavove na način koji odgovara njihovom uzrastu/zrelosti.

Mogu iskrsnuti situacije u kojima su deca iz nekog drugog razloga odvojena od roditelja, na primer usled toga što se roditelj nalazi u zatvoru. ESLJP je bio suočen s takvom situacijom u predmetu *Horych protiv Poljske*,[38] u kome se pozabavio pitanjem uslova u kojima je podnosilac predstavke, koji je svrstan u kategoriju opasnih zatvorenika, primao posete svojih maloletnih kćerki. ESLJP je istakao da je "za posete dece [...] zatvoru potrebno obezbediti posebne aranžmane i takve posete mogu podlegati posebnim uslovima zavisno od uzrasta dece, mogućih posledica po njihovo emocionalno stanje ili blagostanje i od ličnih okolnosti lica kome deca dolaze u posetu".[39] ESLJP je osim toga istakao da "pozitivne obaveze države po osnovu člana 8, [...] obuhvataju i dužnost države da osigura odgovarajuće uslove u kojima će zatvorenik moći da primi svoju decu u posetu, tako da ti uslovi u najvećoj mogućoj meri doprinesu tome da deca budu oslobođena stresa, uz vođenje računa o praktičnim posledicama izdržavanja kazne zatvora".[40]

Konačno, pravo dece lišene slobode na održavanje kontakta s roditeljima dodatno je osnaženo određenim odabranim odredbama Smernica Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta.[41] U tim smernicama izričito se afirmiše pravo dece koja su lišena slobode "da održavaju redovan sadržajan kontakt s roditeljima [i] porodicom" (član 21(a)).

Saglasno međunarodnom pravu, pravo na održavanje kontakta i s jednim i s drugim roditeljem potvrđeno je u članu 9. stav 3. Konvencije o pravima deteta: "Države članice poštuju pravo deteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da održava lične odnose i

[35] ESLJP, *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal*, br. 33290/96, 21. decembar 1999.
[36] Savet Evrope, Konvencija o kontaktu s decom, CETS br. 192, 2003. Vidi, takođe, Svetska organizacija za prekograničnu saradnju u građanskim i trgovačkim stvarima (1996), Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu, Konvencija o nadležnosti, merodavnom pravu, priznavanju, izvršenju i saradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i mere za zaštitu dece.
[37] Savet Evrope, Evropska konvencija o ostvarivanju prava dece, CETS br. 160, 1996.
[38] ESLJP, *Horych v. Poland*, br. 13621/08, 17. april 2012.
[39] *Ibid.*, stav 131.
[40] *Ibid.*, stav 131.
[41] Savet Evrope, Komitet ministara (2010), *Smernice o pravosuđu po meri deteta*.

neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim ako je to u suprotnosti s najboljim interesima deteta."

## 4. NEZAKONITO ODVOĐENJE DECE PREKO GRANICE – OTMICA DETETA -

Ključne tačke:

- ESLJP zahteva da se na nezakonito odvođenje dece kojim se krše sporazumi o starateljstvu primenjuje pristup zasnovan na pravima deteta. Član 8. EKLJP (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) mora se tumačiti u vezi s Haškom konvencijom i Konvencijom o pravima deteta.
- Pravo EU konkretnije nalaže da se mora čuti mišljenje deteta u postupcima koji se odnose na vraćanje deteta nakon što je ono bilo nezakonito odvedeno ili zadržano.

Otmica deteta odnosi se na situaciju u kojoj je dete odvedeno ili zadržano preko granice matične države, čime je prekršen postojeći sporazum u kojem su uređena pitanja o starateljstvu (član 3. Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice deteta[42] (Haška konvencija). Saglasno Haškoj konvenciji, deca koja su nezakonito odvedena ili zadržana moraju biti hitno vraćena u zemlju uobičajenog boravišta (član 11. stav 1). Sudovi zemlje u kojoj dete ima uobičajeno boravište rešavaju o suštini spora o starateljstvu. Sudovi zemlje iz koje je dete odvedeno dužni su da nalože da se dete vrati u roku od šest nedelja od dana pokretanja postupka podnošenjem zahteva za vraćanje deteta (član 11). Haška konvencija je dodatno potkrepljena načelom najboljih interesa deteta. U kontekstu te konvencije, pretpostavlja se da je nezakonito odvođenje deteta samo po sebi štetno i da se što je pre moguće stvari moraju vratiti u pređašnje stanje (*status quo ante*) kako bi se izbeglo da se pravno konsoliduju nezakonite situacija. O pitanjima starateljstva i pristupa (detetu) treba da rešavaju sudovi koji imaju mesnu nadležnost u mestu uobičajenog boravišta deteta, a ne sudovi u zemlji u koju je dete nezakonito odvedeno. Postoji nekoliko ograničenih izuzetaka u vezi s mehanizmom vraćanja deteta, i ti izuzeci su utvrđeni u članovima 12, 13. i 20. Haške konvencije. Član 13. sadrži odredbe na temelju kojih je pokrenuto najviše parničnih postupaka, kako pred domaćim sudovima, tako i na međunarodnom nivou. Tim članom je utvrđeno da zemlja u koju je dete odvedeno može da odbije da naloži da se dete vrati ako postoji ozbiljna opasnost da bi dete, time što bi bilo vraćeno, bilo izloženo fizičkoj opasnosti ili psihičkoj traumi ili bi se na drugi način dovelo u nepovoljan položaj (član 13. tačka (b)). Takođe se može odbiti da se naloži da se dete vrati ako se dete suprotstavlja povratku, a navršilo je one godine i steklo onaj stepen zrelosti pri kome je potrebno uzeti u obzir njegovo mišljenje (član 13. stav 2).

*Saglasno pravu EU*, najvažniji instrument kojim se rešavaju pitanja otmice deteta između zemalja članica EU jeste Uredba "Brisel II bis",[43] koja se u velikoj meri temelji na odredbama Haške konvencije. Ta uredba dopunjuje Hašku konvenciju i ima prednost nad njom u slučajevima otmice dece unutar EU (tačka 17. preambule i član 60. tačka (e)). Iako

[42] Svetska organizacija za prekograničnu saradnju u građanskim i trgovačkim stvarima (1980), Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu, Haška konvencija od 25. oktobra 1980. o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice deteta, 25. oktobar 1980.

[43] Savet Evropske unije (2003), Uredba Saveta (EZ) br. 2201/2003, od 27. novembra 2003. o nadležnosti i priznavanju i izvršenju presuda u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, kojom se stavlja van snage Uredba (EZ) br. 1347/2000, OJ 2003) L 338.

Haška konvencija i dalje ostaje glavni instrument koji se koristi u rešavanju slučajeva otmice deteta, u izvesnim aspektima Uredba "Brisel II bis" je "zaoštrila" jurisdikcijska pravila u korist sudova u zemlji porekla/uobičajenog boravišta. Slično Haškoj konvenciji, nadležnost u slučajevima otmice deteta zadržavaju sudovi u državi u kojoj je dete imalo uobičajeno boravište neposredno pre nego što je ono bilo nezakonito odvedeno/zadržano. Uredba utvrđuje iste izuzetke kada je reč o obaveznom vraćanju deteta, kao što su oni koji su sadržani u Konvenciji o međunarodnoj otmici dece.

Međutim, saglasno Uredbi "Brisel II bis", nasuprot Haškoj konvenciji, država uobičajenog boravištva zadržava nadležnost da rešava o suštini (meritumu) spora o starateljstvu, čak i nakon što se primenom člana 13. tačka (b) Haške konvencije i (člana 11. st. 6-8) Uredbe "Brisel II bis" donese odluka o tome da se neće naložiti da se dete vrati. Nadležnost se može promeniti, u tom smislu da nadležnost preuzme država u koju je dete odvedeno, samo u dvema situacijama shodno članu 10. Uredbe "Brisel II bis". Prva je ona situacija u kojoj sudovi države članice u kojoj je dete imalo uobičajeno boravište neposredno pre nego što je ono bilo nezakonito odvedeno ili zadržano, zadržavaju svoju nadležnost sve dok dete ne stekne uobičajeno boravište u drugoj državi članici i dok se svako lice koje ima pravo na staranje ne saglasi sa odvođenjem ili zadržavanjem deteta.[44] Druga situacija nastaje u sledećim okolnostima: onda kada dete stekne uobičajeno boravište u državi u koju je odvedeno; kada istekne period od godinu dana otkako je roditelj od koga je dete odvedeno saznao ili je trebalo da sazna gde se dete nalazi; kada se dete smestilo u novoj sredini; i dok nije ispunjen barem jedan od četiri dodatna uslova koja su pobrojana u članu 10. tačka (b) Uredbe "Brisel II bis".[45]

Kao i kada je reč o svim drugim pravnim instrumentima EU, i Uredba "Brisel II bis" mora se tumačiti u skladu sa odredbama Povelje osnovnih prava EU, posebno u skladu sa odredbama njenog člana 24. SPEU je imao prilike da razjasni tumačenje člana 24. Povelje u kontekstu otmica dece. Kao što je analizirano u Odeljku 2.3, u predmetu *Aguirre Zarraga*, SPEU je presudio da pravo deteta da njegovo mišljenje bude uzeto u obzir, koje je utvrđeno u članu 24. Povelje, zahteva da deci budu na raspolaganju procedure i uslovi u kojima će ona moći slobodno da izraze svoja mišljenja, kao i da sud pribavi ta mišljenja.[46] Međutim, prema stanovištu SPEU, samo sudovi zemlje uobičajenog boravišta deteta mogu da ispitaju zakonitost sopstvenih presuda u svetlosti Povelje osnovnih prava EU i Uredbe "Brisel II bis". Shodno načelu uzajamnog poverenja među državama, pravni sistemi zemalja članica moraju da pruže delotvornu i jednaku (ekvivalentnu) zaštitu osnovnih prava. Prema tome, zainteresovane strane moraju pokrenuti bilo kakvu pritužbu ili prigovor koji se odnose na ljudska prava pred sudovima koji, shodno Uredbi, imaju nadležnost da rešavaju o suštini

[44] Član 10. tačka (a) Uredbe "Brisel II bis".

[45] Član 10. tačka (b) Uredbe "Brisel II bis" utvrđuje četiri alternativna uslova koji glase kako sledi: (i) u roku od godinu dana nakon što je nosilac prava na staranje saznao ili je trebalo da sazna gde se dete nalazi, nikakav zahtev za predaju deteta nije podnet nadležnim telima države članice u koju je dete odvedeno ili u kojoj je ono zadržano;
(ii) zahtev za predaju deteta koji je uložio nosilac prava na staranje je povučen, a u roku iz stava (i) nije podnet nikakav novi zahtev;
(iii) pred sudom države članice u kojoj je dete imalo uobičajeno boravište neposredno pre nego što je nezakonito odvedeno ili zadržano zaključen je predmet saglasno članu 11. stav 7;
(iv) pred sudovima države članice u kojoj dete imalo uobičajeno boravište neposredno pre nego što je nezakonito odvedeno ili zadržano doneta je sudska odluka o starateljstvu koja ne podrazumeva predaju deteta.

[46] SPEU, C-491/10 PPU, *Joseba Adoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz*, 22. decembar 2010. O aspektima koji se odnose na učešće deteta u tom predmetu vidi bližu analizu u Odeljku 2.3.

(meritumu) spora o starateljstvu. SPEU je presudio da sud zemlje članice u koju je dete nezakonito odvedeno nije mogao da se usprotivi izvršenju overene presude kojom se nalaže da se dete vrati, budući da procena o tome da li je došlo do kršenja tih odredaba spada u isključivu nadležnost države iz koje je dete odvedeno.

Primer: U predmetu *Povse protiv Alpago*[47] radilo se o tome da je majka nezakonito odvela kćerku u Austriju. Austrijski sudovi su odbacili očev zahtev da se devojčica vrati u Italiju uz obrazloženje da postoji velika opasnost od toga da će detetu biti naneta šteta (trauma). U međuvremenu, rešavajući po zahtevu oca devojčice, italijanski sud je presudio da zadržava nadležnost da rešava o meritumu spora o starateljstvu i izdao je nalog za vraćanje deteta u Italiju uz potvrdu o izvršenju na osnovu člana 42. Uredbe "Brisel II bis". Austrijski sud je prosledio predmet Sudu pravde EU nakon što je majka izjavila žalbu na zahtev za sprovođenje potvrde mogućnosti izvršenja i nalog za vraćanje deteta u Italiju. U datom slučaju, SPEU je presudio da nakon što je izdata potvrda mogućnosti izvršenja, više nema mogućnosti za osporavanje povratka u zemlji u koju je dete odvedeno (u ovom slučaju to je Austrija) budući da je potvrda automatski izvršna. Osim toga, SPEU je presudio da su, u ovom slučaju, jedino italijanski sudovi bili nadležni da presuđuju o ozbiljnoj opasnosti koju bi vraćanje deteta moglo predstavljati za njegove najbolje interese. Ako bi se dogodilo da ti sudovi zaključe da je tvrdnja o opasnosti opravdana, oni zadržavaju isključivu nadležnost da suspenduju vlastiti nalog za izvršenje.[48]

*Saglasno pravu Saveta Evrope,* Konvencija Saveta Evrope o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na starateljstvo nad decom i uspostavljanje starateljstva nad decom,[49] kao i Konvencija o kontaktima s decom[50] sadrže mehanizme zaštite kako bi se sprečilo nezakonito odvođenje dece i kako bi se osigurao njihov povratak.[51]

ESLJP se često bavi slučajevima otmice deteta, i u takvim situacijama se, po pravilu, rukovodi odredbama Haške konvencije onda kada tumači član 8. EKLJP. Međutim, ESLJP u takvim slučajevima neizbežno sprovodi i analizu najboljih interesa deteta. S tim u vezi postoje dve bitne presude Velikog veća koje najjasnije odražavaju stav ESLJP.

Primer: Predmet *Neulinger i Shuruk protiv Švajcarske*[52]formiran je na osnovu predstavke majke koja je svog sina odvela iz Izraela u Švajcarsku, čime je prekršila postojeći sporazum o starateljstvu. Otac se obratio sudu pozivajući se na Hašku konvenciju, pa su švajcarske vlasti izdale nalog za vraćanje deteta u Izrael. Po mišljenju nacionalnih sudova i veštaka, vraćanje deteta u Izrael moglo bi se predviđati samo ukoliko bi dete bilo u pratnji svoje majke. Mera o kojoj je reč spadala je u okvire unutrašnjeg polja slobodne procene koje nacionalne vlasti imaju u takvim stvarima. Ipak, da bi se procenila usklađenost sa članom 8. EKLJP, trebalo je takođe uzeti u obzir i sve događaje koji su se zbili nakon što je Savezni sud doneo presudu kojom je naložio da se dete vrati. U ovom konkretnom slučaju, radilo se o detetu koje je državljanin Švajcarske i koje se dobro uklopilo u zemlju, u kojoj je bez prekida živelo oko četiri godine. Iako je dete bilo u uzrastu u kome još ima znatnu sposobnost prilagođavanja, njegovo ponovno izmeštanje iz sredine na koju se naviklo verovatno bi imalo teške posledice po njega, pa je trebalo odmeriti težinu tih posledica u odnosu na eventualnu korist koju bi dete verovatno moglo da ima od povratka (u Izrael). Takođe je trebalo obratiti pažnju na činjenicu da su pre nego što je dete odvedeno u Švajcarsku, njegovom ocu bila postavljena izvesna ograničenja u

[47] SPEU, C-211/10, *Doris Povse v. Mauro Alpago*, 1. jul 2010.
[48] Predstavka na temelju istih tih činjenica docnije je podneta Evropskom sudu u Strazburu, koji ju je proglasio neprihvatljivom. Vidi ESLJP, *Povse v. Austria*, Odluka o neprihvatljivosti, br. 3890/11, 18. jun 2013.
[49] Savet Evrope, Konvencija SE o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na starateljstvo nad decom i uspostavljanje starateljstva nad decom, CETS br. 105, 1980.
[50] Savet Evrope, Konvencija o kontaktima s decom, CETS br. 192, 2003.
[51] *Ibid.,* članovi 10 tačka (b), odnosno 16, Savet Evrope, Evropska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na starateljstvo nad decom i uspostavljanje starateljstva nad decom, CETS br. 105, 1980, član 8.
[52] ESLJP, *Neulinger and Shuruk v. Switzerland* [GC], br. 41615/07, 6. jul 2010.

pogledu prava pristupa detetu. Sem toga, otada je otac još dva puta stupio u brak, a u međuvremenu je postao otac još jednog deteta, mada ne plaća alimentaciju za tu svoju kćerku. ESLJP je izrazio sumnju da bi takve okolnosti mogle biti podsticajne za dobrobit i razvoj deteta. Što se tiče majke, njen povratak u Izrael mogao bi da je podvrgne opasnosti od toga da se prema njoj primene krivične sankcije, kao što je zatvorska kazna. Bilo je jasno da takva situacija ne bi bila u najboljem interesu deteta, s obzirom na to da je njegova majka verovatno jedino lice s kojim je to dete uspostavilo stvarni odnos. Prema tome, nije bilo potpuno neopravdano to što je majka odbila da se vrati u Izrael. Osim toga, otac nikada nije živeo sam s detetom i nije ga ni video još od vremena kada je dete odvedeno u uzrastu od dve godine. Zato ESLJP nije bio uveren da bi bilo u najboljem interesu deteta da se ono vrati u Izrael. Kada je reč o majci, povratak u Izrael bi doveo do nesrazmernog mešanja u njeno pravo na poštovanje porodičnog života. Sledstveno tome, u datom slučaju bio bi prekršen član 8. EKLJP i u odnosu na jednog i u odnosu na drugog podnosioca predstavke ako bi bila izvršena odluka kojom je naloženo da se drugi podnosilac predstavke vrati u Izrael.

Primer: U predmetu *X protiv Letonije*,[53] majka je tvrdila da bi njena kćerka povratkom u Australiju, iz koje je nezakonito odvedena, pretrpela veliku štetu. Prilikom odlučivanja o tome da li je odlukama domaćih sudova bila uspostavljena pravična ravnoteža između konkurentnih interesa o kojima se u predmetu radilo u granicama unutrašnjeg polja slobodne procene koje se priznaje državama u takvim pitanjima prvenstveni razlog od koga je trebalo poći predstavljali su najbolji interesi deteta. Da bi se postiglo skladno tumačenje EKLJP i Haške konvencije, zamoljena država mora istinski uzeti u obzir sve one činioce koji mogu predstavljati izuzetak u pogledu hitnog vraćanja deteta, saglasno članovima 12, 13. i 20. Haške konvencije; zamoljena država je ta koja treba o tom pitanju da donese odluku koja je u dovoljnoj meri obrazložena i onda da je proceni u svetlosti člana 8. EKLJP. Taj član utvrđuje procesnu obavezu domaćih vlasti kojom se od njih zahteva da kada procenjuju zahtev koji je podnet za vraćanje deteta sudovi razmotre navode o "velikoj opasnosti" za dete u slučaju da se ono vrati i da donesu presudu u kojoj će navesti konkretne razloge. Kada je reč o tačnoj prirodi "velike opasnosti", izuzetak koji je predviđen članom 13. tačka (b) odnosi se isključivo na one situacije koje prevazilaze nešto što dete može razumno da podnese. U datom slučaju, podnositeljka predstavke je Apelacionom sudu Letonije predočila potvrdu psihologa u kojoj je zaključeno da zaista postoji opasnost od traume za devojčicu ukoliko bi bila neposredno odvojena od majke. Iako su nacionalni sudovi ti koji treba da verifikuju postojanje "velike opasnosti" za dete, a izveštaj veštaka-psihologa bio je neposredno vezan za najbolje interese deteta, regionalni sudovi su odbili da razmotre zaključke tog izveštaja u svetlu odredaba člana 13. tačka (b) Haške konvencije. U isto vreme, nacionalni sudovi su takođe propustili da se upuste u razmatranje pitanja o tome da li je moguće da majka prati svoju kćerku u Australiju i održi kontakt s njom. Budući da nacionalni sudovi nisu sproveli delotvorno ispitivanje svih navoda iznetih u predstavci te podnositeljke, postupak odlučivanja saglasno unutrašnjem pravu nije zadovoljio procesne zahteve sadržane u članu 8. EKLJP usled čega je podnositeljka predstavke pretrpela nesrazmerno mešanje u svoje pravo na poštovanje porodičnog života.

[53] ESLJP, *X v. Latvia* [GC], br. 27853/09, 26. novembar 2013, stavovi 101, 106, 107. i 115–119.

Nenad Vujić
Director of Judicial Academy, Serbia

# CHILD'S RIGHT TO PRIVACY, THE BEST INTERESTS OF THE CHILD AND FAMILIAL RELATIONSHIPS (EUROPEAN LAW AND WHAT MEDIA HAVE TO KEEP IN MIND WHEN REPORTING ABOUT CHILDREN)

*In his paper "Child's Right to Privacy, the Best Interests of the Child and Familial Relationships (European Law and What Media Have to Keep in Mind When Reporting About Children)", NenadVujić, director of the Judicial Academy is showing some basic principles of the right of the child which are being developed within the European law. The special focus of the paper is the respect of the child's right to privacy which is very significant when it comes to media reporting about children, protecting their family life and preserving their best interests. The author particularly stresses out the practice of the European Court of Human Rights in Strasbourg and The Court of Justice of the European Union which are related to these matters.*

*KEYWORDS: child / right to privacy / family life / media*

# THE ROLE OF THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLES AND VALUES IN THE CONSOLIDATION OF THE CRIMINAL LAW SISTEM IN ROMANIA

Berar Călin
Darian Rakitovan
Faculty of Law, West University of Timişoara, Romania

*The adoption of new criminal codes in Romania has led to a substantial change in the legislation due to the fact that there were introduced a lot of new unregulated institutions. Although it was intended to give effect to the fundamental principles of law, the result was not the one expected. In the first three years since the new codes came into force, more than 50 articles within them were declared unconstitutional, and among the reasons set by the Constitutional Court there were violations of principles and values protected by fundamental law such as the principle of legality, the principle of proportionality, the presumption of innocence, equality of arms, the right to a fair trial, etc. From these decisions we can certainly identify the very important role that the fundamental principles have had in strengthening the criminal system. So, firstly, we must consider their "constructive" role, given that the development of any criminal law must be done in a clear and precise manner, according to the meaning of the fundamental principles of law, and not to allow for excessive interpretations, and secondly, we consider their "valuing" role, because they complement the legislation and thus help to ensure fair enforcement of criminal law rules. Thus it will be presented a series of Constitutional Court Decisions, which will give us the real value of these principles, and allow us to conclude that the Romanian criminal system was saved precisely by the constitutional body of principles inherent in any state of law.*

*KEYWORDS: principles / state of law / Constitution*

# I. INTRODUCTION

2014 was the reform year in the domain of the criminal law in Romania. This was the year when, on the 1st of February, the new Criminal Code[1] and a new Code of Criminal Procedure[2] came into force. They were the result of an ample legislative process developed during several years, following to which, the adaptation of the criminal legislation to the new needs and socio-economical realities from Romania and on the European plan was wished, on the one hand, and, on the other, they wanted to create a modern new legislative frame, which was to answer completely to the commands of the functioning of a modern justice in which the celerity of the law process, as well as the guaranty of the rights of the persons implied in the law procedures of any kind are strictly respected.

So, a series of new institutions have appeared[3], which were not found in the old criminal legislation, and due to this, the mission of the law maker was an extremely difficult one. This is because the contents of the criminal law is a very sensible one, under the condition that the most precious fundamental rights and freedoms are to be taken into consideration, such as life, freedom, health, and any lack of clarity can have dramatic consequences on the individual.

Undoubtedly, the foundation of the new construction had to be the fundamental values and principles on which the Romanian society is built. Some of them are included and valued in the Constitution of Romania, so, they know an express regulation and they impose themselves before any other extra-constitutional normative act. Following to that, even the criminal laws are under this rigor and the sanction of its non-observance constitutes their inefficiency. This way, the Constitution develops a remarkable juridical construction, made of a set of principles of superior force that models the native criminal system. Principles such as those of legality, of innocence presumption, of equality, or that of proportionality will always constitute the basis of any juridical criminal law.

Together with such principles that know a clear regulation in the texts of the Constitution, there are some other ones which, although they are not expressly mentioned, are generally recognized and applied, as they represent values and beliefs well rooted in a society, co-existing necessarily and anywhere.[4] Such principles have a contribution to the consolidation of the criminal system, as they help with rational interpretation, in the spirit of the Romanian law system, when the norm under discussion is ambiguous and unclear. This way, the whole belief of a nation is included in the contents of law, this, maybe, because a juridical system is nothing but the reflection of the society in which it appears and develops. Suggestive for this fact is a simple comparison between the criminal law system of the communist period of the state and the one which appeared and developed after the communist fall in 1989. The reformation of the society inevitably determined the reformation of the law, great differences of approaching being observed. They come

[1] Adopted by Law no. 286/2009 published in the Official Journal no.51 from 24 July 2009.
[2] Adopted by Law no. 135/2010 published in the Official Journal no.486 from 15 July 2010.
[3] For example, the New Criminal Procedure Code introduced for the first time in Romanian law the house arrest as a preventive measure, the institution of the Preliminary Chamber who has the task of subjecting the lawfulness of the criminal prosecution and the administration of the evidence or the plea bargain agreement, as an expression of the idea of negotiating justice.
[4] See M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului. Dreptul raţional, izvoare şi dreptul pozitiv,* All Beck Publishing house, Bucureşti, 1999, pg. 264-265.

especially from the vision upon the role of the state organisms within the system and from the idea of a just trial with all its trial guaranties.

This way, by the whole assembly of constitutional principles and values and not only by them, a new system of law based on the idea of the supremacy of the Constitution is built, as, undoubtedly, it comes from art.1, para.5 of the Constitution where it is stipulated that: "In Romania, the obeying of the Constitution and of its supremacy and laws is compulsory". This is a general obligation whose addressee are equally of all the law subjects, implicitly those that have the power to create norms as well.

There is a whole mechanism of guaranties in order to fulfil that, of which, undoubtedly, the most important is the control of its constitutionality which is done by the Constitutional Court, as it comes from art.142, para.1 of the Constitution, which says that: "The Constitutional Court is the guarantee of the supremacy of the Constitution". Beside this, the other organs of the state have an extremely important role, meaning both the legislative power which will have to adopt laws according to the constitutional values of the society and the law instances which will have to apply the law in such a way that the full conformity with the Constitution to be assured.

In Romania, the adoption of the new criminal codes was a real "exam of maturity" for the national law maker, which, this time, didn't only have to get conformed to the constitutional rigours but also to those coming from the fact that Romania belongs to the European space. The result was not the wanted one, and evidence to that is the fact that there are more than 30 decisions of non-constitutionality by which not less than 50 articles of the new criminal codes were declared as being non-constitutional. Nevertheless, we strongly believe that we took the right path, and undoubtedly, the Constitutional Court played an important role in this process of transformation towards a just criminal legislation which is adapted to the rigours of the contemporary society.

Within this study, we don't want to underline the negative aspects and the legislative gaps of the new criminal legislation, but we'll have a look at the full part of the glass, more precisely at the way our legislative principles and values help, when the law maker omits, with the creation of a legislative frame based on the balance of the parts, on respecting the fundamental rights and freedoms, and the idea of a just trial not to be just a wish but a sure reality as well.

## II. INCLUDING THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLES WITHIN THE CRIMINAL LEGISLATION

Generally speaking, the fundamental rights have a special importance in the consolidation of any branch of law[5], as through them, law values its primary source, takes its very essence. This is because, behind any law institution or even behind the norms, there are one or more principles which are transposed in the legislative process, the whole law system of a certain state being made and it helps with the formation of the legislative body which is the basis of the consolidation of the state of law. The legislative body which is not based on the principles is meant to vanish, as it has neither substance nor cohesion.

[5] *See*: N. Popa, *Teoria generală a dreptului,* Actami Publidhing House, Bucureşti, 1999; R.I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria şi filosofia dreptului,* All Beck Publishing House, Bucureşti, 1997.

The way in which the legislator chose to value these aspects in the new codes was not the happiest one all the time, but we can't say that he denied them totally either. The legislative technique used is different if we compare the Criminal Code with Code of Criminal Procedure. Although the first chapter is called 'General principles', in the first chapter it can be notice that only one principle is mentioned, namely the principle of the legality of incrimination and of the criminal law sanctions, the primordial rule of the criminal law being transposed, which is found in the well-known Latin phrases *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* as well. This principle of legality is a constitutional principle to be found in art.1, par.5 of the Constitution.[6]

Being included in the criminal law, it has a double signification. On the one hand, it imposes the legislator the obligation to sanction the person's any unsuited behavior in the society clearly and precisely so that any person who breaks that norm to be made responsible. Consequently, it can be notice, out of the modality of the incrimination of the criminal facts included in the special section of the criminal code, that these norms include, in the first place, a description of the incriminating behavior as well as the punishment which can be applied in case of breaking it. On the other hand, it undoubtedly expresses the idea that any other kind of behavior which a person shows in society can't be punished unless it breaks the pre-established limits by the incriminating text as well as the application of any other punishment except that permitted by the legislator is not possible.

Unfortunately, this is the only principle expressly mentioned in the introductory part of the Criminal Code, as after it is mentioned they go to the 'Application of the criminal law', where the way in which the criminal law is put into practice in time, space and regarding the persons is regulated.

Nevertheless, we cannot say that the legislator neglected the other fundamental principles specific to the criminal law contents. These are to be found, in a way or another, included in the further dispositions of the criminal law, as, in the system of the Romanian Constitution, the norms of the criminal law must respect the constitutional principles on which the Romanian state itself is built.

For instance, the principle of human dignity is expressly mentioned in the Constitution in art. 1, para.3[7]. Nevertheless, the legislator did not include it as a general principle in the introductory part of the Criminal Code, and this aspect was appreciated by some authors as being a minus of constitutionality of the Criminal Code[8]. However, the legislator did not omit to include it as a fundamental principle in the Code of criminal procedure, where, in art.11, para.1 it is said that: 'Any person who is under criminal pursuit or trial has to be treated with respecting of the human dignity'.

The fact that the Criminal Code does not include it expressly doesn't mean that it was not taken into consideration. This constitutional principle supposes that the authorities have to decline using certain actions which can hurt the human personality both at the biological level and at the moral or social one. The reflection of these requirements appears,

---

[6] Article 1, paragraph 5, of the Constitution: *In Romania, compliance with the Constitution, its rule of law and its statutes is mandatory.*

[7] Article 1, paragraph 3 of the Constitution: *Romania is a state of law, democratic and social, in which the dignity of man, citizens' rights and freedoms, the free development of human personality, justice and political pluralism are supreme values in the spirit of the democratic traditions of the Romanian people and ideals of the Revolution of December 1989, and they are guaranteed.*

[8] *See:* M. Andreescu, *Receptarea principiului supremaţiei Constituţiei şi a consecinţelor acestuia în noile coduri penale*, in Dreptul, no. 8/2016, pg. 94.

for sure, in the Criminal Code, being sufficient to mention that, for instance, a prison punishment cannot be given to the minors but only an educative measure[9], and, among the considerations of such a legislative option we can find the principle of respecting the human dignity too, as most of the times, the minor's prison punishment would do nothing but degrade his/her personality which is being built.

Following the same idea, the whole set of punishments included in the special section and referring to the different kinds of crimes have in view the protection of the human dignity, thus, not only the principle of proportionality makes the punishment not to be exaggerated for small crimes, but also, we appreciate that such kinds of situations cannot be met, considering the respect for the human dignity, and, obviously, due to another important principle in the criminal law, namely the humanitarian principle.

This principle, which is not expressly mentioned in the introductory part of the Criminal Code, must be understood as meaning that the whole activity of legislation regarding the criminality as well as that of applying the law focusses on the person, as a supreme value, even when this person is committing crimes.

Regarding this, as it is well-known, the death penalty was banished immediately after the communist regime was eliminated, being replaced with the life detention[10], and the system of values of the European Convention of the human rights directly imposes the humanitarian principle to be respected. As one author suggestively expresses, 'the law that centers on the person, with his/her own fundamental interests and rights is a humanitarian law in its spirit and letter'[11]. The criminal sanctions, no matter of their quantity or their kind, are applied to the people, and this fact cannot be lost in the process of individualization, no matter if such a principle is included in the introductory part of the criminal code or not.

That is why, in art.74 of the Criminal Code, which regulates the criteria of individualization, it can be notice that many of these impose taking into consideration, in this process of individualization and in the aspects that refer to the person of the criminal, his /her behavior prior to committing the crime, his/her criminal antecedents, his/her health, and the environment he/she comes from, etc. This complex of situations has to be considered, so that, although the legislator did not include a disposition found in the old Criminal Code regarding the fact that a criminal punishment should not cause physical and psychical suffering and it should not hurt his/her dignity in the new one, this doesn't mean that he gave up the idea of humanitarianism in the way the criminal law is put into practice. So, several reflections of this principle are to be found in the dispositions of the Criminal Code, the problem being of their understanding correctly, and especially, of their concrete putting into practice by the one who was meant to apply different sanctions.

This situation is, in a way, similar to the principle of proportionality, which in its essence supposes a just sanction for the gravity of the crime committed and the criminal's person[12].Thus, proportionality has both a constructive and a value role[13] regarding the

---

[9] *See* Title V, Chapter I of the Criminal Code, which governs the criminal responsibility of minors.
[10] The death penalty was abrogated by Decree Law no. 6 of January 7, 1990.
[11] *See:* I. Narița, *Principiile fundamentale ale dreptului, între măreție și derizoriu – o privire retorică ad-hoc, asupra valorirării lor în câmpul noilor coduri și al jurisprudenței atribuite lor,* in Dreptul, no. 1/2017, pg. 52 .
[12] Article 53 (2) of the Constitution states that: *The restriction may be ordered only if it is necessary in a democratic society. The measure must be proportionate to the situation which has caused it, be applied in a non-discriminatory manner and without prejudice to the existence of the right or freedom.*
[13] *See:* N.Popa, *Teoria generală a dreptului,* Actami Publishing House, Bucureşti, 1999, pg. 112.

protection of the fundamental rights and liberties in our criminal law system, and this characteristic was not conditioned by its express regulations in a part of or another of the Criminal code. This thing happens because the constructive role appeared and developed permanently at the same time with the appearance and the construction of the whole system of defense of the fundamental rights and liberties. The valuable role consists in the fact that it can give value to certain beliefs, especially that of justice and equality, up to that point when justice gives a certain identity to the law system itself. In other words, its application is not mechanics constrained by certain limits imposed by a pre-established normative frame but it is a profound one implying an analysis from the perspective of several values which lie at the basis the sate of law. That is why we appreciate that, in the individualization of the sanctions of the criminal law, this principle makes the judge not be led only by the criteria mentioned in art.74 of the Criminal code, which deals with the general problems of the individualization, but he can also value any other situation considered relevant by him and which can lead to a just and balanced sanction, which, in the future, will obtain its main role, that of criminal's being re-educated, for a more rapid social reintegration.

But at the same time, the principle of proportionality does its role as a stability factor by its interpretation it brings any time when there is a legislative gap, or the legislative laws are not clear enough. We remind the European Convention system of the human rights where sometimes there are no mention of the concrete way in which certain rights can be restricted[14], but it prefers to use certain notions as being 'necessary in a democratic society', practically leaving the judge in the situation of identifying the case. The same phenomenon happens in our constitutional case, being often used in practice in the moment of choosing of a concrete sanction.

By these effects inherent to the condition of the principle, proportionality gives certitude to the law itself in the science of the fundamental rights and freedoms protection, being a guarantee of the members of a community against the unpredictability of the coercive norms.

There are, for sure, some other general principles in the situation described above, such as the principle of protecting and respecting the fundamental rights and freedoms, that of equality before the criminal law, or that of innocence presumption, which should have a place in the general part of the Criminal code. The fact that the legislator did not prefer such an approach is regrettable in a way, but this doesn't mean that the force of these principle is diminished. They are and will be a superior juridical force by their being included in the text of the Constitution, and this fact diminishes the gaps of the criminal legislation.

Regarding the Code of criminal procedure, the situation is a little bit different as compared to those described above. Here the legislator was much more precise and he preferred the express inclusion of certain general principles that govern the criminal procedure in the introductory part. Thus, Title I of this criminal law contains no less than 13 articles in which a series of principles are mentioned, principles which are wished to be the real guiding lines in the development of the criminal trial. The main task, namely the respect for the fundamental human rights and freedoms, is meant to be fulfilled in the theoretical plan. Principles such as that of legality, that of separation of the juridical

[14] *See:* art. 8 of the ECHR where the cases that restrict the right to respect for private and family life are not entirely individualized.

dignities, and that of innocence presumption, that of truth finding and that which regards the necessity of a correct trial are debated distinctively.

Their stating is a response to the natural needs consolidated in time by the practice of both the Constitutional Court of Romania and the over-national instances, such as the European Court of the Human Rights and the Justice Court of the European Union. These needs derive from the fact that it is compulsory to assure the objectivity of a just trial considering the consequences of a criminal law decision upon the discussed person's life. Or, if the equity, with all its forms of manifestation, is not present in the beginning of a criminal investigation, it is very possible that the final solution to be a wrong one and, in this way, an insecurity feeling to be installed among the members of society.

In spite of a more detailed description of the principles of the criminal trial in the introductory part of the Code of criminal procedure, which has made nothing else but to assure us that the legislator gives them a well-deserved place in the system, thus making our criminal law system more constitutional, the final result was not the expected one. Thus, the Constitutional Court censured a series of institutions within the Code of criminal procedure while the Criminal Code suffered a few changes of this kind. A misunderstood phenomenon appeared, one which proves that there is a long way between stating a principle and its being concretely applied. This way, following the Court's decisions, procedures have been changed, inequities generated by the lack of norm cohesion have been re-established, there having been proved in this way that the celerity and the wish of reform can prevail before the balance and equity that has to characterise the criminal law system.

Thus, the devotion of several principles taken from the Constitution from a normative point of view is not important, their being understood and included in the regulations of the criminal law and criminal law trial institutions is much more important, as, more than any general applicability of a principle, the person meant to make justice cannot get a total distance from the frame mentioned strictly legally in the normative corpse.

As a conclusion to this section, we consider that the extremely important role that the constitutional principles play in the process of the criminal law norm elaboration should be underlined, as they are real landmarks in the whole activity of the criminal law norm elaboration and even for this reason, the urge to respect the principles is addressed firstly to the person who elaborates these norms, that is, the legislative power.

## III. THE CONCRETE APPLICABILITY OF THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLES IN THE CRIMINAL LAW TRIAL

As shown at the beginning of this study, three years after the criminal codes adoption, no less than 30 decisions of the Constitutional Court have changed normative criminal law frame radically. In Romania, the finding that a law or an order disposition is unconstitutional has as an immediate effect the suspension of those orders and the Parliament's obligation to regulate these orders with the Constitution in 45 day-time.[15]

The problem was that, although the decisions of the Court have been coming alarmingly regularly, the Parliament has adopted a passive attitude and have not fulfilled their role as a legislative power. This way a legislative vacuum has practically been created as, on the one

[15] *See* art. 147 of the Romanian Constitution.

hand, the dispositions found unconstitutional could not be applied, and on the other, they could not be replaced with others which were to respect the constitutional rigour. Thus, the main problem was connected on what the trial instances were going to do concerning the solutions given to the criminal law causes they were invested with as they are responsible of the application of the laws within a frame strictly regulated and that of the defence of the fundamental rights and freedoms as well.

The way out for this situation was done most of the times by considering the conclusions of the Constitutional Court and their compulsory force. The instances modelled, within these limits, the criminal law trial so that they could finally reach the wished result. The fundamental and constitutional principles have played a decisive role within this approach, thus, aspects regarding the obeying the innocence presumption, of the equality of modalities, of contradiction, of lack of discrimination or of the legality and proportionality principle were the landmarks which guided the procedure, made and applied concretely the law.

To demonstrate these aspects we appreciate an inroad in the contents and an analysis of the valuation of the fundamental principles as being useful.

A good example for it will undoubtedly be the institution of the preliminary chamber. This represented something new for the Romanian criminal law system, being meant to speed up the sentence of the causes and to discipline the criminal law trial as well. Its initial objective has been, as it was suggestively defined by art. 342 of the Code of criminal procedure: 'checking the competence and legality of the instance's notification after somebody has been sent to court, as well as checking the legality of evidence administration and making it by the legal criminal law pursuit organisms'[16]. This was meant to be a kind of filter before the trail, so that certain illegal evidence or papers should be eliminated and the real act of judging to be done exclusively on the basis of some evidences legally administrated.

But the problem which has been noticed, regarding the development of the procedure, was that, initially, the proper procedure was eminently done in writing, with no real debate upon the invoked problems. In other words, the defendant used to hand in a statement in which he criticised it as being illegal regarding the activity of legal pursuit after which the instance used to get pronounced in the council room with no notice to the parts. This thing was noticed as being unconstitutional, the Constitutional Court's decisions no. 641/2014[17] and no. 635/2015[18] having been pronounced in this respect. Within them, the procedure itself was found to break the defendant's right to fair trial as well as the rights of the other persons, like the civil part or the part which is civilly responsible, of taking part into the trial. More than that, as the procedure did not regulate the possibility of the parts to administrate evidences to prove the fact that certain evidences have been illegally administrated, the right to defence was considered to be broken, and this was an essential aspect in the criminal trial.

Consequently, the discussed regulations have been taken out, but the legislator was not concerned with the mending of the situation by correcting the law texts. Thus, the national authorities found themselves in the situation to judge in the preliminary chamber procedure exclusively on the basis of the facts shown by the Constitutional Court regarding

[16] *See* art. 342 of the Romanian Criminal procedural code.
[17] Published in the Official Journal no.887 from 5 December 2014.
[18] Published in the Official Journal no.831 from 6 November 2015.

these decisions without having express dispositions of the criminal law procedure. As respecting the contradiction principle has been imposed, all the interested persons have been cited, and, in order that certain aspects of illegality in the evidence administration during the criminal pursuit should be proven, evidences started to be administrated. Practically, the problem was solved not by the legislator, which interfered with a law that obeys the decisions of the Constitutional Court, but by the instances as well, due to the fundamental principles of the criminal trial. This led to the avoiding of some unjust solutions which did not obey the minimum standards of equity, thus avoiding the destruction of both another lives and the conviction of Romania by the Court in Strasbourg for breaking the right to a fair trial.

At the same time, an intensely discussed problem in our criminal legislation was the problem of the modality of regulation of the abuse in the service[19].The legislator used to use the phrase 'faultily carry out' the duty in the law text, and the instances' interpretation used to be that any break of the duty, no matter the normative act it was included in, led to the restraint of the abuse in the service, if it makes any damage. The Constitutional Court interfered in this situation as well, establishing by decision no. 405/2016[20] that such a modality of regulation does not respect the principle of legality in the aspect of predictability and clarity of the criminal norm as it is possible for the criminal responsibility to be brought about on the basis of a mere supposition, even if it is not a written one. This is why the court said that, starting with the date of publication in the official monitor of the decision, the broken attribution of the service had to be included in a law or an order, that is, in the primary legislation.[21]

The legislator did not interfere in this case either and the application of the law after the Court's decision was made by the instances exclusively taking into consideration the reasons of the decision where the meaning and the implications of the constitutional principle of legality are underlined.

As a matter of fact, regarding this principle, the Court's jurist-prudence contains a lot of decisions[22] in which it is stated that the precision of the criminal law is essential in the moment of the incrimination of a crime as, if the legislator's phrases are not clear but ambiguous, there is a risk of the arbitrary to be installed.

At the same time, by decision732/2014[23], the Constitutional court decided that the phrase 'in the moment of drawing of the biological samples' included in art. 336, para. 1 of the Criminal code[24] is unconstitutional as it is necessary to give criminal relevance to the alcohol rate in the moment of driving on the public roads and not in that of biological sample drawing, a considerable difference between the two situations being possible.

---

[19] This offense is provided for in the provisions of Article 297 of the Criminal Code, which reads as follows: *The act of a civil servant who, in the exercise of his duties, does not perform an act or fails to do so and thereby causes damage to the rights or interests of a natural person or a legal person shall be punished by imprisonment from 2 to 7 years and a ban on the exercise of the right to hold a public office.*

[20] Published in the Official Journal no.517 from 8 July 2016.

[21] See M.A. Hotca, *Câteva considerații asupra efectelor Deciziei Curții Constituționale nr. 405/2016., in Dreptul no. 2/2017, pg. 44-50.*

[22] See in this respect the decisions of Constitutional Court no. 603/2015, 23/2016, 51/2016.

[23] Published in the Oficial Journal no.69 from 27 of January 2015.

[24] Article 336 paragraph 1 Criminal Code: *Driving on public roads of a vehicle for which the law provides for the compulsory possession of a driving license by a person who at the time of sampling the biological samples has an alcoholic impedance of more than 0.80 g / liter of pure alcohol in the blood shall be punished by imprisonment from one to five years or by fine.*

Speaking about this principle of legality with its different practical implications, Beccaria used to say in a famous work the fact that 'only the laws can establish the criminals' corresponding punishments'[25], and these punishments have to be 'strict and obviously necessary'[26] a proof that, even in the oldest years of democracy, an interference in the citizen's rights area needs an express justification. These things started to be taken into consideration by our legislation as well as a proof of the special importance of the principle.

The juridical security, in its meaning of 'the state of rightness and social equity'[27], represents the central element of the notion of justice. Equity does not represent anything else but the balance resulting from the interaction of different interests which can belong both to the individual persons between themselves, and to these persons and the society. Or, this juridical security does not exist, unless we have a solid and coherent legislative board.

For this reason, the modality in which the juridical practice has understood to give value to the fundamental principles is salutary.

Following the same idea, the Constitutional court's decision no. 51/2016 is very important[28]. The phrase 'other specialised organs of the state', included in art. 142, para. 1 in the Code of criminal procedure[29] was declared unconstitutional on the reason that it does not respect the standards of clarity, precision and predictability as they are not defined anywhere by the specialised organisms, thus, breaking the balance between the public interest to use the efficient means of preventing the crimes and the private interest regarding the private life protection. The consequence of this fact was the elimination of all other organisms except the criminal police workers from the work of criminal pursuit in a certain case.

Of course, the examples can go on, but what is important to be remembered is the fact that the constitutional principles have a direct implication and they consolidate the criminal system of a state .They provide a just professional frame for those who take part in the act of justice. This way, where the law is ambiguous, unclear or even imprecise, the law principles interpose both to offer an interpretation according to the constitutional rigours and to supply for certain gaps in the legislation. Without principles, a solid juridical criminal system can't be built for the fundamental human rights and liberties be fully respected.

## IV. CONCLUSIONS

This brief analysis of the role of the fundamental principles in the consolidation of the criminal system in Romania permits us to draw conclusions upon the existence of their double implication in the criminal law.

---

[25] *See:* C. Beccaria, *Despre infracţiuni şi pedepse,* The Scientific Publishing House, Bucureşti, 1965, pg. 13.
[26] Article 8 of the Declaration of Human and Citizen's Law adopted in 1789 in France provided: *"The law must establish only strict punishments and no one can be punished except under a law established and promulgated before the offense and legally enforced. "*
[27] *See*: M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv*, All Publishing House, Bucureşti, 1995, pg. 492.
[28] Published in the Official Journal no.190 from 14 of March 2015.
[29] Article 142, paragraph 1 Criminal Procedure Code: *The prosecutor enforces technical supervision or may order it to be carried out by the criminal investigating body or specialized personnel of the police or other specialized bodies of the state.*

Thus, we are firstly talking about the 'constructive' role of the principles given by the necessity that, in the process of elaboration of the juridical norms, the legislator has to take into consideration the whole assembly of values and principles the Romanian state is based on, as only this way the juridical system as a whole will get the stability necessary to provide a concrete reign of the law.

Secondly, we are talking about their 'valuing' role concretely manifested by the fact that when a precisely written text does not exist, the legislator has to consider the fundamental rights on which the whole law system is founded.

Therefore, the Romanian legal system is built on constitutional values and principles, and these must be respected both by the legislator and by those who actually apply the law. The criminal system in Romania has been saved precisely because of them and under the prompt intervention of the Constitutional Court, which has given them full efficiency, and a proof of this are the 30 unconstitutionality decisions admitted since the entry into force of the new criminal codes.

Berar Călin
Darian Rakitovan
Pravni fakultet, Zapadni Univerzitet u Temišvaru, Rumunija

## ULOGA USTAVNIH PRINCIPA I VREDNOSTI U KONSOLIDACIJI KRIVIČNO PRAVNOG SISTEMA U RUMUNIJI

*Usvajanje novih krivičnih zakonika u Rumuniji dovelo je do značajne promene u zakonodavstvu zbog činjenice da je uvedeno dosta novih neregulisanih instituta. Iako je namera bila da se postigne efekat u pogledu osnovnih pravnih principa, rezultat nije bio kao što je očekivano. U prve tri godine od kada su novi zakonici stupili na snagu, više od 50 članova u njima su proglašeni neustavnim, a jedan od razloga utvrđenih od strane Ustavnog suda je bilo kršenje principa i vrednosti zaštićenih Ustavom kao što su princip zakonitosti, princip proporcionalnosti, pretpostavka nevinosti, jednakost oružja, pravo na pravično suđenje, itd. Iz ovih odluka može se svakako prepoznati veoma važna uloga koju osnovni principi imaju u jačanju krivičnog sistema. Dakle, prvo, moramo razmotriti njihovu "konstruktivnu" ulogu, s obzirom da razvoj bilo kog krivičnog prava mora biti učinjen na jasan i precizan način, u skladu sa značajem osnovnih pravnih principa, a bez omogućavanja ekstrenzivnih tumačenja, i drugo, razmatramo njihovu "vrednosnu" ulogu, jer dopunjuju zakonodavstvo i na taj način pomažu da se obezbedi fer sprovođenje pravila krivičnog prava. Tako će biti predstavljen niz odluka Ustavnog suda, koje će nam pokazati stvarnu vrednost ovih principa i omogućiti nam da zaključimo da je rumunski krivični sistem očuvan upravo skupom ustavnih principa koji su svojstveni bilo kojoj pravnoj državi.*

*KLJUČNE REČI: principi / pravna država / Ustav*

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

659.3/.4:343.9(082)
32.019.5:343.1(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни тематски скуп Правосуђе и медији (2017 ; Палић)
Tematski zbornik radova međunarodnog značaja / Međunarodni naučni tematski skup Pravosuđe i mediji, Palić, 08-09 jun 2017. ; [organizuje] Institut za kriminološka i sociološka istraživanja = Thematic Conference Proceedings of International Significance / International Scientific Thematic Conference Judiciary and Media, Palic, 08-09 june 2017. ; [organize] Institute of Criminological and Sociological Research ; [urednice Ivana Stevanović, Olivera Pavićević]. - Beograd : Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2017 (Beograd : Pekograf). - 403 str. ; 25 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-83287-97-0
1. Институт за криминолошка и социолошка истраживања (Београд)
a) Криминалитет - Масовни медији - Зборници b) Кривични поступак - Масовне комуникације - Зборници
COBISS.SR-ID 235768076